

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANABİLİM DALI
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM BİLİM DALI**

**TÜRK BASINININ '28 ŞUBAT POST MODERN DARBESİ' VE '15
TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ'NE YAKLAŞIMI ÜZERİNE
KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME**

(Yüksek Lisans Tezi)

**Hazırlayan
Bekir BİLGİÇ**

**Danışman
Prof. Dr. Hakan AYDIN**

**Şubat 2019
KAYSERİ**

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANABİLİM DALI
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM BİLİM DALI**

**TÜRK BASINININ '28 ŞUBAT POST MODERN DARBESİ' VE '15
TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ'NE YAKLAŞIMI ÜZERİNE
KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME**

(Yüksek Lisans Tezi)

**Hazırlayan
Bekir BİLGİÇ**

**Danışman
Prof. Dr. Hakan AYDIN**

**Şubat 2019
KAYSERİ**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

Adı Soyadı: Bekir BİLGİÇ

İmza:

YÖNERGEYE UYGUNLUK

“Türk Basınının ‘28 Şubat Post Modern Darbesi’ ve ‘15 Temmuz Darbe Girişimi’ne Yaklaşımı Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme” adlı Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesine uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Bekir BİLGİÇ

Danışman

Prof. Dr. Hakan AYDIN

Halka İlişkiler ve Tanıtım Ana Bilim Dalı Başkanı

Doç. Dr. Hasan GÜLLÜPUNAR

KABUL ONAY SAYFASI

Prof. Dr. Hakan AYDIN... danışmanlığında Belir BİLGİK..... tarafından hazırlanan
“Türk Basınına 28 Subat Post-modern Darbesi ve 15 Temmuz Darbe Girişiminde
Yaklaşımı Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme” adlı bu çalışma, jürimiz
tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü
Uzlaşma İlişkiler ve Tanıtım..... Anabilim Dalında **Yüksek Lisans** tezi olarak kabul
edilmiştir.

23/02/2019

(Tez Savunma Sınav Tarihi Yazılacak)

JÜRİ:

Danışman

Prof. Dr. Hakan AYDIN

Üye

Doç. Dr. Mustafa KOGER

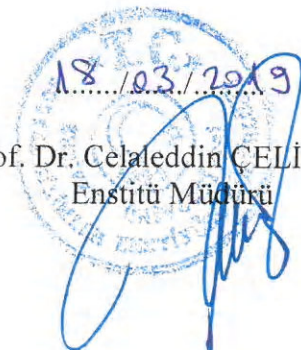
Üye

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Serdar KÖSEKAP

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 18/03/2019 tarih ve ...13... sayılı kararı
ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Celaleddin ÇELİK
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Türkiye’de özellikle Cumhuriyet tarihi boyunca çeşitli askeri darbe ve darbe girişimleri yaşanmıştır. Bunlardan yakın tarihimizde gerçekleşen son iki darbe girişimi olan 28 Şubat post-modern darbesi ve 15 Temmuz darbe girişimine yakından şahit etmemiz tez konusunun belirlenmesinde etkili olmuştur. Her iki askeri darbe sürecinde basın yaklaşımı, konunun akademik anlamda araştırılması ve sonuçlarının değerlendirilmesini önemli kılmıştır. Bu nedenle çalışmanın konusu bahsi geçen darbe süreçlerinde basının nasıl bir tavır aldığı sorusu üzerinden yürütülmüştür.

Bu süreçte tez konusunun oluşturulmasından itibaren tezin yazılması sürecinde her türlü yardımı ve kolaylığı gösteren kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Hakan AYDIN’a, tavsiyeleriyle çalışmama ışık tutan, bilgi ve tecrübelerini esirgemeyen hocalarım Arş. Gör. Metin EKEN’e ve Arş. Gör. Mustafa TEMEL’e, lisans öğrenimimden bu yana üzerimizde emeği bulunan değerli dekanımız Prof. Dr. Mustafa AKDAĞ’a çok teşekkür ederim.

Tez süresi boyunca çalışmama teşvik eden ve sabır gösteren sevgili eşim Sare Hanım’a ve evladım İsa Yusuf’a, kardeşlerim Adem, Döne ve Fatih’e, muhterem annem Emine BİLGİÇ’e ve Kayseri Büyükşehir Belediyesi’ndeki mesai arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca fikir ve düşünce dünyamın oluşmasına yön veren ve erken vakitte ahirete irtihâl eden kıymetli babam İsa BİLGİÇ’e rahmet dilerim.

Bekir BİLGİÇ

Kayseri/2019

**TÜRK BASINININ ‘28 ŞUBAT POST MODERN DARBESİ’ VE ‘15 TEMMUZ
DARBE GİRİŞİMİ’NE YAKLAŞIMI ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR
İNCELEME**

Bekir BİLGİÇ

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi, Şubat 2019

Danışman: Prof. Dr. Hakan AYDIN

ÖZET

Askeri darbeler bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de demokratik değerlerin ve hukukun askıya alınmasına sebep olmuş, ülkenin gelişim dinamiklerine zarar vermiştir. Osmanlı Devleti’nden günümüze kadar, Türkiye’de meydana gelen askeri darbeler, askeri vesayetın hâkimiyetini doğurmuş ve bu durum da sivil iradenin yerleşmemesini beraberinde getirmiştir. Bu süreçlerde topluma doğruları ve gerçek haberi tarafsız bir şekilde vermesi gereken basının tutumu etkili olmuştur. Özellikle Cumhuriyet sonrası yaşanan 27 Mayıs 1960, 12 Eylül 1980 darbelerinde ve 12 Mart 1971 muhtırası, 28 Şubat 1997 postmodern darbe, 27 Nisan 2007 e-muhtıra süreçlerinde medya siyasetin ve sivil iradenin yanında yer almak yerine, askeri vesayetın tarafını tutmuş, ordunun darbelerini destekleyen bir tutum sergilemiştir. Bu durum, 15 Temmuz 2016 askeri darbe girişimi sürecinde farklılaşmış, basın darbe girişimine tek ses halinde karşı durmuştur.

Darbe süreçleri pek çok çalışmanın konusu olmuştur fakat farklı dönemlerde gerçekleşen darbeleri ve darbe girişimlerini kıyaslayan ve bu kıyaslamalarda basının değişkenlik gösteren tutumunu ele alan çalışmalar oldukça azdır. Bu çalışma askeri darbeler karşısında Türk basınının yaklaşımında yaşanan değişkenliğin boyutlarını 28 Şubat 1997 postmodern darbe süreci ve 15 Temmuz 2016 darbe girişimi dönemlerini ele alarak incelemeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda ideolojik yönelimlerindeki farklılıkları sebebiyle seçilen Hürriyet, Yeni Şafak ve Cumhuriyet gazetelerinin bir aylık dönemdeki birinci sayfa haberleri betimsel analiz yöntemi ile incelenmiştir. Araştırma sonucunda 28 Şubat 1997 postmodern darbe döneminde basının darbeyi teşvik edici bir yayın politikası güttüğü; 15 Temmuz darbe girişimi sürecinde ise

basının daha önceki askeri darbelerden farklı bir yaklaşım sergileyerek, darbe girişimine karşı çıktığı, sivil iradeyi ve demokrasiyi desteklediği ortaya çıkmıştır. Ayrıca 28 Şubat sürecinde ordunun hiyerarşik düzen içerisinde hareket ettiği ve 15 Temmuz'da darbenin, emir-komuta zinciri dışında yapıldığı düşünüldüğünde, Türk basının kalkışmayı gerçekleştiren grubun yanında yer almak yerine, geleneği sahiplenen askerler, siyaset ve toplumla beraber darbe girişimine karşı direndiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Askeri Darbeler, Basın, Sivil İrade, 28 Şubat, 15 Temmuz

**COMPARATIVE ANALYSIS ON THE APPROACH OF TURKISH MEDIA
FOR 28th FEBRUARY POST-MODERN COUP AND 15th JULY COUP
ATTEMPT**

Bekir BİLGİÇ

University of Erciyes, Institute of Social Sciences

M.A. Thesis, February 2019

Advisor: Prof. Dr. Hakan AYDIN

ABSTRACT

Military coups have caused the suspension of democratic values and the law in our country as well as the rest of the world and have undermined the development dynamics of the country. Since the Ottoman Empire, the military coups that have occurred in Turkey brought the dominance of military tutelage and this has brought together the case of civilian authority not to be settled. In these periods, the attitude of the press, which is required to provide the truths and the true news to society in a neutral manner, was effective. Especially in the coups of 27 May 1960, 12 September 1980 and memorandum of 12 March 1971, postmodern coup of 28 February 1997 and e-memorandum of 27 April 2007 periods experienced after the Republic, the media took the side of military tutelage instead of politics and civilian will, and displayed an attitude supporting the interventions of the military. This was differentiated during the military coup attempt period of 15 July 2016 and the media stood against the coup attempt as one.

Coup periods have been the subject of many studies, but there are few studies that compare coups and coup attempts of different periods and address the variability of the media in such comparisons. This study aims to examine the dimensions of the variability in the approach of the Turkish media in the face of military coups by examining the periods of the postmodern coup period of 28 February 1997 and the coup attempt period of 15 July 2016. Accordingly, the first page news of Hürriyet, Yeni Şafak and Cumhuriyet newspapers, which were selected due to their differences in their ideological orientations, were examined with the descriptive analysis method. As a

result of the research, it was found that during the postmodern coup of 28 February 1997, the media had a policy of encouraging the coup, but opposed the coup attempt by showing a different approach than the previous military interventions and it supported the civil will and democracy for the 15th July coup attempt. In addition, when it is considered that while the army acted in the hierarchical order for the 28th February, the intervention was conducted outside the chain of command on for the 15th July, it was seen that the Turkish media resisted together with the soldiers, the politicians and the society, who adopted the tradition, instead of taking the side of the group attempting the coup.

Key Words: Military Coups, Media, Civil Will, 28th February, 15th July

İÇİNDEKİLER

TÜRK BASINININ ‘28 ŞUBAT POST MODERN DARBESİ’ VE ‘15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ’NE YAKLAŞIMI ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME

Sayfa

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	i
YÖNERGEYE UYGUNLUK	ii
KABUL VE ONAY	iii
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	xii
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM:

TÜRKİYE’NİN MUHTIRA VE DARBE GEÇMİŞİNE BAKIŞ

1.1. Darbe Kavramı ve Askeri Darbe Tanımı.....	5
1.2. Darbe Kültürünün Oluşum Süreci: Osmanlı Dönemi Pratiklerine Bakış.....	8
1.2.1. Kuleli Vak’ası.....	11
1.2.2. 30 Mayıs 1876 Askeri Darbesi	14

1.2.3.	31 Mart Vak'ası.....	18
1.2.4.	Bâb-ı Âli Baskını	24
1.3.	Cumhuriyet Döneminde Muhtıra ve Darbeler	25
1.3.1.	27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi	25
1.3.2.	12 Mart 1971 Muhtırasına Bakış.....	31
1.3.3.	12 Eylül 1980 Askeri Darbesi	34
1.3.4.	28 Şubat 1997 Post-Modern Darbesi.....	38
1.3.5.	27 Nisan E-Muhtırası'na Bakış	47
1.3.6.	15 Temmuz 2016 Askeri Darbe Girişimi	51

2. BÖLÜM:

TÜRKİYE'NİN MUHTIRA VE DARBE GEÇMİŞİNDE BASININ ROLÜ

2.1.	Demokratik Yönetimlerde Basının İşlevi.....	60
2.2.	Kamuoyu Oluşumunda Basının Rolü	61
2.3.	Türkiye'de Ordu ve Siyaset İlişkilerinin Gelişimi.....	63
2.4.	Türkiye'de Muhtıra ve Darbe Süreçlerinde Basın.....	83
2.4.1.	27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ve Basın	94
2.4.2.	12 Mart 1971 Muhtırası ve Basın	99
2.4.3.	12 Eylül 1980 Askeri Darbesi ve Basın.....	102
2.4.4.	28 Şubat 1997 Post-Modern Darbesi ve Basın.....	108
2.4.5.	27 Nisan E-Muhtırası ve Basın	114
2.4.6.	15 Temmuz 2016 Askeri Darbe Girişimi Sürecinde Basın..	120

3. BÖLÜM:

TÜRK BASINININ '28 ŞUBAT POST MODERN DARBESİ' VE '15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ'NE YAKLAŞIMI

3.1. ARAŞTIRMANIN SORUNU	131
3.2. ARAŞTIRMANIN AMAÇ VE ÖNEMİ.....	132
3.3. ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE SINIRLILIKLARI.....	134
3.4. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ.....	135
3.5. 28 ŞUBAT POST-MODERN DARBE SÜRECİNDE BASIN... 139	
3.5.1. Dönemin Basımının Genel Özellikleri.....	139
3.5.2. Hürriyet Gazetesinin İlk Sayfa Haber Başlıkları	141
3.5.3. Yeni Şafak Gazetesinin İlk Sayfa Haber Başlıkları	166
3.5.4. Cumhuriyet Gazetesinin İlk Sayfa Haber Başlıkları	188
3.6. 15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ SÜRECİNDE BASIN	212
3.6.1. Dönemin Basımının Genel Özellikleri.....	212
3.6.2. Hürriyet Gazetesinin İlk Sayfa Haber Başlıkları	214
3.6.3. Yeni Şafak Gazetesinin İlk Sayfa Haber Başlıkları	242
3.6.4. Cumhuriyet Gazetesinin İlk Sayfa Haber Başlıkları	269
3.7. TÜRK BASINININ ‘28 ŞUBAT POST MODERN DARBESİ’ VE ‘15TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ’NE YAKLAŞIMINDA BENZERLİKLER VE FARKLILIKLAR.....	299
SONUÇ	311
KAYNAKÇA	318
ÖZGEÇMİŞ	346

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1. 28 Şubat 1997 Post-Modern Darbesi Sonrası Basında Öne Çıkan Kavramlar.....	301
Tablo 2. 28 Şubat 1997 Post-Modern Darbesi Sonrası Basında Benzerlikler ve Farklılıklar.....	302
Tablo 3. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Sonrası Basında Öne Çıkan Kavramlar.....	306
Tablo 4. 15 Temmuz Darbe Girişimi Sonrası Basında Benzerlikler ve Farklılıklar.....	307

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
AK Parti	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
AP	: Adalet Partisi
BÇG	: Batı Çalışma Grubu
BM	: Birleşmiş Milletler
BTK	: Başbakanlık Takip Kurulu'na
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
DP	: Demokrat Parti
DSP	: Demokratik Sol Parti
DTP	: Demokrat Toplum Partisi
DYP	: Doğru Yol Partisi
FETÖ	: Fetullahçı Terör Örgütü
FP	: Fazilet Partisi
Haz.	: Hazırlayan
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
HSYK	: Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu
MBK	: Milli Birlik Komitesi
MG	: Milli Görüş
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MÇP	: Milliyetçi Çalışma Partisi
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
MP	: Millet Partisi
MSP	: Milli Selamet Partisi
OHAL	: Olağanüstü Hal
PDY	: Paralel Devlet Yapılanması
RP	: Refah Partisi
S.B.E.	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
SP	: Saadet Partisi

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulma süreci ile birlikte yaşanan politik gelişmelerde basının etkinliğini görmek mümkündür. Bu durum, çok partili hayata geçişten günümüze kadarki süreçte yaşanan darbelerde ve darbe girişimlerinde de geçerliliğini korumuş ve askeri darbelerin siyasi, sosyal ve askeri alt yapısında basın işlevsel bir rol üstlenmiştir. Osmanlı Devleti'ndeki ilk özel gazetelerin yayın hayatına dâhil olmasıyla birlikte başlayan basının siyasi yaşamdaki etkin rolü, cumhuriyetin ilk yıllarında ve çok partili hayata geçiş sürecinde daha da belirgin hale gelmeye başlamıştır. Bu noktada, özellikle 27 Mayıs 1960'taki Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ilk askeri darbesi ve devamında gelen 12 Mart 1971 muhtırası, 12 Eylül 1980 darbesi, 28 Şubat 1997 postmodern darbe ve 27 Nisan 2007 muhtırası gibi süreçlerde basının etkinliğinin artarak devam ettiğini söylemek mümkündür. Basın bu dönemlerde meydana gelen politik, sosyal ve ekonomik gelişmelere paralel olarak, darbeler öncesi ve sonrasında kamuoyunu yönlendirme ve darbelerle meşruiyet kazandırma işlevini yerine getirmiştir.

Darbe süreçlerinde ortaya çıkan gelişmelere toplumsal ve siyasi tarihin penceresinden bakıldığında, özellikle Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan başlamak üzere, yeniçeri askerlerinin taht kavgalarına dâhil edildikleri, bir müddet sonra siyasi bir güç haline geldikleri ve istedikleri saltanat varisini tahta geçirdikleri görülmektedir. Daha sonra askeri modernleşmeyle birlikte ortaya çıkan yeni sınıfın bu gücü farklı açıdan kullanarak siyasi nüfus elde etmeye çalıştıkları bilinmektedir. Bu gücün farkına varılmasıyla birlikte saltanata bağlı kalıp istedikleri saltanat varisini tahta geçiren darbeciler bu yolla Osmanlı yönetiminde dolaylı yoldan söz sahibi olma emellerini gerçekleştirmişlerdir. Cumhuriyet döneminde ise devletin resmi ideolojisini koruma görevi verilen ordunun, bu gücü siyasi boşluklar, kaos ve toplumsal çatışmalardan istifade ile askeri vesayete çevirdiği ve bu durumun da sivil siyasetin gelişmesine engel teşkil ettiği görülmüştür. Askeri gelenekten gelen Cumhuriyet rejiminin kurucularının çok partili hayata geçiş denemelerinin başarısız olması da bu vesayeti sürdürmüştür.

Basın da bu süreçlerde meydana gelen siyasi olaylarda ve politik yaşamda belirleyici unsurlarından biri olmaya devam etmiştir. Demokrat Parti ile başlayan çok partili hayatın getirdiği özgürlük ortamının 27 Mayıs 1960 darbesi ile sona ermesinin ardından meydana gelen diğer darbe ve muhtıralar Türk siyasi hayatının gelişmesine sürekli sekte vurmuş, bu durum uzun yıllar ordunun son söz mercii ve ülkenin karşılaştığı problemlerde bir kurtarıcı olarak görülmesine yol açmıştır. Basının ise bu dönemlerde yaptığı haberlerle askeri sürekli siyasal arenaya çekmeye çalıştığı ve demokrasinin devre dışı bırakılmasına zemin hazırladığı görülmüştür.

Türkiye’de askeri darbelerin oluşturduğu siyasal, toplumsal ve ekonomik olumsuzlukların etkisiyle siyasal hayatın bir türlü rayına oturtulamaması, demokrasinin de gelişmemesini beraberinde getirmiştir. Yaşanan siyasal boşluk ortamında gelişim gösteren ve siyasal İslam söylemlerinin etkin olduğu bir dönemde siyasette belirgin olan ve İslamcı söylemleriyle bilinen Refah Partisi, yapılan yerel ve genel seçimlerde birincilik elde ederek Türk siyasetinde söz sahibi olma imkânı elde etmiştir. Ne var ki, Refah Partisi’nin temsil ettiği taban ve RP’nin yöneticileri devletin temel felsefesini oluşturan Kemalist/Atatürkçü ideolojiye karşı tehdit olarak algılanmış ve resmi ideoloji, bütün aygıtlarını kullanarak bu siyasal hareketi bastırmaya çalışmıştır. Basın bu süreçte aktif bir rol üstlenerek kamuoyunda RP’nin devleti ve rejimi tehdit ettiği algısını oluşturmaya çalışmıştır. Bunu gerçekleştirirken de devletin aygıtlarını kullanarak kurgulanan senaryolarla “irtica, şeriat, laiklik, çağdaşlık” gibi kavramlar üzerinden Refah Partisi imajı toplum nezdinde itibarsızlaştırılmak istenmiştir. Bunun yanında askeri kaynaklara dayandırılarak yayınlanan haberlerle hem siyasi iktidara gözdağı verilmiş hem de askerinin olası bir darbesine karşı zemin hazırlanmak istenmiştir.

Refah Partisi’ne yönelik yapılan bu algı çalışması karşılığını bulmuş ve RP’nin kapatılmasıyla Türkiye demokrasisi yine zarar görmüştür. 28 Şubat’ta siyasi iradeye karşı yapılan postmodern darbe sonrası kurulan Ak Parti’nin 2002 seçimlerinde tek başına iktidar olmasıyla yeni bir dönem başlamıştır. 2002 yılı sonrası özellikle kitle iletişim araçlarının politikayı yönlendirme çabaları özellikle 2007 yılı Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde etkin olmuş ve basın resmi ideoloji söylemleriyle emuhtıra sürecinin yaşanmasında aktif olarak yer almıştır. Daha önceki süreçlerin aksine, Ak Parti bildiriye yayınlayan orduya karşılık vermiş, TSK’ya anayasa ve kanunlar karşısındaki konumu ve yeri hatırlatılmıştır. Bu durum, Ak Parti’nin siyasal iktidarını

güçlendirirken aynı zamanda askeri vesayetini yerini sivil siyasetin alabilmesine dönük keskin adımların atılabildiğinin önünü açmıştır. 2013 yılına kadar atılan bu adımlardan sonra devletin tehdit algısı değişmiş “Fetullahçı Terör Örgütü” olarak tanımlanan bir grubun devlet içerisinde oluşturduğu “paralel yapılanma” açığa çıkarılmış; ve bu örgüt askeriye içerisindeki üyelerini kullanarak 15 Temmuz 2016’da bir darbe girişiminde bulunmuştur. Emir-komuta zinciri dışında gerçekleşen bu askeri kalkışma girişimi Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın halkı darbeye direnmek üzere meydanlara çağırması ile birlikte darbeye dâhil olmayan askerlerin ve devlet kurumlarının desteği ile geri püskürtülmüştür. Daha önceki askeri darbeler destek veren basın ise 15 Temmuz’da darbe girişimine açıkça karşı durmuş ve darbe girişiminin mağdur taraflarından biri olmuştur.¹

Literatürde Türkiye’deki bahsi geçen darbe dönemlerini ve darbe dönemlerindeki basın-siyaset ilişkilerini inceleyen çalışmalara rastlamak mümkündür. Darbe dönemlerinin sosyal, ekonomik, siyasi, psikolojik etkilerini ortaya koymak amacıyla çeşitli bilim dallarında hazırlanmış akademik çalışmaların önemini ifade etmekle birlikte dönemsel karşılaştırmaya ve bu karşılaştırmada basının fonksiyonuna yer veren çalışmaların yeterli sayıda olmadığını belirtmek gerekmektedir. Ayrıca, 28 Şubat 1997 ve 15 Temmuz 2016 askeri darbeleri üzerine basın incelemelerinin yapıldığı görülse de, bu çalışmada iki dönemin karşılaştırılmasına ve bu karşılaştırma ile birlikte basının demokrasilerde üstlenmesi gereken işlevsel role yer verilmiştir.

Bu kapsamda çalışmada, 28 Şubat 1997 ve 15 Temmuz 2016 askeri darbeleri sonrası basının dil ve üslubunu; kullandığı kavramları ve kamuoyunu yönlendirme amacıyla yaptıkları yayınlarda ortaya koydukları bütüncül fotoğrafı genel bir perspektif ve özgün biçimde sunacağı düşünüldüğünden, nitel bir çalışma yöntemi olan betimsel analiz

¹ Tez çalışmasının birinci bölümünde detaylı bir şekilde yer verilen bu değerlendirmeler ile ilgili kapsamlı bilgi için bkz: Erhan Afyoncu, Ahmet Önal ve Uğur Demir, Osmanlı İmparatorluğu’nda Askeri İsyanlar ve Darbeler, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2013; Necmettin Alkan, Selanik İstanbul’a Karşı, Timaş Yayınları, İstanbul 2011; Hakan Aydın, “İkinci Meşrutiyet Devrinde Basın ve Siyaset”, (Ed. Hakan Aydın), İkinci Meşrutiyet Dönemi Basın Sansürü, Palet Yayınları, Konya, 2010; Feroz Ahmad, Demokrasi Sürecinde Türkiye 1961-1971, (Çev. Ahmet Fethi), Hil Yayınları, İstanbul 2010; Ziya Nur Aksun, Osmanlı Tarihi, Ötüken Neşriyat, Cilt. 4, İstanbul 1994; Yasin Aktay, Karizma Zamanları: 28 Şubat’tan 27 Nisan’a Ak Parti ve Türk Siyasetine Karizma Sosyolojisi Açısından Bir Yaklaşım, Timaş Yayınları, İstanbul 2011; Niyazi Berkes, Türkiye’de Çağdaşlaşma, (Haz: Ahmet Kuyaş) Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011; Gül Tuba Dağcı, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Ordu Siyaset İlişkisi ve 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi, İlgı Yayınları, İstanbul 2006; Kemal H. Karpat, Türkiye Siyasi Tarihi, (Çev: Ceren Elitez) Timaş Yayınları, İstanbul 2014; Erik Jan Zürcher Modernleşen Türkiye’nin Tarihi, (Çev. Yasemin Saner Gönen), İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.

yöntemi tercih edilmiştir. Çalışmanın konusunu oluşturan dönemlerde yayın yapan basın tamamının incelenmesi çalışmanın sınırını aşacağından, araştırmanın evrenini oluşturan Türk basını içerisinde ideolojik yönelimlerine göre her iki askeri darbe döneminde yayın yapmış olan Hürriyet, Yeni Şafak ve Cumhuriyet gazeteleri örneklem olarak tercih edilmiştir.

Üç bölümden oluşan bu çalışmanın ilk bölümünde darbe kavramı, darbelerin sosyolojik, askeri ve ekonomik nedenleri işlenmiş; Türkiye'deki askeri darbelere tarihsel perspektiften bakmanın çalışmaya katkı sağlayacağı düşüncesiyle, Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi, askeri ve toplumsal mirasçısı olduğu Osmanlı Devleti'nin askeri yapılanmasına yer verilmiştir. Bu süreçte askerinin Osmanlı idaresi üzerindeki etkilerine kısaca değinilmiş, özellikle Osmanlı'nın son dönemlerindeki askeri modernleşmeyle ortaya çıkan askeri darbeler/darbe girişimleri neden sonuç ilişkisi içerisinde incelenmiştir.

Darbe süreçlerinin siyasi, askeri ve toplumsal gelişmelerinin tarihsel olarak incelendiği birinci bölümün ardından ikinci bölümde yine aynı tarihi bir perspektifle, darbe süreçlerinde basının rolü incelenmiştir. Osmanlı Devleti döneminde yaşanan darbelerin basına yansımaları ve Cumhuriyet döneminden günümüze kadar gelen süreçte basının darbe dönemlerinde kendini konumlandırma biçimi bu bölümde ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde ise Türkiye'nin yakın tarihinde gerçekleşen 28 Şubat 1997 ve 15 Temmuz 2016 darbe süreçlerinde Türk basınının rolünü ve yaklaşımını ortaya çıkarabilmek için betimsel analiz yöntemi ile ideolojik yönelimlerine göre farklılık gösteren Hürriyet, Yeni Şafak ve Cumhuriyet gazetelerinin bir aylık dönemdeki birinci sayfa haberleri incelenmiştir. Ayrıca bu bölümde yapılan araştırma ile Türk basınının askeri darbelere karşı kendini konumlandırma biçimindeki değişiklikler ve bu değişikliklerin nedenleri, sebep sonuç ilişkisi içerisinde aktarılmıştır.

1. BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN MUHTIRA VE DARBE GEÇMİŞİNE BAKIŞ

1.1. Darbe Kavramı ve Askeri Darbe Tanımı

Darbe kelime anlamı olarak Arapça kelime kökünden gelmektedir. Türk Dil Kurumu’na göre darbe, “vuruş, çarpış” anlamlarıyla beraber, “bir ülkede baskı kurarak, zor kullanarak veya demokratik yollardan yararlanarak hükümeti istifa ettirme veya rejimi değiştirecek biçimde yönetimi devirme işi”² olarak tanımlanmaktadır. İngilizcede ‘coup d’etat’ sözcüğün karşılığı olarak “hükümet darbesi”³ şeklinde ifade edilen darbe sözcüğü, diğer tanımlarda da “hükümeti kanunsuz yollarla ele geçirme”⁴, “bir ülkede iktidarı ele geçirmek için yapılan yasa dışı hareket”⁵ olarak ifade edilmiştir.

Genellikle birbirlerinin yerine sıkça kullanılan darbe ve ihtilal (devrim) kavramlarının hem muhtevasının hem de pratikteki dayanaklarının farklılığından dolayı birbirlerinin yerine kullanılmamaları gerekmektedir. Çünkü ihtilal, başladığı anda belirli bir düzen içerisinde olamayan, politik ve sosyal kurumların değişimini amaçlayan halk hareketidir.⁶ Darbe ise, demokratik süreçlerin askıya alındığı askeri rejimleri ifade etmektedir.⁷ Yani ihtilal halkın talebiyle halkla beraber yapılırken, darbe, halkın çoğulculuğundan bağımsız gizli yollarla devlet içerisinde örgütlenerek mevcut yönetimi düşürmeyi amaçlamaktadır. Darbecilerin darbe sonrası devrim veya ihtilal kavramlarını kullanmalarının nedeni, darbeyi halkın bir isteğiymiş gibi gösterip darbeye meşruiyet kazandırmak istemeleridir.⁸ Bu kavramlara “inkılap ve müdahale” kavramlarını da ilave

² Darbe, Web Sayfası: ww.tdk.gov.tr, Erişim Tarihi: 17.02.2017.

³ David **Robertson**, *The Routledge Dictionary Of Politics*, Üçüncü Baskı, Taylor & Francis E-Library, 2004. s.125.

⁴ M. Ali **Ağakay**, *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Üçüncü Baskı, Ankara 1959.

⁵ Andreas **Tietze**, *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati*, Simurg Yayınları, Birinci Cilt, İstanbul 2002.

⁶ Edward Luttwak, *Bir Uzman Gözüyle: Darbe*, (Çev. Edip İ. Polat), Yaba Yayınları, Birinci Cilt, Ankara 1996, s.22.

⁷ Zekeriya **Yıldız**, *Politika Sözlüğü*, Timaş Yayınları, İstanbul 2003, s. 195.

⁸ Luttwak, s. 22.

eden Aydemir, kavramlarının ayrımını Türkiye üzerinden şu şekilde örneklendirmektedir:

“Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte rejimin, yönetim kadrosunun, Anayasanın ve toplum yapısının temelden değişmesi inkılap hareketidir. 27 Mayıs'ta ordunun yönetime el koyması darbe olarak başlamış devamında parlamentonun ve Anayasanın tekrar işlerlik kazanmasından dolayı ihtilal halini almıştır. 12 Mart'ta hükümete verilen muhtıra ise ordunun sahada fiili olarak bulunmadığından ve parlamento ve Anayasanın devam ettiğinden dolayı bir “müdahale” halini almıştır”.⁹

Darbe ve ihtilal kavramlarının aynı anlamları ifade etmediğinin son yıllarda anlaşılmasıyla beraber özellikle “demokratik darbe” kavramı üretilerek yine darbelere meşruiyet kazandırma çabası içine girilmiştir. Ozan'a göre, tüm darbeler istikrara, meşruiyete ve demokrasiye karşı yapılmış hareketlerdir. Darbeler antidemokratik olmakla beraber bazı darbeler demokrasiye daha açık ve demokrasiyi teşvik edicidir. Otoriter ve totaliter rejimlerin hâkim olduğu yerlerde ordu muhalefetin çağrısına cevap vererek mevcut yönetimi devirip ülkeyi serbest ve adil seçimlere götürmektedir. Bu sebeple darbelerin hepsinin aynı antidemokratik kategorinin içine koymak doğru değildir. Otoriter ve totaliter rejimlere karşı halkın tepkisine cevap vererek ülkeyi yeniden seçimlere götürmek üzere bir demokratik darbe gerçekleştirilebilir.¹⁰ Nitekim 2010 yılında başlayan Arap Baharı'nın ardından Mısır'da gerçekleşen askeri darbeye “demokratik darbe”, “halk darbesi” denilerek darbe ve darbeciler meşrulaştırılmaya çalışılmıştır.¹¹ Darbe sonrası oluşan rejimler bazen bizzat ordu tarafından kurulan dikta rejimler olacağı gibi bazen de ordunun mevcut gücünü kullanan sivil yönetimlerde olabilmektedir.¹² Siyasal sisteme katılma arzularını yasal şartlarda karşılayamayanlar, gizli ve yasadışı yollara başvurarak gerektiğinde cebir ve şiddet kullanmak suretiyle mevcut hükümeti indirip yönetimi ele geçireceklerdir. Demokratik yollarla yönetimi

⁹ Şevket Süreyya **Aydemir**, *İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali, Remzi Kitapevi*, İstanbul 2000, s. 100-101.

¹⁰ O. Ozan **Varol**, “The Democratic Coup d’etat”, *Harvard International Law Journal*, Cilt 53, Sayı 2, 2012, s. 508.

¹¹ Harun **Ersoy**, “Mısırın Demokratik Darbesi”, *Umran Dergisi*, Sayı 228, Ağustos 2013, s. 57.

¹² Zekeriya **Yıldız**, *Politika Sözlüğü*, Timaş Yayınları, İstanbul 2003, s. 37.

elde edemeyenler idareye el koyarak toplumu bir belirsizlik sürecine doğru sürüklemiştir.¹³

Askeri darbeler genellikle istikrarsızlığın ve belirsizliğin hâkim olduğu dönemlerde ortaya çıkmaktadır. Bu bazen ordunun bizzat kendisi tarafından bezende ordunun yardımıyla gerçekleşmektedir. Bir ülkede darbenin olması o ülkede disiplinsizliğin ve siyasi düzensizliğin hâkim olduğu anlamına gelmektedir. Darbenin başarılı olup olmaması, öncesinde meydana gelen belirsizlik ve düzensizlik atmosferinin ne kadar yoğun olduğuyula alakalıdır. Bu atmosfer ne kadar yoğun olursa darbenin başarılı olma olasılığı da o kadar yüksektir.¹⁴

Askeri darbeler öncesinde toplum darbenin meşruiyeti sağlayacak belli siyasi, ekonomik koşullara alıştırıldığı ve bunun şartlarının darbeciler tarafından gerçekleştirildiği bilinmektedir. Darbe öncesi mutlaka hazırlanmış olan bu geçici faktörler Luttwak tarafından şu şekilde açıklanmıştır:¹⁵

- “Şiddetli ve uzun süren ekonomik krizler, büyük işsizlik ya da fırlayan enflasyon,
- Uzun ve başarısız bir savaş, ya da büyük bir diplomatik ve askeri yenilgi,
- Çok partili sistemlerde meydana gelen kronik yönetim istikrarsızlığı.”

Her ne kadar darbeyi ordu gerçekleştirmiş olsa da darbenin asıl hedefi hoşnutsuz olduğu yönetimi devirip yerine işbirliği yapacakları yöneticileri getirmek olmuştur. Böylece siyasi sistemi istikrara kavuşturarak düzeni sağlayacaklarına inanmaktadırlar.¹⁶ Askeri darbelere genellikle demokrasinin gelişmediği, sömürgeci yeni kurtulmuş, gelişmişlik düzeyi ve demokratikleşme evresi henüz ikinci veya üçüncü sınıf olarak tabir edilen dünya ülkelerinde sık rastlanmaktadır.¹⁷ Ordu, darbeden önce veya darbenin başarılı olmasının ardından kendi içerisinde darbeyi yönetecek lideri belirleyip, ülkenin yönetim kademelerine de alt rütbedeki subayları yerleştirerek yönetimi kontrol altında tutmaya çalışmıştır. Burada darbeciler için iki yol vardır; ya darbe sonrası ülkede devamlı bir otoriter rejim kurulacak ya da üst rütbedeki darbeciler sivil otoritenin veya dış

¹³ Yeşim **Kürelî**, “1908-1914 Yılları Arasında Osmanlı’da Hükümet Darbeleri ve Sonuçları”, Gazi Üniversitesi SBE, Ankara 2007 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s.1.

¹⁴ Robertson, s.125.

¹⁵ Luttwak, s. 29.

¹⁶ Robertson, s.125.

¹⁷ Şevki **Özdemir**, “Askeri Darbeler Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme ve Türkiye Örneği”, Gazi Üniversitesi SBE, Ankara 1994 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s.22.

kuvvetlerin baskısıyla bir an önce demokratik koşulları oluşturma sürecine geçmek isteyeceklerdir. Diğer taraftan alt rütbede bulunan düşük rütbeli subaylar mevcut durumun devam etmesi yönünde baskı yapacaklardır. Nitekim ülkenin normal demokratik koşullara geçme sürecine evrilmesiyle beraber darbeci yönetim önce olası bir yargılanma sürecinin önüne geçmek için yerine gelecek olan sivil yönetime intikam alma hırsına kapılmaması için sürekli olarak aynı olayın tekrarlanacağını telkin edecektir.¹⁸

1.2. Darbe Kültürünün Oluşum Süreci: Osmanlı Dönemi Pratiklerine Bakış

Osmanlı'nın ilk dönemlerinde düzenli bir ordu sistemi görülmemektedir. Asker ihtiyacı bölgedeki uç beylerden ve halkın içinden gelen gönüllülerden oluşmaktadır. Orhan Bey döneminde fetihlerin artmasıyla düzenli orduya geçiş ihtiyacı doğmuş ve düzenli orduya geçişin ilk temelleri bu dönemde atılmıştır.¹⁹ Çelebi Mehmet döneminde yabancı esirlerin ve Osmanlı sınırları içerisindeki Hıristiyan vatandaşların çocuklarını Türk ailelerinin yanında yetiştirilip kapıkulu ocaklarında asker olarak vazifelendirilmek üzere devşirme uygulamasına geçilmiş fakat bu uygulamanın kanunlaşmış bir sisteme kavuşması Fatih Sultan Mehmet'in babası II. Murat zamanında olmuştur.²⁰ Düzenli orduya kapıkulu ocağının kurulmasıyla başlanmıştır. Kapıkulu ocağı; acemi ocağı, cebeci ocağı, topçu ocağı, top arabacı ocağı, kapıkulu süvarileri ve yeniçeri ocağı olmak üzere 6 kısımdan oluşturulmuştur. Bununla beraber tımarlı sipahilerde, orduda görev almıştır.²¹ Kapıkulu ocağının en fazla bilinen grubu piyade olarak savaflara katılan yeniçerilerdir.²² Yeniçerilerin sayılarının tımarlı sipahilere göre az olmasına karşın ordu içerisinde merkezi otoriteyi korumak gibi özel konumları gereği saray siyasetinin hep merkezinde olmuşlardır. Sarayın yeniçerilere olan muhtaçlığı ve onların gücünden istifade etmek istemeleri, yeniçerilerin otorite karşısındaki ağırlıklarını her geçen gün daha da artırmıştır. Bu güçlerinin farkına erken varan yeniçeriler, sarayın siyasi,

¹⁸ Özdemir, "Askeri Darbeler Üzerine..." s.20.

¹⁹ Erhan Afyoncu, Ahmet Önal ve Uğur Demir, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Askeri İsyanlar ve Darbeler*, Yeditepe Yayınevi, Üçüncü Baskı, İstanbul 2013, s. 17.

²⁰ Afyoncu, Önal ve Demir, s. 18.

²¹ Yusuf **Halaoğlu**, *14. ve 17. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Altıncı Baskı, Ankara 1991, s. 44-45.

²² Afyoncu, Önal ve Demir, s. 19.

ekonomik bütün ilişkilerine karışıp istediği zaman müdahale eder hale gelmişlerdir.²³ 16.yy sonlarına kadar ordu içerisinde eğitilmiş en iyi kuvveti iken, bu tarihten itibaren bozulmalar baş göstermiştir. III. Murat döneminde başlayan bozulma, ocağa talimsiz, başıboş kimselerin kaydedilmesiyle yeniçeri teşkilatı doğrudan doğruya devlete ve siyasi işlere karışmaya başlamış, bunun neticesinde devlet adamlarını tayin veya terfi ettiren, padişahları tahtan indiren yahut tahta çıkaran bir kuvvet halini almıştır.²⁴

Osmanlı'da yeniçeri isyanları ve imparatorluğun son dönemlerinde meydana gelen darbelerin tarihi Fatih'in ilk tahta çıktığı 1446 Buçuktepe isyanıyla başlamış, Babiali baskısıyla sona ermiştir. Fatih Sultan Mehmet'ten sonra gelen padişahların birçoğu isyan, ayaklanma ve darbe girişimleriyle karşı karşıya kalmışlardır.²⁵ Askeri alanda oldukça güç kaybeden Osmanlı Devleti, disiplini ve savaşma becerisini yitirmiş yeniçerilere karşı Avrupa'dan uzmanlar getirterek askeri ıslahat çalışmalarına başlamıştır. Ocağın reformu konusunda ilk önemli adımı kendine bağlı, sadık Nizam-ı Cedid ordusunu kurarak III. Selim atmıştır. III. Selim'in amacı, Avrupa'dan gelen uzmanlarla bu yeni orduyu dizayn ederek hem yeniçerilerinin ıslahını sağlayıp devlet üzerindeki baskısını kırmak hem de Nizamı Cedid ordusuyla devleti yeniden eski ihtişamlı günlerine taşımak olmuştur. Lakin yeniçeriler ne ıslah olmayı kabul etmişler ne de bu yeni ordunun varlığını kabullenmişlerdir. Nitekim bazı devlet adamlarının ve şehzade IV. Mustafa'nın yeniçerileri ayaklandırması neticesinde, önce Nizam-ı Cedid ordusu lağvedilmiş, kısa bir süre sonra da III. Selim tahtan indirilerek yerine IV. Mustafa geçirilmiştir.²⁶ IV. Mustafa'nın kısa süren saltanatının ardından başlayan yeni taht mücadelesi, III. Selim'in ölümü ve IV. Mustafa'nın tahtan indirilmesiyle sonuçlanmıştır. Tahta getirilen yeni padişah II. Mahmut, Sultan III. Selim'in başlattığı yeniçeri ocağını kaldırma girişimini devam ettirmiş, ilk girişiminde başarılı olamasa da, ikinci girişiminde binlerce yeniçerinin ölümüyle sonuçlanan kanlı bir baskınla yeniçerilerin üzerine giderek ocağı kaldırmıştır.²⁷ Ocağın yerine batılı tarzda eğitim gören askerlerden oluşan Asker-i Mansur-u Muhammediye ordusunu kurmuştur.

²³ Seyfettin **Aslan**, "Osmanlı Devletinde Siyasal İktidarın Bölüşümüne Bir Bakış: Kapıkulu Ocağı ve İsyancıları", Cumhuriyet Üniversitesi SBE, Sivas 2012 (Yayımlanmamış Doktora Tezi), s. 193.

²⁴ Halaçoğlu, s. 53

²⁵ Afyoncu, Önal ve Demir, s. 22

²⁶ Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet* (Sad. Dünder Günday), Üçdal Neşriyat, Cilt 4, İstanbul 1983, s.1940-2095.

²⁷ Rifat **Uçarol**, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi* (Ed. Kenan Seyyithanoğlu), Çağ Yayınları, İstanbul 1989, Cilt 11, s.346-353.

Devletin başına uzun yıllar bela olan yeniçerilerin tasfiye edilmesi tarihte bu olayın “Vaka-i Hayriye” olarak anılmasına yol açmıştır. Nitekim bu askeri ıslahat çabaları da sonuç vermeyerek Osmanlı 19. yüzyılda girdiği birçok savaşı kaybetmesiyle sonuçlanmıştır.²⁸ II. Mahmut’un 1826’da Yeniçeri Ocağı’nı ortadan kaldırmasından 1876 yılına kadar Osmanlı’da ordunun yönetime doğrudan müdahalesine rastlanmamaktadır. Bu tarihe kadar ortaya çıkan darbe, isyan ve müdahaleler, yönetim şeklinin değiştirilmesinden ziyade, daha çok askeri güçlerin iktidar mücadelelerinde kullanıldığını göstermektedir.²⁹ Bu dönemin ardından padişahı tahtından indirecek bağımsız güçlerin etkinliğini kaybetmesi nedeniyle padişahlara karşı yapılan mücadeleler gizli örgütler aracılığıyla yönlendirilmeye başlanmıştır.³⁰

Osmanlı padişahlarından II. Beyazıt, II. Osman, I. Mustafa, Sultan İbrahim, IV. Mehmet, II. Mustafa, III. Ahmet, III. Selim, IV. Mustafa, Sultan Abdülaziz, V. Murat ve II. Abdülhamit olmak üzere 12’si askeri bir isyan veya darbe sonucunda tahtan indirilmişlerdir. Bu padişahların içerisinde II. Beyazıt, II. Osman, Sultan İbrahim, III. Selim, IV. Mustafa ve Sultan Abdülaziz ise tahtan indirildiği gibi farklı şekillerde öldürülmüşlerdir. Osmanlı’nın tarihindeki 36 padişahın 12’sinin hükümdarlıktan el çektirilmesi bu gerçeğin açık bir göstergesidir. Bunun yanında yine başarısız darbe girişimleri, üst düzey devlet adamlarının katledilmesini de saydığımızda ortaya vahim bir manzara çıkmaktadır.³¹

Yeniçerileri isyanlarının sebepleri genel anlamda ekonomik ve siyasal olarak ikiye ayrılmıştır. Siyasal olarak nedenlere baktığımızda, padişahların genç olması ve bununla beraber ortaya çıkan otorite boşluğu, eski dönemlerde olduğu gibi ordunun başında sefere katılmamaları, savaşlarda alınan yenilgiler, hükümetlerin yetersizliği, devlet adamları ve şehzadelerin entrikalarıyla yeniçerileri tahrik etmeleri gibi sebepler oluşturmaktadır. Ekonomik olarak ise, yeniçerilerin ücretlerinin ayarı düşük paralarla ödenmesi, yeniçerilerin ganimet elde etmek için savaş istemeleri, birde cülus bahşişi ve

²⁸ Ahmet Rasim, *Osmanlı Tarihi* (Haz: Hakkı Dursun Yıldız), İlgü Kültür Sanat Yayıncılık, Cilt 2, İstanbul 2012, s. 296.

²⁹ Küreli, s. 9.

³⁰ Gül Tuba **Dağcı**, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Ordu Siyaset İlişkisi ve 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi*, İlgü Yayınları, İstanbul 2006, s. 13

³¹ Afyoncu, Önal ve Demir, s. 22,31.

ulufe geleneği uygulamasıdır.³² Cülus ve ulufe uygulamalarının geçmişine baktığımızda Osmanlı'dan önceki Türk devletlerinin de âdeti olduğu görülmektedir. Tahta çıkan padişahın askere cülus bahşişi uygulaması Yıldırım Beyazıt döneminde başlamış ve Fatih Sultan Mehmet zamanında gelenek halini almıştır. Yine II. Beyazıt'ın Amasya'dan İstanbul'a gelirken yeniçerilerin cülus bahşişinin yanında ulufelerine de zam istemesi, ulufe zammının da gelenek haline gelmesine yol açmıştır. Öyle ki sayıları günden güne artan yeniçeriler her padişah değişikliğinde hazineden çıkan bu meblağlar git gide devletin bütçesini sıkıntıya düşürecek derecelere varmış, devleti altından kalkılamayacak durumlara getirmiştir.³³

1.2.1. Kuleli Vak'ası

Sultan Abdülmecit döneminde yürürlüğe konulan Tanzimat Fermanı'nın getirdiği uygulamalar toplumun bazı kesimlerinde hoşnutsuzluğa neden olmuştur. Bunun yanında 1853'te başlayan Kırım Savaşı'nın devlete getirdiği mali yük ve buna karşılık sarayında dâhil olduğu devletin üst zümresinin lüks yaşamı, 1856'da yayınlanan Islahat Fermanı'yla gayrimüslimlere tanınan haklar toplumda rahatsızlık meydana getirmiştir. Ortaya çıkan bu toplumsal rahatsızlığın tepkiye dönüşmesi Sultan Abdülmecit'e karşı bir darbeye teşebbüs edilmesine yol açmıştır. Başarısızlıkla sonuçlanan bu darbe teşebbüsüne yönelik yargılamalar Çengelköy'deki Kuleli Kışlası'nda yapıldığından dolayı olaya Kuleli Vak'ası adı verilmiştir.³⁴ Yine bu olay Cevdet Paşa tarafından "Cemiyet-i Fesadiyye" yani fesat cemiyeti olarak adlandırılmıştır.³⁵

Avrupalı devletlerin baskılarıyla 18 Şubat 1856'da Babıâli'de ilan edilen Islahat Fermanı'nın ardından ortaya çıkan komplocu gizli örgüt, fermanın Hıristiyanlarla Müslümanlara eşit haklar tanıdığını ve bu nedenle Müslümanların haklarının ihlal edildiğini ve güç durumdaki ekonomiyi sebep göstermişlerdir. Bir araya gelmelerinde herhangi bir ideoloji belirtisi göstermeyen bu gizli örgütün bileşenleri, batılılaşmaya karşı olmalarıdır. Asıl amaçları ise Sultan Abdülmecit'ten ve yönetiminden kurtulmak

³² Aslan, s. 209-219.

³³ Erol **Özbilgen**, *Bütün Yönleriyle Osmanlı, Adab-ı Osmaniye*, İz Yayıncılık, Üçüncü Baskı, İstanbul 2007, s.48-49.

³⁴ Mustafa Ç. Varlık, Kemâl Yavuz, Ramazan Ayyavlı vd., "Kuleli Vak'ası", *Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi*, İhlas Matbaacılık, Cilt 4, İstanbul 1988, s. 185.

³⁵ Ahmet Cevdet Paşa, *Tezâkir-i Cevdet* (Haz. Cavit Baysun), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Cilt 13-20, Ankara 1986, s.83.

yerine Sultan Abdülaziz'i tahta çıkarmak istemeleridir. Fakat Sultan Abdülaziz'in bu olayla herhangi bir ilişkisi ve bağı bulunmamaktadır.³⁶ Bu olayların içerisinde istek ve talepleri yerine getirilmeyen bir grup asker, ulema ve mülkiye memurları Sultan Abdülmecit'i tahtan indirmek ve mevcut idarecileri değiştirmek üzere 1959 yılı başlarında gizli bir örgüt kurmuşlardır. Üyeler arasında topluluğun reisi Beyazıt Medresesi müderrislerinden Süleymaniyeli Şeyh Ahmet Efendi, Bakan Vekili Seraskeri Darüş Şura Reisi Hüseyin Daim Paşa, Fatih Medresesi hocalarından Nasuhi Efendi ve Tophane Müftüsü Bekir Efendi'nin de aralarında bulunduğu 45-50 kişinin başını çektiği grup üyelerden oluşmaktadır. Yine Kuleli, gizli ve üyeleri arasında güçlü, güven ilişkisi bulunan bir yapılanma olmuştur. Nitekim gizli örgüte üye kabul edilirken, "Süleymaniyeli Şeyh Ahmet Efendi ile aramdaki anlaşmayı kabul ettim ve ben anlaşmalı bir fedaiyim" şeklinde bir taahhütname alınmıştır.³⁷

Topluluğun bütün planları, bu darbe girişimine katılmaya davet ettikleri Mirliha Hasan Paşa'nın vaziyeti Serasker Rıza Paşa'ya haber vermesiyle bozulmuştur. Hasan Paşa, örgütü suçüstü yakalamak maksadıyla Rıza Paşa'yı toplantıya davet etmiştir. Hükümet hazırladığı planla 14 Eylül 1859'da bu gizli yapılanmayı toplantı yaptıkları sırada basarak gizli cemiyet mensuplarını tutuklamıştır. Bu gizli cemiyet üyelerinin yargılanması için Sadrazam Ali Paşa, Fuat Paşa, Rüştü Paşa bazı devlet adamlarından oluşan bir mahkeme kurulmuş ve örgüt üyeleri Kuleli Kışlası'na hapsedilmiştir. Yargılamalar sonucunda örgütün üst düzey isimleri idama, diğer üyeleri ise kalebent ve sürgün cezalarına çarptırılmışlardır. Örgütün üst düzey üyelerinden olan Cafer Dem Paşa, Kuleli Kışlası'ndan kayıkla getirilirken denize atlayarak intihar etmiştir. İdam cezaları Sultan Abdülmecit tarafından müebbet kalebentliğe çevrilmiştir. Bunun iki nedeni vardır. Birincisi, kanunda padişaha karşı yapılmak istenen suikastın herhangi bir cezai karşılığının olamamasıdır. Böyle bir kanunun olamamasını Şevket Paşa, "Padişah hakkındaki su-i kasd kimsenin hatırına gelmemelidir. Bunu kanuna yazıp ilan etmek uygun olmaz" diyerek sultana herhangi bir suikastı akla getirmemek için kanunun yapılmadığı şeklinde açıklamıştır.³⁸ İkincisi ise, Sultan Abdülmecit verilen idam

³⁶Roderic H. Davison, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform 1856-1876* (Çev. Osman Akinhay), Papirüs Yayınevi, İstanbul 1997, s. 118-119.

³⁷ Uluğ **İgdemir**, *Kuleli Vak'ası Hakkında Bir Araştırma*, Türk Tarih Kumumu Basımevi, İkinci Baskı, Ankara 2009, s. 30-31; Burak **Onan**, "Gerici, İlerici, Darbeci; Kuleli Vakası'nı Nasıl Bilirsiniz?", *Toplumsal Tarih Dergisi*, Sayı 273, Eylül 2016, s. 52.

³⁸ Cevdet Paşa, s. 83.

kararlarını okuyunca: “Meydanda katil fiili yok. Tasavvurda kalmış. Ben adam öldürmek istemem cezaları kalebentliğe tahvil edilsin!” diyerek idam cezalarını kaldırtmıştır.³⁹

Kuleli Vak’ası, bastırıldığı halde ileride ortaya çıkacak Yeni Osmanlılar hareketine örnek teşkil etmiştir.⁴⁰ Kuleli Vak’ası’nın durumu tam olarak irdelenip açıklanmamıştır. Kimilerine göre bu durum, Tanzimat ve Islahat Fermanlarına karşı rahatsızlıktan ortaya çıkmıştır. Bazı yazarlara göre ise, bu hareket Meşrutiyet’i getirmek için yapılmıştır. Çünkü bu örgütün diğer üyeleri daha sonra Yeni Osmanlılar Cemiyeti olarak bilinen oluşumda yer almışlardır.⁴¹

Kuleli Vak’ası ile ilgili ilk geniş araştırmayı yapan İğdemir, Kuleli olayında Sultan Abdülaziz’in bir dahli olduğunu düşünmemektedir. İğdemir, kalkışmanın ilerici bir hareket olmaktan ziyade, bilhassa Hıristiyanlar lehine yapılan bir takım ıslahatları hazmedemeyenlerin Abdülmecit’ten bu sebeple hoşnutsuz olmalarından dolayı sırf Abdülmecit’in şahsını hedef alan bir hareket olduğunu düşünmektedir.⁴² Pedrosyan’a göre Kuleli Vak’ası, Türk tarihinde ülkenin durumunu düzeltme yolunda bir gaye etrafında isyancıları bir araya getiren ilk siyasi harekettir. Bir kısım kaynaklar Kuleli’nin dinî gruplardan oluştuğunu yazarken, diğer kısım da ise yenilikçi grupların olduğunu yazmaktadır. Ortaya çıkan tablo ise her iki grubun menfi çıkarları örtüştüğü için bu darbe girişimi yaşandığı yönündedir.⁴³ Dönemin gazetelerinden Takvim-i Vekayi ile Ceride-i Havadis darbe girişimini okuyucularına şu şekilde aktarmıştır:

“Halk arasında kargaşalık çıkarıp kanun ve düzeni bozmak ve kan dökmek gibi türlü alçaklıklara girişmeye kararlı bir ittifak karşısındayız. Bunlar fesat tuzaklarına düşürmek istedikleri hafif beyinlileri aldatmak için ‘Bizimle beraber şu kadar bin adam ile devletin tepesindeki yöneticiler ve medrese hocalarından çok sayıda kişi var’ diyerek türlü yalan ve iftiraları atmaktan çekinmemektedirler. İşte tasarladıkları darbenin zamanında haber alınmasıyla devlet ve milleti bu büyük fitneden korumak mümkün olmuştur.”

³⁹ Enver Behnan **Şapolyo**, *Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat Devri Tarihi*, Güven Yayınevi, İstanbul 1945, s.152-153.

⁴⁰ Afyoncu, Önal ve Demir, s. 318

⁴¹ Varlık, Yavuz, Ayvalı vd. s. 185.

⁴² İğdemir, s. 38

⁴³ Yuriy Aiatoviç Pedrosyan, “1859 Yılındaki Kuleli Vak’ası’nın Karakterine ve Bunun Türkiye Tarihindeki Yerine Dair” (Çev. İ. Kaynak), *Belleten*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1969, Cilt 33, Sayı. 132, s. 587-593.

Yine dönemin gazetecilerinden ve aydınlarından Namık Kemal ise yayın yönetmeni olduğu Hürriyet gazetesi vasıtasıyla darbecilerin hukuk dışı muamelelerle yargılandığını iddia edip hükümeti zalimlik yapmakla itham etmiştir.⁴⁴

1.2.2. 30 Mayıs 1876 Askeri Darbesi

Sultan Abdülaziz, Sultan Abdülmecit'in vefatı üzerine Tanzimat'ın ikinci padişahı olarak 1861'de tahta geçmiştir.⁴⁵ Devlet, son dönemlerinde önemli hamleler yaparak güç kazanmak için özellikle Sultan II. Mahmut, III. Selim ve Abdülmecit döneminde önemli modernleşme hamleleri yapılmıştır. Devleti yenileme çabalarının yanında 1854'te başlayan dış borçlanmanın etkisi devlet için gitgide tehlikeli bir hale gelmeye başlamıştır.⁴⁶ Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da yaşadığı siyasi çıkmazlar ve devletin ekonomik olarak kötüye gitmesi, Abdülaziz'in tüm bunlara rağmen iktidarı bırakmayıp devleti bu zor durumundan kurtarmak istemesi bazı nazırlarla sürtüşmesine neden olmuştur. Serasker Hüseyin Avni Paşa padişahın tahtan indirilmesi düşüncesine savunurken, Mithat Paşa'da Hüseyin Avni Paşa'nın bu düşüncesini desteklemesinin yanında Osmanlı'da meşrutiyeti ilan ettirmek derdine düşmüştür.⁴⁷ Hüseyin Avni Paşa'nın başını çektiği grubun ilk hedefi kendi destekçilerinden oluşan hükümeti tesis edip iş başına gelmek olmuştur. Bunun gerçekleşebilmesi için Sultan Abdülaziz'in veraset usulünü değiştirerek oğlu Yusuf İzzeddin Efendi'yi tahta geçirmek istediğini, bu sebeple karşı koymaları bastırmak üzere İstanbul'a 40 bin Rus askeri getireceğini, Sadrazamın senelerden beri Rus taraftarı olduğunu ve Ruslarla iş birliği yaptığını halk arasında dillendirerek insanlara korku vermişlerdir. Bunun üzerine 8 Mayıs 1876'da medrese talebelerini ayaklandırmışlardır. Devletin o günlerde zaten oldukça zor zamanlardan geçmekte olduğunu bilen Abdülaziz, Devlet-i Aliye'nin bekasını düşünerek isyancıların talepleri üzerine Şeyhülislamın yerine Hafız Hayrullah Efendi'yi, Sadrazam Mahmut Nedim Paşa'nın yerine ise Rüştü Paşa'yı getirmiştir.⁴⁸ Bu ayaklanma Sultan Abdülaziz'i tahtan düşürmek isteyenlerin tam da istedikleri gibi

⁴⁴ İğdemir s. 10-12. Burak **Onaran**, "Kuleli Vakası Hakkında Başka Bir Araştırma", *Toplum ve Tarih Dergisi*, İletişim Yayınları, Sayı 5, Bahar 2007, s. 14.

⁴⁵ Rasim, s. 439.

⁴⁶ Şükrü **Karatepe**, *Darbeler Anayasalar ve Modernleşme*, İz Yayıncılık, Dördüncü Baskı, İstanbul, 2009, s. 74-80.

⁴⁷ A. İhsan Gencer, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, (Ed. Kenan Seyyithanoğlu, Red. Hakkı Dursun Yıldız), Çağ Yayınları, Cilt. 11, İstanbul 1989, s. 519-520

⁴⁸ Enver Ziya **Karal**, *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Cilt 7, Ankara 1988, s. 105-110.

gelişmiş, Rüştü Paşa Sadrazamlığa, Hüseyin Avni Paşa Seraskerliğe, Mithat Paşa Adalet Nazırlığına, Hasan Hayrullah Efendi ise Şeyhülislamlık makamına getirilmiştir. Böylece “Hal Komitesi” tamamlanmış, yıllardır tasavvur ettikleri emellerini gerçekleştirmek üzere hazırlıklara başlamışlardır.⁴⁹ Bunlarla beraber cuntaya, Bahriye Nazırı Kayserili Ahmet Paşa ile Harp Okulu Komutanı Süleyman Paşa’da katılmıştır.⁵⁰ Cuntacılar taç ve taht hevesiyle alet olduğu ileri sürülen Veliht Murat Efendi, Osmanlı veliahtları içinde komploya girişen ilk veliaht olmuştur. Öyle ki, Veliht Murat Efendi’nin saltanat hevesi sebebiyle vaziyeti daha da ileri götürerek, İngiliz Sefirinin yalısında deniz banyosu yaptığı iddia edilmiştir.⁵¹

Abdülaziz’in o dönemde Ruslarla yakınlaşma çabaları İngilizleri rahatsız etmiştir. Bu sebeple darbenin dış destekçisi İngilizler olmuştur. Bu darbeyi cuntacılar İngiliz Büyükelçisi ile birlikte planlanmışlardır.⁵² Gerekli hazırlıkların yapılmasının ardından normal şartlarda 31 Mayıs’ta yapılacak olan darbe, Abdülaziz’in Hüseyin Avni Paşa’yı bir gün önce akşam saatlerinde saraya çağırması üzerine cuntacılar paniklemiş, darbeyi öne çekmişler ve 30 Mayıs 1976’da Sultan Abdülaziz’in bulunduğu Dolmabahçe Sarayı karadan ve denizden kuşatılmıştır.⁵³ Darbe günü Dolmabahçe Sarayı’na getirilen askerlerden bir kısmı Şam’dan eğitim için gelen Arap asıllı askerler, bir kısmı da Harbiyeli askerlerdir. Darbeci paşalar, askerleri sultana suikast yapılacağını, bunu önlemek ve sultanı korumak üzere vazifelendirildiklerini söyleyip askerleri kışladan çıkarmışlardır. Olan bitenlerden haberleri olmayan askerler Dolmabahçe Sarayı’nı sultanlarını korumak için kuşatmışlardır.⁵⁴ Sarayın denizden ve karadan kuşatılmasının ardından eş zamanlı hareket edilerek birazda darbeden haberdar olunmasından endişeyle Murat Efendi kaldığı saraydan alınarak Dolmabahçe’ye getirilmiştir. Buradan Hüseyin Avni Paşa ve diğer paşalarla beraber sarayda, padişah dairesine girdirilmiştir. Olan bitenden haberi dahi olmayan Abdülaziz Han, ancak top sesleriyle uyandığında tahtan

⁴⁹ Ziya Nur **Aksun**, *Osmanlı Tarihi*, Ötüken Neşriyat, Cilt. 4, İstanbul 1994, s.112-120

⁵⁰ Karal, s. 107.

⁵¹ Ziya Nur **Aksun**, *Darbe kurbanı Abdülaziz Han*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2009, s. 290.

⁵² Ramazan **Balcı**, *Beyaz Atlının Ölümü: Sultan Abdülaziz*, Nesil Yayınları, İstanbul 2007, s. 45.

⁵³ Balcı, s. 126.

⁵⁴ Yılmaz **Öztuna**, *Bir Darbenin Anatomisi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1984, s. 63-66.

indirildiğini anlamıştır. Top seslerini duyan Abdülaziz, “Murat’ı cülus ettirdiler” diyerek yataktan kalkmıştır.⁵⁵

Öztuna’ya göre, Abdülaziz’e yapılan bu darbe tam bir komplo örneğini oluşturmaktadır. Darbeciler yalanlarla askerleri kandırmışlar, ne sarayı kuşatarak sultanı korumaya geldiklerini zanneden Arap taburu askerinin ne de Abdülaziz’in öldüğü yalanıyla denizde beklettikleri donanmadaki askerlerin olan bitenden haberleri dahi olmamıştır. Sadece 63 kişilik cunta ekibinin bildiği gerçeği, Abdülaziz bile millet tarafından tahtından indirildiğini zannederek boyun eğmiştir. Oysaki saraya yakın deniz tarafında bekleyen donanmadaki askerlere selsense yahut saray önündeki askerlere emir verse bu olay o anda bir kaç kişinin ölümünün ardından son bulacaktır. Olayın tamamen komplo olduğunu ve askerlerin kandırıldığını öğrendiğinde askerler ayaklananmışlar fakat ayaklanan tabur ve bölükler İstanbul’dan derhal uzaklaştırılmışlardır. Birçok tarihçi de Abdülaziz’in herhangi bir direnişte bulunmayıp kaderine rıza göstermesini kınamış ve basiretinin bağlandığını söylemişlerdir.⁵⁶

Aksun’a göre ise, darbeciler pek çok kez korkuya kapılmışlar ve bu işten vazgeçecek hale bile gelmişlerdir. Ordu tamamen yalana dayalı bir komploya sokulmuş darbe hareketi aslı arası olmayan yalanlarla az bir subay ve vezirler tarafından yürütülmüştür. Darbenin millete mal edilmesine karşı çıkarak, bu olayın millet namına nerelere, hangi maksatla bağlı oldukları beli olan, birbirleriyle alakasız kompozit bir grup tarafından gerçekleştirildiğini ifade etmiştir. Yine bu darbe sultana garezi olan küçük bir grubun eseri olup millete dayanmasının ihtimali bulunmamaktadır. Darbecilerin çok fazla telaş etmelerinin sebebi de milletin bu komplodan haberdar olmalarından korkmalarıdır.⁵⁷ Aslında Abdülaziz’in de darbecilere karşı koymama nedeni, tamamen bir geleneğin tezahürü olmuştur. Osmanlı sultanları “nizam-ı âlem” hususuna hep önem vermişlerdir. Öyle ki bunun için mesele şahıslarına kalınca nefislerinden feragat etmişlerdir.

⁵⁵ Süleyman Paşa- Sir Henry Elliot, *Emperyalizmin Hükümet Darbesi: Abdülaziz’in Tahtan İndirilmesi* (Çev. Av. Dr. Faruk Yılmaz), Berikan Yayınları, Ankara 2010, s. 80-89

⁵⁶ Öztuna, s. 68-70.

⁵⁷ Aksun *Darbe kurbanı Abdülaziz Han*, s. 296-299

Abdülaziz’de bu geleneğe binaen “nizam-ı âlem” için kardeş kanı dökülmemesi için bir müdahalede bulunmama olasılığı da göz önünde bulundurulmaktadır.⁵⁸

Tahttan indirilen Abdülaziz Han, ailesi ile birlikte kayıklara bindirilerek Topkapı Sarayı’na nakledilmiştir. Bu nakil sırasında bir Osmanlı sultanı olan Sultan Abdülaziz’in ailesine layık olmayan pek çok acı hadise reva görülmüştür. Nakil sırasında subaylardan birisi Abdülaziz’in eşi Neşerek Nesrin Sultan’ın başındaki şalı mücevher sakladığı bahanesiyle çekip almıştır. Omuzları çıplak kalan Neşerek Sultan o sırada yağın yağmurdan etkilenerek hasta olmuş, olayında üzüntüsüyle bir kaç gün sonra vefat etmiştir. Daha sonra bu ve bundan sonra yaşanan acı olayları içine sindiremeyen Neşerek Sultan’ın Kurmay Binbaşı olan kardeşi Çerkez Hasan darbecilerin toplantı yaptıkları bir sırada intikamını almıştır.⁵⁹

Abdülaziz Topkapı Sarayı’na giderken Dolmabahçe Sarayı’nda da bir yağma başlamıştır. Aksun, bu durumu “Osmanlı tarihinde misli görülmemiş bir alçaklıkla harem-i hümayuna tecavüzde bulunulmuş; korkunç bir yağma başlamıştır.” şeklinde izah etmiştir. Sarayın sandıkları açılmış, kıymetli eşyalara el konulmuş, birçok kıymetli mücevher Sultan Murat’ın borçlarına karşılık sarraf Hiristaki’ye rehin olarak verilmiştir. Bu kıymetli mücevherleri alan sarraf Hiristaki, Avrupa’ya kaçarak bir daha gelmemiştir. Sarayın bütün hazinesi tabiri caizse kapanın elinde kalmıştır. Bu ilk ve büyük saray yağması olmuştur. Daha sonrakiler ise Sultan II. Abdülhamit tahtan indirildiğinde ve Osmanlı Devleti’nin yıkıldığında gerçekleşmiştir. Cevdet Paşa yeniçerilerin ihtilalinde bile Harem-i Hümayun böyle bir muameleye tabi tutulmadığını söylemiştir.⁶⁰ Ailesi ile birlikte Topkapı Sarayından Feriye Sarayı’na geçen Abdülaziz Han burada geçirdiği 5 günün ardından 4 Haziran 1876 Pazar sabahı saç ve sakalını düzeltmek için istediği makasla bilekleri kesilmiş halde bulunmuştur. Olaya her ne kadar intihar raporu verilmişse de kendisini tahttan indiren darbecilerin tertip ettiği bir cinayete kurban gittiği söylentisi çok geçmeden ağızdan ağza dolaşmaya başlamıştır.⁶¹ Ölümüyle birlikte devlet erkânına haber göndermiş, yerli ve yabancı olmak üzere yaklaşık 19 hekim getirilmiş ve bunlardan rapor yazmaları istenmiştir. Hekimlerin yazdıkları rapordan yola

⁵⁸ Aksun, *Darbe kurbanı Abdülaziz Han*, s. 305

⁵⁹ Öztuna, s. 72

⁶⁰ Aksun, *Osmanlı Tarihi*, s. 149-150

⁶¹ Gencer, s. 520-521.

çıkarak bakıldığında, hekimler cesedi darbecilerin korkusundan tam inceleyememişler, bu sebeple intihar için kesin olan bir delil de sunamamışlardır. Bilhassa darbecilerin tepkilerinden çekinen hekimler üstünkörü bir incelemeyle muallâkta bir rapor yazmışlardır.⁶²

Abdülaziz Han'ın ölümünden 11 gün sonra aralarında Hüseyin Avni Paşa gibi bazı darbecilerinde bulunduğu nazırlar devlet meselelerini görüşmek üzere Mithat Paşa'nın konağında toplanmışlardır. Toplantıda bazı paşalar içki tükettikleri için sarhoş olmuşlardır. Cevdet Paşayla beraber bazı nazırlar içki tüketmemişler fakat masada bulunmuşlardır. Toplantının ilerleyen saatlerinde Sultan Abdülaziz'in eşi Neşerek Sultan'ın kardeşi Çerkez Hasan toplantının yapıldığı konağa gelmiş ve Hüseyin Avni Paşa'nın da aralarında olduğu beş kişi öldürmüştür.⁶³ Sultan Abdülaziz'in hal edilmesiyle tahta çıkan V. Murat'ın rahatsızlığı bilinmektedir. Yaşanan hadiseler de üzerine eklenince akli dengesini kaybetmesinin üzerine hazırlanan doktor raporu ve şeyhülislamın fetvası üzerine, 31 Ağustos tarihinde hâl'ine karar verilmiştir. Karardan bir kaç gün önce Mithat Paşa'nın Şehzade II. Abdülhamit'e Meşrutiyet'i ve Kanun-i Esasiye'yi ilan etmesi durumunda saltanata geçirilmesi hususunda yapılan uzun görüşmelerin ardından Şehzade II. Abdülhamit şartları kabul ederek tahta geçirilmiştir.⁶⁴

1.2.3. 31 Mart Vak'ası

Sultan II. Abdülhamit, 31 Ağustos 1876'da Sultan V. Murat'ın hal edilmesinin ardından törenle tahta çıkmıştır. Halk, II. Abdülhamit'in tahta çıkışını bir hafta bayram havasında kutlamıştır. Bununun yanında yeni sultanın tahta çıkışını sevinç gösterileriyle karşılayan halk ve yeni sultanın tahta çıkış tertibini hazırlayan Sadrazam Rüştu Paşa ile Mithat Paşa bile yeni sultan hakkında net bilgiye sahip değillerdir. Kendinden önceki diğer Osmanlı sultanlarından biraz farklı yapıya sahip olan II. Abdülhamit, hem adaleti tesis etmek hem de halkın güvenini kazanmak zorunda kalmıştır. Bundan dolayı edindiği tecrübeler onu çevresine güvenmekten alıkoymuştur. Nitekim kendinden önceki iki padişah tahtan indirilmiş, onları tahtan indirenler kendisine tahtın yolunu açmışlardır.

⁶² Aksun, *Osmanlı Tarihi*, s. 165-168.

⁶³ Öztuna, s. 269-272.

⁶⁴ Küreli, s.12

Bu yüzden Rüşti Paşa'ya ve Mithat Paşa'ya güven duymamıştır. Taht tecrübesi olmadığından bu paşalarla bir müddet yola devam etmek zorunda kalmıştır. Daha sonra yavaş yavaş sarayda ve idarede kendi ekibini kurmaya başlamıştır.⁶⁵ Rüşti Paşa'nın halk içerisinde istenmemesini sebep göstererek sadrazamlığa Mithat Paşa'yı getirmiştir. Mithat Paşa'nın Sadrazamlığı hem içeride hem dışarıda memnuniyetle karşılanmıştır. Eskiden beri Osmanlı'ya meşrutiyeti getirme düşüncesinde olan Mithat Paşa, zaten II. Abdülhamit'e tahta çıkarılması karşılığında ilan edeceğini taahhüt ettirdikleri Kanun-i Esasiye 23 Aralık 1876'da ilan edilmiştir. Mithat Paşa'nın halk arasında ve dış devletler nezdindeki itibarı her geçen gün artmıştır. Ayrıca Mithat Paşa bencil bir yapıda olduğundan her durumda kendini ön plana çıkarmak istemiştir. Bu durum hem kendisiyle aynı düşünceyi paylaşan aydın çevrelerini hem de Mithat Paşa'ya güvenmeyen Sultan II. Abdülhamit'i rahatsız etmiştir. Birde ulema kesimi Kanun-i Esasiye'den dolayı Mithat Paşa'ya öfke duymuşlardır. Bütün bunları fırsat bilen II. Abdülhamit Han Mithat Paşa'yı sadrazamlıktan azlederek yerine Ethem Paşa'yı getirmiştir.⁶⁶

Sultan II. Abdülhamit'in tahta çıktığı dönem Osmanlı'nın en zor yılları olmuştur. Gerek ülke içerisinde gerek ülke dışında yaşanan gelişmeler II. Abdülhamit'i endişe ve korkulara sevk etmiştir. Sultanın yaşadığı bu korkulara aynı yıl içerisinde kendinden önceki iki padişahın tahtan indirilmesi de oldukça etkili olmuştur.⁶⁷ Yaşanan gelişmelerin etkisi ve Osmanlı'nın "93 Harbi" olarak bilinen 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı'nda alınan yenilgi, devletin hem siyasi hem ekonomik kriz içerisine girmesine neden olmuştur. Bununla birlikte parlamentodaki olumsuz tartışmaları da sebep gösteren II. Abdülhamit 13 Şubat 1878'de Meclis'i dağıtmış ve Anayasa'yı askıya almıştır. II. Abdülhamit'in Anayasa'yı askıya alarak Meclis'i dağıtılmasının ardından⁶⁸ 20 Mayıs 1878'de Ali Suavi'nin başını çektiği, V. Murat'ı tekrar tahta çıkarmak isteyen bir grup tarafından planlanan ve daha sonra "Çırağan Vak'ası" olarak adlandırılan darbe

⁶⁵ Enver Ziya Karal, *Birinci Meşrutiyet Devri Siyasi Olayları, Osmanlı Tarihi*, Cilt 8, Üçüncü Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, s. 1-4

⁶⁶ Karal, *Birinci Meşrutiyet Devri...*, s. 9-14

⁶⁷ Carter V. Findley, *Modern Türkiye Tarihi: İslam, Milliyetçilik ve Modernlik*, (Çev. Güneş Ayas) Timaş Yayınları, İstanbul 2011, s. 147

⁶⁸ Hakan Özdemir, *Abdülhamit'i Deviren Kurşun: İsyan, Suikast, İhtilal*, Timaş Yayınları, İstanbul 2014, s. 14.

teşebbüsü yaşanmıştır.⁶⁹ Abdülhamit'in saltanatının ilk yıllarında maruz kaldığı bu olaylar kendisini amcası ve ağabeyinin uğradığı akıbeta tabi olma endişesine sevk etmiştir. Bu sebeple aldığı tedbirler sebebiyle “istibdat” olarak isimlendirilen otokratik yönetim sistemini şekillendirmiştir. Namık Kemal ve Mithat Paşa başta olmak üzere Yeni Osmanlıları tasfiye etmiş, Devlet erki Babıali'den Yıldız Sarayı'na nakledilmiştir.⁷⁰

Findley, II. Abdülhamit'in Meclisi feshettiği 1878'den II. Meşrutiyet'in ilanı 1908'e kadar geçen 30 yıl içerisinde hem içerideki ayrılıkçı milliyetçilerle hem de dışarıda Avrupa sömürgeciliği ile mücadele ettiği halde ülkesini modernleştirmek için çalıştığını belirtmiştir. Ayrıca ülke içerisinde muhaliflerin ve Avrupa'nın yoğun eleştirilerine rağmen uzak ülkelerdeki Müslümanlar kendisini koruyucu halife olarak görmüşlerdir. Ülkesini bu zaman zarfında büyük savaşlardan uzak tutmuştur. Eğitim, bayındırlık, ticaret, ekonomik ve askeri anlamda büyük gelişmelere imza atmıştır.⁷¹ Abdülhamit'in askeri alanda yaptığı modernleşme çalışmalarıyla bir yandan ordunun etkinliğini yeniden sağlamak diğer yandan kendisini tehdit edecek bir konumda olmamalarını garanti altına almak istemiştir.⁷²

Bu dönemde Yeni Osmanlıların devamı olan “Jön Türkler” bir fikir hareketi olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Yine bu dönemde Abdülhamit'in kurduğu okullarda, zamanla kendi yönetimine muhalif gerek sivil gerekse asker olarak, bu okullarda muhalif aydınlar yetişmeye de başlamıştır. Abdülhamit, uyguladığı dâhice siyaset sayesinde bu muhalif aydın grubunu uzun yıllar kontrol altında tutarak düzeni sağlamıştır. Yine Abdülhamit, uyguladığı ünlü “denge siyaseti” sayesinde hem balkanlarda hem diğer coğrafyalarda ağırlığını korumuştur. 20. yüzyıla gelindiğinde Balkan Bölgesi ciddi anlamda kargaşaya sürüklenmiştir. Bir yandan ayrılıkçı ve özerklik talep eden gruplar, diğer taraftan onların hamileriyle kıyasıya bir mücadeleye girilmiştir. Ülkede yaşanan her türlü olumsuz gelişmenin müsebbibi olarak “istibdat dairesini” gören, “hürriyet” sloganlarıyla eleştiri sınırını sürekli zorlayan, başını “vatansever” genç subayların çektiği muhalefet grubu tarafından bu dönemde ağır bir

⁶⁹ İbrahim Hakkı **Uzunçarşılı**, “Ali Suavi ve Çırağan Sarayı Vak'ası”, *Belleten*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Cilt 8, Sayı 29, Ankara 1944, s. 71-74.

⁷⁰ Özdemir, *Abdülhamit'i Deviren Kurşun ...*, s. 14-15.

⁷¹ Findley, s.190.

⁷² Findley, s.154.

saldırıyla karşı karşıya kalınmıştır.⁷³ Selanik'te örgütlenen İttihat Terakki Cemiyeti üyeleri, Balkanlar'da gizli etkinliklerini artırarak üyeleri çoğaltmışlardır. İttihat Terakki Cemiyeti o günlerde yapılan Reval Görüşmeleri'ni fırsat bilerek “vatanperverlik” adı altında ordu üyelerini ve halkı kışkırtarak padişah ve Osmanlı hükümetine karşı ayaklanma çıkarmışlardır. İttihatçılar Selanik, Manastır ve diğer Rumeli merkezlerinden İstanbul'a tehditkâr telgraflar göndererek meşrutiyetin ilanını istemişlerdir. Sultan II. Abdülhamit önce Sadrazam Ferit Paşa'yı görevinden almış, yerine Said Paşa'yı sadrazamlığa getirmiştir. Daha sonra devlet adamlarını toplayarak gelen telgrafları göstermiştir. Bunun üzerine toplantının sonucunda II. Abdülhamit 24 Temmuz 1908'de gazetelere ilan verdirerek Meşrutiyet'i tekrar ilan etmiştir. Memlekette Meşrutiyet coşkuyla karşılanmıştır. Binlerce kişi Meşrutiyet'in kurucusu olarak gördükleri İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne üye olmuşlardır. Fakat bu sevinç çok sürmemiştir. Başlangıçta hükümet işlerine karışmayacağını ilan eden İttihatçılar nüfuslarını genişletmeleriyle beraber hükümet işlerine de karışmaya başlamışlardır. Meşrutiyet'ten on iki gün sonra Kanun-i Esasiye hükümlerine aykırı olduğu gerekçesiyle Sadrazam Said Paşa görevden alınmış yerine eski Sadrazam Kamil Paşa üçüncü defa sadrazamlığa getirilerek Meşrutiyet'in ilk kabinesi oluşmaya başlamıştır.⁷⁴ İttihatçılar işlerine engel olduğu için Kamil Paşa'nın yerine kendi istedikleri bir sadrazamın göreve gelmesini sağlamışlardır. Bu olaylar yaşanırken İttihatçılar Meşrutiyeti korumak bahanesiyle Selanik'te bulunan Avcı Taburu'nu Taşkışla'ya getirmişlerdir. Avcı Taburu askerlerinin siyasete karışmaları nedeniyle Kamil Paşa'nın bu taburu tekrar Selanik'e gönderme isteği İttihatçıları kızdırmıştır. Çünkü İttihatçılar bu taburu padişaha karşı olası herhangi bir durumda karşı koymak ve emniyet almak üzere orada tutmuşlardır. İttihatçılar Kamil Paşa Hükümetini düşürerek yerine Hüseyin Hilmi Paşa'yı getirmişlerdir.⁷⁵ Hüseyin Hilmi Paşa Kabinesi İttihatçılara yakın olduğundan bu kabine İttihat Terakki Cemiyeti'nin Babıâli'deki merkezi konumuna gelmiştir. Ayrıca 31 Mart Vak'ası ve II. Abdülhamit'in tahtan indirilmesi gibi iki önemli hadisede başrolü oynamıştır. Rumi 31 Mart 1325'de Avcı Taburu'nun subayları er elbiseleri giyip sokaklarda dolaşarak

⁷³ Özdemir, *Abdülhamit'i Deviren Kurşun ...*, s. 15.

⁷⁴ Mehmed Selahaddin Bey, *İttihad ve Terakki'nin Kuruluşu ve Osmanlı Devleti'nin Yıkılışı Hakkında Bildiklerim*, (Sad. Ahmet Varol), İnkılap Yayınları, İstanbul 1989, s. 22-24.

⁷⁵ Muammer **Yılmaz**, *Osmanlı'da İsyanlar ve Darbeler*, TÜRDAY Yayınları, İstanbul 2016, s. 256-258.

askerleri ve halkı kışkırtmışlar, bu subaylar sonraki günlerde isyanı bastırmak için Selanik'ten gelecek olan orduya katılmak üzere kaçmışlardır.⁷⁶

İttihat Terakki Cemiyeti'nin Hüseyin Hilmi Paşa Hükümeti'yle uyguladığı muhalifleri sindirme politikası iyice sertleşmiş, birçok muhalif memur ve alaylı subay tasfiye edilmiş, Meşrutiyet'in "özgürlük" ışığı erken sönmüştür. Gazeteci Hasan Fehmi'nin öldürülmesi öğrencilerin sokaklara dökülmesine neden olmuş, öğrenciler katillerin bulunmasını isteyerek sokaklarda sloganlar atmışlardır. Avcı Taburu askerleri ve İttihatçılara muhalif olanlar 13 Nisan Salı sabahı isyanı başlatmış, isyancılar Sultan Ahmet Meydanı'nda toplanmışlardır. Buradan Mebusan Meclis'i önüne gelerek Hüseyin Hilmi Paşa Hükümeti'nin azledilmesini ve bazı paşaların sürgün edilmesini ve İttihatçılar tarafından açığa alınan bazı alaylı subayların göreve iadelerini istemişlerdir. 31 Mart Vak'ası görünürde Avcı Taburu askerleri ve bazı öğrencilerin ön ayak olduğu bir isyan gibi görünse de ardında Ahrar Fırkası, Prens Sebahattin takımı, politikacılar, milletvekilleri, bazı gazeteler ve yazarların olduğu bilinmektedir. Bu kuruluşları bir araya getiren ise İttihatçılara olan düşmanlıkları olmuştur. İsyanda bazı paşalar ve devlet adamları isyancılar tarafından öldürülmüştür.⁷⁷

Danışmend'e göre, bu isyanda Sultan II. Abdülhamit'in hiçbir dahli olmamıştır. Nitekim isyan başına buyruk insanlar tarafından gerçekleşmiştir. Sultanın bu işle alakasının olması halinde bu insanları komuta eden rütbeli askerler olması gerekmektedir. Fakat böyle bir durum söz konusu olmamıştır. Ayrıca II. Abdülhamit isyancıları yatıştırmak için girişimde bulunmuş, idamı istedikleri kişileri himaye etmiştir.⁷⁸ Hüseyin Hilmi Paşa hadisenin ilk günü istifa etmiş ve Hareket Ordusu'nun İstanbul'a gelmesini beklemiştir.⁷⁹ Sultan II. Abdülhamit, Hüseyin Hilmi Paşa'nın yerine Tevfik Paşa'yı Sadrazamlığa getirmiştir. Abdülhamit'in bütün uğraşlarına rağmen isyancılar dağılmamış, 11 süren isyan sürecinde İstanbul tam bir karmaşa içerisinde kalmıştır.⁸⁰ Olaylar sırasında İttihatçı bir yüzbaşının Selanik'e "Meşrutiyet mahvoldu" diye bir telgraf çekmesiyle Selanik'ten İstanbul'a hem padişahın şahsına

⁷⁶ Selahaddin Bey, s. 29-30.

⁷⁷ Karatepe, s. 110-114. ; Sina **Akşin**, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İmge Kitabevi, Ankara 2011, s. 181-188.

⁷⁸ İsmail Hami **Danışmend**, *31 Mart Vak'ası*, İstanbul Kitabevi, İstanbul 1986, s. 27-39.

⁷⁹ Necmettin **Alkan**, *Selanik İstanbul'a Karşı*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011, s. 49.

⁸⁰ Yılmaz, s. 260.

hem de İstanbul ahalisine telgrafla çok ağır hakaretler içeren “tehditnameler” gönderilmiştir.⁸¹ Selanik’ten isyanı bastırmak üzere hazırlanan Hareket Ordusu, 25 Nisan’da İstanbul’a girerek isyanı bastırarak, Hareket Ordusu duruma hâkim olduktan sonra parlamento yeniden çalışmaya başlamıştır.⁸² Trenlerle İstanbul’a getirilen askerlerin başında Mahmut Şevket Paşa yer almıştır. Askerler Sultan Abdülhamit’i isyandan kurtarmaya geldiklerini zannetmişlerdir. Sultan Abdülhamit’e bağlı askerler bu girişimi bastırabileceklerini sultana söyleseler de Abdülhamit “Ben Müslüman’ı Müslüman’a kırdırtmayı katiyen istemem. Silah patlamasının mukadderatı ne ise o olacaktır” diyerek Hareket Ordusu’nun İstanbul’a girişine izin vermiştir.⁸³ Hareket Ordusu İstanbul’a girip kışlada bulunan askerleri tasfiye ettikten sonra Yıldız Saray’ı civarındaki taburları bahanelerle dışarı gönderip yerlerine Hareket Ordusu’na mensup askerleri yerleştirmişlerdir.⁸⁴ İstanbul’da asayişe hâkim olan Hareket Ordusu mensupları Meclis’in yeniden açılmasını sağlamış ve ilk yapılacak iş olarak II. Abdülhamit’i tahtan indirmeye karar vermişlerdir. 27 Nisan 1909’da Meclis toplanmış, Gazi Ahmet Muhtar Paşa kürsüye gelerek Sultan II. Abdülhamit’in hal edilmesini teklif etmiştir. Teklif oy çokluğu ile kabul edilmiştir. Sırada halin gerçekleşmesi için fetva alınmasına gelmiştir. Elmalılı Hamdi(Yazır) Efendi’nin kaleme aldığı hal fetvası imzalanmış ve Meclis’te kabul edilmiştir. Hal kararını Sultan Abdülhamit’e, Yahudi Emanuel Karasso, Arnavut Esat Toptani, Ermeni Aram Efendi ve Abdülhamit’in uzun yıllar yaverliğini yapan Ahmet Hikmet Paşa’dan oluşan heyet tebliği etmiştir.⁸⁵ Abdülhamit’in hal edilmesinin ardından yerine Sultan V. Mehmet Reşat tahta geçirilmiştir.⁸⁶

Alkan, Meclis’in almış olduğu bu hal kararı ile yetkisini aştığını ve Kanuni Esasiye’nin de Meclis’e böyle bir yetki tanınmadığını, ayrıca hazırlanan hal fetvasının dini değil siyasi bir fetva niteliği taşıdığını belirtmiştir.⁸⁷ Uruç’ta, 31 Mart olayı Abdülhamit’in saltanatına son vermek, muhalif kesimi sindirip tasfiye etmek için kullanılmış veya düzenlenmiştir. 31 Mart’ın asıl hedefinin hilafet müessesesini ortadan kaldırmak

⁸¹ Danişmend, s. 40.

⁸² Mehmet Emin Çaycı, “Osmanlı Basınında 31 Mart Olayı”, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, İzmir 2009 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 71.

⁸³ Yılmaz, s.261-263.

⁸⁴ Selahaddin Bey, s. 33.

⁸⁵ Yılmaz, s. 263-264.

⁸⁶ T. Zafer Tunaya, *Türkiye’de Siyasal Partiler*, İletişim Yayınları. Cilt 3, Altıncı Baskı, İstanbul 2011, s. 493.

⁸⁷ Alkan, *Selanik İstanbul’a Karşı*, s. 269-270.

olmuştur.⁸⁸ Karpat ise, 31 Mart'a askerler arasındaki yaşanan hoşnutsuzluk ve siyasi partilerin birbirlerine karşı kırıcı rekabette olmalarının neden olduğunu, dinin ise burada muhalefeti güçlendirip meşrulaştıracak bir vasıta olarak görüldüğünü dile getirmiştir.⁸⁹

1.2.4. Bâb-ı Âli Baskını

Sultan II. Abdülhamit'in hal edilip yerine veliahttı Sultan V. Mehmet Reşat'ın tahta geçirilmesinin ardından Mebusan Meclisi "eskiyi yıkan yeniyi inşa eden" anlayışla sosyal mühendislik görevini yürütmüştür. Memleket Hareket Ordusu'nu İstanbul'a getiren Mahmut Şevket Paşa'nın emrine girerek askeri rejimle yönetilmeye başlamıştır.⁹⁰ Kamil Paşa, 1909'da kendisine verilen güvensizlik oyunundan sonra ilk defa İttihatçılar ile Gazi Ahmet Muhtar Paşa kabinesinde karşı karşıya gelmiştir.⁹¹ İttihatçıların desteklediği Said Paşa'nın istifası üzerine muhaliflerin hükümeti kurma görevini üstlenmesiyle Gazi Ahmet Muhtar Paşa, 16 Temmuz 1912'de sadrazam olmuştur. Meclis'in muhalifler tarafından feshettirilip İttihatçıların devlet kadrolarından tasfiye edilmeye başladığı anlarda, 8 Ekim 1912'de patlak veren Balkan Savaşı'nın olumsuz neticeleri sonucu Gazi Ahmet Paşa istifa etmiş, yerine İttihatçılarla arası eskiden beri uyuşmayan Kamil Paşa sadrazam olmuştur.⁹² Oldukça zor bir dönemde sadrazam olan Kamil Paşa'nın önünde ise çözüm bekleyen, Balkan Savaşları'nda alınan ağır yenilgi bulunmaktadır. Bu şartlar altındayken Rumeli'nin büyük kısmı elden çıkmış, Bulgarlar Çatalca önlerine kadar gelmişlerdir. Balkanlar'dan İstanbul'a gelen halk ise perişan bir halde yaşamını sürdürmeye çalışmaktadır. Kamil Paşa Kabinesi bir an önce mütareke imzalamak istemiştir. İttihatçılar, Balkan Savaşı'nda alınan yenilginin faturasını hükümete kesmişlerdir. Şartları oldukça ağır olan barış antlaşmasının imzalanmasını önlemeye çalışmışlardır.⁹³ Avrupa devletleri ısrarla, Edirne'nin Bulgaristan'a verilmesi için baskı yapmışlardır. 1912'de muhalefete düşürülen İttihatçılar bu tablo karşısında hem imparatorluğun geçirdiği bu zor dönemden dolayı üzüntü duymuşlar, hem de kendilerini iktidara taşıyabilecek ortamı yakaladıkları için sevinmişlerdir. Sadrazam Kamil Paşa'nın Edirne'yi gözden çıkarma eğilimi de

⁸⁸ Kudrettin Uruç, *Yitik Değerimiz II. Abdülhamit*, Turuva Yayınları, İstanbul 2016, s. 120-132.

⁸⁹ Kemal H. Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Siyaset* (Çev: Güneş Ayas), Timaş Yay. İstanbul 2010, s. 117.

⁹⁰ Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Siyaset*, s. 117.

⁹¹ Tunaya, s. 510.

⁹² Akşin, *Jön Türkler...*, s. 313-324.

⁹³ Yılmaz, s. 267.

olduğunu iddia eden İttihatçılar, uzun zamandır düşündükleri hükümet darbesini uygulamak için karar almışlardır. Başlarında Enver ve Talat Paşaların olduğu 40 civarında İttihatçı, 23 Ocak 1913'te Babîali'yi basarak Kamil Paşa Hükümeti'ne darbe yapmışlardır.⁹⁴ Darbenin planlayıcısı Talat Paşa olmuştur. Planı konuşmak üzere Enver Paşa ve diğer İttihatçılarla buluşup planını anlatmıştır. Bunun üzerine Enver Bey beyaz atın üzerinde Babialî'ye doğru ilerlerken diğer İttihatçılar attıkları nutuklarla, Kamil Paşa Hükümeti'nin Edirne'yi Bulgarlara bırakacağını, Babialî'de notaların imzalandığını, İttihat ve Terakki'nin ise bu duruma izin vermeyeceğini söyleyerek halkı galeyana getirmişler ve "Yaşasın millet!, Yaşasın İttihat ve Terakki..." sloganlarıyla Babialî'ye yürümüşlerdir.⁹⁵ Baskında 2 subayla 8 nöbetçi er şehit edilmiş, Harbiye Nazırı Nazım Paşa öldürülmüştür. Enver ve Talat Beyler Sadrazam Kamil Paşa'nın odasına girerek istifasını istemişlerdir. Kamil Paşa, buhranlı bir zamanda yapılan bu işin hata olduğunu söylese de laf dinletememiş ve istifasını içeren mektubu yazmıştır.⁹⁶ İstifanameyi alan Enver Bey, doğruca saraya giderek, Sultan Reşat'a vermiş ve yeni Sadrazam Mahmut Şevket Paşa'nın sadrazamlığını onaylatmıştır.⁹⁷ Bu baskın sonucunda iktidarı kaybeden muhalifler, intikam peşine düşmüş ve neticede Sadrazam Mahmut Şevket Paşa yaklaşık sadaretinden beş ay gibi kısa bir zaman sonra bir suikast ile öldürülmüştür. Suikast sonrası İttihatçılar muhaliflerin üzerine daha çok giderek ülke genelinde baskı kurup sürgüne göndermişlerdir. Böylece 1918'in sonuna kadar devam edecek mutlak bir İttihat ve Terakki iktidarı dönemi başlamıştır.⁹⁸

1.3. Cumhuriyet Döneminde Muhtıra ve Darbeler

1.3.1. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi

Osmanlı Devleti'nde yüz yıldan fazla bir zaman içerisinde yavaş yavaş uygulamaya konulan reform hareketleri neticesinde, önce saltanat ortadan kaldırılmak suretiyle cumhuriyet yönetimine geçilmiş, ardına çok partili liberal bir sistem kabul edilmiştir. Türkiye'de ilk büyük siyasi parti olan İttihat ve Terakki ile başlayan bu süreç

⁹⁴ Levon Panos **Dabağyan**, *Osmanlı'da Şer Hareketleri ve Abdülhamit Han*, Kültür Sanat Yayınları, Üçüncü Baskı, s. 496-497.

⁹⁵ Nazır **Şentürk**, *Babialî ve Sadrazamları*, Doğan Yayınları, Üçüncü Baskı, İstanbul 2008, s. 74-76.

⁹⁶ Nazım **Tektaş**, *Osmanlı Tarihi-Saraydan Sürgüne*, Çatı Yayınları, Cilt 2, İstanbul 2004, s.1089-1090.

⁹⁷ Tunaya, s. 515.

⁹⁸ Akşin, *Jön Türkler...*, s.353-356.

Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde siyasi ve kültürel reformların güvence altına alınmasının ardından, tek parti rejiminin sıkıntılarına demokratik bir hüviyet vereceği inancıyla halk bu sıkıntılara bir müddet daha katlanmak zorunda kalmıştır.⁹⁹

Türkiye'de Cumhuriyet'in kurulduğu 1923'ten itibaren çok partili siyasi hayatın içerisinde bir kaç parti kurulmuş olsa da bu partilerin kısa ömürlü olmaları nedeniyle çok partili hayatın başlangıcı olarak Demokrat Parti'nin kurulduğu 1946 yılı esas alınmıştır. Bu yıllar arasında ülkede Halk Partisi'nin otoriter tek parti yönetimi egemen olmuştur.¹⁰⁰ İkinci Dünya Savaşı'nın 1945'te sona ermesiyle, hükümet Batıya yüzünü dönmüş ve bunun şartlarının yerine getirilmesi için demokratik bir ortamın oluşumunun ilk yolu olarak tek partili rejimden, çok partili rejime geçişin sağlanması zorunlu görülmüştür. Bu sebeple Halk Partisi içerisinde bulunan muhalif bir grup, Celal Bayar önderliğinde 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'yi (DP) kurmuşlardır. Çok partili rejime geçişin ardından, tıpkı Amerika Birleşik Devletleri'nde Cumhuriyetçilerle Demokratlarda olduğu gibi, Türkiye'de de Halkçılarla (CHP) Demokratların (DP) çok partili siyasi yaşamın genetiğine uygun olarak demokrasi içerisinde yarışacağı umut edilmiştir. Demokrat Parti'nin kuruluşundan bir kaç ay sonra "açık oy, gizli tasnif" şeklinde yapılan ilk seçimlerde Halk Partisi ise 400 sandalyeyle çoğunluğu alırken Demokrat Parti ancak 40 sandalye kazanabilmiştir. Seçimlerin ardından oluşan yeni parlamento yapılan Cumhurbaşkanı oylamasında İnönü'yü tekrar Cumhurbaşkanı seçmiştir. Demokrat Parti seçimlere her ne kadar itiraz etse de yapılan itirazlardan bir sonuç alınamamıştır. Bu gelişmelerin yanında ülkenin dış borcu gün geçtikçe artması, özellikle kırsal kesiminde hissedilir bir yoksulluğa ve ülkenin sosyal ve ekonomik yapısının gündend güne kötüye gitmesine yol açmıştır.¹⁰¹ Aradan geçen dört yılın sonunda 14 Mayıs 1950'de yapılan ilk serbest seçimlerde Demokrat Parti sandıktan zaferle çıkmış, yüzde 53 oranında bir oyla Meclis'te 408 sandalye kazanmıştır. Halk Partisi ise yüzde 40 oy oranıyla 69 sandalye alabilmiştir.¹⁰² Seçimin neticesinde Meclis Celal Bayar'ı Cumhurbaşkanlığı'na seçmiş, DP'nin Genel Başkanı Adnan Menderes ise Başbakan olmuştur. Seçim sonrası bazı askerler İnönü'ye gelmiş, istedikleri takdirde

⁹⁹ Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s. 519-520.

¹⁰⁰ Serap Yazıcı, *Türkiye'de Askeri Müdahalelerin Anayasal Etkileri*, Yetkin Yayınları, Ankara 1997, s. 50-51.

¹⁰¹ Andrew Mango, *Türkiye ve Türkler(1938'den Günümüze)* (Çev: Füsün Doruker), Remzi Kitabevi, Üçüncü Baskı, İstanbul 2005, s. 50-56.

¹⁰² Harun Bodur, *Kronolojik 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2013, s. 523.

iktidarda kalması için hizmetinde hazır olduklarını söyleyerek darbe teklifinde bulunmuşlardır. İnönü ise bu teklifi kabul etmeyerek Cumhurbaşkanlığından çekilmiştir.¹⁰³

Seçimlerin kazanılmasının ardından Adnan Menderes'in başkanlığındaki Demokrat Parti ülkede hızlı bir değişim sürecini başlatmıştır. Yapılan yatırımlar ve reformlar sayesinde devlet hem girişimciler nezdinde hem de genel olarak halk arasında destek bulmuştur. Ekonomik ve sosyal alanlarda toplumun tüm kesimlerinin sıçrama yaşadığı ülkede,¹⁰⁴ 1954'te yapılan genel seçimlerde Demokrat Parti yüzde 58 oy alarak yerini korumuş ve tekrar güven tazelemiştir. Fakat DP'nin seçimlerden sonra muhaliflere yönelik yaptığı bazı uygulamalar yüzünden tepkiler almaya başlamıştır.¹⁰⁵ DP seçim başarısından aldığı cesaretle muhalefeti sınırlayan ve sivil bürokrasi dayanışmasını engellemek için hükümete geniş yetkiler tanıyan yasaları yürürlüğe koymaya başlamıştır. İktidarı elinde bulunduran DP, siyasal ve toplumsal muhalefet üzerindeki baskısı artmış, gazeteler kapatılmış, akademisyenlerin görevine son verilmiş, toplantı ve gösteriler yasaklanmış, muhalefetin radyodan halka seslenme olanağını dahi ortadan kaldırmıştır. Bir önceki seçimde rekor oyla DP'yi destekleyen seçmen, 1957 seçimlerinde sandığa bu olumsuz havanın etkisinde gitmiştir.¹⁰⁶

Ülkenin iç ve dış siyasi, ekonomik meselelerinin artması üzerine alınan erken seçim kararının ardından 27 Ekim 1957'de yapılan genel seçimlerde DP, bir önceki seçime göre oy kaybederek yüzde 48 oranıyla Meclis'te 424 sandalye almıştır. CHP ise bir önceki seçime göre oy oranını artırarak yüzde 41'lik oy oranıyla, Meclis'teki sandalye sayısını 178'e çıkarmıştır. Bu sonuçlara göre DP tek başına kazanmış olsa bile oylarında gözle görülür bir düşüş yaşanmıştır. DP'nin aksine CHP'nin ise bu seçimlerde oy oranını arttığı görülmektedir. 1957 seçimlerinin etkisiyle ülkede oluşan siyasi hava Türk siyasi hayatında ciddi hareketlenmelerin yaşanmasına yol açmıştır. İktidarın güç kaybetmesinden dolayı muhalefete karşı sertleşmesi ve muhalefetin oy oranını artırmasının yaşanan siyasi hareketlenmede önemli etki olmuştur. 1957 seçimleri Türk demokrasi hayatında yeni bir dönemin kapısının açıldığı tarih olmuştur. Ayrıca bu

¹⁰³ Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, s. 328.

¹⁰⁴ Yazıcı, s. 57-59.

¹⁰⁵ Ali Çakırbaş, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi* (Ed: Şakir Batmaz ve Serdar Sakin), Öteki Adam Yayınları, İstanbul 2012, s. 348.

¹⁰⁶ Yazıcı, s. 59-61.

seçim sonuçları DP'ye karşı demokratik bir uyarı niteliği taşımasının yanında, DP'nin katıldığı son seçimler olmuştur.¹⁰⁷ Eroğul'a göre, 1957 seçimlerinden sonra özgürlüğün bayraktarlığını yapan DP giderek yerine "kendi diktatörlüğünü" oluşturmaya çalışan bir DP gelmiştir. Eski Cumhurbaşkanı'nın partisi olan CHP ise bu dönemde demokrasinin öncülüğünü üstlenmiştir. DP yöneticilerinin en büyük hatası, kendileri için tehlike arz eden işaretleri asla görmemeleridir. 1958'in başında orduda bir hareketlenme olduğu ortaya çıktığı halde bu durum ordu tarafından örtbas edilmiştir.¹⁰⁸

Ülkeyi 27 Mayıs darbesine götüren olayların fitili, 29 Nisan 1959'da İnönü'nün 46 milletvekili, partililer ve gazetecilerden oluşan büyük bir kalabalıkla başlattığı gezilerinin ilk durağı olan Uşak'ta iktidar ve muhalefet taraftarlarının birbirine girmesiyle ateşlenmiştir. Daha sonra olaylarla ilgili alınan basın yasağı, benzer hadiselerin diğer şehirlerde de yaşanmasına neden olmuştur. Ayrıca İstanbul'da İnönü'nün aracının saldırıya uğraması sırasında İnönü, linç edilmekten oradan tesadüfen geçen askeri birlik tarafından kurtarılmıştır. Bu olay Meclis'te DP'liler ile CHP'lilerin birbirlerine girmesine ve devamında büyüyen olayların memleketi bir iç savaş ortamına doğru sürükleyen hadiseler olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur. 12 Nisan 1960'ta DP Meclis Grubu, CHP ve genel olarak muhalefet hakkında Meclis soruşturması açılmasını kararlaştırmıştır. Bunun için yapılan yasa değişikliğinde bu komisyona verilen olağanüstü yetkiler rahatsızlığa yol açmıştır. 28 Nisan'a gelindiğinde önce İstanbul sonra Ankara'da öğrenci yürüyüşleri ve büyük sokak gösterileri başlamış, bu eylemler ordu yönetime el koyana kadar aralıksız devam etmiştir.¹⁰⁹

Bütün bu gelişmelerin ardından 27 Mayıs 1960 sabahı saat 03.00'da ordunun yönetime el koyduğunu Albay Alparslan Türkeş'in radyodan okuduğu bir bildiriyle tüm memleketeye duyurulmuştur. Bildiride TSK'nın, "kardeş kavgasına meydan vermemek" ve "demokrasiyi içine düştüğü buhrandan kurtarmak" maksadıyla ülke yönetimine el koyduğunu, darbenin tarafsız olduğu belirtilerek ilan edilmiştir. Askerin ülke yönetimine el koyma kararı, özellikle İstanbul ve Ankara'daki aralarında öğrenci ve aydınlarında olduğu bir kısım halk tarafından sevinçle karşılanmış, geniş halk kitleler

¹⁰⁷ Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti*, Phoenix Yayınları, Ankara 2004, s. 294-302.

¹⁰⁸ Cem Eroğul, *Geçiş Sürecinde Türkiye* (Der. İrvin C. Schick, E. Ahmet Tonak), Belge Yayınları, Dördüncü Baskı, İstanbul 2003, s. 131.

¹⁰⁹ Eroğul, s. 132.

ise sessiz kalmayı tercih etmişlerdir. 27 Mayıs darbesi, ordudaki yüzbaşı ve albay arasındaki rütbeye sahip genç subaylar tarafından planlanmış ve darbenin başına da Kara Kuvvetleri eski komutanı Cemal Gürsel'i getirmişlerdir. Darbeciler Milli Birlik Komitesi (MBK) olarak kendilerini isimlendirmişlerdir. Hazırladıkları mini Anayasa ile ülkede iktidarın artık Milli Birlik Komitesi'nin elinde olduğunu, Devlet Başkanı, Başbakan ve Milli Savunma Bakanı'nın Cemal Gürsel olduğu açıklanmışlardır. MBK başlangıçta 38 subaydan oluşmuş, daha sonra kendi aralarında çıkan görüş ayrılığı nedeniyle daha sonra "14'ler Grubu" olarak anılacak olan, başında Albay Alparslan Türkeş'in olduğu grup MBK' den çıkarılmıştır. Bu kişiler Türk büyükelçiliklerine Ateşe olarak görevlendirilerek ülkeden uzaklaştırılmıştır. Bunun yanında 200'den fazla general ve 5 bin subay emekliye sevk edilmiştir.¹¹⁰

Radikal subayların uzaklaştırılmasının ardından yeni Anayasa'yı hazırlamak üzere, üyelerden bazılarını MBK'nın önerdiği meslek odaları, yerel komisyonlar ve DP'ye muhalif olan partilerden seçilen kişilerden oluşan komisyon Kurucu Meclis'i oluşturmuştur. Kurucu Meclis, Senato (darbecilere ömür boyu senatörlük verildi), Anayasa Mahkemesi, Milli Güvenlik Kurulu, özerk üniversiteler, özerk kamu radyosu, gibi düzenlemeleri içeren; yasama, yürütme, yargı erklerinin birbirini denetleyecek biçimde oluşturulan yeni Anayasa'yı hazırlamıştır. Yeni Anayasa 1961 Temmuz ayında yapılan referandumla yüzde 60'ın üzerinde bir oyla kabul edilmiştir.¹¹¹ Darbeden sonra 24 Eylül 1960'ta Yüksek Adalet Divanı kurulmuş, 14 Ekim'de Yassıada içerisinde çalışmalarına başlamıştır. Tutuklular hakkında 17 farklı dava açılmış, davalar Yassıada'da görülmeye başlanmıştır. 11 ay süren davalar 15 Eylül 1961'de sona ermiştir. Darbecilerin kurmuş olduğu mahkemede yargılanan Celal Bayar, Adnan Menderes, bakanlar kurulu üyeleri, DP milletvekilleri ve Genelkurmay Eski Başkanı Rüştü Erdelhun'un da aralarında bulunduğu 592 sanıktan 228'i hakkında idam cezası istenmiş, 123 kişi ise beraat etmiştir. Yüksek Adalet Divanı aralarında Celal Bayar ve Adnan Menderes'in de bulunduğu 15 kişiyi idama mahkûm etmiştir.¹¹² 65 yaşını geçtiği için Celal Bayar idamdan kurtulmuş, 11 kişinin cezası ise ömür boyu hapse çevrilmiştir. MBK Başbakan Adnan Menderes, Maliye Bakanı Hasan Polatkan ve Dışişleri Bakanı

¹¹⁰ Bodur, s. 595-596.

¹¹¹ Mango, s. 67-68.

¹¹² Ahmet **Turan**, *Darbe Arası Türkiye*, Resital Yayınları, İstanbul 2007, s. 69-70.

Fatin Rüştü Zorlu'nun idam kararlarını hızla onaylamış, Polatkan ve Zorlu 16 Eylül'de, Menderes ise 17 Eylül'de İmralı Cezaevi'nde idam edilmiştir.¹¹³

Dağcı'ya göre, 27 Mayıs Darbesi'ni yapanlar amaçlarını açıklarken partiler arası gerginliği sona erdirme gibi bir maksatla darbeyi yaptıklarını söylemişler fakat partileri kapatılan, gözaltına alınan ve yargılanıp idam edilenlerin tamamının DP mensubu olması doğrudan DP'nin hedef alındığını göstermektedir. Bu darbenin de diğerleri gibi Türk demokrasi hayatına hiç bir katkısı olmamıştır. İdamlar kamu vicdanını yaralamış, şimdiye kadar yapılan bütün darbelerin ülkeye yarardan çok zarar verdiği anlaşılmıştır. Aslolan demokratik yollarla iktidarların birbirine yine demokratik yollarla iktidarı devretmesidir.¹¹⁴ Albayrak ise, DP'nin kendi iktidarı döneminde, siyaseti belli sayıdaki seçkin zümrenin elinden kurtarıp geniş halk kitlesine indirerek siyasi kültüre katkıda bulunmakla kalmayıp, yaptığı atılımlarla sosyal ve ekonomik olarak yeni bir oluşumun gerçekleşmesi anlamında tarihi bir işlevi yerine getirdiğini ifade etmiştir.¹¹⁵

Karpat'a göre ise, DP Türk tarihinde yürüttüğü ekonomi politikaları sayesinde kitle halindeki köyleri etkilemiş ve köylerdeki yoksulluk ve cehalet kısır döngüsünü kırmayı başarmış ilk siyasi örgütlenmedir.¹¹⁶ DP, toplum ve birey hayatında yeni bir devir açmış, doğuşu, ruhu ve faaliyeti bakımından halkın isteklerine cevap vermiş ilk partidir. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti'nin temel ilkelerinden verdikleri bazı tavizlere rağmen devrimlere tam saygı gösterdikleri gibi devrimciliği de kendi anlayışlarına göre yorumlamışlardır.¹¹⁷ Eroğul'da 27 Mayıs darbesinin Türkiye'nin siyasi geleneğinde köklü değişikliklere yol açtığını, 27 Mayıs sonrasında ordunun artık kendini rejimin bekçisi olarak gördüğünü ve ülke yönetimi girdiği her buhranlı dönemde askeri yönetimin akılda tutulması gereken bir olasılık pozisyonunda konuşlandığını vurgulamıştır. Ayrıca böyle dönemlerde gözlerin sürekli orduya çevrilmesinin bir alışkanlık halini de beraberinde getirdiğini belirtmiştir.¹¹⁸

¹¹³ Bodur, s. 618.

¹¹⁴ Dağcı, s. 115.

¹¹⁵ Albayrak, s. 553.

¹¹⁶ Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Siyaset*, s. 494.

¹¹⁷ Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Siyaset*, s. 506.

¹¹⁸ Eroğul, s. 133.

1.3.2. 12 Mart 1971 Muhtırasına Bakış

Türkiye’de Demokrat Parti ile başlayan çok partili hayat, 27 Mayıs 1960’da askeri darbeyle kesintiye uğramıştır. İktidar partisi DP kapatılmış, geçiş sürecinde MBK yeni bir Anayasa hazırlamak üzere kurucu bir Meclis oluşturmuş ve 9 Temmuz 1961’de yapılan referandumla yeni Anayasa yürürlüğe girmiştir. Kapatılan DP’nin devamı olarak kurulan Adalet Partisi (AP) ve Yeni Türkiye Partisi’nin de (YTP) katıldığı 15 Ekim 1961’de genel seçimler yapılmıştır.¹¹⁹ Yapılan genel seçimin sonucunda CHP yüzde 37 oy oranıyla birinci parti çıkmıştır. Demokratların oyları ise DP’nin kapatılmasının ardından yeri farklı siyasi partilerin kurulmasından dolayı üçe bölünmüştür. Seçimi kazanan CHP, başında emekli General Ragıp Gümüşpala’nın bulunduğu AP ile koalisyon kurmak zorunda kalmıştır. MBK lideri General Cemal Gürsel ise oy çokluğuyla Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Tarihler 1962’yi gösterdiğinde Türkiye Ankara’daki Harp Okulu Komutanı Talat Aydemir’in yeni bir darbe girişimiyle karşılaşmıştır. Bir grup askerle 27 Mayıs darbecilerine karşı gerçekleştirilmek istenen Aydemir başını çektiği darbe girişimi İnönü’nün araya girmesiyle dağıtılmış, darbe girişimine kakışan askerler affedilmiştir. Bu olaydan tam bir yıl sonra 1963’te yine Talat Aydemir tarafından yeni bir darbe girişimde bulunulmuştur. Fakat bu defa Talat Aydemir, darbe girişiminde yer alan yakın arkadaşlarıyla birlikte yargılanarak idam edilmiştir.¹²⁰

Adalet Partisi’nin ilk başkanı Ragıp Gümüşpala, Haziran 1964’te ölünce yerine 40 yaşındaki mühendis Süleyman Demirel getirilmiştir. 10 Ekim 1965’te yapılan seçimlerde AP, yüzde 53 oranında oy olarak 27 Mayıs sonrasında kurulan dört yıllık koalisyon dönemine son vermiştir. Yeniden tek başına iktidar döneminin başlamasını sağlamıştır. Böylece Türkiye’de DP döneminin ardından yeni onun devamı olarak görülen Adalet Partisi dönemi başlamıştır.¹²¹ Diğer yandan uzun zamandır devam eden rahatsızlığından dolayı tedavi için Amerika’ya giden Cemal Gürsel, göreve tekrar dönemeyeceğini bildirmesi üzerine 28 Mart’ta yapılan seçimde 461 oyla Cevdet Sunay

¹¹⁹ Kemal H. Karpat, *Türkiye Siyasi Tarihi*, (Çev. Ceren Elitez), Timaş Yayınları, İstanbul 2014, s. 197-199

¹²⁰ Mango, s. 69-70

¹²¹ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1961-1971* (Çev. Ahmet Fethi), Hil Yayınları, Dördüncü Baskı, İstanbul 2010, s. 243; Mango, s. 74-75; Eroğul, s. 144-145.

Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Hükümetin yüksek komutayla ilişkisi Cevdet Sunay'ın Cumhurbaşkanı olmasıyla daha da iyileşmiştir.¹²²

Tarihler 1968'i gösterdiğinde Avrupa'da başlayan sosyalist öğrenci hareketleri aynı yıl Türkiye'ye de sıçramıştır. Ülkede sol kesim parçalanıp sistem dışına taşmış, sağ kesim ise kenetlenip kümelenmiştir. Hükümetin sol kesime yönelik izlediği baskı politikaları ve kutuplaşmalar elde edilen çoğulculuğun da sonunu getirmiştir.¹²³ Olaylar ülkede artarak yayılmış, üniversitelerde boykotlar, iş yerlerinde işgaller yaşanmıştır.¹²⁴ 1968'in Temmuz ayında ABD'nin 6. Filo'da görevli denizcilerine solcu gençler saldırmış,¹²⁵ 16 Temmuz'da emniyet güçleri 6. Filo'ya saldıran öğrencilerin bulunduğu İstanbul Teknik Üniversitesi yurdunu basmış, bu olayda bir öğrenci yaşamını yitirmiştir. Sağ görüşlü öğrencilerde bir tepki olarak ortaya çıkmış, sol görüşlü öğrencilerle yumruk yumruğa kavgaya girmişlerdir.¹²⁶ Hükümetin sol gruplara baskısı aralıksız devam etmiş; siyaset üniversiteye, fabrikaya girmiş ve artarak sokaklara taşmıştır. 60'lı yılların ortasında öğrenci gösterileri artık siyasi yaşamın bir olgusu halini almıştır. Durumu kontrol edemeyen parlamenter sistem itibar kaybetmiş, yeni askeri darbe söylemleri yayılmaya başlamıştır.¹²⁷

Ülkenin içinden geçtiği bu zor dönemde, 12 Ekim 1969'da yapılan seçimlerde AP yüzde 47 oy oranıyla, bir önceki seçimde aldığı oyları kaybetmiş fakat seçimden yine birinci parti olarak çıkmıştır.¹²⁸ CHP, sol gruplara yönelmiş seçmeni kazanma ve genç militan kadrolarını Türkiye İşçi Partisi'ne (TİP) kaptırmamak için "ortanın sulu" yani yarı sosyalist bir program benimsemiştir.¹²⁹ Bunun yanında 1960'da sürgüne gönderilen Albay Alparslan Türkeş önderliğinde iki küçük parti (CKMP ve MP) birleşerek Milliyetçi Hareket Partisi'ni (MHP) kurmuşlardır. MHP'nin böyle bir zamanda ortaya çıkmış olması ideolojik kutuplaşmanın da bir kanıtı olmuştur. Yine Demirel'in üniversiteden sınıf arkadaşı olan Necmettin Erbakan AP'den istifa ederek, 1970'te Milli

¹²² Ahmad, s. 244.

¹²³ Eroğul, s. 151.

¹²⁴ Mango, s. 76.

¹²⁵ Eroğul, s. 152.

¹²⁶ Mango, s. 76.

¹²⁷ Ahmad, s. 250.

¹²⁸ A. Nedim Kilci, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, (Ed: Ş. Batmaz, S. Sakin) Öteki Adam Yayınları, İstanbul 2012, s. 365.

¹²⁹ Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Siyaset*, s. 252-253.

Nizam Partisi'ni kurmuştur.¹³⁰ Hükümetin çözmekte aciz kaldığı bu anarşik olaylar Milli Güvenlik Kurulu'nun sürekli gündeminde yer almış ve demokratik sürece müdahale artık askerler arasında sıkça konuşulmaya başlanmıştır. Seçimlerde, DP çizgisindeki partilerin kazanmaları bu durumu daha da canlı tutmuştur. 20-21 Ocak'ta bir araya gelen generaller ülkedeki genel durumla alakalı fikirlerini paylaşmışlar ve hükümetin Anayasa'yı uygulamadığını, ordunun duruma müdahale etmesi gerektiği fikrini savunmuşlardır.¹³¹

1971 yılının Mart ayı başlarına gelindiğinde ülkenin genelinde günden güne artan şiddet olayları yaşanmış; banka soygunları, adam kaçırmalar, illegal faaliyetler, sol örgütlerin adeta bir gerilla savaşı başlatmaları askeri iyice hareketlendirmiştir. Bu vaziyet üzerine ordunun komuta kademesi tarafından, 27 Mayıs darbesine benzer şekilde düşük rütbeli subayların hareketlenmesinden endişe edildiğinden, askerlere emir-komuta zincirinin dışına çıkılmaması konusunda sürekli telkinler verilmiş ve bu konuda sık sık toplantılar yapılmıştır.¹³² 10 Mart 1971 tarihinde Genel Kurmay Başkanı Memduh Tağmaç Yüksek Komuta Konseyi'ni olağanüstü toplantıya çağırmıştır. Toplantının uzaması nedeniyle görüşmeler ertesi günde devam etmiş, fakat herhangi bir karar çıkmamıştır. 12 Mart'ta ise Genel Kurmay Başkanı Memduh Tağmaç'ın, Kara, Hava ve Deniz Kuvvet Komutanlarının imzasını taşıyan darbe muhtırası, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, Meclis Başkanlığı ve Senato Başkanlarına gönderilmiştir. Muhtırada, Anayasa'nın öngördüğü reformları uygulayabilecek güçlü ve güvenilir bir hükümetin kurulması istenmiştir. Bu yapılmadığı takdirde "Türk Silahlı Kuvvetlerinin iktidarı devralacağı" bildirilmiştir.¹³³ Muhtıra üzerine Demirel Hükümeti derhal istifa etmiş, İnönü askerinin siyasete karışmasını kınamıştır. Asker, yeni hükümeti kurmak üzere CHP'den istifa eden Nihat Erim'i desteklemiştir. Erim, büyük ölçüde siyasetin dışından katılan teknokratlardan oluşan bir hükümet kurmuştur. Terör olaylarının yeniden başlamasının ardından 11 ilde sıkıyönetim ilan edilmiştir.¹³⁴ Ordunun muhtırayla hükümeti düşürmesinin ardından terörist faaliyetler de aynı şiddetiyle kaldığı yerden devam etmiştir. Muhtıradan iki ay sonra ise Amerikalı askerler ve İsrail'in İstanbul

¹³⁰ Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Siyaset*, s. 259.

¹³¹ Davut **Dursun**, *12 Mart Darbesi*, Şehir Yayınları, İstanbul 2003, s. 42-44.

¹³² Dursun, *12 Mart Darbesi*, s. 54.

¹³³ Ahmad, s. 261.

¹³⁴ Bodur, s. 700.

Başkonsolosu kaçırılmıştır. Amerikalı askerler polis tarafından kurtarılırken, Konsolos Elrom'un kendisini kaçırılanlar tarafından öldürüldüğü öğrenilmiştir. Bu olayın ardından sıkıyönetim daha da genişletilmiş ve çok sayıda sol görüşlü kişi tutuklanmıştır. Sol örgütler de birer birer kapatılmıştır.¹³⁵

Ahmad, 12 Mart muhtırasının verilmiş amacının ordu içerisinde örgütlenen alt kademe subaylardaki hareketlenmeyle bağlantılı olduğunu, muhtıranın orduda hiyerarşi dışına çıkılarak ordunun alt kanadından başlatılacak bir hareketin önüne geçmek için üst rütbeli generaller tarafından uygulamaya konulduğunu belirtmiştir. Komutanların, reformist ve radikal bir adım atıp inisiyatifi ele geçirdiğini, asi subayların ve onların mütteliklerinin harekete geçmesini önlediklerini ve olaya tam zamanında karşı koyduklarını ifade etmiştir.¹³⁶ Yazıcı ise, 12 Mart muhtırasını, TSK'nın doğrudan doğruya yönetime el koymak yerine kendisini geri planda tutarak, gerekli gördüğü politikaları mevcut parlamento ve kendilerine yakın olan hükümet üzerinden yürütmesi nedeniyle “yarı askeri darbe” olarak tanımlamaktadır.¹³⁷ Eroğul'a göre de, Türkiye'de iki eğilim vardır. Birincisi, “Köktencilik”, ikincisi ise “Askerileşmedir”. Çok partili düzende seçmenin köktencilik eğilimi artmıştır. Bu eğilim 12 Mart muhtırasından sonra 1973'te rejimin normale dönmesiyle birlikte yeniden gün yüzüne çıkmıştır. Askeri süreçle köktencilik sürekli çatışmaktadır. Köktenci çözümleri savunan görüşler çoğaldığı sürece orduda bunlara yönelik müdahale eğilimi artmaktadır. Askerileşme süreci de çok partili düzenin karşısında bir tehdit olmuştur. Siyasal oyunda askere hakemlik rolünün verilmesi, kaçınılmaz olarak onun oyuncu haline gelme eğilimini ortaya çıkarmaktadır.¹³⁸ 12 Mart'ta başlayan “yarı askeri rejim dönemi” 1973 yılında yapılan genel seçimlerle sona ermiştir. Bu seçimlerde tekrar koalisyon dönemi başlamış, hiçbir parti tek başına iktidara gelecek oyu elde edememiştir.¹³⁹

1.3.3. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi

Türkiye'de 1970-1980 yılları arasında soğuk savaşın etkisiyle ideolojik sebeplerden dolayı ortaya çıkan anarşi, şiddet ve kargaşa ortamında yaşanan terör olayları, ülkenin

¹³⁵ Karpat, *Türkiye Siyasi Tarihi*, s. 256.

¹³⁶ Ahmad, s. 109.

¹³⁷ Yazıcı, s. 111.

¹³⁸ Eroğul, s. 157-158.

¹³⁹ Yazıcı, s. 114.

her yerinde günden güne artarak devam etmiştir. Mezhepsel çatışmalara zemin hazırlayan olaylar içerisinde yaşanan, siyasi suikastlar ve İstanbul başta olmak üzere birçok şehirde kurtarılmış bölgeler oluşturulması gibi yasa dışı faaliyetler mevcut hükümeti zor durumda bırakmıştır. Bütün bu olaylar sağ-sol çatışması şeklinde artık ülke gündeminde sıradanlaşmış, günde ortalama 20 vatandaşın hayatını kaybettiği bir kargaşa ortamı oluşmuştur. Bunların yanında 1974 Kıbrıs Barış Harekatı'nın ardından Amerikan ambargosuna bağlı kötü giden dış ekonomik ilişkiler yüzünden ülkenin içine düştüğü ekonomik sıkıntılar, yaşanan hayat pahalılığı ve koalisyon hükümetleriyle istikrara bir türlü kavuşamayan siyasi ortam, ülkeyi adım adım yeni bir darbeye doğru götürmüştür. Başbakan Demirel'in yaşanan olaylar karşısında otoriteyi sağlayamaması, darbe söylentilerini ülkenin ana konusu haline getirmiştir.¹⁴⁰

12 Eylül askeri darbesine giden süreçte ülke dışında yaşanan hadiselerin ülkeye yansması da etkili olmuştur. 1979'da İran'da yaşanan devrimin etkilerinin Türkiye'ye yansması ve Batı açısından İran'ın kontrol edilebilecek durumdan çıkması, Türkiye'nin bu kargaşada istikrarsızlığından endişe edilmesinden dolayı, ülke dış destekli bir darbeye maruz kalmıştır. Siyasi durum ve ülkenin içinde bulundu ruh hali kötüyken askerî darbenin olumlu karşılanacağı düşünülmüştür.¹⁴¹ Aslında ülkenin içinde bulundu durum sürekli ordunun komuta kademesi tarafından kendi aralarında yaptıkları toplantılarda sıkça dile getirilerek, bunun rahatsızlığı ifade edilmiştir. Nitekim 27 Aralık 1979'da Genelkurmay Başkanı Kenan Evren ve komuta kademesinin kaleme aldığı Türk Silahlı Kuvvetleri'nin görüşünü yansıtan mektup imzalanıp, Genelkurmay'ın bir üst yazısı ile Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e verilmiştir. Cumhurbaşkanı Korutürk 2 Ocak'ta liderleri Çankaya'ya davet ederek mektubun birer kopyasını vermiştir. Ülkenin içinde bulunduğu duruma ve bunun rahatsızlığına değinilen mektupta siyasiler başta olmak üzere tüm kesimler sorumlu tutulmuş ve bir an önce durumun düzeltilmesi istenmiştir. Fakat gerek hükümet gerekse muhalefet uyarıyı dikkate almamış suçu birbirlerinin üzerine atarak sorumluluktan kaçmışlardır. Bir nevi tüm siyasilere muhtıra niteliği taşıyan bu uyarı karşısında tedbir alınmamış, adeta ordunun darbe yapabilmesinin önünü açmışlardır.¹⁴² Ayrıca, Cumhurbaşkanı Korutürk'ün Nisan'da

¹⁴⁰ Durmuş Yalçın, Y. Akbıyık, Y. Özkara vd, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 2*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2005, 624-626.

¹⁴¹ Ahmad, s. 453-460.

¹⁴² Davut **Dursun**, *12 Eylül Darbesi*, Şehir Yayınları, İstanbul 2005, s.78-79.

görev süresinin dolmasına rağmen Meclis'teki CHP-AP çekişmesi yüzünden yeni cumhurbaşkanının seçilememesi, durumu iyice kötüleştirmiştir.¹⁴³ Ülke adım adım bir askerî darbeye doğru giderken, askerin ülkede olup bitenlerden rahatsız olduğu herkes tarafından bilinmektedir. 11 Eylül günü son defa yapılan Bakanlar Kurulu toplantısı, Başbakan Demirel'in son veda konuşması olarak değerlendirilmiştir. Artık bir şeylerin olacağını herkes beklemektedir. Öyle ki, Başbakan Demirel, Cumhurbaşkanı Vekili İ. Sabri Çağlayangil'den haftalık olağan görüşme için Çankaya'ya gelecek olan Genelkurmay Başkanı'nın ağzını araması istemiştir. Tarihler 12 Eylül 1980'i gösterdiğinde ise, gece 03.59'da TRT radyolarından yayınlanan bildiriyle Milli Güvenlik Konseyi (MGK) TSK'nın İç Hizmet Kanunu'na dayanarak ülke yönetimine bütünüyle el koymuş, parlamento ve hükümeti feshetmiştir. Toplumun bütün kesimleri için beklenen bu gelişme kimseyi şaşırtmamış, mevcut koşullarda yapılacak baş bir şeyin kalmadığına herkes inandırılmıştır.¹⁴⁴

12 Eylül darbesi, 1961 Anayasası ile kurulan "İkinci Cumhuriyet" rejimine son vererek Türk siyasi hayatında yeni bir dönemin başlamasına neden olmuştur. Böylece 70'li yılların siyaseti son bulmuş ve 12 Eylül Türkiye'de yeni bir milat olmuştur. Türkiye'de artık "12 Eylül Rejimi" başlamıştır. Yayınlanan 1 numaralı bildiriyle Parlamento ve hükümet feshedilmiş, milletvekillerinin dokunulmazlığı kaldırılmış, büyük yurttan sokağa çıkma yasağı ve sıkıyönetim ilan edilmiş, yurt dışına çıkışlar yasaklanmış, siyasi parti liderleri tutuklanarak gözetim altına alınmışlardır. Ayrıca işçi grevleri kaldırılmış, sendikalar kapatılmış, valilik ve belediyeler ve diğer pek çok kurumun başına subaylar getirilmiştir. Bazı kurumlarda darbeye yayınladıkları bildirimlerle destek vermişlerdir.¹⁴⁵ MGK, Genelkurmay Başkanı Kenan Evren başkanlığında, Kara, Deniz, Hava ve Jandarma Genel Komutanı'nın bulunduğu beş kişiden oluşturulmuştur. MGK, acele etmeden üç yıl boyunca ülkeyi yönetmiştir. Bu süreçte MGK Başkanı General Kenan Evren Devlet Başkanı, Emekli Amiral Bülent Ulusu Başbakan olmuştur. Ayrıca, Başbakan Bülent Ulusu 24 Ocak Kararlarının mimarı Turgut Özal'ı Ekonomiden Sorumlu Başbakan Yardımcılığı'na getirmiştir.¹⁴⁶ Bu süreçte MGK, yasama ve yürütme

¹⁴³ Kemal H. Karpat, *Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012* (Çev. Güneş Ayas), Timaş Yayınları, İstanbul 2012, s. 209.

¹⁴⁴ Dursun, *12 Eylül Darbesi*, s. 11-13.

¹⁴⁵ Dursun, *12 Eylül Darbesi*, s. 93-97.

¹⁴⁶ Mango, s. 92-93; Yalçın vd, s. 627-629.

faaliyetlerini üzerine almış, bu yetkilerle birçok kanun çıkararak hak ve özgürlükleri kısıtlamıştır. Başlangıçta darbeye destek veren halk zamanla ordunun iktidar olarak kalmasına gizliden gizliye karşı çıkmıştır. Bunun siyasi partiler tarafından örgütlendiğini tespit eden MGK, 12 Haziran 1981’de siyasi partileri kapatmış, siyasi liderlerinin parti kurmalarını ve siyaset yapmalarını, bu konuda yazılı veya sözlü demeç verilmesini yasaklamıştır. Birçok kişi vatandaşlıktan çıkarılmış, askeri mahkemelerin yetkileri artırılmıştır.¹⁴⁷ Bu tabloda 12 Eylül sonrası 650.000 kişi gözaltına alınmış, 230.000 kişi sıkıyönetim mahkemelerine gönderilmiş, 14.000 kişi vatandaşlıktan çıkarılmıştır.¹⁴⁸ Ayrıca siyasi cinayetten suçlu bulunan 25 kişi idam edilmiştir.¹⁴⁹ Kurucu Meclis, yeni Anayasa’yı hazırlamak üzere görevlendirdiği ve başkanlığını Prof. Orhan Aldıkaçtı’nın yaptığı 15 kişilik Anayasa Komisyonu, belli başlı kurum ve kişilerin görüşlerini de alarak Anayasa taslağını MGK’ya sunmuştur. MGK’da taslakta bazı değişiklikler yaparak, Anayasa değişikliğinin yanına Kenan Evren’in Cumhurbaşkanlığını da eklemiş ve her ikisini halk oylamasına sunmuştur. 7 Kasım 1982’de yapılan halk oylamasında yüzde 91 gibi yüksek bir oyla hem Anayasa hem de Kenan Evren’in Cumhurbaşkanlığı meşrulaştırılmıştır. Yeni Anayasa ile 1961 Anayasası’nın getirdiği özgürlükler büyük oranda kaldırılmış, yerine özgürlükleri kısıtlayıcı, askeri kurumları adeta özerkleştiren, yargının yetkilerini daraltan, eğitimi kontrol altına alan, seçim kanununu değiştirerek eski partileri ve liderlerini seçim dışına bırakan askeri vesayetçi kültür, ustaca hazırlanan Anayasayla hâkim hale getirilmiştir.¹⁵⁰ Anayasa değişikliğinin ardından sıra serbest seçimlerin yapılması kararlaştırılmıştır. 24 Nisan 1983’te yasak olan siyasi faaliyetlerin yapılmasına izin verilmiştir. Ancak MGK her kurulan partinin seçime girmesine izin vermemiş, ayrıca seçimlerde temsil barajını yüzde 10’a çıkarmıştır. Türkiye’de, 12 Eylül darbesi sonrası 6 Kasım 1983 seçimlerine girebilen Turgut Özal’ın liderliğindeki Anavatan Partisi, Kenan Evren’in açıkça cephe almasına rağmen seçmenden yüzde 45, CHP’nin izinden gelen Halkçı Parti ise yüzde 30 oy almıştır. Anavatan Partisi’nin tek başına hükümet kuracak milletvekili sayısına ulaşmasının ardından, 24 Kasım 1983’te Başbakan Bülent Ulusu’nun istifasını sunmuştur. Böylece askeri yönetim şeklen sona ermiş, Turgut

¹⁴⁷ Karpat, *Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012*, s. 213-214.

¹⁴⁸ Çetin Yetkin, *Türkiye’de Askeri Darbeler ve Amerika*, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya 2010, s. 230.

¹⁴⁹ Mango, s. 92

¹⁵⁰ Karpat, *Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012*, s. 214-215.

Özal'ın Başbakanlığında ve Anavatan Partisi'nin iktidarıyla Türkiye'de yeni bir dönem başlamıştır. Özal Hükümeti, 29 Kasım 1987 seçimlerine kadar tek başına özgür olarak çalışmayı başarmış, ordu ile herhangi bir çatışma ortamına girmemiştir.¹⁵¹

Dursun'a göre 12 Eylül askerî darbesine giden süreçte siyaset üzerine düşen sorumluluğu yerine getirememiş, askerinin talepleri karşılanmamış, özellikle toplumda meydana gelen kutuplaşma ve ayrışmaya demokratik kurumlar çözüm üretemediğinden, iç ve dış dünyadaki beklentiler askerî darbeyi kaçınılmaz kılmıştır. 12 Eylül darbesi de diğer darbeler gibi kalıcı olmamış, kısa süre sonra demokrasiye geçildiği gözlemlenmiştir. Ancak bu geçişle beraber darbecilerin kendilerini korumaya alan ve demokrasiyi işlemez hale getiren yasal düzenlemeleri her zaman tartışma konusu olmuştur. Nitekim 12 Eylül darbe yasaları ve kurumları varlığını yıllarca sürdürmüş, sivil siyasetin bunlar üzerindeki etkisi oldukça sınırlı olmuştur. Neticede 80'li ve 90'lı yıllarda yaşanan temel sorunların nedenin 12 Eylül rejiminin getirdiği anayasa ve darbe sonrası yapılan diğer düzenlemeler olduğu açıkça ortada durmaktadır.¹⁵²

1.3.4. 28 Şubat 1997 Post-modern Darbesi

12 Eylül'ün getirdiği parti kapatmaları ve siyasi yasaklar seçmeni sağ partilerde toplamıştır. Bunun yanında yeni partilerde kurulmuş; kapatılan Adalet Partisi'nin (AP) yerine Doğru Yol Partisi (DYP), Milli Selamet Partisi'nin (MSP) yerine Refah Partisi (RP), Milliyetçi Hareket Partisi'nin (MHP) yerine Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) siyaset sahnesindeki yerlerini almışlardır. Liderler, yasaklı oldukları için partilerini arka planda idare etmişlerdir. 6 Eylül 1987'de yapılan referandumla yüzde 50'nin üzerinde gerçekleşen çok az bir farkla evet oyları kıl payı önde çıkarak siyasi yasaklar kaldırılmıştır. Yasaklı Liderler, Süleyman Demirel, Bülent Ecevit, Necmettin Erbakan ve Alparslan Türkeş, partilerinin yaptığı olağanüstü genel kurullarla tekrardan partilerinin başına geçmişlerdir. Kapatılan bu partilerden Cumhuriyet Halk Partisi ve

¹⁵¹ Karpat, *Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012*, s. 215-217.

¹⁵² Dursun, *12 Eylül Darbesi*, s. 128-130.

Milliyetçi Hareket Partisi 1992 yılında çıkarılan kanunla eski isimleriyle siyasetteki yerleri yeniden almışlardır.¹⁵³

Türkiye, 1983-1991 yılları arasında Anavatan Partisi'nin ardı ardına kazandığı seçimlerle ve Özal'ın siyasi başarısıyla her alanda ciddi atılımlar yapmıştır. ANAP, bütün kesimleri temsil eden bir parti olma özelliğini kazanmış, ekonomi başta olmak üzere hayata geçirdiği çeşitli politikalarla, Türkiye ilk kez dünyaya açılmaya ve dünya ölçeğinde düşünme kabiliyetini yeniden yakalamıştır. Nitekim 1989 yılında yapılan yerel seçimlerde ANAP'ın oyu diğer partilerin gerisinde kalmıştır. Özal'da, aradan geçen yılların ardından sorgulanır olmuş, 1983 yılında oluşturduğu güven yavaş yavaş kaybolurken yerini 15 yıl sürecek bir bunalım dönemine doğru tek etmeye başlamıştır. Tam bu dönem içerisinde 7 yılını dolduran Kenan Evren'in Cumhurbaşkanlığı süresi sona ermiştir. Özal'ın Cumhurbaşkanı adaylığının ardından yapılan oylamada 1 Kasım 1989'da Özal, Türkiye'nin 75 yıllık Cumhuriyet tarihinde ikinci sivil Cumhurbaşkanı olmuş ve 17 Nisan 1993'de vefat edene kadar görevde kalmıştır. Özal'dan sonrada ise göreve gelen bütün cumhurbaşkanları hep sivillerden seçilmiştir.¹⁵⁴ 90'lı yılların başında siyasi anlamda önemli gelişmeler meydana gelen Türkiye'de, Özal'ın ölümünün ardından 16 Mayıs 1993'te Meclis'te yapılan oylamada Demirel Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Demirel'in DYP'den boşalan koltuğuna ise Tansu Çiller getirilmiş, Türkiye ilk defa bir kadının Başbakanlığında oluşan hükümetle yönetilmiştir.¹⁵⁵

90'lı yıllar Türkiye'de faili meçhul olayların yaşandığı bir dönem olmuştur. 90'ların başında gazeteci Uğur Mumcu'nun bombalı saldırıyla öldürülmesi, Eşref Bitlis'in helikopterinin esrarengiz biçimde düşmesi, Bingöl'de 33 askerın PKK terör örgütü tarafından pusuya düşürülerek şehit edilmesinin ardından PKK ile savaşa devam edilmesi, 2 Temmuz 1993'te Sivas'ta Madımak Oteli'nde 33 vatandaşın yakılması, misilleme gibi görülen Erzincan'ın Kemaliye ilçesine bağlı Başbağlar köyünde 33 vatandaşın katledilmesi gibi birçok faili meçhul olay meydana gelmiştir. Bu olayların, ülkeyi ileride militarizme götürecek sürecin birer yapı taşları olduğu daha sonra açıkça

¹⁵³ Bülent Tanör, "Siyasal Tarih (1980-1995)", *Türkiye Tarihi*, (Yay. Yön. Sina Akşın) Cem Yayınları, Cilt 5, İstanbul 2009, s. 73; Yalçın vd, 632-637.

¹⁵⁴ Karpat, *Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012*, s. 218-224.

¹⁵⁵ Tanör, s. 94.

görülmüştür. Nitekim o dönemde Alevi-Sünni ve laik-İslamcı kutuplaştırmasıyla militarizmin gelişi için gerekli bütün argümanlar hazırlanmıştır.¹⁵⁶

Türkiye 1970’te “Milli Görüş” (MG) olarak ortaya çıkan siyasal hareket, Necmettin Erbakan başkanlığında kurulan ve hiçbir seçime giremeden kapatılan Milli Nizam Partisi’yle başlamıştır. Akabinde 1972’de kurulan Milli Selamet Partisi kurulmuş ve 12 Eylül’de kapatılınca yeni kurulan Refah Partisi’yle (RP) yoluna devam etmiştir. Necmettin Erbakan’ın siyasi yasağı kalkınca RP’nin genel başkanlığına getirilmiş, 1987’de girdiği seçimlerde seçim barajını geçemeyince Meclis’e girememiştir.¹⁵⁷ 1991 seçimlerinde ittifak yaparak yüzde 16 civarında oy alan RP, Meclis’e girmeyi başarmıştır. RP, sürekli oy oranını artırmış ve 1994 Yerel Seçimlerinde yüzde 19 oy oranıyla 33 ilde birinci, 7 ilde ikinci parti olmuştur. Refah Partisi başta İstanbul (Recep Tayyip Erdoğan), Ankara (Melih Gökçek) ve Kayseri (Şükrü Karatepe) olmak üzere birçok şehirde belediye başkanlıklarını kazanmıştır. “siyasal İslamcı” bir parti olarak anılan RP’nin oyları her seçimde yükselmiştir. Büyük partilerin başarısız yönetimlerine halk tepki vermiştir. Yerel örgütleri çok çalışıp, kapı kapı dolaşarak, halka Refah Partisi’ni anlatmışlardır. Halk, siyasal İslamcı bir parti olarak gördüğü RP’ye, kendilerine yeni bir umut olduğunu düşünerek veya doğrudan dini duygularla oy vermiştir. Bu duygular içerisinde seçmen, RP’ye güvenerek 24 Aralık 1995’te yapılan seçimlerde RP’yi yüzde 21 oy oranıyla sandıktan birinci parti olarak çıkarmıştır.¹⁵⁸ RP’nin seçimlerde birinci parti olması dikkatleri üzerine çekmiştir. Ordu, MSP döneminden bu yana bu harekete hiçbir zaman olumlu bakmamıştır. O dönem, MSP’nin Konya’da düzenlediği “Kudüs’ü Kurtarma Mitingi” çok ses getirmiş, açılan pankartlar ve atılan sloganlar “Cumhuriyete karşı bir girişim” olarak değerlendirilmiştir. Hatta dönemin Genelkurmay Başkanı Kenan Evren, mitingi “31 Mart” olayına benzetmiştir.¹⁵⁹ Seçimlerin ardından gerek iç basın gerekse dış basında askeri kışkırtacak şekilde “laik rejimin tehlikeye girdiği” haberleri yapılmıştır.¹⁶⁰ Erbakan, seçim sonrasında istediği koalisyonu kuramamış ve ANAP-DYP ortaklığında Anayol

¹⁵⁶ Yasin Aktay, *Karizma Zamanları: 28 Şubat’tan 27 Nisan’a Ak Parti ve Türk Siyasetine Karizma Sosyolojisi Açısından Bir Yaklaşım*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011, s. 106.

¹⁵⁷ Karpat, *Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012*, s. 232-234.

¹⁵⁸ Sina Akşin, “Siyasal Tarih (1995-2003)”, *Türkiye Tarihi* (Yay. Yön. Sina Akşin) Cem Yayınları, Cilt 5, İstanbul 2009 s. 167-168.

¹⁵⁹ Dursun, *12 Eylül Darbesi*, s. 89.

¹⁶⁰ İsmail Müftüoğlu, *(28 Şubat) Belgeler Konuşuyor: Milli Görüşte Kırılma*, Alioğlu Yayınları, İstanbul 2010, s. 48-49.

Hükümeti kurulmuş, bu hükümette yolsuzluk iddiaları nedeniyle 6 Haziran 1996'da sona ermiştir. DYP'nin lideri Çiller'in, RP lideri Erbakan'la anlaşması sonucunda Erbakan'ın başkanlığında Refahiyol Hükümeti kurulmuştur.¹⁶¹ Refahiyol Hükümeti'nin 8 Temmuz'da güvenoyu almasının ardından ekonomik, sosyal kalkınma hedefleri çizilmiş ve bu doğrultuda çalışmalara başlanmıştır.¹⁶² Türkiye Refahiyol Hükümetiyle yoluna sancılı bir şekilde devam ederken, 6 Kasım 1996'da Susurluk Kazası gündeme düşmüştür. İçinde Emniyet Müdürü, ülkücü kimliğiyle bilinen Abdullah Çatlı ve DYP milletvekili Sedat Bucak'ın olduğu araç Susurluk'ta kamyonla çarpışmış, aracın içindeki kişiler ülkenin gündemi sarsmıştır. Bu olay asker tarafından Refahiyol'a bir kumpas olarak kullanıldığı şeklinde yorumlanmıştır. Asker psikolojik harekât için düğmeye basmış, “irtica geliyor” havasına sokulmuş bir kamuoyuyla yeni bir döneme girilmiştir. Yine İstanbul'da bir eve polis, gazeteciler ve kameralar eşliğinde baskın düzenlemiş, Aczimendi Tarikatı lideri Müslüm Gündüz ile Fadime Şahin isimli bir bayan uygunsuz şekilde basılarak tarikatların kurdukları “cinsel tuzaklar” gibi haber servisleriyle medyada sunulmuştur. Daha sonra benzer şekilde Ali Kalkancı olayı da buna eklenmiştir. Askerin amacı 28 Şubat sürecinde bu tip kurgusal olay ve haberlerle toplumu baskı ve korku altında tutmak olmuştur.¹⁶³

Erbakan'ın Libya ziyaretinde Kaddafi'nin Batı ve Kürtler konusunda Türk politikasına yönelik ağır söylemleri de Erbakan'ı iç kamuoyunda zor durumda bırakmıştır.¹⁶⁴ 31 Ocak'ta Ankara Sincan'da RP'li belediye tarafından düzenlenen “Kudüs Günü” programına İran Büyükelçisi'nin davet edilmesi, programda yapılan konuşmalar ve gösteriler ertesi gün Sincan'da tankların yürümesine neden olmuştur. Daha sonra bu olay askerler tarafından “balans ayarı” olarak ifade edilmiştir.¹⁶⁵ Sincan'da yaşanan bu olay, Türkiye'deki laik kesim ve asker açısından “şeriat yanlısı bir eylem” olarak değerlendirilmiş ve görüntüler ertesi gün gazete ve televizyonlara bomba gibi düşmüştür. Gazeteler manşetten verdikleri haberlerde “Sincan Depremi”, Sincan'da şeriat çağrısı”, İran Elçisi Cihat Çağrısı Yaptı” gibi haber başlıklarıyla askeri ve siyaseti doğrudan etkileyen bir tutum içerisinde olmuşlardır. Siyasiler, görüntüler karşısında

¹⁶¹ Findley, s. 357; Karpat, s. 236.

¹⁶² Mehmet **Ergin**, *Dünden Bu Güne Necmettin Erbakan*, Akis Kitap, İstanbul 2006, s. 171.

¹⁶³ Hasan **Cemal**, *Türkiye'nin Asker Sorunu*, Doğan Yayınları, İstanbul 2010, s. 226-228.

¹⁶⁴ Findley, s. 357.

¹⁶⁵ Mango, s. 108.

“Erbakan’ın laik cumhuriyetle savaş içinde olduğunu”, “Türkiye’nin İran modeline çevrilmesine izni verilmeyeceğini”, “Darbenin her an gelebileceği” yönünde açıklamalar yapmışlardır. Asker ise en üst ağızdan dönemin Genelkurmay Başkanı Org. Karadayı tarafından “işte gerçek yüzleri... Söyleyecek söz bulamıyorum. Amaçları, Türkiye’yi çağdaş dünyanın dışladığı İran yapmak” şeklinde peşi peşine açıklamalar yapılarak hükümet zor durumda bırakılmıştır. Erbakan sürekli gerginleşen bu ortamda askerle uyum içinde olduklarını söyleyerek, darbe söylentilerini boşa çıkarmaya çalışmıştır. Sincan’da yürüyen tanklarla ilgili, “Ne olmuş yani Cumhuriyet Bayramı’nda da 240 tane tank geçiyor” diyerek gerginliği yumuşatmaya çalışmış, yapılan tartışmalara ise “Bu glu glu dansının hiç kimseye bir yararı olmaz” diyerek siyaset literatürüne geçen ifadeleri kullanmıştır. Hükümet ortağı Çiller ise tankların yürütülmesine anlam verememiş, ilgili komutanı görevden almak istese de bunu başaramamıştır.¹⁶⁶ Bu olayların yanı sıra Erbakan’ın İslami cemaatlerin liderlerine Başbakanlık konutunda yemek daveti vermesi, Çankaya ve Taksim’e Camii projesi, D-8 İslam ülkeleri birliğini hayata geçirme çalışmaları, RP İktidarında Adalet Bakanlığı yapan Şevket Kazan’ın Sivas katliamı sanıklarının savunmasını üstlenmesi,¹⁶⁷ Kayseri Büyükşehir Belediye Başkanı Şükrü Karatepe’nin 10 Kasım açıklamaları, Bakanlar Kurulunda üniversitelerde başörtüsü serbestliği kararnamesinin imzaya açılması gibi birçok söylem ve eylemde 28 Şubat sürecine giden yolda askerini elini güçlendirmiştir.¹⁶⁸ Genelkurmay İkinci Başkanı Çevik Bir’in 28 Şubat öncesi ABD ziyaretinde yaptığı “TSK’nın Atatürk devrimleri, demokrasi ve laiklik konusunda hiçbir şekilde taviz vermeyeceği” şeklindeki açıklamaları da medyada “Muhtıra Gibi”, Çevik Paşa Hükümeti Uyardı” biçiminde verilmesi “darbe çağrısı” olarak yorumlanmıştır. Yine Cumhurbaşkanı Demirel’de RP’nin söylemlerinden ve icraatlarından her seferinde rahatsız olduğunu ifade etmiştir. İrtica söylemleri sürekli gündem olmuş, darbe söylentilerinin dozu her geçen gün artmıştır.¹⁶⁹

Takvimler 28 Şubat’ı gösterdiğinde tarihi Milli Güvenlik Kurulu toplantısı sırasında Türkiye’nin gözü adeta bu toplantıya çevrilmiş, toplantı oldukça zor ve gergin geçmiştir. Asker olanlardan rahatsız olmuş ve hükümete irtica ile mücadelede

¹⁶⁶ Mehmet **Bican**, *28 Şubat’ta Devrilmek*, Truva Yayınları, İstanbul 2012, s. 254-257.

¹⁶⁷ Ergin, s. 169-172.

¹⁶⁸ Müftüoğlu, s. 259-260.

¹⁶⁹ Bircan, s. 271-274.

uygulanmak üzere 18 maddelik bir öneri sunmuştur. Bu önerinin içerisinde tarikatlara ait okul, yurt ve vakıflarının kapatılması, imam hatip okullarının sayısının azaltılması, köktencilerin devlet kurumlarında kadrolaşmasının önüne geçilmesi, zorunlu ilköğretimin beş yıldan sekiz yıla çıkarılması gibi bir takım müdahaleci maddeler yer almıştır. Yine öneride, bu maddelerin uygulanmaması halinde yeni gerilim ve yaptırımların geleceği bildirilmiştir. Bu kararlarla ordunun, hükümete dolaylı yoldan müdahale ettiği değerlendirilmesinde bulunulmuştur. Bu durum diğer darbe süreçleri gibi doğrudan bir darbe şeklinde olmamış, hükümet psikolojik olarak sindirilmeye çalışılarak istifaya zorlanmıştır. Kararlar, hukuken tavsiye niteliğinde olsa da dönemin koşulları bunu hükümete zoraki yaptırmaya yönelik olmuştur. Neticede bu süreç “post-modern darbe” olarak Türk siyasi tarihindeki yerini almıştır.¹⁷⁰ Gazeteler ertesi gün “Dokuz saatlik zirvede rejime ince ayar”, “Tarihi karar”, “Muhtıra gibi Tavsiye”, “Laiklik muhtırası” gibi başlıklarla 28 Şubat MGK kararlarını okuyucularına duyurmuşlardır. Halk, darbe yapıldı mı?, TSK yönetime el mi koydu? sorularını birbirine sorarken hükümet durumu “ordu ile bir birlik beraberlik içinde oldukları” yönünde açıklamalar yaparak herkesi şaşırtmıştır.¹⁷¹ 28 Şubat sonrasında da ortam sakinleşmemiştir. Ordu ile hükümet arasındaki sürtüşme git gide şiddetini artırırken, gelişmeler yer yer ağız kavgası noktasına kadar gelmiştir. Türkiye o günlerde “olağanüstü” bir süreçten geçmiştir. Genelkurmay Başkanı Hüseyin Kıvrıkoğlu’nun “28 Şubat gerekirse bin yıl sürecek” şeklindeki açıklamaları durumun gidişatını da ortaya koymuştur. Muhalefet partileri ve sivil toplum örgütlerinin oluşturduğu, kendilerine “laik cephe” adını verdikleri oluşum, Refahyol iktidarının düşürülmesi için darbe dâhil her türlü yolu meşru gören bir yaklaşım içerisine olmuştur. Bu tabloya TSK başta olmak üzere üniversiteler, bazı aydınlar, gazeteciler ve medya yöneticilerinin de katılması Türkiye’nin geleceği açısından hiç iyi mesajlar vermemiştir.¹⁷² Orduda, Erbakan iktidarında 28 Şubat kararlarının uygulanmasının zor olacağı kanaati hâkim olmuştur. Bunun için 28 Şubat sürecini devam ettirmek üzere Genelkurmay bünyesinde Batı Çalışma Grubu (BÇG) adında bir birim kurulmuştur. Bu birim aracılığıyla kamu kumları ve STK başta olmak üzere birçok kesime “irtica ile mücadele brifingleri”

¹⁷⁰ Akşin, s. 173-174.

¹⁷¹ Bircan, s. 284-286.

¹⁷² Hayati Tek, *Darbeler ve Türk Basını*, Elips Kitap, Ankara 2007, s. 187-190.

verilmeye başlanmıştır.¹⁷³ Öyle ki, BÇG asılsız haberler tertip ederek medyaya servis ettiğini, dönemin medya patronu olan Dinç Bilgin yıllar sonra yaptığı bir söyleşide: “O dönem herkes askerden yana tavır almıştı. Bir takım uydurma haberler servise konuldu. Belli ki yalan haber, uydurma haber oluşturmak için bir servis kurulmuştu. O tarihte bunları sına ma imkânımız yoktu ve doğru olduğunu kabul ediyorduk.” şeklinde açıklamıştır.¹⁷⁴ 28 Şubat MGK’da alınan tavsiye kararlarını hükümet hala yürürlüğe koymamış, asker in öfkesi gün geçtikçe artmış, hükümet ile karşılıklı açıklamalar birbirini izlemiştir. Siyaset cephesindekiler ise yaptığı açıklamalarla darbenin gelmek üzere olduğunu ima ederek hükümeti istifa etmeye çağır mışlardır. Bunun yanında sivil toplum kuruluşları da büyükşehirlerde eylemler düzenleyerek hükümete MGK kararlarını hayata geçirmeye yönelik çağrılar yapmışlardır. Askerin baskısını hisseden birçok kesim hükümete cephe almıştır. Genelkurmay’da verilen brifingleri, gazeteler “Muhtıra gibi brifing” başlığıyla duyurmuşlardır. Neticede asker, siyaset ve sivil toplum bir olmuş, hükümeti istifaya zorlamış, aksi halde darbenin geleceği mesajı vermişlerdir. Hükümetse bu baskılara karşı direnmiştir.¹⁷⁵ Hükümetin direnci sürerken Mayıs ayının sonuna doğru Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı RP’nin “laiklik ilkesine aykırı eylemlerin odağı haline geldiği” iddiasıyla Anayasa Mahkemesi’ne kapatma davası açtığını bildirmiştir. Türkiye’de birçok parti kapatılmış, fakat iktidarda olan bir partiye ilk defa kapatma davası açılmıştır.¹⁷⁶ Kapatma davasının şokunu yaşayan RP ve Erbakan, 18 Haziran’da DYP ile dönüşümlü Başbakanlık için Cumhurbaşkanı Demirel’e istifasını sunmuştur. Demirel, beklenildiği gibi hükümeti kurma görevini hükümet ortağı Çiller’in yerine Mesut Yılmaz’a(ANAP) vermiştir. Mesut Yılmaz’da Bülent Ecevit’in Genel Başkanı olduğu Demokratik Sol Parti (DSP) ve diğer sol parti DTP’nin desteğini alarak hükümeti kurmuştur.¹⁷⁷ Başbakanlığın kendisine verileceğini uman Çiller, Yılmaz’a hükümeti kurma görevinin verilmesine çok şaşır mış ve “Bu görevlendirme parlamenter sisteme darbedir, demokrasi ayıbıdır. Bu Çankaya darbesidir...” şeklinde açıklama yaparak durumu “Çankaya Darbesi” olarak değerlendirmiştir. Erbakan ise Çillere göre’ daha hafif bir üslup ile durumu, “Millet

¹⁷³ Akşin, s. 174.

¹⁷⁴ Bircan, s. 293.

¹⁷⁵ Tek, s. 198-210.

¹⁷⁶ Bican, s. 371.

¹⁷⁷ Karpat, *Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012*, s. 239.

iradesini hiç saymak, Demokrasiyi yok saymak...” olarak değerlendirmiştir.¹⁷⁸ Yeni kurulan ANASOL-D Hükümeti kurulduktan sonra Yılmaz, bu hükümeti “irtica ile mücadele hükümeti” olarak tanımlamıştır. Yılmaz, yine “din istismarcılığının son bulduğunu” söyleyerek askere güvence vermeye çalışmıştır. 3 Ağustos 1997’de BÇG’nin gizli emirleri 55. Hükümet tarafından uygulamaya konulmuştur. Kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan dindar insanlar birer birer fişlenmeye başlanmıştır.¹⁷⁹ 16 Ocak 1998’de Refah Partisi Anayasa Mahkemesi tarafından laiklik karşıtı etkinlikler nedeniyle kapatılmıştır. Erbakan başta olmak üzere yedi RP’linin milletvekili düşürülmüş, beş yıl siyaset yasağı getirilmiştir. RP’nin yerine ise hemen Fazilet Partisi kurulmuştur. RP milletvekilleri ve üyeleri bu partiye geçmişlerdir. Yılmaz liderliğindeki ANASOL-D Hükümeti, MGK kararlarını süratle uygulanmaya başlamıştır. Üniversitelerde türban yasağı, 8 yıllık kesintisiz eğitim, imam hatiplerin orta kısımlarının kapatılması gibi kararlar bir bir yürürlüğe konulmuştur.¹⁸⁰ Yine de bu yapılanlar askeri kesimi memnun etmemiş ve darbe söylentileri tekrar dillendirilmeye başlanmıştır. Yılmaz, bu söylentilere sert tepki göstererek askere irtica ile mücadele ettikleri mesajını vermiş, askerin kendi işine bakması gerektiğini söylemiştir. Bu açıklama ertesi gün manşetlere “Sivil Muhtıra” ve “28 Şubat Uygulanmadı” şeklinde verilmiştir. Asker daha sert bir ifadeyle Yılmaz’a yönelik 4 maddelik bir açıklama yapmıştır. Bu açıklamada, medyada kimi çevrelerce “tanksız balans ayarı” şeklinde yorumlanmıştır. Yılmaz’ın başında bulunduğu hükümet, çeşitli yolsuzluk suçlamalarına muhatap olmuş ve 25 Kasım 1998’de gensoruyla düşürülmüştür. ANASOL-D Hükümeti döneminde “İrtica ile Mücadele Paketi” aldı altında 9 maddelik MGK tavsiye kararları çıkarılmıştır. Yılmaz sonrası kurulan Ecevit’in azınlık hükümetiyle seçime gidilmiştir. Bu dönemde PKK terör örgütü elebaşı Abdullah Öcalan’ın Kenya’da yakalanması, 1999 yılında Ecevit’in seçimlerden birinci parti olarak çıkmasını sağlamıştır.¹⁸¹ 1999 Seçimlerinde DSP birinci parti olarak çıkmış, ANAP ve MHP ilk üç parti olarak koalisyon hükümeti kurmuşlardır. Koalisyonu bekleyen talihsizlikler peşi peşine gelmiştir. Önce İstanbul daha sonra İzmit depremi Türkiye’yi derinden sarsmış, ardından yaşanan 2001 krizi ülke ekonomisine ağır darbe indirmiştir. Kemal

¹⁷⁸ Bican, s. 417-421.

¹⁷⁹ Müftüoğlu, s. 150.

¹⁸⁰ Akşin, s. 174-175.

¹⁸¹ Süleyman **Kocabaş**, *Bilinmeyen Yönleriyle 28 Şubat; Nasıl Başladı Nasıl Bitti?(Bazı Hatıralarım)*, Mutlu Yayınları, İstanbul 2013, s. 103-107.

Derviş, Dünya Bankası'ndan “ekonominin kurtarıcısı” olarak getirilmiş, fakat ekonomide bir başarı elde edilememiştir. Başbakan Ecevit'in sağlık sıkıntıları da eklenince, ülke gündemden güne yönetilemez hale gelmiştir. MHP'nin erken seçim çağrısıyla Türkiye'nin gündemi erken seçime doğru yönelmiştir.¹⁸²

Ülkenin siyasi, toplumsal ve ekonomik krize sürüklenmesinin nedenlerinde biri de görev süresi dolan Demirel'in yerine Cumhurbaşkanlığına seçilen Anayasa Mahkemesi Başkanı Ahmet Necdet Sezer'in siyasi tecrübe eksikliği olmuştur. Siyasi tecrübesizliğin yanında MGK'da yaşanan sert tartışmalarda eklenince ülkede yeni krizlerin kapısı aralanmıştır. Bu arada Fazilet Partisi(FP) kuruluşundan kısa bir süre sonra RP'nin devamı olduğu ve laiklik aykırı hareketleri olduğu gerekçesiyle kapatma davasıyla karşı karşıya kalmıştır. 2001 yılının yazında Fazilet Partisi de kapatılmış, yerine 20 Temmuz'da Saadet Partisi (SP) kurulmuştur. Fazilet Partisi'nin kapatılmasıyla, daha önce FP kongresinde genel başkanlık için aday olan Abdullah Gül'ü destekleyen Yenilikçiler olarak anılan grup ile Gelenekçiler olarak anılan grup, fikir ayrılığına düşmüşlerdir. Nitekim Yenilikçilerin başını çektiği siyasi yasaklı eski İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan öncülüğündeki grup yeni kurulan Saadet Partisi'ne geçmeyerek 14 Ağustos 2001'de Adalet ve Kalkınma Partisi'ni(AK Parti) kurmuşlardır. Ak Parti kurulmadan yaklaşık iki yıl önce Recep Tayyip Erdoğan Siirt'te okudu bir şiir yüzünden hapis cezasına çarptırılmış, 120 günlük cezasını çekmek üzere Pınarhisar Cezaevi'ne yoğun kalabalık eşliğinde uğurlanmıştır. Cezaevinde kaldığı günlerde “Yenilikçi hareket” yeni bir parti kurma çalışmaları başlamış ve kurulduktan sonrada milletin teveccühünü kazanmıştır. Kendilerine yeni bir dil ve söylem belirleyerek milletin karşısına çıkan Ak Parti, Milli Görüş'ten ayıran farklarını anlatarak halka seslenmiş ve 3 Kasım 2002 tarihinde yapılan genel seçimlerde yüzde 34 oranında oy alarak seçimlerden birinci parti olarak çıkmış ve tek başına iktidar olmuştur. CHP yüzde 19 oy alarak ikinci parti olurken, birçok parti baraj altında kalmış, bazı siyasetçiler siyaset arenasından çekilmiştir. Ak Parti bu yeni dönemde muhafazakâr demokrat bir parti olduğunu belirterek Milli Görüş geleneğine ait söylem ve

¹⁸² Findley, s. 358.

sembollerden ayırtmıştır. Bu yaklaşım Türk siyasi tarihinde yeni bir dönemin başlamasını da beraberinde getirmiştir.¹⁸³

1.3.5. 27 Nisan E-Muhtırası'na Bakış

Ak Parti 2002 seçimlerini kazandığında Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan siyasi yasaklı olduğundan seçimlere katılamamıştır. Başbakanlık görevini üstlenen Abdullah Gül, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer tarafından 58. Hükümet'i kurmakla görevlendirilmiş ve 58. Hükümeti kuran Abdullah Gül, Başbakan olarak göreve başlamıştır. 58. Hükümet, Erdoğan'ın siyasi yasağını kaldıran düzenlemeyi yapmış, akabinde Yüksek Seçim Kurulu'nun Siirt seçimlerini iptal etmesiyle Erdoğan Siirt'ten milletvekili seçilerek Meclis'e girmiştir. 58 Hükümet'in istifasıyla Erdoğan, 14 Mart 2003'te 59. Hükümet'i Sezer'in onayıyla kurmuştur. Gül ise, Dışişleri Bakanı olarak 59. Hükümet'te görev almıştır. Abdullah Gül, bu vefasının karşılığını 2007'de yapılacak olan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Erdoğan'ın "Adayımız Abdullah Gül kardeşim" sözleriyle almıştır.¹⁸⁴

Parlamenter demokrasiyi benimsemiş parlamenter demokrasiye sahip ülkelerde sembolik anlam taşıyan Cumhurbaşkanlığı makamı, çok ciddi tartışmalara yol açmamaktadır. Türkiye'de ise Cumhurbaşkanlığı makamı tarihsel, kültürel ve siyasi sebeplerden dolayı olağandışı bir öneme sahip olmuştur. Bu sebeple Çankaya'ya kimin çıkacağı Cumhuriyet'in ilanından bu yana sürekli tartışma konusu olmuştur. Seçimler her seferinde olağanüstü şartlarda yapıldığından dolayı, süreç çoğu zaman siyasi krizlerle sonuçlanmıştır.¹⁸⁵ 2007 yılını oldukça hareketli geçiren Türkiye, 10. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in görev süresi dolmak üzereyken, yeni Cumhurbaşkanını belirleme sürecine girmiştir. Seçim takviminin işlemeye başlamasıyla kamuoyu, aylar öncesinden başlayan tartışmaların içerisine sokulmuştur.¹⁸⁶ Türkiye, yeni Cumhurbaşkanı'nın kim olacağını merak ederken gözler iktidar partisinin lideri

¹⁸³ Ruşen Çakır ve Fehmi Çalmuk, *Recep Tayyip Erdoğan: Bir Dönüşüm Öyküsü(1980 Sonrası İslami Hareket-3)*, Metris Yayınları, İstanbul 2001, s.75-83; Karpat, *Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012*, s. 239-244.

¹⁸⁴ Fatih Bayhan, *Kayseri'den Çankaya Köşkü'ne Abdullah Gül*, Pegasus Yayınları, İstanbul 2007, s. 91-97,107-109.

¹⁸⁵ Birol Akgün, *Türkiye'de Seçmen Davranışı, Partiler Sistemi ve Siyasal Güven*, Nobel Yayınları, İkinci Baskı İstanbul 2007, s. 245.

¹⁸⁶ Nur Uluşahin, "Türkiye'de 2007 Cumhurbaşkanlığı Seçimi Örneği ve Kutuplaşmış Bir Siyasal Sistemde Çatışma ve Sonuçları", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Türkiye'de Siyasetin Dinamikleri Sempozyumu*, AİBÜ Basımevi, Bolu 2008, s. 17.

Erdoğan'a çevrilmiştir. Muhalefet, Erdoğan'ın aday olacağını düşünerek adaylığına karşı çıkmış, Ak Partililerin ve toplumun beklentisi ise Özal örneğinde olduğu gibi Başbakanın veya onun işaret edeceği bir adayın olması yönünde olmuştur. Erdoğan, adaylığı konusundaki soruları ısrarlı bir şekilde sürekli geçiştirmiş, düğümü Ak Parti'nin çözeceğine işaret etmiştir. Siyaset üzerindeki etkisi devam eden ordu ise sessizliğini korumuş, ancak giderek artan bir tonda yapılan laiklik vurguları ana muhalefet partisiyle aynı kaygıları taşıdığı yönünde yorumlara neden olmuştur.¹⁸⁷ Tarihler 24 Nisan 2007'yi gösterdiğinde, gözler Ak Parti grup toplantısında Erdoğan'ın yapacağı konuşmaya çevrilmiştir. Erdoğan yaptığı konuşmada Abdullah Gül'ün adaylığını resmen ilan ederek Cumhurbaşkanlığı seçiminin sürecini başlatmıştır. Bu arada Erdoğan'ın adaylığını istemeyen muhalefet, kısmen memnun olmuş fakat yine de Ak Partili bir adayın Köşk'e çıkmasını istememişlerdir.¹⁸⁸ Bu sebeple oylamada Anayasa'da belirtilen, "ilk iki oylamada üçte iki çoğunluk elde edildiği takdirde, Cumhurbaşkanı seçimi için üçüncü ve dördüncü oylamada 367 ve 267 oy yeterli sayılacaktır" ifadesini CHP farklı yorumlamıştır. Oturumun açılması için gerekli çoğunluğun 367'yi bulması gerektiğini iddia eden CHP, seçimin yapılacağı oturumu boykot ederek daha sonra konuyu Anayasa Mahkemesi'ne taşımıştır. Yargının o dönemde hâkim ideolojiyle sırt sırta dayandığından hareketle eş zamanlı olarak ordu da, "laikliğin koruyucusu olan vazifesini yerine getireceğini" ilan etmiştir. Aynı süreç içerisinde Nisan 2007'de Atatürkçü Düşünce Derneği öncülüğünde bazı STK'larında katılımıyla büyükşehirlerde "Cumhuriyet Mitingleri" düzenlenmiş, bu mitinglerde Ak Parti aleyhine bir hava oluşturularak Ak Parti'nin Cumhurbaşkanı adayının seçilmesini engellemek istemişlerdir. Ülkenin gergin durumu içerisinde 27 Nisan'da Genelkurmay Başkanı Yaşar Büyükanıt tarafından kaleme alınan ve gece yarısı Genelkurmay'ın internet sitesine Cumhurbaşkanlığı seçimleriyle ilgili ordunun taraf olduğunu açıklayan bir bildiri yayınlanmıştır.¹⁸⁹ İsimsiz ve imzasız olan bu bildiride, laikliğin ciddi tehdit altında olduğu ve bunun için önlem alınması istenmiştir. Açıkça Anayasa Mahkemesi'ne direktif verilmiş, "Ak Parti'nin adayı engellenmediği takdirde bu işi kendi usulümüzce çözeriz!" mesajı verilmek istenmiştir. Eski hükümetler ordunun siyasete müdahalelerine ve muhtıralarına ses çıkaramamıştır. Ak Parti Hükümeti ise

¹⁸⁷ Akgün, s. 262-263.

¹⁸⁸ Bayhan, s. 111.

¹⁸⁹ Karpat, , *Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012*, s. 255-256.

ertesini gün acil toplantılardan sonra olayın kendilerine karşı yapıldığını dile getirerek, bildiriye sert biçimde kınamış ve yapılması gereken demokratik duruşunu ortaya koymuştur. Hükümet Sözcüsü Cemil Çiçek'in yaptığı basın toplantısında "TSK'nın Başbakanlığa bağlı bir birim olduğu ve Başbakan'dan habersiz böyle bir bildirin yayımlanmış olmasını yanlış bulduklarını ve bunun demokrasiye bir müdahale olarak algılanmasının da doğru olmadığını" ifade edilmiştir.¹⁹⁰

Ülkede toplumsal ve siyasi ortam gittikçe gerilirken, Cumhurbaşkanının seçilmemesi için muhalefette çeşitli yollara başvurmuştur. Bunlardan en aktif olanı şüphesiz "Cumhuriyet Mitingleri" olmuştur. Süreç içerisinde, emekli askerlerin bir bir sivil toplum kuruluşlarında görev almaları ve bu derneklerin "kadife devrimine" benzer bir örgütlenmeyle "Ulusal Birlik Hareketi" adı altında 41 kadar STK'nın öncülüğünde sokaklara çıkmaları planlı bir organizasyonun olduğu gerçeğini ortaya koymuştur. Ayrıca düzenledikleri mitingler, seçilen slogan ve müzikler ve de askerinin bildiriyle olaya dâhil olması, yine eski Türkiye'de yaşanan darbe süreçlerinin bir benzeri için ortam ve zemin oluşturulmaya çalışıldığı izlenimi vermiştir.¹⁹¹ Anayasa Mahkemesi bu gerilim ortamının baskısında kalarak seçimi iptal etmiş, Ak Parti iyi bir manevrayla Cumhurbaşkanını halkın seçmesini öngören Anayasa değişikliğini hazırlamış ve erken seçim kararı alarak milletin kararına başvurmuştur.¹⁹² Hükümet erken seçim kararı almış, Cumhurbaşkanı Sezer, Anayasa değişiklik paketini referanduma sunmuştur. 22 Temmuz 2007'de yapılan erken genel seçimde Ak Parti yüzde 46 oy oranıyla oylarını bir önceki seçime göre yüzde 13 artırarak sandıktan birinci parti olarak çıkmıştır. CHP ana muhalefet partisi olarak ikinci sırada yer alırken, MHP ve bağımsız olarak Meclis'e giren Demokratik Toplum Partisi (DTP) ile yeni parlamento oluşmuştur. MHP'nin desteği ile 367 sorunu aşılmış, 28 Ağustos 2007'de Abdullah Gül TBMM'de yapılan üçüncü tur oylamada 11. Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir.¹⁹³ 22 Temmuz seçimlerinde Ak Parti'nin güçlü bir oyla iktidarına devam etmesinin ardına Abdullah Gül'ün

¹⁹⁰ Abdulvahap Akıncı, "Türk Siyasal Hayatında 1980 Sonrası Darbeler ve e-Muhtıra", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 15, Sayı 2, Aralık 2013s. 53; Bayhan, s. 112.

¹⁹¹ Burhanettin Can, "27 Nisan Kadife Darbesi Sistemin İflasının İlanıdır", *Umran Dergisi*, Sayı 74, Haziran 2007, s. 22-26

¹⁹² Uluşahin, s. 21

¹⁹³ Karpat, *Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012*, s. 256

Cumhurbaşkanı seçilmesi bu noktada sıkıntıların aşılıp her şeyin yoluna girmeye başladığını göstermiştir.¹⁹⁴

Aktay, 22 Temmuz seçimlerinin doğurduğu sonuçlar itibariyle bir “halk devrimi” olarak tanımlamış, seçim sonucunda sadece ortaya çıkan Meclis kompozisyonunun değil, siyasetin de sorun çözüme alanının restore edilmesi ve aynı zamanda kendisinden bir şeyler umabildikleri bir alanın da canlanmasına neden olduğunu ifade etmiştir. Cumhurbaşkanlığı seçimi tam da siyasi iradenin istediği şekilde sonuçlandığını, 21 Ekim’de yapılan halkoylamasında da Türkiye’nin siyasi sisteminin kaydettiği en büyük desteğini aldığını belirtmiştir.¹⁹⁵ 27 Nisan sonrası Türkiye’de hiçbir şey eskisi gibi olmamış, sonuçları bakımından birçok köklü değişikliği de beraberinde getirmiştir. 22 Temmuz sonrası asker ve siyaset arasındaki gerginliğin azalmasına rağmen asker tavrını değiştirmemiş, komutanlar ne Gül’ün yemin törenine nede 1 Ekim’deki Meclis açılışına katılmamışlardır. 2008 yılına gelindiğinde Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Abdurrahman Yalçınkaya tarafından Ak Parti’ye kapatma davası açılmış, karar bir oy farkla reddedilmiştir. Yine 2008 yılında başlatılan Ergenekon Davasıyla birçok emekli ve mevcut görevli asker gözaltına alınmış ve tutuklanmıştır. Büyükanıt’tan sonra göreve gelen Genelkurmay İkinci Başkanı İlker Başbuğ’nun halkın içine karışması ve demokrasiyi destekleyen konuşmaları, sivil idare ile asker arasındaki ilişkilerin daha da normal demokratik bir şekle sokmanın zamanının geldiğini göstermiştir. Neticede 12 Eylül 2010’da askeri, yargı, bürokrasi ve sosyal hayatı düzenleyen geniş çaplı Anayasa değişikliğini öngören bir referandum yapılmış, yüzde 58’e yakın bir oyla kabul edilmiştir. Yapılan referandumunla Anayasa’nın geçici 15. maddesinin kaldırılmasıyla darbecilerin yargılanmasının önü açılmış, en önemli sonucu ise ülkedeki siyasi havayı kökünden değiştirmesi olmuştur.¹⁹⁶ Akıncı ise, darbelerin nedenini siyasetçinin görevini yerine getirmeyip küçük hesaplar peşinde koşmalarının ve vizyon sahibi liderlerin olmayışından kaynaklandığını öne sürmektedir. Birde, toplumların zaman içerisinde isteklerinin değişebildiğini siyasetçinin bu ihtiyaçlara cevap verecek politikalar üretmesi gerektiğini belirterek; toplumun isteklerine cevap vermek yerine onları suçlu ilan eden

¹⁹⁴ Uluşahin, s. 24

¹⁹⁵ *Başbakanlık Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı(KDGM), Sessiz Devrim; Türkiye’nin Demokratik Değişim ve Dönüşüm Envanteri(2002-2012)*, KDGM Yayınları. Ağustos 2013, s. 209; Aktay, s. 216.

¹⁹⁶ KDGM, s. 229; Uluşahin, s. 25; Karpaz, *Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012*, s. 263-264.

yaklaşımlar yüzünden toplumun fertlerinin birbirine kuşkuyla baktığını, ayrıca bu kuşkuvarın zamanla krizlere dönüştüğünü ifade etmiştir.¹⁹⁷

Sonuç olarak Devran ve Mercan'ın ifadelerinden hareketle, 27 Nisan e-muhtıraya Ak Parti Hükümeti'nin verdiği cevap, Türk demokrasi tarihi açısından önemli bir dönüm noktasını teşkil etmiştir. Yapılan açıklamada, özellikle kendisini devletin sahibi olarak gören ve bu sebepten gerektiğinde ülke yönetimine el koyma cesaretini kendisinde bulan ordunun, Başbakan'a bağlı olduğu açıkça vurgulanmıştır. Ayrıca ordunun herhangi bir konuda hükümete karşı bir ifade kullanmasının demokratik bir hukuk devletinde düşünülemeyeceğini belirtilmiştir. Verilen bu cevap bir anlamda TSK'nın kendi konumuna ilişkin iddiasının son bulduğunun deklarasyonu olarak okunabilir.¹⁹⁸

1.3.6. 15 Temmuz 2016 Askerî Darbe Girişimi

Türkiye'de, askeri vesayetin son bulduğu ve artık eskisi gibi askerî darbe yapılamayacağı düşüncesi 27 Nisan e-muhtıranın getirdiği sonuçlarla beraber belirli ölçüde kabul görmüştür. Ne yazık ki 15 Temmuz 2016 gecesi gerçekleştirilen darbe girişimi bu düşüncenin doğru olmadığını ortaya koymuştur.¹⁹⁹ 15 Temmuz öncesi süreçte, Türkiye'nin bölgesel politikalarına yönelik manipülasyon ve dezenformasyona bağlı yoğun biçimde eleştiri kampanyalarının yanında, Türkiye'deki demokratik iktidarı 'İslamcı' parantezine almak için uğraşan siyasi ajanda, uluslararası platformlarda hükümetin meşruiyetini zayıflatma projesinin bir parçası olarak fonksiyon görmüştür. Aynı dönemde oluşturulmak istenilen algıyla, Türkiye'nin otoriterleştiği yönünde dolaşıma sokulan argümanlar kullanılarak uluslararası ortamdaki muhatap olunan kesimlerin, bir hükümet değişikliğine hazırlanmaya çalışıldığı ortaya konulmuştur. Batı'nın son dönemde içselleştirdiği "otoriteryen istikrar" tezinden yola çıkarak, darbe planlayıcılarının, antidemokratik yöntemlerle dahi olsa, Türkiye'de meydana getirecekleri bir iktidar değişiminin uluslararası alanda, siyasi anlamda karşılık bulacağını ve yeniden dizayn edecekleri statükonun bu çerçevede kabul göreceğine

¹⁹⁷ Akıncı, s. 56

¹⁹⁸ Yusuf Devran ve Ö. Faruk Özcan, "1960'tan 2016'ya Askeri Darbe Ve Muhtıra Metinleri Anlamlar, Amaçlar, Niyetler ve İdeolojiler", *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, Kasım 2016, s. 19.

¹⁹⁹ Devran ve Özcan, s. 16.

güvendikleri görülmektedir.²⁰⁰ Ülkemizde özellikle 2013 yılından sonra, darbe teşebbüsünün ayak sesleri gelemeye başlamış, çeşitli toplumsal olaylar üzerinden darbe denemelerin yapıldığı daha sonraki yıllarda ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Türkiye, 2013 yılından sonra Gezi kalkışmasına, FETÖ'nün 17-25 Aralık Yargı operasyonuna ve PKK terör örgütünün eylemlerine karşı koymak durumunda kalmıştır. 15 Temmuz'daki bu son olay bir teşebbüsün ötesinde, nedenleri ve sonuçları dikkate alındığında, "Türkiye'ye karşı yapılan tarihteki en büyük terör saldırısı niteliğine dönüşmüştür." Türkiye'yi istikrarsızlaştırmak, milleti kamplara bölmek, demokrasiye, siyasete güveni zedelemek ve Türkiye'yi müdahaleye açık bir ülke haline getirmek isteyenler, son dönemde ülke içindeki Gülen Cemaati olarak bilinen Fetullahçı Terör Örgütü'nü (FETÖ), PKK ve PYD türü örgütleri sürekli kullanmışlardır. Bu amaçla 2013 sonrasında, askerî ya da sivil darbenin her türlü denemişi, başarılı olunamayınca son olarak 15 Temmuz'da bir askerî darbe teşebbüsü gerçekleştirilmiştir. Yapılan yorumların ve toplanan deliller, askerî darbe teşebbüsünün TSK'nın emir-komuta zincirinin dışında gerçekleştiğini, ordu içinde cuntalaşmış FETÖ ile ilintili Jandarma ve Hava Kuvvetlerindeki bir grup subay tarafından planlandığını ve uygulamaya konulduğunu göstermektedir.²⁰¹

Türkiye'nin tarihi dönüm noktalarında biri olan 15 Temmuz darbe girişimi milletin cesareti sayesinde önlenmiştir. Olayların gelişim süreci 15 Temmuz 2016 Cuma günü saat 14.45'te Kara Havacılık Komutanlığı'nda pilot olarak görev yapan bir binbaşının, Ankara'daki MİT binasına gelmesiyle başlamıştır. "MİT'e helikopterle saldırı olacağı" yönünde ihbarda bulunan binbaşı, istihbarat görevlileri tarafından acil koduyla sorgulanmış ve kendisine "Hakan Fidan'ı kaçırma görevi verildiğini" söylemiştir. Binbaşının verdiği bilgiler anında MİT Müsteşarı Hakan Fidan ile paylaşılmıştır. Darbeciler ilk hamleyi TSK'nın mesaj sistemi üzerinden, kontrolünde olan birliklere "Harekât Yıldırım Planı" başlığıyla 20 maddelik sıkıyönetim talimatını ve darbenin 03.00'da olacağı bilgisi verilmiştir. MİT, Binbaşının A.H'nin verdiği bilgiler doğrultusunda saldırının nasıl gerçekleşeceğine dair detayları kriptolu faks üzerinden Genelkurmay'a iletilmiştir. Olayı Genelkurmay Başkanı Hulusi Akar değerlendirmiş ve

²⁰⁰ Şaban **Kardaş**, "15 Temmuz Darbe Girişimi: Demokratik Yansıma Etkisi", *Ortadoğu Analiz*, Eylül-Cilt 8, Sayı 76, Ekim 2016, s. 9

²⁰¹ Nevzat **Şimşek**, "Türkiye'de 15 Temmuz Darbe Teşebbüsü ve Fetullahçı Terör Örgütü", *Ahmet Yesevi Üniversitesi E-Bülten*, Sayı 78, Temmuz Ağustos, 2016, s. 1.

bu çerçevede önlemler alınmıştır. MİT ve Genelkurmay'daki hareketliği anlayan darbeciler darbenin yapılacağı saati öne çekerek harekete geçmişlerdir. İlk çatışma Genelkurmay Karargâhında yaşanmış, daha sonra saat 21.45'i gösterdiğinde İstanbul Boğaziçi ve Fatih Sultan Mehmet köprülerinin Anadolu'dan Avrupa'ya geçiş tek yönlü olarak darbeci asker tarafından trafiğe kapatılmıştır. Bunun üzerine Başbakan Binali Yıldırım, NTV Televizyonunda canlı yayınına bağlanarak “bunun bir kalkışma hareketi olduğunu” ve “silah doğrultan her darbeciye aynı şekilde muamele edileceğini” duyurmuştur. Yine İstanbul'da Taksim Meydanı, Atatürk Havalimanı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi gibi önemli yerler darbeci askerler tarafından basılmıştır. Ankara'da ise Genelkurmay Başkanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı, TRT, TÜRKSAT, Kızılay Meydanı, MİT, Emniyet Genel Müdürlüğü, Polis Özel Harekât Eğitim Merkezi gibi birçok stratejik öneme sahip yerler darbeciler tarafından işgal edilmiş veya silahlı çatışma yaşanmıştır.²⁰² Darbenin merkezinde FETÖ'nün yer aldığı kalkışmanın ilk anlarında darbeciler, TSK'nın resmi internet sitesinde ve zorla ele geçirdikleri TRT ekranlarından Türkiye'ye “Yurtta Sulh Konseyi” adına yayınladıkları korsan bildiriyle, ordunun yönetime el koyduğu ve ülkede “sıkıyönetim ve sokağa çıkma yasağı” ilan edildiğini duyurmuşlardır. Yaşanan gelişmeler üzerinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, CNN Türk'te cep telefonu uygulaması Facetime aracılığı ile gerçekleştirdiği canlı bağlantıda, darbecilere hiçbir şekilde imkân tanınmayacağını ifade ederek halkı darbeye tepki göstermek için meydanlara ve havalimanlarına çıkmaya davet etmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın çağrısının ardından halk, Türkiye'nin bütün illerinde meydanlara inerek darbe karşıtı protesto gösterileri düzenlemiş, darbecilerin karşında durarak kendilerini tankların ve kurşunların önüne siper etmişlerdir.²⁰³ Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın çağrısı üzerine Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez, Ülke TV'de canlı yayına bağlanarak 81 ilde camilerden ezan ve salalar okunması talimatını vermiştir. Bu çağrı üzerine bütün illerde salalar ve ezanlar okunmaya başlanmıştır. Halk darbecilere karşı camilerden yapılan anonslarla meydanlara çağırılmıştır. Bu durum darbe girişiminin bastırılması sonrasında meydanlardaki “Demokrasi Nöbetleri” veya “Milli İrade Nöbetleri” boyunca devam

²⁰² 15 Temmuz Kalkışması Nasıl Başladı?, Yeni Şafak 15 Temmuz Dijital Kütüphanesi, Web Sayfası: <http://www.yenisafak.com/15temmuz/2016-07-15-21-00/>, Erişim Tarihi: 25.05.2017

²⁰³ Erhan Erken, “15 Temmuz Darbe Girişimi ve Millet'in Zaferi”, *Dünya Bülteni Araştırma Masası(DÜBAM)*, Ağustos 2016, s. 7.

etmiştir.²⁰⁴ Millet'in iradesini temsil eden Türkiye Büyük Millet Meclisi o gece açık kalmış, Meclis Başkanı İsmail Kahraman'ın çağrısıyla bakanlar, milletvekilleri, partilerin grup başkanvekilleri TBMM'ye gelmişleridir. Burada Meclis Başkanı Kahraman, Ak Parti, MHP ve CHP grup başkanvekillerini Divan'a çağırarak Genel Kurulu açmıştır. Milletvekilleri sırayla darbeyi kınayan konuşmalar yapmışlar ve darbeye karşı ortak bir bildiri hazırlanmıştır. Meclis'in bombalandığı sırada yine milletvekilleri salondan ayrılmamış, Gazi Meclis'te genel kurulu açık tutarak millet'in emanetine sahip çıkmışlardır. Sabah gün ağardığında Meclis'teki tahribatın çok büyük olduğu görülmüştür. Kurtuluş Savaşı'nı yönetmiş Gazi Meclis tarihinde ilk defa bombaların hedefi olmuştur.²⁰⁵ Cumhurbaşkanı Erdoğan o sırada tatilde olduğu Marmaris'ten uçakla İstanbul'a gelmek için hareket etmiştir. Darbeciler gece boyunca TSK'ya ait F16 savaş uçakları ve helikopterlerle Ankara'da Emniyet Müdürlüğü, Polis Özel Harekât Eğitim Merkezi, TÜRKSAT, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Cumhurbaşkanlığı Külliyesi, MİT Kampüsü; İstanbul'da Boğaziçi ve Fatih Sultan Mehmet Köprüleri gibi halkın darbecilere direndiği yerler bombalanmış, insanların üzerlerine hedef gözetmeksizin kurşun yağdırılmıştır. Yine gece boyunca siyasiler ve üst rütbeli generaller darbenin karşısında olduklarını belirterek, olayın bir an önce son bulması gerektiği ve darbeci askerleri kıışlarına dönmeye, emniyet güçlerine teslim olmaya davet etmişleridir.²⁰⁶

Darbe girişiminin seyrini değiştiren olay ise, Genel Kurmay Özel Kuvvetler Komutanı Zekai Aksallı'nın Kıdemli Başçavuş Ömer Halis Demir'i arayarak, Diyarbakır'dan Ankara'ya Özel Kuvvetler Komutanlığı'nı ele geçirmek için 40 kişilik ekiple gelen Tuğgeneral Semih Terzi'yi öldürmesini istemesi olmuştur. Ömer Halis Demir, darbeci Semih Terzi'yi Özel Kuvvetler Komutanlığı'nın girişinde tek kurşunla öldürmüştür. Ardından diğer darbeci askerler tarafından olay yerinde şehit edilmiştir. Bu olay darbenin gidişatını tamamen değiştirmiştir.²⁰⁷ Saatler ilerledikçe darbe girişimine karşı

²⁰⁴ Serhat **Aslaner**, "15 Temmuz'da Minarelerden Neler Söylendi?", *Bilim Sanat Vakfı (BSV) Bülten Ek Mecmua*, Sayı 91, Mayıs-Ağustos 2016, s. 115

²⁰⁵ *TBMM Meclis Bülteni*, TBMM Basımevi, Sayı 215, Ağustos 2016, s. 6-11

²⁰⁶ Anadolu Ajansı(AA), "Dakika Dakika FETÖ'nün Darbe Girişimi", Anadolu Ajansı Yayınları, Ağustos 2016, Sayı 28, s. 8-13; Erken, s. 9-13; Halkın Direnişi ve Saldırıları, Yeni Şafak 15 Temmuz Dijital Kütüphanesi, Web Sayfası: <http://www.yenisafak.com/15temmuz/2016-07-16-02-00>, Erişim Tarihi: 26.05.2017

²⁰⁷ Ömer Halis Demir, Yeni Şafak 15 Temmuz Dijital Kütüphanesi, Web Sayfası:

<http://www.yenisafak.com/15temmuz/omer-halidemir-kisi-detay>, Erişim Tarihi: 26.05.2017

halkın direnci iyice büyümüş, darbeci askerler bir bir gözaltına alınmaya başlanmıştır. TRT Genel Müdürlüğü darbeci askerlerin elinden kurtarılmıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan, İstanbul Atatürk Hava Limanı'na inerek darbeye direnen halkla buluşmuştur. Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı darbe girişiminde bulunan terör örgütü FETÖ/PYD ve sözde “Yurtta Sulh Komitesi” mensupları hakkında gözaltı kararı vermiştir. Erdoğan'ın Marmaris'te kaldığı oteli basan darbeci askerler, polislerle silahlı çatışmaya girilmiş, darbeciler tarafından helikopterle otelin üzerine ateş açılmıştır. Sabah saatlerine doğru darbeciler teker teker yakalanmış, en son İstanbul Boğaziçi Köprüsü'nü kontrol eden askerlerde teslim olmuşlardır.²⁰⁸ 16 Temmuz sabah saatlerinde Genelkurmay Başkanı Hulusi Akar darbeciler tarafından kaçırıldığı için yerine vekâleten 1. Ordu Komutanı Orgeneral Ümit Dündar atanmıştır. Çok geçmeden Genelkurmay Başkanı Akar, Akıncı 4. Ana Jet Üst Komutanlığı'ndan helikopterle Çankaya Köşkü'ne gelmiştir.²⁰⁹ Dündar, saat 11.00'da basın açıklaması yaparak, darbe girişiminin engellendiği, darbenin emir-komuta zinciri içerisinde yapılmadığı ve TSK'nın kurumsal olarak ilk andan itibaren karşı çıktığı tekrar vurgulamıştır. Öğlen saatlerinde Başbakan Yıldırım, Akar'ı da yanına alarak darbe girişiminin bastırıldığını açıklamıştır.²¹⁰ Darbe girişiminin bastırılmasının ardından ortaya çıkan tablo oldukça ağır olmuştur. Darbe girişimi sırasında 249 sivil vatandaş ve güvenlik görevlisi şehit olmuş,²¹¹ 2193 vatandaş da yaralanmıştır. Yine darbecilerden 35 kişi öldürülmüş 49'u yaralı ele geçirilmiştir.²¹² Şehit olanlar arasında Yeni Şafak gazetesi foto muhabiri Mustafa Cambaz, Erdoğan'ın yakın arkadaşı ve Ak Parti'nin siyasal iletişim çalışmalarını yapan Erol Olçok ve oğlu Abdullah Olçok, Prof. Dr. İlhan Varank gibi bilinen isimlerle beraber çeşitli yaş, meslek gruplarından, farklı şehir ve görüşten tam bir Türkiye tablosu oluşturan insanlar, darbe girişimine direndikleri sırada vurularak şehit olmuşlardır.²¹³

Olayların kontrol altına alınması ve darbe girişiminin bastırılmasında basın payı oldukça büyük olmuştur. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın insanları darbeye karşı sokaklara

²⁰⁸ Anadolu Ajansı, s. 14-17.

²⁰⁹ Anadolu Ajansı, s. 18-29, Ümit Dündar, Yeni Şafak 15 Temmuz Dijital Kütüphanesi, Web Sayfası: <http://www.yenisafak.com/15temmuz/umit-dundar-kisi-detay>, Erişim: 26.05.2017

²¹⁰ Anadolu Ajansı, s. 24

²¹¹ Şehitler, Yeni Şafak 15 Temmuz Dijital Kütüphanesi, Web Sayfası:

<http://www.yenisafak.com/15temmuz/sehitler>, Erişim Tarihi: 26.05.2017

²¹² İstatistikler, 15 Temmuz Dosyası, Web Sayfası: <http://15temmuzdosyasi.com/istatistikler/>, Erişim Tarihi: 26.05.2017

²¹³ Anadolu Ajansı, s. 48-53

davet etmesi yine basın üzerinden yapılmıştır. Bu dönüm noktası basın-millet el birliği ile gerçekleşmiştir. Aydın, 15 Temmuz sonrası Yeni Şafak'ta yayınladığı makalesinde, 15 Temmuz ile Milli Mücadele döneminin ortak yanlarının olduğunu belirtmiş, basının iki dönemde de ne kadar zor görev üstlendiğini ifade etmiştir. Basın gerek 15 Temmuz öncesi gerek sonrasında gerçekleştirdiği yayın politikasıyla darbeye karşı tavrını açıkça ortaya koymuş ve milli birlik ve beraberliğe katkı sağlayıcı yayın politikası izleyerek, milletten taraf olmuştur.²¹⁴ Darbe girişimin ardından kontrol artık devletin eline geçmiş, darbe girişimi başarısız olmuştur. Türkiye'nin her yerinde darbeci askerler başta olmak üzere birçok hâkim, savcı, Anayasa Mahkemesi ve HSYK üyesi olan darbe girişimine karışmış kişiler gözaltına alınıp tutuklanmaya başlanmıştır. Bu gelişmelerin yanında, 8 darbeci asker TSK'ya ait helikopterle Yunanistan'a kaçmışlardır. Türkiye, kaçan darbeci askerlerin Yunanistan makamlarından iadesi istemiştir. Yine Cumhurbaşkanı Erdoğan'a suikast için Marmaris'e giden darbeci askerler olay yerinden kaçmışlardır. Meclis, 16 Temmuz saat 17.00'da olağanüstü toplanmış, toplantıya bütün siyasi parti liderleri, Genelkurmay Başkanı Akar'ın ve diğer kuvvet komutanları Diyanet İşleri Başkanı, Anayasa Mahkemesi başkanı ve üyeleri, Sayıştay, Danıştay, Yargıtay başkanları da oturumda hazır bulunmuşlardır.²¹⁵ Meclis kürsüsünde konuşan Başbakan Yıldırım:

"Darbe karşısında kahramanca duran milletime şükranlarımı sunuyorum, şehitlerimize Allah'tan rahmet diliyorum, yaralılarımıza acil şifalar diliyorum. Bir kez daha partilerimizin genel başkanlarına, grup başkanvekillerine, bütün milletvekillerine teşekkür ediyorum. Diyorum ki, inadına demokrasi, inadına millî irade, inadına barış, inadına kardeşlik. Millete darbe yapmaya kalkanlar, darbe yemiştir, darbeyi kendileri yemiştir. 15 Temmuz artık demokrasi nöbetinin tutulduğu gündür, bugünün yıl dönümüdür, demokrasi bayramı günüdür. Hayırlı, uğurlu olsun"²¹⁶ ifadelerini kullanmıştır.

21 Temmuz'da Cumhurbaşkanı Erdoğan önce Milli Güvenlik Kurulu ardından Bakanlar Kurulu'nu toplayarak, "FETÖ'nün tüm unsurlarıyla temizlenmesi ve bertaraf edilmesi için Anayasa'nın 103. maddesi gereğince Olağanüstü Hal kararı" alındığını

²¹⁴Hakan Aydın, "Gazi Medya ve ikinci Kurtuluş Savaşı", Web Sayfası:

<http://www.yenisafak.com/hayat/gazi-medya-ve-ikinci-kurtulus-savasi-2515650>, Erişim Tarihi: 26.05.2017.

²¹⁵ Kronoloji, 15 Temmuz Dosyası, Web Sayfası: <http://15temmuzdosyasi.com/kronoloji/>, Erişim Tarihi: 26.05.2017

²¹⁶ Meclis Gündem, s. 25

açıklamıştır.²¹⁷ Darbecilere yönelik bir yandan tutuklama ve gözaltılar devam ederken diğer yandan demokrasi tarihinde görülmemiş bir olay cereyan etmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın çağrısıyla meydanlarda toplanılması “demokrasi nöbeti” olarak adlandırılmış, yaklaşık bir ay boyunca nöbet süreci, dünya demokrasi tarihinde fenomen olmuştur. 27 gün boyunca millet meydanlardan ayrılmamış, demokrasiye sahip çıkmışlardır. 10 Ağustos'ta ise yine Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın çağrısıyla demokrasi nöbetleri sona ermiştir.²¹⁸

15 Temmuz'da milletin tek vücut olup darbeye karşı durması, siyasetin de hep beraber aynı çizgide buluşmasını sağlamıştır. 7 Ağustos günü Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın davetiyle İstanbul Yenikapı Meydanı'nda “Demokrasi ve Şehitler Mitingi” yapılmıştır. Mitinge Cumhurbaşkanı Erdoğan, 11.Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Başbakan Binali Yıldırım, MHP lideri Bahçeli, CHP lideri Kılıçdaroğlu beraber katılmışlardır. Ayrıca Genelkurmay Başkanı Org. Hulusi Akar, Eski Başbakan Ahmet Davutoğlu ve Diyanet İşleri Başkanı Görmez ve 5 milyon vatandaş katılmıştır. Genelkurmay Başkanı Akar, ilk kez bir mitingde milyonlara hitap etmiştir. Mitingin sonunda Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez eşliğinde dualar edilmiştir. Tarihi miting öncesi liderler bir arada oturup çay içerken poz vermişler, ancak miting sonrası sahnede aynı tablo gerçekleştirilememiştir.²¹⁹ Cumhurbaşkanı'na suikast girişiminde bulunmak üzere Marmaris'te Cumhurbaşkanı'nın konakladığı otele saldıran ve 17 gün boyunca kaçan 37 askerden 36'sı düzenlenen operasyonlarla 25 Temmuz'da yakalanmıştır.²²⁰ 15 Temmuz ve sonrasında 23.04.2017 itibariyle darbe girişimiyle ilişkili ve FÖTÖ ile bağlantılı olduğu iddia edilen 113 binden fazla kişi gözaltına alınmış, 47 binden fazlası tutuklanmış,²²¹ 135 binden fazla kamu görevlisi ihraç edilmiş; FETÖ'ye ait 35 hastane, 1006 öğretim kurumu, 823 yurt, 223 etüt merkezine el konulmuş, Türkiye'nin önemli

²¹⁷ OHAL Dün Gece İlan Edildi, Hürriyet, Web Sayfası: <http://www.hurriyet.com.tr/son-dakika-haberi-tum-ulkede-ohal-ilan-edildi-40156536>, Erişim Tarihi: 26.05.2017

²¹⁸ Burhanettin Duran, *Demokrasi Nöbetler: Toplumsal Algıda 15 Temmuz Darbe Girişimi*, SETA Kitapları-10, Birinci Baskı, İstanbul 2016, s. 7.

²¹⁹ Yenikapı Ruhu, Web Sayfası: <http://www.aljazeera.com.tr/haber/yenikapı-ruhu>, Erişim Tarihi: 26.05.2017.

²²⁰ Anadolu Ajansı, s. 78.

²²¹ FETÖ'den Gözaltına Alınanların Sayısı, Web Sayfası:

<http://www.sabah.com.tr/gundem/2017/04/03/icisleri-bakani-sulayman-soylu-fetoden-gozaltina-alinanlarin-toplam-rakamini-acikladi>, Erişim Tarihi: 26.05.2017.

şirketlerinin de aralarında bulunduğu 779 şirket TMSF'ye devredilmiştir. Bunun yanında dernekler vakıflar, gazete, radyo ve televizyonları da kapatılmıştır.²²²

Alkan, 15 Temmuz darbe girişiminde Türk demokrasisinin büyük bir tehlike atlattığını, diğer darbe girişimlerinden farklı bu girişimin üç sonucu olduğunu belirtmiştir. İlki, daha darbe girişiminin başından itibaren halkın darbenin meşruiyetini tanımayarak sokaklara çıkmasıdır. İkincisi, darbecilerin TRT'den yayınladıkları bildirideki sözde "Yurtta Sulh Konseyi" isminin dışında darbenin bir lider kadrosu ya da isim listesini yayınlamamış olmaları, diğer darbelerdeki bilinen darbeci kadrolardan farklı bir kimliklerini gizlenme durumu söz konusu olmuştur. Üçüncü fark ise, darbecilerin ülkenin meşru kurumları ve darbeye direnen halkı direk hedef alarak açık ve kanlı bir saldırıya girişmiş olmalarıdır. Daha önceki darbelerde de zorbalık ve baskı uygulanmış fakat buna hukuki kılıf geçirilerek meşruiyeti sağlanmıştır. 15 Temmuz'da ise darbeciler, ülkenin kurumsallığını temsil eden yapılara ve bizatihi halka kanlı, kaba ve orantısız bir biçimde saldırmışlardır. Ülkenin seçime dayalı iki demokratik kurumu olan Cumhurbaşkanlığı ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne açık bir saldırı gerçekleştirerek bu kurumların meşruiyetini sağlayan halkı ve meşruiyeti millete dayanan ne varsa yok edilmek ve sindirilmek istenmiştir.²²³

Alkan, yine 15 Temmuz'u ve FETÖ'nün yapılanmasını şu dört parametreler üzerinden irdelemiştir;

"Devşirme-Yabancılaşma geleneğinin muhafazakâr bakış açısıyla yeniden yorumlanması,

- Türk modernleşmesinin devlet - sivil toplum ilişkilerinde yol açtığı kırılmalar,
- İdeolojik arka plan olarak, Mesihçi paradigma,
- Kurumsallaşma becerisi."²²⁴

Yapılan analizin sonucunda, 15 Temmuz girişiminin her şeyden önce kurumsallaşma geleneğimizde belirleyici bir dinamik olan modern-devşirmeci anlayışın sorgulanması gerektiğini göstermiştir. Olması gereken, devletin ve her kesimden siyasetin devşirmeci

²²² İstatistikler, Web Sayfası: <http://15temmuzdosyasi.com/istatistikler/>, Erişim Tarihi: 26.05.2017.

²²³ Haluk Alkan, "15 Temmuz'u Anlamak: Parametreler ve Sonuçlar", *Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 79, Güz 2016, s. 253-255.

²²⁴ Alkan, "15 Temmuz'u Anlamak..." s. 260.

anlayış ve mekanizmaları terk etmeleridir. Fırsat eşitliğine ve liyakati esas alan bir anlayışının yapılandırılması bu açıdan önemlidir. Eğitim sistemi fırsat eşitliğini hayata geçirecek şekilde yeniden ele alınması, yalnızca halka güvenilmesi ve patronaja dayalı tüm yolların tıkanması zorunluluğu gerekmektedir. İkinci sonuç, devlet ile sivil toplum ilişkilerinin yeniden yapılandırılarak bu ikili ilişkinin felsefi temeli ve kurumsal boyutu etrafında bir görüş birliğine varılması gerekmektedir. Ayrıca vesayetçi kurumların yerini demokratik kurumlara terk etmesi gerekliliği de ortaya çıkan diğer bir sonuçtur. Üçüncü sonuç ise toplumsal meşruiyet kalıplarımızın şekillenmesinde önemli bir yere sahip dini değer ve kavramların üzerine yoğunlaşılması zorunluluğu gerekmektedir.²²⁵ Azak ise, bu kanlı darbe teşebbüsünün asıl amacının Türkiye’yi parçalama planı olduğunu söylemektedir. İnsanların dinini kullanarak inançlı insanları sömürmüş ve milletin itikadıyla alay ettiklerini, “Asker kıyafeti giyinmiş ihanet örgütünün elemanlarının” o gece hesaplarının tutmadığını ifade etmiştir.²²⁶

²²⁵ Alkan, , “15 Temmuz’u Anlamak...” s. 267-268.

²²⁶ Gürbüz **Azak**, *Osmanlı’da Darbeler, İhanetler, İsyanlar*, Mihrabad Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 2017, s. 248.

2. BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN MUHTIRA VE DARBE GEÇMİŞİNDE BASININ ROLÜ

2.1. Demokratik Yönetimlerde Basının İşlevi

Çağdaş demokratik yönetimlerde vatandaşların devlet yaşantısında gerçekleşen olayları öğrenme ve bilme hakkı bulunmaktadır. Kendilerini gerçekten çağdaş ve demokrat olarak tamamlamış yönetimler “açık rejim” olarak kabul edilmektedir. Açık rejimlerde ise kişilerin günlük hayatla ilgili bilgi sahibi oldukları, öğrendikleri konularda yorum yapabilme, eleştirme ve inceleme hakları en doğal hak olarak kabul edilmektedir. Bu durum ise olayları ancak kendilerine iletilmesiyle mümkün olmaktadır. Bunun en geniş ve en etkili sağlama biçimi ise basın yoluyla gerçekleşmektedir. Basın bu fonksiyonu yerine getirirken sadece bilgi verme ve öğrenme hakkını sağlamaz, aynı zamanda olaylar karşısında yorum, tutum ve eleştiri olanağını da mümkün kılmaktadır. Bu fonksiyonu yerine getirilmesi basın için bir görev olduğu gibi bir hak olarak da kabul edilmektedir.²²⁷

Günümüzde gelişmiş, çağdaş ülkelerde geleneksel anlamda basının üstlenmiş olduğu görev ve sorumluluklar belirli ilkesel normlara bağlanmıştır. Basının bugün, işlevsel ve yapısal standartlarının bir gereği olarak üzerine düşen toplumsal sorumluluğu yerine getirir ya da kendisinden bu görevi yerine getirmesi beklenir bir durumdadır. Buna bağlı olarak da gelişmiş, özgürlükçü, modern hukuk değerlerine bağlı ülkelerde kamusal alanda faaliyet gösteren basından beklenen, bu konuda ortak bir payda haline gelmiş olan kamuoyunun sorunlarını bir bütün halinde ele alıp incelemesi ve gerekli görüldüğünde bu alanda bir fikir birliğinin sağlanmasıdır.²²⁸ Medya, demokratik

²²⁷ Sezer Akarcalı, “Basının Görevleri ve Basın Özgürlüğü”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 44, Sayı 1, Ocak 1989, s. 266.

²²⁸ Suat Gezgün, “Medyanın Toplumsal İşlevi ve Kamuoyunun Oluşumu”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 12, İstanbul 2002, s. 13.

sistemlerde muhalefetin sesi olduğu gibi toplumdaki çatışma ve çözme süreçlerini resmileştirerek, çatışmadan doğabilecek sorunları en aza indirmeyi sağlamaktadır. Böylece, çatışmayı tartışmaya dönüştüren basın sayesinde tatminsizliğin azaltılmasına katkı sağlandığı gibi şiddete dayalı çatışma ihtimalini de ortadan kaldırmaktadır. Demokrasi çeşitli gruplar arasında bir iktidar yarışı olduğundan, iktidara talip olanların kendilerini halka tanıtmaları gerekmektedir. Tam bu noktada basın devreye girerek halkın gözü, kulağı ve düşünen beyni işlevini görerek, demokratik sistemin göstergesi ve teminatı olmaktadır. Demokratik sistemin teminatı ve göstergesi olabilmesi için basının özgür olabilmesi şarttır. İşte bu minvalde, demokratik toplumlarda dördüncü güç olarak nitelendirilen özgür basının sorumluluk ve işlevini bütün fonksiyonlarıyla doğru bir şekilde yerine getirebilmesi, demokrasinin de bütün kurum ve kurallarıyla işlemesine ayrıca katkı sağlayacaktır.²²⁹

2.2. Kamuoyu Oluşumunda Basının Rolü

Kamuoyunu oluşturan kişisel kanaatlerin biçimlenmesinde kişilik yapısı, sosyolojik çevre, kitle iletişim araçları, yüz yüze iletişim gibi çeşitli psikolojik ve sosyolojik etkilerin rol aldığı görülmektedir.²³⁰ Kamuoyunu yönlendirmede dördüncü güç olarak tanımlanan basın liberal basın kuramına göre, haber vererek kamuoyunu bilgilendirirken bir haberi ya da gerçeği kamuoyuna doğru aktaran rolünde görmektedir. Haber ve bilgi verirken basının amacı belirli kişi ve kurumlara çıkar sağlamak yerine toplumun haber alma hakkına uygun kamu yararını gözeterek haber ve bilgi kaynağı olmalıdır. Nitekim demokratik ülkelerde uygulanan liberal basın kuramı haberde; nesnellik, tarafsız olma, dengelilik, doğruluk ilkelerini savunmaktadır.²³¹

Basının tarafsız ve doğru haber yapabilmesinin yolu öncelikle, basının kamusal görevinin tam anlamı ve gerçeğe uygun biçimde yerine getirilebilmesi için devlet aygıtının her türlü baskısından uzak kalması gerekmektedir.²³² Basının gerek devlet

²²⁹ Metin Işık, “Medya ve Demokrasi Paradoksu: Medya Yoluyla Demokrasinin Tehdit Edilmesi”, *Selçuk İletişim Dergisi*, Cilt 3, Sayı 4, Konya 2005, s. 115.

²³⁰ K. Yücel Tutku, “Türkiye’ De Kamuoyu Oluşturmada Etkili Olan Kuruluşların Rolü, Görevi ve Sorumlulukları”, *Çağın Polisi Dergisi*, Sayı 28, Nisan 2004, s. 2.

²³¹ Başak Udeoğlu, “Basının Kamuoyu Oluşturma Görevi: 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçim Kampanyası Dönemi, Yeni Şafak ve Sözcü Gazetesi Örneği”, *e-Gifder*, Cilt 3, Sayı 2, Eylül 2015, s. 352-353.

²³² Akarcalı, s. 267.

aygıtının baskısı gerekse farklı şekillerde nüfus etmiş sermaye ve diğer baskı gruplarının uzağında, farklı görüş ve düşüncelere yer vererek “serbest düşünce pazarının” oluşmasına katkı sağlamalıdır. Ancak, bu durum medyanın serbest rekabet koşullarında ve tekelleşmesinin engellendiği durumlarda geçerli olabilmektedir. Basının rekabet halinde olması kamu sorunları üzerine görüş çeşitliliği sağladığından kamu yararına önemli işlevi yerine getirmektedir. Hükümet, sermaye ve baskı grupları tarafından etkilenmeyen güçlü basın kuruluşları aracılığıyla, değişik görüş açıları gündeme getirme kabiliyetine sahip olmaktadır. Basının sağladığı bu imkan sayesinde, kamuoyunda farklı görüş ve düşüncelerin ortaya çıkmasıyla kamuoyu görüşü olarak bilinen ve özünde, halkın kendi kendini yönetme ilkesini barındıran demokrasi fikri bu vesileyle de meşruiyet kazanmaktadır. Yine bir diğer çıkarım ise demokrasilerde kuramsal olarak basının ve kamuoyunun bir araya gelmesiyle siyasal iktidarın halka karşı sorumluluklarını yerine getirip getirmediği denetlenmektedir. Bunu iki durumda ifade edecek olursak birincisi, basın kamuoyunun sesi bir başka ifadeyle yansıtıcısıdır. İkinci ifade ise basın kamuoyunun düzenleyicisidir. Genel anlamda basın kamuoyunu oluşturma ve oluşan kamuoyunu yansıtma işlevine sahiptir.²³³

Basının her ne kadar özgür olduğunda kamuoyunu doğru bilgilendirdiği algısı işlense devlet aygıtı, sermaye ve baskı grupları tarafından bir yönlendirmeye tabi tutulduğu bilinmektedir. Işık’ın ifadesiyle, demokrasinin tam işleyebilmesi ve medyanın buna katkı sağlayabilmesi için öncelikle basının bizatihi kendisinin demokratikleşmesi gerekmektedir. Basın ahlakının bireysel ahlaktan asla soyutlanmayacağı gerçeği baz alınarak, basının temel ilkeler etrafında bir profesyonelliğe doğru evrilmesi gerekmektedir. Böylece basının kendisini yasama, yargı ve yürütmenin önünde birinci güç olarak görerek, bireyleri istediği doğrultuda yanlış yönlendirme, özel hayata müdahale, yargısız infazlar gerçekleştirme gibi bir takım meslek ahlakıyla bağdaşmayan uygulamalardan tersine önemli bir adım atılması sağlanacaktır.²³⁴

Türkiye’de devlet aygıtının modernleşme projesinin destekçisi olarak, basına yönelik uyguladığı “irtica, bölücülük, komünizm” gibi tehditlerle devletin yanında yer alma telkinleri yüzünden basına bir tercih yapma hakkı bırakılmamıştır. Basın, bu tehditlerle

²³³ Nejdet **Atabek**, “Kamuoyu Medya ve Demokrasi”, *Kurgu Dergisi*, Sayı 19,2002, s. 230-232.

²³⁴ Işık, s. 120.

otoriter uygulamaların yanında yer almaya itilmiştir. Askerî darbe dönemlerinin öncesi ve sonrasında bu tecrübeler devam ettirilmiştir. Özellikle 1980 öncesinde basın devletle olan ilişkisi 1980 sonrasında da devam etmiş, fakat burada değişen dünya düzeninde sermayenin basın üzerindeki etkisini artırmasıyla siyaset-ticaret-basın ekseninde yeni bir yapı teşekkül etmeye başlamıştır. Bu yeni dönemle birlikte kamuoyunu bilgilendirme işlevi gören basının yeni yapısal değişim sonrasında ağırlıklı olarak sermayenin çıkarlarına hizmet eden yeni bir yapıyı ortaya çıkarmıştır. 90'lı yıllarda biraz basının rahatlaması söz konusu olsa da bu durum fazla uzun sürmemiş, artan terör olayları ve “irtica tehlikesi” öne sürülerek basının kamuoyunu yönlendirmede nasıl kullanıldığı hafızalardaki yerini almıştır.²³⁵

2.3. Türkiye’de Ordu ve Siyaset İlişkilerinin Gelişimi

Devletin ve milletin varlığını gerek iç gerekse dış tehditlere karşı korumakla görevli olan ordu ülkenin içine düştüğü buhranlı dönemlerde duruma müdahale etme yetkisini daima kendisinde görmüştür. 15. yüzyılın ortalarında Kapıkulu adıyla en seçkin askerleri barındıran Yeniçeri Ocağı gerek saltanat değişimlerinde, gerekse ülkede cereyan eden olaylarda ve menfaatleriyle örtüşmeyen hadiseler ortaya çıktığında tahriklere kapılarak ayaklanmışlardır. Yeniçerilerin devletin merkezinde bulunması ve müdahale gücünün ellerinde olması onları filen tek güç haline getirmiştir. Fakat yaptıkları eylemlere meşruiyet kazandırabilmeleri için ulemadan fetva almaları gerekmiştir. Bu sebeple bu iki kurum, ocağın kaldırıldığı güne kadar ittifak içinde çalışmışlardır.²³⁶ Sayıları dolayısıyla siyasi güçleri de artan ve lüzum gördüklerinde padişahı tahtından indirmek hatta öldürmekten bile çekinmeyen Yeniçeri Ocağı’na karşı yönetim, çeşitli stratejiler geliştirmek ve gerek gördüğünde bazı tavizler vererek önlem almak istemişse de ocağı toprakla yıkana kadar bunu başaramamıştır.²³⁷

Osmanlı’da ilmiye sınıfı ve Yeniçeri Ocağı ıslahat çalışmalarının önünde ciddi bir engel olarak durmuştur. Radikal ıslahatların yapılmasının önündeki en büyük engel olan Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılmasıyla batılılaşmanın en önemli adımı böylece atılmıştır. II. Mahmut bu radikal ıslahat girişimlerini “imparatorluk için bir hayat prensibi ve

²³⁵ Vedat **Demir**, “Türkiye’nin Demokrasi Süreci”, *Köprü Dergisi*, Sayı 104, Güz 2014, s. 3.

²³⁶ Dağcı, s. 13.

²³⁷ Seydi **Çelik**, *Osmanlı’dan günümüze Devlet ve Asker*, Salyangoz Yayınları, İstanbul, 2008, s. 52.

müdafaa tedbiri” saymış, geleneklerin kısmen de olsa yıkılmasıyla birlikte batılılaşma hareketleri hızlanmıştır.²³⁸ Siyasallaşan ordunun yeniden dizayn edilmesi ve padişahın yeniçeriler karşısında kaybolan otoritesini yeniden elde etmesini sağlayacak modern ordunun kurulumu bu dönemde gerçekleşmiştir. Bu modern ordunun Osmanlı’da bir orta sınıfın yokluğundan ileri, Anayasa’nın ve meşrutiyetin ilanında öncülük ettiği bilinmektedir. Merkezi hükümetin güçlendirilmesi ve yerel orduların teşkil edilmesiyle orduda oluşabilecek yeni siyasallaşmanın önüne geçilmek istenmiştir. Fakat ileriki yıllarda açılan askeri nitelikli okullar yönetime muhalif yeni grupların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.²³⁹ Bunlardan ilki olarak bilinen ve aralarında rütbeli subaylarında olduğu “Fedailer Cemiyeti” isimli grubun Sultan Abdülmecit’e karşı giriştikleri darbe girişimidir. “Kuleli Olayı” olarak bilinen bu darbe girişimi pek çok nedene dayandırmış olsa da olayın en önemli yönü, ordunun siyasal hayatta rol oynayacak bir güç haline geldiğini göstermiş olmasıdır. Birkaç kişinin tertibi zannedilen ve başarısız olduğu için o dönem pek önemsenmeyen bu darbe girişimi, 1876 yılında Sultan Abdülaziz’e karşı Yeni Osmanlılar ve saray paşalarıyla birlikte tekrarlanarak kendi içinde “başarılı bir devrim” olarak gerçekleştirilmiştir. Bu durum ordunun bir devrim olayında ilk ve kesin rol aldığını da ortaya koymuştur.²⁴⁰ Osmanlı’da askeri alanda yapılan yenilikler kısa sürede ordunun siyasete müdahalesiyle sonuçlanmıştır. Yapılan darbelerle ordu yeniden siyaseti şekillendirme görevini üstlenmiş ve Osmanlı Devleti’ne I. Meşrutiyet döneminin kapılarını açmıştır. Abdülaziz’i tahtan indirip V. Murat’ı tahta geçirenler istedikleri sonucu alamayınca II. Abdülhamit’i tahta geçirmişlerdir. Abdülhamit, daha önce yaşanan olayları ve yenileşmenin boyutlarını iyi algıladığından mektepli askerleri siyasetin dışında tutmaya gayret göstermiştir. Yine getirdiği düzenlemelerle, ordu, ulema ve bürokrasinin ittifakını bozmayı amaçlamıştır. Yine Meclis’i feshedip, Anayasa’yı askıya alarak ülkede otoriteyi kurmaya çalışmıştır. Tahta geçişinin ilk yıllarında V. Murat’ı tekrar tahta geçirmek maksadıyla “Çırağan Vakası” olarak bilinen Ali Suavi’nin darbe girişimi ve Aziz Bey ile Yunan asıllı borsacı Cleanthi Scalieri’nin

²³⁸ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye’nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, (Haz: Erol Şadi Erdinç), Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 25.

²³⁹ Begüm Burak, “Osmanlıdan Günümüze Ordu ve Siyaset İlişkileri” *History Studies Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, Samsun, 2011, s. 46.

²⁴⁰ Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma* (Haz: Ahmet Kuyaş), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 271-272,311.

üstlendiği iki başarısız darbe girişimiyle karşılaşmış fakat bu teşebbüslerde askerinin desteği olmadığı için başarıya ulaşamamıştır.²⁴¹

Tanzimat sonrasında gelişen düşüncenin etkisiyle Abdülhamit'in sert yönetimine karşı oluşan gizli örgütlenmeler içerisinde yer alan harp okulu öğrencileri ve yüksek rütbeli subaylar orduda örgütlenmiş, yıllar içerisinde Edirne ve Selanik'te kadrolaşarak İttihat ve Terakki ismi altında birleşmişlerdir.²⁴² Abdülhamit yönetimine son vermek ve Anayasa'yı tekrar yürürlüğe koymak üzere harekete geçen Jön Türkler silahlı ayaklanmalar çıkararak Abdülhamit'e II. Meşrutiyet'i ilan ettirmişlerdir. Küçük rütbeli subayların yüzde 75'inin Jön Türkler'e katıldığı düşünüldüğünde ordunun o dönemki durumu daha iyi anlaşılacaktır. Durum bundan sonrada kimse için iç açıcı olmamış, 31 Mart Vakası ile askerî darbe tertip edilerek II. Abdülhamit tahtan indirilmiştir. İttihat ve Terakki'nin iktidarı boyunca cemiyetin askeri ve sivil kanadı arasında sürekli çatışma yaşanmış, ardı ardına gelen savaşlar nedeniyle asker siyasetle iç içe sürekli aktif bir konumda bulunmuştur.²⁴³ Siyaseti yönlendirme gücüne kavuşan askeri sınıf bazı düzenlemeler yapmış,²⁴⁴ bu düzenlemelerle bu defa ordunun tamamen siyasetin içerisine girmesi rahatsızlık meydana getirmiştir. Meşrutiyet boyunca bu rahatsız devam etmiş ve askerinin siyasi alandan çekilmesi için uğraş verilmiştir. Cumhuriyet yıllarında Mustafa Kemal'in bu ayrımı gerçekleştirmek için ciddi bir gayret gösterdiği bilinmektedir. Mustafa Kemal'in de meşrutiyet dönemi kaygılarını taşıdığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde yapılan düzenlemeler bir yönüyle II. Meşrutiyet'in getirdiği karmaşık düzene tepki ve askeri düzenin yeniden inşası olarak değerlendirilmektedir. Orduyu siyasetten ayırma çabalarındaki zorluklar ancak Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında anlaşılabilmiştir.²⁴⁵

Cihan harbine giren Osmanlı Devleti'nin girdiği savaşlarda birbiri ardına aldığı mağlubiyetler, ordunun saygınlığını kaybetmesi ve 1920'li yıllara kadar süre gelen "güçlü ordu" kavramının yitirilmesine neden olmuştur. Ayrıca bu durum, 31 Mart

²⁴¹ Kurtuluş **Kayalı**, "Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri ve Ordu", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 5, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985, s. 1254-1255.

²⁴² Berkes, s. 391-392.

²⁴³ O. Metin **Öztürk**, *Ordu ve Politika*, Fark Yayınları, Ankara 2006, s. 37-40

²⁴⁴ Cemalettin **Taşkıran**, *Cumhuriyetimizin 75.yılında Türk Silahlı Kuvvetleri*, Genel Kurmay Başkanlığı, Ankara, 1998, s. 39.

²⁴⁵ Çelik, s. 53.

Vakası ile siyaset sahnesine yeniden çıkan ordunun, siyaset yapma veya siyasete müdahale imkânını kaybetmesiyle sonuçlanmıştır. Cumhuriyet'in kurulmasıyla beraber hem siyasetin sivilleşmesi hem de askerin siyasetten arındırılması gerçekleştirilmiştir. 1923-1935 yılları arasında ordunun siyasetten uzak tutulmasının sağlanmasında Mustafa Kemal'in ordu mensubu olmasına rağmen ordunun siyasetten uzak olması gerektiği fikrini savunması etkili olmuş ve yönetimde güçlü bir sivil yapılanma kurulmaya çalışılmıştır. Bu yapılanmada Ordu'nun rolü ise sivil iktidarın denetiminde olması olarak görülmüştür. Sivil iktidarın güçlenmesindeki temel dayanak ise parlamento ve karizmatik liderlik vasfı olmuştur. 1923-1938 yılları arasında Mustafa Kemal'in uyguladığı “güçlü liderlik, güçlü parti ve güçlü hükümet” modeli sayesinde ordunun kışlasında kalması sağlanmıştır.²⁴⁶ Mustafa Kemal ise askeri üniformasını bir kenara bırakarak sivil bir Cumhurbaşkanı olmayı tercih etmiştir.²⁴⁷ Bunların yanında Cumhuriyet'in kurucu kadrosunun ordu mensubu askerlerden oluşması, Abdülaziz'i tahtan indirilmesinden bu yana siyasi eylemlerle anılmış olan ordunun bir şekilde sisteme dâhil edilmesi istenmiştir. Bu yolla ordunun sivil iradeye karşı yeni bir darbeye kalkışması içerisine girmesini engellenmek amaçlanmıştır. Ordunun yeni devletin siyasi sistemi içerisine dâhil edilmesiyle birlikte “Ordu Dâhili Hizmet Kanunu” düzenlemiş ve orduya “Türkiye Cumhuriyeti'ni kollama ve koruma” görevi verilmiştir. Böylece ordunun rejime bağlanması sağlanmıştır.²⁴⁸

Cumhuriyet'in kuruluşunun ardından toparlanma evresine giren ülkede yeni siyasi alanlar açılmaya başlanmış ülkede çok partili hayata geçişin ilk denemeleri yine askerler tarafından başlatılmıştır. Mustafa Kemal'in Milli Mücadeleyi beraber yürüttüğü Kâzım Karabekir, Rauf Orbay, Refet Bele ve Ali Fuat Cebesoy gibi bazı eski silah arkadaşları kendilerinin dışlandığı hissine kapılmışlardır. Hem orduda görevli hem de milletvekili olan bu ordu mensuplarının, Mustafa Kemal'in, kendisine karşı bir darbe yapmaları endişesinden duyduğu rahatsızlık üzerine bizzat bu askerlerin milletvekilliğinden istifa etmelerini rica etmiştir. Bazıları milletvekilliğinden istifa etmişler ordu içerisinde kalmışlar, bazıları da ordudan istifa ederek milletvekilliğini tercih etmişler ve

²⁴⁶ Oya Çitçi, “Ordu-Siyaset İlişkileri: 1920-1938”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 39, Sayı 4, Aralık 2006, s. 40-42.

²⁴⁷ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu* (Çev: Metin Kıratlı), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Altıncı Baskı, Ankara 1996, s.290.

²⁴⁸ Murat Belge, *Militarist Modernleşme*, İletişim Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 2012, s. 609.

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı kurmuşlardır. Asker kökenlilerin kurduğu bu fırkanın ömrü çok uzun süreli olmamış “Şeyh Sait İsyanı” sonrasında kapatılmıştır.²⁴⁹ Yine Fethi Bey'in kurduğu Serbest Fırka da fazla uzun ömürlü olmamış, kuruluşundan üç ay kadar sonra kapatılmak zorunda kalmıştır. Her iki partide aşırı muhalefetin ilgi odağı olmasının ve sonrasında gelişen olaylar yüzünden kapatılmıştır. Terakkiperver ve Serbest Fırka olayları devrim yapılırken belirli bir mesafe alınmadan çok partili sistemin işlemediğini göstermiştir. Avrupa'da da demokrasi yerine savaş rüzgârlarının esmesi, Türkiye'de çok partili hayata sağlıklı geçişi 1945 sonrasına kadar ertelemiştir. Bu girişim sonrasında uzun yıllar varlığını sürdüren “tek parti” düzeni ordunun koruması altında varlığını devam ettirmiştir.²⁵⁰

İkinci Dünya Savaşı sonrasında soğuk savaşın başlamasıyla oluşan şartlarda Türkiye, iki kutuplu dünya ekseninde ister istemez bir tarafa yaslanmak zorunda kalmıştır. Savaş sonunda ülkenin siyasal ve ekonomik menfaatleri gereği Batı tarafında olunması gerekliliği üzerine Batı'ya doğru bir yaklaşma gerçekleşmiştir. Türkiye'nin Birleşmiş Milletler'e üye olması, Almanya ve İtalya'daki tek parti yönetimlerinin ortadan kalkması gibi politik durumların ardından, ABD'nin yardımını alabilmek amacıyla Batı'ya bir yaklaşma olmuştur. Bu durum da tek parti iktidarını etkilemiştir. Özellikle “Truman Doktrini” çok partili sisteme yeniden geçişte etkili olmuştur. Truman Doktrini yoluyla hem güvenlik sağlanacak, hem ekonomik yardım alınacak hem de Batı'ya yaklaşılacağı düşünülmüştür. ABD Kongresi, yardımın verilmesi için demokratik gerekliliği vurgulamıştır.²⁵¹ Bu sebeple Cumhuriyet Halk Partisi içerisindeki muhalif bir grup milletvekili istifa ederek 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'yi kurmuşlardır.²⁵²

Demokrat Parti'nin kurulduğu 1946'dan 27 Mayıs 1960 askerî darbesine giden süreç içerisinde asker Demokrat Parti'nin faaliyetlerinden rahatsız olmuş ve 1956 yılında bir grup subay aldıkları kararla hem orduda reform gerçekleştirmek hem de her an

²⁴⁹ Sina **Akşin**, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*, Kırılmaç Yayınları, Beşinci Baskı, Ankara 2004, s. 180-182,190-191.

²⁵⁰ Ağah Sabri **Atay**, *Çok Partili Dönemde Türkiye'de Ordunun Siyasal Rolü ve Devlet Yapısı İçindeki Yeri*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1998, s. 70.

²⁵¹ Haluk **Ülman** ve Oral **Sander**, “Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler(1923-1968)”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 27, Sayı 1, Mart 1972, s. 4-5.

²⁵² Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi* (Çev. Yasemin Saner Gönen), İletişim Yayınları, Ondozone Baskı, İstanbul 2005, S. 308.

oluşabilecek bir darbede hazır bulunmak üzere çalışmalarını başlatmışlardır.²⁵³ Gelişen konjonktürde hükümete karşı ilk eylem olarak bilinen “Dokuz Subay Olayı” yaşanmış, olayın ortaya çıkmasının ardından hükümete karşı gizli tertip hazırlığı yaptığı iddia edilen dokuz subay tutuklanmıştır. Yapılan tahkikat sonrasında dokuz subayda suçsuz bulunarak, olayı ihbar eden subay tutuklanmıştır. Bu hadisenin ardından Demokratlarla ordu arasındaki gerginlik daha çok belirgin hale gelmeye başlamış ve gün geçtikçe iki tarafın da tavırları serleşmiştir. Nihayetinde 27 Mayıs 1960’da ordu içerisindeki bir grup subay yönetime el koymuştur.²⁵⁴

27 Mayıs askerî darbesiyle ordu yine kendini rejimin muhafızı olarak görmüş ve Türk siyasi hayatı ağır bir yara almıştır. O günden sonra ülke her bunalım sürecine girdiğinde gözler orduya çevrilmiştir. Olağanüstü dönemlerde yönetime sürekli müdahale eden ordu, kendini “rejimin bekçisi” olarak görmeye başlamıştır. Ayrıca 27 Mayıs’ın, askeri yönetimin geçici olması gerektiği, yönetimin bir an önce sivillere devredilmesi geleneğinin mimarı olduğu bilinmektedir. Darbeyi gerçekleştirenlerin her ne kadar acemi ve liderlerinin öngörüsüz olduğu gerçeği ortada olsa da askeri kışlasına geri gönderme becerisini kısa bir zaman içerisinde gerçekleştirmişler ve ülkeyi sivil iradeye teslim etmişlerdir. Birde darbenin emir-komuta zincirini bozarak gerçekleştirilmesinin geleneksel disiplin anlayışını zedelemesine sebep olmuştur. Bunun önüne geçmek üzere Milli Birlik Komitesi 235’i general, beş bin subayı emekli ederek orduda sarsıntıya yol açmışlardır. Yine MBK, kendi içerisindeki bazı grupları tasfiye etmek üzere kendini lağvedip yeniden kurulmuştur. Darbeciler kısa süre içerisinde iki “karşı darbe” yapmışlardır. Birincisi sivil siyasete yani Demokrat Parti’ye yanıt olarak, ikincisi kendi arkadaşlarının olası karşı darbelerini önlemek için bu yola başvurmuşlardır.²⁵⁵ Bu dönemden sonra artık Türkiye’de tüm gruplar ordunun en azından bir kısmının desteğini almadan hareketlerinin başarılı olamayacağını anlamaya başlamışlardır. Artık Türkiye’de ordu, demokratik düzeni bir kere sekteye uğratmış ve ülke artık içinden çıkılması zor bir bunalım dönemine girmiştir. Bu noktadan itibaren ülkedeki askerî

²⁵³ Dağcı, s. 54.

²⁵⁴ Zürcher, s. 348-351.

²⁵⁵ Eroğul, s. 133-136.

darbeler birbirine benzeşmeye başlamış, her olayın gelişim süreci adeta bir diğzerinin başka biçimde tekrarı olarak ölkemizde yaşanmıştır.²⁵⁶

Belge, 27 Mayıs Darbesi'nin sonuçlarını üç başlıkta toplamıştır. Bunlardan birincisi olayın siyasi boyutudur. Yassıada yargılamaları hukuksuz ön yargılarla yapılmıştır. Menderes ve arkadaşlarının idamını takip eden yıllarda Türk siyasetini iyiden iyiye serleştirmiş, siyasetin içerisine “kan davası” enjekte ederek, karşılıklı yok etme ve intikam motivasyonunu sürekli gündemde tutulmasına neden olmuştur. İkincisi yargısal ve idari boyutudur. Türkiye’de “kandırılarak oyları alınan cahil köylülerin”, “kötü niyetli bir partinin” ve devamında gelecek yönetimleri kontrol altına almak için Anayasa başta olmak üzere Meclis yapısı değiştirilmiş, yeni denetim kurumları oluşturularak siyasetin hareket alanı kısıtlanmak istenmiştir. Böylece “kentli aydın kesimin” hayat tarzına ve “Atatürk ilke ve inkılaplarına” müdahale edilmesinin önüne geçilmek istenmiştir. Üçüncüsü ise ordunun durumudur. Yapılan darbe ile ordu İttihat ve Terakki döneminde olduğu gibi politikaya tekrar girmiş, yapılan düzenlemelerden de anlaşılacağı üzere politikadan çıkmak gibi bir niyetleri de olmamıştır. Darbenin ordu içerisindeki hiyerarşik düzenin dışında gerçekleşmesi orduda binlerce tasfiyeye neden olmuş, hatta darbeyi gerçekleştiren “MBK üyelerinden 14 kişinin tasfiyesi bile ordudaki bölünmeyi ortaya koymuştur. Yine Talat Aydemir’in iki kez giriştiği darbe teşebbüsü bu durumu açık şekilde gözler önüne sermektedir. Bu durum daha sonraki yıllarda gerçekleşen ordunun siyasete müdahalelerinde hiyerarşik düzenin içerisinde kalınması sonucunu ortaya çıkarmıştır. Son olarak ordunun siyasette müdahale etme iştahı bu tarihten sonra hiç kesilmemiş, askere darbeler yolu açılmış ve Türkiye’nin 60’lı yıllar ve sonrasını nasıl geçireceği ana hatlarıyla belli olmuştur.²⁵⁷

27 Mayıs darbesinin ardından 1960-1970 yılları arasında Türkiye’de siyasal iklim gün geçtikçe kötüye gitmiş; ülke koalisyonlar, ekonomik sıkıntılar öğrenci olayları, şiddet ve anarşiyle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Ordunun vesayeti ölkede diğzer kuvvetlerin üzerinde bulunmuştur. 27 Mayıs darbesinin lideri Cemal Gürsel Cumhurbaşkanı olmuş, siyasiler ise ölkeyi yeniden siyaset zemininde tutmanın gayreti

²⁵⁶ Kayalı, s. 67.

²⁵⁷ Belge, s.630-632

içerisine girmişlerdir.²⁵⁸ Özellikle ülke içerisinde baş gösteren marjinal silahlı sol örgütlerin yaptıkları eylemler bardağı taşırması, yabancı misyon görevlilerinin kaçırılması ve öldürülmesine varan suikastların memleketi sürüklediği kaos ortamına karşı siyasilerin çare üretememesi, asker içerisinde biriken rahatsızlığın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ordu, 12 Mart günü bir muhtıra yayınlayarak “partiler üstü bir hükümet kurulmasını” şart koşup, mevcut hükümeti istifaya zorlamıştır. Adalet Partisi’nin lideri Demirel ise askerin buyruğunu yerine getirerek derhal istifa etmiştir. Başlangıçta muhtırayı destekleyenlerin sol marjinal grupların olduğu görülmektedir.²⁵⁹ Sol gruplar darbeyi 1960 olduğu gibi Demirel hükümetine karşı yapıldığını zannetmişlerdir. Aslında ordu içinde bir grup subayın yine 27 Mayıs benzeri hiyerarşi dışında darbe yapma niyetleri olduğunu, ordunun üst kademesinin bu alt subay grubunun girişiminden haberdar olup onlardan önce davrandığı belirtilmiş fakat bu yönde herhangi bir kanıtta bulunamamıştır. Darbe, sol grupların desteklediği köktenci subaylardan değil, kominizim tehdidine karşı olan ordunun yüksek komuta kademesinden gelmiştir.²⁶⁰

Vaner’e göre 12 Mart muhtırası öncesinde ordu içerisinde gruplaşma yaşanmış fakat bu ağırlıklı olarak alt subay grubunun radikalleşmesiyle alakalı olmuştur. Ordunun üst kademesi gelişebilecek bir radikal girişime karşı çevre ülkelerdeki etkileri de görerek erken hareket etmiş ve ülkenin herhangi bir felakete sürüklenmesinin önüne geçmek istemiştir. Nitekim darbe sonrasında ordunun sağ gruplarla beraber hareket ederek radikal sol gruplara yönelik ağır baskıları ve ordu içerisindeki radikal kanadın tasfiye edilmesi bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca, 1973’te yapılan Cumhurbaşkanlığı seçiminde parlamentonun ordu ile uzlaşıp Fahri Korutürk’ü Cumhurbaşkanı olarak seçmesiyle ordu ile sivil siyasi elit arasındaki ilişki yeni bir döneme girmiştir.²⁶¹ Dönemin Genelkurmay Başkanı Faruk Gürler Cumhurbaşkanlığı için istifa etmiş, fakat ordu ile parlamento arasındaki uzlaşısı Korutürk’ten yana olmuştur. Aslında Korutürk’ünde asker kökenli olmasıyla ordunun Türk siyaseti içerisindeki

²⁵⁸ Zürcher, s. 365-374

²⁵⁹ Hakan **Yılmaz**, *Tarih Boyunca İhtilaller ve Darbeler*, Timaş Yayınları, Yedinci Baskı, İstanbul 2014, s. 367-373; Karpaz, *Osmanlı’dan Günümüze Asker ve Siyaset*, s. 251-254; Akşin, *Ana Çizgileriyle Türkiye’nin Yakın Tarihi*, 247-248.

²⁶⁰ Zürcher, s. 376.

²⁶¹ Semih Vaner, *Ordu, Geçiş Sürecinde Türkiye* (Der. İrvic C. Schich ve E. Ahmet Tonak), Belge Yayınları, Üçüncü Baskı, İstanbul, 2003, s. 278-288.

etkinliği devam etmiştir. Yine de Korutürk'ün sivil olması önemli bir etken olmuştur. Güler'in seçilmiş olması durumunda genelkurmay başkanlarının cumhurbaşkanı olmaları bir gelenek halini alacağı kaçılmaz olacağından yapılan bu tercih demokrasinin yerleşmesine önemli bir katkı sunmuştur.²⁶²

Türkiye'de yine bir darbe sonrası yeni bir süreç başlamıştır. 1971-1980 yılları arasında ülkede toplum çok faktörlü kutuplaşmanın içerisine sürüklenmiş, sıkıyönetim kararlarıyla üniversiteler kapatılmış, binlerce öğrenci dışarıda kalmıştır. Sol marjinal grupların eylemleri silahlı ve sansasyonel olmaya başlamıştır. İsrail Başkonsolosu Elrom'un kaçırılıp öldürülmesi sol örgütlerin üzerine daha fazla gidilmesine neden olmuş, örgütün elebaşları yakalanıp idam edilmiştir. Ülkede çatışmaların şiddeti yıllar geçtikçe daha fazla artmaya devam etmiştir. Üniversitelerde başlayan "sağ-sol çatışması" lise ve ortaokul düzeyinde de yaşanmaya başlanmıştır. Bunun yanı sıra etnik ve milliyetçi kutuplaşmalar "Türk-Kürt", "Alevi-Sünni" şeklinde derinleşmeye başlamıştır. Ülkenin çoğu kesimleri derin bir kutuplaşmanın içerisine girmişlerdir.²⁶³ Ülkenin kamplara ayrılmasına birde Milletçi Cephe'nin kendisini merkeze alarak karşı tarafta olan herkesi "komünist-solcu" ilan etmesi durumu iyice zora sokmuştur. Ordunun alt kanadı ise ülkenin bu durumundan endişe duymuş, üst kuvvet kademesinin olaylar karşısında suskunluğundan rahatsız olmuştur. Kenan Evren'in önce Kara Kuvvetleri Komutanı, ardından 1978'de Genelkurmay Başkanı olması, orduda derin bir nefes alınmasına yol açmıştır. Ordu yaşanan gelişmelerin yanı sıra MSP lideri Erbakan'dan da rahatsız olmuştur. Özellikle laiklik karşıtı açıklamaları nedeniyle ordu içerisindeki karşıtlığı giderek derinleşmiştir. Bütün bu olaylar sonrasında ordu, "Türk silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu'nu" uygulamış ve Türkiye 12 Eylül 1980'de yeni bir askerî darbeye karşı karşıya kalmıştır.²⁶⁴

Dursun, 12 Eylül'ü "Yetmişli yıllardaki sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi kaosun bir sonucu" olarak tanımlamaktadır. Türk siyasi hayatında bir dönüm noktası olan bu olay sadece hükümeti ve meclisi görevden uzaklaştırmakla kalmamış; 1924 Anayasası'nın kurduğu Birinci Cumhuriyeti 27 Mayıs Darbesi sonlandırmış, 1961 Anayasası ve 1971'de restore edilen Anayasasıyla kurulan İkinci Cumhuriyeti 12 Eylül darbesi

²⁶² Öztürk s. 90.

²⁶³ Yılmaz, s. 375-379.

²⁶⁴ M. Ali **Birand**, *12 Eylül Saat: 04:00*, Karacan Yayınları, İstanbul, 1984, s. 17,44-50.

sonlandırmış, 1982 Anayasası ile Üçüncü Cumhuriyet'in kuruluşunu gerçekleştirmiştir.²⁶⁵ 12 Eylül'den sonra ülkede hayat normale dönmüş, terör ve anarşi son bulmuştur. Vatandaşın çok partili parlamenter sisteme ara verilmesinden ziyade ülkedeki kaosu son bulması büyük çoğunluğun sevinmesine sebep olmuştur.²⁶⁶ Örgütler etkinliğini kaybetmiş, liderleri Avrupa'ya kaçmışlardır. 1983'de demokratik düzene geçildiğinde tekrardan örgütlenmiş olsalar da değişen şartlar gereği eski güçlerini kaybetmişlerdir.²⁶⁷

12 Eylül öncesinde ordu içerisinde her ne kadar ülkenin gidişatından rahatsız olup “Komutanım duruma müdahale zorunludur” diyenler çoğunlukta olsa da, bölünmeler ordu içerisine sızramıştır. Özellikle meslek liselerinden çıkan öğrencilerin orduya girmesi alt kademedeki sokakta öğrendikleri örgütlenme biçimleriyle ordu içerisindeki astsubay, subay ve erleri etkilemişlerdir. Hatta orduda kendi görüşlerinden yana hareket zemini oluşturmak üzere girişimlerde bulunmuşlardır. Ordu içerisine de sızrayan bazı olaylardan dolayı bazı tutuklama ve ordudan ihraçlar olmuştur. Bu durum üst komuta kademesini rahatsız etmiştir.²⁶⁸ Yine darbe sürecinde özel sektör ve basın ordudan darbe beklentisini dillendirmiş. Hatta dönemin politikacılarının orduyu ziyaret ederek “Artık bizden bir şey beklemeyin, ne yaparsanız yapın” dedikleri ve ülkenin kötü gidişatından liderlerini suçladıkları bilinmektedir.²⁶⁹ Bu davranış siyaset kurumunun nasıl iflas ettiğini ve artık darbeden medet uman siyasetin Türk demokrasi tarihinde görülmeyen tezat bir durumun da ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Yılmaz'ın 12 Eylül ve önceki darbeler için Tarihçi C. D. Hold'dan aktardığına göre, 1960, 1971 ve 1980 askerî darbeleri otoriter ve totaliter bir rejim tarafından yapılmamıştır. Bu sebeple Türkiye'de meydana gelen darbeleri, “liberal ve demokratik sistemin değişik bir formu oluşuncaya kadar sadece belirli bir zaman dilimi için müdahale etmek” anlamında “demokraside bir kesinti” olarak tanımlamıştır.²⁷⁰ Durum bu şekilde tanımlansada, darbenin mimarları ülke yönetimini elde tutmaktan geri

²⁶⁵ Dursun, *12 Eylül Darbesi*, s. 7.

²⁶⁶ Cevdet Aykan, *Demokratik Süreç ve Anılar*, Grafiker Yayıncılık, Birinci Basım, Ankara, 2003, s. 336.

²⁶⁷ Sadi Bilgiç, *Terör ve Terörle Mücadele, Türkiye'nin Vizyonu Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, (Ed: Atilla Sandıklı), Bilgesam Yayınları, İstanbul, 2008, s. 105.

²⁶⁸ Birand, s. 106-107

²⁶⁹ Birand, s. 244-245.

²⁷⁰ Yılmaz, s. 391.

durmamışlardır. 12 Eylül'ün mimarı Orgeneral Kenan Evren yeni bir “darbe Anayasası” hazırlatmış, referanduma sunmuş ve kendisi de Cumhurbaşkanı seçilmiştir.²⁷¹

Öcal'a göre, 12 Eylül'e giden süreçte toplumda meydana gelen kaos ve anarşinin önlenmesi için yapılan askerî darbe, kamuoyunda olumlu bir gelişme olarak değerlendirmiştir. Fakat, 1980 Darbesi sonrasında cuntanın ağır bir savaş dili kullanarak bütün kurumları askeri bir yapıya bürümesi ve darbe cuntasının yaptığı uygulamalar toplum üzerinde ağır bir travma olarak ortaya çıkmıştır. Darbe sonrası hazırlanan darbe Anayasası, insanların düşünce ve ifade özgürlüğünü ellerinden almış, toplumun sorgulama hakkını kullanmasına engel olmuştur.²⁷² Darbe sonrası askeri yönetim, eski siyasilere yönelik baskılarını artırmış, hatta siyasi konuların alenen tartışılması dahi yasaklanmıştır. Bununla da yetinmeyen askeri yönetim, 16 Ekim 1981'de tüm siyasi partileri MGK'nın kararıyla kapatmıştır. Dursun'a göre bu durum, “siyasi hayat için geçmişten radikal bir kopuşu” ifade etmektedir. 12 Eylül darbesi bu alanda bir ilke imza atmış, Türkiye ilk defa siyasi partisiz bir döneme girmiştir. Cunta yönetimi siyasilere, liderlere ve kurumlara yeni dönemde yer vermemiştir.²⁷³

Yaklaşık 3 yıl süren askeri yönetimin meşruluğu kendinden önceki 1960 ve 1971 darbe yönetimlerinden daha az tartışmalı olduğu bilinmektedir. Her ne kadar seçimler asker eliyle yürütülmüş olsa da askeri yönetim, yapılan seçimler sonrası 6 Aralık 1983'te resmen noktalanmıştır. 20 Mayıs 1983'te kurulan Turgut Özal'ın Anavatan Partisi, seçimlerden galip çıkmış ve 1983'ün son günlerinde ülkede sivil siyasi yaşama yeniden geçilmiştir.²⁷⁴ Özal'ın Başbakanlığı döneminde 1980 darbesiyle askeri vesayetin hâkim olan tahakkümünün sivil iradeye devri için önemli adımlar atılmıştır. Bu durumu öncelikle protokol sıralamasının değiştirmesiyle başarmıştır. Özal, protokoldeki sırasını Cumhurbaşkanlığının dört üyesi olan paşaların önüne alarak üçüncü sıraya yani Cumhurbaşkanı ve TBMM Başkanının hemen ardındaki yerini tekrar almıştır. Özal'ın sivilleşme yönündeki ikinci başarısı ise “Öztorun Operasyonu” olmuştur. Bu da sivillerin askeri otorite karşısındaki gücünü yeniden elde etmesi bakımından önemli bir

²⁷¹ Öztürk, s. 95

²⁷² Beyhan Öcal, “12 Eylül'den 28 Şubat'a Darbe Söylemlerindeki Değişimin Analizi”, *Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar Elektronik Dergi*, Sayı 1, Ocak 2009, s. 59.

²⁷³ Davut Dursun, *Ertesi Gün: Demokrasi Krizlerinde Basın ve Aydınlar: 27 Mayıs 12 Mart 12 Eylül: Belgesel*, İşaret Yayınları, Birinci Basım, Ankara, 2000, s. 248.

²⁷⁴ Burak, s. 59.

gelişme olmuştur. Yine Körfez Krizi'nde Özal'ın tutumunu Genelkurmay Başkanı Necip Toruntay'a bildirmemesi krize neden olmuş ve Toruntay istifasını sunmuştur. Toruntay'ın bu tavrı, askerın normal şartlarda uyarı veya veto vermesiyle sonuçlanması yerine istifasını sunması, sivil asker ilişkilerinde geçmişin aksine bir yol izlendiğini de ortaya koymaktadır. ANAP Hükümetleriyle başlayan bu dönüşüm doksanlara doğru Türkiye'de siyaset, toplum ve ekonomide yeni aktörlerin sahneye çıkmasına neden olmuştur. Siyaset sınıfının bu aktörleri dışlaması, toplumsal kutuplaşma anlamında yeni krizlerin dinamiklerini oluşturan unsurların belirmesine yol açmıştır. Türkiye'de doksanların başında devletin tehdit algısı değişmiştir. Geleneksel sağ ve sol ayrışması ortadan kalmış, Kürt sorunundan doğan terör ve laik devlet düzenine tehdit olarak görülen siyasal İslam'ın yükselişi sivil asker ilişkilerinde yeniden gerilimli bir dönemin başlamasına neden olmuştur.²⁷⁵

Özal'lı yıllarda dışa açılma politikaları kısmen başarılı olmuş ve Özal, iki dönem yaptığı Başbakanlığın ardından 70 yıllık Türkiye'nin, Cumhuriyet tarihinde ilk sivil Cumhurbaşkanı olarak yerini almıştır. Bu dönemde yaşanan siyaset-asker arasındaki ilkleri barındıran ilişkilere bakarak, ordunun modern demokrasilerde var olan asli vazifesini yerine getireceği umudu doğmuştur.²⁷⁶ 1980 darbesi sonrasında siyasi yasaklı liderlerin, Özal'ın referandum ilanının ardından 10 yıllık siyasi yasakların kalması sonrasında, yasaklı liderlerin siyasete geri dönmesiyle²⁷⁷ Refah Partisi 1995 seçimlerinden birinci parti olarak çıkmıştır. Refah Partisi diğer partilerin aksine sisteme köklü eleştiriler getirerek, rejimi sorgulamış, Cumhuriyetin kuruluşundan bu tarafa iktidar ve ordu eliyle, siyaset ve toplum planından tasfiye edilmeye çalışılan kesimin Refah Partisi aracılığıyla iktidara ve sisteme taşınması, merkez çevrelerce korku ve hayretle karşılanmıştır. Bu sebeple merkez çevrenin “şeriat istemek, irtica, gericilik, Atatürk'e karşı olmak” gibi suçlamaları hem siyasal partilerin arasını hem de toplum kesiminin arasını kızıştırmış ve ordunun “Cumhuriyeti koruma ve kollama görevi” gereği, toplumun Refah Partisi karşısında yer almasına neden olmuştur. Refah Partisi'nin siyasetteki yükselişi de bu merkez çevreyi iyiden iyiye rahatsız etmiştir. Aleyhinde olumsuz kampanyalar yapılan bu partinin yükselişi önlenememiş,

²⁷⁵ Burak, s. 60.

²⁷⁶ Abdullah **Serenli**, “Türkiye'de Ordu ve Siyaset İlişkileri”, *İstanbul Stratejik Araştırma Merkezi*, Ocak 2014, s. 11-12.

²⁷⁷ Aykan, s. 363.

hükümetten uzak tutmak için yapılan çalışmalar başarısız olunca iktidarı paylaşmasına razı olmak zorunda kalınmıştır. Bir takım çevrelerce, bazı çözüm önerileri ve atılacak toplumsal adımların partiyi daha da güçlendireceği fikri yüzünden buna mani olmaya gayreti içerisine girilmiş ve bu durumu bir rejim meselesi haline getirerek orduyu meseleye dâhil etmeye çalışmışlardır. Neticede, Refah Partisi'nin toplumu ve mevcut rejimi ileriye yönelik dönüştüreceği fikri, muhalefeti ve orduyu aynı safta bir araya getirmiştir. Refah Partisi'nin yükselişini önlemek üzere bazı tedbirler devreye sokulmuş, yapılan uygulamalar ordu ve muhalefetin RP'yi iktidardan göndermek için her türlü eyleme başvuracağını da ortaya koymuştur. Nitekim, 28 Şubat 1997'de Milli Güvenlik Kurulu kararları Refah Partisi ve lideri Erbakan'ı köşeye sıkıştırarak istifa etmesi sağlamak veya kendi tabanı ile karşı karşıya getirip "kendi idam ipini çekerek" bu yolla tasfiye edilmesi amaçlanmıştır.²⁷⁸

28 Şubat kendinden önceki darbelerden farklılık arz etmektedir. Direk bir askerî darbeden ziyade burada baskı yoluyla hükümeti düşürme eylemi söz konusudur. Çünkü o dönem değişen dünya düzeni bunu öngörmüştür. Askerin, Avrupa Birliği çerçevesinden çıkıp, anti-demokratik bir eylem sonucunda gelebilecek bir tepkiden çekinildiğinden ve kamuoyu desteğini kaybetme endişesinden dolayı bu eylem tarzı geliştirilmiştir. Bunun koordinatörlüğünü de dördüncü güç olarak basın bizzat üstlenmiştir. Sonuçta, asker geliştirdiği bu eylem tarzıyla başarılı olmuştur. Daha önceki doğrudan bir darbeye göre bu darbenin farkı, siyasetin içerisine doğrudan girme yerine muhalefet söylemi ve dili değiştirerek dışarıdan bir görüntü vermiş olmasıdır. Bu yaklaşım dünyadaki küresel gelişmelere paralel olarak ortaya çıkmıştır. Ordunun 12 Eylül'deki gibi asayışı sağlamaya yönelik bir görevi mevcut olmadığından, siyasete tesir edebilmesinin yolu, marjinal olarak tanımladığı tehlikeleri görünür kılarak, önleyici nitelikli bir savunma pozisyonu belirlemek olmuştur.²⁷⁹

Milli Güvenlik Kurulu'nun hükümete 18 maddelik tavsiye kararını uygulaması için baskı yapması ve bunun için kriz dönemi oluşturularak, bu maddelerin uygulanıp uygulanmadığını tespit etmek üzere Batı Çalışma Grubu adı altında askerinin bu rolü üslenmesiyle demokratik yollarla seçilmiş hükümetin istifa etmesi istenmiştir. BÇG bu

²⁷⁸ Davut **Dursun**, *Demokratikleşemeyen Türkiye*, İşaret Yayınları, Birinci Basım, Ankara, 1999, s. 66-67.

²⁷⁹ Öcal, s. 59-60

görevi 1997'nin sonlarına doğru Başbakanlık Takip Kurulu'na (BTK) devretmiştir. Uygulanan psikolojik savaşların, dindar insanların fişlenmesinin, ticari kuruluşlara konulan ambargoların ana karargâhı BÇG ve BTK olmuştur.²⁸⁰ Ordu, 28 Şubat süreciyle birlikte Türkiye'de siyasi karar alma-verme sürecinde doğrudan baş aktör konumunu üstlenmiştir. Ülkedeki kurumların işleyişi her ne kadar devam etse de MGK "Anayasal statü" olarak tümünün üzerinde birinci sıraya oturmuştur. Böylece ordu kendini rejimin muhafızı pozisyonunda görerek bir kez daha sivillerin kontrolüne girme ihtimalini ortadan kaldırmıştır.²⁸¹

Karatepe, Türkiye'de ordunun çok partili siyasi hayata geçildikten sonra yaklaşık onar yıl arayla siyasetin işleyişine müdahale ettiğini belirtmiştir. Ayrıca, Nordlinger'in siyasi rejimin niteliğine göre "Hakemlik, Bekçilik, Yöneticilik işlevi"²⁸² modelleri üzerinden Türkiye'deki askerî darbeleri değerlendirmiştir. Bu modellere göre Karatepe, 27 Mayıs ve 12 Eylül darbelerinde yönetimi tamamen ele almasından dolayı ordunun bu tavrını "bekçilik işlevi" olarak açıklamış, 12 Mart ve 28 Şubat darbelerinde ise ordunun "hakemlik işlevi" ile yetindiğini belirtmiştir.²⁸³

Cizre'ye göre, 1990'larda Türk demokrasinin en büyük çelişkisi sivil politikacıların ordu üzerinde bir denetim sağlayamamış olmasıdır. Ordu, yaptığı üç darbenin ardından kendine siyasi özerklik sağlamış ve bunun keyfini sürmüştür. Türk politik hayatında yıllardır değişmeyen çizgisiyle sivil-asker ilişkileri Silahlı Kuvvetler' in bağımsızlığını koruyup devam etmesine zemin hazırlamıştır. Bu durum devlet içerisinde sivil ve askeri iktidar olarak iki başlılığı ortaya çıkardığı gibi, seçimle gelen sivil hükümetlerin otoritesini ve üzerlerindeki demokratik sorumluluğu zayıflatmıştır.²⁸⁴ 1990'lı yılların sonunda Avrupa Birliği'nden Türkiye'ye aday ülke statüsü verilmesi temel hak ve özgürlüklerin genişletilmesi noktasında bir başlangıç olmuş, yapılan Anayasal ve

²⁸⁰ Yılmaz Ensaroğlu, "28 Şubatla Yüzleşmek", Web Sitesi: <https://www.setav.org/28-subatla-yuzlesmek/>, Erişim Tarihi: 06.11.2017.

²⁸¹ Ramazan İzol, "Türkiye'de Ordunun Siyasal Varlık Sebepleri", *Mülkiye Dergisi*, Cilt 16, Sayı 235, 2002, s. 208-209.

²⁸² Eric Nordlinger, *Soldiers in Politics*, Prentice Hall, 1977 s. 22.

²⁸³ Karatepe, s. 30.

²⁸⁴ Ümit Cizre, *Muktedirlerin Siyaseti Merkez Sağ-Ordu- İslamcılık* (Çev. Cahide Ekiz), İletişim Yayınları, Üçüncü Baskı, İstanbul 2014, s. 57.

kanuni düzenlemeler Meclis'te yasalaşarak yürürlüğe konulmuştur.²⁸⁵ Bu durum sivil-asker ilişkilerinin normalleşmesinde önemli bir adım olmuştur. Bu düzenlemeler AB ile uyum-kontrol mekanizması içerisinde bir “sivilleşme hamlesinin çabaları” olarak değerlendirilmiştir.²⁸⁶ Bu kapsamda ordunun iç güvenliğe ilişkin etkisi azaltılmış, savunma harcamaları ve bütçe denetiminde Sayıştay denetimi arttırılmış, TSK'nın hukuki alandaki yetkileri kısıtlanmış ve yüksek rütbeli subayların terfi işlemleriyle ilgili verecekleri kararlar yargı denetimine tabi hale getirilmiştir.²⁸⁷

28 Şubat sonrasında RP'nin kapatılması ve yerine kurulan FP'nin de kapatılması “Gelenekçiler” ve “Yenilikçiler” olarak ikiye ayrılan Milli Görüş Hareketi'nde Yenilikçiler olarak tabir edilen kadronun 2002'de Ak Parti'yi kurması, asker-siyaset ilişkilerinde yeni bir dönemin başlamasına neden olmuştur.²⁸⁸ FP içerisinde, eski RP söylemlerine göre daha ılımlı bir politika izleyen Yenilikçi kadro, bu görüşlerini kurdukları AK Parti içerisinde de devam ettirmişlerdir. 2002 seçimleri sonrası tek başına iktidar olan Ak Parti, üzerindeki şüpheleri azaltmak ve kendi meşruiyetini güçlendirmek için AB'ye uyum sürecine özel önem vermiştir. Yapılan düzenlemeler ve buna bağlı gelişen ekonomik kalkınma ve büyüme Ak Parti'nin Türkiye'ye kronikleşmiş sorunlar karşısında kararlı bir tavır almasının önünü açmıştır. Sivil-asker arasındaki ilişkilerinde bu dönemde daha demokratik bir zemine oturması için yapılan düzenlemeler, AB'ye uyum süreci çerçevesinde çok güçlü bir meşrulaştırma gerekçesi elde edilmesini sağlamış, ilişkilerde demokratik kontrolün güçlenmesini ve güç dengelerinin değişmesini tetikleyici bir unsur olmuştur.²⁸⁹

Sivil-asker ilişkilerinde yumuşama dönemi sonrasında Ak Parti'nin 2007'de görev süresi dolan 10. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in yerine, “Atatürkçülüğün kalesi” olarak bilinen Cumhurbaşkanlığı makamına Milli Görüş Hareketi'nden gelen

²⁸⁵ Tanel **Demirel**, “2000’li Yıllarda Asker Ve Siyaset Kontrollü Değişim İle Statüko Arasında Türk Ordusu”, *SETA Analiz*, Sayı 18, Şubat 2010, s. 6.

²⁸⁶ Hale Akay, “Türkiye’de Asker-Sivil İlişkileri: 2000-2011 Dönemine İlişkin Bir Değerlendirme”, Web Sitesi: http://www.hyd.org.tr/attachments/article/123/asker_sivil_hale_akay.pdf, Erişim Tarihi: 07.11.2017.

²⁸⁷ İbrahim **İnal**, “Ak Parti Döneminde Ab İlerleme Raporları Bağlamında Sivil-Asker İlişkilerinin Demokratik Dönüşümü”, *International Journal Of Academic Value Studies*, Cilt 3, Sayı 8, 2017, s.75.

²⁸⁸ Hakan **Özdemir**, “28 Şubat Süreci Arifesinde ve Ertesinde İki Milli Görüş Partisi: Refah Partisi (RP)-Fazilet Partisi (FP) (Karşılaştırmalı Bir Analiz)”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2015, Cilt 20, Sayı 2, s.189-190.

²⁸⁹ Demirel, s. 7-8.

İslamcı geleneğe sahip Abdullah Gül'ü aday göstermesi askerle olan ilişkilerin yeniden gerildiği bir döneme girilmesine neden olmuştur.²⁹⁰ Türkiye'de önemli bir makam olan Cumhurbaşkanlığı makamı, 1980 darbesi sonrasında askerler tarafından oluşturulan 1982 Anayasası'nın Cumhurbaşkanı'nı sınırsız yetkilerle donatıp makamın layüsel hale kavuşturması, sorunun asıl kaynağı olmuştur. Devletin işleyişinin de önemli kurumlara yaptığı atamalarla siyaset sistemini vesayet altında tutan Cumhurbaşkanlığı makamına Ak Parti'den birisinin geçmesi, hiç şüphesiz bu işleyişi bozacağından bunun engellenmesi için bütün yollar denenmiştir.²⁹¹ Türkiye'nin Cumhurbaşkanlığı seçim sürecine girerken toplumda bir kutuplaşma ve kaos ortamı oluşturulmak istenmesi geçmiş dönemlerin tekrarı mahiyetinde değerlendirmek gerekmektedir. Nitekim 1980 Darbesi öncesinde de Cumhurbaşkanı seçiminde kriz yaşanmış iktidar ve muhalefet bir aday üzerinde uzlaşamamış, orduda bu duruma ses çıkarmamıştır.²⁹² 2007 yılında ise, asker duruma doğrudan müdahil olarak, Genelkurmay Başkanının açıklamaları üzerinden en üst kademedeki mevcut gelişmelerden rahatsız olduğunu ifade etmiştir. 12 Nisan'da Genelkurmay Başkanı Büyükanıt'ın düzenlediği basın toplantısında yaptığı açıklamalar, sivil-asker ilişkilerinin adeta bir meydan muharebesine dönüştüğünün işareti olmuştur. 24 Nisan'da Abdullah Gül'ün aday gösterilmesiyle 27 Nisan gecesi Genelkurmay Başkanlığı'nın internet sitesine Büyükanıt imzasıyla Cumhurbaşkanlığı seçim süreciyle ilgili askerlerin endişelerinin kaleme alındığı hükümete karşı sert bir bildiri yayınlanmıştır.²⁹³ Bu bildiri e-muhtıra olarak değerlendirilmiş ve hükümet kanadından ertesi gün bildiriye aynı sertlikte karşılık verilmiştir.²⁹⁴ Devam eden süreçte yapılan erken seçim ve Cumhurbaşkanı'nın halkın seçmesini öngören Anayasa referandumu ile Türkiye yeni bir döneme girmiş, yüzde 47 oy oranıyla güçlü bir şekilde Ak Parti'nin yeniden iktidara gelmesi sivil iradenin tavrının ortaya koyduğu gibi artık normalleşmekten yana olunması gerekliliği mesajını da verilmesi bakımından önemli olmuştur.²⁹⁵ Askerin siyasi imtiyazlarının azaltılmasına yönelik, AB uyum sürecinde ortaya konulan reformlara, TSK'nın üst kademesi ve bazı subaylar toplumun bu konudaki yaklaşımından dolayı itiraz etmemişlerdir. Kamuoyu 2002'den bu yana yaşanan ekonomik ve sosyal olumlu gelişmeleri desteklemiş herhangi bir askerî

²⁹⁰ Murat **Sofuoğlu**, "27 Nisan ve Başkanlık Sistemi", *Süreç Analiz*, Sayı 2, Eylül-Ekim 2012, s. 7.

²⁹¹ Akıncı, s. 51-52.

²⁹² Birand, s. 174-176.

²⁹³ Akay, s. 4.

²⁹⁴ Sofuoğlu, s. 6.

²⁹⁵ Serenli, s. 14-15.

darbenin olmasını da istememiştir. Öyle ki, 27 Nisan e-muhtıraya karşı yapılan seçimlerde ve referandumda halkın bu konudaki kararlığı net olarak ortaya çıkmıştır. Bu süreçten sonra elini güçlendiren Ak Parti, yönünü sivil-asker ilişkilerinde yeni reformlara çevirmiştir.²⁹⁶ Yine bu sürecin sonunda sivil-asker ilişkilerin bir başka boyuta taşındığı, asker içerisinde yeni bir darbe yapılacağına dair belgelerin ortaya çıkmasıyla ilk defa emekli kuvvet komutanları ve hakkında suç isnat edilen asker ve sivil kişilere yönelik sivil yargı tarafından geniş kapsamlı bir yargılama süreci başlatılmıştır.²⁹⁷ Daha sonra görülen davalar sonucunda bu kişiler ağır cezalara çarptırılmış, fakat Yargıtay 16. Ceza Dairesi 21 Nisan 2016'da mahkemenin verdiği kararın bozulmasına hükmetmiştir. Yargılamalar ise hala devam etmektedir.²⁹⁸

Karaosmanoğlu ve Gökakın'a göre, sivil-asker ilişkisi 2007 yılından sonra çatışmadan çok işbirliğine dayanan ve hükümet ile TSK arasında ortak anlayışları ve politikaları ön plana çıkaran bir konuma geçmiştir. Asker, artık hoşuna gitmeyen kararlara itiraz etmekten kaçınarak, son sözü hükümete, parlamentoya ve yargıya bırakmayı tercih etmiştir. Daha sade ifade edilecek olursa, sivil-asker ilişkisi daha demokratik bir zemine oturtulmuştur.²⁹⁹ Bayramoğlu ise, 2007 sonrasında yaşanan gelişmeler ışığında askerin alanın daraldığını iktidarın alanın ise genişlediğini belirtmiştir. Aynı zamanda ordunun en önemli gücü olan toplumsal desteğin ve toplumsal meşruiyetin önemli ölçüde kırıldığını, ordunun siyasi ve askeri işlevinin tartışılır hale geldiğini ifade etmiştir.³⁰⁰ Tekin'in, askeri vesayetın kurumları olarak tanımladığı MGK, YAŞ, Askeri Yargı ve Genelkurmay Başkanı'nın Anayasal konumu, sivil asker ilişkilerinin normalleşmesi sürecinde bazıları 2010 öncesi bazıları özellikle 2010 yılında yapılan 12 Eylül Anayasa değişikliği referandumuyla yeniden düzenlenmiştir.³⁰¹ En göze çarpan değişiklik ise

²⁹⁶Yaprak Gürsoy, "Türkiye'de Sivil-Asker İlişkilerinin Dönüşümünün Sebepleri", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 11, Sayı 43 Güz 2014, s. 162-165.

²⁹⁷ Demirel, s. 8-9.

²⁹⁸"Ergenekon Davasında Karar", Web Sitesi: <https://www.ntv.com.tr/turkiye/ergenekon-davasinda-karar,1niPVD8ffUO3g6k6bObF6w>, Erişim Tarihi: 08.11.2017. ; "Ergenekon davası sanıklarının adli kontrol tedbirleri kaldırıldı", Web Sitesi: <http://aa.com.tr/tr/turkiye/ergenekon-davasi-saniklarinin-adli-kontrol-tedbirleri-kaldirildi/903673/>, Erişim Tarihi: 08.11.2017.

²⁹⁹ Ali Karaosmanoğlu ve Behice Özlem Gökakın, "Türkiye'de Sivil-Asker İlişkisinin Unutulan Boyutları", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 7, Sayı 27, Güz 2010, s. 45.

³⁰⁰ Ali Bayramoğlu, *Türkiye Siyasi Sisteminde Ordunun Rolü, Devlet Geleneği*, (Ed. Nihal Boztekin), *Geleceğe Dair Genel Bir Çerçeve, Türkiye Siyasetinde Ordunun Rolü: Asker-Sivil İlişkileri, Güvenlik Sektörü ve Sivil Denetim*, Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, İstanbul, 2010, s. 14.

³⁰¹ Ö. Faruk Tekin, "Türkiye'de Sivil-Asker İlişkilerinin Normalleşmesi ve Modern Devlet: 2000-2012 Yılları", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 2015 Cilt 18, Sayı 1, s. 42-52.

1982 Anayasası'nın 1980 darbesini yapanları koruyan geçici 15. maddesinin kaldırılması olmuştur. Atılan bu adım sembolik açıdan önemli olmakla beraber, askerin darbe gerekçesini ortadan kaldırması ve pretoryan yapının izlerinin silinmesi anlamında ciddi bir kazanım olarak görülmüştür.³⁰²

2010 yılından sonra, asker sivil ilişkilerindeki normalleşme sürecinde bir adım daha öteye geçerek siyasi iradenin daha baskın olduğu bir döneme girilmiştir. Bu durumun yaşanmasındaki önemli noktalardan biri de 2011 yılında Genelkurmay Başkanı Işık Koşaner ve Kuvvet Komutanları'nın YAŞ toplantıları sırasında ani istifası olmuştur. Bir kriz havası kamuoyunda beklenirken siyasi iradenin tavrı krizi önlemiş ve istifa etmeyen tek Kuvvet Komutanı olan Jandarma Genel Komutanı Necdet Özel Genelkurmay Başkanlığı görevine getirilmiştir. Özel döneminde sivil-asker ilişkilerinde uyum gözlenmiş, ordu kendi görev alanına çekilmiştir. Bu süreçte en önemli gelişme olarak TSK'nın İç Hizmet Kanunu'nun 35. Maddesi'nde yapılan değişikliktir. "koruma-kollama" ifadesi, TSK'ya dış tehditlere karşı ülkeyi savunma görevini ifade edecek şekilde değiştirilmiştir. 2014 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ordunun herhangi bir açıklamada bulunmaması kendi görev alanına çekildiğinin somut bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir.³⁰³

2002 -2016 yılları arasında Ak Parti Hükümetlerince TSK'nın kurumsal otonom alanını kısıtlamaya yönelik gelişmeleri toparlayacak olursak;³⁰⁴

- MGK ve MGK Genel Sekreterliği Kanunu'nda değişiklik yapılması,
 - EMASYA protokolünün kaldırılması,
 - Milli Güvenlik derslerinin Milli Eğitim Bakanlığı müfredatından çıkartılması,
 - YAŞ kararlarının yargı denetimine açılması,
 - İç Hizmet Kanununda TSK'ya alan açan maddelerde değişiklikler yapılması,
- gibi düzenlemeler yapılmıştır. Alabarda'ya göre, her ne kadar bu düzenlemeler yapılmış olsa da sivil iradenin kurumsal otonom alanını istediği ölçüde biçimlendirmesi mümkün olmamıştır.³⁰⁵

³⁰²Yıldırım, s. 319.

³⁰³ Niran **Cansever** ve H. Mehmet **Kiriş**, "Türkiye'de Ordu – Siyaset İlişkileri Çerçevesinde Ak Parti – TSK Etkileşimine Bakış", *Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, 2015, Cilt 20, Sayı 3, s. 379-380; *Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu* Dördüncü Tertip, Cilt 1, Sayı 10702, s. 1008.

³⁰⁴ Yusuf **Alabarda**, "Demokratik Sivil-Asker İlişkileri Kapsamında TSK'nın Dönüşümü", *Liberal Düşünce Dergisi*, Yıl: 21, Sayı: 84, Güz 2016, s. 13-14.

2016 yılına gelindiğinde Türkiye, Fetullahçı Terör Örgütü'nün (FETÖ) ordu içerisinde yapılanmış bir grup askeriyle yaptığı darbe girişimiyle karşı karşıya kalmıştır. TBMM'de darbe girişimi sonrasında bir Meclis Araştırma Komisyonu kurulmuş komisyonun raporuna göre, 15 Temmuz 2016 gecesi askerlerin İstanbul ve Ankara başta olmak üzere birçok şehirde yolları, köprüleri ve havalimanlarını kapatmışlardır. TRT'yi işgal eden darbeciler “Yurtta Sulh Konseyi” adına bildiri yayınlattıp “ülkede sıkıyönetim ilan edildiğini” duyurmuşlardır. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın halkı darbecilere karşı direnmeye çağırması üzerine Türkiye'de halk sokaklara çıkarak darbecilere direnmiş ve darbe girişimi bastırılmıştır. Darbe girişimi sırasında Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları rehin alınmış, TSK'ya ait savaş uçaklarıyla TBMM ve Cumhurbaşkanlığı Külliyesi başta olmak üzere devletin en önemli kurumları bombalanmış, tanklar, helikopterler ve ağır ateşli silahlarla sivil insanların üzerine ateş açılmıştır.³⁰⁶

15 Temmuz darbe girişiminin bastırılmasının ardından sivil asker ilişkilerinde yeni bir döneme girilmiştir. Hükümetin ülkede olağanüstü hal ilanı ile birlikte çıkarılan KHK'lar ile TSK'nın yapısında değişikliğe gidilmiştir. Bu kapsamda, yine komisyonun raporuna göre:³⁰⁷

- “Ordu mensubu çeşitli rütbelerde asker ile öğrencilerin TSK ile ilişkisi kesilmiş,
- Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı İçişleri Bakanlığına bağlanmış,
- Yüksek Askeri Şura'nın yapısı değiştirilmiş ve şuranın sekreteryası Genelkurmay Başkanlığından alınarak Milli Savunma Bakanlığına devredilmiş,
- Askeri okullarla ilgili düzenleme yapılarak, kara, deniz ve hava harp okullarıyla astsubay meslek yüksekokulları Milli Savunma Bakanlığı bünyesinde kurulacak olan Milli Savunma Üniversitesine bağlanmış, Harp akademileri, askeri liseler ve astsubay hazırlama okulları ise kapatılmış,
- GATA gibi askeri hizmet veren hastaneler Sağlık Bakanlığına bağlanmış,

³⁰⁵ Alabarda, s. 14.

³⁰⁶ Türkiye Büyük Millet Meclisi, “Fetullahçı Terör Örgütü'nün (Fetö/Pdy) 15 Temmuz 2016 Tarihli Darbe Girişimi İle Bu Terör Örgütü'nün Faaliyetlerinin Tüm Yönleriyle Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu”, Mayıs 2017, s. 322-346.

³⁰⁷ Olağanüstü Hal Kapsamında Alınması Gereken Tedbirler ile Bazı Kurum ve Kuruluşlara Dair Düzenleme Yapılmasına İlişkin 668 sayılı KHK, Resmi Gazete, İkinci Mükerrer, Sayı 29783, 27 Temmuz 2016 . ; TBMM, “Fetullahçı Terör...”, s. 531-533.

- Kuvvet komutanlıkları, diğer kanunlarla Genelkurmay Başkanlığına verilen görev ve yetkiler saklı kalmak koşuluyla Milli Savunma Bakanına bağlanmıştır.”

Alabarda, TSK bünyesinde yapılan bu reformların ordunun her türlü otonom alanını sivil irade lehine daraltıp, ordu ve sivil irade arasındaki “bilgi asimetrisine” son vererek karar almadaki otoritenin seçilmiş siyasilere devredilmesi yönünde atılmış adımlar olarak değerlendirmektedir. Ayrıca, 15 Temmuz darbe girişiminden bu yana ortaya konulan reformların TSK’nın kurumsal otonom alanı kısıtlayarak demokratik gözetim ve denetimine katkı sağlayacağını ve denetlenen, gözetime tabi bir organizasyon olması dolayısıyla da vurucu gücü daha da artmış olan, etkin bir TSK’nın ortaya çıkmasına katkıda bulunacağını ifade etmiştir.³⁰⁸ Gürçan ise, 15 Temmuz sonrası yaşanan şokun, yapılan askeri reformlar ve toplu tasfiyelerle oluşan artçı şokların Türkiye’de sivil askeri ilişkilerini ve TSK’nın kurumsal yapısıyla kimliğini etkilediğini ifade etmiştir.³⁰⁹

Yeşiltaş ve Arslan göre, Türkiye’nin, Cumhuriyet tarihinde ilk defa TSK kadrolarında yeşeren ve Fetullah Gülen’in ütopyik öğretilerini tesis etmek hedefi olan, sivil ve askerlerden oluşan bir grup TSK’yı kısmen içeriden ele geçirmiş, FÖTÖ adlı bu örtülü ve dini karakterdeki yapının darbe girişimini tecrübe etmiştir. Söz konusu darbe girişimi FETÖ’nün TSK’ya sızması ve 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında hükümetin almak durumunda kaldığı tedbirler, Ortadoğu’da yaşanan kriz ortamında ordunun muharebe etkinliğini derinden etkilemiştir.³¹⁰ Çilliler, 15 Temmuz darbe girişiminde ulusal bir güç mücadelesinden ziyade uluslararası faktörlerin etkili olduğunu ve bu darbe girişiminin başarısız olması durumunun da hesap edildiğini, her iki senaryonun da gerçekleşmesi varsayılarak esas amacın Türkiye’nin istikrarsızlaştırılarak iç sorunlarla mücadeleye mahkum edilip, uluslararası gelişmelerden uzaklaştırılmak istendiğini belirtmiştir. Çilliler ayrıca, darbe girişiminin toplumsal tabana dayanmadığı için hiçbir sosyal ve siyasal gruptan beklediği desteği göremediğini fakat yine de bu başarısızlığın bile uluslararası düzeyde bir amaca hizmet ettiği düşünüldüğünde, bundan sonra yapılacak sivil-asker ilişkilerini yönelik atılacak adımların daha dikkatli atılması gerektiğini yoksa

³⁰⁸ Alabarda, s. 14.

³⁰⁹ Metin **Gürçan**, “Bir Daha Asla! Ama Nasıl? 15 Temmuz Sonrası Türkiye’de Devlet ve Ordu”, *Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi*, Mayıs 2017, s. 8.

³¹⁰ Murat **Yeşiltaş**, “Murat Aslan, TSK’nın 15 Temmuz’a Yolculuğu Ve Sonrasında Muharebe Etkinliği” *SETA Analiz*, Temmuz 2017, Sayı, 210, s.7.

yanlış atılan adımların silahlı kuvvetleri siyasallaştırabileceği tehlikesine dikkat çekmiştir.³¹¹

Son olarak 15 Temmuz ve sonrasında yaşanan gelişmeler daha tazeliğini hala korumaktadır. Türkiye'nin tarihsel olarak alışık olmadığı bu askeri kalkışma hareketi, yine hareketin ordu içi teamüllerin ve hiyerarşinin dışına çıkarak gerçekleşmiş olması, yeni bir olgu olarak tartışılacağı açıktır. Bu sebeple 15 Temmuz'la ilgili ilerleyen yıllarda oluşturulacak çalışmaların birikimiyle sivil asker ilişkilerinin hem bu dönemine hem de geleceğine ilişkin tespitler daha somut olarak ortaya konulacaktır.

2.4. Türkiye'de Muhtıra ve Darbe Süreçlerinde Basın

Osmanlı Devleti'nde bulunan azınlıklar Türklerden çok daha önce basımevlerini kurmuşlardır. İlk basımevi 1493'de Museviler tarafından kurulmuş, devamında Ermeniler ve Rumlar da basımevleri kurup işletmişlerdir. İlk Türk basımevi ise 1729'da İbrahim Müteferrika'nın gayretleriyle kurulmuştur. Daha önceleri farklı dillerde kitaplar basılmış olmasına karşın, Türk harfleriyle ilk Türkçe kitap basımı bu dönemde gerçekleşmiştir. İlk basılan kitap "Kitap-ı Lugat-ı Vankulu" isimli Arapçadan Türkçeye çeviri kitabı olmuştur. İbrahim Müteferrika, bu eserle beraber toplam 17 kitabın basımını gerçekleştirmiştir. İbrahim Müteferrika'nın ölümünden sonra Osmanlı Devleti'nde farklı zamanlarda basımevleri kurulmuştur. 1796'da III. Selim'in emriyle Mühendishane Basımevi ve 1802'de Üsküdar Basımevi; yine 1831'de II. Mahmut tarafından Takvimhane-i Amire adında kurulan basımevi ve Mısır'da Kavalalı Mehmet Ali Paşa tarafından 1822'de Bulak Basımevi kurulmuştur.³¹²

Osmanlı Devleti'nde tıpkı ilk Türk matbaasının kuruluşunun gecikmesi gibi ilk Türkçe gazetenin de yayımlanması gecikmeli olmuştur. Türkiye'de ilk gazeteyi 1795'de Fransızlar yayımlamışlardır. Mısır'da Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın kurdurduğu Budak Matbaası'nda basılan "Vakayi-i Mısriye" ilk Türkçe-Arapça gazete olarak bilinmektedir. Devlet yönetiminin düzeltilmesi için yoğun çaba harcayan II. Mahmut,

³¹¹ Yavuz Çilliler, "Sivil Asker İlişkileri Teorileri ve Türkiye'deki Geçmiş Askeri Darbeler Işığında 15 Temmuz Darbe Girişi", *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, Nisan 2017, s. 17.

³¹² M. Nuri İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, Der Yayınları, İstanbul 2002, s. 151-155.

Osmanlı topraklarında yaşanan olumsuz bazı gelişmeler ve devlet aleyhine yapılan propagandalardan rahatsız olmuştur. O dönemde yapılan bilgilendirme çalışmaları hem iç kamuoyu hem de dış kamuoyu açısından yetersiz kalmıştır. II. Mahmut bu durumun rahatsızlığını yaşarken İzmir’de “Le Corrier de Symrne” isimli gazeteyi çıkarmakta olan Alexandre Blacque gazetesini kapattıktan sonra, Hüsrev Mehmet Paşa ile görüşerek matbaasını İstanbul’a taşıma ve devlet eliyle bir gazetenin çıkarılması gerekliliğini Hüsrev Mehmet Paşa’ya bildirmiştir. Yapılan görüşmeler sonrasında II. Mahmut’un da emri ile 1831 yılında Osmanlı ülkesinde Takvim-i Vekayi isimli ilk Türkçe gazete basılmıştır.³¹³ Takvim-i Vekayi, çıkarıldığı günlerde içeriğiyle ilgili hem tarih belgesi hem eğitim aracı hem de Osmanlı Devlet düzeninin savunucusu olarak değerlendirilmiştir.³¹⁴ Türkçe çıkartılan ilk gazetenin ardından Osmanlı’nın görüşlerini dünyaya aktaracak yabancı dilde bir gazetenin de var olması gerekliliği düşünülmüştür. Yapılan çalışmalar neticesinde Takvim-i Vekayi’nin Fransızca çevirisi olan Le Moniteur Ottoman (Osmanlı gazetesi) isimli gazete de aynı tarihte çıkartılmıştır. Takvim-i Vekayi’nin yayınlanmasının ardından “Tanzimat Dönemi Basını” olarak adlandırılan II. Mahmut, Abdülmecit ve Abdülaziz’in padişahlık yıllarını takip eden zaman içerisinde irili ufaklı pek çok gazete yayın hayatına girmiştir.³¹⁵ İkinci Türkçe gazete olan Ceride-i Havadis 1840’ta İngiliz asıllı William N. Churchill tarafından çıkarılmıştır. Churchill, Osmanlı Devleti’nden aldığı yardımlarla gazeteyi çıkartmaya çalışmış, Ceride-i Havadis, bu yardımlarla ayakta kalabilen yarı resmi bir gazete niteliğine bürünmüştür. Kırım Savaşı sırasında yayımladığı haberlerle adından söz ettirmiştir. Ceride-i Havadis, gazete dilinin gelişmesine ve aralarında Şinasi’nin de bulunduğu daha sonraki yıllarda çıkarılacak olan gazetelerin kadrolarının yetişmesinde önemli katkılar sunmuştur.³¹⁶ Osmanlı Devleti’nde Türk basınının henüz yeni soluk bulduğu dönemlerde, ülkede etkin olan dış basın ve azınlık basını temsilcileri devlet yöneticilerine gelerek, önce devletin lehine olumlu haberler yapmak veya yaptırtmak vaadi ile rüşvet almışlardır. Daha sonra bu durumu bir zaaf olarak görüp, yapılan teşviklerden daha çok pay alabilmek için olayı şantaj boyutuna taşımışlardır. Şöyle ki, yabancı bir basın muhabiri devlet erkânına gelerek devlet hakkında yayınlanan haberleri

³¹³ Hamza **Çakır**, *Osmanlı’da Basın İktidar İlişkileri*, Siyasal Kitapevi, Ankara 2002, s. 12-16.

³¹⁴ Alpay **Kabacalı**, *Başlangıcından Günümüze Türkiye’de Matbaa Basın ve Yayın*, Literatür Yayınları, İstanbul 2000, s. 49.

³¹⁵ İnuğur, s. 170-175.

³¹⁶ Kabacalı, s. 61-62.

gerek azınlık basın yöneticileriyle görüşerek, gerekse yabancı basına yazılar göndererek devlet aleyhine yapılan haberleri engelleme vaadinde bulunmuşlardır. Hatta paranın ödenmediği takdirde devlet lehine yazdıkları bu yazıları yazmaktan vazgeçeceklerini belirterek işi şantaj boyutuna getirmişlerdir. Zaman içerisinde artan bu durum karşısında devlet, ya azınlık gazeteleri toptan kapatıp yabancı basının ülkeye girişini yasaklayacak (ki bunun gerçekleşmesi oldukça zor görülmekteydi) yada bunların karşısına Türkçe gazetelerin kurulmasını teşvik ederek kontrolü sağlayacaktır. Devlet yetkilileri ikinci yolu seçerek basını kontrol altına tutarak mücadele etme yoluna gitmişlerdir.³¹⁷

Osmanlı'da Takvim-i Vekayi ile başlayan, ardından Ceride-i Havadis'le devam eden gazetecilik deneyimi, özel teşebbüs tarafından hazineden yardım alınmadan çıkarılan Tercüman-ı Ahval gazetesiyle yeni bir döneme girmiştir. Bu anlamda Tercüman-ı Ahval kendinden önce çıkarılan Türk basın tarihinde öncü gazeteler olarak bilinen diğer gazetelerden ayrılarak hazine yardımı almadan çıkarılan ilk Türk gazetesi özelliğini kazanmıştır. Her ne kadar Tercüman-ı Ahval'in çıkarılmasından önce gazetenin varlığı bilinse de ülkede belirli bir kesim dışında gazete okuma alışkanlığı ve ülkede fikir gazeteciği henüz ortaya çıkmamıştır. II. Mahmut'un basına karşı gösterdiği büyük ilgi Abdülmecit döneminde görülmemektedir. Oysa bu dönemde ortaya çıkan Mısır meselesi, Islahat Fermanı, Kırım Savaşı gibi devlet için hayati öneme sahip siyasal, sosyal ve askeri gelişmelerin hem iç kamuoyu hem de dış kamuoyunda büyük bir heyecanla takip edildiği halde, mevcut basın ürünleri halkın haber alma ihtiyacını karşılamakta yetersiz kalmıştır. Böyle bir ortamda Çapanzade Agah Efendi ilk fikir gazetesi olan Tercüman-ı Ahval'i çıkartarak Türk gazeteciliğine yeni bir soluk getirmiştir.³¹⁸ Şinasi, Ahmet Vefik Paşa, Ziya Paşa Sarı Tevfik ve Refik Bey gibi düşünürler bu gazetede çeşitli yazılar kaleme almışlar ayrıca edebi eserlerde bu gazetede yer bulmuştur.³¹⁹ Tercüman-ı Ahval'in kısmen de olsa devlet desteği olmadığından dolayı "bağımsız" bir gazete olması nedeniyle, devlet yönetimi ve bazı politikalar eleştirilmiştir. Birçok fikir adamına kapı aralayan gazete, devlet yönetimi

³¹⁷ Çakır, s. 24-30.

³¹⁸ İnuğur, s. 184-191.

³¹⁹ Mithat **Atabay**, *Türk Basın Tarihi*, Paradigma Akademi Yayınları, İkinci Baskı, Edirne 2015, s. 13

aleyhine yayınlanan yazılardan dolayı sürekli engellemelere, baskıya maruz kalmış ve ne yazık ki 1866 yılına kadar varlığını sürdürebilmiştir.³²⁰

Tercüman-ı Ahval'in açtığı tartışma ortamı Ceride-i Havadis ve İstanbul'daki azınlıklara ait farklı dillerde yayımlanan gazeteleri de tartışma ortamının içerisine çekmiştir. Bu tartışma ortamında bayrağı daha ileri taşıyan gazete Şinasi'nin kurduğu Tasvir-i Efkâr olmuştur. Halktan yana olacağını daha ilk sayısında ifade eden "Yeni Osmanlıların fikir babası Şinasi", padişahın doğum günleri ve tahta çıkış günlerinde övgü yazılarını yazmayacağını açıkça belirtmiştir. Tasvir-i Efkâr her anlamda yenilikler getirmiştir. Yayınlanan yazılarda parlamenter sistemin savunulması, mali reformların ve dış politikanın eleştirilmesi, halkın sosyal sorunlarının ele alınması vb. konularındaki yayınlar ciddi yankı uyandırmıştır. Şinasi'nin önderliğinde yayın yapan Tasvir-i Efkâr her alanda ilklere imza atmıştır. Tarihe bilimsel açıdan bakan makaleler yayımlamış, eğitimle ilgili haberlere özel önem atfedilmiş, okuyucu fikirlerini yansıtan yazılara sütunlarında yer vermiştir. Şinasi'nin gazetede yazdıklarından dolayı memuriyetine son verilmiş olsa da fikir hayatına getirdiği bu yeniliklerle Yeni Osmanlıların düşünce kurucusu olmuştur.³²¹ Tasvir-i Efkâr kamuoyunun sözcülüğünden çok, yönlendirme ve fikir gazetesi kimliği kazanmıştır. Siyasal olarak bir eleştiri yüzü olması nedeniyle de muhalefet hareketi hüviyetine bürünmüştür. Bu durumun yönetimi rahatsız etmesi üzerine, bir taraftan basın üzerindeki baskılarını artırırken diğer taraftan çaresiz "bel bağladığı Türk basınının" denetimi için gerekli gördüğü adımları atmaya başlamıştır.³²² Şinasi, Tasvir-i Efkâr'ı üç yıla yakın bir zaman çıkartmasının ardından Abdülaziz'e karşı yapılan suikast girişimi sebebiyle yaşananlardan tedirgin olmuş ve Paris'e kaçmıştır. Gazetenin yönetimine Şinasi'nin yerine Namık Kemal geçmiştir. O da ileriki yıllarda yazılarından dolayı sürgün edilmiştir.³²³

Avrupa'daki yönetimleri zaman zaman sarsan basın gücünden Osmanlı yöneticileri endişe duyduklarından basını kontrol altına almak üzere 1864'te basına yönelik "Matbuat Nizamnamesi" adı altında geniş bir basın tüzüğü hazırlamışlardır. Hazırlanan

³²⁰ H. Nedim Şahhüseyinoğlu, *Dünden Bugüne Düşünceye ve Basına Sansür*, Paragraf Yayınlar, Ankara, 2005, s. 16.

³²¹ Orhan Koloğlu, "Osmanlı Basını: İçeriği ve Rejimi", *Tanzimat'tan Günümüze Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 1, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985, s. 77-78.

³²² Çakır, s. 35.

³²³ Atabay, s. 15-16.

nizamnamede hükümet aleyhine yayın yapan yabancı basın ülkeye girişi engellenmiş, basın yoluyla işlenecek suçlardan dolayı gazetelerin kapatılabileceği öngörülmüştür. Her ne kadar Abdülaziz döneminde gazete sayısı artsa da yönetim aleyhine yayın yapan gazetelerin kapatılması, yazarların sürgün edilmesi gerçeğini değiştirmemiştir.³²⁴ Ali Paşa'nın 1867'nin Mart ayında sadrazamlığa getirilmesiyle birlikte özellikle Girit konusundaki eleştirilere karşı bir yavaşlatma hamlesi olarak meşhur "Ali Kararnamesi" ismiyle bilinen zararlı basına hükümetin kovuşturma açabilme yetkisi verilmiştir. Her ne kadar bunun geçici bir uygulama olduğu belirtilse de keyfi yönetimlere yasal bir gerekçe olmuştur. Kararnamenin ilk uygulaması olarak Muhbir ve Vatan gazeteleri kapatılmış, Tasviri-i Efkâr ve Tercüman-ı Ahval yayınlarına son vermek zorunda kalmış, Ali Suavi, Namık Kemal ve Ziya Bey Paris'e kaçmışlardır.³²⁵ Yeni Osmanlılar adı verilen bu genç aydın kesimi, devletin baskısından dolayı gitmek zorunda kaldıkları ülkelerde Türkçe yayınlanan Muhbir, Hürriyet, İnkılâp, Ulûm isimli bazı gazeteler çıkarmışlardır. Çıkardıkları bu gazeteler aracılığıyla fikir ve düşüncelerini topluma duyurmaya devam etmişlerdir. Yeni Osmanlılar adıyla bilinen bu genç aydınlar daha sonraki yıllarda padişahla anlaşarak yurda dönmüşlerdir.³²⁶

Abdülaziz'in 1876 Mayıs ayında tahtan indirilmesinin ardından kısa süreli bir özgürlük havası hâkim olmuştur. Yurt dışına kaçan ya da sürgün edilenler geri dönmüşlerdir. V. Murat'ın çok uzun olmayan saltanat dönemi ile II. Abdülhamit Kanun-i Esasi'yi ilanından az bir zaman sonra patlak veren Osmanlı-Rus Harbi gerekçesiyle Anayasa'yı askıya alıp, Meclis'i süresiz feshettiği kısa dönem arasında basın biraz olsun rahatlama imkânı bulmuştur. Kısa özgürlük dönemi denilen bu dönemde her ne kadar rahatlama sağlanmışsa da tam anlamıyla bir özgürlük ortamı oluşmamıştır. Osmanlı basını ve aydınları yeni Anayasa ile tam bir özgürlük ortamının oluşacağını beklerken, Kanun-u Esasi'nin 13. maddesinde belirtilen "Basın kanun dairesinde serbesttir" ifadesiyle aslında daha önce yürürlükte olan ve kaldırılmayan "Matbuat Nizamnamesi" ve "Sansür Kararnamesinin" aynen devam edeceği anlaşılmıştır. Bu durumun fiili örneği ise Hayal gazetesi sahibi Teodor Kasab'ın gazetesinde "Matbuat kanun dairesinde serbesttir" yazısıyla elleri ve ayaklarına zincir vurulmuş bir Karagöz deseni yayınladığından dolayı 3 yıl ceza alması ve İstanbul'dan kaçmasıdır. 30 Mayıs 1876'da Abdülaziz'in tahtan

³²⁴ Çakır, s. 36-38.

³²⁵ Koloğlu, s. 81-82.

³²⁶ Atabay, s. 48.

indirilmesiyle başlayan ve yavaş yavaş etkinliği kaybolan bu kısa süreli özgürlük dönemi 13 Şubat 1878'de II. Abdülhamit'in "Sıkıyönetim Nizamnamesi" ile Anayasa'yı askıya alıp Meclis'i süresiz kapatmasıyla son bulmuş, "İstibdat Dönemi" adı verilen yeni bir dönem başlamıştır.³²⁷

Sultan II. Abdülhamit Meclis'i feshetmeden önce Mithat Paşa'nın sadrazam olduğu dönemde yeni bir Basın Kanun'u hazırlamak üzere bir komisyon oluşturulmuştur. Hazırlanan tasarı Nisan 1877'de Mebusan Meclisi'ne gelmiş burada kabul edildikten sonra Ayan Meclisi'nden de geçerek padişahın onayına sunulmuştur. II. Abdülhamit meclislerce kabul edilen bu tasarımı onaylamamış ve özel kaleminde unutulmaya yüz tutmuştur. Abdülhamit daha sonra çıkardığı kararname ile ülkede sıkıyönetim ilan ederek bütün yetkileri tek elde toplamıştır. II. Abdülhamit halkın Meşrutiyet'e hazır olmadığı ve Anayasa'nın şeriata aykırı olduğunu gerekçe göstererek Osmanlı'da I. Meşrutiyet Dönemi'ni sonlandırmıştır. Bu Sıkıyönetim (İstibdat) Dönemi 1908'e kadar sürmüştür.³²⁸

İstibdat döneminde basın birçok yasakla karşılaşmıştır. Gazeteler kapatılmış, sansür yaygın bir şekilde uygulanmış, gazetecilerin jurnalcilik yapmaları temin edilmiş, yabancı basın organları satın alınmış, ülkede haberleşme kısıtlanmış, halkın haber alma hürriyeti mümkün olduğunca engellenmeye çalışılmıştır. Yine bir "sansür heyeti" oluşturularak gazetelerde yayınlanacak olan yazılar her akşam bu heyete getirilmek suretiyle kontrolü sağlanmış, uygun görülenlerin yayınlanmasına izin verilmiştir. Yine yabancı dillerde basılan gazeteler ve Osmanlı Devleti'ne yurtdışından gelen yabancı gazeteler kontrol edildikten sonra dağıtılmasına izin verilmiştir. Ayrıca gazetelerde, "suikast, anarşi, sosyalizm, dinamit, infilak, hürriyet, vatan, Murat, Kanun-i Esasi, Yıldız, bomba, Mithat Paşa, mebus" vb. bazı kelimelerin kullanılması yasaklanmıştır.³²⁹ II. Abdülhamit, ufak bir muhalif harekete kalkışan gazeteyi anında kapatıp, gazetecileri sürgüne gönderdiği gibi diğer yandan bu ortamda kendisine taraftar bulmak için kendisi ve yönetimini eleştirmeyecek bazı gazetelerin yayınlanmasına izin vermiş ve bu gazetelere maddi destekte bulunmuştur. Hatta bazı gazetecileri hazineden aylık ödeneğe bağlamıştır. Papadapulos'un çıkardığı "Sabah" Ahmet Mithat Efendi'nin akrabalarından

³²⁷ Hıfzı Topuz, II: *Mahmut'tan Holdinglelere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2003, s. 48-50.

³²⁸ İnuğur, s. 257-259.

³²⁹ Atabay, s. 35-36.

Mehmet Cevdet'in çıkardığı Tercüman-ı Hakikat, Ahmet Cevdet'in çıkardığı İkdam, Ahmet İhsan(Tokgöz)'ün çıkardığı Servet-i Fünun, matbaacı Artin Asadoryan'ın çıkardığı Malumat, Servet, Mirat-ı Âlem, Umran vd. bunlardan bazılarıdır. Her ne kadar yönetimin desteğini alsalar da bu gazeteler de sıkı kontrolden geçerek sansüre uğramışlar ve basmakalıp başlıklarla çıkarılmışlardır.³³⁰

İstibdat döneminde basılı eserlere karşı çok sıkı kararlar uygulanmıştır. Topuz ve İnuğur'un aktardığına göre, yüzlerce çuval kitap ve gazete toplatılarak gizlice sarayın bahçesinde ve Çemberlitaş hamamında yakılmıştır.³³¹ Yerli basını susturmak ve gazetecilerin muhalif yazılar yazmasını engellemek için bazıları parayla desteklenmiş ve gazetecilere nişanlar verilmiştir. Yine dış basına da susturmak amacıyla büyük bütçeli ödemeler yapılmış sonrasında bu durum şantajın ve şantajcılarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.³³² Çakır ise, II Abdülhamit döneminde ortaya çıkan istibdat ve sansürün, devletin içinde bulundurduğu şartlar gereği bir takım tedbirlerin alınmasının normal olduğunu ancak bu durumun hukuk dışı, keyfi uygulamalara dönüştürmenin doğru olmadığını ifade etmiştir. Ayrıca yönetimin en ufak bir eleştiriye gösterilen tahammülsüzlük ve bunun bedelini hapis, sürgün, işkence, kapatma, katletme gibi cezalarla ödetilmesinin akla, mantığa yatkın bir izahının olmadığını savunmaktadır. Nitekim uygulanan sansürün, jurnalciliğin ve gazetelerin satın alınmasına kadar varan uygulama ve ilişkilere karşın genç aydınlar arasında sivil toplumu çağrıştıran özgürlükçü düşünceler yaygınlaşmıştır. Bunun sonucunda II. Abdülhamit Anayasa'yı yeniden işler hale getirerek ve Meclis'i yeniden toplamıştır. Bu gecikmeli durum bile II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesini engelleyememiştir.³³³

Koloğlu, istibdat döneminde basına uygulanan sansürün salt basın açısından ele alındığında çok eleştirildiğini oysa Osmanlı Devleti'nin oluşumlarının bir bütün olarak ve dünyanın o gün içinde bulunduğu şartlar içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. II. Abdülhamit'in ekonomide uyguladığı liberalizmi basında da uygulandığı takdirde Osmanlı Devleti'nin 1908'den sonra başına gelenlerin 30 yıl önce başına gelecek ve toplumun emperyalizmin son saldırısına hazırlıksız yakalanacaktır. Ayrıca,

³³⁰ Çakır, s. 64-70.

³³¹ Hıfzı **Topuz**, *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1973, S. 63-64. ; İnuğur, s. 266.

³³² İnuğur, s. 267-271.

³³³ Çakır, s. 106.

dönemin Osmanlı'da ki Türklere ve Müslümanlara 30 yıllık bir “oluşma ve dinlenme” dönemi sağlamıştır. Yine de II. Abdülhamit'in kendinden önceki sultanların başına gelenlerden dolayı ve döneminde yaşanan darbe teşebbüsü, Rus saldırıları da yaşadığı kuşkuyu hastalık derecine varan bir vesveseye dönüştürmüştür. Bu da uyguladığı basın politikasını önemli ölçüde etkilemiştir. Birde buna sultanın bu zaafından yararlanmak isteyen kişilerin eklenmesiyle bu basın rejimi âdete “oksijen çadırındaki hastaya yeni mikroplar bulaştırmıştır”.³³⁴

Abdülhamit'in sert politikalarını uyguladığı 33 yıllık dönem, sonunda kendi muhaliflerini doğurmuş ve zamanla güçlenmişlerdir. Bu gruplardan en etkilisi ise İttihat ve Terakki Cemiyeti olmuştur.³³⁵ Abdülhamit, 24 Temmuz 1908'de duyurduğu fermanla Anayasa'nın tekrar yürürlüğe konulacağı ve Meclis'in yeniden açılacağını ilan etmiştir.³³⁶ Toplumda büyük bir sevince dönüşen bu haber sonrasında gazeteciler kendi aralarında toplanarak “Osmanlı Matbuat Cemiyeti” isminde bir dernek kurmaya karar vermişlerdir. Gazeteciler o gün gazetelere sansür memurlarını gazetelere sokmamaya ve sabaha kadar gazetede kalmak üzere karar almışlardır. Nitekim gelen sansür memurlarını kapıdan içeri almayıp geri çevirmişlerdir. Ertesi gün gazeteler ilk defa sansürsüz çıkarılmıştır. Cumhuriyet sonrası da 24 Temmuz, “Basın Bayramı” olarak kutlanmaya devam edilmiştir.³³⁷

Meşrutiyetin yeniden yürürlüğe konmasıyla birlikte temel hak ve özgürlükler anlamında birçok değişim ve dönüşüm yaşanmaya başlamıştır. II. Meşrutiyet'in ilanından hemen sonra sokaklardaki gösteri ve konuşmalar yeni döneme geçildiğinin en açık göstergeleri olmuştur. İnsanlar meşrutiyetin içeriğini her ne kadar bilmeseler de her şeyin meşrutiyetle yapılabileceğine inanmışlardır.³³⁸ Yeni dönemde her aklıdan geçen her canı çekenin sokak başına geçerek nutuk çekmesi gibi gazete ve dergi çıkarılmıştır. Koloğlu, bu durumu “basın çılgınlığı” olarak tanımlamıştır. Basın bu çılgınlıkla değil otuz yılda, son üç yüz yılda söylenmemiş her şeyi söyleme hırsına kapılmıştır. Bu da dönemin karakteri olarak bir “fikir karmaşası” veya “fikir anarşisini” ortaya

³³⁴ Koloğlu, s. 82.

³³⁵ Şahhüseyinoğlu, s. 33.

³³⁶ Atabay, s. 54.

³³⁷ Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere...*, s. 82.

³³⁸ Bünyamin Ayhan, *İkinci Meşrutiyet Devrinde Siyaset ve Basın* (Ed. Hakan Aydın), *II. Meşrutiyet Döneminde İttihat ve Terakki, Siyaset ve Basın*, Palet Yayınları, Konya 2010, s. 50.

çıkarmıştır.³³⁹ Yaşanan özgürlük havası basını iyice sarmış ve ertesi gün “Gazeteler hürdür. Artık Sansür yasaktır. Gazeteleri sansür etmeye kalkmak ağır bir suçtur” şeklinde başlıklar atmışlardır.³⁴⁰ Bu özgürlük ortamının bir sonucu olarak daha önceleri çıkan gazetelerin sayısı 120 civarındayken, Meşrutiyet’in ilk aylarında bu sayı bir anda artmış ve 720 kadar gazete çıkartılmıştır.³⁴¹ Basına bu dönemde özgürlük gelmiş fakat kurumsallaşma olmadığından dolayı iktidar duruma hâkim olamamıştır. Sarayın olayları izlediği bir ortamda 31 Mart Vakası meydana gelmiştir.³⁴² Nitekim 31 Mart Vakası’nın baş aktörü Derviş Vahdeti ve onun çıkarmış olduğu Volkan gazetesi olmuştur. Yine İttihatçılara muhalif olan Serbesti gazetesi yazarı Hasan Fehmi’de İttihatçılar tarafından sert muhalefeti nedeniyle öldürülmüştür. İttihat ve Terakki, ihtilalin ardından siyasi bir parti olarak sahaya inmemiş bir fedai teşkilatı gibi aleyhinde yayın yapan gazetecileri sokak ortasında vurdurmuştur. İttihatçıların kendileriyle çelişkiye düşen bu davranışları halkta ve aydınlar arasında büyük hayal kırıklığına sebep olurken ve ileriye dönük farklı fikir hareketlerinin doğmasına neden olmuştur.³⁴³ Bu açıdan bakıldığında Osmanlı Devleti’nde basın-iktidar ilişkilerinde Takvim-i Vekaiye ve Ceride-i Havadis gazetelerin yayın politikaları, iktidarın istediği doğrultusunda olduğundan daha en başından sorunlu başlamıştır. 1860 sonrasında halkın ve aydınların desteğini alan gazetelerin yayımlanmaya başlaması, iktidar ile aralarında sürtüşme, çatışma ve kavgalara sebep olmuştur.³⁴⁴ Zaten basının kuruluşu fikir özgürlüğün gelişmesine katkı olarak düşünülmemiş, Tanzimat’ın getirdiği yenilikleri halka duyurmak amacı güdülmüş ve yönetimin yararı temel hedef olarak belirlenmiştir.³⁴⁵ Bu temel amacın dışına çıkıldığı fark edildiği andan itibaren basına yönelik baskılarda başlamıştır.³⁴⁶ Gazeteci ve aydın birlikteliğinin iktidara yol gösterme çalışmaları ve bu doğrultuda eleştirmeleri, dönemin iktidarı tarafından zaman zaman hukuki alt yapısı da oluşturularak susturma, sansür, sürgün ve gazetelerin kapatılmasına kadar varan

³³⁹ Koloğlu, s. 89-90.

³⁴⁰ Hıfzı **Topuz**, *Tanzimat Öncesi ve Tanzimat Dönemi (1828-1876) Yüzyıl Önce Havadis*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul 2012, s. 14.

³⁴¹ Şahhüseynoğlu, s. 34.

³⁴² Ayhan, s. 53.

³⁴³ Çakır, s. 122-125

³⁴⁴ Şerif **Demir**, “İktidar-Basın İlişkilerinin Osmanlı Devleti’nde Görünümü (1831-1918)”, *Jasss The Journal of Academic Social Science Studies*, Sayı 33, Elazığ 2015, s. 375-376.

³⁴⁵ Ayhan **Ceylan**, “Tanzimat Dönemi Basın ve Yayımlarında Hukuki Düzen”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, 2006, s. 154-155.

³⁴⁶ M. Kazım **Benek**, “Osmanlı’da Basının Doğuşu ve II. Meşrutiyete Kadarki Gelişimi”, *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 6-7, Siirt 2016, s. 37.

uygulamalarla muhalif basın cezalandırılmaya çalışılmıştır. Bu durum aydın çevrelerin ve gazetecilerin yurtdışına kaçıp orada çıkardıkları gazeteleri illegal bir biçimde ülkeye sokarak seslerini bu şekilde duyurmaları sonucunu doğurmuştur. Yurtdışındaki muhalif çevreler her ne kadar V. Murat döneminde gerçekleşen af teşebbüsüyle ülkeye geri dönseler de II. Abdülhamit döneminde baskılar kaldığı yerden devam etmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanıyla basın üzerindeki baskılar kısa bir süre hafiflemesine rağmen³⁴⁷ yakalanan uzlaşma ortamı bir süre sonra yaşanan kısır çekişmeler ve siyasi kamplaşmalar yüzünden kaybedilmiştir.³⁴⁸

31 Mart Vakası'nın meydana geldiği günlerde Volkan gazetesinin kışkırtıcı yayınlarının yanında, İdam, Mizan, Osmanlı ve Serbesti gazeteleri önce ayaklanmacıları desteklemiş daha sonra Hareket Ordusu'nun İstanbul'a gelip ayaklanmayı bastıracağıın anlaşılması üzerine ağız değiştirmişlerdir. Serbesti Başyazarı Hasan Fehmi, Sada-yı Millet Başyazarı Ahmet Samim, Şehrah gazetesi yazarlarından Zeki Bey'in İttihatçıların suikastına uğramış olması ittihatçıların muhalif basını susturulması için teröre bile başvurduğunun kanıtı olarak gösterilmektedir. Bununla da sınırlı kalmayan muhalif basını susturma çabaları, gazetelerin sık sık kapatılması, geçen zaman içerisinde etkisini iyice artırmıştır. 23 Ocak 1913'te meydana gelen Babıali baskını sonrasında da sıkı bir basın rejimi uygulandığından muhalif gazeteler kapatılmış ve yavaş yavaş silinip gitmişlerdir. Kabacalı'nın aktardığına göre, 1910'da 130, 1911'de 124, 1912'de 45, 1913'de 92, 1914'te 75 gazete ve dergi çıkarılmıştır.³⁴⁹

İttihatçıların 31 Mart Vakası'nın hemen sonrasında Abdülhamit'in 1877'de çıkardığı Sıkıyönetim Yasası'nı tekrar yürürlüğe koymaları, Meşrutiyet sonrasında sürgünden ülkeye dönen bazı gazetecilerin tekrar ülkeyi terk etmek zorunda bırakmıştır. Sekiz buçuk ay süren özgürlük dönemi sonrasında gazete tekrar kapatılmaya başlamıştır. Daha sekiz buçuk ay öncesine kadar Abdülhamit sansüründen dert yananlar şimdi basımdan dağıtıma varıncaya kadar bir sansür zincirine uğramışlardır. İttihat ve Terakki'nin iktidarı süresince basın kanunda yapılan değişiklikler Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu zor koşullarla da yakından ilişkili olmuştur. İttihat ve Terakki yanlısı

³⁴⁷ Demir, "İktidar-Basın İlişkilerinin ..." s. 376.

³⁴⁸ Hakan Aydın, "Cemiyet-i Matbuat-ı Osmaniye: Kuruluşu ve Basında Tartışmalar", *Selçuk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 27, Konya 2010, s. 564.

³⁴⁹ Kabacalı, s. 136.

gazeteler dışında birçok gazete ya kapatılmış ya da kapattırılmıştır. Bu İttihatçı yanlı gazetelerde Balkan Savaşları sırasında Türkçülük teması işlenmiş ve iktidarın açıklamaları haricinde bir şey yazmaları yasaklanmıştır. Savaş uzun sürünce barış yanlısı yazılara başlamışlardır. İttihatçı hükümetin düşmesi ve Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra Anadolu'dan İstanbul'a gelen muhalif gazeteciler yeni bir "basın patlaması" ve "İttihatçılıktan arınma" akımı başlatmışlardır.³⁵⁰ Mütareke yıllarında İstanbul'da çeşitli görüşlerde gazeteler çıkarılmıştır. Milli Mücadeleyi destekleyenler; İleri, Yenigün, Akşam, Vakit iken, Milli Mücadeleye saldıranlar; Peyam-ı Sabah, Alemdar, Türkçe İstanbul gazeteleridir. Bunların dışında Anadolu direnişine sempati duyanlar ise; Tasvir-i Efkar, Tevhid-i Efkar, İstiklal, İkdam ve Tercüman-ı Hakikat gazeteleri olmuştur. Tanin gazetesi 1922'de tekrar kurulmuş ve yine İttihatçıları desteklemiştir. Yine bunların dışında koyu İslamcılar Sebilürreşad etrafında toplamış, komünistler ise Aydınlık dergisini çıkarmışlardır.³⁵¹ Osmanlı Devleti'nin tarih sahnesine veda etme dönemi yaklaşırken, Türkiye'de basın-yayın ve çeşitli iletişim alanlarında yeniden yenilenen bir kimlik kazanmaya başlayan bu alanın temsilcileri çok boyutlu olarak başka yeni gelişmelere açılmışlardır. Ayrıca tüm yetersizliklere karşın geçmişin düşünsel deneyimi ve birikimiyle gelecek için gerekli olan ön koşulları da oluşturmayı başarmışlardır. Anadolu 1919'la 1922 yılları arasında bölünüş, parçalanış ve yeniden derlenişini tanımış, tarihle hesaplaşmış ve çözüme ulaşmıştır. Tez-antitez çelişkileri arasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti, bir sentez olarak ortaya çıkmıştır.³⁵² Bu kazanımların oluşumunda ulusal bağımsızlık savaşına Anadolu basınının hemen hepsinin verdiği destek ve İstanbul basınının Anadolu basınına oranla azda olsa verdiği desteğin büyük katkısı olmuştur. Özellikle Mustafa Kemal Paşa'nın yapılan yayınlarla, yanlış bilgilendirmenin önüne geçmek için kamuoyunun bilinçlenmesi adına basını desteklemesinin ve bu konuda göstermiş olduğu çabalarında önemli bir payı olduğunu ifade etmek gerekmektedir.³⁵³

³⁵⁰ Hakan Aydın, *İkinci Meşrutiyet Devrinde Basın ve Siyaset* (Ed. Hakan Aydın), *İkinci Meşrutiyet Dönemi Basın Sansürü*, Palet Yayınları, Konya 2010, s. 250-255.

³⁵¹ Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere...*, s. 98.

³⁵² Ali **Gevgilli**, *Türkiye'de Yenileşme Düşüncesi, Sivil Toplum, Basın ve Atatürk*, Bağlam Yayıncılık, İkinci Baskı, İstanbul 1990, s. 103-107.

³⁵³ Yücel **Özkaya**, *Milli Mücadelede Atatürk ve Basın (1919-1921)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989, s. 70.

2.4.1. 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi ve Basın

Atatürk dönemi sonrasında sonrası İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı döneminde gerek Türkiye'de gerekse dünyada olağanüstü hadiseler meydana gelmiştir. 1939-1945 yılları arası İkinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı ve “yeni dünya düzeninin” kurulduğu, bu bağlamda Türkiye'de de çok partili hayata geçildiği bir dönem başlamıştır. Basında bu dönemden etkilenmiş, sorunlu ve çalkantılı bir dönem yaşamıştır.³⁵⁴ 1939-1945 yılları arasında meydana gelen II. Dünya Savaşı Türkiye'de de bazı tedbirler alınmasını zorunlu kılmıştır. Bu kapsamda, İstanbul bölgesinde ilan edilen sıkıyönetimle hükümet, savaş bitene kadar sınırsız yetkilerini kullanma imkânı bulmuştur. Basın özgürlüğü bu dönemde rafa kaldırılmış; hükümet, istediği zaman ve sürece gazeteleri kapatma imkânı bulmuştur. Topuz'un ifadesiyle, “Gazetenin patronlarına, gazeteni artık çıkarabilirsin” denilene kadar gazeteler kapalı kalmıştır. “Akşam, Tasvir, Son Posta, Vatan, Akşam, Cumhuriyet, Ulus, Vakit Sabah, Tan, Tanin” bu dönemde yayımlanan başlıca gazeteler olarak bilinmektedir. Türkiye'de çok partili döneme geçilirken basının büyük bir bölümü DP'yi desteklemişlerdir. CHP basının desteğini almak istese de 1931 Matbuat Kanunu buna engel olmuştur. DP yetkilileri ise basın özgürlüklerini sağlayacaklarına dair güvence vermişlerdir. Böylece basının seçim döneminde desteğini arkalarına almışlardır. 1950 seçimlerinden sonra CHP köşesine çekilmiş, DP iktidara gelmiştir. Basının büyük ümitler bağladığı DP, ilk yıllarda basınla ilişkileri iyi yürütmüş ve yakın ilişkiler kurulmuştur. Topuz, DP ile basın ilişkilerin iyi gittiği ve bu dönemi, gazete sahipleri ile Adnan Menderes arasında “balayı dönemi” olarak ifade etmiştir. DP 1950'de Basın Kanunu'nu hazırlayarak sözünü yerine getirmiş, hükümetin basın üzerindeki denetimi neredeyse kalkmıştır. Yine Sedat Simavi'nin 1948 yılında çıkardığı Hürriyet gazetesi yerleşik gazetecilik anlayışına karşı köklü değişiklikler getirerek kısa sürede geniş okur kitlesine ulaşmıştır.³⁵⁵ Hürriyet'le beraber 1950'nin başlarında Cumhuriyet, Son Posta Yeni Sabah, Vakit Vatan, Yeni İstanbul, Hergün, Akşam yayımlanan başlıca gazeteler olmuştur. Muhalefet iken basından destek gören DP, 1954 sonrasında sert eleştirilerin hedefi olmaktan kurtulamamış, Basın Kanunu'nu

³⁵⁴ Atabay, s.115.

³⁵⁵ Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere...*, s. 169-170,184-194.

değiştirmek ve basını baskı altına almak isteyince bu durum basın-iktidar ilişkilerin gerginleşmesini beraberinde getirmiştir.³⁵⁶

Basını tamamen iktidar kontrolüne almayı amaçlayan kanun düzenlemesi, basın ile iktidar arasındaki iplerin kopmaya başladığının ilk işareti olmuş, her iki taraf içinde tahammülsüzlüğün giderek arttığı yeni bir döneme girilmiştir. DP'nin 1954 seçimlerinden güçlü çıkmasının ardından hükümeti eleştiren Ulus gazetesi Başyazarı Hüseyin Cahit Yalçın'ın 24 yıl hapis cezasına çarptırılması ve 6-7 Ekim olaylarında yaşananlardan hükümetin basını sorumlu tutması sonrasında 1956'da Basın Kanunu'nda ağır yaptırımları olan yeni bir düzenle yapılmıştır. Bulunmaz'a göre, Demokrat Parti, 1956 yılında yaptığı bu yasa değişiklikleri sansürün, tehdidin, baskının ve iktidar gücünün basının üzerinde "Demokles'in kılıcı" gibi sallanmasına neden olmuştur. DP'nin 10 yıllık iktidarının ilk iki yılı hariç geriye kalan sekiz yıllık süreç içerisinde basına yönelik uyguladığı sansür ve baskılar döneminin Türk basın tarihi açısından "kaybedilen karanlık yıllar" olmasının yanında ayrıca bu dönem, günümüze Türk basınının bilinçaltı işleyen refleks haline gelmiş, birçok hareketinde temellerinin atıldığı bir dönem olmuştur.³⁵⁷ Atabay, DP döneminde basın üzerindeki baskının özellikle 1957'den artış gösterdiğini belirtmiştir. Bunun nedeni ise 1957 seçimlerinde ciddi oy kaybeden DP'ye karşı bütün muhalefet partilerinin DP'nin seçimlere hile karıştırdığını iddia ederek seçim sonuçlarına itiraz etmesi ve basının da bu haberleri manşetten vermesi olarak göstermiştir. DP yöneticileri yapılan bu haberlere sert tepki göstermiş, basın organlarına açılan davalara karşı protesto bildirisi yayınlayan İstanbul Gazeteciler Sendikası bir süre kapatılmıştır. Atabay ayrıca, TBMM'de sorulan bir soru üzerine hükümet adına cevap veren bir bakanın, 1950-1958 yılları arasında hüküm giyen gazeteci sayısının 811 olduğunu söylediğini aktarmıştır. 1957 sonrasında muhalefetinde sesi kısılmak istenmiş, İnönü'nün bazı demeçlerine dahi yayın yasağı konulmuştur.³⁵⁸

Gerek DP hükümetinin kuruluşu öncesi ve sonrasında, gerekse 1954 ve 1957 seçimleri öncesi ve sonrasında askerin görüşlerini yansıtabilecek haber ve yorumlara basında rastlanmamıştır. Öyle ki Dokuz Subay Olayını kamuoyu basın yasağı nedeniyle bir ay

³⁵⁶ Kabacalı, s. 215-216.

³⁵⁷ Barış **Bulunmaz**, "Türk Basın Tarihi İçerisinde Demokrat Parti Dönemi ve Sansür Uygulamaları", *Öneri Dergisi*, Cilt 10, Sayı 37, Ocak 2012, s. 209-212.

³⁵⁸ Atabay, s. 148.

sonra öğrenmiş, yargılamaların olduğu 26 Mayıs 1958 tarihinden önceki günler içinde birkaç gazetenin manşeti dışında konuyla alakalı hiçbir haber ve yorum yayınlanmamıştır. Bununla birlikte 5 Haziran 1950’de askeri kurye uçaklarının halka havadan attıkları bildiriler, 25 Mayıs 1960’da havacı subayların Menderes’i Eskişehir havaalanında protesto etmeleri, Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel’in muhtıra mahiyetindeki mektubu, o dönemlerde basında hiçbir şekilde haber ve yorumlarda yer almamıştır. Olaylar, 27 Mayıs sonrasında basında yer almış, 1957 sonrasında hükümetle basın arasının iyice açılmaya başlamasıyla eleştiriler ekonomik sıkıntılar ve yolsuzluklar üzerinden sertleşmiştir. Milliyet ve Cumhuriyet gazeteleri darbeden önceki birkaç ay öncesinden başlayarak eleştirilerinin şiddetini artırmışlar, Hürriyet ve Tercüman gazetelerinin hükümete desteği ise 27 Mayıs’a kadar devam etmiştir. 10 yıllık DP iktidarı döneminde sivil-asker ilişkilerinde son birkaç ay dışında görünürde ciddi bir sürtüşme yaşanmamıştır. Basın da hükümetin ordu ile alakalı düzenlemelerini ileriki yılların aksine rejim meselesi yapmamış, bir hükümet politikası olarak görüp normal karşılamıştır.³⁵⁹

Çakır ve Yavalar, 1950-1960 yılları arasında DP ile basın arasındaki durumu, basının eleştiri görevini zorlaştıran kanunların varlığı, Devlet Radyosu’nun sadece DP’nin propagandasını yapması, “besleme basın” olarak nitelendirilen hükümetin desteğini alan basın-yayın organlarının artışı ve gazetecilerin hapsedilmesi nedeniyle basın-iktidar ilişkilerinin sağlıklı bir zemine oturtulamadığını belirtmişlerdir. Özellikle son dönemde birçok basın organının “DP’nin baskılarına karşı koyma siyaseti ürettiği ve iktidarın değiştirilmesi yönünde önemli etkilerinin olduğunu” ifade etmişlerdir.³⁶⁰ Gülmez ve Aşık ise, 27 Mayıs Darbesi’nin gazetelerin yayın politikalarını da etkilediğini belirterek, darbe gerçekleşmeden önce iktidarı destekleyen Havadis gazetesinin yayın politikası üzerinden durumu açıklamışlardır. Buna göre, Havadis’in darbe sonrasında önce tarafsız kaldığını ve darbeye alakalı haberleri doğrudan yorumsuz verdiğini, ilerleyen dönemde darbeyi destekleyen yayınlar yaptığını, en sonunda ise gazetede DP’yi eleştiren yayınların çokça yer aldığını belirtmişlerdir. Aşık, durumun sebebini, Havadis’in yayın politikasının siyasi iktidarlara, hâkim düzene ve kendilerini destekleyen ekonomik

³⁵⁹ İrfan **Neziroğlu**, *Türkiye’de Askeri Müdahaleler ve Basın*, Türkiye Demokrasi Vakfı, Ankara, 2003, s. 70-76.

³⁶⁰ Hamza **Çakır** ve D. Elif **Yavalar**, “Demokrat Parti İktidarı ve Basın”, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 6, Sayı 3, 2017, s. 270.

kaynaklara göre şekil alması, sabit bir felsefesi, düşünce yapısı, ideolojik örgüsünün olmamasından dolayı bir gün önce yanında yer aldığı, övdüğü kitlenin bir gün sonra karşısında yer alarak ciddi eleştirilere tabi tutmasının tutarsızlığıyla açıklamışlardır.³⁶¹

27 Mayıs sonrasındaki gelişmelerden biri de basın yasaklarının düzenlenmesi olmuştur. Bu bağlamda basın yasaklarının kaldırılmasına yönelik kampanya açılmış, MBK ilk önce “Neşir yoluyla veya Radyo ile işlenecek cürümler hakkındaki 6338 ve 6732 Sayılı Kanunları” ele alarak, 12 Ekim 1960’da 94 Sayılı Kanunla bunları iptal etmiştir. Daha sonra 29 Kasım 1960’da eski basın kanununda yer alan antidemokratik hükümlerin tamamını çıkardığı 143 Sayılı Kanunla kaldırmıştır. Yine gazetecilerin DP döneminden beri istediği “ispat hakkı” getirilmiş, böylece suç isnat edilen kişinin işlediği suç ispat edilirse kamu yararı gözetildiğinden dolayı gazetecilerin haberlerinin ispatı halinde herhangi bir ceza almalarının önüne geçilmiştir. Bu dönemde 212 Sayılı Kanun değiştirilmiş, gazetecilerin yasal hakları da güvence altına alınarak, “kıdem hakkı, Ölüm ödeneği, gazetelerin kapanması durumunda gazetecilere ödenek verilmesi, kar eden gazetelerin gazetecilerine her yıl bir maaş ikramiye verilmesi” gibi düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca 212 Sayılı Kanunun yürürlüğe girdiği 10 Ocak “Çalışan gazeteciler bayramı” olarak kabul edilmiştir.³⁶²

Demokrasi tarihimizde bir ilk olan 27 Mayıs darbesi, Neziroğlu’nun ifadesiyle “Türk basını için bir turnusol kâğıdı vazifesi görmüştür.” Emir-komuta zinciri dışında bir grup subay tarafından gerçekleşen bu darbenin en büyük sorununun meşruluğu ve halkın desteği olduğu dikkate alındığında, basının yaklaşımı demokrasinin geleceği açısından hayati öneme sahip olmuştur. Ne yazık ki basın darbenin meşruluğunu sorgulamak yerine ne kadar doğru ve yerinde bir hareket olduğunu savunma yarışına girişmiştir. Askerî darbe gece yarısı yapıldığından dolayı 27 Mayıs 1960 tarihli gazetelerde pek haber ve yer almamıştır. Darbeyi bütün gazeteler manşetten vermiş, Cumhuriyet “Kahraman Türk Ordusu Bütün Memlekette Dün Gece Sabaha Karşı İdareyi Ele aldı”, Tercüman “Kansız Olarak Ordu İdareyi Ele Aldı Kısa Zamanda Seçime Gidilecek”, Hürriyet “Türk Ordusu Vazife Başında: Silahlı Kuvvetlerimiz Bütün Yurtta İdareyi Fiilen Ele Aldı”, Milliyet ise “İdare Orduda” manşetleriyle darbeyi duyurmuşlardır.

³⁶¹ Nurettin **Gülmez** ve Süleyman **Aşık**, “27 Mayıs 1960 Darbesi Sürecinde Havadis Gazetesi”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 12, Sayı 3, Eylül 2014, s. 92.

³⁶² Topuz, *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, s. 206-210.

Gazetelerin ilk sayfalarında darbeciler tarafından radyodan yapılan bildiri yer almıştır. Hürriyet gazetesi ise bir istisna olarak küçük bir haber sütununda “Bayram Sevinci: İstanbul Bayraklarla Donandı” haberini vatandaşa bir bayram havası yaşanmış gibi vermiştir. Gazetelerin yaklaşımları 28 Mayıs sonrasında daha belirgin hale gelmiştir. Hürriyet gazetesi 29 Mayıs’ta “hürriyet bayramı”, ”kurtuluş hareketi” 30 Mayıs’ta “Milli İnkılap”, Çetin Altan 31 Mayıs’ta Milliyet’te darbeyi “Şık İhtilalimiz” başlığıyla vermiş, Yaşar Kemal 5 Haziran tarihli Cumhuriyet gazetesinde “Mustafa Kemal İhtilalinin Devamı” ve “milletin büyük saygısıyla sevgisiyle bağrına bastığı ihtilalimiz” ifadelerini kullanmıştır. Bu ifadelerin dışında da zaman zaman ölçünün kaçırıldığı haber ve yorumlarda yapılmıştır. Yine gazetelerde darbe öncesi ve sonrası yayınlar arasında tutarsızlıklarda görülmüştür. Tercüman ve Hürriyet gazeteleri darbe öncesinde DP’nin politikalarını destekleyen yayınlar yaparken, Milliyet ve Cumhuriyet gazeteleri muhalif bir konumda olmuşlardır. Darbe sonrasında Milliyet ve Cumhuriyet’in yayınları tutarlılık gösterirken Tercüman ve Hürriyet tam bir tutarsızlık içerisinde olmuşlardır. Ayrıca iddia edildiği gibi darbe sonrasında basın için tam bir hürriyet ortamı oluşmadığı gibi tam aksine darbeciler basını kontrol altına almaya çalışmışlardır.³⁶³

27 Mayıs sonrası basının çoğunluğu, DP aleyhine yayınladığı haberleri araştırmadan, doğruluğunu sorgulamadan sunmuştur. Bu durum birçok delilsiz, çirkinlik derecesine varan iftiraların atılmasına neden olmuştur. Haberlerde DP’yi yöneticilerini suçlu göstermek ve küçük düşürmek amacıyla, “Sabık iktidarın taraftarlarını silahlandırmaya çalıştığı ve ordudan 37 bin tüfek istediği açıklandı...”, “Buzhanelerde toplu halde cesetler çıktı. Cesetlerin ekserisinin nümayişlerde öldürülen talebeler olduğu açıklandı...”, “Harp Okulunun imha planı açıklandı..” şeklinde birçok yazı kaleme alınmıştır.³⁶⁴ Darbeden birkaç gün sonra gazeteci Bedii Faik meşru ve demokratik yollarla iktidara gelen DP’ yöneticilerinin, bakanlarının, milletvekilleri hatta ailelerinin askerlere karşı “Bizi halka teslim etmeyiniz!..” diye yakardıklarını dahi iddia etmiştir. Yine Vecihi Ünal Akşam gazetesindeki “Yaşasın idealizm” başlıklı yazısında, “Bin yaşa şanlı ordu, çok yaşa Cemal Paşa!...” diyerek darbeyi destekleyen ifadeler yer vermiş, 27 mayıs sabahı darbeyi radyodan duyduğunda Menderes’i kast ederek “..Diktatörün sonunu müjdeleyen sesi dinleyerek sevinmişim...” demiştir. Yine

³⁶³ Neziroğlu, s. 79-81.

³⁶⁴ Cemal **Anadol**, *Türk Siyaset Tarihinde Demokrat Parti*, Yeni Kuvayı Milliye Yayınları, İstanbul 2004, s. 118.

Akşam'da yazan Aziz Nesin'de “..Onlara acımayacağız, affetmeyeceğiz ki toplumumuz bütün bu pisliklerden yıkansın...” şeklinde darbeye devrilen iktidara yönelik çok sert bir yazı yayınlamıştır.³⁶⁵

27 Mayıs askerî darbesinin, otoriter askerî yönetim tarafından gerçekleştirildiği ve otoriter basınında bu duruma destek vererek darbeyi meşrulaştırmasıyla organizasyon anlamında başarıya ulaşan bir darbe olduğu ifade edilebilir. Sonrasında da basın bilinçli olarak darbe kavramı yerine ihtilal kavramını kullanılmış, böylece darbeyi halka mâl ederek meşrulaştırma gayreti içerisinde olunmuştur.³⁶⁶ Özkır, 24 Mayıs 2015 tarihli Milat gazetesindeki yazısında, basının 27 Mayıs gecesi darbeye teslim olduğunu, askeri ideolojiyi içselleştirdiğini ve böylece basının askeri bir niteliğe büründüğünü belirtmiştir. Özkır ayrıca, bu tarihten sonra askerin, basın açısından birincil haber kaynağının ve tüm kırmızı çizgilerin başlangıcı olduğunu, basının neyi doğru kabul edeceğine ve neyi yanlış olarak göreceğine karar vermek için askerden gelecek enformasyona odaklanmaya başladığını ifade etmiştir.³⁶⁷

2.4.2. 12 Mart 1971 Muhtırası ve Basın

12 Mart'a giden süreçte ülkenin yaşadığı toplumsal olayların ağır travması ve siyasetin yaşanan olayları önlemede yetersiz kalmasından dolayı, ordu içerisindeki radikal askerlerin hiyerarşi dışında darbe yapmasının önüne geçmek için bütün kuvvet komutanlarının imzasıyla hükümete muhtıra verilerek rejime darbe yapılmıştır.³⁶⁸ Muhtıra öncesi basının gündemini, sansasyonel eylemleriyle gündeme gelen “Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu” isimli sol marjinal örgütün kaçırdığı Amerikan askerleri ve ODTÜ'de öğrencilerle askerler arasında yaşanan çatışmalar meşgul etmiştir. Ordu içerisinde darbe yapma niyeti olan subayların 9 Mart'taki darbe girişimi basına yansımamıştır.³⁶⁹ Gazeteler bir gün önce ODTÜ'de yaşanan öğrenci olaylarını “OTDÜ

³⁶⁵ Mine Söğüt, *Darbeleri Kalemler 27 Mayıs-12 Mart-12 Eylül*, Getto Basın Yayın, Birinci Basım, İstanbul 2010, s. 45-51-54.

³⁶⁶ Ahmet Toklucuoğlu “27 Mayıs Otoritesi ve Medya Temsili” (Ed. Ümit Güneş), *II. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi Bildiriler Kitabı* Bursa Kültür A.Ş, Sayı 4, Bursa 2013, s. 1135, 1146.

³⁶⁷ Yusuf Özkır, “27 Mayıs Darbesi ve Basın”, Web Sitesi: <https://www.setav.org/27-mayis-darbesi-ve-basin/>, Erişim Tarihi: 15.11.2015.

³⁶⁸ Zafer Üskül, *Siyaset ve Asker*, AFA Yayınları, İstanbul 1989, s. 129.

³⁶⁹ Abdullah Yaşar, *Yeter Söz Milletin*, Popüler Kitaplar, İstanbul 2007, s. 123.; Neziroğlu, s. 157.

savaş alanına döndü” haberiyle manşetten vermiş, Başbakan Demirel ise “sıkıyönetim söz konusu değil” diyerek durumu geçiştirmiştir.³⁷⁰

27 Mayıs’ta yazılı basın ve aydınların ön planda yer almasından yeterli dersi çıkaramamış olmanın tekrarı bu kez 12 Mart 1971 muhtırasında kendini göstermiştir. Radikal sol çevreler darbenin tıpkı 27 Mayıs’ta olduğu gibi 12 Mart’ta da sağ gruplara karşı yapıldığını düşünerek muhtırayı büyük bir memnuniyetle karşılamışlardır. Sol aydınlar ve muhtıranın radyoda okunduğunu duyan sol hareketlerin çoğu, birbirini kutlayarak askere sunacakları reformları hazırlamaya girişmişler ve bu konuda muhtıranın ilk günlerinden itibaren tavsiyeler sunmuşlardır. Kısa bir süre sonra bunun 27 Mayıs benzeri bir darbe olmadığı ortaya çıktığında müthiş bir yanılğı yaşanmışlar ve darbenin sol görüşlü subaylardan değil komuta kademesinden geldiğini geç anlamışlardır. Sol radikal grupların güçlü kalemleri olan Çetin Altan, İlhan Selçuk, Uğur Mumcu, İlhami Sosyal gibi isimler, 12 Mart muhtırası sonrasında kaleme aldıkları yazılarda memnuniyetle darbeye destek verdiklerini yazılarında ifade etmişlerdir.³⁷¹

12 Mart öncesi birçok gazete askerî darbe ihtimali üzerinde durmamış, Milliyet gazetesi ise 4 Mart 1971 tarihli baskısında Genelkurmay Başkanı Tağmaç’ın açıklamalarına haber ve yorumlarında yer vererek müdahale ihtimalinden bahsetmiştir. Haberde Tağmaç’ın, “Ordunun baskısı ile devlet yaşamaz” sözlerini manşete taşımış ve “biz gidip onlara şunu yap, bunu yap dersek demokrasi kalmaz” diyerek, “aşırı uçların orduyu demokratik rejime karşı harekete itmek amacı güttüklerini” şeklindeki görüşlerine ve sözlerine yer vermiştir. Abdi İpekçi başyazıda açıklamaları değerlendirerek, acil tedbir alınması çağrısında bulunarak, aksi halde Tağmaç’ın son çare olarak bahsettiği darbenin kaçınılmaz olacağını ifade etmiştir. Muhtıranın ardından 13 Mart 1970 tarihli gazetelerden Milliyet gazetesi, muhtırayı “Silahlı Kuvvetler Sunay’a ve Meclis Başkanına Muhtıra Verdi, Demirel İstifa Etti”, Cumhuriyet “Türk Ordusu İdareyi Üzerine Almaya Kararlı”, Hürriyet “Ordu Ültimatı Verdi Hükümet İstifa Etti”, Tercüman “Derhal Kuvvetli Bir Hükümet Kurulmazsa Ordu İdareye El Koyacak” başlığıyla manşetten vermişlerdir. Muhtıra sonrası gazeteciler yine darbeyi meşru gösterme yoluna gitmişlerdir. İpekçi Milliyet’teki 15 Mart tarihli yazısında

³⁷⁰ Üskül, s. 129.

³⁷¹ Dursun, *12 Mart Darbesi*, s. 64-67.

vatandaşın olaydan memnun olduğunu ve “Komutanların niyeti demokratik düzenin devamını sağlamak olup herhangi bir darbe girişiminde bulunmayı asla düşünmediklerini” belirtmiştir. Nadir Nadi 13 Mart tarihli Cumhuriyet’teki yazısında muhtırayı “Devrimci Ordunun Sesi” olarak tanımlamış, İlhan Selçuk ise 12 Mart’ta Cumhuriyet’teki yazısında bildiriye “devrimci çizgide atılmış bir adım” olarak değerlendirmiştir. Tercüman’dan Ergun Göze 14 Mart’taki yazısında, muhtıranın “komünizme dur” anlamında olduğunu, aynı tarihte Tarık Buğra “Beklenen Ses” başlıklı yazısında anarşi ve şiddet hareketlerinin ardından muhtırayı meşru kabul etmiştir. Hürriyet gazetesi ise muhtıra öncesi ve sonrasını kapsayan bir haftalık dönem içerisinde köşe yazısı yayınlamamıştır.³⁷²

12 Mart sonrasında Anayasanın 22 ve 27. maddeleri değiştirilmiş, yapılan değişiklikle gazete ve dergilerin “milli güvenlik”, “kamu düzeni” ve “genel ahlak ilkesi” gibi yoruma açık hükümleri gereğince toplatılabilmesine imkân tanınmıştır. 1972 yılından başlamak üzere pek çok gazeteci tutuklanmış ve hapis cezasına çarptırılmıştır. 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 yılları arasında birçok gazeteciye suikast düzenlenmiş, bazıları saldırılarda hayatını kaybetmiştir.³⁷³ 27 Mayıs darbesine övgüler düzen ve darbelerden medet uman basın bir kısmı, 12 Mart’ın sonuçlarından kendileri de etkilenince darbecileri eleştirmişlerdir. 27 Mayıs’a “alkış tutan” Bedii Faik 12 Mart’tan mustarip olmuş 16 Mart 1976’da Son Havadis gazetesindeki yazısında muhtıranın üst komuta kademesinin ‘altını tutamam’ gayesiyle yaptığını ve bunun “sol oyunlarının bir gayesi olduğunu” dile getirmiştir. Faik yazısında ayrıca “12 Martçılar anarşinin kaynağından fişkırان bir arzuyu ‘milletin selameti’ sunmak hatasını işlemişlerdir...” diyerek darbecileri eleştirmiştir.³⁷⁴ Bedii Faik bir başka yazısında darbe karşıtı tavrını korumuş ve askerin yönetime el koymasını “pire için yorgan yakmak” şeklinde değerlendirmiştir. Son Havadis’ten Orhan Seyfi Orhon ve Tekin Erer yazılarında darbecilere ve onları destekleyenlere açıktan cephe almıştır. Tercüman gazetesi de darbeye karşı tavrı almış, yazarları Ahmet Kabaklı ve Cüneyt Arcayürek darbe karşıtı yazılara köşelerinde yer vermişlerdir. Tarık Buğra gibi yazarlar ise darbecilerin yanında yer almışlardır.

³⁷² Neziroğlu, s. 157-159.

³⁷³ Atabay, s. 161.

³⁷⁴ Yaşar, s. 127.

Tek'e göre, 27 Mayıs'ta darbecilere topyekûn destek veren Türk basını, 12 Mart muhtırasında daha temkinli davranmıştır. Milliyet, Cumhuriyet, Akşam ve Devrim gazeteleri çeşitli gerekçelerle darbeyi desteklemişler, Dünya, Son Havadis, Tercüman gazeteleri darbeye karşı "cesurca" tavır koyabilmişlerdir. Tek, ayrıca 27 Mayıs'ı destekleyen bazı yazarların 12 Mart'a karşı sert çıkış yapmalarını da dikkat çekici bulmuştur.³⁷⁵ Dursun ise Tek'in aksine Tercüman gazetesinin başta muhtırayı içene sindiremediğini kısa bir süre tereddüt gösterdikten sonra destek vermeye başladığını ifade etmiştir. Tarık Buğra'nın darbeyi destekleyen yazılar yazdığını doğrulayan Dursun, bunun yanında Ahmet Kabaklı ve Ergun Göze'nin de darbeye destek veren yazılar yazdığını³⁷⁶ Milliyet gazetesinin ise daha ortada bir politika izleyerek gelişmeleri soğukkanlılıkla değerlendirmeye çalıştığını ve demokratik rejimin daha az yara almasına özen gösterdiğini belirtmiştir. Ayrıca 12 Mart sonrası 11 ilde sıkıyönetim ilan edilmesiyle radikal sola karşı operasyon başlatılmış, muhtırayı başta destekleyen radikal solun güçlü kalemlerinden Çetin Altan, İlhami Soysal, İlhan Selçuk ve Mümtaz Soysal tutuklanmış, sol görüşlü dergilerin hepsi toplatılmış, Akşam ve Cumhuriyet gazeteleri 10 gün süreyle kapatılmıştır.³⁷⁷

2.4.3. 12 Eylül 1980 Askerî Darbesi ve Basın

1971 muhtırasının ardından Türkiye'de yönetici sınıfın ülkeyi yönetemez hale getirdiği, siyasal kurumlarının neredeyse tamamında yönetim krizleri yaşadığı, can ve mal güvenliğinin ortadan kalktığı bir ortam oluşmuştur. Ortaya çıkan bu koşullarda toplumsal ve siyasal kutuplaşmaya yönetim birimleriyle güvenlik birimleri de dâhil olmuş ve ülkenin her yerinden katliam, suikast ve cinayet haberlerinin geldiği bir ortamın sonucunda ordu yine "istisna haline" karar vererek yönetime el koymuştur.³⁷⁸

1980'li yılların başında ülkedeki kaos ortamı askeri rahatsız etmiş ve 27 Aralık 1980'de Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları Cumhurbaşkanı Korutürk'ü Çankaya Köşkü'nde ziyaret etmiş, bu görüşmede kendisine bütün Anayasal kurum ve kuruluşları uyaran bir mektup verilmiştir. Bu mektubun içeriği yaklaşık bir hafta sonra 2 Ocak

³⁷⁵ Tek, s. 16, 92.

³⁷⁶ Dursun, *12 Mart Darbesi*, s. 70-71.

³⁷⁷ Dursun, *Ertesi Gün...*, s. 155-159.

³⁷⁸ Vildan İyigüngör, *Medyada Tanıklık: Türkiye'de Askerî Darbeler*, Beta Yayıncılık, Birinci Basım, İstanbul, 2009, s. 27.

1980’de Hürriyet gazetesinde Cüneyt Arcayürek imzasıyla manşetten “Ordu Uyarı Mektubu Verdi” başlığıyla yayınlanmıştır. Yine aynı gün mektup radyoda da yayınlanmıştır. Arcayürek’in o günlerde bu mektubun içeriğini öğrendiği kaynağı TSK’dan bir yetkili olarak belirtmiş daha sonra bu kişinin dönemin Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Bülent Ulusu olduğunu söylemiştir. Ulusu, mektubun içeri hakkında Arcayürek’i bilgilendirirken Bu metnin “12 Mart muhtırasından farklı olarak tek bir kişiye değil bütün siyasi partilere ve bütün Anayasal kurumlara verildiğini” söylemiştir. Yine metnin sonunda bildirilen “önlemler alınmadığı takdirde yönetime el koyarız” diye bir ifadenin bulunmadığı fakat bunu Ulusu’ya “Ya partiler sıralanan önlemleri almazsa, o zaman?” diye sorduğunda, “o zaman, yönetime el koyarız!” dediğini aktarmıştır. Nitekim uyarı mektubundan dokuz ay sonra beklenen darbe gerçekleşmiştir.³⁷⁹

12 Eylül öncesinde basının yaşanan olayların haberini verirken kullandığı üslup dikkat çekmektedir. Cumhurbaşkanı seçim sürecinde yaşanan belirsizlik manşetlere “Meclis Aday, Vatandaş İş Bekliyor” şeklinde verilen haberlerle yaşadıkları memnuniyetsizliği ifade etmişlerdir. Yine Meclis’te yaşanan gensoru tartışmaları ve partiler arası sürtüşmeler her gün manşetlerden verilmiştir. Ülkede anarşi ortamında yaşanan karşıt görüşlerin çatışmaları tüm detaylarına kadar gazetelerde yer almıştır. Olayların meydana geldiği mahalleler bile manşette yer almış, ölü sayıları iri puntolarla manşete taşınmış, böylece halk korku ve panik havasına sokulmuştur. 12 Eylülcülerin “kardeş kavgası”, “siyasi istikrarsızlık” söylemlerinin altını doldurmasında basın etkili bir araç olmuştur.³⁸⁰

Askerî darbenin sabahında gazeteler tam bir uyum içerisinde haberlere yer vermişlerdir. Cumhuriyet ve Hürriyet gazeteleri “Ordu Yönetime El Koydu”, Milliyet “Yönetim Orduda”, Tercüman ise “Silahlı Kuvvetler Yönetime El Koydu” şeklinde gazetelerin manşetlerinde yer almıştır. 13 Eylül günü ise Cumhuriyet gazetesi manşetinde darbenin amacını “Ana Hedef Atatürkçülük” şeklinde vermiş, Milliyet gazetesi Evren’in mesajını “Evren: Yeni Yönetime Herkes Yardımcı Olmalı” ifadeleriyle paylaşmıştır. Hürriyet gazetesi “Atatürk Yolunda Devam” manşetiyle rejime vurgu yaparken, Tercüman ise

³⁷⁹ Cüneyt **Arcayürek**, *11 Cumhurbaşkanı 11 Öykü Çankaya (1923-1980)*, Cumhuriyet Kitapları, Birinci Baskı, İstanbul 2010, s 274-279

³⁸⁰ Tek, s. 132-136.

Evren'e atfen "Yeni Anayasa Hazırlanacak" şeklinde gelişmeleri manşetten duyurmuştur.³⁸¹

Uğur Mumcu 14 Eylül 1980 tarihli Cumhuriyet gazetesindeki yazısında, "Türk Silahlı Kuvvetleri'nin emir-komuta zinciri içinde yönetime tümüyle el koyması, yağmurun yağması gibi doğal bir olaydır!" ifadeleriyle darbeye destek çıkmıştır. Çetin Emeç ise 15 Eylül 1980 tarihli Hürriyet'teki yazısında "Bu ülkede ki, siyasi kavga adamın kafasına çivi çakmalarıyla son bulur..." ifadeleriyle darbecilerin sert yöntemlerini övmüştür. Emeç ayrıca yazının devamında 12 Eylül darbecilerinin tutukladıkları siyasetçilere karşı sağlandıkları rahatlığı 27 Mayıs darbecilerinin Başbakan Menderes ve DP yetkililerine yapılan muamelelerle kıyaslama hatasını işlemiş,

"Dükküler; kuyruklarında teneke çalına çalına götürülmüşlerdi. Bugünküleri birer turistik beldede, sanki tatile buyur ediyorlar: Son günlerde yıpranan kafaları, yorulan bedenleri dinlensin, dermiş gibi... Yanlarına ailelerini de katıyorlar... Özel bir istekleri mi var, o saat yerine getiriyorlar..."³⁸²

ifadelerini kullanarak adeta darbeciler adına 'parmak sallamıştır'. Ahmet Kabaklı ise, 17 Eylül 1980'de Tercüman'daki yazısında, "Ortada bir darbe yok!" ifadeleriyle durumu darbe olarak değerlendirmemiş, yaşanan olaylardan herkesin sorumlu olduğunu ve TSK'ya bu süreçte herkesin destek vermesi gerektiğini belirtmiştir."³⁸³

Dursun'a göre, gerek sağ gerekse sol basın, yaşanan terör olayları, ekonomik ve siyasal kaos bahanesiyle işlevini yerine getiremeyen siyasal ve Anayasal kurumlar nedeniyle 12 Eylül darbesine sahip çıkmışlardır. Darbe öncesi de eleştirilen partiler ve siyasetçiler yine ağır eleştirilerin hedefi olmuşlardır. Basın, eleştirilerinde yaşanan gelişmelerin sonucunu siyasilere ve partilere kesilmiş, sorunları çözemeyen rejim için darbenin kurtuluş ve gelişmelerin doğal sonucu olduğu teması işlenmiştir.³⁸⁴ Bu durum çok fazla sürmemiş, basında yine her zamanki gibi darbeden nasibini almıştır. Birand'a göre Türk basını Cumhuriyet tarihinin en güç yıllarını 12 Eylül'de yaşamıştır. Birand'ın deyimiyle: "Basın milli takım maçlarındaki gibi tek ses, tek yürek olmalı, 12 Eylül'le

³⁸¹ Neziroğlu, s. 175

³⁸² Söğüt, s. 208- 211.

³⁸³ Söğüt, 257.

³⁸⁴ Dursun, *Ertesi Gün...*, s. 221,223.

ilgili haberleri bu şekilde sunmalıydı.” Bu dönemde gazeteler toplam 300 gün kapatılmış, 400 gazeteci hakkında dava açılmış, 31 gazeteci cezaevine girmiştir. Gazetelerde haber yazmak sıkıyönetim yasakları içerisinde büyük ustalık gerektiren bir iş olmuştur. Askerin talimatlarıyla yazı yazmak zorunda kalan basın bunu yapmadığı takdirde ya gazete kapatılmış ya da gazeteci hakkında hemen tahkikat başlatılmıştır. Gazeteciler haberlerinin kaynağını darbecilere açıklanmaya zorlanmışlardır. Ülkenin yayın yapan tek kanalı olan TRT’de sansüre maruz kalmış, darbecilerin verdikleri emirler dışında yayın yapmaları yasaklanmıştır.³⁸⁵

Dündar’a göre, çoğu gazeteci ve yazar 12 Eylül’ü bir darbe olarak değerlendirmemişlerdir. Basının, 12 Eylül’ü bir darbe olarak görmek yerine, “zorunlu bir müdahale, yerinde bir adım, hatta barış harekâtı” gibi ifadeler kullanarak toplumu darbeye rıza göstermesini sağlaması açısından önemli bir faktör olmuştur. Bu bakımdan basın, kamuoyunun darbeyi içselleştirmesi ve geniş kesimlerin darbeye bakışını olumlu yönde değerlendirmesinde ayrıca darbenin meşruiyetini sağlamada önemli bir görev üstlenmiştir. Ayrıca, basınında darbeye bilerek, isteyerek destek verenler olduğu gibi bunun yanında baskılar karşısında ticari olarak kayıp vermemek için çekimser kalanlar veya tamamen magazin gibi unsurlara yönelerek 12 Eylül’e muhalefet etmeme yolunu seçenlerde olmuştur.³⁸⁶

Milli Güvenlik Konseyi, yönetime el koyduktan bir hafta sonra Sıkıyönetim Kanunu’nun 3. maddesini değiştirerek Sıkıyönetim Komutanlığı’na, haberleşmeye sansür koyma yetkisi vermiştir. 23 Eylül 1982’de kabul edilen yeni Anayasada da iletişim özgürlüğünü kısıtlayan maddeler yer almıştır.³⁸⁷ Bu kısıtlamalardan devletin kanalı TRT bile nasibini almış, TRT’ye şu emirler yollanmıştır:

“Aleyhimize olmayan dış haberler verilebilir. Anarşiye ait haberler verilmeyecektir. Herkesi ilgilendirmeyen küçük yangın ve trafik kazası gibi haberler verilmeyecektir. Milli Güvenlik Konseyi ve sıkıyönetime karşı haberler verilmeyecektir. Aksi belirtilmedikçe MGK bildirileri günde üç defa, sıkıyönetim bildirileri de iki defa yayınlanacaktır. 12 Eylül

³⁸⁵ M. Ali Birand, Hikmet Bila ve Rıdvan Akar, *12 Eylül Türkiye’nin Miladı*, Doğan Kitapçılık, üçüncü Baskı İstanbul 2001, s. 214-217

³⁸⁶ Lale **Dündar**, “12 Eylül 1980 Darbesinin Basına Etkileri”, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 8, Sayı 16, 2016, s. 151-152.

³⁸⁷Dündar, s.133.

müdahalesiyle ilgili halkla röportajlar yapılacak. Daha ziyade orta yaşlılarla konuşulacaktır.” Röportaj yayına girmeden önce tasvip alınacaktır.”

Basına yönelik baskılara karşı çıkan gazeteci Nadir Nadi, Kenan Evren’le görüşmesinde “Bari her gazeteye bir albay atayın, o ne yazacağımızı söylesin” sözüne karşılık Orgeneral Haydar Saltık: “Gerekirse bunu da yaparız, cesaretinizi frenlemek için” şeklinde sert bir karşılık vermiştir.³⁸⁸ Basına konulan sansür sadece bu uygulamalarla da kalmamıştır. 7 Kasım 1982’de yapılacak olan Anayasa referandumu öncesinde evet oyları beyaz pusula, hayır oyları mavi pusula olarak belirlenmiştir. Sıkıyönetim Komutanlığı referandumla ilgili hayır propagandasını çağrıştıran her şeyi yasaklamıştır. Bu sebeple bazı gazeteler referandum öncesinde mavi renge ambargo uygulamaya başlamışlardır. Sadece hayır propagandasının yapılmasını değil onu çağrıştıran, mavi rengin deniz ya da gökyüzü tasvirlerinde kullanılması bile suç unsuru olarak görülmüştür. Nitekim bazı gazeteciler bu yasağa uymadıkların dolayı askerler tarafından aranarak telkin edilmişler ve “emredersiniz paşam” demek zorunda kalmışlardır.³⁸⁹

12 Eylül sonrasında basının yayın politikası ordunun çizdiği çerçeve içerisinde kalmıştır. Basının ülkede normalleşme sürecine girip askeri vesayet kalkana kadar gerek Sağdan gerek Soldan basın mensuplarının yetkililere hesap vermek zorunda olduğu bir dönemi yaşamıştır. Ayrıca gazetecilerin bu dönemi anlattıkları kitaplarında darbe sonrası yazılmış olması vesayetin hafiflediğinin ve basının rahatladığının göstergesi olmuştur.³⁹⁰ Basına yönelik ağır baskı uygulaması nedeniyle basın asıl görevi olan toplumu bilgilendirme ve haber verme işlevinden uzaklaşarak giderek magazinleşen bir hal almıştır. 12 Eylül askerî darbesiyle beraber basına yönelik birçok kısıtlama ve yapılan yeni düzenlemeler, basının olaylara “apolitik bir yaklaşım” ortaya koymasına ve giderek halktan uzaklaşmasına neden olmuştur.³⁹¹ Böylece 1980’li yıllarda Türkiye’de büyük sermaye sahipleri medya alanına girmişlerdir. Medya sahipleri açısından “diğer sektörlerden ihale, kredi olanaklarından yararlanma, devlet teşviklerinden olduğu kadar diğer rantlardan da öncelik kapma, medyayı banka ve diğer şirketlerinin reklamında

³⁸⁸ Birand, Bila ve Akar, s. 215-217.

³⁸⁹ Hasan Cemal, *Demokrasi Korkusu 12 Eylül Günlüğü*, Doğan Kitap, İstanbul, 2004, s. 11-13.

³⁹⁰ Zafer Yıldırım, “Basın Özgürlüğü ve 12 Eylül Müdahalesinde Ordu-Basın İlişkisi”, *Mevzuat Dergisi*, Sayı 103, Temmuz 2006, s. 9.

³⁹¹ Ceyda Ilgaz, “Türkiye’de 1980 Sonrası Dönem ve Türk Basını”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı 17, İstanbul 2003, s.116-117.

kullanma, pazarlama faaliyetlerini artırma” gibi nedenlerle medya sahipleri ile iktidar arasındaki ilişkiler karmaşık hale gelmiştir.³⁹² 1980 sonrası yaşanan sansür ve baskıların etkisiyle haberin magazinleşmesi olarak karşımıza çıkan bu durum, ekonomik ve siyasi haberleri ya üstün körü geçilmesini ya da magazin yönünü ön planda tutulması olarak ortaya çıkmıştır. Dündar, gelişen bu yeni haber biçiminin magazinleşmesi olayının içeriğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Ciddi haberler, içlerine renkli öğeler katılarak verilmeye başlanmış, renkli fotoğrafların kullanımı artmıştır. Sanayici ve iş adamlarının yatırımları ya da ekonomik faaliyetleri yerine, katıldıkları partiler, kutlamalar, gittikleri tatiller haberlerde yer bulmaya başlamıştır. Aynı şekilde Türkiye’yi ziyaret eden yabancı liderlerin ya da siyasilerin, ülkedeki temaslarından çok, sosyal faaliyetleri gazete sayfalarında daha çok yer bulmuştur. Siyasilerin eşleri, seçtikleri kıyafetler ve yaşam tarzları da yine bu dönemde öne çıkan haberlerden olmuştur.”³⁹³

12 Eylül sonrası tirajı milyonları bulan asparagas ve erotik haber ağırlıklı ortaya çıkan bu durumu Gazeteci Yavuz Donat:

“Şimdi biz basında zaman zaman sululuktan şikayet ediyoruz ya, o zannedirim 12 Eylül zamanı başladı. Çünkü tartışmaya kısır çekişme diye bakıldığı için, bütün tartışmalar yasak. O zaman ne yazılacak? Abuk subuk şeyler yazıldı. Çünkü adımızın atarken, dikkatlisiniz, hemen gazete kapatılabilir.”³⁹⁴

ifadeleriyle, basının magazinleşmesinin 12 Eylül’ün ürünü olduğunu açıklamıştır.

1980 askerî darbesiyle beraber ortaya çıkıp, başlarda gazete yöneticileri ve gazeteciler için bir zorunluluk gibi görülen magazinleşme eğilimi, ileriki yıllarda içselleştirilerek alışkanlık halini almıştır. Yazılı basının içinde bulunduğu bu “depolitizasyon yani siyasetten arındırılma süreci” 12 Eylül sonrası basının maruz kaldığı en büyük etki

³⁹² Meltem Uzun, “Medya Sahipliğinin İçeriğe Yansımaları: Cem Uzan ve Genç Parti Örneği”, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara 2008 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s.53.

³⁹³ Dündar, s. 146.

³⁹⁴ Birand, Bila ve Akar, s. 217.

olarak karşımıza çıkmaktadır. Sadece basınla yeterli kalmayan bu etki topluma da yansiyarak, toplumun yaşam tarzında değişikliklerin olmasına neden olmuştur.³⁹⁵

2.4.4. 28 Şubat 1997 Post-Modern Darbesi ve Basın

1980 ve 90'lı yıllar arasında Türk medyasının yapısının değişmesinde uluslararası şartların değişmesinin büyük etkisi olmuştur. Özal'ın Avrupa ve Amerika'da yükselmekte olan yeni liberal politikaları Türkiye'de uygulamak istemesi ve bu yönde adımlar atılması bu tablonun oluşmasına katkı sağlamıştır.³⁹⁶ Gelişen liberalleşmenin etkisiyle içerik ve yapısal olarak değişime uğrayan basın, tamamen başka alanlardan gelen yatırımcıların ve iş adamların hâkimiyetine girmiştir. 90'larda televizyon yayıncılığında TRT tekelinin korsan yollarla da olsa kırılmasıyla, sermayedarlar, medyanın hemen hemen her alanına yayılmışlardır.³⁹⁷ Özel televizyon yayıncılığı Özal'ın çabalarıyla önce Star 1 ile Türkiye çapında yayına başlamış, daha sonra Teleon, Show TV, Kanal 6, HBB, ATV, TGRT, Flash TV, Kanal D gibi özel kanalların açılmasıyla televizyon yayıncılığında yeni bir döneme girilmiştir.³⁹⁸ Türk basınındaki değişim yazılı basına da yansımış, 1990'lı yıllara kadar süren köklü gazeteci ailelerin egemen olduğu mülkiyet yapısı ve yerleşik değerler büyük holdinglerin gazeteleri satın almasıyla birlikte medyada tekelleşmeye doğru giden bir süreç başlamıştır.³⁹⁹

Özal'ın Cumhurbaşkanlığı döneminde başlayan gelenekselliğe dönme çabaları Refah Partisi'nin iktidar ortağı olduğu dönemde zirveye ulaşmıştır. Özal dönemi gerçekleştirilen geleneksellik eksenli değişiklikler "devrim" olarak nitelendirildiğinde 28 Şubat süreci de "karşı devrim" olarak nitelendirilmiştir.⁴⁰⁰ Türkiye'de, 1990'lı yıllar siyasal İslam'ın milliyetçi duygularla sentezlendiği dönem olmuştur.⁴⁰¹ RP'nin yükselişe geçtiği bu dönemde, başta Sivas Olayları ve gazeteci Uğur Mumcu suikastı

³⁹⁵ Dündar, s. 147

³⁹⁶ Vedat Demir, *Türkiye'de Medya Siyaset İlişkisi*, Beta Yayıncılık, Birinci Baskı, İstanbul 2007, s. 182-183.

³⁹⁷ Ceren Sözeri, *Türkiye'de Medya İktidar İlişkileri Sorunlar ve Öneriler*, İstanbul Enstitüsü Yayınları, Birinci Basım, İstanbul 2005, s. 10.

³⁹⁸ Vedat Demir, "Türkiye'de Özel Radyo ve Televizyonların Çıkışı ve Bu Konuda Devlet Tekelinin Kalkması", *Marmara İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı 7, Temmuz 1994, s. 183-184.

³⁹⁹ Demir, *Türkiye'de Medya...*, s.195.

⁴⁰⁰ Muhittin Ataman, *1981-1993 Döneminde İç Politika: Özal'lı Yıllar* (Ed. Adem Çaylak, M. Dikkaya, C. Göktepe, vd.), *Osmanlı'dan İkibinli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi*, Savaş Yayınevi, Dördüncü Baskı, Ankara 2012, s.600.

⁴⁰¹ Cizre, s. 114-115.

olmak üzere yaşanan siyasi ve toplumsal birçok hadisenin medya eliyle şişirildiği bilinmektedir.⁴⁰² 1990 sonrası dönemin Genelkurmay Başkanı Doğan Güreş tarafından “Düşük Yoğunluklu Çatışma” olarak nitelenen dönemde, medya da bu çatışmanın aktörlerinden biri olarak gösterilmiştir.⁴⁰³ Nitekim RP’nin 1994’te yerel seçimlerdeki başarısı ve 1995 seçimlerini kazanması siyaset ve ülke gündemin ısınmasına neden olurken,⁴⁰⁴ sermayeyi elinde tutan medya patronlarının istediği ise ANAP-DYP koalisyonunun gerçekleşmesi olmuştur. Fakat istedikleri hükümet kurulamayınca dönemin hâkim medyası hükümetin kurulmaması için elinden geleni yapmıştır.⁴⁰⁵ Varılan neticede DYP ile kurulan koalisyon sonucu yeni Refahiyol Hükümeti göreve başlamıştır.⁴⁰⁶

Türkiye’de geniş kitlelere hitap eden basın, mevcut hükümete karşı bazı güç odaklarının sözcüsü konumunu üstlenmiştir. Bu süreç içerisinde Sabah, Hürriyet ve Milliyet gazeteleri hem tirajları hem de kullandıkları muhalif dille ön plana çıkmışlar, yine bu gazeteler kendilerini ana akım medya olarak konumlandırmışlardır. Doğan medyası olarak bilinen Milliyet ve Hürriyet gazetelerinin ve o dönem Dinç Bilgin’in sahibi olduğu Sabah gazetesinin başını çektiği basının, hükümete karşı cephe alanların taşeronu vazifesi gördüğü ve laikliği ön plana çıkararak İslam karşıtlığı üzerinden kurulan sistematik çatışma ve yıkım projesinin önemli ayağını oluşturduğu görülmüştür. Diğer taraftan bu süreçte askerinin siyasete müdahaleleri sürecindeki tavrıyla basının, birçok kişi tarafından hakim statükonun ya da Kemalizm’in bir tür restorasyon aracı olduğunu söylenmiştir.⁴⁰⁷ Demokrasilerde basın, her ne kadar zaman zaman ideolojilere bölünse de, ideolojik manada rengi çok belli olmayan, daha çok ortada nitelendirilen merkez medya olarak tanımlanan grupların bir nevi güç kesiminin taşeronu pozisyonunu alması bu durumun tartışmasını devam ettirmektedir. Dönemin, merkez medya görünümündeki en etkili üç gazetesi Hürriyet, Milliyet ve Sabah gazeteleri ilk günlerden itibaren 54. Hükümet’e karşı çok yönlü bir kampanyaya girilerek “irtica”, “laiklik” ve “şeriat” kavramlarına neredeyse her gün manşetlerinde yer vermiş,

⁴⁰² Topuz, *II. Mahmut’tan Holdinglere...*, s. 296-297.

⁴⁰³ Devrim İnce, “28 Şubat Haberciliği: Bir Meşruyet Restorasyonu”, *İlef Dergisi*, Sayı 1, Bahar 2014, s. 65.

⁴⁰⁴ Naci Bostancı, *Siyaset Medya ve Ötesi*, Vadi Yayınları, Ankara, 1998, s. 33.

⁴⁰⁵ Kocabaş, s. 34.

⁴⁰⁶ Yaşar, s. 181.

⁴⁰⁷ İnce, s. 68.

kamuoyunu manşetlerle yönlendirmeye çalışmışlardır. O dönem merkez medya olarak adlandırılan bu üç gazete bir yandan DYP lideri Tansu Çiller'i yıpratma kampanyalarıyla koalisyonu bitirmeye çalışmış, diğer yandan “irtica ve şeriat tehdidi” algısını toplum nezdinde pekiştirerek Erbakan'ı istifaya zorlamışlardır. Ayrıca her gün bu gazeteler sayfalarında adı açıklanmayan “Üst düzey askeri yetkililere” dayandırılan haberlerle manşetlerinden orduyu defalarca “göreve” yani askerî darbeye davet eden bir haber dili kullanmışlardır. 28 Şubat sürecinde, iç güçler, dış güçler ve gizli etkileyici güçlerin etkisi bir şekilde siyasal alanda kendini gösterirken basın bu güçlerin etkinlik aracını oluşturmuştur. 28 Şubat döneminde ordu, “irtica tehdidine” karşı laik cumhuriyet adına ideolojik bir koruma refleksi sergilemiş, daha üst konumda yada dış bağlantıları olan güç odaklarıyla ilişkileri belirsiz kalmıştır. Ancak ordunun Genelkurmay'da verdiği brifinglerle ülke içerisindeki diğer vesayet kesimlerinden olan, bilim çevreleri, yargı, sivil toplum kuruluşları ve basın gibi güç odaklarını organize ettiği bilinmektedir. Ordunun organize ettiği ve yönlendirdiği bu güç odakları arasında basın, diğer vesayet kurumlarından farklı bir konuma oturmaktadır. Öyle ki basının elinde bulundurduğu gündem oluşturma, kamuoyunu belirleyebilme gibi hükümete ve halka dönük yapısıyla diğerlerinden ayrılmaktadır. Bu özellikleriyle, kamu adına bir düşünce, ortaklık oluşturmak ya da kamuoyunda olanları yansıtmaya yerine suni kamuoyu oluşturarak, 28 Şubat sürecinin etkili bir taşeronu göreviyle halk tarafından seçilmiş siyasal hükümet aleyhine ciddi faaliyet göstermiştir.⁴⁰⁸

28 Şubat sürecinde Hürriyet ve Sabah gazeteleri, koalisyonun politikalarından çok sürekli RP aleyhine olumsuz muhalif bir kullanarak çeşitli haberler yapmışlardır. Bu iki gazete özellikle RP ile ilgili haberlerde “şok, muhtıra, darbe, sürpriz, tehlike, şeriat, terör, rejim karşıtı, tahrik” gibi sözcükleri kullanarak algı oluşturmaya çalışmışlardır. Yine RP'nin adı kullanılmadan bazen çeşitli benzetmeler yaparak göndermeler yapılmış bazen de “laiklik-dinci” gibi karşıtlıkları açıktan kullanarak RP'nin rejim için tehlike unsuru taşıdığı bu dönemde sürekli gündemde tutulmuştur. TSK ile ilgili haberler verilirken “asker, ordu” kelimelerinin yanında “öfke, tepki, muhtıra, tavır, laiklik,” gibi ciddi ifadeler kullanılmış, askerin siyasi demeçleri ise doğallaştırılarak verilmiştir.

⁴⁰⁸ Faruk **Temel** ve M. Burak **Çelebi** , “28 Şubat Sürecinde Egemen Güç ve Basın” (Ed. Abdulkadir Buluş, M. Birekul, F. Kaleci, vd.), *I. Uluslararası Sosyal Bilimler ve Müslümanlar Kongresi: Hegemonyaya Karşı Hegemonya Bildiri Kitabı* , Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya, Mayıs 2016 s.219.

Medya, çeşitli tarikatlarla ilgili sansasyonel olarak çıkan veya çıkarılan haberleri RP'nin ismiyle ilişkilendirilerek, RP'yi kamuoyunun gözünde yıpratmak için bütün gücünü kullanmıştır. Medyanın RP aleyhine haberleri özellikle Şubat ayı içerisinde oldukça yoğunlaşmıştır. Kudüs Gecesi sonrasında ise Sincan'da tankların yürütülmesinin ardından 28 Şubat MGK'sı yaklaştıkça Erbakan ve ordu ile ilgili haberleri artırmışlardır.⁴⁰⁹

Ali Bayramoğlu, RP'ye karşı başlatılan "irtica kampanyasında" merkez medyanın "her taşın altında irtica aradığını" karşı duran herkesi tahrik edip damgaladığını söylemiştir. Bayramoğlu ayrıca, askerinin toplumun çeşitli kesimlerine verdiği "irtica brifinglerini" destek veren merkez medyayı eleştirdiği yazısında şu değerlendirmelerde bulunmuştur:

"..Yargıya ve basına verilen brifingler... İlk brifingi yüksek mahkeme yargıçıları ayakta ve alkışlar içinde kapatmışlardı... Basına verilen brifinge, dönemin genel yayın yönetmeni Okay Gönensin'in isteği üzerine Yeni Yüzyıl Gazetesi adına katılanlardan birisiydim. Kapıda kim olduğum anlaşılınca içeri girişim biraz sıkıntılı olmuştu. Ama sonuçta içeri girmiş ve o dönem Genelkurmay Harekat Dairesi Başkanı olan Korgeneral Çetin Doğan'ın, bir multi-medya gösterisi eşliğinde, askeri Türkiye imajını anlatışını izlemiş ve "Siz hareket geçin aksi takdirde biz geçeceğiz" imalarını dinlemiştim. Bu brifing merkez medya üzerinde açık darbe etkisi yapmıştı. O güne kadar benim gibi muhalif seslere yer veren gazeteler andıçlarla, başka bahanelerle tasfiyeye başlamışlar, benim gibilerin yazılarını saklar hale gelmişlerdi. Nitekim Yeni Yüzyıl Gazetesi'nin birinci sayfasında görünen son yazım, "Basın Tarihinde Kara Sayfa: Brifing yorumları" olmuştu..."⁴¹⁰

28 Şubat'ın merkez medyası haberlerde kullandığı dil bakımından da egemen ideoloji söyleminin dışına çıkmamıştır. Ana akım medya da asker gibi ulus devlet bekasını koruma misyonunu kendinde görmüş, devleti ve onun ilkelerini yücelterek herhangi bir sorgulamaya yönelmeksizin tavrını resmi ideolojinin korunmasından yana koymuştur. 28 Şubat MGK kararlarının uygulamasının denetimini de ordu kendi vazifesi bilmiş, bu konuda verdiği brifinglerle alınan kararların uygulanması yönündeki kararlılığını da hükümete göstermiştir. Medyanın bu süreçte kamuoyunu yönlendirmede rejim kaygısını

⁴⁰⁹ Andaç Hongur, "28 Şubat Sürecinde Ordu, Medya ve Siyasal İktidar", Ankara Üniversitesi SBE, Ankara, 2006, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) s.105-106.

⁴¹⁰ Ali Bayramoğlu, 28 Şubat'ta Basın ve Utanç, Web Sitesi:

<http://www.yenisafak.com/yazarlar/alibayramoglu/28-ubatta--bas%C4%B1n-ve-utanç-31308>, Erişim Tarihi: 22.11.2017.

ön plana çıkartarak orduya verdiği desteğin büyük etkisi olduğu, oluşan kamuoyu algısından ve hükümete karşı gelişen tepkilerin doğurduğu sonuçlarından açıkça görülmektedir.⁴¹¹

Özipek'e göre, 28 Şubat'ta darbenin zeminini sağlayan, TSK içerisindeki Batı Çalışma Grubu isimli yasal dayanağı olmayan bir oluşum ülkede "irtica tehlikesi" algısını büyük medya gruplarının topluma yansıttığı laiklik veya irtica gerekçelerini ortaya sürerek, başta ana akım medya olmak üzere toplumun çeşitli kesimlerin iş birliği ve desteğini alarak gerçekleştirmiştir.⁴¹² Savcı ise, 28 Şubat'ın medya aracılığıyla gerçekleştirilen bir toplum mühendisliği çalışması olduğunu ve bu süreçte askerinin karşısında olan gazetecilere karşı, terör örgütü mensuplarının ifadelerine sonradan ekleme yapılarak Cengiz Çandar, Mehmet Ali Birand gibi bazı gazetecilerin köşe yazarlıklarına son verildiğini belirtmiştir.⁴¹³ Sabah ve Hürriyet gazeteleri terör örgütü PKK'lı Şemdin Sakık'ın ifadelerinde PKK ile irtibatlı gazetecilerin ismini verdiği iddia edilen haberi manşetten vermiş, bu haberle ilgili gazeteci Uğur Dündar 25 Nisan 1998'de Kanal D'de yayınlanan programında söz konusu Andıç'ta isimleri yer alan gazetecileri kamuoyuna duyurmuştur. Hürriyet'ten Oktay Ekşi söz konusu kişilerle ilgili "Alçakları Tanıyalım" şeklinde makale yayınlamış, yine aynı gazetede Emin Çölaşan ise "Şemdin Öterken" isimli makalesinde gazete ile ilgili ağır ifadeler kullanmıştır. Ancak Şemdin Sakık 15 gün sonra yargılandığı mahkemede haberlerde yer aldığı şekilde böyle bir ifade vermediğini ve ismi geçen kişileri suçlamadığını belirtmiştir. Yine Sabah gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Zafer Mutlu ve Sabah yazarı Can Ataklı bu haberi Çevik Bir'in talimatıyla yayınladıklarını itiraf etmişlerdir.⁴¹⁴

28 Şubat sürecinde yaşananlar, o dönem merkez medya olarak tanımlanan Hürriyet, Milliyet ve Sabah gibi gazetelerin sivil hükümeti yıpratmaya ve düşürmeye karşı yaptıkları algı çalışmalarını bu gazetelerin o günkü manşetleri açıkça ortaya

⁴¹¹ Hongur, s.129-130.

⁴¹² B. Berat Özipek, *Adalet ve Kalkınma Partisi(Ak Parti) Dönemi İç ve Dış Politika (2000-...)*, (Ed. Adem Çaylak, M. Dikkaya, C. Göktepe, vd.) *Osmanlı'dan İkininli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi*, Savaş Yayınevi, Dördüncü Baskı, Ankara 2012, s. 672.

⁴¹³ Gürhan Savcı, "Türkiye'de Askeri Darbeler ve Basının Tavrı (1946-1997)", İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul 2006, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 222.

⁴¹⁴ *Türkiye Büyük Millet Meclisi, "Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhturalar İle Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları İle Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu"*, Cilt 2, Kasım 2012, s. 975-976.

koymaktadır. Gazeteler haber ve manşetlerinde hem sivil hükümeti sert bir dille eleştirilmiş hem de açıktan demokrasilerde yeri olmayan darbe ile tehdit etmişlerdir. Diğer taraftan küçümseme, aşağılama ve ötekileştirme manşetleriyle toplumu cepheleştirmişlerdir. Bu gazeteler manşet ve haberleriyle sadece sivil hükümeti düşürme vazifesi üstlenmemiş aynı zamanda toplumun değerleriyle mücadele içerisinde olduklarını da göstermişlerdir. Gazetelerin atmış olduğu manşetlerde, RP'nin savunmuş olduğu değerlerin aksine, partililerle ilişkili olarak gösterilen doğruluğu belli olmayan haberler üzerinden, dini öğeleri ön planda tutarak laik çevreler üzerinde korku oluşturma gayretiyle, orduyu sivil hükümete karşı tehdit aracı olarak kullanma ve kamuoyu gündemini sadece hükümet üzerinde tutarak bir yıldırma politikası izlemişlerdir. Demokratik düzenlerde basın ilkeleriyle kesinlikle örtüşmeyen bu tutumlarını yine demokrasiyi kalkan yaparak sürdürmüşleridir. Basın, bu dönemde kamusal bir aygıt görünümü altında gücün ideolojik aracı olarak psikolojik baskı aracı olarak çalışmıştır.⁴¹⁵

28 Şubat sürecinde, Dinç Bilgin ve Aydın Doğan'a ait gazete, TV ve radyolarda, RP'nin temsil ettiği Milli Görüş Hareketi irticai düşünce olarak lanse edilerek, “Şeriat propagandası”, “Humeyni uyarısı”, “Tarikat liderleri”, “Türkiye İran mı olacak?” gibi haberlerle toplumda sözde irtica korkusu oluşturulmaya çalışılmıştır. Bununla beraber, Erbakan'ın toplumsal kaynaşma temelinde esas aldığı etnik milliyetçilik karşıtı söylemleri “Kürtçü İslamcı ortaklığı”, “yıkıcı ve bölücü unsurlarla iş birliği” şeklinde suç algısı oluşturulmak için ülkeyi bölmekle eş tutmuşlardır. RP'nin söylemlerini hedef alan içerisinde medyanın da olduğu çevreler, “darbe olasılığı” yeniden dillendirmeye başlamışlardır. Ordunun, medya aracılığıyla sivil hükümeti uyarıcı nitelikte “hassas olduğu konulara” dair yapılan haberlerin, Genelkurmay 2. Başkanı Orgeneral Çevik Bir'in talimatıyla yine Genelkurmay Genel Sekreteri Tümgeneral Erol Özkasnak'ın koordinasyonunda medya mensuplarıyla iletişim kurularak yapıldığı ortaya çıkmıştır. 20 Aralık 1996 tarihli Hürriyet gazetesinin manşetinde “Bu defa işi Silahsız Kuvvetler halletsin” manşeti atılmış, bu sözün dönemin Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Güven Erkaya'ya ait olduğu açıklanmıştır. Erbakan'ın istifasıyla sonuçlanan sürece kadar, yapılan haberlerle bilinçli olarak toplum, istenilen fikir ve kanaatlere sevk edilmek istenmiştir. Pek çok haberde bilinçli kıyas ve sorgulamalar yapılmış;

⁴¹⁵ Temel ve Çelebi, s. 220.

resepsiyonlarda ikramlarda alkolün olup olmaması, laiklik hassasiyetinin asker merkezli açıklamalarla öne alınması, sakallı milletvekillerin ön plana çıkarılması, sürekli Kuran kursu ve imam hatiplerle ilgili haber ve görüntülerin öne alınması, Sincan'da Kudüs günü etkinliğinin haber ve görüntülerinin veriliş tarzı, Erbakan'ın korumalarıyla ilgili "silahlı yapılanmaya gidiliyor" havasında haberlerin verilmesi, Kayseri'de RP'nin programında görevli partililerin giydiği kıyafetler üzerinden "sivil askeri koruma oluşturuluyor" havasında verilen haberler, Libya ve İran'ı yapılan gezilerin ve D-8 çalışmalarının habere yansıtılma biçimi, Ramazan ayında din adamları ve Diyanet mensuplarına Başbakanlık konutunda verilen iftar yemeğinin yansıtılma tarzı ve siyasi iktidarın çoğunluğunu istifalarla azınlığa düşmesi yönünde yapılan haber ve olayların yansıtılması gibi pek çok haber bu sürecin en önemli ayağını oluşturmuştur. 28 Şubat'a yön veren önemli gazetelerinden biri olan Sabah'ın sahibi Dinç Bilgin o dönem Genelkurmay'a davet edildiğini ve bir odaya alınarak gazetesindeki haber ve yazılardan dolayı sorulara muhatap olduğunu belirtmiştir. Bir başka gazete yöneticisi ise o dönemde askerin görülmemiş şekilde medya mensuplarıyla iletişime geçtiklerini ve gazetecilerin karargâha çağrılarak haber ve yazılara ilişkin talimat verildiğini söylemiştir. Medya bu dönemde asker adına pek çok basın etiğiyle bağdaşmayan gerçek dışı haber yapmış, bunlar Genelkurmay tarafından da tekzip edilmiştir. Medya 28 Şubat'ta askerden yana tavır almış, kullandığı haber diliyle siyasetçiyi yargılayan, dışlayan, suçlayan bir tutum izlemiştir.⁴¹⁶

Sonuç olarak 90'lı yıllarda basının mali açıdan güçlenmesi medya- sermaye arasında bir bütünleşme sağlamıştır. 28 Şubat'ta medya sağladığı bu güçle daha önceki darbelerde oynadığı rolden farklı olarak aracı rolü terk ederek bizatihi aktör pozisyonuna geçmiş, böylece kendi yerini iktidarın bir parçası olarak konumlandırmıştır.⁴¹⁷

2.4.5. 27 Nisan E-Muhtırası ve Basın

28 Şubat sonrası Türkiye'de oluşan siyasi ortamın getirdiği memnuniyetsizlik, 3 Kasım 2002'de yapılan genel seçimlerin sonuçları itibariyle Türk siyasetinde deprem etkisi yaşanmasına yol açmıştır. Seçimlerden tek başına iktidar olarak çıkan Ak Parti, kökeni

⁴¹⁶ TBMM, "Ülkemizde Demokrasiye...", s. 966-971.

⁴¹⁷ Yusuf **Özçakır**, "27 Mayıs'tan 27 Nisan'a Asker Gazete/ci İlişkisi", *İş Ahlak Dergisi*, Cilt 4, Sayı 8, Kasım 2011, s. 107.

İslamcılıktan gelen fakat kendilerini meşru ve mümkün gördüğü dairede muhafazakâr bir parti olarak tanımlamıştır. Klasik merkez-çevre ilişkisindeki merkeze doğrudan hareket yerine, kendine fiilen bağlı, kendini merkeze alan, bu bağlamda etrafını yeni bir toplum inşasıyla çevrelemiş, bunu yaparken de İslamcı ontolojiden tamamen soyutlanmayıp siyasal söylemlerini İslamcı sembollerden arındırılmış yeni bir model ortaya koymuştur. Aktay'ın kendi ifadesiyle, “Türkiye’de halk ne kadar İslamcılık talep ediyorsa Ak Parti o kadarını ifade etmeye, halk İslamcılığın yükünü gerçek anlamda ne kadar çekmeye talipse Ak Parti’de o kadar çekmeye talip olmuştur.”⁴¹⁸

İslamcı ideolojilerin kamusal alanda görünümünün arttığı her dönemde olduğu gibi bu dönemde de şeriat tehdidi gündeme getirilerek, İslamcı ideolojiye yönelik karşıtlıklar bu söylem etrafında merkezileşmiştir. Bu korkuların nedeni, Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana sistemden dışlanan İslamcılarının ellerine fırsat geçtiği anda “laik Cumhuriyeti” yıkıp kendi amaçlarını gerçekleştirmek için harekete geçecekleri düşüncesinin oluşmasından kaynaklanmaktadır.⁴¹⁹

Ordunun Ak Parti iktidarıyla ilişkisi 2000-2007 yılları arasında mesafeli bir seyir izlemiştir. Asker kamusal alandaki başörtüsü sorunu sebebiyle Ak Partililere programlarında “eşsiz” olarak yer ayırmış, kendileri ise Ak Parti’nin davetlerine dahi teşrif etmemişlerdir. Ak Parti’nin ilk yıllarında Genelkurmay Başkanı Hilmi Özkök ile daha uyumlu çalıştığı için Özkök’ü demokrat olarak, sonraki Genelkurmay Başkanı Yaşar Büyükanıt’ı ise daha şahin olarak tanımlamışlardır.⁴²⁰ Özkök’ün Genelkurmay Başkanlığı dönemi her ne kadar uyumlu geçmiş olsa da medyanın askeri kışkırtması da eksik olmamıştır. Cumhuriyet gazetesi 23 Mayıs 2003’te “Genç subaylar tedirgin”⁴²¹ manşeti atarak hem hükümete sözde uyarı vermiş hem de askeri de harekete geçmeye çağırmıştır. Ancak Özkök’ün ılımlı tavrı böyle bir durumun oluşmasına fırsat vermemiştir. Ak Parti’nin göreve başladığı günden itibaren “laiklik” kavramı öne çıkartılarak seçilmiş iktidara mesaj mahiyetinde manşetler gazetelerin sayfalarından hiç

⁴¹⁸ Aktay, 157-163.; Akgün, s. 177.

⁴¹⁹ Yeliz **Özdemir**, “Basında Cumhuriyet Mitinglerinin İnşasının Karşılaştırmalı Eleştirel Analizi: Cumhuriyet, Hürriyet ve Zaman Gazeteleri”, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara 2010 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 3.

⁴²⁰ Hakan **Temiztürk**, “Türkiye’de Ordunun Siyasete Müdahale Geleneği ve Basın: 27 Nisan 2007 Muhtırasından Önce ve Sonra”, *Akademia Erciyes İletişim*, Ocak 2009, s. 13.

⁴²¹ Cumhuriyet gazetesi, 23 Mayıs 2003.

düşmemiştir. Buna bir örnek de 17 Mayıs 2006 tarihindeki Danıştay saldırısından sonra kullanılan manşetlerden verilebilir. 18 Mayıs 2006 tarihli gazetelerden bazıları laiklik vurgulu manşetler atmışlardır. Örneğin Milliyet gazetesi “Laikliğe Kurşun” manşeti atmış, gazete Danıştay saldırısını gerçekleştiren Alparslan Aslan’ın dindar ve ülkücü olduğunu belirterek “Allah’ın askeriyiz.” diye bağırıp ateş ettiğine ve babasının “Namazında niyazındadır.” detaylarına da yer vermiştir. Cumhuriyet gazetesi ise “Bu Kez de Aynı El” manşetini tercih etmiştir. Gazetede “Tehlikenin Farkında mısınız?” ve “Danıştay Hükümeti Suçladı: Yetkililer Cesaret Verdi, Hükümete Tavır” şeklinde başlıklar atılarak saldırılardan dolayı hükümeti suçlayan bir dil kullanmıştır.⁴²²

2007 yılına gelindiğinde gerek görev süresi dolan Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in yerine yeni Cumhurbaşkanı’nın seçilme süreci, gerekse yıl sonunda yapılacak genel seçimler nedeniyle Türkiye’deki siyasi hava iyeden iyiye ısınmıştır. Genelkurmay Başkanı Büyükanıt’ın “Cumhuriyete ve laikliğe sözde değil, özde bağlı bir Cumhurbaşkanı adayının olması gerektiği” fikrini beyan etmesi ve Ak Parti’nin geri adım atmayarak Abdullah Gül’ü aday göstermesi tansiyonu iyice yükseltmiş, 27 Nisan gecesi Genelkurmay’ın internet sitesinde e-muhtıra olarak ifade edilen bir bildiri yayımlanmıştır. Hükümet ertesi gün bildiriye aynı sertlikte tepki göstermiştir.⁴²³ Medya bu süreçte “Cumhurbaşkanı nasıl olmalı”, “hangi kriterleri taşımali” sorularını gündeme taşımış, muhalefetle aynı dili kullanıp, Cumhurbaşkanı’nın Anayasa gereği “Türkiye Cumhuriyeti’nin temsilcisi” ve “Türk ordusunun başkomutanı” olmasından dolayı, yeni Cumhurbaşkanı’nın “uzlaşma ile belirlenmesi gerektiği” ve AK Parti’nin adayının seçilmemesi gerektiği tezini işlemişlerdir. Yine aynı süreç içerisinde Cumhuriyet Mitingleri düzenlenmiş ve Cumhuriyet gazetesinin “Tehlikenin Farkında Mısınız?”, “Cumhuriyetinize Sahip Çıkın!” ilanları negatif algı oluşturulmak için yayımlanmıştır.⁴²⁴

Türkiye, yeni Cumhurbaşkanı’nı seçimine odaklanmışken Cumhuriyet mitingleri adı altında Türk bayrakları ve Atatürk posterleriyle “Mustafa Kemal’in Askerleriyiz”, sloganları eşliğinde “irtica”, “şeriat” ve “İslamcılığa” karşı kendilerini “gerçek Türkiye’nin temsilcisi”, “Atatürkçü”, “gerçek vatanseverler” olarak tanımlayan gruplar

⁴²² Özçakır, s. 102.

⁴²³ Temizyürek, s. 13-14.

⁴²⁴ Kübra Güren Yiğitbaşı, 22 Temmuz’dan 7 Haziran’a Kampanyalar Ekseninde Adalet ve Kalkınma Partisi’nin (Ak Parti) Siyasal İletişimi (Ed. İsmail Çağlar ve Yusuf Özçakır), *Siyasal İletişim 2007-2015*, SETA Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 2015, s. 20-21.

bu mitingleri düzenlemişleridir.⁴²⁵ 14 Nisan 2007’de Ankara’da başlayan mitingler, 29 Nisan 2007’de İstanbul’da, 5 Mayıs 2007’de Manisa, Çanakkale ve Marmaris’te, 13 Mayıs 2007’de İzmir’de devam etmiş ve 20 Mayıs 2007’de Samsun’da sona ermiştir.⁴²⁶ Mitinglerde açıkça darbe çağrısı yapılarak “ordu göreve!” sloganları yazılı dövizler taşınmıştır.⁴²⁷ 27 Nisan e-muhtıranın yayınlanması sürecinde ve sonrasında etkili olan Cumhuriyet Mitingleri basında geniş yer bulmuştur. Akşam, Hürriyet ve Cumhuriyet gazetelerinde mitinglere Türkiye’nin her yerinden katılım olduğu ve başörtülülerde dâhil toplumun her kesiminden kişilerin bulunduğu teması işlenmiştir. Mitinglerde, hükümete karşı toplumun büyük kesiminin rahatsızlık duyduğu savunulmuş, böylece mitinglerin meşruluğu sağlanmaya çalışılmıştır. Hükümete yakın Star ve Yeni Şafak gazeteleri ise mitinglerdeki kalabalığı ya önemsizleştirmişler yâda “planlı ve doğal olmayan” bir katılım olduğunu savunmuşlardır.⁴²⁸ Başbakan Erdoğan’da benzer şekilde mitinglerdeki kalabalıklar için “bindirilmiş kıtalar” ifadesi kullanmıştır.⁴²⁹ 15 Nisan 2007 tarihli Posta gazetesi Cumhuriyet mitingine katılanların olduğu fotoğrafla verdiği haberi “Silahsız Kuvvetler” manşetiyle yayınlamıştır.⁴³⁰ Aynı Posta gazetesi 28 Nisan tarihinde e-muhtırayı “Laiklik Muhtırası” olarak yine manşetten vermiştir.⁴³¹

İsmet Berkan, Hasan Cemal, Mehmet Altan gibi bazı gazeteciler muhtıraya karşı görüş bildirirse de ana akım medyanın geneli muhtırayı destekleyen bir tutum içinde yer almıştır. Bazı yazarlar muhtırayı şu şekilde değerlendirmişlerdir:⁴³²

Hürriyet’ten Tufan Türeñç: “Tabî ki bu bir muhtıradır. Bu muhtıranın özü AKP’nin çıkardığı cumhurbaşkanı adayına Türk Silahlı Kuvvetlerin karşı olduğunu açıklıyor.”

Akşam’dan İsmail Küçükkaya: “Sürecin kötü yönetilmesiyle ‘kaçan fırsatı’ ve ‘Genelkurmay’ın çok sert açıklamasıyla yeni olanağı’ görelim.”

⁴²⁵ Gökçe Zeybek **Kabacı**, “Neo-Kemalist Bir Hareket: Cumhuriyet Mitingleri”, *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, 2011 s. 108.

⁴²⁶ Esin **Aygün**, “Yazılı Basın Haber Söylemlerinde Cumhuriyet Mitinglerinin Sunumu”, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara 2011 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s.145.

⁴²⁷ Cemile **Bayraktar**, “Kendi Ülkesini İşgal Eden Ordu”, *Derin Düşünce Fikir Platformu*, Ocak 2010, s. 71.

⁴²⁸ Aygün, s. 251-252

⁴²⁹ “Bunlar Bindirilmiş Kıtalar”, Web Sitesi : <http://www.gazetevatan.com/bunlar-bindirilmis-kitalar-116333-gundem/>, Erişim Tarihi: 24.11.2017.

⁴³⁰ Posta Gazetesi, 15 Nisan 2007.

⁴³¹ Posta Gazetesi, 28 Nisan 2007.

⁴³² “E-Muhtıra Sonrası Yapılan Yorumlar”, Web Sitesi: <http://e-muhtira.com/27-nisan-2007-e-muhtira-sonrasi-yapilan-yorumlar/>, Erişim Tarihi: 24.11.2017.

Milliyet'ten Ece Temelkuran: "Genelkurmay'ın açıklamasıyla mitinglerin daha da coşmuş olması bu mitingleri otomatik olarak militarist yapmaz."

Hürriyet'ten Ahmet Hakan: "Muhtıraya karşıyız' diyeceğiz ve ötesini söyleyemeyecek miyiz? Ben ötesini de söylerim arkadaş."

Radikal'den Nuray Mert: "Şimdi Genelkurmay bildirisini öne çıkarıp, bu fetihçi zihniyetin arkasında durmak istemiyorum."

Sabah'tan Erdal Şafak: "Rehn beyefendi son olarak Genelkurmay Başkanlığı'nın e-muhtırası için esip gürlendi... Ama Batı basınında da özellikle son dönemde ısrarla vurgulanan 'Türkiye'nin laik kurumlarının altının oyulması' girişimleri için 'Not ediyoruz' demekle yetindi."

Hürriyet'ten Oktay Ekşi: "Bu adı konmamış bir muhtıradır. Genelkurmay Başkanı'nın sözleri gayet açık, eğer demokrasinin kavram ve kuramlarını kullanarak bu cumhuriyetin laik karakterini tahrip etmek onu yıkmak istiyorsanız biz buna müsaade etmeyiz diyor..."⁴³³

Hürriyet'ten Ertuğrul Özkök: "Demokrasi kaygısıyla, sadece askeri eleştirmek, ne adil, ne yararlı, ne de sonuç verici bir girişim olacaktır. Çünkü o bildiride savunulan görüşler, toplumun önemli bir bölümü tarafından paylaşılmaktadır..."⁴³⁴

Sabah'tan Yılmaz Özdil: "Bundan sonraki adım, tank olur. Gücüm var diye dayatırsan, gücü olan sana dayatır..."⁴³⁵

Sabah'tan Hıncal Uluç: "Ordu sonuna kadar bekledi. Gerekli uyarıları en demokratik şekilde yaparak, "Sözde değil, özde" diyerek bekledi..."⁴³⁶

⁴³³ "Utanc Bildirisi Hala Sitede", Web Sitesi: <http://www.yenisafak.com/gundem/utanc-bildirisi-h%20C3%A2%20C3%A2-sitede-316182>, Erişim Tarihi: 24.11.2017.

⁴³⁴ Ertuğrul Özkök, Durumdan Vazife Çıkاریyorum, 29 Nisan 2007, Web Sitesi: <http://sendika62.org/2007/04/durumdan-vazife-cikariyorum-ertugrul-ozkokhurriyet/>, Erişim Tarihi: 24.11.2017.

⁴³⁵ Yılmaz Özdil, İçtima..., 29 Nisan 2007, Web Sitesi: <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/04/29/haber,E5EDFFF516C44629B144840070EDE7DF.html>, Erişim Tarihi: 24.11.2017.

Milliyet'ten Fikret Bila: "TSK, türbanın ve temsil ettiği zihniyetin Çankaya'ya çıkmasına karşı ilkesel bir duruş sergilemiştir."⁴³⁷

27 Nisan'da Genelkurmay tarafından yayınlanan e- muhtıranın içeriğine bakıldığında, yine o günlerde basında 28 Şubat sürecine benzer "irtica" haberlerinin dayanak olarak sunulduğu görülmektedir. "Küçük kız çocuklarına ilahilerin okutulması", "okullarda Kuran-ı Kerim okuma yarışmalarının yapılması", "Atatürk posterlerinin indirildiği" gibi "duyum" içerikli haberleri dayanak göstererek toplumda Ak Parti'nin laikliği kabulüyle ilgili endişelerin olduğu belirtilmiş ve Silahlı Kuvvetlerin taraf olduğu açıklaması yapılmıştır.⁴³⁸

Muhtıraya destek verenler olduğu gibi Ak Parti çevreleri ve darbe karşıtı yazarlarda sert bir dille muhtırayı eleştirmişleridir. Milliyet gazetesinden Hasan Cemal yazısında Cumhurbaşkanlığı seçim sürecindeki tıkanıklığın planlı olduğunu belirterek, başta CHP olmak üzere diğer muhalefet liderleri Erkan Mumcu ve Mehmet Ağar'ın tutumlarıyla YÖK Başkanı Teziç'in Anayasa Mahkemesi'ne 367 desteği ve ADD'nin düzenlediği mitinglerin planlı bir organizasyonun parçası olduğunu ifade etmiştir. Cemal yazısında ayrıca, askerin muhtırasına tepkisini şu sözlerle ifade etmiştir:

"..Eğer rejime demokrasi diyorsak böyle bir şey olamaz demokrasilerde. Askerin muhtırası demokrasiye aykırıdır. Anayasa ve yasalar önünde suçtur. Genelkurmay Başkanlığı gerçekten Başbakanlığa bağlı olmuş olsaydı, böyle bir muhtıra sonrası bütün yüksek komutanlar derhal emekliye ayrılır, haklarında soruşturma açılırdı..."⁴³⁹

Yine Milliyet yazarlarından Güneri Civaoglu, ilk kez bir hükümetin muhtıraya karşı askere, "Sen bana bağlısın" mesajı verdiğini dile getirerek, "Burada hükümete, 'Aferin, baş eğmedin; rejime sahip çıktın' diye alkış tutanlar da var. Ama... 'Çanak tutun başına bir şeylerin geleceğin belliydi' diyenlerde... Askere 'Geç bile kaldın' diye

⁴³⁶ Hıncal Uluç, Medya Konuşsa Ordu Konuşmazdı, 01 Mayıs 2007, Web Sitesi: <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/05/01/haber,86A1CBC34D3647B7B34167E0480DB970.html>, Erişim Tarihi: 24.11.2017.

⁴³⁷ Fikret Bila, Askerin Açıklamasının Nedenleri ve Hedefleri, 29 Nisan 2007, Web Sitesi: <http://www.milliyet.com.tr/Yazar.aspx?aType=YazarDetayArsiv&KategoriID=4&ArticleID=197830&PAGE=1>, Erişim Tarihi: 24.11.2017.

⁴³⁸ Özipek, s. 684-685.

⁴³⁹ Hasan Cemal, AKP Seçimi Kazanır da, Yine Gül Derse, 31 Mayıs 2007, Web Sitesi: <http://www.milliyet.com.tr/akp-secimi-kazanir-da--yine-gul-derse---/hasancemal/siyaset/yazardetayarsiv/31.05.2007/200836/default.htm>, Erişim Tarihi: 27.11.2017.

seslenenler var... ‘Siyaset askerin işi değil, demokrasi çizgisinde hizaya gel’ mesajı verenler de...” diyerek hükümetin dik duruşuna vurgu yapmıştır.⁴⁴⁰

Şenyapar’a göre, Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde ideolojik bölünmeye paralel olarak saflara ayrılan Türk basını, mevcut kutuplaşmanın tekrar sahaya sürülmesine aracılık etmiştir. Bu süreçte hükümet yanlısı basın ve Kemalist-Solcu basın olayları kendi bakış açısıyla uyumlu olarak ele alırken, merkez medya ise siyasi gelişmelere göre kendini konumlandırmıştır.⁴⁴¹ Işık ise, Cumhuriyet Mitinglerinin basının olayları ideolojik temelde değerlendirdiğini savunduğunu ve haberleri bu yönde yeniden ürettiğini savunmaktadır. Ayrıca, bu süreçte Cumhuriyet gazetesinin ideolojik taraftarlığını açıkça ortaya koyan haberlerinde, “Atatürkçülük”, “Laiklik”, ”Yurttaşlık” ve “Sivil Toplum” ekseninde haberleri ürettiğini, mitinglerin ise “sivil toplumun sesi” olduğunu öne sürerek, kavramlarla hükümeti açıktan “rejim düşmanı” olarak nitelediğini ifade etmektedir. Ayrıca hükümete yakın basının, mitingleri darbe ve darbe iddialarında adı geçen kişilerle doğrudan ilişkilendirdiğini ve “örgütlü bir sınıf hareketi” olduğu yönünde haberlerin üretildiğini açıklamıştır. Merkez medyanın ise söz konusu mitinglerin daha tarafsızmış gibi yansıtılmasına rağmen, kullanılan başlıklar ve haberlerde bazen doğrudan bazen dolaylı olarak mitingleri olumlu şekilde yansıttıklarını ifade etmiştir.⁴⁴²

2.4.6. 15 Temmuz 2016 Askerî Darbe Girişimi Sürecinde Basın

Türkiye, siyasi tarihinde pek çok darbe ve darbe girişimine maruz kalmıştır. Bunlardan en sarsıcı olanı şüphesiz 15 Temmuz darbe girişimi olmuştur. 2010 yılının ardından 15 Temmuz darbe girişimine gelene kadar ülkede ciddi siyasi ve toplumsal gelişmeler yaşanmıştır. 2011 yılında istihbarat birimlerinin PKK yöneticileri ile yaptığı Oslo görüşmelerinin sızdırılması başta olmak üzere, yasa dışı dinlemeler, 2013 yılında meydana gelen İsrail’in içinde Türklerinde bulunduğu Gazze’ye insani yardım götürün Mavi Marmara gemisine saldırısı, MİT Müsteşarı Hakan Fidan’ın ifadeye çağrılmasına FÖTÖ mensuplarının verdiği medyatik tepkiler, Fetullah Gülen ve etrafında

⁴⁴⁰ Yaşar, s. 249.

⁴⁴¹ Hafize Nurgül Durmuş Şenyapar, “2007 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri Aday Açıklama Sürecinde Basın Söyleminin İdeolojik İnşası”, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı 37, Güz 2013, s. 173.

⁴⁴² Gülcan Işık, “Medyada ‘Yeniden Üretilen’ Cumhuriyet Mitingleri”, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı 31, Güz 2010, s. 55-56.

örgütlenenlerin sivil bir hareket olmanın ötesinde yasa dışı bir güç odağına dönüştüğünü ve Türkiye'nin gidişatına meşru olmayan yollarla darbe yapmak istediklerinin net göstergeleri olmuştur. Devam eden süreçte FETÖ'nün örgüt amaçları ve çıkarları hükümetle çatıştığında neler yapabileceği 2013 yılında ortaya çıkan dersanelerin kapatılması olayında ortaya çıkmıştır. 2013 yılının ortası ve 2014 yılının başında yaşanan gelişmeler 15 Temmuz 2016 kalkışmasına giden süreçte FETÖ mensuplarının ayak seslerinin en güçlü şekilde duyulduğu dönem olmuştur. 2013 yılındaki Gezi Parkı olayları ve 17-25 Aralık darbe girişimi seçilmiş hükümeti devirerek Erdoğan'ı devre dışı bırakmayı amaçlamıştır. FETÖ medyası da bu iki dolaylı darbe girişimi üzerinden Erdoğan'ı "diktatör" ve "hırsız" etiketleriyle mimlemeye çalışmışlardır. 2014 başında MİT turlarına yapılan baskında Türkiye'deki iktidarı "DEAŞ'a destek veriyor" algısını oluşturarak uluslararası arenada yıpratma ve yalnızlaştırma amacı güdülmüştür. 15 Temmuz darbe girişimi sürecinde yazılarıyla rol alan gazeteci Nazlı Ilıcak, MİT turlarına baskın görüntülerini yayınlayan Cumhuriyet gazetesinin önemli bir habercilik başarısı sergilediğini söylemiş ve haberi yapanların Pulitzer Ödülüne layık görülebileceğini belirtmiştir. 15 Temmuz öncesi bu gelişmelere bakıldığında darbe sürecinde yaşanan olayların darbeyi meşrulaştırmak üzere kurgulanmış, derin planlı organizasyonlar olduğu görülmektedir. Bu süreçte pek çok muhalif yazar, siyasi ve akademisyen de, FETÖ'nün 15 Temmuz'a giden süreçteki çeşitli algı operasyonlarına bilerek veya bilmeyerek destek vermişleridir.⁴⁴³

Türkiye'nin 17-25 Aralık yargı operasyonlarında PDY ile yüz yüze gelmesinin ardından başlatılan mücadelede, 2015 yılı içerisinde mahkeme kararıyla kayyuma devredilen FETÖ'nün medya organlarının üzerine gidilerek propagandalarının önü kesilmiştir. 15 Temmuz sonrası başta Zaman ve Taraf gazeteleri olmak üzere, Bugün, Meydan, Today's Zaman gazeteleri; Kanaltürk, Mehtap TV, Samanyolu Haber, Samanyolu TV, Cihan Haber Ajansı'nın da aralarında olduğu 3 haber ajansı, 16 televizyon, 23 radyo, 45

⁴⁴³ Sertaç Timur **Demir** ve İsmail **Çağlar**, *FETÖ'nün ve 15 Temmuz Darbe Girişiminin İletişim Stratejisi*, SETA Yayınları, İstanbul, 2017, Sayı 76, s. 9-10.

gazete, 15 dergi, 29 yayınevi ve dağıtım kanalı çıkarılan Kanun Hükmünde Kararname ile kapatılmıştır.⁴⁴⁴

Türkiye siyasi tarihinde neredeyse her on yılda bir gerçekleşen askerî darbelerden 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971, 12 Eylül 1980, 28 Şubat 1997 ve 27 Nisan 2007 e-muhtıra olmak üzere hemen hemen hepsinde Türk basının büyük bir kesimi vermişlerdir. 27 Mayıs darbesi ve 12 Mart muhtırasının radyodan ilanı, 12 Eylül'ün TRT aracılığıyla hem televizyondan hem de radyodan duyurulması, 28 Şubat post-modern darbe ve 27 Nisan e-muhtıra sürecinin görsel ve yazılı medyadan yönetilmesi, basının darbe dönemlerinde üstlendiği rolü açıkça ortaya koymaktadır. 15 Temmuz kanlı darbe girişiminde, darbecilerin TRT'yi ele geçirip darbe bildirisini buradan duyurmaları, basına darbecilerin duyduğu gereksinimi bir kez daha göstermiştir. Fakat burada hesap edilmeyen iki husus vardır. Birincisi, darbeciler Türkiye'de tek kanal TRT yayını yapıldığı veya 28 Şubat'taki gibi merkez medyanın ağırlığının yerini günümüzde çok sesli bir medyaya bıraktığını, medyanın otuz yılda geçirdiği dönüşümü anlamamışlar ve burada iletişimi kontrol edememeleri başarısızlıklarında etkili olmuştur. İkincisi ise, geleneksel medyanın yayında bugün yeni iletişim teknolojilerinin varlığının, medyadaki gelenekselliği aşan bir boyutta olduğu ve 15 Temmuz gecesi darbeyi önleyen halk için bir kolaylık sağlarken darbeciler için paradoksal zorluklara yol açmıştır. Özcan ve Devran bu durumu, medyanın niteliği değiştikçe, asker, sivil, siyaset ve toplum arasındaki iletişimin boyutları da değiştiğini ve bu bakımdan Türkiye'deki darbelerinde yen iletişim teknolojileriyle paralel bir şekilde değiştiğini ifade etmektedir.⁴⁴⁵

15 Temmuz, hem kalkışmayı gerçekleştiren FETÖ için hem de bu duruma maruz kalan devlet ve millet açısından bir kırılmayı ifade etmektedir. Örgüt açısından ise bir çeşit "kamikaze"ye dönüşen bu durum ilk dakikalarından itibaren medya aracılığıyla yönetilmiştir. Başta TRT'nin spikeri Tijen Kardeş'a okutulan korsan bildiri olmak üzere, Doğan Center ve CNN-Türk televizyona yapılan baskınla yayının geçici olarak kesilmesi, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Face-Time üzerinden halkı darbeye karşı direnişe

⁴⁴⁴ "Taraf ve Zaman'ın Yanı sıra 16 Televizyon Kanalı da Kapatıldı. 28.07.2016," Web Sitesi: <https://www.cnnturk.com/turkiye/taaraf-gazetesi-de-dahil-16-televizyon-kapatildi>, Erişim Tarihi: 27.11.2017.

⁴⁴⁵ Ömer Faruk **Özcan** ve Yusuf **Devran**, "15 Temmuz Darbe Girişimi: Gelenekselden Yeniye Medya Araçlarının Kullanımı", *Online Academic Journal of Information Technology*, Cilt 7, Sayı 25, Güz 2016, s. 72-75.

çağırın mesajı ve sokaklara dökülen insanların çektikleri video ve fotoğraflarla simgeleşen 15 Temmuz darbe kalkışması, medyanın hem gücünü hem de “her şekilde kullanıma açık” dokusunu bir kez daha tescillemiştir.⁴⁴⁶

15 Temmuz’da, görsel ve yazılı medya üzerine düşeni fazlasıyla yapmış, milletin darbeye karşı duruşunda önemli bir rol üstlenmiştir. Görsel medyada olarak televizyonlarda olayın başladığı daha ilk dakikalardan itibaren canlı yayınlar yapılarak hak bilgilendirilmeye çalışılmıştır. Başta ana akım medya olmak üzere nerdeyse bütün medya darbeye karşı tek yürek olmuştur. Başbakan’ın NTV ve A Haber aracılığıyla canlı yayına bağlanarak vatandaşları bilgilendirmesi, Cumhurbaşkanı’nın CNN-Türk’te yaptığı görüntülü Facetime yayını ve sabaha kadar birçok siyasetçi, bürokrat, asker, yazarın canlı bağlantılarla darbeyi kınamaları, medyayı adeta direnişin merkez üssü konumuna getirmiştir. Ülke TV’de yorumcu Turgay Güler’in Diyanet İşleri Başkanı’na çağrı yapıp bütün ülkede salaların okutulup halkın uyarılması gerektiği söylemesi karşılık bulmuş canlı yayına bağlanan Diyanet İşleri Başkanı bütün yurttaki ezanların ve salaların okunması talimatını verdiğini söylemiştir. Basın mensupları olay yerlerinden canlı bağlantı ve görüntü aktararak büyük bir başarıya imza atmışlardır.⁴⁴⁷

Yazılı basında internet sitelerinden ve sosyal medya hesaplarından olayları takipçileriyle anlık paylaşmış, darbe girişiminin bastırılmasının ardından 16 Temmuz günü yayınlanan muhafazakâr, sağ-sol görüşlü ve merkez medya olarak bilinen gazeteler de millet iradesinden yana ortak takındıkları tavırla, takdir edilmesi gereken bir duruşu ortaya koymuşlardır. Yeni Şafak gazetesi muhabiri Mustafa Cambaz görevini yaptığı sırada darbeci askerler tarafından şehit edilmiş, TRT darbeciler tarafından işgal edilerek spiker Tijen Kardeş’a zorla bildiri okutulmuş, bazı gazete ve televizyonlar baskına uğramış, basın tam anlamıyla “namluların gölgesinde” vazifesini yapmaya çalışmıştır. Bir çok basın mensubu olaylara yakından tanıklık etmiştir. Bunlardan biride Anadolu Ajansı foto muhabiri Elif Öztürk olmuştur. Öztürk, o gece 15 Temmuz Şehitler Köprüsü’nde (Boğaziçi Köprüsü) kanlı darbe girişimini kamuoyuna duyurmak üzere bir çok basın mensubu gibi görevinin başına geçmiş ve yaşadığı bir olayı şu şekilde anlatmıştır:

⁴⁴⁶ Demir ve Çağlar, s. 46.

⁴⁴⁷ Ülke TV, “Karanlık Gecedeki Aydınlik Sabaha”, s. 2-4

“Köprüdeki tankları fotoğraflamak için temkinli bir şekilde ilerlemeye başladım. İçinde dizüstü bilgisayarım bulunan sırt çantamı, olur da hedef olursam kurşunu durduramasa bile yavaşlatır düşüncesiyle önüme çektim. En kötü senaryoya kendimi hazırlayıp ellerimle başımı koruyarak en öndeki itfaiye aracının arkasına kadar ilerledim. Orada bulunan yürekli insanlar, bana bir koridor açarak dikkatli olmamı ve makinemi mümkün olduğunca gizlememi öğütlediler. İşte tanklar karşımdaydı... Güzelim Boğaziçi Köprüsü'nün üstünde o kadar emanet, o kadar başka bir dünyadan duruyorlardı ki... Fotoğraflarımı çektim, tam geri bir iki adım atmıştım ki tekrar şiddetli bir ateş başladı.”⁴⁴⁸

Darbe girişiminin yaşandığı gece Anadolu baskılarını çoktan gönderen gazeteler, şehir baskılarının ise bazıları tamamlanamamış, bazıları ise darbeyi haber yapmayı başarmışlardır. Hürriyet gazetesi darbeci askerler tarafından baskına uğradığında baskıyı tamamlamak üzere Posta gazetesi yardıma yetişmiştir.⁴⁴⁹

16 Temmuz günü neredeyse bütün gazeteler darbe karşıtı manşetlerle okurlarının karşısına çıkmıştır. Bazı gazetelerin manşetleri şu şekildedir: Yeni Şafak “Vatan Hainleri”,⁴⁵⁰ Sabah “Fetö’cü Darbeye Milli İrade Tokadı”,⁴⁵¹ Milliyet sürmanşette “Olağanüstü Gece” ve manşette “Darbeciler Başarılı Olamaz”,⁴⁵² Vatan sürmanşette “Son İhanet”, manşette ise “Bedelini Ödeyecekler”,⁴⁵³ Takvim “Bedelini Çok Ağır Ödeyecekler”,⁴⁵⁴ Milli Gazete “Ülke Ve Millet Kazandı”,⁴⁵⁵ Hürriyet “Darbeye Geçit Yok”,⁴⁵⁶ HaberTürk “Halkın Gücünün Üstünde bir Güç Yoktur”,⁴⁵⁷ Posta “Yaşasın Demokrasi”,⁴⁵⁸ Cumhuriyet “Çözüm Demokrasi”.⁴⁵⁹

Darbe girişiminin sabahında bazı gazeteler baskıya erken verdiği için olayları o gün verememişler, bazıları ise ikinci baskıyla olayları duyurmaya çalışmışlardır. 16 Temmuz günü darbenin bastırılmasının ardından 17 Temmuz’da çıkan birçok gazete

⁴⁴⁸ Elif Öztürk, “Foto Hikaye”, *Basın Hayatı Dergisi*, Sayı 38, Eylül-Ekim 2016, s. 18.

⁴⁴⁹ Arzu Cihangir, “15 Temmuz Darbe Girişiminde Türk Basını ve Yabancı Basın”, *Basın Hayatı Dergisi*, Sayı 38, Eylül-Ekim 2016, s. 24-25.

⁴⁵⁰ Yeni Şafak gazetesi, 16 Temmuz 2016.

⁴⁵¹ Sabah Gazetesi, 16 Temmuz 2016.

⁴⁵² Milliyet Gazetesi, 16 Temmuz 2016.

⁴⁵³ Vatan Gazetesi, 16 Temmuz 2016.

⁴⁵⁴ Takvim Gazetesi, 16 Temmuz 2016.

⁴⁵⁵ Milli Gazetesi, 16 Temmuz 2016.

⁴⁵⁶ Hürriyet gazetesi, 16 Temmuz 2016.

⁴⁵⁷ HaberTürk Gazetesi, 16 Temmuz 2016.

⁴⁵⁸ Posta Gazetesi, 16 Temmuz 2016.

⁴⁵⁹ Cumhuriyet gazetesi, 16 Temmuz 2016.

manşetinde, milli irade, demokrasi ve milletin zaferine vurgu yapmışlardır. 17 Temmuz günü bazı gazetelerin manşetlerini de şu şekildedir: Yeni Şafak “Milletimiz Destan Yazdı”,⁴⁶⁰ Star “İhbar Geldi Cunta Çöktü”,⁴⁶¹ Sabah “Demokrasi Destanı”,⁴⁶² Milliyet “Demokrasinin Zaferi”,⁴⁶³ HaberTürk “Darbeye Karşı Tek Ses”,⁴⁶⁴ Hürriyet “Demokrasinin Zaferi”,⁴⁶⁵ Akşam “15 Temmuz Destanı”,⁴⁶⁶ Milli Gazete “Meydan Milletin”,⁴⁶⁷ Karar “Bir Millet Destan Yazdı”,⁴⁶⁸ Güneş “Milli İrade Destanı”,⁴⁶⁹.

16 Temmuz’da birkaç gazeteci durumu sığağı sığağına değerlendirmiştir. Hürriyet’ten Ertuğrul Özkök milletin iradesine ve demokrasiye vurgu yaptığı yazısında medyanın darbe girişime pirim vermediğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Dün gece sevindirici bir durum vardı. Özel televizyonların hiçbiri bu girişime prim vermedi. Cumhurbaşkanı’na en kızan insanlar bile sokağa çıkıp bu darbe girişimine destek vermedi. Komutanlar bu girişime destek vermedi. Muhalefet partileri bütün samimiyetleri ile karşı çıktı. Hayatımızda ilk defa, tankların üzerine çıkmış insanlar gördük. Bu hepimizin içini rahatlatacak bir tablodur. Bu demektir ki ülkemiz, halkımız, ister iktidar partisine oy versin, ister başka partiye oy versin bütün vatandaşlarımız artık demokrasisine sahip çıkmakta kararlıdır.”⁴⁷⁰

Yine Hürriyet’ten Abdülkadir Servi, darbenin demokrasiye karşı yapıldığını belirttiği yazında darbe girişimini “demokrasinin yüz karası”, darbenin engellenmesini ise “demokrasi destanı” olarak tanımlamıştır.

“..Türkiye dün, 2016 yılında 15 Temmuz günü akşamı, demokrasiye karşı bir darbe girişimi yaşandı. Demokrasinin yüz karasıydı. Ama aynı zamanda bir demokrasi destanı yazıldı. İktidarı ve muhalefetiyle, tüm siyasi partiler ve çok daha önemlisi millet

⁴⁶⁰ Yeni Şafak gazetesi, 17 Temmuz 2016.

⁴⁶¹ Star Gazetesi, 17 Temmuz 2016.

⁴⁶² Sabah Gazetesi, 17 Temmuz 2016.

⁴⁶³ Milliyet Gazetesi, 17 Temmuz 2016.

⁴⁶⁴ HaberTürk Gazetesi, 17 Temmuz 2016.

⁴⁶⁵ Hürriyet gazetesi, 17 Temmuz 2016.

⁴⁶⁶ Akşam Gazetesi, 17 Temmuz 2016.

⁴⁶⁷ Milli Gazete, 17 Temmuz 2016.

⁴⁶⁸ Karar Gazetesi, 17 Temmuz 2016.

⁴⁶⁹ Güneş Gazetesi, 17 Temmuz 2016.

⁴⁷⁰ “Ertuğrul Özkök, Darbeciler Kimseyi Yanında Bulamadı”, 16 Temmuz 2017, Web Sitesi: <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ertugrul-ozkok/darbeciler-kimseyi-yaninda-bulamadi-40149033>, Erişim Tarihi: 28.11.2017.

demokrasiye sahip çıktı... Millet demokrasiye sahip çıkmak üzere sokaklara çıktı. 27 Mayıs'ta, 12 Mart'ta 12 Eylül'de yapılamayan bu kez yapılıyordu..."⁴⁷¹

HaberTürk'ten Umur Talu'da darbe girişimine net tepki gösterenlerden olmuştur. Talu yazısında:

"Ama lafı uzatmadan söyleyeyim: Darbe, darbedir. Darbeci, darbecidir. İktidar ne kadar anti-demokratik olursa olsun, darbe anti-demokratikliğin, demokrasi karşıtlığının daniskasıdır! İsten emir-komuta zincirinde olsun, ister zincirlerinden boşalmış olsun! O yüzden... 12 Eylül, 28 Şubat, 27 Nisan'da da aynı tavrı alan... Ayrıca iktidara Evet demeyen biri olarak... Darbeye tüm kalbimle, tüm aklımla Hayır diyorum"⁴⁷² demiştir.

Star'dan ise Ahmet Kekeç: "..Halk demokrasiye sahip çıktı. Ülkesine sahip çıktı. Onuruna sahip çıktı. Cumhurbaşkanı'na sahip çıktı. Meclis'e sahip çıktı. Hükümetine sahip çıktı. Hanesine sahip çıktı. Daha da önemlisi, geleceğine sahip çıktı..."⁴⁷³ diyerek milletin demokrasiden ve milli iradeden yana tavır koyduğunu ifade etmiştir.

Darbe girişimi bastırılmasının ardından durum biraz daha belirginleşince 17 Temmuz günü gazetelerin köşe yazılarında yine demokrasi ve milli irade yanlısı, darbe karşıtı yazılar kaleme alınmıştır. Hürriyet'ten Ahmet Hakan 15 Temmuz gecesinde gazeteye gönderdiği yazıyı alıntılamaş ve yazısında şu ifadelere yer vermiştir:

"Tavrım net. En kötü sivil yönetim bile darbeden daha iyidir. Darbenin karşısındayım. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı, hükümeti, bakanları bu zamana kadar çok eleştirdim. Ama Erdoğan'ın da, hükümetin de, bakanların da hükümet etme hakkına sonsuz saygı duydum. Cumhurbaşkanı, hükümet, bakanlar yenilenecekse... Sadece ve sadece sandıkta yenileneceklerdir. Askeri darbe kabul edilmez, edilemez. Gün demokrasiden yana olma

⁴⁷¹ Abdülkadir Servi, Demokrasiye Sahip Çıkma Günü, 16Temmuz 2016, Web Sitesi: <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/abdulkadir-selvi/demokrasiye-sahip-cikma-gunu-40149038>, Erişim Tarihi: 28.11.2017.

⁴⁷² Umur Talu, Darbe Darbedir, Darbeci de Darbecidir... Darbeye Hayır! , 16Temmuz 2016, Web Sitesi: <http://www.haberturk.com/yazarlar/umur-talu/1267399-darbe-darbedir-darbeci-de-darbecidir-darbeye-hayir>, Erişim Tarihi: 28.11.2017.

⁴⁷³ Ahmet Kekeç, 15 Temmuz 'Milli İrade Bayramımız' Kutlu Olsun, 16 Temmuz 2016, Web Sitesi: <http://www.star.com.tr/yazar/dikkat-hollande-ilk-kez-islamci-teror-dedi-yazi-1125675/>, Erişim Tarihi: 28.11.2017.

günüdür. İster ‘Paralel’ olsun, ister emir-komuta zinciri içinde olsun, ister emir-komuta zincirinin dışında olsun... Askeri darbeye karşıyım.”⁴⁷⁴

Yine Hürriyet’ten İsmet Berkan’ın yazısı o gün çok konuşulmuş ve takdir edilmiştir. Darbe girişimine karşı durmayanları sert sözlerle eleştirmiş ve yazısında şu ifadelere yer vermiştir:

“Açık açık veya gizli gizli sevindiysen, sen de darbecisin. ‘Dur bir şey söylemezden önce kimin kazanacağını bir göreyim’ dediysen, sen de darbecisin. ‘Böyle dandik darbe mi olur, aslında hepsi senaryo’ dediysen, bu fikri aklından geçirdiysen sen de darbecisin. Demokrasine sahip çıkmak için sokağa çıkanlara ‘Evinizde oturun’ dediysen sen de darbecisin. Daha darbecilerle çatışmalar devam ederken ileriye sıçrayıp ‘Darbeye karşıyım ama bu iş Tayyip Erdoğan’a yarayacak’ dediysen, önce bunu düşündüysen sen de darbecisin. Demokrasiyi insanların aktif katılımıyla birlikte kurulan bir şey değil de gökten düşen bir armağan sanıyorsan sen de darbecisin...”⁴⁷⁵

Yeni Şafak yazarı Ali Bayramoğlu darbe girişiminin sonuçlarıyla ilgili tespit ve temennilerde bulunduğu yazısında:

“...darbe girişimi karşısında TBMM’nin, tüm siyasi partilerin, sivil örgütlerin, siyasi iktidarın, basının gösterdiği demokratik dirençtir. Türkiye’deki sivilleşme süreci eksikliklerine rağmen son 15 yılın ön önemli gelişmesiydi. Bu gelişme, gerek asker zihniyeti açısından, gerek toplumsal ve siyasal direnç açısından 15 Temmuz gecesi taçlanmıştı. ...Kimi istisnalar dışında, basın darbe girişimi karşısındaki dik duruşu, meşru siyasi iktidarın etrafında kenetlenmesi, iktidar-basın ilişkilerini düzelterek, basın özgürlüğü alanını genişletecek bir vesile olarak kullanılmalıdır...”⁴⁷⁶ şeklinde değerlendirmede bulunmuştur.

Yeni Şafak’tan bir diğer yazar İsmail Kılıçaslan bir gazeteci olarak 15 Temmuz gecesi bizzat tanklara ve mermilere karşı yürüdüğünü ifade ettiği yazısında geceye ait şu bilgilere yer vermiştir:

⁴⁷⁴ Ahmet Hakan, Darbe Gecesinin Kahramanları, Web Sitesi:

<http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ahmet-hakan/darbe-gecesinin-kahramanlari-40150194>, Erişim Tarihi: 28.11.2017.

⁴⁷⁵ İsmet Berkan, Aslında Sende Darbecisin, Web Sitesi: <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ismet-berkan/aslinda-sen-de-darbecisin-40150166>, Erişim Tarihi: 28.11.2017.

⁴⁷⁶ Ali Bayramoğlu, Darbe ve Barış..., Web Sitesi:

<http://www.yenisafak.com/yazarlar/alibayramoglu/darbe-ve-bari-2030428>, Erişim Tarihi: 28.11.2017.

“..Niye yürüdük biliyor musunuz? Çünkü, yürümesek, adına 'millet' dediğimiz o muazzez kitle yürümese, tankın üzerine çıkıp 'bu memleket bizim' diye haykırmasa bir amca, 'bezginlik göstermeyin, yılgınlık yapmayın, Allah bizimledir' diye bağırmasa bir teyze, aslanlar aslanı bir trafik polisi 'merak etmeyin, bizi öldürmeden buradan geçemez hiçbir köpek' demese belki de bugün bir ülkeden söz ediyor olamayacaktık. Dün gece ne oldu biliyor musunuz? Birkaç şey birden oldu. Artık asker, sadece askerliğini bilecek. Türkiye'nin Mısır'a, Ukrayna'ya, hatta Brezilya'ya benzemediğini, benzemeyeceğini anladık dün gece. Milletın meseleye el koyacak cesaretinin, kararlılığının, ferasetinin, iradesinin olduğunu gördük...”⁴⁷⁷

Star'dan Ahmet Taşgetiren, 27 Mayıs'ın rövanşının alındığını belirttiği yazısında:

“..darbe yiye yiye darbelere başkaldırmayı öğrendik. Yenilgi yenilgi gelen zafer bu. İşte başardı millet, selam ona. Kendisine karşı kullanılan tankları esir aldı, üzerine çıktı ve “Senin görevin milleti vurmak değil, milleti savunmak” dedi. Selam ona. Bu millet tavrı, darbecilik geleneğini bir daha dirilmemek üzere mezara gömdü. Cumhurbaşkanı ve Başkomutan Recep Tayyip Erdoğan'a selam. Onun 17-25 Aralık ve Gezi eylemleri karşısında gösterdiği halk önderliği, 15 Temmuz gecesi bir kere devreye girmiş ve bir kere daha Türkiye'yi bir badireden kurtarmıştır. Böylece 27 Mayıs'ın rövanşını millet kazanmıştır. Bu, şehit Adnan Menderes'in de rövanşındır. İktidar - Muhalefet gruplarıyla Meclis'in, Hükümetin dirayeti de selamlamaya değer...”⁴⁷⁸ demiştir.

Star'dan Sibel Eraslan, darbe girişiminin yaşandığı gece milletin evinde, bahçesinde vurulduğunu belirttiği yazısında durumun vahametine dair şu çarpıcı soruyu sormuştur:

“..Kurtuluş Savaşımızın en zorlu günlerinde bile asla bombalanmamış, düşman çizmesine ezdirilmemiş Türkiye Büyük Millet Meclisimiz bombalanmıştı. Asya ile Avrupa'ları birbirine bitişiren İstanbul köprüleri esir alınmıştı. Zehirli dalgılarıyla sivil ve masum halkın üzerine ateş salan teyyareler, birer ölüm makinesi gibiydi... Çok savaş görmüş, kahpeliğin bin bir türlüne göğüs germiş, nice alçaklara haddini bildirmiş bu aziz millet. Kendi evinde, kendi yurdunda, kendi bağında bahçesinde vuruluyordu, çocuk, kadın, hasta,

⁴⁷⁷ İsmail Kılıçaslan, Milletın Gecesi, Web Sitesi:

<http://www.yenisafak.com/yazarlar/ismailkilocarlan/milletin-gecesi-2030439>, Erişim Tarihi: 28.11.2017.

⁴⁷⁸ Ahmet Taşgetiren, Yaşasın Millet!, Web Sitesi: <http://www.star.com.tr/yazar/yasasin-millet-yazi-1126088/>, Erişim Tarihi: 28.11.2017.

ihtiyar denmeden... Kıbrıs'taki caniydi, Bosna'daki Sırp, Çanakkale'deki gavur... Peki bu seferki kimdi?...⁴⁷⁹

Milliyet'ten Mehmet Tezkan "Aslında Ne Oldu" başlıklı yazısında, 15 Temmuz gecesi milletin bütün fertleri ve kurumlarının beraber darbe girişimini bastırıldığını şu cümlelerle ifade etmiştir:

"Cuma gecesinin tek cümleyle özeti budur.. Halk, omuz omuzaydı.. Partiler, omuz omuzaydı.. Siyasetçiler, omuz omuzaydı.. Sivil toplum kuruluşları, omuz omuzaydı.. Medya, omuz omuzaydı.. Demokrasiye inanan asker, omuz omuzaydı.. Demokrasiden başka rejim yok diyen polis, omuz omuzaydı..."⁴⁸⁰

Cumhuriyet'ten Ali Sirmen, "Önlenen Darbe" başlıklı yazısında halkın artık darbeleri istemediği kararlı bir şekilde vurguladığını belirterek şu ifadeleri kullanmıştır:

"...Demokrasilerin güvencesi, darbeler değil, vatandaşların sivil demokratik bilinci ve azmidir. İşte bu yüzden ki, 15 Temmuz girişiminin akim kalmış olmasını herkesin sevinçle karşılaması gerekir... Aksini düşünmek, 15 Temmuz girişimine şu ya da bu gerekçeyle hak vermek mümkün değildir... 15 Temmuz 2016 Türkiye'de askeri darbeler döneminin tarihe karıştığının canlı kanıtıdır. Bu gelişmenin itici gücü ise, halkın artık askeri darbelerle onay vermek şöyle dursun kararlılıkla karşı olmasıdır. Kuşkusuz bu sevindirici bir olaydır..."⁴⁸¹

Cumhuriyet'ten bir başka yazar Hikmet Çetinkaya, FETÖ 'nün TSK içerisinde nasıl yapılandığına dikkat çektiği yazısında darbenin faillerini de şu cümlelerle açıklamıştır: "15 Temmuz'u 16 Temmuz'a bağlayan gece, Türkiye'de ne oldu? Bu soruya hiç kıvrımadan, sözü uzatmadan yanıt vereyim: Türk Silahlı Kuvvetleri içinde kadrolaşan Fetullahçı subaylar darbe girişiminde bulundu..."⁴⁸²

⁴⁷⁹ Sibel Eraslan, Sela'larla Karşı Durduğumuz Şeytani Bir Darbe, Web Sitesi: <http://www.star.com.tr/yazar/selalarla-karsi-durdugumuz-seytani-bir-darbe-yazi-1126085/>, Erişim Tarihi: 28.11.2017.

⁴⁸⁰ Mehmet Tezkan, Aslında Ne Oldu, Web Sitesi: <http://www.milliyet.com.tr/darbeye-karsi-omuz-omuzaya-siyaset-ydetay-2279047/>, Erişim Tarihi: 29.11.2017.

⁴⁸¹ Ali Sirmen, Önlenen Darbe, Web Sitesi: http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/568729/Onlenen_darbe.html, Erişim Tarihi: 29.11.2017.

⁴⁸² Hikmet Çetinkaya, Fethullahçı Darbe Girişimi, Web Sitesi: http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/568744/Fethullahci_darbe_girisimi....html, Erişim Tarihi: 29.11.2017.

Türkiye tarihinde bir dönüm noktası olan 15 Temmuz darbe girişimi uzunca bir süre toplumun ve basının gündemi meşgul etmiştir. Basın olayın ilk haftasındaki haberlerde genel olarak “Millî birlik ve beraberlik” konusu işlenmiştir. “Millî birlik ve beraberlik” çerçevesinde derlenen haberlerde darbe girişimi sonrasında halkın sokaklara çıkarak darbeye hep birlikte karşı koyması ve darbeyi önlerken sergilenen kahramanlıklar üzerinde durulurken, haberlerde bunu destekleyen örneklere de sıkça yer verilmiştir. Ayrıca basın, darbe girişimine yönelik haberleri kimi zaman sert, kimi zaman duygusal ve gurur duyar tarzda sunmuştur. Bunun nedeni ise, olayın bütün ülkeyi ilgilendirmesi nedeniyle ortaya çıkan hassasiyetten ileri gelmektedir. Nisan ve Şeker’e göre, Türkiye’de daha önce meydana gelen askerî darbelere göre basın, 15 Temmuz’da ortak tavır takınmış, haber söylemlerin de daha önceki darbelere farklı olarak, bu dönemde benzer tutum sergilenmiş ve darbecilere karşı birlik içerisinde bir görüntü oluşturulmuştur. Basının bu tavrı takınmasının sebebi ise FÖTÖ tarafından organize edilen darbe girişiminin, hem ülkenin demokrasisine yönelik bir tehdit hem de “ülkeye karşı hıyanet girişimi” olarak değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla basın darbe girişimine tepki olarak birlik ve beraberlik içerisinde darbe karşıtı ortak bir dil ve söylem geliştirmiştir.⁴⁸³

⁴⁸³ Fatma **Nisan** ve N. Tülay **Şeker**, “Demokrasiyi Sekteye Uğratan Darbe Haberlerinin Çerçevesi: 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Örneği”, *TRT Akademi*, Cilt 2, Sayı 3, Ocak 2017, s. 94-95.

3. BÖLÜM

TÜRK BASINININ ‘28 ŞUBAT POST MODERN DARBESİ’ VE ‘15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ’NE YAKLAŞIMI

3.1. ARAŞTIRMANIN SORUNU

Ülkemiz, cumhuriyet öncesi ve sonrasında meydana gelen pek çok askerî darbeye ve darbe girişimlerine maruz kalmıştır. Türk basınının ise bu süreçlerde etkin bir rol oynayarak genelde askerden yana darbeleri destekler nitelikte tavır sergilediği bilinmektedir. Fakat Türk basının alışlagelmiş bu tutumunun aksine 15 Temmuz’da tam tersi bir duruş ortaya koyarak darbeye karşı çıktığı, seçilmiş hükümetin yanında yer aldığı ve demokrasiyi savunduğu görülmüştür.

Bu çalışmada yakın tarihimizde “irtica, şeriat” gibi kavramlar üzerinden yapılan 28 Şubat post-modern darbesi ve FETÖ’nün kendisini dini bir cemaat olarak kabullendirip devlet içerisindeki gizli oluşumuyla gerçekleştirdiği 15 Temmuz darbe girişimi gibi iki önemli olay karşısında basının tutumunda yaşanan farklılıklar incelenmiştir. Çalışmada bazı sorular üzerinden Türk basınının bu değişikliğinin nedenleri ve sonuçlarına dair cevaplar bulunmaya çalışılmıştır. Bahsi geçen sorunlar şu şekildedir:

Türk basını, 28 Şubat darbesi ve 15 Temmuz darbe girişimi sürecinde nasıl bir rol oynamıştır?

Basının iktidarla olan ilişkilerinde 28 Şubat dönemindeki yakınlık ve karşıtlık bakımından, 15 Temmuz’daki yakınlık ve karşıtlık arasında herhangi bir devamlılık veya değişkenlik söz konusu olmuş mudur?

28 Şubat dönemi basınının hükümete yönelik baskı ve algı çalışmalarında “dindarlık”, “irtica”, “laiklik” ve “rejim tehlikesi” gibi söylem dilini kullanırken 15 Temmuz’da darbe girişimini gerçekleştiren FETÖ’nün Türkiye’de “dindarlık” üzerine kendini

kurguladığı düşünüldüğünde basın 28 Şubat dönemindeki benzer argümanları kullanmak yerine “milliyetçi muhafazakâr” söylem üzerinden bir dil kurgulamasındaki temel etkenler nelerdir?

28 Şubat sürecinde ordu basın üzerine baskı kurmuş mudur? Kurmuşsa 15 Temmuz sürecinde ordunun basın üzerinde benzer bir yaklaşımı olmuş mudur?

Hürriyet, Cumhuriyet ve Yeni Şafak gazetelerinin 28 Şubat süreci ve 15 Temmuz sürecindeki tutumlarında benzerlikler ve farklılıklar neler olmuştur?

3.2. ARAŞTIRMANIN AMAÇ VE ÖNEMİ

Türkiye'nin siyasal tarihinde özellikle Cumhuriyet sonrası dönemde çok partili hayata geçişle beraber demokrasi de gelişmeye başlamıştır. Türk demokrasisinin bu gelişimini engellemeye yönelik neredeyse her on yılda bir meydana gelen askerî darbeler ve buna benzer bazı girişimlerin ülkenin gelişimini her anlamda etkilediği bilinmektedir. Kendini rejimin koruyucusu olarak gören belli bir kısım, rejime tehdit oluştuğunu düşündükleri zamanlarda basını da kullanıp bu algıyı pekiştirerek darbe için uygun zemini oluşturmaya çalışmışlardır. Bu bağlamda tezin konusunu askerî darbe süreçlerinde basının izlediği tutum oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı ise Türkiye'nin siyasi ve askeri literatürüne giren bu iki tarihe ışık tutacak en önemli kayaklardan biri olan basının, 28 Şubat Darbesi ve 15 Temmuz darbe girişimi karşısında takındığı tavrın nasıl olduğu, ideolojik olarak belirlenen gazetelerin 28 Şubat ile 15 Temmuz karşılaştırıldığında darbelere bakış açılarında bir değişimin olup olmadığını ortaya çıkarmaktır. Bu amaç doğrultusunda Türkiye'nin son 30 yılında Refah Partisi'yle başlayıp Ak Parti ile devam eden siyasal İslam'ın yükselişine paralel olarak Türkiye'de her alanda meydana gelen değişim ve dönüşümün basının 28 Şubat ve 15 Temmuz askerî darbeleri karşısında sergilediği tutumun ne denli değişikliğe uğradığını ortaya çıkarılacak olup, bu çerçevede her iki dönemin kilit rol oynayan basının tutumları karşılaştırarak bu farklılıkları inceleme imkânı bulunacaktır.

Çalışmayı önemli kılan durum ise, Türkiye'de yaşanan bütün darbe süreçlerinde basının bir şekilde çoğulcu yaklaşımla bu darbeleri desteklemesinin karşısında 15 Temmuz'da ortaya koydukları farklılığın, Türk basını açısından tarihi bir gelişme olarak görülmesidir. Daha önce Türk basın tarihinde benzeri olmayan bu durum bundan sonra

meydana gelebilecek olası benzer darbeler karşısında basın izleyeceği yola bir eylem planı niteliği taşıması bakımından önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca, araştırmada Türk siyasi tarihi ve Türk basın tarihi literatürü çerçevesinde askerî darbe dönemleri sonrasında ortaya konulan çalışmalar kapsamlı şekilde incelendiğinde benzer karşılaştırmaların yapıldığı görülmüştür.⁴⁸⁴ Fakat bu karşılaştırmalarda genel itibariyle darbelerin içerik ve yapısal olarak birbirlerine yakın olmasından dolayı, Türk basınının darbeler sonrasında istisnalar dışında benzer yaklaşımlar sergilediği yapılan akademik çalışmalarda ortaya konulmuştur. Ayrıca daha önceki darbelerde siyasi boşluktan ve askerinin devlet içerisinde kendini konumlandığı üstüncü pozisyonundan dolayı darbeler sırasında basınında muhalif etkinlik alanı daralmıştır. Bu sebepten yapılan karşılaştırmalı akademik çalışmalarda basının darbeler sonrasında benzer tekrarların yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. 15 Temmuz'da ise askerinin nüfus alanının daralması ve basının çeşitlenmesinden dolayı ortaya çıkan özgüven yeni bir sonuca varılmasını mümkün kılmıştır.

Yine 28 Şubat darbesinin ülkedeki dindarlara yönelik bir baskı aracı olarak kullanılma gerekçesi ve 15 Temmuz'da kalkışmayı gerçekleştiren askerlerin o güne kadar dini bir cemaat olarak bilenen FETÖ isimli gizli örgütlenmenin içerisinde yer almaları çalışmanın boyutunu derinleştirmiştir. Ordunun komuta kademesi ve genelinin ise kalkışmada bir dahlinin olmaması, 15 Temmuz'un yeni bir darbe biçimi olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu durum Türk basınının da yeni bir pozisyon almasını zorunlu kılmıştır. Bu nedenle her iki askerî darbe karşılaştırmalı olarak incelendiğinde daha önce yapılmış olan akademik çalışmalardan farklı olarak literatüre önemli katkı sağlayacaktır.

⁴⁸⁴ Bkz. Hanifi Kurt, "Siyasal Gerçekliğin İnşasında Bir Aktör Olarak Basın: Türkiye'de Askeri Müdahalelerin Türk Yazılı Basınında Simgesel Yeniden Kuruluşu" Ege Üniversitesi SBE, İzmir 2008(Yayımlanmamış Doktora Tezi)., İrfan Neziroğlu, "Türkiye'de Demokrasinin Gelişmesinde Etkin Bir Araç Olarak Yazılı Basının Rolü: Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet ve Tercüman Gazetelerinin 1950-1980 Yılları Arasındaki Askeri Müdahalelere Yaklaşımı" Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2002(Yayımlanmamış Doktora Tezi)., Anıl Demir, "28 Şubat'tan, 27 Nisan'a Ordu-Siyaset İlişkilerinde: Hürriyet Gazetesi İncelemesi", Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 2010(Yüksek Lisans Tezi)., Emre Soncan, "28 Şubat Sürecinde Medya" Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 2006 (Yüksek Lisans Tezi)., Andaç Hongur, "28 Şubat Sürecinde Ordu, Medya ve Siyasal İktidar", Ankara Üniversitesi SBE, Ankara 2006(Yüksek Lisans Tezi)., Yaşar İz, "28 Şubat Sürecinde Yazılı Basın ve Din: Hürriyet ve Yeni Şafak Gazetesi Örneği" Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2011(Yüksek Lisans Tezi)., Nilüfer Z. Öztürk "28 Şubat'a Giden Yolda Türk Basını", Ankara Üniversitesi SBE, Ankara 2006(Yüksek Lisans Tezi).

Ayrıca, 28 Şubat 1998'den 15 Temmuz 2016 darbe girişimine kadar geçen süre içerisinde ülkede yaşanan demokratik gelişmelerin bütün kurum ve kurumsal yapılara etkisi düşünüldüğünde basının darbeler karşısındaki demokratik tutumuna yansımalarının ne ölçüde olduğu çalışmanın sonuçlarında net bir şekilde ortaya konulacaktır.

3.3. ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE SINIRLILIKLARI

Gazeteler günlük olayları kamuoyuna aktarmada kullanılan en önemli kitle iletişim araçlarıdır. Bu çalışmaya konu olan 28 Şubat ve 15 Temmuz darbe girişimlerinin olduğu gün ve devamındaki günlerde de basın, kamuoyunu yönlendirmede önemli bir görev üstlenmiştir. Birçok araştırmada olduğu gibi bu çalışmada da araştırmanın evrenini içeren ve her iki dönemde yayın yapan basın çalışmada dikkate alınmıştır. Fakat araştırmanın bütün evreni incelemenin hem zor olacağı hem de çalışmanın amacının dışına çıkacağı düşünülmüştür. Bu nedenle olayların meydana geldiği dönemde yayınlarıyla etkili olmuş ve muhatap olunan kitleleri en iyi temsil ettiği düşünülen, Türkiye'de gündem belirleme potansiyelini elinde bulunduran, ideolojik yönelimlerine göre Yeni Şafak gazetesi, Hürriyet gazetesi ve Cumhuriyet gazetesi örneklem olarak seçilmiştir. Örneklem seçilirken Türkiye'de yayınlanan gazeteler içerisinde farklı fikir grupları ele alındığında evreni en geniş biçimde ve makul çerçevede, ideolojik yönelimlerine göre temsil ettiği düşünülerek bahsi geçen gazeteler tercih edilmiştir. Ayrıca gazeteler incelenirken sadece birinci sayfalarında yer alan haberler dikkate alınmıştır. Bunun nedeni ise birinci sayfada yer alan haberlerin hem gazetenin içeriğini yansıtması hem de haberlerin iri puntolarla, ironi ve mecaz gibi söz sanatı tekniklerinden faydalanılarak, habere ait fotoğraflarla destekleyerek, kamuoyunu yönlendirme ve ilgili mesajın doğrudan verilmesi işlevinin birinci sayfa haberleri üzerinden yapılmasından dolayı bu sayfaların incelenmesi yeterli görülmüştür. Bu nedenle çalışmada gazetelerin bütün haber sayfalarının incelenmesi yerine gündemin en önemli haberlerinin ve başlıklarının yer aldığı, gazetelerin vitrini olarak bilinen birinci sayfalarında yer alan sürmanşet, manşet, alt başlıklar, olaylarla ilişkilendirilebilecek haberler başlıkları ve metinlerinin incelenmesinin uygun olacağı düşünülmüştür. Çalışmada gazetelerin dönemselsel karşılaştırılması ele alınacağından, Yeni Şafak, Hürriyet ve Cumhuriyet gazetelerinin 28 Şubat 1997 ile 31 Mart 1997 ve 16 Temmuz 2016 ile 15 Ağustos 2016 tarihleri (olayların meydana gelmesinden sonra geçen bir

aylık süre) çalışmanın sınırını oluşturmaktadır. Bu sınırlılığa dayanarak toplamda 63 gün olmak üzere Yeni Şafak, Hürriyet ve Cumhuriyet gazetelerinin ilgili günlere ait 189 adet gazete sayfası incelenmiştir.

3.4. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu çalışmada nitel analiz yöntemlerinden biri olan betimleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırma yöntemlerinden bir olan niceliksel araştırmanın 20. yüzyılın sonlarına doğru bazı araştırmacıların niceliksel olarak açıklamalardaki yetersizliğinden dolayı niteliksel araştırma modeli geliştirilmiş ve hızla kabul görmüştür. Bu araştırma modeli, sosyal bilimlerin içeriğini oluşturan sosyal gerçeklikle, fen bilimleri alanının içeriğini oluşturan fiziksel gerçekliği birbirinden ayırmaktadır. Fiziksel gerçeklik kişisel yorumlardan bağımsız olduğu düşünülürken, sosyal gerçekliğin ise bir anlamda kişisel yorumlardan oluştuğu ileri sürülmektedir. Bu nedenle sosyal gerçekliğin nesnellik kadar öznellikte içerdiği ve bireyin algılayışına göre farklılık göstermesi nedeniyle sosyal verilerin ancak yorumlandıklarında bir anlam kazandığı kabul edilmektedir.⁴⁸⁵ Bir diğer tanımda nitel veri analizi, insanı merkeze alarak kendisini ve çevresini nasıl algıladığı ve tanımladığını anlamaya yönelik çabaların bütünü olarak ifade edilmektedir. Nitel analizin amacı sosyal gerçekliğin derinliklerinde gizlenmiş olan bilgiyi ortaya çıkarmaktır.⁴⁸⁶

Nitel çalışmalarda veri analizi denildiği zaman çeşitlilik, özgünlük ve esneklik akla gelmektedir. Nitel çalışmalar kendine özgü bu özelliğinden dolayı, her biri birbirinden farklı özellikleri taşımaktadır. Veri analizinde bir takım yeni yaklaşımların ortaya konulmasını ve araştırmalarda, araştırmanın ve toplanan verilerin özelliklerinden hareketle var olan analiz yöntemlerini gözden geçirerek araştırma için bir veri planının geliştirilmesi gerektirmektedir. Veri analizi konusunda literatüre bakıldığında birbirinden farklı yaklaşımlar ve kavramlar ortaya konulmaktadır. Fakat veri analizi anlamında bütün yaklaşımlarda göze çarpan ortak nokta, verilerin betimlenmesine ve temaların ortaya çıkarılmasına verilen önem olduğu görülmektedir. Bunun yanında araştırmacının yorumlamaları ve temalardan çıkan sonucun anlamlı bir biçimde

⁴⁸⁵ Gönül **Kırcaali İftar**, “Bilim ve Araştırma” (Ed. Ali Atıf Bir), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 1999, s. 6.

⁴⁸⁶ Murat **Özdemir**, “Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 11, Sayı 1, Haziran 2010, s. 339.

ilişkilendirilmesi de diğer bir önemli husus olarak görülmektedir. Literatürde veri analiz süreci ağırlıklı olarak iki gruba ayrılmıştır. Bunlardan biri betimsel analiz diğeri ise içerik analizidir. Betimsel analize bakıldığında içerik analizine göre daha yüzeysel olduğu ve araştırmanın kavramsal yapısının önceden açık bir biçimde belirlendiği araştırmalarda kullanıldığı görülmektedir.⁴⁸⁷ Bir başka tanımda betimsel analiz, bir konu veya olaydaki herhangi bir durumu tespit etmeyi amaçlayan, belli değişkenlerin özellikleri hakkında temel veri tabanı oluşturan analiz sürecidir.⁴⁸⁸ Yine betimleme, araştırmada toplanan verilerin araştırma problemiyle ilgili söylediklerinin gözler önüne serilmesidir. Veriler arasında doğrudan görülebilir. Kısaca “ne” sorusunun yanıtlandığı bir süreçtir.⁴⁸⁹

Nitel araştırmalarda elde edilen veriler, sayılardan çok yazılı ve görsel metinler üzerinden yorumlamaya dayalı bir analizi içermektedir. Burada elde edilecek veriler ise katılımcılarla yapılan görüşmeler, gözlemler ve yazılı veya görsel belgelerdir. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde, katılımcıların tümünü ilgilendiren konularda onların görüşlerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Gözlemlerde bireyin, nesnelerin ve araştırılan olayın sistematik şekilde belirli bir program içerisinde izlenerek betimlenmesidir. Belge incelemesi ise araştırmanın konusu hakkında belge içeren yazılı, duyuşsal veya görsel kaynakların betimleme sürecini ifade etmektedir.⁴⁹⁰ Bu çalışmada, bir belge, metin incelemesi olduğundan dolayı gazetelerin haber dilini kullanırken oluşturmaya çalıştıkları algı ve verilmek istenen mesaj betimle yöntemiyle yorumlanmaya çalışıldığından katılımcılarla görüşme ya da gözlem sürecini barındırmamaktadır.

Betimleme yönteminde araştırma verileri önceden belirlenmiş olan temalara göre özetlenip, yorumlanmaktadır. Araştırmada ortaya çıkan veriler, araştırma sorularının ortaya koyduğu temalar üzerinden düzenlenebildiği gibi inceleme süreçlerinde kullanılan sorular ve boyutlar dikkate alınarak da sunulabilmektedir. Burada yapılan

⁴⁸⁷ Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2008, s.221.

⁴⁸⁸ İrfan **Erdoğan**, *SPSS Kullanım Örnekleriyle Araştırma Dizaynı ve İstatistik Yöntemleri*, Emel Matbaası, Ankara 1998, s. 66.

⁴⁸⁹ Coşğül **Yüksel**, “Belgesel Sinemanın Doğruya Ulaşma Yolları”, *Selçuk İletişim*, Cilt 4, Sayı 2, Konya 2006, s. 209.

⁴⁹⁰ Ali Şimşek, “Araştırma Modelleri, Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri” (Ed. Ali Şimşek), *Anadolu Üniversitesi Yayınları*, Eskişehir 2012, s. 151-152,158.

incelemede görüşler, çarpıcı biçimde yansıtılmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilmektedir. Bunun amacı ise ortaya çıkarılan verileri okuyucuya düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde sunmaktır. Bu amaçla elde edilen veriler, sistematik ve açık biçimde betimlenerek açıklanır, yorumlanır ve neden sonuç ilişkisi içerisinde irdelenerek bir takım sonuçlara ulaşılır. Çalışma süresince ortaya çıkan temaların birbirleriyle ilişkilendirilmesi, anlamlandırılması ve çalışmanın geleceğiyle ilgili tahminlerde bulunulması da araştırmacının yapacağı yorumların boyutları arasında yer alabilir.⁴⁹¹ Yenilikçiliğe ve araştırmacının oluşturduğu çerçeve içerisinde çalışmaya daha fazla imkân veren bu yöntemde, araştırmacının çalışmasında yöntemsel sınırlılıklar temelinde, sosyal gerçeklikleri, problemin doğasına ve araştırmanın amacından çıkmadan bireysel özelliklerine en uygun araştırma yöntemini tercih etmesi beklenmektedir.⁴⁹²

Betimsel analiz yapılırken belli bir sıralama içerisinde başlıklar takip edilerek yapılması gerekmektedir. Bu sıralama, bir çerçeve oluşturma, çerçeveye göre verilerin işlenmesi, bulguların tanımlanması ve bu bulguların yorumlanması olmak üzere dört başlıktan oluşmaktadır. Başlıklardan ilki olan “betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma” kısmında, araştırmanın soruları, kavramsal çerçevesi yahut görüşme ve gözlemlerinde yer alan boyutlardan yola çıkarak bir veri analizi için bir çerçeve oluşturulmalıdır. Çizilen bu çerçeve üzerinden verilerin hangi temalar altında sunulacağı veya düzenleneceği belirlenmektedir. Daha önce belirlenmiş bir kavramsal çerçevenin olmadığı durumlarda ise betimsel analiz kullanmak güç olduğundan böyle bir durumda belirlenecek temalar, veri kaybına ve yanlış veri düzenlemesine neden olabilmektedir. İkinci olarak “tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi” başlığının altında, daha önce oluşturulan çerçeveye göre elde edilen veriler okunup düzenlenmektedir. Veriler tanımlama amacıyla seçilerek anlamlı ve mantıklı bir biçimde bir araya getirilmektedir. Daha sonra oluşturulan çerçeveye göre bazı veriler önemli olmadığından dışarıda kalmaktadır. Yine bu aşama da daha sonra sonuçların yazılma sürecinde kullanılacak olan doğrudan alıntılar seçilebilmektedir. Üçüncü olarak “bulguların tanımlanması” başlığının altında, düzenlenen veriler tanımlanır ve gerekli yerlerde doğrudan alıntılarla

⁴⁹¹ Yıldırım ve Şimşek, s. 223. Engin **Karadağ**, “Eğitim Bilimleri Doktora Tezlerinde Kullanılan Araştırma Modelleri: Nitelik Düzeyleri ve Analitik Hata Tipleri”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, Cilt 16, Sayı 1, 2010, s. 57.

⁴⁹² Muhammed M. **Mazlum** ve Ayşegül **Atagül Mazlum**, “Determination Of Research Method In Social Sciences”, *Route Educational And Social Science Journal*, Vol. 4, Issue 4, June 2017, s. 19.

desteklenmektedir. Veriler tanımlanırken kolay anlaşılabilir olmalı ve gereksiz tekrarlardan kaçınmalıdır. Son olarak “Bulguların yorumlanması” başlığında ise, veri analizi sürecinde tanımlanan bulguların açıklanması, anlamlandırılması ve ilişkilendirilmesi bu kısımda gerçekleşmektedir. Elde edilen bulguların neden-sonuç ilişkisi içerisinde açıklanması, gerekli görülmesi halinde farklı olgular arasında karşılaştırma yapılması araştırmacının yapmış olduğu yorumun daha nitelikli olmasına yardımcı olmaktadır.⁴⁹³ Sonuç olarak betimsel analizde amaç, çalışmada elde edilen verilerin nitel bir yaklaşımla yorumlanıp anlaşılabilir bir şekilde okuyucuya sunmaktır. Ayrıca betimsel analizinde içinde olduğu nitel çalışmaların özelliği araştırmanın problemine yorumlayıcı yaklaşımlardır.⁴⁹⁴ Yani istatistik bir veri analizinden ziyade araştırmacının yorumlarına başvurulmaktadır.⁴⁹⁵

Betimsel analizi diğer çalışmalardan farklı ve özgün kılan yönü araştırmanın konusu ya da gözlemlenen grubun araştırmacı tarafından hiçbir şekilde etkilenmeden en doğal haliyle gözlenip betimlenmesidir. Ayrıca betimsel analizin yapılması konu hakkında genel bir kanaat kazandırdığı gibi bir durumu saptanmasına ve daha sonra yapılacak olan açıklayıcı çalışmalarda neye odaklanılacağına dair ipucu sağlamaktadır. Betimsel analiz yapılırken nicel veya nitel veri toplama tekniği kullanılabilir veya her ikisini birden kullanmakta mümkündür. Hangi veri tekniğinin kullanılacağını ise çalışmanın özgünlüğü belirlemektedir.⁴⁹⁶ Betimsel analizin içerisinde yer alan karşılaştırmalı inceleme aynı sosyal olguyla ilişkili birden fazla ögenin benzerlikler ve farklılıklar anlamında karşılaştırılması olgunun daha iyi anlaşılmasına imkân sağlamaktadır. Yine betimsel analizin içerisinde yer alan karşılaştırmalı tarihsel analiz ile sistematik karşılaştırma eksenini üzerinden geçmişte yaşanmış geniş çaplı sonuçları olan devrimler, politik rejimler ve farklı politik olgularla zaman içerisinde yaşanan benzer yeni gelişmelerin karşılaştırması yapılmaktadır. Son kertede günümüzde meydana gelmiş

⁴⁹³ Remzi Altunışık, Recai Coşkun ve Engin Yıldırım, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Sakarya Kitabevi, Adapazarı 2017, s.322., Yıldırım, Şimşek, s. 224.

⁴⁹⁴ Altunışık, Coşkun ve Yıldırım, s. 119.

⁴⁹⁵ Merve **Biçer Yumak**, “Lüks Moda Markalarının Sosyal Medya Kullanımı: Y Kuşağının Algısı Üzerine Bir Araştırma”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 6, Sayı 66, Mart 2018, s. 255.

⁴⁹⁶ Gönc Şavran, “Araştırma Yöntem ve Tekniklerinin Seçimi”, (Ed. Nadir Suğur), *Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2009, s. 119-121.

olaylar ya da sorunlar incelenip, güncel olayların yorumlanması veya ortaya çıkan güncel sorulara cevap aranmaktadır.⁴⁹⁷

Bu çalışmada betimleme yöntemi ile gazetelerin ilgili dönemleri incelenmiş, ilk olarak 28 Şubat sürecinde basının sıklıkla kullandığı irtica, laiklik, şeriat gibi kavramlar ile 15 Temmuz sonrasında basının kullandığı demokrasi, vatan, millet gibi kavramlar etrafında betimsel analiz için bir çerçeve oluşturulmuştur. İkinci olarak her iki dönemde incelenen ilgili gazetelerde betimsel analiz için oluşturulan tematik çerçeveye içerisinde belirlenen kavramların kullanımına ilişkin veriler işlenmiştir. Üçüncü olarak tematik çerçeve içerisinde işlenmiş olan kavramlara ilişkin bulguların tanımlanması yapılmıştır. Son olarak elde edilen bulgular karşılaştırma bir incelemeye tabi tutularak benzerlikler ve farklılıklar üzerinden yorumlanmıştır. Böylece 28 Şubat ve 15 Temmuz darbe girişimi süreçlerinin tarihsel farklılığından dolayı ve gazetelerin bu dönemde oynadığı etkin rol dikkate alındığında içeriğinde verilmek istenilen mesaj ve bu mesajlar üzerinden kamuoyunu yönlendirmede biçimlerinde herhangi bir değişiklik olup olmadığına yönelik genel bir kanaat sunulmaya çalışılmıştır. Ayrıca benzerlik ve karşıtlıklar üzerinden durum saptaması yapılarak daha sonra yapılacak olan çalışmalarda neye odaklanılacağına dair ipuçları aranmıştır.

28 ŞUBAT POST-MODERN DARBE SÜRECİNDE BASIN

3.5.1. Dönemin Basınının Genel Özellikleri

Türkiye’de 90’lı yıllarda yıldızı parlayan Refah Partisi, 1995 yılında yapılan seçimlerde birinci parti olarak çıkmış ve DYP ile yaptığı koalisyonla Refahyol Hükümeti kurulmuştur. Refahyol Hükümetinin kurulması ve Necmettin Erbakan’ın Başbakanlık görevine gelmesi “post-modern darbe” olarak anılan 28 Şubat 1997 askerî darbesinin başlangıcı olmuştur. İlk önce hükümete darbe yapılması düşüncesinde olan bürokrasi ve ordu içerisindeki etki bir grup, hükümetin kurulmasının ardından çalışmalarına başlamış ilerleyen zamanlarda etkisini gittikçe artırarak basın da bu sürecin içerisinde aktif bir rol almıştır. Hükümete yönelik sürekli laiklik vurgusunu yapan ordu mensupları daha sonra

⁴⁹⁷ James **Mahoney**, “Comparative- Historical Methodology”, *Annual Review Of Sociology*, Cilt 30, Sayı 1, Ağustos, 2004, s. 81., W Lawrence **Neuman**, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*, Yayınodası, Ankara 2014, s. 629.

yargı ve medyaya yönelik brifingler vererek irtica tehdidi üzerinden hükümete yönelik algı çalışmasına girişmişlerdir. Bu sürecin önemli aktörlerinden biri olarak yer alan basın ise manşetler ve köşe yazılarıyla algı oluşturmaya çalışmış, askerî darbeye giden yolun açılmasında son derece etkili olmuştur.⁴⁹⁸ 28 Şubat sürecinde halkın siyasi tercihini beğenmeyen ordu tarafından basına bu tercihi algısal olarak değiştirip iktidar bazı sansasyonel haberlerle rejim tartışmalarının merkezine çekilmiş buna yönelik algı ürünü olan haberler ise manşetlerden verilmekle hem halkın siyasi tercihinde değişiklik meydana getirmek hem de olası bir darbe üzerinden meşruiyet elde etmek istenmiştir. 28 Şubat basınında köşe yazarları da gazete manşetleriyle benzer bir söylem dili geliştirmiştir. Basında içselleştirilmiş evrensel demokrasi düşüncesinin olmayışından kaynaklı köşe yazarlarının büyük çoğunluğu bu değerlerin uzağında kendi siyasal söylemlerini meşrulaştırmasıyla demokratik sürecin tahrip edilmesine neden olan bir tutum sergilemişlerdir. Bu bağlamda köşe yazarları dönemin siyasi koşullarında kamuoyu oluşturma ve sivil toplumu ortaya çıkan kamuoylarına karşı teşvik etme gücünü demokratik kültürün gelişmesine kullanmayıp tam tersi bir tutum takınarak, bunun yerine çatışmayı ve kutuplaşmayı besleyen bir söylemin demokrasi kılıfına uydurarak meşrulaşmasına hizmet etmişlerdir. Ortaya çıkan çatışma ve kutuplaşma sonucunda gerek hükümete yakın isimlerin veya RP’li yöneticilerin yapmış oldukları açıklamalar gerekse bunun karşıtı olarak “laik/anti-laik” ekseninde kaleme alınan yazılarda “demokratik/antidemokratik” olarak bir karşıtlığı meşrulaştırmışlardır. Hükümete yakın yazarlar “ apoletli medya” söylemini sıklıkla vurgularken bu doğrultuda kaleme alınan yazıları ve yazarların antidemokratik olduğu vurgulanmıştır. Antidemokratik kavramını genelde Erbakan, RP’li kurmaylar, “şeriatçılar” ve “tarikatçılar” üzerinde özdeşleştiği görülmüştür. Her iki grup yazarın karşıtlıklar üzerinden geliştirdikleri bu söylem dilinin ötekileştirici bir zihniyetin ürünü olduğunu fark edememeleri bu süreçteki genel metinlerin demokrasi kültüründen yoksun olarak şekillenmesine neden olmuştur.⁴⁹⁹

⁴⁹⁸ Barış **Ertem**, “28 Şubat 1997 “Post-Modern” Askeri Müdahalesi ve Medya”, *1. Uluslararası Eğitim ve Sosyal Bilimlerde Yeni Ufuklar Kongresi Bildiriler Kitabı*, Nisan 2018, s. 312.

⁴⁹⁹ Abdülkadir Gölcü, “Türkiye’de demokrasi Kültürü ve Medya Köşe Yazılarında Demokrasi Söylemi” (Ed.Şükrü Balcı, Mete Kazaz ,Salih Tiryaki), *Türkiye’de demokrasi Kültürü ve Medya*, Literatürk Acedemia, Ağustos 2015, s. 160-161,278-281.

3.5.2. Hürriyet Gazetesinin İlk Sayfa Haber Başlıkları

Doğan Medya Grubunun ‘amiral gemisi’ olarak tarif edilen Hürriyet gazetesi, 28 Şubat post-modern darbesine giden süreçte yaptığı haberlerle aktif bir rol oynamıştır. Hürriyet gazetesi 28 Şubat 1997⁵⁰⁰ tarihli sayısında “İşte Mektup” manşetiyle çıkmış, manşetin alt başlığında ise “Cumhurbaşkanı Demirel’in Erbakan’a yazdığı uyarılarla dolu mektup Ankara’da bomba gibi patladı. Hürriyet dün de mektubu ele geçirdi” ifadelerine yer vermiştir. Hürriyet, bu manşet haberle 28 Şubat günü yapılacak olan MGK’nın nasıl bir havada geçeceğinin adeta sinyalinin vermiştir. Normal teamüller çerçevesinde işlemesi gereken bir toplantıyı ve kamuoyunu olağanüstü havaya sokmaya çalışmıştır.

Haberin alt başlığında yapılacak olan MGK toplantısını “Kritik MGK bugün” şeklinde veren gazete, MGK’da kuvvet komutanlarının tamamının laiklik konusunda söz istediğini belirtmiştir. Haberin metin girişinde “Önce Karadayı konuşacak” ifadesiyle askerinin öncelikli söz hakkı olduğu mesajını vermeye çalışan Hürriyet, “Köktenci akımlar raporu” hazırlandığını ve bu raporun Erbakan’ın önüne konulacağını belirtmiştir. Hürriyet ayrıca “Silahlanma Çabası” şeklinde haberin diğer alt başlığında “Aşırı dinci örgütlerin pompalı silah temin ettikleri ve karate kursları düzenlediklerine dair bilgilerin olduğunun da raporda yer aldığı” bilgisini aktararak, hükümete MGK öncesi baskı kurmaya çalışmıştır. Habere konu olan Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel imzalı mektubun tam metnini manşetin yanında “Ne Yazdı” üst başlığıyla yayınlamıştır. Manşetin sağında “Erbakan yumuşadı” başlığıyla verilen haberde ise Erbakan’ın Demirel’le görüşmesi sonrası geri adım attığı ve “Yeniden büyük Türkiye hedefine ‘çok daha yumuşak’, kardeşlik ve barış havası içinde ulaşacaklarını” söylediğini belirtmiştir. Erbakan açıklamalarının hemen altında “Org. Karadayı: Demirel Çok güzel konuşuyor” haber başlığıyla yer alan Orgeneral Karadayı’nın değerlendirmelerine yer verilmiştir.

Diğer haber başlıkları ve alt başlıklarında ise, “Çok Önemli Uyarılar”, “İrtica tehlikesine dikkat”, “Demirel’in ‘uygulansın’ dediği Anayasa maddesi” “Korunacak İnkılap Kanunları”, Son Mollaya da sınır dışı” gibi kullandığı başlıklarla birinci sayfasının neredeyse tamamını bir algı çalışması üzerine kurgulamıştır.

⁵⁰⁰ Hürriyet gazetesi, 28 Şubat 1997

28 Şubat akşamı gözlerin çevrildiği Çankaya Köşkünde gerçekleşen MGK toplantısı sonrası birçok gazete ağız birliği etmişçesine benzer manşetler atmıştır. Hürriyet gazetesi 1 Mart 1997⁵⁰¹ tarihli sayısında MGK toplantısını “Tarihi karar” manşetiyle okurlarına duyurmuş, haberin alt başlığında ise “Milli Güvenlik Kurulu’nun 9 saatlik toplantısında Atatürk ilke ve inkılaplarının ödünsüz uygulanması kararı verildi” şeklindeki ifadelerle hükümete adeta asker tarafından direktif verildiği mesajı yer almıştır. Manşet üstü haberin başlığında yer alan “Erbakan son dakikaya kadar önlemek istedi” mesajıyla Erbakan’ın toplantıda metni yumuşatma ve değiştirme çabası içine girdiği aktarılmıştır. Haberin metninde toplantının kendince özetini “Toplantı sonunda yayımlanan bildirin özetini şu oldu: Laik rejim bütün kurumlarıyla korunacak, darbe tartışmaları ise gündemden çıkarılacak” şeklinde açıklayan Hürriyet, RP’nin laik rejime tehdit algısı devam ederse, darbe gündeme gelecektir mesajını vermek istemiştir.

Hürriyet’in, beş maddede yorumladığı toplantının son maddesinde “Yoksa yaptırım gelir” ifadesini kullanması RP’yi açıkça tehdit eden bir ifade olarak anlaşılmaktadır. Manşetin hemen altında “İşte MGK’dan çıkan belge” başlıklı haberde MGK’nın ardından yayımlanan belgeye yer vermiş, belgede yer alan “rejime karşı olan yıkıcı bölücü gruplar”, “çağ dışı yapılan uygulamalar”, “laik-anti laik uygulamalar”, “Cumhuriyet” ve “laik rejim” gibi ifadeler özellikle vurgulanarak yazılmıştır.

Hürriyet gazetesinin 2 Mart 1997⁵⁰² tarihli sayısında “Askerin 20 şartı” manşetiyle yer alan haberin alt başlığında MGK’da askerinin hükümetten yerine getirmesini istediği işlerin neler olduğunu “Askerin MGK toplantısına getirerek, hükümetten yapılmasını istediği 20 madde belli oldu” ifadeleriyle duyurmuştur. Haberin detaylarında askerinin tavsiye kararı çıkartmak üzere bu maddeleri MGK’ya getirdiği, Erbakan’ın maddelerin yumuşamasını istediği ve bu yönde pazarlığın yapıldığı bilgisine yer vermiştir. Manşetin sağında ise emir kipi kullanılarak “Bunları yapın” başlığıyla askerinin istediği 20 maddeyi sırasıyla açıklanmıştır. Manşetin solunda “Dış yorumlar” üst başlığı ve “Erbakan’a ciddi uyarı” alt başlığında verilen haberde, Türkiye’de gündemin darbe söylentileriyle kızıştığını, gelişmeleri yakından takip eden dış basının MGK’ya ve laikliğe ilişkin olaylara geniş yer vererek askerinin Erbakan’a uyarı çektiği yorumlarının yapıldığını aktarmıştır. Yine Erbakan’ın dilinden yapılan haberde “Tansiyonu

⁵⁰¹ Hürriyet gazetesi, 1 Mart 1997

⁵⁰² Hürriyet gazetesi, 2 Mart 1997

düşürmeliyiz” şeklinde haber başlığı ile Erbakan’ın insanları laik-anti laik şekilde bölünmemesi gerektiği, tansiyonun düşürülmesi ve gerginliğin kaldırılması gerektiğini söylediği belirtmiştir. Erbakan’ın tansiyonun düşmesi ve ortamın yumuşaması için liderler turuna çıkacağı söylediği ifade edilmiştir.

Türkiye’de o günlerde ordu ile hükümet arasında gerginlik oluşturulmaya çalışılırken Erbakan’ın MGK sonrası yumuşama ve ordu ile ilişkilerin uyumlu sürdüğü mesajlarına karşın Hürriyet’in haber dili ve kurgusunda ise ordu mensuplarına dayandırdığı haberlerle gerginliğin devam etmesinden yana bir tutum izlemiştir.

Hürriyet gazetesi 3 Mart 1997⁵⁰³ tarihli sayısında Genelkurmay Genel Sekreteri Ertuğrul Özkasnak’ın açıklamalarını “Sürpriz Çıkış” başlıkla haberle sürmanşetten vermiştir. Haberde Özkasnak’ın açıklamalarını “Genelkurmay Genel Sekreteri, ‘Ordu ile uyum içindeyiz’ diyen Erbakan’a ‘Ordu Atatürk’e inananlarla uyum içindedir’ yanıtı verdi.” şeklinde değerlendirmiştir. Haberin metninde “Bomba gibi açıklama” başlığıyla Özkasnak’ın Erbakan’ın açıklamalarına cevaben TSK’nın Erbakan’ın fikirleriyle uyum içinde olamayacağını dolaylı olarak dile getirmiştir. Sürmanşetin hemen altında “MGK en çok üç ay süre tanır” başlıklı haberde, Harp Akademileri eski komutanı emekli Orgeneral Kemal Yavuz’un TSK’nın miatsız iş yapmayacağını ve miadın sınırının üç ayı geçmeyeceğini aktarmıştır. Hükümete karşı tehdit niteliğindeki bu başlıkla olası bir darbenin yapılacağı tarihle ilgili dolaylı olarak süre verilmek istenmiştir.

Hükümete yönelik tehdit diliyle verilen haberin altında yer alan manşette “Hoca direniyor” başlığıyla beraber okunduğunda mesajın net ve anlaşılır olduğu aşikârdır. ‘Bırakmazsanız darbe gelecek’ denilmektedir. Haberin alt başlığında Erbakan’ın MGK’da alınan kararlardan bazılarının yumuşamasında ısrar ettiğini şu şekilde ifade etmiştir: “Başbakan Necmettin Erbakan, Milli Güvenlik Kurulu’nun hükümetten yapılmasını istediği 20 maddeden bazılarının yumuşatılması için ısrarını dün de sürdürdü.”

Haberin alt metninde Erbakan’ın kararları henüz imzalamadığını ve MGK Genel Sekreteri Org. Kılıç’a bildirin imzalanması halinde zor duruma düşeceklerini ve tarikatların üzerine gidilmesi halinde yeraltına inebilecekleri kuşkusunu taşıdığını

⁵⁰³ Hürriyet gazetesi, 3 Mart 1997

aktarılmıştır. Çiller’inde hükümet ortağına destek verdiği kaydedilmiştir. Manşet haberle bağlantılı bir başka haberde ise “Demirel’den ilginç yorum” üst başlığıyla Demirel’in “Erbakan kararı imzalamasa da olur” dediği aktarılmıştır.

Başbakan Necmettin Erbakan’ın MGK toplantısı sonrasında ülkede oluşturulmak istenen gerginlik ortamını yumuşatma niyetiyle bazı siyasi parti liderleriyle görüşeceğini açıklamasının ardından Erbakan DSP lideri Bülent Ecevit ve CHP lideri Deniz Baykal ile görüşmüştür. Hürriyet gazetesi 4 Mart 1997⁵⁰⁴ tarihli sayısında bu görüşmeyi manşetine taşımış “Ya uy, ya çekil” başlığı ile verilen haberde Ecevit’in sözlerini kullanarak hükümete manşet haber üzerinden dayatma yapılmıştır. Haberin alt başlığında “DSP Lideri Ecevit ve CHP Lideri Baykal, dün Başbakan Necmettin Erbakan’a ‘Ya laik devleti içinize sindirin ya da çekilin’ dedi” şeklinde Ecevit’in açıklamalarına yer verilmiştir. Haberin alt metninde görüşmenin detaylarına yer veren Hürriyet, Ecevit’in Erbakan’a “Ben bunu söyleme hakkına sahibim. Çünkü daha önce iki kez daha hafif nedenlerle kendi irademle hükümetten ayrıldım” dediğini ayrıca Erbakan, Ecevit görüşmesini karşılıklı konuşma şeklinde yayınlayan gazete, görüşmede uzlaşmanın sağlanamadığını aktarmıştır. Baykal ile yapılan görüşmeye de kısa yer veren gazete görüşmede Baykal’ın “Ya istifa et, ya da seçime gidelim” dediğini ve Erbakan’a yönelik “Üç gün daha iktidarda kalacağım diye Türkiye’yi tehlikeye atma” çağrısı yaptığını aktarmıştır. Muhalefetin görüşlerine yer vererek siyasetin geri kalanının Erbakan’ı istemediği mesajı verilmek istenmiştir.

Manşetin hemen altında aynı tehdit diliyle yayınlanan bir başka haberde “Adım Adım Kriz” üst başlığını kullanan gazete, başlıkta ise “MGK Refahyol’a bir ay süre tanıdı” şeklinde yayınlana haberde kaynak göstermeden haber içeriği üretilmiştir. Haber metninde MGK’nın hükümete kararların uygulanması için bir ay süre tanıdığı ve bu süre içerisinde hükümetin kararları uygulamadaki iyi niyetini ölçüleceği yorumu yapılmıştır. Ayrıca kararların imzaya açılacağı ve askeri kanadın Cumhurbaşkanının rötuşu dışında bir yumuşama yapılmamasını istediği belirtilmiştir.

Manşet niteliğindeki orta sayfada yer alan haberde “Erbakan: MGK yasa dayatamaz” başlığıyla Erbakan’ın yasaları Meclis’in yapacağını MGK’nın meclise herhangi bir yasayı yapma konusunda dayatma yapamayacağını söylediğini aktarmıştır. Erbakan’ın

⁵⁰⁴ Hürriyet gazetesi, 4 Mart 1997

ayrıca laiklik karşıtı hareketlerin zorlamayla değil, eğitimle önlenebileceğini, Türkiye’de hükümetin MGK’da değil, TBMM’de kurulacağını ve istifa etmeyeceklerine yönelik açıklamalarına yer vermiştir.

Hürriyet gazetesi 5 Mart 1997⁵⁰⁵ tarihli sayısında MGK kararlarının sivil toplumunun da desteklediği yönünde açıklamalara yer vermiştir. “Altı milyonluk imza” başlığıyla yer alan haberin alt başlığında “30 milyonluk bir kitleyi temsil eden 6 milyon üyeli, Türkiye’nin en büyük 3 işçi ve esnaf konfederasyonu, Milli Güvenlik Kurulu kararlarına tam destek verdi” ifadeleri kullanılmıştır. Haberin alt metninde “Demokrasi tehlikede” paragrafının devamında, TESK Genel Başkanı Derviş Günay, Türk-İş Genel Başkanı Bayram Meral ve DİSK Genel Başkanı Rıdvan Budak’ın “Laik ve çağdaş demokrasi tehlikede” dedikleri aktarılmıştır. “Tarihi Mutabakat” başlığıyla üç başkanında laik demokratik rejim için tam mutabakata vardıkları, “İran modeline hayır” başlığı altında yer alan haberde 3 başkanın RP’nin İran modeli istediği ve “darbe ile şeriat arasına sıkışmak istemiyoruz” dedikleri bildirilmiştir. Böylece RP’ye karşı STK’ların da tepki gösterdiğini vurgulayarak toplumsal bir karşıtlığı öne sürmeye çalışmıştır.

Hürriyet’in birinci sayfasında yer alan “Erbakan, dün de imzalamadı” üst başlığının altında “Tehlikeli restleşme” başlığıyla verilen bir başka haberde MGK kararlarının laikliği korumak için alındığını vurgulayarak “Başbakan Necmettin Erbakan, laikliğin korunması için Milli Güvenlik Kurulu tarafında alınan kararları imzalamayı dün de reddetti. Erbakan’ın bu tavrı Türk Silahlı Kuvvetleri’ndeki gerginliği doruk noktasına ulaştırdı” şeklinde değerlendirilmiştir.

Hürriyet gazetesi logosunun hemen yanında “Kuran kursunda cihat yemini” başlığıyla verilen Kuran kurslarının hedef alındığı haberde “Ordunun büyük tepki göstererek MGK gündemine getirdiği kökten dinci gruplarca yönetilen kuran kurslarında, küçük çocuklara laik düzene ve Atatürk’e karşı ‘cihat yemini’ ettirildiği ortaya çıktı.” şeklinde bildirmiştir.

⁵⁰⁵ Hürriyet gazetesi, 5 Mart 1997

Hürriyet gazetesi 6 Mart 1997⁵⁰⁶ tarihli sayısında günlerdir Erbakan'ın yumuşatılmasını istediği ve imzalanıp imzalanmayacağı tartışılan MGK bildirisine yer vermiş “Aynen imzaladı” manşetiyle verilen haberle Erbakan'ın kararı imzaladığını bildirmiştir. Haberin alt başlığında ise “Erbakan, 5 gündür sürdürdüğü direnişten dün vazgeçerek, MGK kararlarını imzaladı. Gözler bugünkü Bakanlar Kurulu'nda.” bilgisine yer verilmiştir. Haber metninde birinci paragrafta “Çiller ikna etti” başlığının altında haberin detaylarına yer verilmiş, Çiller'in Erbakan'a, “partimden ve askerden yoğun baskı var. Biz hükümetin devamı için bütün fedakârlığı yapıyoruz. Sizde yapın. İmzalamayacaksınız hükümetten çekildiğinizi açıklayın” dediği aktarılmıştır. İkinci paragrafta “TBMM'de tartışılacak” başlığının altında Erbakan'ın tabanına karşı mesul olduğunu ve sert ifadeler taşıyan MGK kararlarının hukuksuz olduğunu belirttiği ayrıca, Erbakan'ın kararı imzalaması karşılığında kararın genel görüşme ile Meclis'e getirilmesi karşılığında imzaladığı Çiller'inde bu isteği kabul ettiği bildirilmiştir. Yine diğer bir paragrafta “RP'liler şaşırıldı” başlığının altında Erbakan'ın MGK kararlarını imzalamasına RP'lilerin inanmadığı ve “DYP'lilerin balon uçuruyor” dedikleri belirtilmiştir.

Manşetin hemen altında “Kritik karar” başlıklı haberde Hürriyet, Erbakan'ın kararı imzalaması halinde Meclis'te görüşülmesi isteği eleştirilmiş, “Askerle karşı karşıya” başlığının altında MGK uygulamalarının ilk kez Meclis'e getirilmesi “parlamento ile asker karşı karşıya gelebilir” şeklinde değerlendirmiştir.

28 Şubat sonrası alınan MGK kararları yedinci gününde de Hürriyet'in manşetinde haber olarak yerini almıştır. Hürriyet, 7 Mart 1997⁵⁰⁷ tarihli sayısında Hükümetin MGK kararlarını Meclis'e taşıma girişimini ‘kriz’ olarak değerlendirmiş, “Yeni kriz kapıda” başlığıyla manşetten duyurmuştur. Haberin içeriği alt başlıkta, “Hükümet örneğine rastlanmamış bir manevrayla MGK kararlarını TBMM'ye taşıma girişimi, yeni bir krizin ilk işaretlerini verdi.” şeklinde değerlendirmiştir. Haberin alt metninde “Kalemli sert çıktı” başlığıyla TBMM Başkanı Kalemli'nin imza krizi boyunca süren suskunluğunu sert biçimde bozarak “tarihi bir yanlışı Meclis'e taşımak” olarak yorumladığını ve durumu “12 Mart Muhtırası” sürecine benzetti belirtilmiştir. “DYP'den tepki geldi” başlığında ise DYP'de Başkanlık Divanı'nın verdiği desteği

⁵⁰⁶ Hürriyet gazetesi, 6 Mart 1997

⁵⁰⁷ Hürriyet gazetesi, 7 Mart 1997

Genel İstişare Kurulu'nun vermediği, Çiller'inde konunun genel görüşme şeklinde olmayıp, oylamasız hükümet sunuşu olarak Meclis'e getirme kararı aldığı bildirilmiştir. DYP'nin geri adım atmasını "Çark RP'yi kızdırdı" başlığıyla değerlendiren gazete, durumun RP'de rahatsızlık yarattığını ve RP'lilerin DYP'ye "Verdiğiniz sözde durun" çağrılarını yapıldığı aktarılmıştır. Muhalefesinde öneriye sıcak bakmadığı belirtilen haberde "Muhalefet: katılmayız" başlığının altında ANAP, DSP ve CHP'nin kararların Meclis'e gelmesi halinde katılmayacaklarını bildirdikleri ve Erbakan'ın "TBMM ile MGK'nın karşı karşıya getirdiği" şeklinde ifadelerine yer verilmiştir.

MGK kararlarının TBMM'ye taşınmasına DYP yönetiminin tepki gösterdiğini belirten Hürriyet, manşetle bağlantılı "Erez'den Çiller'e: MGK TBMM'ye götürülemez" başlıklı haberle DYP'li Sanayi Bakanı Erez'in açıklamalarına yer vermiş, Erez'in Çiller'e sert tepki gösterdiği ve Anayasa'ya göre MGK kararlarının Meclis'e değil hükümete gönderilip görüşülmesi gerektiği yönündeki açıklamalarına yer verilmiştir. Ayrıca manşetin altında yer alan "Çiller'in GİK'te ilk yenilgisi" başlıklı haberde Çiller'e GİK'te bazı milletvekillerinin konunun Meclis'te tartışılmasına karşı çıktıkları ve bu durum Çiller'in GİK'te yenilgi almasına yol açtığı şeklinde yorumlanmıştır.

Hürriyet gazetesi 8 Mart 1997⁵⁰⁸ tarihli sayısında hükümetin MGK kararlarını TBMM'ye taşıma girişiminin engellendiği yönünde yer alan haberi "Sağduyu galip" başlığıyla manşetten okuyucularına duyurmuştur. Bu girişimi yine 'kriz' olarak tanımlayan gazete manşetin alt başlığında "MGK kararlarının TBMM'ye getirilmesi, sağduyulu politikacıların Tansu Çiller ile Necmettin Erbakan'ı ikna etmeleriyle önledi ve Türkiye yeni bir krizin eşiğinden döndü." şeklinde ifadelerine yer vermiştir. Haberin metninde "İki lider ikna edildi" başlığının altında olay "sağduyunun zaferi" olarak değerlendirilmiş, DYP'lilerin Çiller'i kararın TBMM getirilmemesi konusunda ikna ettiği ve Erbakan'ın da kurmayları ve DYP'lilerle yaptığı temaslar sonucunda geri adım attığı şeklinde vurgulanmıştır. Kararların önce Bakanlar Kurulu'nda görüşüleceğini ardında yasal düzenlemeler için Meclis'e gönderileceği bildirilmiştir. Haberin üçüncü paragrafında, Seçimlerin erken yapılacağı yönünde yer alan haber üzerine Çiller'in, hükümetin, iktidarın, demokrasinin ve istikrarın devam edeceğini söylediği vurgulanmıştır. Haberin son paragrafında BBP'nin MGK kararlarıyla ilgili Meclis'te

⁵⁰⁸ Hürriyet gazetesi, 8 Mart 1997

gizli oturum istediği ve Başbakan'ın Meclis'e bilgi vermesi gerektiği söylendiği aktarılmıştır. Manşet haberle bağlantılı son paragrafın hemen altında yer alan “Meclis'i kim karıştırdı?” başlıklı haberde Meclis Başkanı Kalemli ile görüşen Erbakan'ın Kalemli'ye “Kararları TBMM'ye götürme gibi bir niyetim yoktu” dediği ve Kalemli'nin ise “Keşke benimle görüşseydiniz bu krizi yaşamazdık” dediği bildirilmiştir. Haberde ayrıca Çiller'in “Erbakan'la görüş birliğine vardık” şeklinde sözleri hatırlatılarak Çiller'in mi yoksa Erbakan'ın mı doğru söylediğini sorgulayan ifadeler yer almıştır.

Hürriyet gazetesi logosunun hemen yanında Cumhurbaşkanı Demirel'in açıklamalarına yer vermiş, “Kararları uygulamayan sorumludur” başlığıyla verilen haberde Demirel'in, MGK'nın anayasal ve kendine özgü bir kurum olduğu ve MGK kararlarının uygulanmaması durumunda devletin yürümeyeceği burumdan uygulamayanların sorumlu olduğunu söylediği ifade edilmiştir. Haberde ayrıca Demirel'in, 28 Şubat günü MGK'da bildirinin okunduğu ve başbakan dâhil kimsenin bildiriye itiraz etmediği söylediği vurgulanmıştır. Aynı karenin içerisinde Demirel'in sözlerine cevap niteliğinde Erbakan'ın sözlerine yer verilmiş, “Erbakan: Her MGK kararı uygulanmaz” başlıklı haberde Erbakan'ın, “Yapılacak şeyler var, yapılmayacak şeyler var. MGK dâhil kimse şu şöyle yapılacak diye dayatamaz” dediği bildirilmiştir.

Hürriyet gazetesi 9 Mart 1997⁵⁰⁹ tarihli sayısında farklı bir manşet kullanmış, “RP'den Kadınlar Günü Kutlaması” başlığıyla ironik bir üslupla verilen haberin alt başlığında “Refah Partili Devlet Bakanı Çocuk Esirgeme Kurumu'ndaki 50 kadın yöneticiyi görevden alıp yerlerine erkekleri tayin etti” şeklinde ifade edilmiştir. Haberin birinci paragrafında “Erkekler atandı” başlığının altında RP'nin “kadınlar evde oturup çocuk bakmalı” şeklinde yaklaşımı olduğu ve bunun uygulamaya 50 kadın yöneticinin yerine erkek yönetici atayarak gerçekleştirildiği belirtilmiştir. İkinci paragrafta “Kreşlere kepenk” başlığının altında Bakanın daha önce 31 kadın yöneticiyi görevden aldığı son günlerde 19 kadın yöneticinin de görevden alındığı ifade edilmiştir. Son paragrafta “Demirel'e şikayet” başlığının altında Yönetimin SHÇEK'e bağlı kreşleri rehabilitasyon merkezi haline getirmek istediği SHÇEK'e bağlı huzurevi sakinlerinin bu durumu Demirel'e faksla şikayet ettikleri bilgisine yer verilmiştir. Haberin altında

⁵⁰⁹ Hürriyet gazetesi, 9 Mart 1997

“Görevden alınan kadın yöneticiler” başlığı altında kadın yöneticilerin isimleri ve görevleri sıralanmıştır. Manşet haberin altında yer alan bir başka haberde “Kadınların coşkusu” başlığıyla verilen haberde 8 Mart Dünya Kadınlar Günü kutlamalarında kadın kuruluşlarının “laikliğin teminatı olduklarını” haykırdıkları belirtilmiştir. Ayrıca RP’li Beyoğlu Belediye Başkanı Nusret Bayraktar’ın aralarında çarşafli kadınlarında olduğu bir grup kadınla istiklal Caddesi’nde yürüdükleri ve karanfil dağıttıkları uzatılan çiçekleri ‘Cumartesi Annelerinden’ bazılarının almadığı vurgulanmıştır. Burada Cumhuriyet rejiminin kadına değer verdiği İslami düzenin ise geri kalmışlık anlayışıyla kadını ötelediği algısı üzerinden RP’nin İslami kimliği vurgulanarak kadın karşıtı, kadını yok sayan bir anlayışa hâkim olduğu kurgusu işlenmiştir.

Hürriyet gazetesi logosunun yanında yer alan “Erbakan MGK kararlarını uygulama komitesi kurdu” başlıklı haberde, Erbakan’ın beş gün direndikten sonra imzaladığı MGK kararlarını uygulaması için RP’li ve DYP’li bakanlardan oluşan bir uygulama komitesi kurduğu bildirilmiştir. İlgili Bakanların MGK’nın 18 maddelik bildirinin hangilerinin nasıl uygulanacağı konusunda hazırlık yapacaklarını ve Bakanlar Kurulu’na sunacakları bilgisine yer verilmiştir.

Manşet haberin sol altında yer alan ‘tehdit’ mahiyetinde “Asker ile uğraşmayın” başlığıyla Genelkurmay’ın yaptığı açıklamaya yer verilen haberin alt başlığında “Demokrasiye bağlıyız” başlığıyla yer alan birinci paragrafta, Genelkurmay Genel Sekreterliği’nin açıklama yaparak TSK’yı hedef alan ve siyasi polemiklerin içine sokan tutumların Genelkurmay’da rahatsızlık yarattığı şeklinde yer haber, ordunun demokrasiye bağlılığını bir kez daha vurguladığı şeklinde yorumlanmıştır. “Kimse engel olamaz” başlıklı ikinci paragrafta, açıklamanın içeriğine yer verilmiş, Genelkurmay’ın “Türk milleti, Atatürk’ün emaneti olan laik ve demokratik cumhuriyetin tüm imkânlarından yararlanarak, çağdaş medeniyet yolunda azimle ilerleyecektir. Buna hiç kimse mani olamayacaktır.” Şeklindeki açıklamalarına yer verilmiştir. Haberin üçüncü paragrafında Milli Savunma Bakanı Tayan’ın Genelkurmay’ın açıklamalarına katıldığı, ordunun, rejime ve demokrasiye bağlılığının bir kez daha görüldüğünü söylediği bildirilmiştir. Tayan’ın ayrıca, “Okula, kışlaya, camiye siyaset girmesin diye bu günlere geldik” dediği ifade edilmiştir.

Hürriyet gazetesi 10 Mart 1997⁵¹⁰ tarihli sayısında “Açıklamayı bu şiir sertleştirdi” başlığıyla manşetten verdiği haberin alt başlığında “RP’li Meclis Başkanvekili Hatipoğlu’nun iki komutanı kastederek, ağır bir dille şiir yazması ordu-RP tartışmasını yeniden alevlendirdi” ifadelerini kullanmıştır. Haberin alt metninde “Açıklama, tepkiden” başlığının altında Genelkurmayın yapmayı planladığı açıklamanın daha yumuşak olacağı fakat Kanal D’de Refah Partili Yasin Hatipoğlu’nun şiirinin yayınlanmasından sonra TSK’dan büyük tepki oluştuğu ayrıca Malatya olayının da ipleri gerdiği ifade edilmiştir. “Orgeneral Bir’in adı geçiyor” başlıklı ikinci paragrafta, Şiirde “Her grubun bir tane Çevik Bir Paşası var” denilerek Genelkurmay 2. Başkanı Çevik Bir’in adı açıkça, “İrtica PKK’dan daha tehlikeli” diyen Deniz Kuvvetleri Komutanı Güven Erkaya’nın adının imalı olarak geçtiği belirtilmiştir. “Açıklama gözden geçirildi” başlıklı üçüncü paragrafta ise, şiirin medyada yer almasından sonra ordunun alt ve üst kademelerinde büyük tepkilere yol açtığı ve açıklamanın gözden geçirilerek sertleştirildiği yönünde bilgilere yer verilmiştir. Hürriyet gazetesi yazarı ‘Sedat Ergin’ imzalı “Demirel: Şiir yanlış oldu” başlığıyla Demirel’in görüşlerinin yer aldığı haberde, Demirel’in şiire büyük tepki gösterdiği ve “ordunun kumandanlarına söz söylerseniz bundan bütün ordu mensupları rahatsız olur” dediği, Demirel’in TSK’yı eleştiren ‘muhafazakâr medyayı’ kastederek “Bazı İslamcı gazetelerde Silahlı Kuvvetler’e dil uzatıyor. Bu tartışmalar bitmeli. Silahlı Kuvvetler’i hedef alan her şeye, hep birlikte karşı çıkmamız lazım” şeklindeki ifadelerine yer verilmiştir. Ayrıca “RP’li Hatipoğlu ne yazmıştı” başlığının altında Hatipoğlu’nun yazdığı şiir yayınlanmıştır.

Önceki gün manşetten verilen 50 kadın yöneticinin görevden alındığı yönünde “Kadın kıyımına suç duyurusu” başlığıyla yer alan habere devam edilmiş, RP’nin Çocuk Esirgeme Kurumunda çalışan 50 kadın yöneticinin görevden alması tepkiyle karşılandığı ve DSP’li TBMM Başkanvekili Ulaş Gürkan’ın Bakan Günbay hakkında suç duyurusunda bulunacağı bilgisine yer verilmiştir.

Hürriyet gazetesi 11 Mart 1997⁵¹¹ tarihli manşetini İran Dışişleri Bakanı’nın ziyaretine ayırmış, “İki ayrı devlet gibi” başlığıyla verilen haberde Demirel ve Çiller’in mesafeli olduğu Erbakan’ın ise özür diler bir havada konuştuğu değerlendirilmiştir. Haberin alt başlığında “Dün Ankara’ya gelen İran Dış İşleri Bakanı’na Demirel ve

⁵¹⁰ Hürriyet gazetesi, 10 Mart 1997

⁵¹¹ Hürriyet gazetesi, 11 Mart 1997

Çiller “İçişlerimize karışmayın” mesajı verirken, Erbakan ise özür diler bir havada konuştu” ifadelerine yer verilmiştir. Haberin detaylarında İran’la yaşanan krizin öncesine vurgu yapılmış “Kriz Neydi” üst başlığıyla sorulan soruya “Üç İranlı laik düzene dil uzatmıştı” başlığıyla cevap verilmiştir. Haberin detaylarında gerginliğin nedenleri sıralanmış, “Sincan Şoku” başlığıyla Ankara Sincan’da yaşanan ‘Kudüs Gecesi’nde’ İran’ın Büyükelçisi’nin “şeriat propagandası” yaptığı, “Çizme aşıldı” başlığıyla İstanbul Başkonsolosu’nun da laik düzene dil uzattığı “Üçü de gitti” başlığıyla Erzurum Başkonsolosu’nun da istenmeyen adam ilan edilmesiyle üç diplomatında ülkeyi tek etmek zorunda kaldığı vurgulanmıştır.

İran Dışişleri Bakanı’nın ziyaretinin detaylarının yer aldığı haber metninde “Demirel ve Çiller uyardı” başlığının altında İran Dışişleri Bakanı’nın ziyaret sırasında soğuk bir şekilde karşılandığı, Demirel ve Çiller’in Bakan’la yaptıkları görüşmede iki ülkenin de birbirlerinin iç işlerine karışmadan dostane bir şekilde ilişkilerin sürdürmesi gerektiği uyarısının yapıldığı bilgisine yer verilmiştir. “Erbakan medyayı suçladı” başlığının altında, Erbakan’ın İranlı üç diplomatın ayrılması nedeniyle çıkan krizde medyayı suçladığı ve “Bir kısım medya hür basın adına yapmış oldukları yayımla İranlı dostlarımızı üzümüş olabilirler” diyerek özür dilediği değerlendirilmiştir. Haberin son paragrafında “Ve İran’a övgü yağdırdı” başlığının altında Erbakan’ın bu sözlerle kalmayıp İran’a ‘övgüler yağdırdığı’ bu durumun ise Dışişlerinde büyük rahatsızlık yarattığı şeklinde vurgulanmıştır.

Hürriyet gazetesi 12 Mart 1997⁵¹² tarihli sayısında MGK kararlarının uygulanmasını manşete taşımış “MGK’ya uyulacak” başlığıyla verilen haberin alt başlığında Çiller dün grupta RP’yi ve Erbakan’ı uyararak, “MGK kararlarının Bakanlar Kurulu’nda ele alınacağını vurguladı, “Bunun teminatı DYP’dir” dedi.” ifadelerini kullanmıştır. Manşetin altında “RP ve Erbakan’a çağrı” başlığının altında Çiller’in Erbakan’a “Laik Cumhuriyetten dönüş yoktur, Cumhuriyetin temel ilkelerine uy” çağrısı yaptığı ve “Hiç kimse gözbebeğimiz olan Silahlı Kuvvetleri dinsiz olarak göstermesin” dediği aktarılmıştır. İkinci paragrafta “Din ve Siyaseti ayır” başlığının altında, herkesin laikliği kendine göre yorumladığı ve “hiç kimse din üzerinden siyaset yapmasın” dediği ifade edilmiştir. Üçüncü paragrafta “Camiye siyaseti sokma” başlığının altında Çiller’in din

⁵¹² Hürriyet gazetesi, 12 Mart 1997

istismarı üzerinden oy avcılığı ve para pul hesabı yapmayı düşünmeyen bir kökten geldiklerini “Eğer bir cami yapılıyorsa bir hizmetten ibarettir. Bizim için oy avcılığı vesilesi değildir” dediği belirtilmiştir. Çiller’in orduya yönelik eleştirilere karşı çıktığı “Ordu gözbebeğimizdir” başlıklı son paragrafta yer alan haberde, ülkenin laik ve dindar olarak bölünmesine karşı çıkan Çiller’in “Hiç kimse gözbebeğimiz Silahlı Kuvvetleri dinsiz olarak göstermesin. Haçlı seferlerinde o orduya ne kadar ihtiyaç duyduysak, bu günde o kadar ihtiyacımız var” dediği bildirilmiştir.

Manşetin altında yer alan “Erbakan sert çıktı” üst başlığı ve “Laiklik kanunların TBMM’de yapılmasıdır” başlıklı haberde, Erbakan’ın “toplumun laiklik konusunda duyarlı kesimleri için “faşist laikler, laik mülteciler” ve “devrim yobazları” ifadelerini kullandığı şeklindeki sözlerine vurgu yapılmış, ayrıca Erbakan’ın “Laiklik kanunların TBMM’de yapılmasıdır” şeklindeki açıklamaları “MGK’nın üstü hükümete yönelik tavsiyelerini üstü kapalı olarak eleştirdi” şeklinde değerlendirilmiştir.

Manşet haberi altında yer alan bir başka haberde “Taraftar Tepkisi” üst başlığı ve “Maçta laiklik sloganı” başlıklı haberde, Beşiktaş ve Trabzonspor arasında oynanan ‘Başbakanlık Kupası’nda’ taraftarın “Türkiye laiktir laik kalacak” sloganlarıyla stadı ‘inlettiği’ vurgulanmıştır.

Hürriyet’in logosunun yanında kutu içerisinde yer alan “Güreş’ten Refah’sız Koalisyon arayışları” başlıklı haberde, DYP Kilis Milletvekili Doğan Güreş’in Yılmaz ve Baykal’a sürpriz bir ziyarette bulunduğu Güreş’in Yılmaz ve Baykal’a “bir an önce kamuoyunu rahatlatacak yeni bir hükümet formülü bulunmasını” istediği belirtilmiştir. Güreş’in Türkeş’le de bir araya geleceği ve Çiller’le durum değerlendirmesi yapacağı bildirilmiştir.

Hürriyet gazetesi 13 Mart 1997⁵¹³ tarihli sayısında günlerdir manşetinden düşürmediği MGK kararları RP’nin uygulamalarını ikinci plana atarak ‘Susurluk Olayına’ yer vermiş, “Müthiş İddia” başlığının yanında “Susurluk üçlüsü eyleme gidiyordu” başlığını kullanan Hürriyet gazetesi, haberin alt başlığında “İstanbul DGM Başsavcılığı Çatlı, Bucak ve Kocadağ’ın yeni bir eylem için aynı arabada buldukları öne sürdü” ifadelerine yer vermiştir.

⁵¹³ Hürriyet gazetesi, 13 Mart 1997

“Kabinede karar günü” başlıklı sayfa ortası haberde, günlerdir tartışılan MGK kararlarının ele alınacağı Bakanlar Kurulu Toplantısına yer veren Hürriyet, haberin alt başlığında “Türkiye bugün kritik bir kader toplantısına odaklaştı. Tüm gözler tarihi MGK kararlarını ele alacak olan Bakanlar Kurulu’nda.” ifadelerini kullanmıştır. Haberin alt metninde “Açığa kavuşacak” başlığının altında birinci paragrafta “İslamcı çağdışı görüntüler karşısında alınan MGK kararlarının uygulanıp uygulanmayacağı Refahiyol Hükümeti’nin bugünkü toplantısında açığa kavuşacak” şeklinde açıkça ötekileştirici bir ifadeyle taraflı bir değerlendirmede bulunulmuştur. “Koalisyon sallandır” başlıklı ikinci paragrafta, RP’li bakanların direnişi olması halinde DYP’li bakanların ve milletvekillerinin koalisyonu bozmak için hazırlandığı bilgisine yer verilmiştir. “DYP’liler kararlı” başlığıyla üçüncü paragrafta Çiller’in kararlı oldukları ve geri adım atmayacakları vurgunun yanında RP’lilerin 8 yıllık eğitim ve bazı maddelere karşı çıkmalarının toplantıyı kritik hale getirdiği ifadelerine yer verilmiştir. “RP’nin itirazları” başlığıyla verilen son paragrafta, RP’nin Kuran kurslarının ve dini vakıfların denetime alınması, 8 yıllık eğitim, şapka kanunu ve imam hatiplerin düzenlenmesi gibi maddelere karşı çıktığı belirtilmiştir.

“Galatasaray ve Fenerbahçe’den anlamlı pankart” başlığıyla verilen bir diğer haberde Başbakanlık Kupası’nda “Türkiye laikdir laik kalacak” sloganı atılırken, Cumhurbaşkanlığı Kupası’nda karşılaşan Galatasaray ve Fenerbahçeli futbolcuların “Atam izindeyiz” pankartıyla çıktıkları bilgisine yer verilmiştir.

Hürriyet gazetesi 14 Mart 1997⁵¹⁴ tarihli manşetinde MGK kararları sonrası toplanan Bakanlar Kurulu’nu manşetine taşımış, “3 vadeli uygulama” başlığıyla toplantıdan çıkan kararlar haberin alt başlığında, “Başbakan Erbakan, MGK kararları tartışmasına dün Bakanlar Kurulu’nda son noktayı koydu: Kararlar kısa, orta ve uzun olmak üzere üç ayrı vadede uygulanacak.” şeklinde ifade edilmiştir. Haberin alt metninde “Hepsi uygulanacaktır” başlığıyla beraber Erbakan’ın toplantıda MGK’nın 18 maddelik tavsiye kararlarını okuttuğu ardından “Bunların çoğu yürürlükteki yasaların uygulatılmasıdır. Kimse tereddüt etmesin, bu kararların hepsi uygulanacaktır” dediği bildirilmiştir. “Özal örneğini verdi” başlığının altında Erbakan’ın MGK’da birçok sefer böyle kararların alındığını 1986’da da Özal Başbakanken aynı irtica nedeniyle tavsiye kararlarının

⁵¹⁴ Hürriyet gazetesi, 14 Mart 1997

verildiğini vurguladığı belirtilmiştir. “Kaplan ve Hizbullah gerici” başlığının altında “İrtica ile mücadeleye bizde onay veriyoruz” dediği ve Cemalettin Kaplan ve Hizbullah gibi “gerici örgütlerle” mücadele edecekleri ve bunların yaptıklarının Müslümanlıkla bağdaşmadığı mesajını verdiği vurgulanmıştır. “Takiyye bile olsa önemli” başlığının altında MGK önlemlerini izlemesi için ikisi DYP’li ikisi RP’li dört bakanı görevlendirdiği DYP’li bir bakanın “Erbakan ilk kez irtica ile mücadeleyi ifade etti. Takiyye bile olsa bu gelişme önemli” dediği bildirilmiştir. Son paragrafta “Çiller: savma yok” başlığının altında Çiller’in MGK kararlarının ciddiyetle uygulanacağını ve “savma yok. Ben ve Başbakan mutabakat içinde Bakanlar Kurulu’nda gerekli talimatları verdik” dediği aktarılmıştır.

Hürriyet gazetesi logosunun hemen yanında yer alan “ABD’li uzmandan ilginç senaryolar” başlıklı haberde Amerika, Türkiye ve Ortadoğu uzmanı Alan Makosvsky’nin “Ya Erbakan istifa eder ya da ordunun isteklerini yumuşatıp uygular. Oyalamaya çalışırsa asker itibar kaybetmemek için izin vermez. Erbakan kalmakta direnirse, ordu Çiller’i ya da bazı DYP’lileri istifaya ikna ederek hükümeti yıkar. Bunlarda olmazsa darbe gelir” şeklindeki sözlerine birinci sayfadan yer vermiştir.

Hürriyet gazetesi 15 Mart 1997⁵¹⁵ tarihli sayısında MGK kararlarının Bakanlar Kurulu’nda kabul edilmesinin ardından kararların uygulayıcısı üç bakanlığı dikkatleri çekmiş “Gözler 3 DYP’lide” manşetiyle yer verilen haberin alt başlığında “Bakanlar Kurulu’ndan sonra gözler, Milli Güvenlik Kurulu kararlarının uygulayıcısı İçişleri, Milli Eğitim ve Diyanet İşleri’nden Sorumlu Devlet Bakanları’na çevrildi” şeklinde ifadelerle yer verilmiştir. Haber metninde “İrticai hareketleri önleyecek maddelerin uygulanmasında, DYP’li İçişleri Bakanı Meral Akşener, Diyanet’ten Sorumlu Devlet Bakanı Nevzat Ercan ve Milli Eğitim Bakanı Mehmet Sağlam’a görev düşüyor” açıklamasında bulunulmuştur. “Kılık-kıyafet Kazan’a” başlığının altında RP’ye uyarıda bulunan Hürriyet, RP’li Adalet Bakanı Şevket Kazan’ın ise Devrim Yasaları’nın ihlalini oluşturan davranışlar karşısında savcılarını harekete geçirmesi ve “kesinlikle engellememesi” uyarısında bulunulmuştur. “Hızlı çalışmalar” başlığının altında İçişleri Bakanı Akşener’in kısa vadedeki uygulamalar için pompalı tüfeklerin kontrolü ve Kılık Kıyafet Yasası’nın uygulanması konusunda hızlı çalışmaların yapıldığı ve Kuran

⁵¹⁵ Hürriyet gazetesi, 15 Mart 1997

kurslarının sayı, yer, öğretmen, ders programları ve öğrenci sayıları ile ilgili geniş çalışma yapıldığı ayrıca irtica ve rejim aleyhtarını radyo ve TV'lerin yakın takibe alındığı bilgisine yer verilmiştir.

Manşet haberle bağlantılı “Sıkışırsak koalisyonu bozar seçime gideriz” başlıklı haberde, Refah Partisi'nin Başbakan Necmettin Erbakan'ın da kabul ettiği MGK'nın laiklik konusundaki kararları konusunda bildiğini okumaya devam ettiği Erbakan'ın yakın çevresine karardan bazılarının uygulanabilirliğinin olmadığı ve “çok üzerimize gelirse koalisyonu bozup seçime gideriz” şeklindeki ifadelerine yer verilmiştir.

Hürriyet gazetesi 16 Mart 1997⁵¹⁶ tarihli manşetini 28 Şubat'tan bu yana genişçe yer verdiği RP ve MGK kararları üzerine yaptığı haberleri ikinci plana atarak “Tiran operasyonu” manşetiyle Arnavutluk'ta meydana gelen iç çatışmada mahsur kalan Türk vatandaşların kurtarılmasına ayırmıştır. Birinci sayfada manşetin dışında yine gündeme diğer haber başlıklarıyla yer veren Hürriyet, birinci sayfanın sol sütununda Erbakan'ın medyaya yönelik eleştirilerine cevap niteliğinde bir yazı yayınlamıştır. “Açıklama” başlığıyla yayınlanan yazıda Erbakan'ın Doğan Yayın Grubu'nun ve Aydın Doğan'ın adını vererek medyayı eleştirdiği “kişisel bir polemige” girmek istemediklerini ifade etmişlerdir. Yazıda ayrıca Doğan Yayın Grubu'nun “evrensel değer ilkelerini” benimsediği, “çağdaş ve laik demokrasinin, insan haklarının yanında” olduğu, “Türkiye'yi karanlıklara geri götürmeye dönük tüm girişimlere” karşı olduğu, “Meşru hiçbir siyasi ya da iktisadi güç yanlısı veya karşıtı” olmadıkları, bütün haberlerinde ölçünün “tarafsızlık ve doğruluk” olduğu, Türk halkının inan, örf ve adetlerini benimseyen “milli bir çizgide” yayın yaptığı ifadelerine yer verilmiştir.

Sayfanın sol alt köşesinde büyük puntolarla “Kuran kurslarına Atatürk dersleri” başlığıyla verilen haberde, Milli Eğitim Bakanı Sağlam'ın “Merakla beklenen” MGK kararlarını uygulama biçimini açıkladığı; denetim altına alınacak Kuran kurslarına Atatürk, Türkçe ve Vatandaşlık Bilgisi derslerinin konulacağını, imam hatiplerin ve birçok okulun orta kısımlarının kapatılacağını, Kuran kurslarının Milli Eğitim Bakanlığının denetimine alınacağı ifadelerine yer verilmiştir.

⁵¹⁶ Hürriyet gazetesi, 16 Mart 1997

Hürriyet gazetesi 17 Mart 1997⁵¹⁷ tarihli sayısında küçük bir haberin dışında RP ve MGK kararları üzerine haberlere neredeyse hiç yer vermemiştir. “Türkiye Avrupalı” sürmanşetiyle verilen haberin alt başlığında “Hıristiyan Demokratların dışlama kararıyla şoka uğrayan Türkiye, Avrupa dışişleri bakanlarının katıldığı Apeldoorn zirvesinde AB’ye tam üyelik için önemli bir adım attı” ifadelerine yer verilmiştir.

Manşette ise oyuncu Fatma Girik’in sunduğu bir televizyon programının İstanbul’da yaşanan bir taciz olayını ortaya çıkarması haberine yer veren Hürriyet, “Fato yayınlıyor” haber başlığını kullanmış, alt başlıkta ise “İstanbul’un tanınmış bir hastanesinde çalışan uzman doktorun, kadın hastasına cinsel tacizini belgeleyen görüntüleri, Fatma Girik ele geçirdi.” ifadelerini kullanmıştır. “Kurtarma harekâtını kadın görevli yönetti” başlıklı haberde ise ‘Arnavutluk olaylarına’ dikkat çekilmiştir.

Hürriyet gazetesi 18 Mart 1997⁵¹⁸ tarihli birinci sayfasını ‘Taciz olayı’ ve ‘Arnavutluk’tan Türk vatandaşlarının kurtarılma olayına’ ayırmış, “Taciz fotoromani” başlıklı manşet haberde İstanbul’da bir hastanede yaşanan taciz olayının detaylarına yer vermiştir. “Devletimizle Gururlandık” başlıklı haberde Türk vatandaşlarının olaylar sırasında yaşadıklarına dair ifadelerine yer verilmiştir. Bu haberlerin dışında Türkiye’nin MGK sonrası gündemine dair birinci sayfada hiçbir haber yer almamıştır.

Hürriyet gazetesi 19 Mart 1997⁵¹⁹ tarihli sayısında ‘taciz olayına’ yine manşetinde yer vermiş, “Ve taciz ekranda” başlığıyla verilen haberde taciz görüntülerinin Kanal D’de yayınlanan “Söz Fato’da” programında akşam yayınlanacağını bildirmiştir.

Hürriyet birinci sayfada logosunun yanında yer alan “Org. Karadayı: Ordu rejimin teminatıdır” haberiyle Genelkurmay Başkanı Org. Karadayı’nın Çanakkale Zaferi’nin 82. Yıldönümü törenlerinde “Türk ordusu, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, demokratik ve laik Türkiye Cumhuriyeti’nin teminatıdır.” ifadelerini kullandığı belirtilmiştir. Törene Çiller’in DYP’li ve RP’li bakanlarla beraber katıldığı vurgulanan haberde Belediye başkanı Özey’in dolaylı yoldan RP’lilere “Örümcek kafalılar burada yatan 253 bin şehidi rehber almadılar. Bu ülkede 10 milyonlarca Atatürk var.” dediği aktarılmıştır.

⁵¹⁷ Hürriyet gazetesi, 17 Mart 1997

⁵¹⁸ Hürriyet gazetesi, 18 Mart 1997

⁵¹⁹ Hürriyet gazetesi, 19 Mart 1997

Birinci sayfada yer alan bir başka haberde “Sarıkla namaz sevap sözleri tam irticadır” başlıklı haberde, isim vermeden MGK Genel Sekreterliği’nden bir yetkilinin, RP MKYK üyesi Hasan Hüseyin Ceylan’ın “Sarıkla kılınan namaz 80 kat sevaptır” sözlerine karşı sert tepki göstererek “Amaç Kuran’ı çaptırmak, fanatik yandaşlarına mesaj vermek. İşte irtica bu tür düşüncelerin ürünü”, “Kuran’ın neresinde sarıkla namaz kılmak sevaptır diye bir ayet var”, “işte Kuran dışı din denilen şey budur” dediği belirtilmiştir. Haberin sonunda RP’li Devlet Bakanı Abdullah Gül’ün “MGK kararları değiştirilebilir” sözlerine MGK yetkilisinin “Bundan sonra geri dönüşü olmaz. Ordu bu konuda çok hassas” sözleri üzerinden RP’ye MGK kararlarına uyulması konusunda mesaj verilmiştir. Aynı haberin uydu haberi niteliğindeki bir başka haberde Diyanet İşleri’nin açıklamalarına yer verilmiş “Diyanet: Sevabın ölçüsünü Allah bilir” başlığıyla verilen haberde, Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu’nun RP’li Ceylan’ın sözlerine “Sevabın ölçüsünü Allah bilir” karşılığının verildiği bildirilmiştir.

Hürriyet gazetesi 20 Mart 1997⁵²⁰ tarihli sayısında ‘taciz olayını’ yine manşetine taşımış, “Nişanlının isyanı” başlığıyla verilen haberde doktor tarafından tacize uğrayan bayanın eşi ile yapılan mülakata yer verilmiştir.

Refah Partisi ile ilgili haberlere yine ikinci sırada yer veren Hürriyet, “RP’li Ceylan yine kaşıyor” başlıklı haberin alt başlığında “RP’nin sivri dilli militan milletvekili Hasan Hüseyin Ceylan, ortam yumuşamaya başlar başlamaz yaptığı bir konuşma ile havayı yeniden gerginleştiriyor” ifadelerine yer verilmiştir. Haberin alt metninde Çanakkale Savaşı ile ilgili konuştuğu ve Çanakkale’de savaşanlarını çoğunun Bediüzzaman Said Nursi’nin öğrencileri olduğunu söylediği fakat Atatürk’ün adını ağzına almadığı bilgisine yer verilmiştir. Ceylan’ın ayrıca Çanakkale’de şehit düşenlerin çoğunun medrese talebesi olduğunu, bugün bun şehitlerin yerini imam hatip öğrencilerinin aldığını ve “imam hatipleri kapatmaya kimsenin gücünün yetmeyecek” dediği bildirilmiştir.

MGK kararları üzerinden haber yapmaya devam eden Hürriyet, “MGK kararları savsaklanamaz” başlıklı haberde “Çiller’in MGK kararları tam olarak uygulanacak. Kimse bunu savsaklayamaz” diyerek ortağı RP’ye mesaj gönderdiği vurgulanmıştır.

⁵²⁰ Hürriyet gazetesi, 20 Mart 1997

Refah Partisi'ne de yüklenmeye devam eden gazete "Orta Asya'da RP Kaygısı" başlıklı haberde, Türk dünyasının liderlerinin buluşmasında Cumhurbaşkanı Demirel'e Türkiye'deki laik demokratik sistemi örnek aldıklarını söyleyen liderlerin ortak kaygısının ise RP çizgisi olduğu değerlendirilmesinde bulunulmuştur.

Hürriyet gazetesi 21 Mart 1997⁵²¹ tarihli manşetinde yine 'taciz olayını' gündemde tutmuştur. "Sansür Baskını" başlıklı manşetin alt başlığında taciz haberinin görüntülerinin Kanal D'de yayınlanmasından sonra kanala RTÜK tarafından kapatma cezasının verilmesi eleştirilmiştir. Sayfanın geneline yaydığı haberin dışında Refah Partisi, MGK kararları gibi konulara birkaç haberle yer vermeyi tercih etmiştir.

Hürriyet gazetesinin logosunun yanında kutu içerisinde "ABD isterse Erbakan'ın telefonunu da dinler" başlıklı haberde, Emniyetin telefon dinlemeleri için ABD'den satın aldığı cihazların TBMM'de Telefon Dinleme Komisyonu Başkanı tarafından eleştirildiği, Komisyon Başkanı Pamukçu'nun "Bu cihazları satan ABD yerleştiği bir aletle Başbakan ve Genelkurmay Başkanı'nın telefonlarını dinleyebilir" dediği belirtilmiştir. Diğer komisyon üyelerinin ise telefonların şifreli olduğu ve dinlenemeyeceği görüşünü savunduklarına yer verilmiştir.

MGK kararlarına yönelik küçük bir habere de yer veren Hürriyet, "Güreş: Projektörüm hükümetin üzerinde" başlıklı haberde, Genelkurmay eski Başkanı DYP Milletvekili Doğan Güreş'in RP'nin MGK kararlarına uyması gerektiğini söylediği, "Eğer RP bu kararlara uymazsa hükümet bozulur. Çünkü DYP'nin muhalefetin medyanın ve Doğan Güreş Paşa'nın projektörleri onlara çevrilmiş" ifadelerini kullandığı, Güreş'in ayrıca medyanın da irticai hareketleri yansıtmada görevini yerine getirdiği "Eğer medya olmasaydı Sincan'dan haberdar olmayacaktık" diyerek basının 'irtica' üzerine yaptığı haberleri desteklediği vurgulanmak istenmiştir.

Hürriyet gazetesi 22 Mart 1997⁵²² tarihli sayısında 'AB-Türkiye' ilişkilerini "Müthiş ittifak" başlığı manşetine taşıdığı haberinde "Türkiye'nin bütün işçi ve işveren kuruluşları, Parlamento'da temsil edilen bütün partiler, ortak bir platformda bir araya gelerek, Avrupa Birliği'ne tam üyeliği destekleme kararı aldı" ifadelerini kullanmıştır. Haberin alt paragrafında "5 Refahlı da katıldı" başlığının altında toplantıda

⁵²¹ Hürriyet gazetesi, 21 Mart 1997

⁵²² Hürriyet gazetesi, 22 Mart 1997

Parlamento’da ki bütün siyasi partilerin temsil edildiği ve RP’li beş milletvekilinin de platform içinde çalışma kararı aldığı vurgulanmıştır.

MGK kararlarına dair haberlere de yer verilen baş sayfada “MGK kararlarının hepsi uygulanamaz” başlığıyla verilen haberin alt başlığında, “Başbakan Erbakan bakanlarına “aynen uygulayın” talimatı verdiği Milli Güvenlik Kurulu kararları konusunda “U” dönüşü yaptı.” İfadelerini kullanılmıştır. Haberde Erbakan’ın Başkanlık Divanı toplantısında tersi bir tutum takınarak altına imza attığı MGK kararlarının bir kısmının “Uygulanamayacak nitelikte” olduğunu ve MGK kararları için “Bunlar suni gündem maddeleri” dediği belirtilmiştir. “Erbakan nelere karşı” başlıklı paragrafta ise Erbakan’ın sözlerinin özellikle 8 yıllık kesintisiz eğitim, Kuran kurslarının Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlanması ve 163. Maddenin geri getirilmesi gibi maddeleri kastettiği ve Erbakan’ın böylece Çiller’le de ters düştüğü vurgulanmıştır.

Hürriyet gazetesi logosunun yanında verdiği “Cennette dul tartışması” başlıklı haberde ise, RP Milletvekili Lütfü Doğan’ın bir eserinde “Cennetlik bir adama 200 huri, 4 bin bakire ve 8 bin dul verilir” ifadesini kullandığı ve İslamcı yazar İsmail Nacar’ın buna karşılık “Cennette dul olur mu, kim işgal etti?” dediği bildirilen haberde, Nacar’ın ayrıca “İslam dininin özünü saptırdıklarını” söylediği, RP’li Ceylan’ı eleştirerek, “İslam nizamını sarık, cübbe, türban, çarşafa indirgeyenler ülkenin başına bela olacaklar” dediği vurgulanmıştır.

Hürriyet gazetesi 23 Mart 1997⁵²³ tarihli sayısında yaklaşık bir haftadır ikinci sıra haber olarak yer verdiği RP, Erbakan’la ilgili haberleri yeniden manşetine taşımış “Bir şehrin isyanı” ve “Hayırseverliği ile tanınan iş adamı İzzet Baysal’ın yaptırdığı üniversitede “ateist gençler” yetiştirildiğini söyleyip “şer” benzetmesi yapan Başbakan Erbakan Bolu’yu ayağa kaldırdı.” alt başlığıyla verilen haberin “Erbakan Özür dilesin” başlıklı birinci paragrafında 46 kitle örgütü adına yayımlana bildiride Erbakan’ın İzzet Baysal’dan ve Bolu halkından özür dilenmesi istendiği belirtilmiştir. Haberde Baysal’ın tıp ve mühendislik fakültelerin açılmasını istedikleri Erbakan’ın ise buralardaki 74 kişilik kadrolara partisince verilen isimlerin alınmadığı için kararı imzalamadığını söylediği bildirilmiştir. Haberin son paragrafında Baysal’ın ayrıca Erbakan’ın sözlerinin kendisini korkuttuğu vurgulanmıştır.

⁵²³ Hürriyet gazetesi, 23 Mart 1997

RP'ye yüklenmeye devam eden Hürriyet gazetesi “Kiosk, RP'lilerin hışmına uğradı” başlıklı haberde YAYSAT'a bağlı Kiosk isimli gazete satış büfesinin belediye tarafından Taksim Meydanı'ndan kaldırılması eleştirilmiştir. Bu durumun “İktidarın basını sindirme harekâtında belediyelere düşen görevin yerine getirilmesi” olarak yorumlandığı belirtilmiştir.

Hürriyet gazetesi 24 Mart 1997⁵²⁴ tarihli manşetini MGK kararlarında yer alan kesintisiz 8 yıllık eğitim' tartışmalarına ayırmış, “8 yıl MGK'ya iade” başlığı ve “MGK'nın önlem paketi ilk firesini verdi. Erbakan, 8 yıllık eğitimin uygulanmayacağı konusunda MGK'yı ikna için rapor hazırladı, ortağı DYP'den destek geldi.” alt başlığıyla verilen haberin “Afrika bahanesi” başlıklı paragrafında Başbakan Erbakan'ın gelişmiş bütün ülkelerde kesintili eğitimin olduğu kesintisiz eğitimin ise Afrika ve eski Doğu Bloku ülkelerinde uygulandığını söyleyerek MGK'yı ikna etmeye çalışacağı ifade edilmiştir. Erbakan'ın MGK'ya bu uygulamanın “Türkiye'de uygulanmak istenmesi akıl ve bilme uygun değil” diyeceği belirtilmiştir. RP'nin ortağı DYP'den de destek aldığı belirtilen haberde DYP Genel Başkan Yardımcısı Gölhan'ın “Ülke çapında birden bire 8 yıllık kesintisiz eğitime geçilmesi mümkün değil” dediği aktarılmıştır. “RP neden karşı” başlıklı son paragrafta ise RP'nin uygulamaya geçilmesi halinde imam hatiplerin orta kısımların kapatılacağı için 8 yıla karşı çıktığı değerlendirilmiştir.

Manşetin hemen altında “Refahlı Başkan'dan MGK'ya itiraz” başlıklı haberde, Çorum'un RP'li Belediye Başkanı Arif Ersoy'un, MGK kararlarına yönelik itirazına yer verilen haberde Ersoy'un “Benim için önemli olan halkın istekleridir. MGK böyle bir mektup yazdı diye hemen titreyip, şunu bunu bırakıyoruz diyemeyiz” dediği aktarılmıştır.

Yine Manşetin altında sarıklı bir çocuğun fotoğrafıyla verilen haberde “Erbakan'lı törende sarık” başlığının altında Erbakan'ın katıldığı bir açılıшта, törene aralarında sarıklılarında bulunduğu bir topluluğun iştirak ettiği, Erbakan'ın törende yaptığı konuşmada “Hiç kimse dindarların kılına dokunamaz” dediği vurgulanmıştır.

⁵²⁴ Hürriyet gazetesi, 24 Mart 1997

Hürriyet gazetesi 25 Mart 1997⁵²⁵ tarihli sayısında manşetinde 8 yıllık eğitimin uygulanmasının zorunlu olduğuna ilişkin temaya ayırmıştır. “Baba: Artık çok geç” başlıklı manşetinde Cumhurbaşkanı Demirel’in MGK kararlarının uygulanmasına yönelik açıklamalarına yer verilen haberin alt başlığında “Demirel, 8 yıllık eğitimin uygulanamayacağı tartışmalarına son noktayı koydu: “MGK karar almış, hükümet uygulanacak demiş, bundan sonrası için diyeceğim bir şey olamaz” ifadelerine yer vermiştir. Haberin detaylarında Demirel’in Erbakan’ın 8 yıllık eğitimin uygulanmayacağı konusunda rapor hazırlatıldığı sorusu üzerine “MGK her zamanki gibi sorunları tartışmış hükümete bildirmiştir” dediği ve kararların MGK’ya geri gönderilmesine yönelik “Bir MGK kararının MGK’ya geri getirilmesine 30 yıldır rastlamadım. Bu hassas bir konu” dediği belirtilmiştir.

“Raporlar Savaşı” başlıklı haberde ise, Başbakan Erbakan’ın 8 yıllık kesintisiz eğitimin uygulanmayacağı konusunda MGK’yı ikna için hazırladığı raporu MGK’da sunması halinde ordunun da karşı bir raporla buna karşılık vereceği bilgisine yer verilmiştir.

Baş sayfanın sağ köşesinde “Popçuların Refah Partisi’ne öfkesi” başlıklı haberde, RP’nin Milletvekili Yenidede’nin popçulara “sidikli”, hayat kadınlarına “şerefsiz”, insanlara “cenabet” demesinin büyük tepki çektiği, popçuların ise bu sözleri milleti temsil eden birinin ağzına yakışmadığını, eski müftünün hasta bir kişilik yapısına sahip olması gerektiğini söyledikleri belirtilmiştir.

Hürriyet gazetesinin logosunun yanında yer alan haberde RP’li belediyelerin durumu değerlendirilmiş, “Üçüncü yılında RP’li belediyeler” başlıklı haberde, 1994 yerel seçimlerinde seçilen RP’li belediyelerin yaptıkları uygulamalara yer verilmiş, Çorum’da bir öğretmenin itfaiye müdürü yapıldığı, Kızılay’a verilmeyen arsanın İslami vakıflara dağıtıldığı; Kayseri’de içki satan büfelerin saat 20.00’de kapatıldığı ve yeşil alan sözü verilen arsanın MÜSİAD’lı iş adamlarına çok düşük fiyatlarla satıldığı şeklinde belediyelerinde yönetilemediği mesajı verilmeye çalışılmıştır.

Hürriyet gazetesinin 26 Mart 1997⁵²⁶ tarihli manşetini MGK kararları üzerinden devam eden tartışmada uygulanıp uygulanmayacağı temasına ayırmıştır. ‘Emir vaki’ bir ifadeyle “Bu kararlara tam uyulacak” başlığıyla verilen haberin alt metninde “MGK

⁵²⁵ Hürriyet gazetesi, 25 Mart 1997

⁵²⁶ Hürriyet gazetesi, 26 Mart 1997

kararlarıyla ilgili konuşan Genelkurmay Başkanı, RP'nin ısrarlarına sert tepki gösterdi.” ifadelerine yer verilmiştir. Haberin alt metninde “MGK Anayasal” başlığının altında Genelkurmay Başkanı'nın MGK'nın Anayasal bir kuruluş olduğunu hatırlatarak, “Burada alınan kararlar herkesin riayet etmesi gereken kararlardır.” dediği bildirilmiştir. Karadayı'nın MGK'da alınan kararların ortak, müşterek kararlar olduğunu ve “Buna askeri kisve giydirmenin bir anlamı yoktur” dediği belirtilmiştir.

“Hastanelere laiklik emri” başlığıyla yer alan haberde, Sağlık Bakanı Aktuna'nın Bakanlığa bağlı tüm sağlık kurumlarında kılık kıyafetle ilgili Devrim Kanunları'nın uygulanmasını ve Bakanlığa her ay bilgi verilmesini istediği vurgulanmıştır.

Erbakan'ı da gündemine alan Hürriyet, “Hoca'nın kriz yaratan sözü” başlıklı haberin alt başlığında “Başbakan Erbakan dün, Kinkel'i Ankara'da utandıracacağını söyleyince Alman Bakan gezisini iptal etmeye kalktı” bilgisine yer verilmiştir.

Hürriyet gazetesi 27 Mart 1997⁵²⁷ tarihli manşetinde Alman Dışişleri Bakanının Başbakan Erbakan ile görüşmesine yer vermiş, “İkisi de ayıp etti” başlığıyla duyurulan haberin alt başlığında “Başbakan Erbakan ile Alman Dışişleri Bakanı Kinkel, diplomasi diline uymayan çirkinlikte ve Türk-Alman ilişkilerini yaralayacak tarzda sözler sarf ettiler.” ifadelerine yer vermiştir. Haberin alt metninde “Erbakan kızdırdı” başlıklı paragrafta Erbakan'ın, Almanya'yı Türkiye'ye verdiği sözleri tutmamakla suçladığı ve “Bunun için önlerine bakmak zorunda kalacaklar” şeklindeki açıklamasına Alman Dışişleri Bakanının öfkelenildiği yorumu yapılmıştır. Alman Bakanın açıklamalarının “Başımızı eğmeyiz” başlığıyla yer alan haberin ikinci paragrafında, Kinkel'in “Hiçbir Avrupalı, Türkiye'nin önünde utançla başını eğmeyecektir” dediği bildirilmiştir. Yine Alman Bakanın görüşmede Türkiye'de iyi karşılanmadığını ve bu gezinin zor geçeceğini önceden bildiğini, Kinkel'in ayrıca Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik sürecine de değindiği “Türkiye Avrupa Birliğine tam üyelik konusunda sorunları abartacağına, kendi ev ödevini iyi yapmalıdır.” şeklindeki ifadelerine yer verilmiştir.

Hürriyet gazetesinde MGK kararları ve ordu-RP arasındaki gerginlik yine baş sayfada yerini almış TBMM Başkanı Kalemli'nin açıklamalarına dayandırarak verilen “Kalemli: Asker kararlı” başlıklı haberin alt metninde, TBMM Başkanı Kalemli ve Genelkurmay

⁵²⁷ Hürriyet gazetesi, 27 Mart 1997

Başkanı Org. Karadayı'nın bir görüşme gerçekleştirdiği ve bu görüşme sonrasında Meclis Başkanı Kalemlî'nin yakın çevresine "Asker MGK kararları konusunda kararlı" dediği vurgulanmıştır. Haberde ayrıca Karadayı'nın Kalemlî'ye "MGK kararlarını zamana yaymak isteyenler yanılır" dediği iddia edilmiştir.

Hürriyet'in logosunun yanında "Asiltürk'ten şok açıklama" başlığıyla verilen haberde, RP'li Oğuzhan Asiltürk'ün MGK kararlarının imzalanmasının tabanda oluşturduğu rahatsızlığı "Erbakan kararları değil, protokolü imzaladı" diye çarpıttığı ifade edilmiştir. Asiltürk'ün Erbakan'ın altına imza attığı metnin, kararların Bakanlar Kurulu'na sevk edilmesini öngören protokol olduğunu söylediği ve "Bu kararlar hiçbir Bakanlar Kurulu üyesini bağlamaz" dediği bildirilmiştir.

Hürriyet gazetesi 28 Mart 1997⁵²⁸ tarihli manşetinde "6 dinleme üssü" başlıklı haberin alt başlığında, "Hürriyet, polisin bütün cep telefonlarını dinlemek üzere getirdiği cihazları yerleştirdiği 6 dinleme merkezinin isimlerini ele geçirdi. Bu cihazlar İstanbul, Ankara ve İzmir'e yerleştirildi." bilgisine yer verilen haberin alt metninde, Cihazların ABD'den alındığı iletişim yetkililerinin, herkesin telefonunun dinlenebileceği ve ABD'nin de bu telefonları dinleyebileceği şeklindeki ifadelerine yer verilmiştir. Haberde ayrıca Genelkurmay'ın bu sistemin polisin elinde olmasında rahatsız oldukları ve bunun sınırlandırılmasını bekledikleri bildirilmiştir.

Baş sayfanın solunda yer alan "Muhafazakâr milletvekili böyle basıldı" başlıklı haber sanki Türkiye'de gerçekleşen bir olay gibi sunulmuş, fakat haberin içerisinde İngiltere'de muhafazakâr bir partinin milletvekilinin küçük yaşta bir kızla ilişki yaşadığı bilgisine yer verilmiştir.

Cumhurbaşkanı Demirel'in yurtdışı gezisinden dönerken Alman Dışişleri Bakanı'nın ziyaretini değerlendirdiği "Demirel: Devlete efelik olmaz" üst başlığıyla verilen haberde Demirel'in Erbakan'ı "Devlet efeliği kaldırmaz" sözleriyle eleştirdiği belirtilmiştir.

MGK kararlarına da değinilen bir başka haberde "Asker son noktayı koydu: Taviz yok" başlığının altında, Genelkurmay Başkanı'nın başkanlığında kuvvet komutanları Genelkurmay 2. Başkanı ve MGK Genel Sekreterinin bir toplantı gerçekleştirdiği,

⁵²⁸ Hürriyet gazetesi, 28 Mart 1997

toplantıda Erbakan'ın MGK'da gösterdiği olumlu tavrın 180 derece değişmesinden aşırı rahatsızlık duyulduğunun konuşulduğu bilgisi paylaşılmıştır.

Hürriyet gazetesi 29 Mart 1997⁵²⁹ tarihli manşetinde Alman Başbakan'ın oğlu ile bir Türk kızının ilişkisine yer vermiş, "Aşk sorun oldu" başlığıyla verilen haberin alt başlığında "Alman Başbakan'ın oğlu Peter Kohl ile Türk kızı Elif Sönmez'in aşkının ortaya çıkması Bonn'da bomba gibi patladı." ifadelerini kullanmıştır.

Manşet haberin hemen altında yer alan "Ya uyulacak ya da bozulacak" başlığıyla verilen haberin alt başlığında "DYP'de ağır toplar peş peşe patlıyor. Aktuna, Ekinci, Açar ve Erkan'dan sonra Sanayi Bakanı Erez ve Devlet Bakanı Şener, "MGK kararları ya uygulanır, ya da hükümet bozulur" dediler." şeklindeki hükümet ortağının üyelerinin açıklamalarına yer verilmiştir. "RP'ye hodri meydan" başlığıyla verilen haberin birinci paragrafında, DYP'li bakanların ve parti yöneticilerinin RP'nin MGK kararlarını uygulamama yönündeki mesajlarına sert karşılık verdikleri bildirilmiştir. Sanayi Bakanı Erez'in "Kararları uygulatmayacak varsa hodri meydan" dediği belirtilmiştir. Erez'in ayrıca "MGK kararlarını uygulamaya hükümeti bozma pahasına kararlıyız" mesajı verdiği vurgulanmıştır. Haberde ayrıca 20 kadar DYP milletvekilinin MGK kararlarının uygulanmaması halinde gruptan karar çıkarmayı planladı bilgisine yer verilmiştir.

"Gözler ikinci raunda çevrildi" başlığıyla verilen haberde ise, yaklaşan MGK toplantısına vurgu yapılmış, kamuoyunun dikkatinin MGK toplantısına çevrildiği, askerinin ise MGK kararlarının uygulanmasında kararlılığını bir kez daha vurguladığı ifadelerine yer verilmiştir.

Çiller'e ikinci 'çekil' gelecek mi?" başlığıyla verilen haberde, 28 Şubat MGK'sı öncesinde DYP'lilerden bazılarının Çiller'e MGK öncesi hükümetten çekil çağrısı yapıldığını aynı çağrının yapıp yapılmayacağını tartışıldığı belirtilmiştir.

Hürriyet gazetesi 30 Mart 1997⁵³⁰ tarihli sayısında bir cinayet olayını manşetine taşımış, "Esrarengiz bir infaz daha 4 ölü" başlığıyla verilen haberin alt başlığında "Bursa'da öldürülen Nesim Malki gibi yüksek faizle para verdiği ileri sürülen Musevi tekstilci Josef Bahar, yanında çalışan üç kişiyle birlikte öldürüldü" bilgisine yer verilmiştir.

⁵²⁹ Hürriyet gazetesi, 29 Mart 1997

⁵³⁰ Hürriyet gazetesi, 30 Mart 1997

Manşet haber dışında MGK gündemine değinen gazete “Ünal Erkan: Böyle gitmez, çekilelim” başlığıyla verilen haberde kritik MGK’ya bir gün kala rahatsızlığın doruğu çıktığını belirten Hürriyet, DYP’li Ünal’ın “Kamuoyunun önemli bölümü, laikliğin tehdit altında olduğu görüntüsünün rahatsızlığı içinde. Yönetimi böylece sürdürelim demek mümkün değil” dediği bildirilmiştir.

Baş sayfada ‘Ertuğrul ÖZKÖK’ imzalı “Durum Muhakemesi” başlıklı yazıda Özkök, ordunun da RP’nin de demokratik zeminde meşruiyetinin olduğu RP’nin kararları kabul edip gerginliğe son vermesi çağrısında bulunmuştur. Ordu ile RP’nin karşı karşıya gelmesini istemediğini belirten Özkök, “Böyle bir durum kimseye yarar sağlamaz” ifadeleri kullanmıştır.

Hürriyet gazetesi 31 Mart 1997⁵³¹ tarihli manşetinde Ankara’da düzenlenen klasik müzik konserine yer verdiği haberi “İşte çağdaş Türkiye” başlığıyla okurlarına duyurmuştur. Haberde izleyici sayısına dikkat çeken Hürriyet “Sendika salonundaki klasik müzik konserini 10 bin kişi izledi” alt başlığıyla konsere katılımın yüksek olduğu vurgusunu yapmıştır. İzleyici sayısının verildiği alt başlığın yanında yer alan diğer alt başlıkta, izleyicilerin konser öncesinde ‘laiklik’ sloganları attığı ifade edilen haberde “Ankara’da dün muhteşem bir gün yaşandı. 450 kişilik orkestranın Beethoven’in 9’uncu Senfonisi’ni seslendirdiği konser öncesi, Demirel’in de bulunduğu salon “Türkiye laiktir, laik kalacak” sloganlarıyla inledi.” bilgisine yer verilmiştir. Sloganların muhatabı olarak gördüğü Refah Partisi’ne de değinilen haberde “Refahlı Bakan yuhalandı” başlıklı birinci paragrafta Konserde konuşan Cumhurbaşkanı Demirel’in “işte çağdaş Türkiye” dediği an salonun ayağa kalkarak laiklik sloganları attığı ve Refahlı Kültür Bakanı İsmail Kahraman’ın salon tarafından yuhalandığı belirtilmiştir. “Modern Türkiye’nin yüzü” başlığıyla verilen ikinci paragrafta, konserin modern Türkiye’nin güzel yüzü olduğuna vurgu yapılmış, ünlü isimlerin ve birçok ilden izleyicinin konsere katıldığı bildirilmiştir. Refah Partili Ankara Büyükşehir Belediye Başkanının da eleştirildiği “RP’li Gökçek’in ayıbı” başlıklı haberde, Başkan Gökçek’in konser öncesi salona giden yollarda iş makineleriyle yol çalışması başlattığı fakat RP’li Başkan’ın engellemesine rağmen konsere ilginin azalmadığı yorumunda bulunulmuştur.

⁵³¹ Hürriyet gazetesi, 31 Mart 1997

RP'nin hükümet ortağı DYP'de ortaya çıkan huzursuzlukları ve hükümette yaşanan çatlağı daha önce gündeme getiren Hürriyet, “Geniş Tabanlı Hükümet” başlığıyla verilen haberde DYP’li Sanayi Bakanı Yalım Erez’in hükümete yönelik eleştirilerine yer verilmiş, haberin alt başlığında ise “DYP’nin ağır toplarından Sanayi Bakanı Yalım Erez, “Bu hükümet ülkedeki gerginliğe çözüm getiremez. Vakit geçirmeden geniş tabanlı yeni bir hükümet kurulmalıdır” dedi.” şeklindeki ifadeleri yer almıştır.

3.5.3. Yeni Şafak Gazetesinin İlk Sayfa Haber Başlıkları

Yeni Şafak gazetesi muhafazakâr bir görüşü temsil etmesi nedeniyle 28 Şubat sürecinde makul bir tutum sergileyerek kutuplaşan gergin ortamın yumuşamasına yönelik haberler üretmiştir. 28 Şubat MGK’sının yapıldığı gün yayınlanan 28 Şubat 1997⁵³² tarihli sayısında “Yumuşama Reçetesi” manşetiyle çıkan Yeni Şafak, manşetin hemen üst başlığında Aydın Menderes’le yapılan mülakatı “Aydın Menderes’ten ordu-refah gerginliğinin düşürülmesi için öneriler” şeklinde duyurmuştur. Yeni Şafak, ordu ve RP arasındaki gerginliği kabullenmiş fakat bu gerginliğin ortaya çıkardığı yüksek tansiyonu düşürmek adına haberin alt başlığında “RP’ye ‘entegre yumuşama’ reçetesi” adı altında Menderes’in önerilerine yer vererek RP çevrelerinin tutumunu değiştirmesini telkin etmiştir.

Laiklik tartışmalarının yaşandığı günlerde sağ spotta yer alan haberde “Başka bir Demirel portresi” üst başlığıyla Cumhurbaşkanı Demirel’in ağzından “Demirel: T.C laik değildir” açıklamasına değinilmiş ve Cumhurbaşkanı Demirel’in laiklik ve dindarlık üzerine sarf ettiği bazı cümlelere haberin metninde yer verilmiştir. Yine alt spotlarda MGK’nın tansiyonunu düşürmeye dönük verdiği haberlerde Mesut Yılmaz’ın açıklamalarını “Yılmaz: MGK toplantısı abartılıyor”, DYP lideri RP’nin hükümet ortağı Tansu Çillerin kabine değişikliği olacağı yönündeki haberler için “Çiller: Kabine revizyonu yok” şeklinde ifade etmiştir. Demirel’in Erbakan’a yazdığı iddia edilen mektup için gazete Erbakan ve Çiller’den mektuba yalanlama” üst başlığıyla verdiği haberde Erbakan’ın bundan sonraki sürece ilişkin açıklamalarını “Yumuşak devam edecek” şeklinde haber başlığıyla vermiştir. Ayrıca Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı’nın İsrail dönüşü Cumhurbaşkanı Demirel’in açıklamalarını “Demirel’in fikirlerini destekliyoruz” şeklinde değerlendirdiği belirtilmiştir. “İş dünyası barış

⁵³² Yeni Şafak gazetesi, 28 Şubat 1997

istiyor” başlığıyla verilen haberde ise darbe söylentilerinden iş dünyasının rahatsız olduğu haber metninde dile getirilmiştir.

Yeni Şafak gazetesi 1 Mart 1997⁵³³ tarihli sayısında “Gerginlik çıkmadı” manşeti ve “MGK toplantısında Başbakan Erbakan mutedil, asker saygılıydı.” üst haber başlığıyla MGK toplantısının beklentilerin aksine olumlu ve yumuşak bir havada geçtiği mesajını vermeye çalışmıştır. Basın çevrelerine ve bazı çevrelerin kriz havası istediğini eleştiren Yeni Şafak, haberin alt metninde MGK toplantısının sivil ve askerler arasında bir kısım medya ve bazı siyasilerin beklentilerinin aksine gerginlikten ziyade uzlaşma havasında geçtiğini belirtmiştir. Yeni Şafak toplantının rutin iç ve dış tehlikelerin gözden geçirildiğini, istihbarat raporlarının paylaşıldığı bir toplantı havasında geçtiğini bildirmiştir. Sayfada yer alan “Basın kriz üretiyor” başlıklı diğer bir haberde basının kriz senaryoları ürettiğine dikkat çekilmiştir.

Kritik MGK sonrası gelişmeleri yakından takip eden Yeni Şafak 2 Mart 1997⁵³⁴ tarihli sayısında birinci sayfanın yarısını MGK sonrası oluşan darbe ve muhtıra söylemleri üzerine işlemiştir. Haberlerinde medyanın kışkırtıcı bir dil kullandığını belirten gazete manşetten darbe beklentisi olanlara “Darbe defteri kapandı” başlığı ve “Haftalardır, darbe söylentileriyle gerilen Türkiye tahriklere rağmen ‘demokrasi’ dedi.” üst başlığıyla yanıt vermiştir. Gazete uzun süredir Türkiye’nin darbe söylentisiyle gerilmeye çalışıldığını hatırlatmış buna rağmen MGK çıkan bildiriye ve yaşanan diyalogları “demokratik” olarak yorumlamıştır. Manşet altında yer alan “İnisiyatif Erbakan’da” başlıklı haberde, MGK toplantısına beklenenin aksine herhangi bir gerginliğin çıkmadı fakat Refahyol döneminde yaşanan laiklik konusunda yaşanan dile getirildiğini belirtmiştir. Toplantının sakin geçtiğinin sadece bildirinin hazırlanmasında sıkıntı yaşandığını aktaran gazete, ayrıca Erbakan’ın toplantıda ekonomik gelişmeleri anlattığı ve laiklik konusunda teminat verdiğini belirtmiştir. Manşetin altında yer alan diğer bir haberde bir takım medyaya yüklenen gazete, “Muhtıra medyaya” başlıklı haberde MGK toplantısında Erbakan’ın iki dosyayla toplantıya geldiğini, birinde ekonomi ile alakalı diğerinde ise ağırlıklı medyanın ‘darbe kışkırtıcılığını’ içeren bir konuşma yaptığını açıklamıştır. Erbakan’ın toplantıda bazı gazetelerin manşetlerini örnek göstererek medyanın darbe kışkırtıcılığını kurul üyelerine şikâyet ettiğini aktarmıştır. Erbakan’ın

⁵³³ Yeni Şafak gazetesi, 1 Mart 1997

⁵³⁴ Yeni Şafak gazetesi, 2 Mart 1997

kurulda ayrıca akademik ağırlıklı laiklik konusunu anlattığı ve ‘hukuk’ vurgusu yaptığını belirtilmiştir.

Manşetin altında manşetle doğrudan bağlantılı “Erbakan namaz için ara verdi” başlığıyla yer alan haberin içeriği MGK’nın havası, Erbakan’ın ve kurul üyelerinin tutumunu içeren başlıklarla özetlenmiştir. Haberde, Erbakan’ın 9,5 saat süren kurulda iki kere namaz için ara verdiği, kurulda ekonomi ağırlıklı sunum yaptığı, medyadan şikâyetçi olduğu, bazı laiklik karşıtı tutumları olan RP’liler hakkında gerekli işlemlerin yapıldığı, toplantının gergin olmadığı fakat katılımcıların ifadelerine özen gösterdiğine dikkat çekilmiştir.

Askerlerin görüşüne de birinci sayfada yer veren Yeni Şafak, DYP Kilis Milletvekili eski Genelkurmay Başkanı Doğan Güreş’in “Güreş: TSK’nın darbe görevi yok” açıklaması haberin başlığında yer almıştır. Güreş’in ayrıca, “Hükûmetsizlik en kötü hükûmetten daha kötüdür” açıklamasına haberin metninde yer vermiştir.

Gazetelerin gündemi MGK’nın ardında üçüncü günde yayınlanan bildirimler olmuştur. Türkiye’de köklü denilen, sürekli demokrasiden dem vuran bazı gazeteler gerginlik oluşturmaya çalışırken Yeni Şafak gazetesi 3 Mart 1997⁵³⁵ tarihli sayısında “Tek Particiler, geri götürmeye çalışıyorlar ama Türkiye demokraside kararlı” üst başlığı ve “Geri dönüş yok” manşet haberiyle demokrasiyi savunmuştur. Haberin başlığında süreci etkilemeye ve gerginlik ortamı oluşturmaya çalışanları “Tek Particiler” olarak tanımlamıştır. Manşetin alt başlığında demokratik yollarla iş başına gelmiş hükümetin engellenmeye çalışıldığını bunu gerçekleştirmek isteyenlerin Tek Parti dönemine özlem duyanlar olduğunu belirten gazete “Refahiyol hükümetini demokratik platformlarda engelleyemeyen ve Tek Parti dönemine özlem duyan çevrelerin talepleri sonuçsuz kalıyor.” ifadelerini kullanmıştır. Haberin alt metninde “Tek Parti özlemi” başlığıyla milletin iradesiyle filen ortadan kalkan bazı yasaların tekrar yürürlüğe konulmak istendiğini ve 2000’li yıllara gelinirken Türkiye’nin değişimde kararlı olduğunu ve bunu engellemek isteyen güçlerin siyasi partilerden taraftar bulamadığını bu isteklerinin demokratik sürecin işlemesiyle bir kez daha tarihe gömüleceğini belirtmiştir. Yine “Yaptırım tehditleri boş” başlığıyla Siyasetten ekonomiye toplumun değişim talebinin çıkarlarını zedelediği bir takım çevrelerin basınında kışkırtmasıyla MGK gündemini

⁵³⁵ Yeni Şafak gazetesi, 3 Mart 1997

etkilemeye ve yönlendirmeye çalıştıklarını belirtmiştir. Haberde ayrıca MGK zirvesi sonrası bazı kesimlerin isteklerinin almak için yayınlanan bildiriye istedikleri şekilde yorumlayıp hükümeti tehdit etmeye çalıştıklarını ve 163. Madde'nin geri getirilmesi gibi çağ dışı bir isteği bile dillendirdikleri yorumunu yapmıştır.

Manşet haberle bağlantılı uydu niteliğindeki başka haberde 163. Maddeyi gündeme taşıyan gazete "163, asla geri gelmez" başlığıyla mesajı net bir biçimde verirken üst başlıkta "Başbakan Erbakan, demokrasiden geri dönüş olmayacağını söyledi" ifadelerini kullanmıştır. Haberin metninde Erbakan'ın siyasi liderlerle "yumuşama" görüşmelerine başlayacağı belirtilirken, Erbakan'ın 163. Madde ile ilgili MGK'da alınan bir karar olup olmadığını sorusuna, "Geri getirilmesi diye bir şey yok. Bunların gazetelerin uydurduğu şeylerdir. Bunlara kulak asmayın" dediğini vurgulamıştır.

Yeni Şafak gazetesinin 4 Mart 1997⁵³⁶ tarihli sayısında Erbakan-Çiller görüşmesine yer vermiş "Ortak Strateji!" manşetiyle yer alan haberin üst başlığında "Başbakanlıktaki Erbakan-Çiller sürpriz görüşmesinde güç birliği yapma kararı alındı" ifadeleri kullanılmıştır. Haberin alt metninde Erbakan ve Çiller'in baş başa yaptığı görüşmede Refahiyol Hükümeti'nin kritik günlerden geçerken güç birliği yapma kararı aldığı vurgulanmıştır. Ayrıca DYP yöneticilerinin Çiller'den Erbakan'ı gerginliği tırmandırmama konusunda uyarmasını istedikleri aktarılmıştır.

Diğer gazeteler gibi Erbakan'ın liderler turuna yer veren Yeni Şafak gazetesi görüşmeden çıkan sonucu "Sivillerden hayır yok" başlığıyla değerlendirmiştir. Muhalefet liderlerinin tavrını üst başlıkta "Başbakan Erbakan'ın 'demokratik sisteme destek' isteğine parti liderleri olmaz dedi" şeklinde bildirmiştir. Haber metninde Erbakan'ın MGK kararlarının dayatılmasına karşı 'demokratik blok' oluşturmak isteğini ilettiği fakat siyasilerden destek bulamadığı belirtilmiştir. Ecevit'in ordunun iç siyasete karışmasına nasıl baktığı yönündeki soruya ise ordunun ülke sorunlarına karşı görüş bildirmesinin doğal olduğunu söylediği ifade edilmiştir.

Yeni Şafak gazetesi 5 Mart 1997⁵³⁷ tarihli manşetinde Erbakan'ın sözleri üzerinden demokrasi vurgusu yapmış, haberin üst başlığında "Başbakan, demokrasi dışı dayatmalara boyun eğmeyeceklerini açıkladı:" şeklinde değerlendirilen haberin

⁵³⁶ Yeni Şafak gazetesi, 4 Mart 1997

⁵³⁷ Yeni Şafak gazetesi, 5 Mart 1997

başlığında ise “Erbakan: Meclis’in üzerinde bir güç yok” dediği aktarılmıştır. Haberin metninde millet iradesini öne çıkararak gazete Erbakan’ın rejimin değişmeyeceği, hâkimiyetin millete ait olduğu Anayasa’ya göre milletin temsilcisinin TBMM olduğunu hükümeti tayin hakkının TBMM’ye ait olduğunu vurgulayan sözlerine yer vermiştir. Ayrıca Türkiye’nin bütün ülkelerle ilişkileri geliştirmek için büyük adımlar atılacağını belirten Erbakan’ın, “Millette sözünü söylemiştir. TBMM’de son sözünü söylemiştir. Ögleyse söz sırası değil, iş sırasındır” dediğini bildirmiştir.

Yeni Şafak, bir başka haberde, Başbakan Yardımcısı ve hükümet ortağı DYP lideri Tansu Çiller’in irtica ile ilgili sözlerini başlığa taşımış, “Çiller: İrtica bu hükümete bağlanamaz” dediğini bildirmiştir. Haberin metninde Çiller’in, irticanın uzun yıllardır Türkiye’nin sorunu olduğu ve bunu hükümetin icraatlarına bağlamanın mümkün olmadığını, böyle bir duruma önce kendilerinin müsaade etmeyeceklerini söylediği belirtilmiştir. Çillerin, ayrıca ortağı RP’yi “Hiç kimse bir camiinin kuruluşunu İstanbul’un fethi haline getirmesin” sözleriyle eleştirdiği ifade edilmiştir. Çiller’in MGK’nın irtica konusunda toplandığını söylediğini ve MGK’nın Anayasal bir kurum olarak düşünce ve önerilerinin olduğunu söylediği belirtilmiştir.

Medyanın bu süreçte oynadığı role değinen Yeni Şafak, “Medyanın sivilleri Susmadı” başlıklı haberde 28 Şubat MGK’sı sonrasında ‘hükümet krizi ve darbe tartışmalarının’ doruk noktaya ulaştığını bu durumun medyayı ciddi bir yol ayrımına getirdiğini belirtmiştir. Bazı yazarların ülkenin MGK kararlarıyla yönetilmesini ve RP’nin ne olursa olsun hükümetten uzaklaştırılması gerektiğini savunurken, sağduyulu bazı yazarların ise her seferinde ‘demokrasinin nimetlerine’ dikkat çektiğini ifade etmiştir. Gazetenin “Anti-Refah kanadı” olarak tanımladığı bir grubun RP’yi eleştirmek için ‘Aczimendiciler, İBDA-C ve Hizbullah’ gibi partiyle ilgisi olmayan motifler üzerinden eleştirdiklerine dikkat çekmiştir.

CHP lideri Deniz Baykal’ın açıklamalarına da yer veren gazete, “ Darbeler daha ‘ince’ yapılıyor” başlığıyla verilen haberin alt metninde Baykal’ın hükümetin Anayasal kurumların tepsiyle karşılaştığını ve “çok pahalı bir ders” aldığını söylediği belirtilmiştir. Ayrıca, Baykal’ın Türkiye’de artık darbenin olmayacağını fakat bunun artık “daha ince ve hassas” yürüdüğünü söylediği ifade edilmiştir.

Yeni Şafak gazetesi birinci sayfasında Erbakan'ın imzaladığı iddia edilen MGK kararlarına yönelik haberlere yer vermiştir. 6 Mart 1997⁵³⁸ tarihli sayısında “İmza var, yaptırım yok” sürmanşetiyle olayı duyuran Yeni şafak, haberin alt başlığında ise “Erbakan ağırlığını koydu, metinden ‘yaptırım’ kelimesi çıkarılarak MGK kararları tavsiye niteliğine dönüştürüldü” şeklinde olayı değerlendirmiştir. Haber metninde MGK kararlarını Çiller ve Erbakan'ın Dışişleri konutunda aynı anda imzaladıklarına yer verilmiş, ‘yaptırım’ sözcüğünün Erbakan'ın isteğiyle metinden çıkarıldığı belirtilmiştir. Cumhurbaşkanı Demirel'inde ‘yaptırım’ sözcüğünün metinde yer almasından rahatsız olduğu belirtilen haberde, MGK Genel Sekreteri İlhan Kılıç'ın bildirisinin herhangi bir değişiklik yapılmadan imzalandığını açıkladığı aktarılmıştır. Yeni Şafak, bu iki farklı açıklamadan hükümetin açıklamasını doğru kabul edip sürmanşetten vermiştir.

Yeni Şafak gazetesi başından bu yana MGK kararlarına yönelik eleştirilerini devam ettirmiş, manşette “Bir daha düşünün!” başlığı ve “MGK da dile getirilen talepler değişik kesimlerce “kabul edilemez” bulunuyor” alt başlığıyla verilen haberde kamuoyunun hükümetten uygulanması istenilen bu kararların uygulanamayacağı ve bu yönde atılacak adımların topluma karşı direniş anlamına geleceği belirtilmiştir. Haberde ayrıca imam hatip okulları ve kılık kıyafetle ilgili kararların uygulanmasının dayatılmasının tehlikeli olacağı ve Türkiye'yi yeniden bir kutuplaşmaya iteceğine dikkat çekilmiştir.

Manşet haberle bağlantı “Bu talepleri kim kabul edecek” balıklı haberde MGK kararlarına vurgu yapılarak, 163. maddenin geri getirilmesini, imam hatiplerin kapatılması ve sınırlandırılmasını, Kuran kurslarının kapatılmasını, kılık kıyafet uygulamasının dayatılmasını İslami sermayenin mallarına el konulmasını, camilerin sınırlandırılmasını, dini dernek ve vakıfların ‘gasp edilmesi’ ve kapatılmasını, dindar subayların ordudan atılmasını “onaylıyor musunuz?, makul buluyor musunuz?, istiyor musunuz?” gibi sorularla uygulamaların yanlışlığına ve kabul edilmezliğine dikkat çekilmiştir.

Yeni Şafak gazetesi 7 Mart 1997⁵³⁹ tarihli sayısında Almanya Başbakanı'nın Erbakan'ı Almanya'ya davet ettiği mektuba yer vermiştir. Mektubun zamanlamasına değinen

⁵³⁸ Yeni Şafak gazetesi, 6 Mart 1997

⁵³⁹ Yeni Şafak gazetesi, 7 Mart 1997

gazete “Almanya’dan Hoca’ya sürpriz davet” başlığıyla verilen haberin alt başlığında “Helmut Kohl, MGK toplantısından bir gün önce, 27 Şubat günü gönderdiği bir mektupla Başbakan Erbakan’ı Almanya’ya davet etti” ifadeleriyle haberin içeriğine yer vermiştir. Haberin alt metninde detaylara yer veren gazete, 28 Şubat MGK’sı öncesinde Türkiye’nin nefesini tutup “krizi, muhtırayı, darbeyi” konuştuğu günün öncesinde Erbakan’ın Alman mevkidaşından gelen mektupla moral bulduğunu belirtilmiştir. Ziyaret tarihine değinen gazete, Ziyaretin 30 Eylül’de yapılacağını ve “hükümete ömür biçenler” açısından “can sıkıcı bir durum” olduğu değerlendirmesinde bulunmuştur.

Manşetin yanında yer alan haberde Meclis Başkanı Kalemli’nin sözleri “Kalemli: MGK kararları Meclis’e gelmesin” başıyla verilmiştir. Kalemli’nin açıklamalarını Hürriyetin haberinin aksine daha olumlu bir dille yansıtan Yeni Şafak, Kalemli’nin, MGK kararlarının doğrudan Meclis’te ele alınmasının sakıncalı olduğunu söylediğini belirttiği ve kararların Meclis’e taşınması halinde bu durumun 12 Mart 1971 Cuma günü Meclis’te yapılan hatanın bu defa hükümet eliyle Meclis’e taşınacağını söylediğini bildirmiştir.

MGK bildirisinin açıklanmayan maddelerinin olduğunu iddia eden Yeni Şafak, “Hedef Özel Tim mi?” başlığı ve “MGK bildirisinin açıklanmayan maddelerinden biri Emniyet Teşkilatıyla ilgili” alt başlığıyla verilen haberde, MGK bildirisinde gizli 2 madde olduğu, bunlardan birinin Emniyet Teşkilatının devlet içerisinde ayrı bir güç gibi görülerek bunun önüne geçilmesine yönelik olduğu ifade edilmiştir. Habere göre MGK’nın Emniyet’in Özel Tim vasıtasıyla ülke içerisinde etkin bir güç konumuna geldiği ve silah çeşitliliğinin belirli standartlarının sağlanması ve sayısının sağlıklı bir şekilde belirlenmek istendiği yönünde değerlendirilmiştir.

Yeni Şafak gazetesi 8 Mart 1997⁵⁴⁰ tarihli sayısında “Dinle uğraşan kaybeder” başlığıyla verilen haberde Erbakan’ın din ve laiklik üzerine yaptığı açıklamalara yer vermiş, haberin üst başlığında “Başbakan Erbakan, ‘Batı’daki anlamıyla laiklik İslam’ın bir parçasıdır” dediği belirtilmiştir. Haberin alt metninde Erbakan’ın Başbakanlık Konutu’nda bir grup gazeteciyle yemekte bir araya geldiği, Erbakan’ın burada Türkiye’nin 50 yıl öncesine geri götürülemeyeceğini, demokrasinin ülkede işlediğini ve anormal bir durum olmadığını vurguladığı bildirilmiştir. Erbakan’ın, Dindarlarla

⁵⁴⁰ Yeni Şafak gazetesi, 8 Mart 1997

kimsenin savaşamayacağını bunun geçmişte Halk Partisi ve Stalin'in denediğini fakat çarpıldığını artık Halk Partisi'nin ceberut uygulamasını kimsenin geri getiremeyeceğini söylediği ifade edilmiştir. Laiklik üzerine de değinen Erbakan'ın, Batı'daki anlamıyla bu laikliğin İslam'ın bir parçası olduğu ve her şeyi akıl ve ilmin ölçüsüne göre değerlendirmek gerektiğini söylediği belirtilmiştir. Öte yandan manşet haberin altında Erbakan'ın açıklamalarına maddeler halinde özetleyen gazete Erbakan'ın, "Dinle uğraşan çarpılır, Radikal gruplar için gereken yapılacak, Batı'daki anlamıyla laiklik İslam'a uygundur, Askerle aramızda sorun yok, Devletin dağıttığı 6.2 katrilyonu halka açıklayacağız" dediğini maddeler halinde okurlarına duyurmuştur.

Hükümete yönelik imam hatip liselerindeki fazlalık olduğu yönündeki eleştirilere yer veren Yeni Şafak, "İhtiyaç fazlası İHL yok" başlığıyla yer alan haberde, "MGK'nın ihtiyaç fazlası İmam Hatip liselerinin kapatılması" yönünde alınan karara karşı, Türkiye'de imam Hatip liselerinin hiçbir zaman ihtiyaca cevap verecek sayıya ulaşmadığı ve bu alanda ihtiyaç duyulan okul sayısının sürekli arttığı yönünde bilgilere yer vermiştir.

Manşet haberin sağında "Demokrasi ve medya etiği sınavı" üst başlığı ve "Sınıfta kaldılar!" başlığıyla verilen haberde medyanın bu süreçteki tavrını eleştiren gazete, Ertuğrul Özkök ve Güneri Civaoglu'nun yazılarından alıntı yaparak 'demokrat' kimliği altında bazı yazarların ve medyanın 28 Şubat Kararları sonrasında 'rejim' ve 'darbe' tartışmalarında etik sorunu yaşadığına, tank seslerine aşırı ilgi duyan medyanın gerçek demokratlık yerine "Garnizon demokrattığını" seçtiğine ve bunların "medyanın sivil paşaları" olduğuna vurgu yapılmıştır.

MGK kararlarının Meclis'e getirme önerisinin geri çekilmesine de değinene Yeni Şafak gazetesi, "MGK'yı Meclis Görüşmeyecek" başlığıyla yayımlanan haberde, Erbakan'ın MGK kararlarında asıl sorumluluğun Bakanlar Kurulu'nda olduğunu ve kararların Bakanlar Kurulu'na bildirilmesinin kararlaştırıldığını ayrıca MGK kararlarının Meclis'e getirilmesi gibi konuşmaları hayretle izlediği söylediği bildirilmiştir. Erbakan'ın son günlerdeki gelişmeleri de değerlendirdiği, her şeyin normal kurallar ve yasalara göre devam ettiğini ülkede son günlerde çıkarılmak istenen "suni krizin" yok olduğunu ve "Lütfen ülkede suni huzursuzluklar çıkarılmasın" dediği vurgulanmıştır.

Yeni Şafak gazetesi 9 Mart 1997⁵⁴¹ tarihli sayısında “Türk usulü demokrasi” manşetiyle yer alan haberde ordu ile hükümet arasındaki yaşananları “satranç oyununa” benzetmiş, haberin üst başlığında “Hükümetle ordu arasında oynanan satranç oyununda, kriz şimdilik “donduruldu” şeklinde değerlendirmiştir. Haber metninde 28 Şubat kararlarının ülkenin gündeminden uzunca bir süre inmeyeceğini öne süren Yeni Şafak, hükümet-ordu çekişmesinin Türkiye’nin tüm dünya tarafından alaya alınmasına neden olduğu şeklinde değerlendirmiştir. Yabancı basına dayandırarak yayınlanan haberde dış basının Ankara’daki gelişmeleri “Türk usulü demokraside ordu Erbakan’ı susturdu” şeklinde duyurduğunu bildirmiştir. Haberin ikinci paragrafında muhalefet partilerini eleştiren gazete “Ankara satrancının hamleleri” olarak değerlendirdiği açıklamaları, MGK bildirisinin muhalefet partileri tarafından iktidarı köşeye sıkıştırma aracı olarak görüldüğü ve Erbakan’ın destek turlarında “git askerle uzlaş” mesajı verdiklerini belirtmiştir. Üçüncü paragrafta ise MGK kararlarının Meclis’e getirilmesinden vazgeçilmesini ‘sağduyunun’ galip geldiği şeklinde değerlendiren Yeni Şafak, Çiller’in Erbakan ve Karadayı’yı aradıktan sonra MGK kararlarının Meclis’e getirmesinden vazgeçildiğini, Genelkurmay’ın Çiller’e “ülkede rejimin tehlikede olmadığı ve darbe ihtimalinin bulunmadığı” yönünde açıklama yayınlayacağını söylediği aktarılmıştır.

Manşet haberin altında yer alan üç ayrı haberin ilkinde “Orduyu siyasete alet etmeyin” başlığıyla verilen haberde Genelkurmay Başkanlığı’nın “Türk Silahlı Kuvvetleri’nin yüce Türk milletinin güvenliği ile Anayasa’nın temel niteliklerinin korunmasında ve yasaların kendisine verdiği sorumluluğun hudutlarının tayin ve tespitinde son derece hassas olduğu” şeklindeki açıklamasına yer verilmiştir. “Krizle başladı krizle bitti” başlığıyla verilen haberde, yaşanan imza krizinin hükümetle ordu arasındaki ilk ciddi kriz olduğu ve üç gün sürdüğü ve “imza krizi” ile doruk noktaya ulaşan gerginliğin temelinde basının son bir aydır RP aleyhine yaptığı yayınları olduğunu ve bu yayınların MGK’daki gergin tutumun nedenini oluşturduğu belirtilmiştir. “Gizli oturumda konuşalım” başlıklı üçüncü haberde ise BBP Genel Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu’nun MGK öncesi belli konuların tırmandırıldığını, MGK’nın Anayasa’daki statüsünün dışında farklı bir yerde konumlandırıldığı ve MGK kararlarındaki yaptırım içeriğinin “Anayasa’ya, millet iradesine ve demokrasiye” uygun olmadığını söylediği bildirilmiştir.

⁵⁴¹ Yeni Şafak gazetesi, 9 Mart 1997

Yeni Şafak gazetesi 10 Mart 1997⁵⁴² tarihli sayısında “Sunî darbe gündemi, ülkenin itibarını dışarıda olumsuz etkiliyor” üst başlığı ve “Türkiye’yi oyalamayın” başlığıyla verilen manşet haberde, ülkenin haftalardır darbe, muhtıra ve kriz görüntüsü verdiğini ve MGK kararlarıyla asker-hükümet geriliminin doruğa çıktığını bilgisini veren gazete ayrıca, bu durumu kullanan çevreler tarafından ülkenin geriye götürülmeye çalışıldığını ve hükümetin bozulması için lobi faaliyeti yapıldığına yer vermiştir. Haberde ayrıca darbe söylentilerinin bile ülke ekonomisine ağır faturasının olacağı ifade edilmiştir. DYP Genel Başkan Yardımcısı Mehmet Gölhan’ın MGK kararlarının Meclis’e taşınma girişimine yönelik açıklamalarına yer veren Yeni Şafak, “Gölhan: Kitapta Yalan, Yeminde” başlıklı haberde Gölhan’ın, MGK’da alınan kararların TBMM’ye götürülmesinin söz konusu olmadığını ve MGK kararlarının herhangi bir parti için alınmış olmadığını, kararların 65 milyon vatandaşın geleceği için alındığını ve kararların kuşkusuz uygulanacağını söylediği belirtilmiştir. Bir diğer haberde RP’nin Genel Başkan Yardımcısı Ahmet Tekdal’ın hükümet hakkındaki açıklamalarına yer verilmiş, “Tekdal: Hükümet güçlüdür” başlıklı haberde Tekdal’ın “Hükümet görevindedir ve güçlüdür” dediği ayrıca yeni bir kadronun ortaya çıkarılması için tabanın fikirlerinin alınacağını söylediği ifade edilmiştir.

Birinci sayfanın ortasında yer alan bir başka haberde dış basının Türkiye’ye yönelik ifadeleri yer almış “The Economist: Türkiye bize lazım” başlıklı haberde The Economist dergisinde yayınlanan bir makalede Batı’nın Asya, Ortadoğu ve Avrupa’nın kesiştiği noktada istikrarlı bir Türkiye’ye ihtiyacı bulunduğunu yazdığı belirtilmiştir. Makalede ayrıca Türkiye’nin Arap dünyasında örnek bir ülke olduğu ve NATO’nun genişlemesi için Türkiye’ye ihtiyacı olduğu vurgusuna yer verilmiştir.

Yeni Şafak gazetesi 11 Mart 1997⁵⁴³ tarihli manşetini Hürriyet gazetesi gibi İran Dışişleri Bakanı’nın ziyaretine ayırmış, “Elçi kriziyle gerginleşen Türk-İran ilişkilerinde yeni dönem” üst başlığı ve “Hoca tamir edecek” başlıklı manşetiyle iki ülke arasındaki krizin Başbakan Erbakan tarafından düzeltileceği değerlendirmesinde bulunmuştur. Haberin alt metninde İran Dışişleri Bakanı Ali Ekber Velayeti’nin ilk olarak Erbakan’la görüştüğü, görüşmede Erbakan’ın Türkiye ile İran’ın birbirinin iç işlerine karışmadığı ve her ülkenin kendi ilişkileri tanzim ettiğini söylediği bildirilmiştir. Velayeti’nin ise

⁵⁴² Yeni Şafak gazetesi, 10 Mart 1997

⁵⁴³ Yeni Şafak gazetesi, 11 Mart 1997

son günlerde iki ülke arasındaki krizin “akıllı davranışlar ve sabırla kontrol altına alınmaktadır” dediği aktarılmıştır. Cumhurbaşkanı Demirel’le görüşmesinde ise İran Dışişleri Bakanı’nın İran Cumhurbaşkanı’nın özel temsilcisi sıfatıyla bulunduğu ve Demirel’i İslam Konferansı Zirvesi’ne katılmak üzere İran’a davetini içeren mektubu verdiği belirtilmiştir. Demirel’in ise Türkiye’nin İran’la ilişkilere önem verdiğini, “bu ilişkilerin iyi komşuluk ve birbirlerinin işlerine karışmama prensibine saygı doğrultusunda yürütüle geldiğine” vurgu yaptığı ifade edilmiştir. Çiller’inde görüşmede İran’la iyi ilişkilerin devam etmesini istediği fakat “işlerine karışmama” konusuna vurgu yaptığı belirtilmiştir. “İlişkilerimizi kimse bozamaz” başlığıyla verilen bir başka haberde Erbakan’ın Türkiye ve İran’ın dost ve kardeş ülke olduğunu, İran’la yapılan ticaretin ve doğalgaz anlaşmasının engellenmeye çalışıldığını söylediği bildirilmiştir.

Manşet haberle bağlantılı İran Dışişleri Bakanı’nın ziyaretine yönelik Aydın Menderes’in açıklamalarının yer aldığı “Türkiye-İran.. Dostluğa devam..” başlıklı haberde, Türkiye İran ilişkileri açısından Velayeti’nin Türkiye’ye yaptığı ziyaretin özellikle MGK sonrasında yapılmasının önemli olduğuna vurgu yapılan haberde bu ziyaretin Dışişleri çevrelerinde “kısa süreli gerginliğin sona ermesi” şeklinde değerlendirildiği belirtilmiştir. Menderes’in ise bu ziyareti “İran’ın Türkiye ile ilişkilerini yumuşak tutma yönündeki tercihi mutlaka olumlu bulunmalıdır” şeklinde değerlendirildiği belirtilmiştir.

Yeni Şafak gazetesi 12 Mart 1997⁵⁴⁴ tarihli sayısında ‘demokrasi’ vurgusunu ön plana çıkararak “Ünlü Müslüman düşünür Abdulvahhab el-Efendi Yeni Şafak’a konuştu” üst başlığıyla verilen haberin manşetinde “Önce Demokrasi” başlığına yer vermiştir. Haberin alt başlığında “‘İslam daveti kime lazım?’” adlı ‘aykırı’ kitabıyla tanınan el-Efendi, herkesi “demokrasiye müracaat etmeye” çağırıyor” ifadelerini kullanan Yeni Şafak, haberin detaylarında, el-Efendi’nin sözlerine yer verilmiş, “İslami vecibeler özgür iradeyle yerine getirilmedikleri zaman hiçbir değer ifade etmezler” dediği ve “Özgürlükten korkmamıza hiç gerek yok” dediği bildirilmiştir. El-Efendi’nin “demokrasinin müracaat edebileceğimiz en beşeri sistemdir” dediği belirtilen haberde Refah Partisi’nin iktidara gelmesini Türk demokrasisinin doğru yolda ilerlediğine bir

⁵⁴⁴ Yeni Şafak gazetesi, 12 Mart 1997

işaret olduğunu fakat yaşanan son gelişmelerin Türk demokrasisinin olgunluğa erişmek için daha çok yol alması gerektiğini söylediği vurgulanmıştır.

Manşetin altında “Refah’tan demokrasi örneği” başlıklı haberde Refah’ın iktidarda sergilediği tavırla hem kendi kanaatlerini uyguladığı hem de çoğunluğunda eğilimlerine saygı göstermesiyle gerçek demokratların iktidarda nasıl davranması gerektiğine iyi bir örnek olduğu değerlendirilmiştir.

“Erbakan liderlere not verdi” başlığıyla verilen haberde Erbakan’ın MGK kararları sonrasında Meclis’teki partilerin takındığı tutumu “faşist laiklik” olarak değerlendirdiği bu partilerin demokrasiye bağlılık sınavından sınıfta kaldıklarını, Meclis dışındaki partilere ise tam not verdiğini söylediği bildirilmiştir. Erbakan’ın ayrıca “faşist laiklerin” artık tarihte kaldığını ve Türkiye’yi kimsenin 50 yıl geriye götüremeyeceğini söylediği belirtilmiştir.

Bu haberin hemen altında “Çiller: Refah’sız hükümet olmaz” başlığıyla Çiller’in açıklamalarına yer verilen haberde, Yılmaz ve Ecevit’in “Refah’sız hükümet” arayışlarına DYP lideri Çiller’in tepki göstererek “Refahsız hükümet olmaz” dediği bildirilmiştir. Çiller’in DYP ve RP’nin “toplumsal uzlaşma temsiline uydukları sürece” hükümetin devam edeceğini söylediği belirtilmiştir.

Yeni Şafak gazetesi 13 Mart 1997⁵⁴⁵ tarihli sayısında farklı seslerin yaptığı demokrasi vurgusuna dikkat çekmeye devam etmiş, “Siyaset Bilgesi” başlıklı haberde ANAP Milletvekili Cemil Çiçek’in açıklamalarını manşetten duyurmuştur. Haberin üst başlığında “ANAP Milletvekili Cemil Çiçek’in grupta yaptığı konuşma takdir topladı” ifadelerine yer verilen haberin alt metninde, Çiçek’in partisinin grup toplantısında yaptığı konuşma ile her kesimden takdir topladığı, “partiler üstü” bir portre çizdiği bu sebeple “siyaset bilgesi” olarak tanımlanmaya hak ettiği değerlendirilmiştir. Haberde, Çiçek’in bu yaklaşımının kendi partisi tarafından örnek alınması gerektiği ve parti içerisinde bir “özeleştir” sürecini başlatması beklendiği şeklinde yorumlanmıştır. “ANAP’tan sağduyulu bir ses” başlıklı haberde ise Çiçek’in “Büyük çoğunluğu Müslüman olan bir ülkede inanmasanız bile yönettiğiniz toplumun tarihi ve dinini bilmek zorundasınız” ifadelerini kullandığı belirtilmiştir.

⁵⁴⁵ Yeni Şafak gazetesi, 13 Mart 1997

“Sekiz yıllık eğitin gerçekçi değil” başlıklı haberle MGK kararlarında uygulanması istenilen 8 yıllık eğitim modeline eleştiri getiren Yeni Şafak, bu konudaki eğitimcilerinin görüşlerine yer vermiş ve eğitimcilerin 8 yıllık kesintisiz eğitimin Türkiye şartlarına uygun olmadığını söyledikleri belirtilmiştir. “Önce onlara sorulmalı” başlıklı haberde ise 8 yıllık eğitimin uygulaması için öğretmenlerin, öğrencilerin ve Türk halkının görüşü alınması gerektiği değerlendirilmiştir.

Yeni Şafak gazetesi 14 Mart 1997⁵⁴⁶ tarihli manşetini Bakanlar Kurulu Toplantısı’na ayırmış “MGK ile no problem” manşetinin üst başlığında “Dün toplanan Bakanlar Kurulu’ndan MGK kararlarına ‘şartsız onay’ çıktı” ifadelerine yer vermiştir. Haberin alt metninde MGK’da hükümete bildirilen tavsiye kararlarının uygulanması için toplanan Bakanlar Kurulu’nun gereken çalışmaların “kısa, orta ve uzun vadede gerçekleştirilmesi, gerekiyorsa yeni kararnamelerinde çıkarma kararı aldığı” bilgisine yer verilmiştir. Bakanlar Kurulu sonrasında yapılan açıklamada hükümetin irtica tehlikesi ile mücadelede kesin kararlı olduğu vurguna yer verilmiştir. Çiller’in ise bu kararların uygulamasına hemen başlanacağını belirttiği, Milli Savunma Bakanı’nın ise kararların belirlenen program dâhilinde uygulanacağı ve Bakanlar Kurulu’nun bu konuda kararlı olduğunun vurgulandığı belirtilmiştir.

Manşet haberin altında yer alan “163 gelirse 141-142 de gelir” başlığıyla verilen haber Erbakan’ın 163. Maddenin geri getirilmesiyle ilgili olarak komünist faaliyetleri yasaklayan 141 ve 142. Maddelerinde geri getirilmesini istediği ve Erbakan’ın böylece diğer partilerin tepkililerini kullanmayı amaçladığı değerlendirilmiştir.

Yeni Şafak gazetesi 15 Mart 1997⁵⁴⁷ tarihli sayısında Türkiye’de yapılan bir araştırmayı manşetine taşımış “Refah hala önde” başlığıyla verilen haberin üst başlığında “Strateji Mori’nin aylık raporuna göre, Refahyol’un alternatifi, ‘Kaf dağımının ardında’” değerlendirilmesinde bulunulan haberin alt başlığında ise “Stratejik Mori’nin her ay düzenli olarak yaptığı, ‘Türkiye’nin Nabzı-Aylık Siyasi ve Ekonomik İndikatörler Araştırması’nın Şubat 1997 verilerine göre, RP birinci parti konumunu sürdürüyor.” ifadelerine yer verilmiştir. Haber metninin “Susurluk faktörü” başlığının altında, araştırma sonucuna göre, RP’nin yapılan tüm propagandaya rağmen tabanıla

⁵⁴⁶ Yeni Şafak gazetesi, 14 Mart 1997

⁵⁴⁷ Yeni Şafak gazetesi, 15 Mart 1997

kenetlendiği RP'nin Ocak ve Şubat ayında oy oranını koruduğu, ANAP'ın oy oranında düşüş yaşandığı ve DYP'nin 'Susurluk olayı' ile mevzi kaybettiği değerlendirilmesinde bulunulmuştur. "Taban savaşları" başlığının altında Aralık ayı itibariyle son genel seçimlerde kendisine oy veren seçmeni muhafaza etme noktasında birinci partinin DSP iken ikinci partinin RP olduğu ANAP ve DYP'nin ise seçmen kaybetme oranı en yüksek iki parti olduğu vurgulanmıştır. "Seçmenden uyarı" başlığının altında ise "laiklik ve darbe" tartışmalarının en çok CHP'nin işine yaradı belirtilen haberde elde edilen sonuçların RP ve DYP'ye yönelik ciddi uyarılar içerdiği bilgisine yer verilmiştir.

Manşet niteliğindeki bir başka haberde "Seferberlik için Bakanlar Kurulu'nun inisiyatifi azalıyor" üst başlığı ve "Genelkurmay'a yeni yetki" başlıklı haberin alt başlığında "MGK kararlarıyla Genelkurmayın etkinliğinin fazlaca yaşandığı bu günlerde, hükümetin hazırladığı yeni bir tasarı bu etkinliği daha da artırmayı öngörüyor" ifadelerine yer verilmiştir.

Yeni Şafak gazetesi 16 Mart 1997⁵⁴⁸ tarihli sayısında Hürriyet ve Cumhuriyet'in aksine 'Arnavutluk olaylarına' manşet üstünde küçük bir haberle yer verirken manşetinde Hürriyet gazetesinin ilk olarak 14 Mart 1997 tarihli sayısında logosunun yanında "ABD'li uzmandan ilginç senaryolar" başlığıyla verilen haberi "Gazetelerde darbe senaryolarına yer verilen ABD'li analist Makovsky'nin sicili bozuk" üst başlığı ve "Kim bu Makovsky?" başlığıyla manşetten okurlarına duyurmuştur. Haberin alt metninde MGK toplantısının ardından bazı çevrelerin istedikleri sonuçları alamayınca uluslararası destek arayışına giriştiği ABD'nin tavrını yeterince sert bulamayanların Yahudi lobilerine bağlı kuruluşlardan medet ummaya başladıkları şeklinde değerlendirmede bulunulmuştur. Haberde Cumhuriyet gazetesi ve Hürriyet gazetesinin Alan Makovsky'nin Türkiye hakkındaki öngörülerini ve darbe senaryolarına destek verilmesine yayınlanması eleştirilmiş ve sicili bozuk olduğu iddia edilmiştir. Makovsky'nin Türkiye düşmanı olarak tanımlandığı ve Beyaz Saray'da hiçbir etkisinin olmadığı belirtilmiştir. Haberde ayrıca bazı güç odaklarının Makovsky'ye para karşılığı söz konusu raporu hazırladığının ileri sürüldüğü ifade edilmiştir.

⁵⁴⁸ Yeni Şafak gazetesi, 16 Mart 1997

Yeni Şafak gazetesi 17 Mart 1997⁵⁴⁹ tarihli manşetini geniş bir bölümünü ‘Arnavutluk olaylarına’ ayırmış, RP ve MGK kararları ile alakalı gündeme birkaç haberle yer verilmiştir. “Türkiye seyrediyor” manşetiyle yer verilen haberin üst başlığında olaylar “Dışişleri’nin Arnavutluk’u bölünme noktasına getiren olaylar konusundaki tavırsızlığı tepki topluyor” şeklinde değerlendirilmiştir.

“PKK bitiyor mu?” başlıklı haberde örgütün eylemlerinde azalma olduğuna dikkat çekilmiş, “acaba yoğun bir saldırı hazırlığı, PKK bitti mi yoksa uzlaşma mı var? sorularının sorulduğu belirtilmiştir.

Yeni Şafak, Alan Makovsksy haberine devam etmiş “Makovsky Kürt devleti istiyor” başlıklı haberde, Alan Makovsksy’nin dosyasının kabarık olduğu, Türkiye aleyhtarı raporları ile bilinen analistin Türkiye’nin Güneydoğusu’nun da içerisinde yer alan bir Kürt devleti için lobi faaliyeti yaptığı bilgisine yer verilmiştir.

“Kadrolaşmayı ANAP yaptı” başlıklı haberde ise muhalefet partilerinin “Refahyol Hükümeti irticai kadrolaşmaya göz yumuyor” şeklindeki eleştirilerine DYP kurmaylarının RP’ye haksızlık yapıldığını, bu konunun asıl muhatabının ANAP’ın iktidar olduğu dönemdeki bakanlar olduğunu söyledikleri belirtilmiştir.

Yeni Şafak gazetesi 18 Mart 1997⁵⁵⁰ tarihli manşetini Türkiye’nin AB’ye giriş sürecine dair habere ayırmış, “Kapı aralandı...” başlığıyla okurlarına duyurulan haberin üst başlığında ve “Hristiyan Demokrat liderler toplantısıyla telaşlanan Ankara, Hollanda’daki zirveyle yeniden ümitlendi...” ve “Dışişleri Bakanı Tansu Çiller’in NATO kozunu öne sürmesi Türkiye’ye Avrupa Birliği yolunda yeni bir mevzi kazandırdı” ifadelerine yer verilmiştir.

“İmam-Hatipler’e tuzak” başlığıyla gündeme yer veren Yeni Şafak haberin alt başlığında “Milli Eğitim Bakanlığı’nın yeni ‘Üniversiteye Giriş Modeli’nin’ ilk provası olan merkezi sınava imam hatip lisesi öğrencilerinin girememesi yönünde karar alması tepkilere yol açtı.” değerlendirmesinde bulunmuştur.

⁵⁴⁹ Yeni Şafak gazetesi, 17 Mart 1997

⁵⁵⁰ Yeni Şafak gazetesi, 18 Mart 1997

Yeni Şafak ‘irtica’ vurgusu yapanlara karşı emekli Orgeneral Turgut Sunalp’ın açıklamalarına yer verdiği haberde “Sunalp: İrtica Tehlikesi yok” başlığını kullanmıştır. Haberde bazı çevrelerin MGK bildirisinden sonra “İrtica PKK’dan daha tehlikelidir” dediğini fakat Sunalp’ın “Türkiye’yi asıl bekleyen tehliken bölücü unsurlar ve sol örgütlerdir” dediği belirtilmiştir.

Yeni Şafak gazetesi 19 Mart 1997⁵⁵¹ tarihli sayısının manşetinde MGK öncesi ve sonrası yaşanan krizin etkilerine yer vermiş, “İşte krizin faturası” başlıklı haberin üst başlığında “Bazı medya kuruluşları ve muhalefetin el birliğiyle tırmandırdıkları krizin iki aylık ekonomik faturası yaklaşık 240 trilyon lira” ifadelerine yer vermiştir. Manşet üstünde kutu içerisinde “Koç Grubu’nun kendisine yakın medya kuruluşlarını kullanarak gerginliğe yol açıp faizlerin artmasını ve bu şekilde de kar etmeyi hedeflediği ileri sürülüyor.” değerlendirmesinin yanında “Tırmandırılan kriz sonrası devletin Hazine aracılığıyla çıktığı ihalelerde faizlerin yükselmesiyle birlikte zarara uğramaya başladığına” dikkat çekilmiştir.

“Refahiyol ek zamları da yaranamadı” başlıklı haberde, hükümetin daha önceki hükümetlerin yapmadığı zammın yanında ek zam da verdiğini fakat hükümetin yine de eleştirilerden kurtulamadığı değerlendirilmiştir. “Erbakan’ın keyfi yerinde” başlıklı haberde ise Hükümetin iş başına gelmesinden sonra köylüye ve memura üç kat fazla para verdiklerini hem de bütçeyi denk yürüttükleri bilgisine yer verilmiştir.

Yeni Şafak gazetesi 20 Mart 1997⁵⁵² tarihli sayısında imam hatip mezunlarını ile ilgili yapılan düzenlemeyi manşetine taşımış, “Bu kadarı da fazla” başlığıyla verilen haberin üst başlığında “İmam-Hatip Lisesi mezunlarını üniversiteye sokmama girişimine büyük tepki” ifadelerine yer verilmiştir. Haberin alt başlığında ise düzenlemenin büyük tepki çektiği belirtilen haberde, “Milli Eğitim Bakanlığı’nın 10 Nisanda yapılacak olan ve Lise 2 öğrencilerinin katılacağı üniversite deneme sınavına İHL’lerin dahil edilmemesi kamuoyunda büyük tepki doğurdu” değerlendirmesine yer verilmiştir.

8 yıllık kesintisiz eğitimin yasallaşmasını da eleştiren gazete “540 bin öğrenci mağdur” başlığının altında, MGK kararları doğrultusunda Milli Eğitim Bakanlığı’nın başlattığı 8 yıllık kesintisiz eğitim uygulaması çalışmalarının hızlandığı belirtilen haberde İmam

⁵⁵¹ Yeni Şafak gazetesi, 19 Mart 1997

⁵⁵² Yeni Şafak gazetesi, 20 Mart 1997

Hatip, Anadolu ve Meslek Liselerinde okuyan 540 bin öğrencinin mağdur olacağı bilgisini paylaşmıştır.

Yeni Şafak gazetesi 21 Mart 1997⁵⁵³ tarihli manşetinde uluslararası gündeme yer vermiş, “Paylaşım pazarlığı” başlıklı manşet haberin üst başlığında “Helsinki Zirvesi’nde liderler dünyadaki yeni dengeleri belirleyecek” ifadesi yer almıştır. Haberin alt metninde ABD Başkanı Clinton ve Rusya Devlet Başkanı Yeltsin arasındaki gerçekleşen zirveye yer verilen haberde iki ülke liderinin NATO başta olmak üzere bölgesel ve küresel gelişmeleri ele alacağı, görüşmenin Türkiye’yi de yakından ilgilendirdiği değerlendirilmesinde bulunulmuştur.

MGK kararları sonrasında İslami değerlere yönelik ‘irtica’ söylemi üzerinden yapılan baskılara cevap niteliğinde bir başlık kullanan Yeni Şafak “İslam’la Barışalım” başlıklı haberin üst başlığında “Strategic Review’de başlayan tartışma, ABD’nin yeni “İslam politikasını” belirleyecek” ifadelerine yer vermiştir. ABD’de ünlü Strategic Review dergisinin de başlayan bir tartışma Beyaz Saray’ın “İslamcı akımlara karşı yeni bir strateji geliştirmeyi tasarladığını ortaya koyduğu” ve dergide “İslam’ın bir düşman gibi algılanmasını yanlış olduğunun” vurgulandığı belirtilmiştir.

Yeni Şafak gazetesi 22 Mart 1997⁵⁵⁴ tarihli manşetinde Doğan Holding ve medya patronu Aydın Doğan’a yönelik eleştirileri gündeme getirmiştir. “Enerjide tekel tehlikesi” başlığı ve “Hürriyet, Milliyet ve Kanal D’nin patronu, 5 bölgenin elektrik dağıtımına ve 2 santralin işletmesine talip” üst başlığıyla verilen alt başlığında “Başta Kanal D televizyonu ve Hürriyet, Milliyet, Radikal gazeteleri olmak üzere birçok gazete ve dergiyi elinde bulunduran medya tekelinin patronu Aydın Doğan’ın enerji alanında da tekel olmayı hedefleyen büyük enerji atağı endişeyle izleniyor” ifadelerine yer verilmiştir.

İmam hatiplerin sorunlarını birinci sayfadan veren Yeni Şafak “Master sınavı İmam Hatipliye tuzak mı?” başlığıyla verilen haberde YÖK’ün yeni uygulayacağı Lisans Üstü Akademik Giriş Sınavı’nın burslu imam hatip öğrencilerinin akademik çalışmalarını engellemeyi amaçladığı belirtilmiştir.

⁵⁵³ Yeni Şafak gazetesi, 21 Mart 1997

⁵⁵⁴ Yeni Şafak gazetesi, 22 Mart 1997

Yeni Şafak gazetesi 23 Mart 1997⁵⁵⁵ tarihli manşetinde Türkiye'nin 28 Şubat'ta yapılan MGK'dan sonrası siyasi ortamı Avrupa'nın gözünden değerlendirmiş "Avrupa soruyor" manşetinin alt başlığında Avrupa'nın Türkiye'ye yönelttiği "1 Türkiye'yi askerler mi yönetiyor?", "2 Seçilmişleriniz ne işe yarıyor?" sorularını yönelttiği ifade edilmiştir. Haberin alt metninde "Türk usulü demokrasinin" Türkiye'nin AB yolunda en önemli engeli olduğu kaydedilen haberde Türkiye'nin kendine özgü demokratik sisteminin AB standartlarını uymaması Avrupalıları kaygılandığı belirtilmiştir. Avrupa Parlamentosu Sosyalist Grup Başkanı Peen'in Türkiye'deki ordunun konumuna dair yaptığı açıklamada, Silahlı Kuvvetlerin konumunu anlamak için Orgeneral Çevik Bir ve diğer yetkililerle görüşüklerini ve "Eğer 'ordu sivil makamların üstünde' gibi bir durum varsa, Türkiye'de parlamenter demokrasinin ne anlama geldiğini bilmek istiyoruz." ifadelerini kullandığı bildirilmiştir.

'İmam hatipler' meselesini yine birinci sayfada haberleştiren Yeni Şafak, "İmam-Hatipler'e dokunma" başlıklı ve "Sivil toplum kuruluşları İHL'ler üzerinden oynana oyunları bozmak için harekete geçti" üst başlığı ile verilen haberde, İmam Hatip Cemiyeti'nin kamuoyunu ve yetkilileri bilgilendirmek için ortak komite kurduğu bilgisine yer verilmiştir. İmam hatiplerin hayırseverlerin katkılarıyla açıldığı belirtilen haberde, kesintisiz 8 yıllık eğitim yerine 5+3 şeklindeki uygulamanın benimsenmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Yeni Şafak gazetesi 24 Mart 1997⁵⁵⁶ tarihli manşetini diğer gazeteler gibi 'kesintisiz 8 yıllık eğitim' tartışmasına ayırmış, "8 yıl imkânsız" başlığı ve "Türkiye gerçeği 8 yıllık kesintisiz eğitimi kaldırmıyor..." üst başlığıyla verilen haberin alt başlığında "Mevcut eğitim dokusu, eğitim mevzuatı ve yasalar izin vermiyor. Kesintisiz eğitim, fiziki imkânlar açısından da mümkün değil", "Devlet büyük şehirler ve bazı şanslı iller dışında hala 5 yıllık temel eğitimi bile tam olarak uygulayamıyor" ifadelerini kullanmıştır. Eğitimi düzenleyen pek çok ayrı yasanın 8 yıllık "tek tip" eğitimle alt üst olacağı ve kesintisiz eğitime direnmenin mantığının olmadığı vurgulanan haber metninde, Çıraklık Eğitim Merkezlerinin geleceğinin tehlikeye düşeceği, İHL'lerin orta kısımlarının kapatılacağı, diğer meslek liseleri ve Anadolu liselerinin de tehlikede olduğu belirtilmiştir.

⁵⁵⁵ Yeni Şafak gazetesi, 23 Mart 1997

⁵⁵⁶ Yeni Şafak gazetesi, 24 Mart 1997

“Meclis İHL’lerin yanında” başlığıyla verilen haberde DYP’li, ANAP’lı ve RP’li dört milletvekilinin açıklamalarına yer vererek Meclis’inde kesintisiz eğitime karşı olduğu mesajı verilmeye çalışılmıştır.

Manşet haberin altında yer alan “Başbakan’a İmama-Hatip raporu” başlıklı haberde, kesintisiz eğitimin 5+3 modeline dönüştürülerek devam edilmesini isteyen Ensar Vakfı, ÖNDER ve İlim Yayma Cemiyeti’nin oluşturduğu komitenin Başbakanla görüşerek çalışmalarına başladığı bilgisine yer verilmiştir.

“Refahyol’a referandum baskısı” başlıklı bir başka haberde ise, RP tabanın RP Genel Merkezi ve RP’li bakanlara MGK kararları kastedilerek önemli konularda referanduma gidilmesini ilettikleri ve bunun DYP tabanı tarafından da sıcak karşılandığı bildirilmiştir.

Yeni Şafak gazetesi 25 Mart 1997⁵⁵⁷ tarihli manşetinde Hürriyet ve Sabah gruplarının diktığı ‘kiosk’lara ayırmış, “Rant Kavgası” başlıklı ve “Bir-Yay’ın izinsiz olarak diktığı ‘kiosk’ ların basın özgürlüğü ile ne ilgisi var” üst başlığı ile verilen haberin alt başlığında “Hürriyet ve Sabah gruplarının yasalara aykırı biçimde diktikleri gazete satış büfelerini “Basın özgürlüğü” adına savunarak Refah Partili belediyeye savaş açması, asıl meselenin “rant kavgası” olduğunu bir kez daha gösterdi” ifadelerini kullanmıştır. Hürriyet gazetesinin “basın özgürlüğüne müdahale” olarak sunduğu haberi Yeni Şafak gazetesi “rant kavgası” olarak değerlendirmiştir. Haberin alt metninde “Dördüncü kuvvet kaçak büfelere sarıldı” başlığının altında Bir-Yay’a ortak olan iki büyük medya grubunun kaçak gazetesi büfelerini farklı semtlere koymak istediği belediyenin müdahale etmesinin ardından medyada bu durumu “belediyenin İstanbullular’ın gazete okumasını önleme isteği” olarak sunduğu belirtilmiştir. Belediye yetkililerinin ise konunun medyada çarpıtıldığını gazete büfelerinin “tam anlamıyla kaçak yapı” olduğunu söyledikleri vurgulanmıştır.

İmam hatip okullarına yine yer veren gazete “İHL’ye zarar gelmez” başlığı ve “Hükümetin Refah kanadı ısrarla teminat veriyor” üst başlığıyla verilen haberin alt başlığında “Başbakan Necmettin Erbakan, İmam-Hatipleri kapatma konusuna son

⁵⁵⁷ Yeni Şafak gazetesi, 25 Mart 1997

noktayı koydu. Erbakan, mevcut statünün değiştirilmeyeceğini söyledi” ifadelerine yer verilmiştir.

Yeni Şafak gazetesi 26 Mart 1997⁵⁵⁸ tarihli sayısında “Erbakan, inançlı kesime yönelik baskılara karşı “içe ve dışa” yönelik mesajlar verdi” üst başlığı ve “Kimseye taviz yok” başlıklı haberde Erbakan’ın partisinin grup toplantısında “inanın insanların hiç kimseye ödün vermek zorunda olmadıklarını” söylediği bildirilmiştir. Konuşmasında Avrupa’ya da mesaj verdiği bildirilen Erbakan’ın Almanya Dışişleri Bakanı Kinkel’le yapacağı görüşmenin “çok enteresan geçeceğini” ve “Seni şu şartlara bağladık bizim dediklerimizi yap şeklindeki muameleyi kimse Türkiye’ye gösteremeyecek” dediği belirtilmiştir.

Kesintisiz 8 yıllık eğitime de değinen Yeni Şafak, “Milli Eğitim kararsız” başlığı ve “Bakan Sağlam: 8 yıl konusunda çalışmalarımız sürüyor” üst başlığı ile verilen haberin alt metninde 8 yıllık eğitim konusunda belirsizliğin sürdüğünü, Bakan Sağlam’ın “çalışmaların sürdüğü ve sonuçlanınca açıklayacağız” dediği bildirilmiştir.

İmam hatip ve 8 yıllık eğitim konusuna geniş yer veren gazetenin “Velilerden Demirel’e Mektup” üst başlığı ve İmam Hatibime dokunma!” başlığı ile verilen haberde, 163 öğrenci velisinin “lütfen İmam-Hatipler siyasi tartışma konusu yapılmasın. Zamanında en fazla İmam-Hatip Lisesi açan sayın büyüğümüzün bu konudaki duyarlılığına güveniyoruz” dedikleri ifade edilmiştir.

Yeni Şafak gazetesi 27 Mart 1997⁵⁵⁹ tarihli sayısında ilerleyen günlerde yapılacak olan MGK toplantısında ülke gündemini uzun zamandır meşgul eden ‘çeteler ve mafyalar’ sorununun görüşülmesini dile getirmiştir. “MGK Susurluk’u görüşün” başlığı ve “Ülke güvenliğini tehdit eden “çeteler”in MGK’da öncelikle ele alınması isteniyor” üst başlığıyla verilen haberde, ‘Susurluk olayı’ üzerinden ortaya çıkan devlet içindeki mafya ve çeteleri araştırmak üzere kurulan TBMM Araştırma Komisyonu sonuç raporunun MGK toplantısına yakın açıklanacak olması nedeniyle dikkatlerin bu yöne çevrildiği ve bu konunun MGK’da gündeme gelmesinin istendiği şeklinde değerlendirilmiştir. Komisyon Başkanı Mehmet Elkatmış’ın MGK’ya yazdığı mektuba

⁵⁵⁸ Yeni Şafak gazetesi, 26 Mart 1997

⁵⁵⁹ Yeni Şafak gazetesi, 27 Mart 1997

cevap gelmemesinin komisyon üyeleri tarafından eleştirildiği ve konunun MGK'da mutlaka gündeme gelmesi gerektiğini söyledikleri belirtilmiştir.

Kesintisiz 8 yıllık eğitim meselesine yönelik haberlerini sürdüren gazete “Saatler MGK’ya ayarlandı” üst başlığı ve “Sağlam: 8 Yıldan dönüş yok” başlıklı haberin alt başlığında “Önümüzdeki Pazartesi günü yeniden toplanacak olan Milli Güvenlik Kurulu öncesi, 8 yıllık eğitim tartışmaları giderek tırmanıyor” değerlendirmesinde bulunulmuştur. Haberde konunun üzerine sürekli spekülasyon yapıldığı, Milli Eğitim Bakanı Sağlam’ın, MGK’ya iadesinin söz konusu olmadığı ve hedeflerinin bu yıl 8 yıllık eğitime geçmek olduğunu söylediği bildirilmiştir.

Alman Dışişleri Bakanının Türkiye ziyaretine de yer verilen baş sayfada “Almanya yumuşamıyor” başlığı ve “Türkiye’yi ziyaret eden Alman Dışişleri Bakanı’nın mesajları dostane değil” üst başlığıyla verilen haberde, Kinkel’in Türkiye’nin AB üyeliği konusunda soğuk mesajlar verdiği ve “ilişkilerin sakin sularda sürdürülmesi gerektiği” mesajını verdiği bildirilmiştir.

Yeni Şafak gazetesi 28 Mart 1997⁵⁶⁰ tarihli sayısında uluslararası basınının Türkiye’ye dair gözlemlerine yer verilmiş, “ABD makas değiştirdi” başlığıyla verilen haberin üst başlığında “Kısa süre öncesine kadar askerlere göz kırpan Washington şimdi Refahiyol’a oynuyor” ifadelerini kullanmıştır. Haberin alt metninde MGK toplantısı sonrasında alınan kararların dışarıdaki yankılarının değişmeye başladığı belirtilmiş, ABD’de yayın yapan The Washington Post gazetesi ve The New York Time gazetesinde yer alan yorumlarda, uzun vadede bir darbenin Türkiye’yi ve bölgesel dengeleri olumsuz etkileyeceği ayrıca “TSK’nın laikliği korumak uğruna vazifesi olmayan işlere karıştığı” yorumlarının yapıldığı belirtilmiştir.

8 yıllık eğitim tartışmaları üzerine haberlerine devam eden Yeni Şafak gazetesi “Merkez sağ formül arıyor” başlığı ve “DYP ve ANAP 8 yıllık kesintisiz eğitimin İHL’lere dokunmamasını istiyor” üst başlığıyla verilen haberde, merkez sağın iki partisi DYP ve ANAP’ın mevcut sistemin bazı rötuşlarla devam etmesinden yana olduğunu bildirmiştir.

⁵⁶⁰ Yeni Şafak gazetesi, 28 Mart 1997

Yeni Şafak gazetesi 29 Mart 1997⁵⁶¹ tarihli sayısında İmam Hatip Liseleri ve kesintisiz 8 yıllık eğitime ayırdığı manşetinde “İmam-Hatipler için bir araya gelen sivil toplum kuruluşlarından çağrı:” üst başlığı ve “Bu oyunu bozun” başlığı ile verilen haberin alt başlığında “İmam-Hatip Liseleri’ni kapatmaya yönelik çabalar, sivil toplum örgütlerini harekete geçirdi” ifadelerine yer verilmiştir. Haber metninde MGK karları sonrasında İmam-Hatip Liseleri’nin orta kısımlarının kapatılmasının gündeme gelmesinin ardından Ensar Vakfı, ÖNDER ve İlim Yayma Cemiyeti tarafından oluşturulan komite, demokratik eyleme geçilmesi kararının alındığı bildirilmiştir.

“Zorunlu eğitim mi, zorla eğitim mi?” başlığıyla verilen haberde ise, Milli Eğitim Bakanlığı’nın okulların orta kısımlarının kapatılmasına yönelik res’en alacağı kararın geçersiz olacağı bu okulların kapatılması için yasal değişikliğin şart olduğu ve bunun içinde Meclis çoğunluğunun sağlanması gerektiği bilgisine yer verilmiştir.

Hükümet ortağı DYP’nin tavrının eleştirildiği “DYP seçim havasında” başlığı ve “Hükümetin küçük ortağı MGK’dan yana tavır belirledi” üst başlığıyla verilen haberde, RP’nin 8 yıllık eğitim konusunda direnmesi ve Çiller’in teşkilatına “her an seçim olacakmış gibi hazır olun” talimatı verdikten sonra DYP milletvekillerinin hükümeti tartışmaya başladığı belirtilmiştir.

Yeni Şafak gazetesi 30 Mart 1997⁵⁶² tarihli manşetini yeni MGK’ya ayırmış, “İşte MGK gündemi” başlığıyla verilen haberin üst başlığında “Yarınki zirvede Güneydoğu konusunda hükümet önerileri görüşülecek” bilgisine yer verilmiştir. Haber metninde 31 Mart’ta toplanacak olan MGK’da Doğu ve Güneydoğu Bölgesine yönelik Kalkınma Planı hazırlandığı ve bunun rapor olarak MGK’ya sunulacağı daha sonra Bakanlar Kurulu’na sunulacağı ilgili bakanlıkların konuyla alakalı çalışmalarına başlayacağı belirtilmiştir.

“Medya RP’yi güçlendiriyor” üst başlığı ve “Erbakan’dan basına teşekkür” başlığı ile verilen haberde, her fırsatta medyayı eleştiren Erbakan’ın ironi yaparak “Bir kısım medyanın faaliyetleri, RP’yi daha da güçlendirmektedir. Dolayısıyla o medyaya teşekkür ediyorum.” dediği bildirilmiştir.

⁵⁶¹ Yeni Şafak gazetesi, 29 Mart 1997

⁵⁶² Yeni Şafak gazetesi, 30 Mart 1997

İmam hatipler konusuna da yer veren Yeni Şafak, “Devlet Bakanı Tekir, İmam-Hatipler’le ilgili yeni bir tartışma başlattı:” üst başlığı ve “Kapatma Demirel’in projesi” başlığı ile verilen haberde Tekir’in, 1968 yılında yapılan 8. Milli Eğitim Şurası’nda da imam hatiplerin orta kısımlarının kapatılmasının gündeme geldiği Demirel’in o zaman halktan fazla tepki alması üzerine kararı uygulamaya cesaret edemediğini söylediği belirtilmiştir.

Yeni Şafak gazetesi 31 Mart 1997⁵⁶³ tarihli manşetinde askere karşı eleştirilerde bulunmuş, “Asker Refah Partisi’ne karşı laik, teröre karşı İslamcı” üst başlıklı ve “Çözüm din eğitimi” başlığıyla verilen haberin alt metninde “MGK’da görüşülecek Terörle Mücadele Kanunu’nun Diyanet Raporu Güneydoğu’da devletin teröre karşı İslam’ı kullanacağını ortaya koyuyor” ifadelerini kullanmıştır. Haberin alt metninde “MGK’da görüşüldükten sonra Bakanlar Kurulu’nun yürürlüğe koyacağı Diyanet İşleri Başkanlığı Raporu bölgeye periyodik olarak irşad ekiplerinin gönderilmesini karara bağlıyor” bilgisi verilen haberde terör örgütünü “devletin din işlerine gereken ilgiyi göstermediği” propagandasını engellemek istendiği belirtilmiştir. Haberde ayrıca Erbakan’ın MGK toplantısında bu ikili ayrımı vurgulayacağı bilgisine yer verilmiştir.

MGK toplantısına yer verilen “Erbakan bu kez rahat” başlıklı haberde Erbakan’ın MGK toplantısında elinin rahat olduğu MGK toplantısına avantajlı girdiği belirtilmiştir.

“Ankara’da Büyük randevu” başlığıyla verilen manşet altı haberde İHL’lerin orta kısımlarının kapatılmasına tepki gösteren ve ortak komite kararı alan Ensar Vakfı, ÖNDER ve İlim Yayma Cemiyeti’nden oluşan komitenin Ankara’da bakan ve milletvekilleriyle bir araya geleceği ve bu kararın “anti-demokratik” olduğunun vurgulanacağı bildirilmiştir.

3.5.4. Cumhuriyet Gazetesinin İlk Sayfa Haber Başlıkları

Türkiye’de laik/Kemalist ideolojinin savunucusu olarak kendini konumlandıran Cumhuriyet gazetesi⁵⁶⁴, 28 Şubat sürecinde kullandığı haber dili ve kurgusuyla aktif bir rol üstlenmiştir. Cumhuriyet gazetesi muhafazakâr bir felsefeye sahip partinin ülkenin

⁵⁶³ Yeni Şafak gazetesi, 31 Mart 1997

⁵⁶⁴ Cumhuriyet Gazetesi Yayın İlkeleri, Web Sitesi: http://www.cumhuriyet.com.tr/yayin_ilkeleri, Erişim Tarihi: 31.01.2019

yönetiminde söz sahibi olmasına yaptığı haberlerle sürekli karşı bir duruş sergilemiştir. Nitekim MGK toplantısının yapılacağı 28 Şubat 1997⁵⁶⁵ tarihli sayısında, “Ecevit’ten açık çek” manşetiyle çıkmış ve manşetin üst başlığında “RP’siz her öneriye açığız” diyen DSP lideri teknokratlar hükümeti önerdi” diyerek Demokratik Sol Parti (DSP) lideri Bülent Ecevit’in sözleri üzerinden kamuoyunda RP’nin istenmeyen parti olduğu ve RP’siz her öneriye açık oldukları mesajına yer vermiştir. Aynı haberin hemen altında yer alan uydu haber niteliğindeki “Baykal’dan alternatif arayışa destek” üst başlığı ve “Ya Meclis ya sandık” haber başlığıyla siyasi ortamın gerilmesinden RP’yi sorumlu tutan CHP lideri Deniz Baykal’ın sözlerine yer vermiştir.

Manşetten verilen haberin hemen altında yer alan ve o gün yapılacak olan MGK’nın içeriğine dair mesaj verilen haberin başlığı “MGK’nın gündemi rejim” şeklinde duyurmuştur. Haberin detaylarında MGK’nın gündemine dair detaylara yer verilmiş, RP’nin laiklik karşıtı olduğu, MGK’nın ana gündeminin şeriatçılık ve rejime yönelik tehditler olduğu, Demirel’in Erbakan’a bu konuda mektup yazdığı ve Çiller’in şeriatçılığın gündemden çıkarılmasının istendiği yönünde bilgiler yer almıştır.

Manşetin hemen yanında yer alan haberin başlığında “İran’la diplomatik sıkıntı büyüyor” üst başlıkta ise “Erzurum konsolosunun ülkeyi terk etmesi istendi” şeklinde verilen haberde, Sincan’da yaşanan olaylı Kudüs Gecesi sonrasında İran’la ilişkilerin giderek bozulduğu dile getirilmiştir. Ayrıca İran’ın ülkeye şeriatçı bir rejimi ihraç etmek istediği yönündeki söylemleri, diplomatlarının laiklik karşıtı eylemleri nedeniyle ülkeden gönderilmesi çabalarının ve İran’ın buna karşılık verdiği temasının işlendiği haberin alt başlığında İran Büyükelçisini kastederek “48 saat süre tanındı” şeklinde haber yer almıştır.

Cumhuriyet gazetesi 28 Şubat’ta ki MGK toplantısından çıkan bildiriye 1 Mart 1997⁵⁶⁶ tarihli gazetesinde “Muhtıra gibi Tavsiye” başlığı ve “MGK’nın 9 saatlik toplantısında özellikle şeriat girişimlerine karşı çıkılması istendi” üst başlığıyla en ağır dille manşetten vermiştir. Cumhuriyet, haberin alt metninde “Müdahale uyarısı” girişiyle başlayan yazıya RP’nin laik rejimi hedef alan girişimlerde bulunduğu ve bu nedenle toplantının gergin bir ortamda geçtiğini belirtmiştir. Ayrıca yayınlanan bildirinin

⁵⁶⁵ Cumhuriyet gazetesi, 28 Şubat 1997

⁵⁶⁶ Cumhuriyet gazetesi, 1 Mart 1997

içeriğini de değerlendiren Cumhuriyet, “hükümete muhtıra niteliğinde uyarı” olduğunu dile getirmiştir. Haberin devamında Cumhurbaşkanı ve kurul üyelerinin devlette şeriatçı kadrolaşma girişimlerinden rahatsızlık duyduklarını ifade etmiş fakat hiçbir kaynağa dayandırmadan bu ifadeleri dile getirilmiştir. Cumhuriyet gazetesi kendisini laik-Kemalist rejimin savunucusu olarak konumlandığından hükümette yer alan muhafazakâr kimliğe sahip RP'nin her tutumunu sert biçimde eleştirmiştir. Erbakan'ı ulusa sesleniş konuşması üzerinden eleştiren Cumhuriyet “Erbakan'dan rejim uyarısına yanıt yok” haber başlığının altında darbe senaryolarının meclis kulislerinde bile konuşulduğunu fakat Erbakan'ın ‘Ulusa Sesleniş’ konuşmasında rejim uyarılarına ve darbe senaryolarına hiç değinmediğine dikkat çekmiştir.

28 Şubat günü yaşanan kritik MGK'da ne konuşulduğu ve alınan kararların içeriği tartışılırken, Cumhuriyet gazetesi 2 Mart 1997⁵⁶⁷ tarihli sayısında, “Hükümete 2. bildiri” başlıklı ve “MGK, uygulanmasını istediği kararları Erbakan ve Çiller'e ilettili” üst başlığıyla manşetten verdiği haberde, MGK Sekreteri Orgeneral İlhan Kılıç'ın önce Çiller daha sonra Erbakan'la görüşerek, hükümet ortaklarına elden ikinci bir bildiri verdiğini aktarmıştır. Haberde ikinci bildirin içeriğinde, imam hatiplerin sınırlandırılıp meslek liselerinin statüsüne çekilmesi ve 163. Maddenin yeniden düzenlenmesinin istendiği belirtilmiştir. Manşetin altında yer alan “Asker açık ve net konuştu” başlıklı haberde MGK'da yaşananlar aktarılmış, askerinin laik rejimi hedef alan gelişmeler hakkında açıkça eleştirilerini ortaya koydukları ve hükümete karşı komutanların “açık bir müdahale” uyarısında bulduklarını bildirmiştir. MGK'da ayrıca Genelkurmay Başkanı Karadayı'nın “Din ahlaktır. Ahlaksız adamın dini olmaz” sözleriyle dinin siyasete alet edip istismar konusu yapanları eleştirdiğine dikkat çekilmiştir.

Manşet haberin altında, “Hükümete iletilen ikinci bildirin anahtarı” üst başlığı ve “Dinci siyasete denetleme” başlıklı haberde, manşet haberde ifade edilen ikinci bildirin içeriği 14. maddede aktarılmış ağırlıklı olarak irticai faaliyetlerin durdurulmasına yönelik hükümetten alınması istenen tedbirler sıralanmıştır.

Cumhuriyet gazetesi alt manşette “Kimse üstüne almıyor” başlıklı haberle hükümet ortağı DYP ve RP'yi kastederek MGK kararlarının her iki parti tarafından görmezden geldiğini manşet altında “Partide kısmen rahatlama” ve alt başlığında “DYP: Mesaj

⁵⁶⁷ Cumhuriyet gazetesi, 2 Mart 1997

RP'ye" ifadeleriyle DYP kanadının 'RP'nin kulağının çekildiği' ve ellerinin rahatladığı mesajına yer vermiştir. Yine aynı bu haberin devamı niteliğindeki diğer haberde üst başlıkta "Erbakan bildiriye mükemmel buldu" alt başlıkta ise "RP: Hedef bölücüler" açıklamasıyla Cumhuriyet "Hükümete muhtıra niteliğinde uyarı" olarak değerlendirdiği bildiriye Erbakan'ın 'mükemmel' bulmasını abes karşılamıştır. Haber metninde bildiri hakkındaki değerlendirmeleri eleştiren gazete bir yandan "bildirin hedefinin laik-anti laik ayrımcılığıyla bölücülük yapanlar" olduğunu söyleyen Erbakan'ın diğer yandan "ülkede oluşturulmaya çalışılan suni gerginlik ortamının kaldırılmasını" istemesini yadırgamıştır.

Cumhuriyet birinci sayfanın neredeyse tamamını MGK bildirisini etrafına şekillendirmiştir. Sayfanın sol tarafında sütun boyunca yayınlanan gazete adına editör değerlendirmesinin son kısmında darbeye doğru giden bir süreçten açık ve net bir biçimde bahsedilmektedir. Gazete yazı boyunca önerilerini sıralamış devamında şu ifadelerle yer vermiştir:

"..Peki bu öneriler ülke yaşamında uygulamaya geçirilmezse ve gerekli önlemler alınmazsa ne olur?.. Bu soruya 'Darbe olur' diye yanıt vermek, olaya çok yüzeysel ve kaba açıdan bakmaktır. Ancak Türkiye tehlikeli eğik düzeyde kalmaya devam ederse, bu işin sonunun nerede biteceğini de kimse bilemez."

Refahiyol Hükümeti'ne en sert yüklenen gazetelerin başında Cumhuriyet gazetesi gelmektedir. 3 Mart 1997⁵⁶⁸ tarihli sayısında MGK bildirisinde yer alan eğitimle ilgili maddenin doğrulandığını iddia ettiği haberi gündeme taşımıştır. Cumhuriyet, "Şeriatçı eğitim dorukta" manşeti ve "Milli Güvenlik Kurulunun köktenci akımlar uyarısını rakamlar doğruluyor" üst başlıklı haberde Kuran kursları ve imam-hatip okullarında okuyan öğrencilerin artışından duyduğu rahatsızlığı manşetine taşımıştır. Haberin alt başlığında "2 milyon öğrenci Kuran kursunda" ifadesine dayanak olarak gazetenin tabiriyle 'denetim dışında olan Kuran kursları' ve 'şeriatçı bazı vakıflar' yönlendirilen köktenci eğitimdeki öğrenci sayısında büyük artış olduğunu ifade etmiştir. Haberin devamında imam hatip liselerine yönelen öğrencilerde de artış yaşandığını belirten gazete, kız öğrencilerin imam hatip tercihinin daha fazla olduğunu vurgulamıştır.

⁵⁶⁸ Cumhuriyet gazetesi, 3 Mart 1997

Cumhuriyet, birinci sayfasında alt manşet haberde MGK sonrası yapılan bildiriye gündeme taşımış üst başlıkta “Genelkurmay hükümetin uygulamalarını yakından izlemekte kararlı” ifadelerine yer verirken, hemen altında “Bildirinin takipçisiyiz” başlığıyla Genelkurmay’ın MGK bildirisinin takipçisi olduğu mesajını vermek istemiştir. Hürriyet’in sürmanşetten verdiği bu haberin benzerini Cumhuriyet’te farklı başlıkla değerlendirmiştir. Haberin alt metninde Özkasnak’ın Erbakan’ın ‘uyumluyuz’ sözlerine cevaben TSK’nın aynı görüşte olmadığı mesajına yer vermiştir.

Cumhuriyet gazetesi ’de 4 Mart 1997⁵⁶⁹ tarihli sayısında “Başbakan Necmettin Erbakan ‘iş birliği’ önerdiği muhalefetten uyarı geldi” üst başlığı ve “Ya içine sindir ya git” başlığıyla Ecevit’in açıklamalarını manşetten duyurmuştur. “Devletle İnatlaşılmaz” başlığının altında yer alan haber metninde muhalefet liderlerinin açıklamalarına değinilirken liderlerin RP’yi suçlayan ifadelerine yer verilmiştir. Manşetin altında “Kararlar Bugün İletilecek” başlığıyla yer alan haber metninde MGK kararlarının hükümete resmi bildiriminin yapılacağı bildirilmiştir. Haberde ayrıca Erbakan’ın darbe söylentileriyle alakalı sorulan bir soru üzerine bunun dış güçler ve bir avuç iç mihrak tarafından huzursuzluk çıkarmak oluşturmak için yapıldığını fakat bunun gündemden çıktığı ve “MGK, yasalar konusunda hükümete ve Meclis’e dayatmada bulunmaz” yönündeki açıklamalarını “Erbakan MGK’ya meydan okudu” şeklinde yorumlamıştır.

Manşetin altında yer alan “Cumhuriyet kamuoyunda günlerdir tartışılan ‘mektup konusuna açıklık getiriyor” üst başlıklı ve “Demirel’den 9 mektup” başlıklı haberde Demirel’in Erbakan’a çeşitli konularda 9 mektup gönderdiği, Mektuplardan dördünün Demirel tarafından diğerlerinin ise Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Necdet Seçkinöz imzasıyla gönderildiği bildirilmiştir. Mektupların birincisinin laiklik, ikincisinin Milli Eğitim Bakanlığı’nın çalışmaları, üçüncüsünün ve dördüncüsünün ise Adalet Bakanlığı’nın faaliyetlerini konu edindiği belirtilmiştir. Haberin ikinci paragrafında “Koalisyonun çekilelim” Çiller’in Erbakan’la görüşmesinde DYP’nin rahatsızlığını ilettiği, DYP’li Erez’in Çiller’e “Koalisyonun çekilelim” önerisini götürdüğü aktarılmıştır.

⁵⁶⁹ Cumhuriyet gazetesi, 4 Mart 1997

Cumhuriyet gazetesi 5 Mart 1997⁵⁷⁰ tarihli sayısında Erbakan'ın MGK kararlarına yönelik tavrını MGK Genel Sekreteriyle görüşmemesinden yola çıkarak "Bildirinin 'yumuşatılması'nı isteyen Erbakan, MGK Genel Sekreteri ile görüşmedi" üst başlığıyla verilen haberin başlığında bu tavrı "İmzalamayacağım" manşetiyle bildirmiştir. Haberin metninin birinci paragrafında "Erbakan RP'lilere güvence verdi" başlığının altında MGK kararlarının imzalanmamasını 'bunalım' olarak değerlendirmiş, MGK'nın laiklik niteliğini hedef alan şeriatçı girişimlerle karşı alınmasını istediği önlemleri içerin bildirinin bunalıma yol açtığını belirtmiştir. MGK Genel Sekreteri'nin bildiriye Erbakan'a iletmek üzere Başbakanlığı geldiğini fakat Kazakistan heyetinin gelişi gerekçe gösterilerek görüşülmediğini aktarmıştır. Gazete ayrıca Erbakan'ın grubunda yaptığı konuşmada bildirinin bu haliyle imzalanmayacağını ve bildirinin yumuşayacağı yönünde milletvekillerine güvence verdiğini bildirmiştir. Haberin ikinci paragrafında "Menderes bunalımda arabulucu" başlığının altında Aydın Menderes'in metnin yumuşatılması için Erbakan tarafından arabulucu olarak görevlendirildiği, Demirel ile görüşen Menderes'in sonuç alamadığı aktarılmıştır. Menderes'in imza krizinin ileri boyutlara taşındığını Erbakan'ın bildiriye imzalamaması halinde istifa etmesi gerektiği yoksa Meclis'in gereğini yapacağını söylediği belirtilmiştir. Haberin üçüncü paragrafında ise "Çiller'den Erbakan'a: DYP'yi tutamam" başlığı ile verilen haberde, Çiller'in Erbakan'la görüşmesinin ertesi gününde Çankaya Köşkü'ne çıktığını ve Erbakan'la görüşmesinde "MGK kararlarına direnirseniz DYP'yi tutmakta zorluk çekerim" dediği belirtilmiştir. Haberin devamında DYP'lilerin açıklamalarına dayanılarak RP'nin tutum ve davranışlarından rahatsız oldukları ve hükümetin istifa etmesini istedikleri yönünde değerlendirilmedi bulunulmuştur.

Manşetin hemen altında "Başbakan Yanlış Yolda" üst başlığı ve "Baykal: Hükümet darbe yedi" başlığıyla verilen haberde, CHP lideri Baykal'ın hükümete ve RP'ye yönelik eleştirilerine yer verilmiştir. Baykal'ın hükümeti tokat yiyen kaymakama benzettiği ve tokat yiyen kaymakamın yerinde kalamayacağını söylediği bildirilmiştir. Haberde ayrıca Erbakan'ın 'yumuşama' arayışlarına karşı Baykal'ın Erbakan'ın yumuşama arayışını yanlış yerde aradığını, yumuşamayı muhalefet ile RP arasında değil başka yerde araması gerektiğini söylediği belirtilmiştir.

⁵⁷⁰ Cumhuriyet gazetesi, 5 Mart 1997

Cumhuriyet gazetesi manşet niteliğindeki “MGK sonrasında 7 hükümet senaryosu” başlığıyla verilen haberin alt başlığında Ankara’da erken seçim senaryolarının olduğunu ve MGK kararları bildirisini sonrası 7 önemli seçeneğin olduğunu bildirmiştir. Cumhuriyet’in dile getirdiği bu 7 seçeneği ise şu şekilde sıralamıştır: “1-Refahiyol iktidarda kalmayı en öncelikli hedef sayabilir. 2-DYP çekilebilir. 3-DYP’den kopmalarla hükümet değişebilir. 4-Refahiyol erken seçimde anlaşılabilir. 5-İktidardan da kopmalarla RP’ye karşı bir muhalefet cephesi kurulabilir. 6-RP hükümetten çekilmek zorunda kalabilir. 7-İnatlaşma sürer ve sistem tıkanırsa dışarıdan müdahale olabilir.” Bütün seçenekleri RP’nin düşürüleceği yönünde değerlendiren Cumhuriyet özellikle 7. seçenekte ‘dışarıdan müdahale olabilir’ ifadesiyle açıkça darbe imasında bulunmuştur. Yani 1’den 6’ya kadar olan seçenekler gerçekleşmezse 7. seçenek devreye girecek ve hükümete darbe yapılacak denilmektedir. Yaşanan gelişmeleri bir biçimde darbe ve türevleriyle bağdaştırmaya çalışan Cumhuriyet, bu haberi hemen altında yer alan haberde “Yılmaz: Bildiri muhtıradır” başlığıyla ANAP lideri Mesut Yılmaz’ın MGK bildirisini muhtıra olarak tanımladığını bildirmiştir. Fakat birinci sayfada haber metninde böyle bir ifadeye yer verilmemiş sadece Yılmaz’ın hükümetin istifa etmesi gerektiğini söylediği cümlelere yer verilmiştir.

Cumhuriyet gazetesi 6 Mart 1997⁵⁷¹ tarihli sayısında devlet kurumları ve siyasi partilerin MGK bildirisini doğrultusunda hareket etmeye başladığına değinilen manşet haberde “Refah dışlanıyor” başlığı ve üst başlığında “Diğer parti ve kurumlar MGK bildirisini doğrultusunda girişimlere başladı” şeklinde değerlendirme yer almıştır. Haberin metninde “Yargıtay Yetki İstedi” başlığının altında RP kapatılmakla tehdit edilmiş. Başsavcı Vural Savaş’ın partilerin yasadışı eylemlerin odağı olduklarında kapatılabileceğini söylediği ve bunun için Siyasi Partiler Yasası’nda yapılması gereken değişiklik yapılması yönündeki önerisini Meclis’e gönderdiği belirtilmiştir. “Zorunlu Eğitim 8 Yıl” başlığının altında ANAP, DYP, DSP ve CHP’lilerin MGK’da kararlarında yer alan 8 yıllık kesintisiz eğitim için Meclis’e ortak yasa önerisi verdikleri bildirilmiştir. Haberde imam hatiplerin orta kısımlarının kapatılmasına karşı çıkanlar ‘şeriatçı’ olarak lanse edilmiştir. “Diyanet’ten Kurs Uyarısı” başlıklı haberde ise Diyanet İşleri Başkanı Yılmaz’ın Devlet kurslarında Atatürk ve Cumhuriyet karşıtı bir ant içerilmediğini devlet kursları dışındakilere ‘vakıf’ gibi başka adlar altında denetimi

⁵⁷¹ Cumhuriyet gazetesi, 6 Mart 1997

olmayan kurslara karşı uyardığını ve “bunların sorumlusu başka mercilerdir” dediği belirtilmiştir.

Cumhuriyet gazetesi, MGK kararlarının imzalanması olayına manşet altı haberde “Erbakan çark etti” başlığıyla yer vermiştir. Haberin metninde Cumhurbaşkanı Demirel, Genelkurmay Başkanı Karadayı ve DYP lideri Çiller’in açıklamalarına ayrı ayrı değinilmiş, “DEMİREL ‘Yumuşama olmadı’” başlığının altında Demirel’in kararlarda herhangi bir yumuşama olmadığını ve “imzalar tamam” dediği aktarılmıştır. “Karadayı ‘Siyaset yapmıyoruz’” başlığı altında yer alan haberde Bildirinin imzalanması Karadayı ve kuvvet komutanlarını rahatlatmış belirtilen haberde, Karadayı’nın siyaset yapmadıklarını ve Türkiye’nin geriye götürülemeyeceğini ayrıca basının olayları doğru yorumladığı şeklinde demeçlerine yer verilmiştir. “ÇİLLER ‘Parti içi baskı’” başlığı altında yer alan haberde, DYP ‘de MGK bildirisi sonrası RP karşıtı cephenin Çiller’e deklarasyon vermeyi düşündüğü bazı milletvekillerinin hükümetten çekilmeyi istedikleri fakat Çiller’in koalisyonda devam etmek istediği aktarılmıştır.

Cumhuriyet gazetesi de Hürriyet gazetesi gibi 7 Mart 1997⁵⁷² tarihli sayısında, MGK kararlarının Meclis’e taşıma girişime yer vermiş “Erbakan ve Çiller’in alternatif bildirisi Cumhurbaşkanı Demirel’den döndü” üst başlığı ve “İki yüzlü siyaset” başlığıyla verilen manşet haberde hükümetin MGK kararlarını TBMM’ye taşıma girişimi “İki yüzlülük” olarak eleştirilmiştir. Manşetin altında “Tansu Çiller’in manevraları” başlığıyla verilen haberde, Çiller’in daha önce MGK kararlarının uygulanacağını söylemesine rağmen kararları Meclis’e tanınması “manevra” olarak tanımlanmıştır.

Manşet altı haberde ise “Refahyol Meclis’i kullanıyor” başlığı ve “Hükümet Milli Güvenlik Kurulu kararları için genel görüşme önergesi hazırlı içinde” Üst başlığıyla verilen haberde RP’nin uygulaması istenilen MGK kararlarını Meclis’e taşıyarak kurtulmak istediği şeklinde değerlendirilmiştir.

Cumhuriyet gazetesi 8 Mart 1997⁵⁷³ tarihli sayısında MGK kararlarını uygulamaya RP’nin yanaşmadığı şeklinde değerlendirilen açıklamaları manşetine taşımış, “MGK kararları için parti tabanına ‘Uygun görülen uygulanır’ mesajı” üst başlığı ve “RP yokuşa sürüyor” başlıklı haberle yer vermiştir. Haberin metninde RP’nin MGK

⁵⁷² Cumhuriyet gazetesi, 7 Mart 1997

⁵⁷³ Cumhuriyet gazetesi, 8 Mart 1997

kararlarıyla ilgili olarak oyalama taktiği yaptığı, Erbakan'ın imza manevrası sonrasında RP'lilerin "Kararların hepsini değil, istediğimizi uygulayacağız" şeklinde savunma yaptıkları ve RP'lilerin baskıların yoğunlaşması durumunda erken seçimi düşündükleri ifade edilmiştir.

Cumhuriyet gazetesi de diğer gazeteler gibi MGK kararlarının hükümet tarafından Meclis'e taşıma girişimine yer verdiği "Hükümetten geri adım" başlıklı haberde, "Meclis manevrası tutmadı" alt başlığıyla verilen haber metninde "Refahyol, MGK kararlarının Meclis'te tartışmaya açılması girişiminden çark etti" şeklinde yer almıştır. Haberde ayrıca Çiller'in bu girişimi nedeniyle partisinden tepki gördüğü ve DYP'lilerin bu girişime karşı çıktığı yönündeki sözleri aktarılmıştır. Erbakan'ın bu yönde yar alan haberleri 'hayretle karşıladığına' yer veren gazete, Çiller'in resmen açıkladığı bu formüle Erbakan'ın "MGK kararlarının TBMM'ye götürülmesinin ne Anayasa'da nede uygulamada yeri vardır" dediği belirtilmiştir.

Manşetin sağında Cumhurbaşkanı Demirel'in açıklamalarına yer veren Cumhuriyet, "Demirel 'Kararlar uygulanmazsa sistem çöker'" başlıklı haberde Demirel'in MGK'nın siyasetler üstü bir kurum olduğu ve hükümetlerin MGK'ya kendi arzularını dikte ettiremeyeceğini, kararların Bakanlar Kurulu'na bildirilmesi sonrasında sorumluluk doğacağı ve uygulanmadığı takdirde sistemin çökeceğini söylediği bildirilmiştir. Demirel'in ayrıca "Elimde yetki olsa bugün seçimi yenilerin" dediği ifade edilmiştir.

Hükümet karşıtlığında ortak dil kullanan Cumhuriyet gazetesi de tıpkı Hürriyet gazetesi gibi 'Dünya Kadınlar Günü' etkinliklerini manşete taşımış, 9 Mart 1997⁵⁷⁴ tarihli sayısında "Barışın sesi kadın" başlığı ve "Dünya Kadınlar Günü'nde 'eşit ve temiz Türkiye' özlemi dile getirildi" üst başlığıyla verilen manşet haberin alt metninde, Türkiye'nin kadınlarının din, dil, ırk, gözetmeden bir araya geldiği, Ankara'daki kadınların Anıtkabir'i ziyaret ettiği, İzmirli kadınların ise ülkedeki olumsuzları protesto için sessiz yürüyüş yaptıkları ifade edilmiştir. Haberde ayrıca "şeriatçı girişimlerin" cumhuriyetle kazanılan hakların geriye götürmesini amaçladığı kadınların bu girişimleri de protesto ettikleri bildirilmiştir.

⁵⁷⁴ Cumhuriyet gazetesi, 9 Mart 1997

Manşet haberin altında yer alan “Ordu eleştirilerden rahatsız” başlığıyla verilen haberin alt başlığında “MGK’nın ardından TSK’nın hedef haline getirilmesi üzerine Genelkurmay sert bir açıklama yaptı” ifadelerine yer verilmiştir. Haberin detayında Genelkurmayın açıklamalarına yer verilmiş, “TSK’nın, Anayasa’nın korunması ve sorumluluklarında fevkalade hassastır. Çağdaş uygarlık yolunda ilerlemeye kimse mani olamayacaktır” görüşünün yer aldığını ayrıca, “Türk milleti Atatürk’ün kendilerine emanet ettiği laik ve demokratik cumhuriyetin tüm imkânlarından istifade ederek çağdaş medeniyet yolunda azimle ilerleyecektir” şeklindeki sözlerinin eleştirilere yanıt olarak verildiğini belirtmiştir.

“İstanbul’da konferansa katıldı” üst başlığı ve “Demirel basını övdü” başlığıyla verilen haberde Cumhurbaşkanı Demirel’in de Karadayı gibi Türkiye Cumhuriyeti adına şükranlarını sunduğu, “Medya toplumun beklentileri konusunda çok önemli bir fonksiyonu icra etmektedir” dediği aktarılmıştır.

Bir diğer haberde ise “Koalisyonda MGK bunalımı sürüyor” üst başlığı ve “Refah direniyor” başlığının altında haber metninde RP’nin MGK kararlarının bazılarını uygulamayacağı yönünde mesaj vermeye devam ettiği, DYP’nin ise hükümet ortağını “gerginliği tırmandırmakla suçladığı” bilgisine yer verilmiştir.

Cumhuriyet gazetesi 10 Mart 1997⁵⁷⁵ tarihli sayısında manşetini Cumhurbaşkanı Demirel’in Genelkurmay’ın yaptığı açıklamaya yönelik değerlendirmelerine ayırmıştır. Demirel’in açıklamaları “Cumhurbaşkanı, Genelkurmayın yaptığı yazılı açıklamayı değerlendirdi” üst başlığı ve “Orduyu zorlamayın” başlığıyla manşetten verilmiştir. Haberin alt metninde Cumhurbaşkanı Demirel’in son zamanlarda orduya yapılan eleştirilere tepki göstererek askerın siyasetin içine çekilmemesi gerektiği ve “TSK’yı kendisini savunma mecburiyetinde bırakmayın” dediği vurgulanmıştır. RP yönetiminin MGK bildirisinden Demirel’i sorumlu tuttuğu belirtilen haberde RP’nin “Cumhurbaşkanı tavır koysaydı asker çıkış yapamazdı” dedikleri ve Erbakan’ın iki aydır Cumhurbaşkanı Demirel’le haftalık olağan görüşmelerini yapmadığı bugün ise köşke çıkacağı bilgisine yer verilmiştir. DYP Genel Başkan Yardımcısı Mehmet Gölhan’ın açıklamalarına da yer verilen haberde Gölhan’ın, MGK kararlarının herhangi

⁵⁷⁵ Cumhuriyet gazetesi, 10 Mart 1997

bir parti için alınmadığı, 65 milyon insan için alınan kararlar olduğunu ve kararlarının ‘kuşkusuz’ uygulanacağını söylediği ifadelerine yer verilmiştir.

Birinci sayfanın sol altında yer alan Erbakan’ın İslam ülkeleriyle olan yakın ilişkileri eleştirilen haberde, “RP’lilerin İnsan Hakları Raporu” üst başlığı ve “Erbakan’ın sabıkalı ortakları” haber başlığının altında, Bangladeş, Mısır, Endonezya, İran, Nijerya, Pakistan, Singapur gibi aynı zamanda ‘D8’ ülkeleri içerisinde de yer alan Müslüman ülkelerdeki yasalar ve uygulamalar üzerinden Erbakan’ın bu ülkelerle olan yakın ilişkileri eleştirilmiştir. Türkiye’de de ‘laiklik karşıtlığı’ ve ‘irtica’ söylemi üzerinden oluşturulmak istenen algıyı destekler nitelikte haber kurgulanmıştır.

Cumhuriyet gazetesi de 11 Mart 1997⁵⁷⁶ tarihli manşetini İran Dışişleri Bakanı’nın ziyaretine ayırmış, Erbakan’ın ziyarette basına yönelik eleştirilerini ön plana çıkaran Cumhuriyet, “İran’la yaşanan gerginliğe Türk basınında çıkan haberlerin neden olduğunu söyledi” üst başlığı ve “Erbakan özür diledi” başlığıyla ziyareti okurlarına duyurmuştur. Haber metninde, Türkiye ile İran arasındaki gerginliğin giderilmesi amacıyla gelen İran Dışişleri Bakanı’nı Erbakan’ın kabulünde, Erbakan’ın yaşanan gerginliğinin medyadan kaynaklandığını söylediği belirtilmiştir. Başbakan’ın İranlı yetkililere Türk basınında çıkan haberlere “akıl ve sabırla” yaklaşımlarından dolayı memnuniyet duyduklarını söylediği şeklindeki ifadelerine yer verilmiştir. Demirel’in ise bakanı kabulünde “ilişkilerin karşılıklı çıkar, dostluk ve içişlerine karışmama ilkelerine saygı doğrultusunda sürdürülmesi gerektiğini” söylediği bildirilmiştir.

Manşet haberin altında yer alan “DGM Savcısı Yarbay Çetinkaya” üst başlığı ve “İran her türlü terörü destekliyor” başlıklı haberde Sincan’da yaşanan Kudüs Gecesi’ni soruşturan Nuh Çetinkaya’nın, “İran’ın Hizbullah, İslami Cihat, İslami Hareket ve Hamas gibi aşırı dinci terör örgütlerini kullanarak kendi rejimini silahlı mücadele yöntemiyle Türkiye’de yerleştirmek istediğini” söylediği vurgulanmıştır. Çetinkaya’nın ayrıca Güneydoğuda yaşanan terör olaylarını gerçekleştirenlerin Irak ve İran üzerinden geldiğini ve bölücü terörü Irak ve İran’ın desteklediğini devletin resmi ağızdan söylemesi gerektiği söylediği ifade edilmiştir.

⁵⁷⁶ Cumhuriyet gazetesi, 11 Mart 1997

Manşet haberin altında yer alan “Tahran PKK’yi koruyor” üst başlıklı ve “Meclis’te İran raporu görüşülecek” başlıklı haberde, TBMM’ye sunulan Sınır Güvenliği Araştırma Komisyonu raporunda İran’da PKK kamplarının bulunduğu örgüt üyelerinin sınırı geçerek mayın döşediğinin belirlenmesine karşın İran’ın bu kişileri ısrarla korudu ve bu kampların yerlerinin bilgisinin de raporda yer aldığı belirtilmiştir.

Cumhuriyet gazetesi manşet niteliğindeki sayfa ortasında yer alan “‘Türkiye bunalımın eşiğinde’” başlıklı haberde hükümete yönelik eleştirilere yer verilmiş, “Yılmaz: Zaman daralıyor” başlığının altında ANAP lideri Yılmaz’ın 8 ayda Türkiye’nin rejim bunalımı yaşadığı ve bunun ekonomi dış ilişkiler, emniyet ve sosyal hayata kadar her alanda etkili olduğunu söylediği belirtilmiştir. Yılmaz’ın, “Bu hükümetin düşürülmesi için önümüzde çok kısa bir süre var” dediği aktarılmıştır. “RP yine üstüne alınmadı” başlığıyla verilen haberde, RP Grup Başkanvekili Temel Karamollaoğlu’nun Türkiye’de yıllardır demokrasi havariliğine soyunan çevrelerin sınıfta kaldığını ve “Orduyu polemiğin içine çekmeye çalışırlar. Hükümete tankların, paletlerin sesleri geliyor, duymuyor musunuz? diyecek kadar ileri gittiler. Orduda buna tepki olarak mesaj gönderdi.” dediği ifade edilmiştir. “DYP’de ikili görüntü” başlıklı haberde, DYP içerisinde yapılan görüşmelerin ‘hükümete karşı’ olarak değerlendirildiği fakat bu durumun yalanlandığı bildirilmiştir. Bazı isimlerin ise hükümet karşıtı izlenimden vazgeçtikleri vurgulanmıştır.

Cumhuriyet gazetesi 12 Mart 1997⁵⁷⁷ tarihli manşetinde “‘Türkiye Cezayir olmaz’” başlığı ve “Washington Enstitüsü uzmanı Alan Makovsky’ye göre Türkiye’de ordu ikilem içinde” üst başlığıyla verilen haberde, “ABD’ye göre kriz yok” başlığının altında, MGK sonrası ordu ile iktidar arasındaki yaşanan gerilime uluslararası boyuttan yaklaşmış, Washington Enstitüsü uzmanı Alan Makovsky’nin ABD yönetiminin Türkiye’de bir kriz görmediğini ve darbe istemediğini söylediğini ancak “Türk Silahlı Kuvvetleri’nin ülkede bir kriz görmesi ve bu nedenle darbe yapması halinde ortak çıkarlara dayalı pragmatik bir tavır göstereceğini” belirttiği ifade edilmiştir. Askerin bir darbeye yöneldiğini sanmadığını söyleyen Makovsky’nin “Türkiye’de Cezayir benzeri bir durumun olacağını sanmıyorum. Fakat askeri darbe olursa bu, Türkiye’nin Avrupa’ya karşı çok ciddi bir kara lekesi olur.” dediği bildirilmiştir. “Şeriatçılar askere direnemez”

⁵⁷⁷ Cumhuriyet gazetesi, 12 Mart 1997

başlığının altında ise Makovsky'nin "Türkiye'de bir iç savaşın olacağına hiç inanmadığımı" dile getirdiği ve "Refahlıların, eylemlerini sokağa taşıyabilirler bile, 100 bin tane pompalı tüfekleri de olsa askerlerin tanklarına karşı gelebilecek güç olarak görmediğini" söylediğine yer verilmiştir.

"Hükümette 2. MGK bunalımı" başlığıyla verilen haberin üst başlığında "DYP'li Bakanları toplayan Çiller Erbakan'la görüştü, Erbakan akşam Köşk'e çıktı." ifadeleri kullanılmıştır. Haber metninde ise, MGK kararları sonrası toplanacak Bakanlar Kurulu'nu "kritik nokta" olarak değerlendirmiş ve MGK'nın önerisi doğrultusunda atılacak adımların Bakanlar Kurulunun karar almasıyla netleşeceği yönünde değerlendirmiştir.

Cumhuriyet gazetesi 13 Mart 1997⁵⁷⁸ tarihli sayısında 'İran krizi' üzerinden hükümete yüklenmeye devam etmiş, "Cumhuriyet, İran'ın PKK'yı koruduğuna ilişkin resmi belgeleri yayımlıyor" üst başlığı ve "Terör desteği kanıtlandı" başlıklı haberin alt metninde "Başbakan Erbakan'ın dikkate almadığı MİT ile Jandarma Genel Komutanlığı İran'ın PKK'ya verdiği desteği belgeledi" şeklinde ifadelerine yer vermiştir. Haberde ayrıca MİT ve Jandarmanın belgelerine göre PKK'luların "İran üniformaları ve askeri araçlarıyla Türk sınırına taşıdıkları, bazı eylemlerin İran subayları tarafından planlandığı" bilgisine yer verilmiştir. İran'ın ayrıca doktorlar aracılığıyla yaralı teröristleri tedavi ettikleri, PKK'ya kam yeri, karakol ve silah sağladığı ve eylem planı hazırladığı bilgisine de yer verilmiştir.

Bakanlar Kurulu Toplantısı'na da manşet niteliğindeki ikinci haberde yer veren Cumhuriyet, haberin üst başlığında "MGK Sonrası Toplanan İlk Bakanlar Kurulu'nun Gündemi 8 Yıllık Eğitim" ifadeleriyle bakanlar kurulunun gündeminin 'laik eğitim' olduğunu vurgularken, başlıkta ise toplantıyı "Hükümet laiklik pazarlığında" şeklinde değerlendirmiştir. Haberin alt metninde birinci paragrafta "RP 5 artı 3 formülünde ısrarlı" başlığının altında Çiller'in 28 Şubat'ta MGK'nın aldığı tavsiyelerin 'karar' haline dönüştürülmesi gereken kabine toplantısı öncesinde bakanlarına "görevinizi yapın" talimatı verdiği, DYP'li bir kabine üyesinin ise "Belki de hükümet yarın gider" dediği, RP'li Asiltürk'ün ise 5 artı 3 formülünü desteklediklerini söylediği bildirilmiştir. "Kara Harp Okulu'nda 'irtica' oyunu" başlıklı üçüncü paragrafta "Ordu-Refah

⁵⁷⁸ Cumhuriyet gazetesi, 13 Mart 1997

gerginliğinin” Atatürk’ün Kara Harp Okulu’na girişinin 98. yıl dönümü sebebiyle düzenlenecek törende üst düzey komutanların bilgisi dâhilinde hazırlandığı vurgulanan “Taassuptan(bağnazlıktan) Çağdaşlığa” adlı tiyatro nedeniyle gergin geçeceği, törene Erbakan ve Demirel’in de katılacağı bilgisine yer verilmiştir. Son paragrafta ise “Sivil baskı için birlik çağrısı” başlığıyla verilen haberde, Türk-İş, DİSK ve TESK ile sivil toplum örgütlerinin Refahyol’a karşı oldukları sivil girişim grubu tarafından basın toplantısı düzenleyecekleri bildirilmiştir. “Laiklik ve demokrasi için yola çıkan grubun” “darbe destekçiliği” ile suçlanan sivil girişim grubunun erken seçim çağrısı yapacağı bilgisine yer verilmiştir.

Cumhuriyet gazetesi 14 Mart 1997⁵⁷⁹ tarihli sayısında tıpkı Hürriyet ve Yeni Şafak gibi Bakanlar Kurulu toplantısını manşetine taşımış, toplantının sonucundan memnun olmayan Cumhuriyet “Hükümet MGK’yı oy alıyor” başlığıyla verilen haberin üst başlığında “Bakanlar Kurulu, kararların uygulanması için ‘kısa, orta, uzun’ vade takvimi verdi.” ifadelerini kullanmıştır. Haberin alt metninde Çiller ve Erbakan’ın toplantıdan önce bir araya geldiği, 8 yıllık kesintisiz eğitimin toplantıda ele alınmamasını bu konunun yasa önerisiyle TBMM’de görüşülmesinin beklenmesini kararlaştırdıkları bilgisine yer verilmiştir. Ayrıca hükümet üyelerinin toplantıda tartışma çıkarmamaları konusunda Çiller ve Erbakan tarafından uyarıldığı bilgisi aktarılmıştır. Kararların uygulanmasının kısa, orta ve uzun vadeye yayıldığı belirtilen haberde MGK Genel Sekreteri Kılıç’ın da Erbakan’ı toplantıdan sonra ziyaret ettiği belirtilmiştir. Çiller’in kararları uzun süreye yayıldığı mesajı verdiği belirtilen haberde Erbakan’ın da İBDA-C, Cemalettin Kaplan gibi grupları tasvip etmedi ve hükümetin ne diyorsa hepsini yerine getireceğini söylediği bildirilmiştir.

Cumhuriyet gazetesi 15 Mart 1997⁵⁸⁰ tarihli sayısında MGK kararlarının Bakanlar Kurulu’nda kabul edilmesinin ardından hükümete güvenmediği “Asker izliyor” manşetiyle bildirmiştir. Haberin üst başlığında “Komutanlar, MGK kararlarının görüşüldüğü Bakanlar Kurulu toplantısını değerlendirdi” şeklinde ifade edilen haberin alt metninde Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanlarının MGK kararlarını benimseyen hükümetin uygulamalarının önemli olduğu görüşünde birleştikleri belirtilmiştir. Haberde ayrıca MGK kararlarının muhatabının Bakanlar Kurulu olduğu

⁵⁷⁹ Cumhuriyet gazetesi, 14 Mart 1997

⁵⁸⁰ Cumhuriyet gazetesi, 15 Mart 1997

ve uygulama netleşmesi gerektiği ve uygulamanın adım adım izleneceği mesajının verildiği bildirilmiştir. “Refah çarpıtıyor” başlığının altında MGK’da alınan 8 yıllık kesintisiz eğitimin önerisinin Bakanlar Kurulunda onaylanmasına karşın hükümetin bu konuda oyalama taktiği izlediği topu TBMM’ye atmaya çalıştığı değerlendirilmesinde bulunulmuştur.

“Sivil girişim takipte” üst başlığı ve “Çözüm ne darbe, ne irtica” başlıklı haberde Türk-İş, DİSK ve TESK’in öncülük ettiği sivil girişimin çeteyi, irticayı ve demokratik gelişimi izlemek üzere bir sekreteryaya kurduğu ve “Çözüm ne orta çağın karanlığı ne darbe. Çözüm sadece demokrasidir ve Türkiye’nin demokratikleşmesidir” mesajını verdikleri belirtilmiştir.

Cumhuriyet gazetesi 16 Mart 1997⁵⁸¹ tarihli manşetini tıpkı Hürriyet gazetesi gibi ‘Arnavutluk olayına’ ayırmış, gündemi de es geçmeyen Cumhuriyet, manşeti paylaştırarak MGK kararlarının uygulanmasına yönelik haberlere yer vermiştir. “Erbakan: Mümkün Olanı Uygularız” üst başlığı ve “RP MGK’ye direniyor” başlığıyla verilen haberin alt başlığında Başbakan ve Refah Partisi lideri Necmettin Erbakan’ın MGK kararlarının onaylanmasının normal bir prosedürün yerine getirilmesinden başka bir anlam taşımadığını belirttiği ve “MGK kararlarından uygulanması mümkün olanları uygularız. Prosedür gereği yasal düzenlemeler gerekiyorsa bu hazırlıklar yapılır, Meclis’e gönderilir. Kararları Meclis verir.” şeklindeki açıklamalarına yer verilmiştir. Aynı haberin içerisinde kutu içine alınarak RP Genel Başkan Yardımcısı Rıza Ulucak’ın açıklamalarına yer verilen haberin üst başlığında “Ulucak: Yasalar özenti yanlışı” ve haber başlığında “Refah devrim yasalarına saldırıyor” ifadesi kullanılmıştır. Haberde Ulucak’ın kılık kıyafetle ilgili düşüncelerini açıklarken “sarık, cübbe ve çarşaf dolaşmanın bir tepkinin göstergesi olduğunu” savunduğu belirtilmiştir. Haberde, “devrim yasalarını da eleştirdiği belirtilen Ulucak’ın, “Türkiye’de çağdaş yaşama geçişin çerçevesini oluşturan devrim yasalarının da” “ölü doğmuş özenti ile getirilmiş yanlışı yasalar”” olduğunu söylediği bildirilmiştir.

⁵⁸¹ Cumhuriyet gazetesi, 16 Mart 1997

Cumhuriyet gazetesi 17 Mart 1997⁵⁸² tarihli sayısında yine ‘Arnavutluk olaylarına’ yer vermiş, ‘Tahliye tamam’ manşetiyle yer verilen haberin üst başlığında ‘Arnavutluk’ta ölüm tehlikesindeki 253 Türk özgürlüğe kavuştu’ şeklinde bilgi verilmiştir.

Manşet haberin altında ‘Çeteci ve Şariatçılara özel koruma’ başlığıyla verilen haberin alt metninde, Susurluk davasında çete üyesi olmakla suçlanan 9 tutuklu ve hükümlüler, ‘Aczmendi lideri Müslüm Gündüz, Atatürk’e hakaret eden eski milletvekili Hasan Mezarıcı ve şariatçı İBDA-C’liler Metris Cezaevinde buluştu’ ifadelerine yer verilen haberde bu kişilerin Metris Cezaevinde özel korunduğu bilgisine yer verilmiştir.

Bu haberin hemen altında yer alan ‘Genelkurmay, Savcılığa Başvurdu’ üst başlığıyla verilen haberin başlığında ‘Hatipoğlu’na suç duyurusu’ ifadeleri yer almıştır. Haberde, Genelkurmay’ın MGK sonrası yazdığı şiirle TSK’ye Deniz Kuvvetleri Komutanı Güven Erkaya ve Genelkurmay 2. Başkanı Çevik Bir’e hakaret ettiği gerekçesiyle Refah Partisi Çorum Milletvekili Yasin Hatipoğlu hakkında Ankara Cumhuriyet Başsavcılığına suç duyurusunda bulundu.’ açıklamasına yer verilmiştir.

Yine ‘irtica’ vurgusunun yer aldığı ‘İrticanın ardında yolsuzluk var’ başlıklı haberin üst başlığında Cindoruk’un açıklamalarına yer verilmiş, ‘Cindoruk MGK’nın müfettişlik yaptığını söyledi’ başlığının altında Cindoruk’un Yasama ve yargının yarattığı denetim boşluğunu MGK’nın doldurma durumunda kaldığını ve ‘MGK müfettiş haline geldi’ dediği aktarılmıştır.

Cumhuriyet gazetesi 18 Mart 1997⁵⁸³ tarihli sayısında Yeni Şafak gibi ‘Türkiye’nin AB’ye giriş sürecini’ manşete taşımış, ‘Türkiye’nin işi zor’ başlığıyla verilen haberin üst başlığında ‘Demokratikleşmeyi gerçekleştiremeyen Refahyol AB için hedef saptırıyor’ değerlendirmesine yer vermiştir. ‘AB Hıristiyanlar Kulübü Değil’ başlıklı haberin birinci paragrafında AB’li bakanların Türkiye’yi içinde tutmasa da yayında tutmaya kararlı oldukları ve AB’nin dinsel gerekçelerle Türkiye’yi üye yapmayacağı yönündeki eleştirilere AB’nin bir ‘Hıristiyan kulübü’ olmadığını söyledikleri ifade edilmiştir. ‘Refah AB’ye Zaten Karşı’ başlıklı ikinci paragrafta RP’nin parti sözcüsünün, parti olarak AB üyeliğine karşı olduklarını, AB ile İsrail gibi ikili anlaşmalarla ilişkilerin devam etmesi gerektiği ve AB’ye üye olmakla Türkiye’nin

⁵⁸² Cumhuriyet gazetesi, 17 Mart 1997

⁵⁸³ Cumhuriyet gazetesi, 18 Mart 1997

egemenlik haklarından vazgeçmesi gerektiğini söylediği belirtilmiştir. “Çiller’in RP ve Kohl’e Yanıtı” başlıklı son paragrafında Çiller’in AB’li bakanların toplantısında alınan kararlarla Türkiye’nin AB üyeliği için önemli bir adım atıldığını söylediği ve Almanya Başbakanı Kohl’ün birliğe girme yolunda en büyük engel olduğu ayrıca Çiller’in kurmaylarına RP’lilerin diplomasiye karıştırılmamasını söylediği bildirilmiştir.

“En büyük zam oranı vaize” başlıklı haberle hükümetin zam politikası yine ‘dini argümanlar’ üzerinden eleştiren Cumhuriyet, haberin üst başlığında “ Öğretmene yüzde 18 zam veren hükümet, ayrımcı politikasını sürdürdü” ifadelerini kullanmıştır. Haberin metninde öğretmene ve diğer memurlara yüzde 18 ek zam veren hükümetin vaizlere yüzde 40 zam verdiğini belirtmiştir.

Cumhuriyet gazetesi 19 Mart 1997⁵⁸⁴ tarihli sayısında yine hükümetin uygulamalarını eleştirmiş, “Amaç kadrolaşmak” başlığı ile verilen haberin üst başlığında “Danıştay Refahyol’un partizanca atamalarını tanımladı” değerlendirmesine yer vermiştir. “Danıştay’dan kadrolaşma uyarısı” alt başlığıyla verilen haberin metninde, Refahyol Hükümeti’nin atamalarının ‘partizanca’ vurgusu yapılarak, atamaların ilk kez yargı konusu olduğu Danıştay tarafından idarenin “nesnel ölçüleri oluşturan kuralları yok ettiğine” dikkat çektiği belirtilmiştir. “Hukuk devleti anımsatması” alt başlığında ise, Danıştay’ın “İdarenin hukuka uygun davranması gerektiği” vurgusunun yapıldığı bildirilmiştir.

“İstanbul” üst başlığı ve “200 kurs yasadışı” başlıklı haberde, İstanbul’da Kuran kursunun faaliyet gösterdiği bunlardan 200’ünün yasadışı olduğu ve İstanbul Valisi’nin bu kursları kapattığını söylediği ifade edilmiştir.

“Belediyeler” üst başlığı “Havuz’a tırpan” başlığıyla verilen haberde, Belediyeler, KİT’ler ve bağlı işletmelerin parasının ortak bir havuzda toplanmasını öngören Başbakanlık genelgesinin “Danıştay tarafından yürütmeyi durdurma kararı verildiği” bilgisine yer verilmiştir.

“Sansür” üst başlığı “RP dayanak arıyor” başlıklı haberde ise, basına sansürü yeniden gündeme getirmek istediği öne sürülen Erbakan’ın, yalan haberlerle ilgili yasal bir

⁵⁸⁴ Cumhuriyet gazetesi, 19 Mart 1997

düzenleme bulunmadığını belirttiği ancak “olmazsa yetki yasası ile yalan haberleri engellenmenin bir yolunu bulmalıyız” dediği ifade edilmiştir.

Birinci sayfanın altında Çanakkale Zaferi törenine yer veren Cumhuriyet, “Çanakkale’de demokrasi dersi” başlığıyla verdiği haberin alt başlığında birinci paragrafında “Örümcek kafalılara rehber Atatürk” ifadeleri kullanmıştır. Başlığın altında törende konuşan Çanakkale Belediye Başkanı Özay’ın, “Örümcek kafalılara rehber burada yatan 253 bin şehittir. Rehber Atatürk ilkeleridir.” dediği aktarılmıştır. Çiller’in törene gecikmesinden dolayı protesto edildi belirtilmiş, “Ordu bugünde ülkenin güvencesi” başlıklı son paragrafta ise Genelkurmay Başkanı Karadayı’nın, “Türk Silahlı Kuvvetleri’nin demokratik, laik Cumhuriyete yönelik her türlü tehdit ve tehlikeye karşı bugün de ülkenin güvencesi olduğunu” belirttiği vurgulanmıştır.

Cumhuriyet gazetesi 20 Mart 1997⁵⁸⁵ tarihli sayısında ‘RP’nin devlette kadrolaştığı’ iddiasını manşetine taşımış, “RP imamlarla kadrolaşıyor” başlıklı haberin üst başlığında “35 imam, Diyanet’ten İş ve İşçi Bulma Kurumu’na yatay geçişle atandı” ifadelerine yer vermiştir. Haberin alt metninde RP’nin devlette kadrolaşma hareketi başlattığı ve bunu Diyanet İşleri Başkanlığı kadrosundaki cami imam ve hatiplerini İş ve İşçi Bulma Kurumlarına şef ve memur olarak geçirdiği bilgisi verilmiştir.

“RP’nin Çocuk Esirgeme Kurumu Politikası” üst başlığı ve “Çocuklara Cezaevi Memuru” başlığıyla verilen haberde RP’nin kadrolaştığını öne süren gazete alt başlıkta “Devletin her kademesinde tüm hızıyla kadrolaşmaya çalışan Refah Partisi şimdi de gözünü kimsesiz çocuklara dikti. RP İzmir Çocuk Esirgeme Kurumu’nda sürgün ve kıyımaya doymuyor. Cezaevi ambar memurunu Çocuk Yuvası Müdür Yardımcılığı’na getiren Refah Partililer, Yetiştirme yurtlarına mescit yaptırıyor” ifadeleriyle RP kimliği taşıyanlardan ve ibadet edilmesinden duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir.

Cumhuriyet gazetesi 21 Mart 1997⁵⁸⁶ tarihli manşetini ‘AB-Türkiye ilişkileri’ ve ‘Helsinki Zirvesi’ne’ yer verdiği iki haberle paylaşmıştır. “AB’nin umudu sivil örgütlerde” başlığı ve “AB’nin Türkiye’deki partilere güveni yok” üst başlığıyla yer alan haberde Türkiye’yi ziyaret eden Avrupa Parlamentosu heyetinde bulunan Sosyalist

⁵⁸⁵ Cumhuriyet gazetesi, 20 Mart 1997

⁵⁸⁶ Cumhuriyet gazetesi, 21 Mart 1997

Grup Başkanı Gren'in Türkiye'nin AB üyeliğine karşı düşmanlarını eleştirerek "Sivil toplumun gelişmesi için daha çok çalışmalıyız" ifadeleri kullandığı belirtilmiştir.

Helsinki Zirvesine "Barıştaki En Kritik ABD-Rusya Zirvesi" üst başlığı ve "Rusya'nın NATO kozu İran" başlığıyla yer verdiği haberde ABD Başkanı Clinton ve Rusya Devlet Başkanı Yeltsin'in görüşmesinde NATO'nun genişlemesi ve Rusya'nın İran, Çin, Hindistan ile ilişkilerin ele alınacağı belirtilen haberde zirvenin öneminin iki ülkenin aynı masada oturup konuşabileceği mesajının önemli olduğuna vurgu yapılmıştır.

Günlerdir 'RP'nin devlette kadrolaştığını' iddia eden Cumhuriyet gazetesi bu iddiasını yine sürdürmüş, "Kadrolaşmaya 2. Darbe" başlığı ve "Danıştay Unvan Yükselmesi Yönetmeliği'nin kaldırılması işlemi durdurdu" üst başlığıyla yer alan haberde, Danıştay'ın Unvan Yükselmesi Yönetmeliği'nin kaldırılması işlemi için yürürlüğü durdurma kararı verdiği, Danıştay 5. Dairesi'nin "kadrolaşma amacıyla" olduğunu bildirdiği SSK yönetmeliğinin unvan yükselmesinde "kamu yararı ve hizmet gereğinin esas alındığı kuralları yok ettiğine" dikkat çektiği vurgulanmıştır.

"Köktencilğe Karşı Aydınlanma Konferansı" üst başlığı ve "İrtica, köktenci eylemi" başlığıyla verilen haberde, Yazar Aziz Nesin'in girişimleriyle Ankara'da 'Köktencilğe Karşı Aydınlanma Konferansı' düzenlendiği Anayasa Mahkemesi Başkanının açılış konuşmasını yaptığı konuşmada Başkan Özden'in, "Dinin siyasallaşmasının demokrasiyi dinselileştirmek anlamına geldiğini" ve "Dünyayı dine göre düzenlemek yaşamı durdurmaktadır" dediği bildirilmiştir.

Cumhuriyet gazetesi 22 Mart 1997⁵⁸⁷ tarihli manşetini 'AB gündemine' ayırarak, "Çiller'den AB'ye iki ödün" manşetinin üst başlığında "Serbest dolaşım ve mali yardımdan vazgeçilir" sözü tutanaklara geçirildi" ifadelerine yer verilmiştir.

Manşet haberin sağında "Oramiral Erkaya'dan 'durum değerlendirmesi'" üst başlığıyla ve "Ordu 3 konuda hassastır" başlığıyla verilen haberin alt başlığında "Deniz Kuvvetleri Komutanı Güven Erkaya, "Laiklik, demokrasi ve sosyal hukuk devleti tartışma dışıdır. Bunu tartışma konusu yapacak bir parti çıkarsa hır çıkar" şeklindeki açıklaması yer almıştır. Bu haberle Cumhuriyet gazetesi asker-RP arasındaki gerginliği sıcak tutmak istemiştir. 28 Şubat MGK'sının üzerinden geçen üç haftanın ardından

⁵⁸⁷ Cumhuriyet gazetesi, 22 Mart 1997

Cumhuriyet gazetesinin MGK gündemi ve RP ile ilgili haberlerin ikinci plana düştüğü ve seyrekleştiği dikkat çekmektedir.

Cumhuriyet gazetesi 23 Mart 1997⁵⁸⁸ tarihli sayısında manşetini İmam hatipler ve ‘kesintisiz 8 yıllık eğitim’ düzenlemesine ayırmıştır. “‘8 yıl’ tartışması” başlığı ile verilen haberin üst başlığında yaşanan tartışma, “DYP: Zorunlu eğitime geçilecek, RP: Böyle bir şey uygulanamaz” ifadeleriyle yer almıştır. Haber metninde DYP kanadının MGK kararlarının uygulanmasından yana olduğu fakat RP’lilerin buna karşı çıkararak kararların yumuşatılmasını istediklerine yer verilmiştir.

Manşetin altında yer alan “İslam Konferansında Taliban krizi” başlığıyla verilen haberde, İslam Konferansı Toplantısı için Pakistan’a giden Demirel’in toplantıda “Terörle İslam bağdaşmaz” şeklindeki sözleri ele alınmış, Demirel’in o sözleri “dinci terör örgütleri” Taliban ve Hamas için kullandığına ve mesajın üstü örtülü İran’a yönelik yapıldığı değerlendirilmesinde bulunulmuştur.

Cumhuriyet gazetesi 24 Mart 1997⁵⁸⁹ tarihli manşetini gazetesi Uğur Mumcu Cinayetine ayırmış, “MİT hala suskun” başlıklı haberin üst başlığında “Mumcu cinayetinin üzerinden 50 ay geçti, olay hala aydınlatılmadı” ifadesi yer almıştır. Baş sayfanın ortasında yer alan haberde ‘yolsuzluk’ dosyasına yer veren Cumhuriyet, “Emlak Bankası’nda büyük zarar” başlıklı haberin üst başlığında “Cumhuriyet, Aydın Ayaydın dönemindeki ihalelerin müfettiş raporunu açıklıyor.” bilgisine yer vermiştir.

Refah Partisi’ne sadece bir haberle yer veren gazete “RP öfke saçıyor” başlıklı haberde, RP Denizli Milletvekili Yenidede’nin popçulara “sidikli” dediği, Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Gökçek’in ise “medya ekranlara kurşun sıkıyor” dediği belirtilmiştir. RP’nin düzenlediği gecelerde “silahlı marşlar söylendiğini” iddia eden Cumhuriyet, “Sincan’daki Kudüs Gecesi’nin kamuoyunun tepkisine ve belediye başkanının tutuklanmasına rağmen Refahlılar ‘demokrasi ve laiklik’ başta olmak üzere her şeye saldırmaya devam ediyor.” ifadelerini kullanarak RP’nin ‘kural tanımaz’ bir parti olduğu mesajını vermeye çalışmıştır.

⁵⁸⁸ Cumhuriyet gazetesi, 23 Mart 1997

⁵⁸⁹ Cumhuriyet gazetesi, 24 Mart 1997

Cumhuriyet gazetesi 25 Mart 1997⁵⁹⁰ tarihli manşetinde hükümetin uygulamalarını eleştirmiş, “SSK’yı çifte standart yıktı” başlıklı haberin üst başlığında “Refahyol kaçak işçiye göz yumuyor” ifadelerini kullanmıştır. Hükümetin SSK’yı parasal dar boğazdan kurtarmak için ‘geç emeklilik’ yasasını çıkarmaya hazırlandığını belirten Cumhuriyet, hükümetin 4,5 milyon kaçak işçiye de göz yumduğunu iddia etmiştir.

Refah Partisi’ne yönelik ağır eleştirilerini sürdüren Cumhuriyet gazetesi, RP’nin ‘darbe kışkırtıcısı’ olduğu yönünde yer alan haberde “DİSK: Refah Partisi darbe kışkırtıcısı” başlığının altında DİSK Genel Başkanı Rıdvan Budak’ın açıklamalarına yer vermiş, Budak’ın yaşanan olaylardan ders almayan “RP’lilerin toplumsal gerginliği artırma gayretlerini ısrarla sürdürdüklerine” dikkat çektiğini belirtmiştir.

Cumhuriyet gazetesi 26 Mart 1997⁵⁹¹ tarihli sayısında İmam-Hatipler ve 8 yıllık eğitim tartışması üzerinden “İlköğretime İmam-Hatip modeli” başlığı ve “DYP, Milli Güvenlik Kurulu’nun istediği 8 yıllık zorunlu eğitime karşı çıkan RP’yi yumuşatmak istiyor” üst başlığıyla yer verdiği haberin alt metninde “MGK’nın isteği 8 yıllık kesintisiz eğitime karşılık ilköğretimlerde Kur’anı Kerim ve Arapçanın seçmeli ders olarak gündeme gelebileceği belirtildi” ifadelerine yer vermiştir. Bakanlığın RP’yi ikna etmek için bu dersleri seçmeli ders olarak temel eğitim programına koymayı planladığı belirtilen haberde, bu görüşlerin 15. Milli Eğitim Şurası’nda da gündeme geldiği fakat kabul görmediği belirtilmiştir.

“Milli Eğitim Tavrı Değiştirdi” üst başlığı ve “Bakanlığın zorunlu eğitim şaşkınlığı” başlıklı haberde Milli Eğitim Bakanı Sağlık’ın RP’nin ısrarı karşısında tavrı değiştirdiği vurgulanmıştır. Yine “Milletvekillere Çağrı” üst başlığı ve “Laikliği yobazlara feda etmeyin” başlıklı haberde ise, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği’nin 8 yıllık eğitimin yasallaşması için milletvekillere çağrı yaptığı ve “Halkımız sizleri, laik düzeni yobazlara feda etmeyin diye seçti” açıklaması yaptıkları bildirilmiştir.

Genelkurmay Başkanı’nın açıklamalarına da yer verilen baş sayfada “Karadayı: Kararlara uyulmalı” başlığı altında verilen haberde, Genelkurmay Başkanı’nın MGK kararlarının tüm üyelerin ortak kararıyla alındığı ve “MGK kararlarına herkes riayet etmelidir” dediği vurgulanmıştır.

⁵⁹⁰ Cumhuriyet gazetesi, 25 Mart 1997

⁵⁹¹ Cumhuriyet gazetesi, 26 Mart 1997

Cumhuriyet gazetesi 27 Mart 1997⁵⁹² tarihli sayısında Almanya Dışişleri Bakanı'nın ziyaretini Hürriyet gazetesi gibi manşetten vermiş, ziyareti “Başbakan, Kinkel için söylediklerini unuttu! Suçu basına attı” üst başlığı ve “Erbakan kendini yalanladı” başlığıyla okurlarına duyurmuştur. Haberin alt metninde “Megafon politikasından vazgeçin” başlığının altında Kinkel'in, “Buraya başımı öne eğmeye veya özür dilemeye gelmedim.”, “Benim başım dik. Megafon politikası yapmaktan vazgeçelim” dediği ve “dışarıya karşı dilimize hakim olmalıyız” mesajını verdiği belirtilmiştir. Erbakan'ın ifadelerinin eleştirildiği haberde Erbakan'ın “Eskiden beri söylediğimiz bir şey var. Kimse basının yazdıklarına inanmasın” diyerek daha önce yaptığı açıklamayı yalanladığı ifade edilmiştir.

Cumhuriyet gazetesi manşet haberin altında yer alan “Öğretmene türban dayacağı” başlığıyla verilen haberin üst başlığında “Emel öğretmen tesettüre karşı çıktı, müdür tartakladı, intihara sürüklendi” ifadelerini kullanmıştır. Haber metninde ilkökul öğretmeni Emel Biçici'nin okula türbanla girmek isteyen üç öğrenciyi uyardığı, okul müdürünün ise Biçici'yi tartakladığı, sinir krizi geçiren öğretmenin ise 46 hap içerek intihar etmek istediği belirtilmiştir.

Yeni Şafak'ın aksine 8 yıllık eğitimi destekleyen Cumhuriyet gazetesi, “Halk 8 yıllık eğitim istiyor” başlıklı haberde, DSP Milletvekili Bülent Tanla'nın açıkladığı kamuoyu yoklamasına göre, halkın yüzde 49'unun RP'nin 8 yıllık eğitime karşı tavrını “din devleti kuma çabasının bir parçası” olarak gördüğü bilgisine yer verilmiştir.

Cumhuriyet gazetesi 28 Mart 1997⁵⁹³ tarihli sayısında 28 Şubat MGK'sı sorası yapılacak olan MGK toplantısına yer verdiği haberinde “Askerlerin yoğun günü” başlığıyla duyurdu haberin üst başlığında “MGK toplantısı öncesinde bir araya gelen komutanlar, 8 yıllık eğitim üzerine durdular” ifadelerini kullanmıştır. Genelkurmay Başkanı'nın başkanlığında kuvvet komutanları, Genelkurmay 2. Başkanı ve MGK Genel Sekreterinin katıldığı bir durum değerlendirme toplantısı yapıldığı bildirilmiştir. Toplantıda yaklaşan MGK toplantısının gündeme geldiği ve bir önceki MGK kararlarının değerlendirildiği, komutanların bu konuda hiçbir ödün vermeyecekleri gerekirse “çok set mesajların” verilebileceği vurgulanmıştır.

⁵⁹² Cumhuriyet gazetesi, 27 Mart 1997

⁵⁹³ Cumhuriyet gazetesi, 28 Mart 1997

Bir önceki gün öğretmeninin tartaklanmasını konu alan haberin devamı niteliğindeki haberde “Öğretmene destek yürüyüşü” üst başlığı ve “Dinci dayayağa tepki” başlığının altında yer alan haberde, tartaklanan öğretmenin taburcu olduğu, kitle örgütlenin öğretime destek vermek amacıyla protesto için okullara kravatsız ve tıraşsız gitme çağrısı yaptıkları belirtilmiştir.

Cumhuriyet gazetesi 29 Mart 1997⁵⁹⁴ tarihli manşetinde DYP ve RP arasında süren MGK kararlarının uygulanıp uygulanmaması tartışmasına yer vermiş, “Erbakan’a rest” başlığı ve “Refah Partisi’nin tırmandırdığı gerilime hükümet ortağı DYP’liler sert çıktı” üst başlığıyla verilen haberde, Başbakan Erbakan’a karşı kabinenin DYP kanadından “hodri meydan” seslerinin yükseldiği bildirilmiştir. Sanayi ve Ticaret Bakanı Erez’in Erbakan’ın çıkışlarına tepki gösterdiği ve “Konuşulacak bir şey varsa bunun MGK’da konuşulması gerekirdi” dediği ifade edilmiştir. DYP Milletvekili Nihat Menteş’in ise “ister muhtıra, ister uyarı, isterseniz yaptırım deyin, bunlar önemli kararlardır.” dediği bildirilmiştir. RP Genel Sekreteri Asiltürk’ün ise, Başbakanın imzayı Bakanlar Kurulu’na götürmek için attığını, imzanın kararları tasvip anlamına gelmeyeceğini söylediği belirtilmiştir.

“MGK öncesi yoğun trafik” başlığıyla verilen haberde ise, RP’nin MGK kararlarını uygulamayacağı yönündeki haberlerin Ankara’da yoğun trafiğe neden olduğu, Çiller’in Karadayı ve bazı komutanlarla görüştüğü ardından Erbakan ve Milli Eğitim Bakanı Sağlam’la bir araya geldiği bilgisine yer verilmiştir. DSP lideri Ecevit’in görüşlerine de yer verilen haberde RP’nin erken seçime giderek MGK kararlarını askıya alma eğilimde olduğu, RP’nin kendi tabanını kışkırttığı “böyle bir stratejiyle “Türkiye’yi bir Cezayir ortamına sürüklemek istiyor olabilir” değerlendirmesinde bulunduğu ifade edilmiştir.

Cumhuriyet gazetesi 30 Mart 1997⁵⁹⁵ tarihli manşetinde 8 yıllık kesintisiz eğitim tartışmalarına yer vermiş, “54 demokratik kitle örgütünden ortak açıklama” üst başlığı ve “8 yıldan ödün yok” başlığı ile verilen haberin alt başlığında “Aralarında işçi ve esnaf konfederasyonlarının, meslek odaları, çok sayıda dernek ve sendikanın bulunduğu 154 sivil toplum örgütü, Ankara, İstanbul ve İzmir’de aynı saatlerde açıklama yaparak,

⁵⁹⁴ Cumhuriyet gazetesi, 29 Mart 1997

⁵⁹⁵ Cumhuriyet gazetesi, 30 Mart 1997

Milli Eğitim Şurası'nda alınan karara koşul olarak 8 yıllık kesintisiz eğitimin bir an önce yaşama geçirilmesini istedi" ifadelerine yer verilmiştir.

"Eğitimde seferberlik çağrısı" başlığıyla verilen haberde ise 8 yıllık eğitime destek için Çankaya'ya çıkan rektörlere Demirel'in 8 yıllık eğitime uymak ve teknik eğitimin desteklenmesini istediği belirtilmiştir. Milli Eğitim Bakanı Sağlar'ın zirvede yaptığı konuşmada, 8 yıllık eğitime gelecek yıl başlanabileceğini söylediği bildirilmiştir.

"DYP'de laiklik kaygısı" başlıklı haberde ise, DYP'nin toplantısında DYP Milletvekili Ünal Erkan'ın Türkiye'de bir gerginliğin yaşandığını ve laikliğin tehlikede olduğunu söylediği ifade edilmiştir.

Cumhuriyet gazetesi 31 Mart 1997⁵⁹⁶ tarihli manşetinde MGK gündemine yer vermiş, "Erbakan gerginliği" başlığıyla verilen haberin üst başlığında "MGK'da Başbakan açmazsa, 28 Şubat kararları gündeme gelmeyecek" ifadesi yer almıştır. "Asker bekliyor" başlıklı paragrafta, Cumhurbaşkanı Demirel'in gerginliği azaltmak için 28 Şubat MGK kararlarının gündeme gelmemesini istediği, askerinin hazır dosya ile geleceği, Kararların gündeme gelmesi halinde açık tavır koyacağı ifade edilmiştir. "Erbakan savunmada" başlıklı ikinci paragrafta, Erbakan'ın MGK gündeminde 8 yıllık eğiti ve imam hatip liselerinin yer almayacağını söylediği "Ya gelirse" sorusuna, "Havadan gelmez. Suni gündem yaratmayın" dediği bildirilmiştir. DYP'den RP'ye son mesaj" başlıklı son paragrafta ise, MGK öncesi DYP kurmaylarının MGK kararlarının gereğinin yapılmasının gerektiği mesajını RP'ye gönderdiği, Sanayi Bakanı Erez'in "Gerekirse hükümet bozulur" dediği belirtilmiştir.

"Sağduyuya çağrı" başlığıyla Cumhurbaşkanı Demirel'in açıklamalarına yer veren gazete, üst başlıkta "Cumhurbaşkanı Demirel, rejimin çökmeyeceğini söyledi" ifadesini kullanmıştır. MGK toplantısı öncesi Demirel'in demokrat bir ülke ve laik, sosyal hukuk devletini geriye gidemeyeceğini bir kez daha yinelediğini rejimin her an çökebilir düşüncesinin büyük sıkıntı yaratacağını ve "Tartışmalar aşılacak, sağduyu hakim olacak" ifadelerini kullandığı bildirilmiştir.

Ankara'da gerçekleşen klasik müzik konserine de yer veren Cumhuriyet "Başkent'te laiklik sloganları" başlığıyla verilen haberde, Ankara Müzik Festivali'nin açılış

⁵⁹⁶ Cumhuriyet gazetesi, 31 Mart 1997

konserine katılan 10 bin kişinin “Türkiye laiktir, laik kalacak” sloganları attığı ve RP’li Kültür Bakanı Kahraman’ın ise dakikalarca yuhalandığı bilgisine yer vermiştir.

3.6. 15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ SÜRECİNDE BASIN

3.6.1. Dönemin Basınının Genel Özellikleri

Türkiye’de farklı dönemlerin siyasal özelliklerine bakıldığında basın-iktidar ilişkileri dönemin şartlarına göre şekillenmiş, her dönemde basının iktidara olan duruşuna göre “naylon basın”, “kartel basın”, “yandaş basın” gibi farklı isimlendirmelerle biçimlenmiştir.⁵⁹⁷ Ak Parti’nin 2002 yılında iktidara gelmesinin ardından basın-iktidar ilişkileri yeni bir boyuta evrilmiştir. Medyanın siyaset üzerindeki yönlendirici etkisi bu dönemde de kendisini fazlasıyla hissettirir. Zaman içerisinde yapılan reformlar ve medyanın sahipliğinin el değiştirmesiyle bu durum değişmeye başlamıştır. 15 Temmuz kanlı darbe girişimi her ne kadar sadece bir günü ifade etse de siyaset ve medya bakımından bir sürecin sonucunu teşkil etmektedir. FETÖ’nün MİT tırları baskını, dersanelerin kapatılması, 17-25 Aralık olayı gibi kritik dönemeçlerde medya yoğun olarak kullanılmış, örgütün güçlü finansal kaynağı sayesinde kendi bünyesindeki veya dolaylı yoldan etkili olduğu medyada görsel, işitsel, yazılı organlarıyla yoğun bir yıpratma ve algı çalışmasının içine girmiştir. Bu süreçte örgütün yayın organlarında yıllarca kendilerini “barışçıl”, “yumuşak” olarak belirlenen dil üslubu bir anda öfke söylemine dönüşmüştür. Örgüt yayın politikası ve söylemindeki değişikliklerle neticesi 15 Temmuz’da ortaya çıkacak darbe girişiminin zeminin hazırlamak için yapılan algı çalışmasıyla “Erdoğan düşmanlığını” tekrarlayan, ezberleyen bir “papağan kitle” ortaya çıkararak sürekli “hırsız” ve “diktatör” söylemi üzerinden oluşturduğu kitleyi dizayn etmiştir.⁵⁹⁸ 15 Temmuz öncesinde yargının devreye girmesiyle birlikte FETÖ’nün başlıca yayın organları Zaman gazetesi, Samanyolu TV, ve Cihan Haber Ajansı gibi 17

⁵⁹⁷ Ruhdan Uzun, “Medya-Siyaset İlişkileri: Türkiye’de Savunucu Gazetecilik Olgusunun İncelenmesi”, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı 39, Güz 2014, s. 130.

⁵⁹⁸ İsmail, Çağlar, Ali Aslan, Nigar Tuğsuz vd., “2016’da Türkiye”, *2016’da Medya*, SETA Yayınları, İstanbul 2016, s.357

medya organına kayyum atanmış ve örgütün propaganda yapması engellenmiştir.⁵⁹⁹ Nitekim darbe girişiminin ardından bu yayın organları KHK ile kapatılmıştır.⁶⁰⁰

Darbelerde medyanın mecra ve fonksiyonu Türkiye tarihinin son askeri darbesi olan 15 Temmuz darbe girişimiyle daha karmaşık bir hal almıştır. Bir taraftan Cumhurbaşkanı ve Başbakanın halkı darbe girişimine karşı direnme çağrısını yayınlayan medya organları, diğer taraftan 2013 yılında yaşanan Gezi Parkı Şiddet Olayları, 17-25 Aralık Yargı Operasyonu ve MİT tırları Baskınıyla devam eden olaylar örgüsüyle 15 Temmuz darbe girişimine giden yolun bilerek veya bilmeyerek taşlarını döşeyen medya kuruluşları bu sürecin içerisinde yer almışlardır. Bu medya kuruluşları iktidara yönelik “diktatörlük”, “yolsuzluk” adı altında sosyal medyada başlatılan algı operasyonlarını “Türkiye’nin otoriterleştiği” ve “diktatörlüğe evirildiği” teziyle yayın organlarında işleyerek iktidarı yıpratma çabası içerisinde bulunmuşlardır. FETÖ’yü dini bir cemaat olarak görüp, 15 Temmuz darbe girişiminin başladığı ana kadar örgüte karşı FETÖ ve “Paralel Yapı” ifadelerini tırnak içerisinde kullanarak örgütün terör vasfını taşıdığı iddiasına katılmadığı mesajını vererek milli irade karşısında yer alan yine aynı medya kuruluşları olmuştur. Dolayısıyla medyanın 15 Temmuz’da darbenin karşısında durmuş olması medyanın darbe süreçlerinde oynadığı aktif rolden vazgeçtiği şeklinde yorumlamak izahata muhtaç bir durumdur. Bunun örneği ise sosyal medyada darbe destekçisi kitlenin darbeciler tarafından katledilen insanları görmeyip, darbeci askerlerin boğazının kesildiği, köprüden aşağı atıldıkları, linç edildikleri gibi tezleri işlemişlerdir. Bazı yayın organları darbe girişiminin sonraki sayılarında darbe girişimi bastırıldıktan sonra halkın, darbecilere gösterdiği anlık öfke refleksini ve darbecilerin tutuklanma görüntülerini içeren bazı fotoğrafları manşetten “askerlere işkence”, “askerler kemerle dövüldü” gibi başlıklarla vererek darbeye direnen sivilleri canavarlaştırmayı hedeflemiştir. Medyanın genel anlamda darbe karşıtı verdiği refleksin sebep-sonuç ilişkisi bakımından incelenmesi ve peşinen medyanın bundan sonra gerçekleştirebilecek darbe girişimlerinde de aynı refleksle hareket edeceğini düşünmek iyimserlik olacaktır.

⁵⁹⁹ “Zaman, Cihan ve Aksiyon dahil 17 Yayın organına Kayyum” Web Sitesi:

<http://www.karar.com/gundem-haberleri/zaman-cihan-ve-aksiyon-dahil-17-yayin-organina-kayyum-78249> Erişim Tarihi : 03.07.2018

⁶⁰⁰ “Fetö’nün Medya Organları Kapatıldı!” Web Adresi:

<https://www.sabah.com.tr/gundem/2016/07/27/fetonun-medya-organlari-kapatildi>. Erişim Tarihi : 04.07.2018.

Öte yandan medyanın sergilediği tavır ise öncakilere kıyasla takdir edilmesi gereken bir durum olarak basın tarihimizdeki yerini almıştır.⁶⁰¹

3.6.2. Hürriyet Gazetesinin İlk Sayfa Haber Başlıkları

Hürriyet gazetesi 16 Temmuz 2016⁶⁰² tarihli baş sayfasını 15 Temmuz 2016 gecesi gerçekleşen kanlı darbe girişimine tam sayfa ayırmış “Darbeye Geçit Yok” başlığıyla darbe girişimine açıkça tavır koyan Hürriyet, haberin üst başlığında “Bir Grup Asker Darbe Yapmak İstedi Halk İzin Vermedi” ifadesini kullanmıştır. Haberin alt başlıklarında darbe girişiminin detaylarına yer verilmiş “Köprüleri İşgal Etiler” başlıklı birinci paragrafta, “Türkiye’nin dün 22.00’da Silahlı Kuvvetler içindeki bir grubun darbe girişimiyle” karşılaştığı, Askerlerin İstanbul’da Boğaziçi ve Fatih Sultan Mehmet Köprülerini kapattığı, Ankara’da jetlerin alçak uçuş yaptığı ve Türkiye’nin birçok yerinde tankların ve askerlerin sokaklara çıktığı bilgisine yer verilmiştir. “Başbakan: Bu Bir Kalkışma” başlıklı ikinci paragrafta, Başbakan Binali Yıldırım’ın canlı yayına bağlanarak “Emir komuta zinciri olmadan ordu içinde bir grubun milli iradeye karşı kalkışma girişimi yaşanıyor” şeklindeki ifadelerine yer verilmiştir. Paragrafta, bir grup askerlerin TRT’yi basıp kendilerine ‘Yurtta Sulh Konseyi’ adını verdikleri cuntanın bildiri okuttuğu, İstanbul’da Atatürk ve Sabiha Gökçen havalimanlarına tankların girip uçuşları durdurduğu belirtilmiştir. “Erdoğan CNN’in Yayınında” başlıklı paragrafta ise Marmaris’te bulunan Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın CNN Türk’e akıllı telefonların kameralı konuşma uygulamasıyla bağlanıp “Malum yapıya (paralel yapı) ait bir grup ülkenin birliğine yönelik kalkışma hareketine girişti. Bu darbeciler kesinlikle başarılı olamayacaklar. Halkımızı meydanlara, havaalanlarına çağırıyorum. Bende yanlarında olacağım.” çağrısını yaptığı belirtilmiştir. “Sadece Ankara’da 42 Kişi Öldü” başlıklı son paragrafta ise darbe girişiminde ölen ve yaralananlara dair ilk rakamlar paylaşılmış, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın çağrısıyla halkın sokaklara çıkarak birçok yerde tankların üzerine çıkıp darbecilere karşı koyduğu bu sırada askerler tarafından halkın üzerine ateş edildiği sadece Ankara’da 42 kişinin yaşamını yitirdiği bilgisine yer verilmiştir.

“17 Polis Şehit” başlığıyla verilen haberde, darbeci askerlerin Ankara Emniyet’i, MİT ve Özel Harekât Dairesi’ni ele geçirmeye çalıştığı helikopterlerle bu üç binaya ateş

⁶⁰¹ İsmail Çağlar, Fahrettin Altun, “Mecra ve Mesaj: Türkiye’de Darbe Süreçlerinde Medya”, 15 Temmuz’da Medya: Darbe ve Direnişin Mecrası, SETA Yayınları, 2017 İstanbul, S. 22-24.

⁶⁰² Hürriyet gazetesi, 16 Temmuz 2016

açıldığı ve ilk belirlemelerde 17 polisin şehit olduğu bilgisi verilmiştir. Ayrıca MİT'in 02.34 sularında "darbe püskürtüldü" açıklaması yaptığı belirtilmiştir.

"Genelkurmay Başkanı Operasyonla Kurtarıldı" başlıklı haberde, darbe girişimi sırasında Genelkurmay karargahında çatışma yaşandığı ve Genelkurmay Başkanı Hulusi Akar'ın darbeciler tarafından rehin alındığı, MİT sözcüsünün 02.45'te Akar'ın kurtarıldığını açıkladığı ve çatışmada darbeci bir generalin öldürüldüğü bilgisine yer verilmiştir.

"Meclise Bomba Attılar" başlığıyla verilen haberde, darbecilerin uçakla TBMM binasına bomba attığı bu sırada milletvekillerinin ve gazetecilerin Meclis'te olduğu 2'si ağır 12 kişinin yaralandığı belirtilmiştir.

Farklı başlıklarla yer vermeye çalışılan darbe girişimine dair ilk haberler arasında yer alan "AK Parti'nin isim babası reklamcı Erol Olçak ve oğlu köprüde öldü" başlıklı haberde, Darbe girişimi sırasında köprüleri kapatıp halka ateş açan darbeci askerlerin Arter Ajans'ın sahibi ve AK Parti'nin reklamcı Erol Olçak ve 16 yaşındaki oğlunun açılan ateş sırasında hayatını kaybettikleri bildirilmiştir.

"Darbeciler Hürriyeti bastı" başlıklı son haberde ise İstanbul'da Doğan Medya Center'a 03.30'da helikopterle gelen darbeci askerlerin binaya gelerek, CNN Türk ve KanalD'nin yayını kesmeye çalıştığı ayrıca Hürriyet'in binasına da giden darbeci askerlerin yazı işlerini basarak çalışanlarını dışarı çıkarttığı ifade edilmiştir.

Hürriyet gazetesi 17 Temmuz 2016⁶⁰³ tarihli sayısında yine tam sayfa darbe girişimine dair gelişmelere yer vermiştir. "Cuntanın sonu" başlıklı manşetin hemen yanında darbe girişimi sırasında şehit olanların, yaralıların, gözaltıların ve ölen darbecilerin bilançosunu "161 Şehit 20 Ölü, 1.440 Yaralı 2.839 Gözaltı" başlığıyla duyurmuştur. Haberin alt başlığında "Başbakan Binali Yıldırım "Darbe girişimine ilişkin 2.8369 asker gözaltına alındı." dedi" ifadelerine yer veren Hürriyet, "Paralel Çete Mensupları" balığının altında Başbakan Yıldırım'ın darbe girişimin bilançosuna dair açıklamasına yer vermiştir.

⁶⁰³ Hürriyet gazetesi, 17 Temmuz 2016

Sürmanşetinde “Demokrasinin Zaferi” başlığıyla verilen haberin alt başlığında “Darbe girişimine vatandaşlar sokağa dökülerek yanıt verirken, ortak imzalı tarihi bir açıklama yapan 4 siyasi parti “TBMM tek yürek halinde görevinin başındadır” dedi.” ifadelerini kullanmıştır. Partilerin bu tavrını “Tarihe Geçecek Duruş” başlığının altında değerlendiren gazete, “Darbecilerin uçaklarla bombaladığı Meclis dünkü tarihi oturumda dünyaya demokrasi mesajı verdi.” şeklinde yorumlamıştır. Muhalefet partilerinin TBMM’de yaptığı konuşmalara “Tüm Partiler Lanetledi” başlığı altında yer verilen haberde, CHP lideri Kılıçdaroğlu’nun, MHP lideri Bahçeli’nin ve HDP’li Baluken’in darbeye karşı çıkan sözlerine yer vermiştir.

Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın FETÖ lideri Gülen’in iadesine ilişkin açıklamasını “Erdoğan’dan Obama’ya:” üst başlığı ve “O Zatı İade Edin” başlığıyla yer verilen haberde, Erdoğan’ın Fetullah Gülen hakkında ABD Başkanı Obama’ya çağrı yaptığı ve “Pensilvanya’daki bu zatı artık Türkiye’ye teslim edin.” dediği bildirilmiştir.

“Erdoğan’ın Oteli Çiğliden Vuruldu” başlığı ile verilen haberde, Erdoğan’ın Marmaris’te tatil yaptığı oteli bombalayan ve oteli kurşunlayan askerleri taşıyan 3 helikopterin İzmir Çiğli 2. Ana Jet Üssü’nden kalktığı fakat Erdoğan’ın askerler gelmeden 1,5 saat önce otelden ayrıldığı bilgisine yer verilmiştir.

“Çıplak Götürdüler” başlığıyla verilen haberde ise Ankara’da bir grup darbeci askerinin üstleri çıplak şekilde gözaltına alınıp araçlarla Ankara Emniyet’e götürüldüğüne dikkat çekilmiştir. “Darbeciler Hürriyet’i Böyle Bastı” başlığı altında yer alan haberde, darbeci askerlerin Doğan Center ve Hürriyet gazetesinin binasını yönelik baskın görüntülerini ve baskının detayları paylaşılmıştır.

Hürriyet gazetesi 18 Temmuz 2016⁶⁰⁴ tarihli manşetinde darbe girişimi sırasında Genel Kurmay Başkanı Akar’ın rehin alınmasına dair bilgilere yer vermiş, “Karargahta O GECE neler oldu” üst başlığı ve “Başına Silah Dayadılar” başlığıyla verilen haberin alt başlığında “Darbe girişiminin ilk dakikalarında özel kalem müdürü Tümgeneral Mehmet Dişli Genelkurmay Başkanı’nın başına silah dayayıp darbe bildirisini okumasını istedi” bilgisine yer vermiştir. “Komutanın Boynuna Kemer” başlığının altında olayın detaylarına yer verilen haberde, Saat 21:00 sularında Tümgeneral Şaban

⁶⁰⁴ Hürriyet gazetesi, 18 Temmuz 2016

Dişli ile bazı emir subayları ve korumaların Orgeneral Hulusi Akar'ın odasına girip “Darbe bildirisini imzalayıp kamuoyuna okuyun” talebinde bulunduğu Akar'ın cuntacıları sert dille reddedince fiziki müdahalede bulunduğu, başına silah dayayıp, boynunu kemerle sıktıkları bildirilmiştir. “Komutanlar Odalarda” başlığının altında ise darbecilerin aynı dakikalarda Genelkurmay 2. Başkanı'nı ve kuvvet komutanlarını da emir subayların derdest ettiği ve Akıncılar Üssü'ne götürülerek ayrı odalarda tutulduğu ve elleri arkadan bağlı şekilde yere yatırıldığı belirtilmiştir.

“Donanma Komutanı ‘yalan’la kaçırıldı” başlıklı haberde, darbe girişimi başladığında İstanbul'da yemekte olan Donanma Komutanı Oramiral Veysel Kösele'nin darbeci askerlerin “Terör saldırısı ihbarı var. Gitmeliyiz.” diyerek firkateyne bindirdikleri komutanın olayın darbe olduğunu limandan ayrıldıktan sonra öğrendiği bildirilmiştir. “Şüpheli Komutan Böyle Yakalandı” başlığıyla verilen haberde, darbe girişimini örgütleyen ve komuta eden isim olarak gösterildiği belirtilen eski Hava Kuvvetleri Komutanı YAŞ üyesi Akın Öztürk'ün yakalandığı ve ellerinin ters kelepçeli, vücudunda yara izlerinin bulunduğu belirtilmiştir. Darbe girişimine katıldığı belirtilen Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın yaveri ve Muhafız alay komutanının gözaltına alınması haber “En Yakınındaki 2 Asker Gözaltında” başlığıyla verilmiştir. Haberde Yaver Ali Yazıcı ve Albay Muhsin Kutsi Barış'ın Erdoğan'a suikast iddiasıyla ve darbe girişimine katılmak suçlarından gözaltına alındığı belirtilmiştir.

Hürriyet gazetesi 19 Temmuz 2016⁶⁰⁵ tarihli manşetinde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın darbe girişiminin yaşandığı gece Marmaris'ten İstanbul'a gelirken yaşananlara yer vermiştir. “15 Dakika Kalsam Ölecektim” başlığıyla verilen haberin alt başlığında “Cumhurbaşkanı Erdoğan darbe kalkışması sonrası, İstanbul'da CNN International'ın sorularını yanıtladı. Marmaris'te kaldığı otelde kendisini hedef alan saldırıyı anlattı.” ifadelerini kullanmıştır. “İki Korumam Şehit Oldu” başlığının altında Erdoğan'ın “Eğer Marmaris'te 15 dakika daha kamış olsaydım ya kaçırılmış ya da öldürülecektim. Oradaki arkadaşlarımızla yaptığımız değerlendirme neticesinde oradan hareket ettik. Bu karar planlarının engellenmesine neden oldu. İki korumam şehit oldu.” şeklinde konuştuğu bildirilmiştir. Erdoğan'ın gündemdeki darbecilerin ‘idam cezası’ almalarına ilişkin talepleri de cevapladığı “Niye Besleyeyim” başlığının altında, “Halkımızın aldığı

⁶⁰⁵ Hürriyet gazetesi, 19 Temmuz 2016

karar şudur, kesinlikle bu teröristler öldürülmelidir.” ifadelerini kullandığı belirtilmiştir.

Sürmanşette darbe girişimi sonrası açığa alınanlara ilişkin bilgiler veren Hürriyet, “7795 Polis Açığa” başlığının alt başlığında “Türkiye çapında 3 bin 21 polis amiri, 4 bin 774 polis memuru, 92’si sivil memur, 12 bekçi açığa alındı. Polislerin silah ve kimliklerine el konuldu.” bilgisine yer vermiştir. Ayrıca 246 mülki amirin ve jandarmadan çok sayıda muvazzaf askerin açığa alındığı bildirilmiştir. Hürriyet gazetesinin logosunun yanında yer alan “61 General Tutuklandı” başlıklı haberde, Darbe girişiminin ardından gözaltına alınan 112 general ve amiralden 6’sı mahkemece tutuklandığı, diğerlerinin sorgularının sürdüğü belirtilmiştir. Manşet haberin altında “Başbakan Uyardı” başlıklı ve “Provokasyon Riski Var” alt başlığıyla verilen haberde, Başbakan Yıldırım’ın vatandaşları provokasyonlara karşı uyanık olmaya çağırdığı vurgulanmıştır.

Manşetin sağındaki sütunda “Darbecilerin oyununu Akar bozdu” başlığıyla verilen haberde “Genelkurmay Başkanı Akar’ın rehin alınmasında rol oynayan Tümgeneral Mehmet Dişli, darbe girişimi başarısız olunca kendisini darbe karşıtı gibi göstermeye çalıştı. Bu oyunu Akar bozdu” ifadelerini kullanmıştır.

Hürriyet gazetesi 20 Temmuz 2016⁶⁰⁶ tarihli manşetinde darbe girişiminin yaşandığı 15 Temmuz gecesini Başbakan Binali Yıldırım’ın aracının darbeciler tarafından kurşunlandığı bilgisini “Başbakan’ın Konvoyuna Ateş” başlığı ile okuyucularına duyurmuş, haberin alt başlığında “15 Temmuz darbe girişimi sırasında cuntacıların Başbakan Binali Yıldırım’ı da hedef aldığı ortaya çıktı. Konvoyu Ilgaz’da kurşunlandı” ifadelerini kullanmıştır. Haber metninde Başbakan’ın darbe girişimi sırasında evinde olduğu haberi alır almaz Ankara’ya hareket ettiği, havada F16’lar ve helikopterlerin olmasından dolayı karayolunu tercih eden Yıldırım’ın Ankara’da çatışma artınca konvoyun Kastamonu’ya yöneldiği bildirilmiştir. Ilgaz’da bir şantiyede durum değerlendirmesi yaptığı belirtilen Başbakan’ın çıkışta konvoyuna jandarma ekiplerince ateş açıldığı bilgisi verilmiştir.

Sürmanşette üç habere yer veren Hürriyet, “Komutan Gata’da Vekil Atandı” başlıklı ve “Görev Koramiral İbrahim Yaşar’da” alt başlığıyla verilen haberde, Jandarma Komutanı

⁶⁰⁶ Hürriyet gazetesi, 20 Temmuz 2016

Orgeneral Galip Mendi'nin 15 Temmuz gecesi darbeciler tarafından fiziki şiddete maruz kalması sonucu kalp krizi geçirdiği yerine ise Kurmay Başkanı İbrahim Yaşar'ın vekâlet edeceği bilgisi verilmiştir. "Akar İkinci Kez İfade Verdi" başlıklı haberde, Genelkurmay Başkanı Akar'ın darbe girişimine ilişkin ikinci kez ifade verdiği, Akar'ın başına silah dayayıp darbe bildirisini imzalaması isteyen Tuğgeneral Mehmet Dişli ve diğer darbecilerden şikâyetçi olduğu belirtilmiştir. "Er Aileleri Bekleyişte" başlıklı ve "Çocuklarından Haber Almaya Çalışıyorlar" üst başlığıyla verilen haberde ise, darbe girişimi sırasında gözaltına alınan er ve askeri lise öğrencilerinin ailelerinin adliyede beklediği, terhisine kısa süre kalan erlerin serbest bırakıldığı bazılarının ise isimlerinin listede yer almamasından dolayı ailelerin duvar dibine çöküp ağladığı belirtilmiştir.

Manşetin yanında yer alan ve darbe günü yaşanan belirsizliğin sorgulandığı "6 Uzun Saatin Sırrı" başlığıyla verilen haberde, darbe girişiminin ihbar edildiği saat ile harekete geçilen saat arasındaki gelişmelerin pek çok soruyu içinde barındırdığı belirtilmiş, ilk duyumların erken bir saatte alınmasından sonra olayların çok çarpıcı bir seyir izlediğini belirtilmiştir.

"Yök'ten Tüm Dekanlara İstifa Emri" başlıklı haberde, YÖK'ün devlet ve vakıf üniversitelerinde görevli 177 bin dekanın istifasını istediği, Giresun Üniversitesi'nde görevli 1 dekan dışında tüm dekanların istifasını sunduğu, diğer dekanlara da bir gün süre verildiği bildirilmiştir.

Hürriyet gazetesi 21 Temmuz 2016⁶⁰⁷ tarihli sayısında darbe girişimi sonrası yapılan MGK toplantısında alınan OHAL kararına yer vermiş, "3 AY OHAL" başlığıyla verilen haberin alt başlığında "Tarihi MGK sonrası toplanan Bakanlar Kurulu kararını Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan açıkladı. Türkiye genelinde 3 ay olağanüstü hal ilan edildi." ifadelerin yer aldığı haberde Erdoğan'ın açıklamalarına yer verilmiş "Milletimiz Destan Yazdı" başlığının altında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Türkiye tarihinde ilk defa bir darbe girişiminin millet tarafından engellenerek, demokrasi tarihine kahramanlık destanının yazıldığını ve demokrasiye bağlılıklarını canı pahasına ispat ettiklerini söylediği bildirilmiştir. "Demokrasiyi Korumak İçin" başlığının altın OHAL kararına yönelik açıklamaya yer verilmiş "MGK olarak terör örgütünün tüm unsurlarıyla süratle bertaraf edilebilmesi için Anayasa'nın 120. Maddesi gereği OHAL

⁶⁰⁷ Hürriyet gazetesi, 21 Temmuz 2016

kararı aldık. Demokrasiye, hukuka ve özgürlüklere karşı değil, aksine, Demokrasi, hukuk ve özgürlükleri korumak için bu kararı aldık” açıklamasına yer verilmiştir. “Tarihi MGK 4,5 Saat Sürdü” başlığıyla verilen bilgide, MGK toplantısında Cumhurbaşkanının yanında yaverinin olmamasına dikkat çekilmiş, eski Yaveri Ali Yazıcı’nın darbe girişimine bulunmaktan dolayı tutuklandığı belirtilmiştir. “OHAL İle Neler Değişecek” başlığının altında OHAL’in uygulanması şu şekilde ifade edilmiştir:

“İktidara sınırsız kararname yetkisi. Valilere süper yetki. Yazılı ve görsel basına yasak getirilebilecek. Toplantı ve gösteriler yasaklanabilecek, dernek faaliyetleri durdurulabilecek. Gözaltı süreleri uzatılabilecek. KHK’lar 30 gün içinde Meclis’e gönderilmek zorunda.”

Sürmanşetin yanında yer alan “Darbeyi Eniştemden öğrendim” başlığıyla verilen haberin alt başlığında “El Cezire’nin İngilizce yayımına röportaj veren Cumhurbaşkanı Erdoğan, “Darbe girişimini ilk olarak eniştemden duydum. İstihbarat zafiyeti var.” dedi” ifadeleri kullanılmıştır. “Önüme Geçilebilir” başlığının altında açıklamalarına yer verilen Erdoğan’ın, darbe girişimini ilk olarak eniştesinden öğrendiğini ve oteli güvenli şekilde terk ettiğini ayrıca istihbarat olarak zafiyetin olduğunu söylediği bildirilmiştir. “Başka Planları Olabilir” başlığının altında ise çok sayıda şüphelinin olduğu ve her şeyi yapmaya engel kanunların bulunduğunu ayrıca sürecin devam ettiğini ve örgütü kastederek “başka planları olabilir” dediği belirtilmiştir. “Parlamente sistemden Sapmayacağız” başlığının altında Erdoğan’ın açıklamasında, “Parlamente sistemden sapmayacağız” dediği ve “Gülenci terör örgütü başka bir üst akıl var. Ortaya çıkacaklar.” ifadelerini kullandığı bildirilmiştir.

Hürriyet gazetesi manşetinde “Proje Yaver” başlığıyla verilen haberin alt başlığında “Genelkurmay Başkanı’nın yaveri Yarbay Türkkan bu göreve gelinceye kadar Gülen cemaatinden nasıl destek gördüğünü anlattı.” ifadelerine yer verilen haberde “Cemaatin Abileriyle Tanıştım” başlığının altında Türkkan’ın ifadelerine yer verilmiş, Her şeyi itiraf ettiği belirtilen Türkkan’ın Ortaokuldan beri cemaatin üyesi olduğunu ve askeri liseye girerken soruların kendisine verildiği, “Cemaatteki abilerin emirlerine riayet ettim” dediği aktarılmıştır. “Paşayı Sürekli Dinliyordum” başlığında ise Türkkan’ın ifadesinde eski Genelkurmay Başkanı Necdet Özel’in odasına dinleme cihazı yerleştirerek dinlediğini itiraf ettiği belirtilmiştir.

Darbe girişimi sonrası yaşanan gözaltı ve tutuklamalara yer veren Hürriyet, “İlk Türbanlı Rektör Gözaltında” başlığıyla verilen haberde, Dicle Üniversitesi Rektörü Ayşegül Jale Saraç’ın darbe girişimi soruşturması kapsamında gözaltına alındığı, Saraç’ın delilleri karartma girişimine karşı çöplerinin bile Emniyet’e getirildiği bildirilmiştir. Bu haberin hemen altında yer alan “626 Özel Okula Kapatma Kararı” başlıklı haberde, Milli Eğitim Bakanlığı’nın daha önce 21 bin eğitimcinin lisansını iptal etmesinin ardından, özel okullarla ilgili geniş çaplı operasyon yaptığı bilgisine yer verilmiştir.

Hürriyet gazetesi darbe girişimi sonrasında eski Genelkurmay Başkanı Hilmi Özkök’le yapılan röportaja yer verdiği “En Kötü Sarhoşluk Zafer Sarhoşluğudur” başlıklı ve “Darbe Girişimini Lanetliyorum” alt başlığıyla verilen haberde hükümetleri seçmenin ve değiştirmenin muhalefet partilerinin görevi olduğunu, darbe girişimini lanetlediği ayrıca er ve erbaşlara yönelik şiddeti tasvip etmediği belirtilen Özkök’ün “Sarhoşluğun en kötüsü zafer sarhoşluğudur. Bu tür davranışlara derhal son verilmelidir.” dediği vurgulanmıştır.

Hürriyet gazetesi 22 Temmuz 2016⁶⁰⁸ tarihli manşetinde OHAL’le birlikte çıkarılması öngörülen KHK’lara dikkat çekmiş, “Askeri Okula Sivil İdare” başlığıyla verilen haberin alt başlığında, “OHAL’e dayanılarak çıkarılacak kanun hükmünde kararnamelerle, darbecilerin mallarına el konulmasından, askeri okulların Milli Eğitim’e bağlanmasına kadar çok kritik adımlar atılacak” ifadelerini kullanmıştır. “Sempatizan Yandı” başlığı altında çıkacak KHK’nın detaylarına yer verilmiş, kamuda destekçilerinin azalması için personel rejimine gidileceği, FETÖ ile ilişkili olanlar direk işten atılıp haklarında işlem başlatılacağı, sempatizanlarla ilgili tenzili rütbenin uygulanacağı, örgütle bağlantılı tüm dernek, vakıf ve okulların kapatılacağı belirtilmiştir. Haberde ayrıca, soruşturmalar tamamlanana kadar darbecilerin mallarına tedbir konulacağı, askeri okulların Milli Eğitim’e bağlanıp uzun vade de kapatılacağı, gözaltı süresinin 7 gün olacağı, darbecilerin çok sayıda hâkim ve savcı tarafından özel duruşma salonunda yargılanacağı bildirilmiştir.

“OHAL Halk İçin Değil Devlet İçin Çıktı” başlığıyla verilen haberde, Başbakan Binali Yıldırım’ın Hürriyet’e yaptığı açıklamada “Vatandaşın hayatını normale döndürmek

⁶⁰⁸ Hürriyet gazetesi, 22 Temmuz 2016

için devlet kendine OHAL ilan etti. Devletin içine çöreklenmiş bir ur var, bu pislik OHAL’le temizlenecek. Belki darbe atlatıldı ama tehlike tümüyle geçmiş görünmüyor. Çünkü devlete yuvalanmış tehlike hücre halinde çalışıyor.” ifadelerini kullandığı belirtilmiştir.

Sürmanşette tutuklanan darbeci generallerin ifadesine yer verilmiş, “Paşa, Albaydan Emir Alıyordu” başlığıyla verilen haberin alt başlığında “Darbe girişimi iddiasıyla tutuklanan 2. Ordu Komutanı Orgeneral Adem Huduti 15 Temmuz gecesi yaşananları “benden emir alacak konumda bulunan iki tuğgeneral albaydan emir alıyorlardı” diye anlattı” ifadelerine yer vermiştir. Haberde “Darbeye Karşı Bildiri Hazırladım” başlığının altında, Adem Huduti’nin darbecilerin 2. Ordu’nun başına geçip idareyi ele almasını istedikleri fakat kendilerine emir-komuta zincirinin dışında hareket ettiklerini söylediği ama ikna olmadıklarını ve darbeye karşı olduğunu ifade eden bir bildiri hazırlayarak birlik komutanlarına gönderdiğini söylediği aktarılmıştır. “Ordu Komutanlarıyla Görüştüm” başlığının altında ise Huduti’nin Vali ile 4-5 kez görüştüğünü ve kendisine bilginin Anadolu Ajansı’na verilmesini rica ettiğini, 1. Ordu, 2. Ordu ve Ege Ordu komutanıyla görüştüğünü ve sabah Genelkurmay Başkanı ile de görüştüğünü darbecileri derdest ettiklerini söylediği bildirilmiştir.

“ABD Teklifi: Gülen’in İadesi İçin Birlikte Çalışalım” başlığıyla yine sürmanşette verilen haberde, ABD yönetiminin Fetullah Gülen’in iadesi için yardım etmek istediği, ABD Dışişleri ve Adalet Bakanlığı’ndan karma özel bir ekip kurmak ve Türk yetkililerle birlikte çalışmak istediklerini söyledikleri bilgisine yer verilmiştir.

Hürriyet’in logosunun yanında yer alan “Cemaate 10 Yıl Hizmet Eттіm” başlıklı haberde, Sivas Garnizon Komutanı Tuğgeneral Fatih Celalettin Sağır’ın savcılıktaki ifadesinde 10 yıl cemaate hizmet ettiğini ve 2007’deki Balyoz ve Ergenekon operasyonlarından sonra uzaklaştığını söylediği aktarılmıştır.

Hürriyet gazetesi 23 Temmuz 2016⁶⁰⁹ tarihli manşetinde Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın ‘zafiyet var’ açıklamasının ardından MİT Müsteşarı Hakan Fidan ile görüşmesi teması işlenmiştir. “Gereğini yaparım” başlıklı haberin alt metninde “MİT Müsteşarı Hakan Fidan’ın 2 gün önce “süreci yönetemediniz” diyen Erdoğan’a bu yanıtı verdiği

⁶⁰⁹ Hürriyet gazetesi, 23 Temmuz 2016

öğrenildi. 2 saat süren dünkü görüşmede ise “göreve devam” kararı çıktı.” ifadelerini kullanmıştır. “Çok Kötü Sınav Verdin” başlığının altında değerlendirilen haberde, Fidan’ın darbe girişimini saat 16.00’da haber aldığı Genelkurmay Başkanı Akar’ı uyardığı fakat Cumhurbaşkanı ve Başbakan’a bilgi vermemesinin ‘ihmal’ tartışması yarattığı, Erdoğan’ın bu konudaki düşüncelerini Fidan’a “Süreci yönetemediniz, çok kötü sınav verdiniz” şeklinde aktardığı bilgisine yer verilmiştir. “Fidan İçin İki Görüş” başlıklı haberde ise Fidan’ın “Ne emrederseniz onu yapmaya hazırım” dediğinin öğrenildiği bildirilmiştir. Ayrıca partide bir görüşün Cumhurbaşkanı’nın Fidan’ı bir süre bekleteceğini, başka bir görüşün ise YAŞ’la birlikte Fidan’la beraber bir dizi görev değişikliğini yapacağı iddiasında bulunulduğunu belirtmiştir.

Sürmanşette “Karargâhta Dolar Çantası” başlıklı haberin alt başlığında “15 Temmuz gecesi Genelkurmay Karargahında yapılan aramada, Genelkurmay Başkanı Akar’ı darbeye iknaya çalışan Tümgenaral Mehmet Dişli’ye ait olduğu sanılan bir çanta bulundu.” ifadelerine yer vermiştir. “Kaçış Planının Parçası Mı” başlığının altında değerlendirilen haberde, Çantanın Genel Sekreterlik makamının girişindeki fotokopi makinesinin altına saklanmış halde bulunduğu içinde bir adet silah ve yüklü miktarda dolar olduğu ve Dişli’nin bu çantayla kaçış planı yapma ihtimali üzerinde durulduğu bilgisine yer verilmiştir.

Erdoğan’ın darbe girişimi sırasında bombalanan Meclis’i ziyaret ettiği ve orada yaptığı açıklamanın “Ne Kadar Etabınız Varsa Hepsiyle Gelin” başlığıyla verilen haberde, ikinci darbe söylentisi için Erdoğan’ın Meclis’in tören salonunda yaptığı konuşmada “Meclisimizin haline görünce büyük hüsrana yaşadım. Bunlar çok açık ve net asker kıyafeti giymiş teröristlerdir. Sakın meydanları boş bırakmayın. Nihai kararı milletimizle vereceğiz, ama sabır. Virüsler dolaşıyor “ikinci etabı, üçüncü etabı gelecek. Ne kadar etabınız varsa hepsiyle gelin” dediği bildirilmiştir.

15 Temmuz gecesinde yaşananlara ait ortaya çıkan yeni bilgileri paylaşan Hürriyet “Arenada Helikopter” başlıklı haberinde, 15 Temmuz gecesi darbeci askerlerin Vodafone Arena stadına 3 helikopter indirdikleri ve burada bulunan Digtürk binasına gittikleri bilgisine yer verilmiştir.

Hürriyet gazetesi 24 Temmuz 2016⁶¹⁰ tarihli manşetinde OHAL sonrası yayınlanan ilk kararnameye yer vermiş, “OHAL’de İlk Kararlar” başlığıyla verilen haberin alt başlığında “Hükümet, yayınladığı ilk kanun hükmünde kararname ile 35 hastaneyi, 1.043 özel okul, yurt ve pansiyonu, 1.229 vakıf ve derneği, 15 vakıf üniversitesini ve 19 sendikayı kapattı.” bilgilerine yer vermiştir. Haberın alt metninde KHK’nın detaylarına yer verilmiş “Gözaltı Süresi 3 Güne Çıktı” başlığının altında 4 gün olan toplu gözaltı süresinin 30 güne çıkarıldığı, darbe sanıklarının avukatlarıyla görüşmelerinin kayda alınacağı, OHAL görevlilerine yargı zırhının getirildiği ve alınan kararlardan dolayı bir sorumluluğun doğmayacağı bildirilmiştir. “Memurluktan Atma Yetkisi” başlığı altında, Tutuklanan yargı üyeleri meslekten çıkarmaya kendi kurumlarının karar vereceği, silah ruhsatı ve pasaportlarına el konulacağı, lojmanların ise 15 gün içinde boşaltılacağı belirtilmiştir. “Darbe Şehidi Ve Gazisine Tazminat” başlığı altında ise darbe teşebbüsü sırasında şehit ve gazi olanlara ve onların dul ve yetimlerine maaş ve tazminat verileceği bildirilmiştir.

Sürmanşette Akıncılar Üssü’nde yaşananlara dair bilgilere yer verilen haberde “Genelkurmay İkinci Başkanı Yaşar Güler’in ifadesi” üst başlığı ve “Ellerimi Öztürk Çözdü” başlığıyla verilen haberde, Güler’in rehin alınıp götürüldüğü üste Org. Akın Öztürk’ün tam bir hareket serbestisi içinde davrandığı ve darbeci askerlere talimat verdiği bilgisi verilmiştir. Güler’in ifadesinde elleri ve gözleri bağlı araca bindirdikleri, koridorda emir subayı tarafından alay edilerek süründürüldüğü, Ellerini ve gözlerini Öztürk’ün çözerek “Komutanı neden bu hale getirdiniz” diye bağırıldığını söylediği ifade edilmiştir.

Genelkurmay Başkanı Akar’ın ifadelerinin yer aldığı “Org. Akar’a ‘Sizi Gülen’le görüştürelim’ demişler” başlıklı haberin alt metninde, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın France 24 kanalı ile yaptığı röportajda, “Genelkurmay Başkanımızı rehin tutanlardan biri, ‘Sizi kanaat önderimiz Fetullah Gülen’le görüştürelim, buluşturalım.’ diyecek kadar ileri gidiyor.” dediği bilgisine yer verilmiştir.

Darbe girişimindeki ihmal ve görevden almalara dair bilgilere yer veren Hürriyet, “Dereyi Geçerken At Değiştirilmez” başlığıyla verdiği haberde, Erdoğan’ın röportajda Genelkurmay Başkanı, Kuvvet Komutanları ve MİT Müsteşarının görevden alınıp

⁶¹⁰ Hürriyet gazetesi, 24 Temmuz 2016

alınmayacağı yönündeki soruya “Bizde bir söz var ‘dereyi geçerken at değiştirilmez’. Şu anda böyle bir sürecin içerisindeyiz ve bu sürecin içerisinde de şu anda arkadaşlarımızla çalışmalarımızı sürdürüyoruz. Şunu açık, net söylemem lazım. Bir istihbarat zaafı söz konusudur, vardır” dediği bildirilmiştir.

Hürriyet gazetesi 25 Temmuz 2016⁶¹¹ tarihli sayısında 15 Temmuz günü yaşananlara ait bilgiler vermeye devam etmiş, “Tanktan 155’i Aradık” başlığıyla verilen haberin alt başlığında “Tanklarla Genelkurmay’ın önüne gelen erler, ifadelerinde darbe girişiminden haberleri olmadığını, bunu anladıkları anda da tanktan 155’i arayarak polisten yardım istediklerini anlattı” ifadelerine yer verilen haberde erlerin, Genelkurmay’a saldırı olduğunun söylendiğini ve hemen taklara binip Genelkurmay’ın önüne geldiklerini, aileleriyle görüştiklerinde ise darbe olduğunu haber verdikleri, daha sonra tankın içinden 155’i arayarak polisten yardım istediklerini söylediklerini bildirilmiştir.

CHP’nin Taksim’de yaptığı ‘Cumhuriyet ve Demokrasi Mitingine de yer veren Hürriyet, “Meydanlardan Yükselen Ses” üst başlığı ve “Darbeye Hayır” başlığıyla duyurduğu haberin metninde “Türk bayrağı ve Atatürk posterleri taşıyan vatandaşlar “Darbeye karşı omuz omuza”, “Yağma yok. Cumhuriyet var”, “Mustafa Kemal’in askerleyiz”, “Darbeye geçit yok”” sloganları attıkları, Kılıçdaroğlu’nun ise mitingde darbenin parlamenter demokrasiye yapıldığını söylediği bildirilmiştir.

Sürmanşette 15 Temmuz gecesi yaşanan ilginç bir olaya yer veren Hürriyet “Darbeci Değil Börek Getirin” başlığıyla verdiği İçişleri Bakanı Efkân Ala’nın 15 Temmuz gecesi Tümgeneral Arif Çetin’in girdiği bir evde yaşadıklarını anlattı haberde, Jandarma Harekât Başkanı Arif Çetin’in Ala’ya “Harekat merkezini ele geçiririm” dediğini kendisinde “Yetkilisin” dediğini daha sonra Arif Paşa’nın Ankara’da bir eve “bacım kusura bakmayım diyerek girdiği” vatandaşın önce darbeci zannettiği ama TV’ye bağlanıp açıklama yapınca börek ve çay getirdiklerini anlattığı ifade edilmiştir. Çetin’in ayrıca “O gece emniyet ve jandarma istihbarattan hiçbir bilgi alamadık. Haberimiz olsa girişimi önlerdik” dediği aktarılmıştır.

⁶¹¹ Hürriyet gazetesi, 25 Temmuz 2016

Darbe girişimi sonrası Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanlarının darbecilerin bombaladığı Ankara Emniyeti, TBMM ve Özel Harekât Daire Başkanlığı'nı ziyaret ettiğine yer verilen “Biz Bu Lekeyi Temizleyeceğiz” başlıklı haberde, Akar'ın darbe girişimine karışan askerleri ‘terörist’ olarak tanımladığı konuşmasında şu ifadeleri kullandığı bildirilmiştir: “Asker elbisesi giymiş bazı alçakların, Silahlı Kuvvetlerimize sızmış yılanların ülkemize verdiği zarar çok büyüktü ama biz bunları temizleyeceğiz. İnşallah Allah bize bu lekeyi temizlemek için fırsat ve imkan verecek.

Hürriyet gazetesi 26 Temmuz 2016⁶¹² tarihli manşetinde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın üç siyasi parti lideriyle Külliye'de yaptığı ortak görüşmeye yer vermiş “Böyle Devam” başlığıyla verilen haberin alt başlığında “Türkiye’yi sarsan darbe girişimi sonrası üç siyasi parti liderinin katılımıyla yapılan zirvede ‘Ortak sorunlara karşı siyasi diyalog mekanizmasını etkin kullanma’ kararı çıktı” ifadelerine yer vermiştir. “Saray’da Liderlerle İlk Buluşma” başlığının altında, Kılıçdaroğlu ve Bahçeli'nin ilk kez Saray'a gitti ve Erdoğan'ın liderlere darbe karşıtı duruşlarından ötürü teşekkür ettiği bildirilmiştir. Zirve sonrası Başbakan Yıldırım'ın “Genel başkanlarla fikir birliği içerisindeyiz. Yeni Anayasa partilerin katılımıyla yapılacak. Küçük bir paketin anlayış birliği içerisinde çıkarılması için ortak zemin olduğu görüldü.” şeklindeki açıklamalarına yer verilmiştir. “Erdoğan’dan İş Birliği Çağrısı” başlığının altında, Erdoğan'ın zirvede soruşturmanın ve OHAL sürecinin titizlikle yürütülmesi için partilerden iş birliği istediği belirtilen haberde, Kılıçdaroğlu'nun “Demokraside uzlaşma önemlidir” dediği ve “yargı bağımsızlığı düzenlemesi” önerdiği, Bahçeli'nin ise “tespit edilemeyen darbecilerin varlığının suikast ve sabotaj ihtimalini canlı tuttuğunu” belirterek “OHAL hukuk içinde olmalı” vurgusunu yaptığı ifade edilmiştir.

Hürriyet gazetesi sürmanşette Genelkurmay Başkanı Akar'ın 15 Temmuz gecesi rehin alınması sırasında yaşanan gelişmelerin aktarıldığı haberi, “Genelkurmay Başkanı Akar ‘Sakin olun sıkırım’ diyen darbeci emir subayına işte böyle bağırdı” üst başlığı ve “Sık Ulan” başlığıyla okurlarına duyurmuştur. “Orgeneral Akar 6 sayfalık ifadesinde kendisini 15 Temmuz gecesi rehin alan darbecilerle aralarında geçen sert diyalogları anlattı” alt başlığında yer alan ifadelerin detaylarının “Gülen’le Görüştürebiliriz” başlığıyla verilen haberde Akar'ın, “Tümgeneral Mehmet Dişli ‘Komutanım operasyon

⁶¹² Hürriyet gazetesi, 26 Temmuz 2016

başlıyor, herkesi alacağız’ gibi şeyler söyledi. ‘Ne operasyonu sen manyak mısın diye çıktım.’ Emir subayım Yarbay Levent Türkkkan elindeki tabanca ile ‘Komutanım sakın olun, vururum, sıkarım’ diye tehdit etti. ‘Sık ulan’ diye bağırdım. Hakan Evrim (Akıncı Üs Komutanı) ‘Sizi kanaat önderimizle görüştürürüm’ dedi” şeklindeki açıklamalarına yer verilmiştir.

15 Temmuz gecesini Marmaris’te Cumhurbaşkanı’nın kaldığı otele bakın yapıp daha sonra kaçan askerin yakalandığı bilgisini “10’uncu Günde Yakalandılar” başlığıyla duyuran Hürriyet, haber metninde Aralarında “Çiğli imamı” olarak bilinen Astsubay Zekeriya Kuzu’nun da bulunduğu darbeci askerin ormanlık alanda vatandaşın ihbarıyla bitkin halde yakalandığı ve aranan asker sayısının 10’a düştüğü bilgisini vermiştir.

Hürriyet gazetesi 27 Temmuz 2016⁶¹³ tarihli manşetinde darbe girişiminde bulunan generallerin çoğunun önceki yıllarda yapılan YAŞ toplantısında terfi ettirildiğine yönelik “Gizli Darbe 2013’te” başlıklı haberin alt başlığında “Darbe girişimi sonrası tutuklanan Kara Kuvvetleri Komutanlığına mensup generallerin önemli bir bölümü 2013,2014 ve 2015 YAŞ toplantılarında terfi etti” bilgisine yer vermiştir. “25 Tuğ’dan 18’i” başlığının altında Orgeneral Necdet Özel’in Genelkurmay Başkanı olduğu dönemde terfi ettirilen 41 generalden 21’inin tutuklandığı, o dönem tuğgeneralliğe terfi ettirilen 25 kurmay albaydan 18’inin darbe girişiminden tutuklandığına dikkat çekilmiştir. “Alından Vuruldu” başlığının altında 2014 şurasında birinci sırada terfi ettirilen darbe girişiminin öncülerinden olduğu iddia edilen Tuğgeneral Semih Terzi’nin Özel Kuvvetler Karargâhı’nı bastığında kendisine karşı çıkan Astsubay Ömer Halis Demir tarafında anlından vurularak öldürüldüğü bildirmiştir. Haberde ayrıca Akar’ı iknaya çalışan Mehmet Dişli dâhil 2015’te terfi alan 22 generalin tutuklandığı aktarılmıştır.

Darbeci askerlerin ifadelerinin yer aldığı haberlere yer vermeye devam eden Hürriyet “Biri işaretledi diğeri vurdu” başlığıyla verilen haberde, darbe girişimi gecesini Ankara’da Gölbaşı Özel Harekât binasını bombalayan Pilot Yarbay Mustafa Azimetli’nin savcılıktaki ifadesinde “Saat 19.00’da Albay Ahmet Özçetin darbe yapılacağını bildirdi. Gölbaşı Özel Harekât binasında uçacağımı ve bir hareketlilik olursa müdahale etmemi

⁶¹³ Hürriyet gazetesi, 27 Temmuz 2016

söyledi. Hangardan iki helikopter çıkınca atış kararı aldım. Birinci uçak lazerle işaretleme yaptı. İkinci uçak bombaladı” dediği bildirilmiştir.

“Bankonatlardaki Şifreli Mesaj” başlığıyla verilen haberde, gözaltına alınan kişilerde ele geçirilen 1 dolarların “şifreli mesaj” olarak kullanıldığının iddia edildi belirtilmiştir. Gülen’in örgüte bağlananları ödüllendirdiği için dolarları verirken görüldüğü fotoğrafların soruşturma dosyasına girdiği bildirilen haberde, paraların seri harflerinin örgüt içindeki hiyerarşiyi gösterdiği vurgulanmıştır.

Hürriyet gazetesi 28 Temmuz 2016⁶¹⁴ tarihli manşetinde OHAL sürecinde hükümetin yayınladığı ikinci kanun hükmündeki kararnameye yer vermiş, “TSK’da Yaş Öncesi Büyük Tasfiye” üst başlığı ve “Tek İmzada 1684 Asker” başlıklı haberin alt başlığında “OHAL’in 2’nci kanun hükmünde kararnamesi dün gece yayımlandı. Fetullahçı Terör Örgütü bağlantılı ve milli güvenliğe tehdit oluşturduğu düşünülen 1684 asker YAŞ’a saatler kala TSK’dan atıldı.” ifadeleri kullanılmıştır. “149 General, 1099 Subay” başlığının altında kararnamenin detaylarına yer verilmiş, “Kara’dan 87 general, 726 subay, 256 astsubay, Deniz Kuvvetleri’nden 32 amiral, 59 subay, 63 astsubay, Havacılardan 30 general, 314 subay, 117 astsubay ihraç edildi” bilgisinin yer aldığı metinde Jandarma ve Sahil Güvenlik Komutanlığı’nın İçişleri Bakanlığı’na bağlandığı belirtilmiştir. “Kimler İhraç Listesinde” başlığının altında ise darbe girişiminde rol oynayan önemli isimler irdelenmiş, “Darbenin lideri olduğu öne sürülen Akın Öztürk, 2. Ordu Komutanlığı’ndan alınan Adem Huduti, İncirlik Komutanı Tümgeneral Bekir Ercan Van, komando tugaylarından 6’sının komutanları, ana jet üslerinden 8’inin komutanları, deniz bölge komutanları ihraç edildi” bilgisine yer verilmiştir. Yayımlanan KHK’nın detaylarına yer veren Hürriyet, “45 gazete, 3 ajans, 16 TV kapatıldı” başlığının altında, KHK ile 3 ajans, 16 televizyon, 45 gazete, 15 dergi, 29 yayınevinin kapatıldığı, Nokta dergisi, Cihan Haber Ajansı, Zaman ve Taraf Gazeteleri, Bugün TV ve Kanaltürk’ün de listede yer aldığı belirtmiştir.

Manşetin solunda yer alan “Eşim aradı: Korgeneral gözaltında” başlığıyla verilen haberde, İstanbul Moda’daki düğünde rehin alınıp Akıncı Üssü’ne götürülen Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Abidin Ünal’ın mağdur olarak ifade verdiği, Ünal’ın ifadesinde şu bilgiler verdiği bildirilmiştir: “Eşim arayıp bir korgeneralin gözaltına

⁶¹⁴ Hürriyet gazetesi, 28 Temmuz 2016

alındığını söyledi. Ankara’da vekil olarak bıraktığım Yazgılı’yı aradım. Telefonda jet seslerini duydum. Hemen Akıncı Üs komutanı Hakan Evrim’i aradım. ‘Görevi ben verdim, mecburdum. Benimde canım tehlikede sizin de’ dedi” .

Aynı haberin altında yer alan “Gazetecilere ikinci dalga” başlıklı FETÖ soruşturmasında medya operasyonunun ikinci aşamasının Zaman gazetesi eski yazar ve yöneticilerine yöneldiği belirtilen haberde, 47 kişilik listede adı geçen Şahin Alpay ve Nuriye Akman’la birlikte 12 kişinin gözaltına alındığı, gözaltına alınanlar arasında Hürriyet gazetesi muhabiri Arda Akın’ında olduğu bildirilmiştir.

Hürriyet gazetesi 29 Temmuz 2016⁶¹⁵ tarihli manşetinde Yüksek Askeri Şura toplantısından çıkan kararlara yer vermiş, “Akar’la Devam” aşlığıyla verilen haberin alt başlığında “1968 askerinin TSK’dan ihracından saatler sonra toplana Yüksek Askeri Şura’nın tek sürprizi Deniz Kuvvetleri Komutanı Bostanoğlu’nun görev süresinin uzatılması oldu. Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın dün gece imzaladığı kararlarla TSK’nın üst komuta kademesi aynen görevde kaldı.” ifadelerini kullanmıştır.

“İkisi de Saraya Bağlansın” başlığıyla manşetin sağında verilen haberde, “Kuvvet Komutanları da MSB’ye” alt başlığının metninde, Cumhurbaşkanı’nın Saray’da kabul ettiği Meclis Başkanlık Divanı üyelerine “Genelkurmay ve MİT’in Cumhurbaşkanlığına bağlanmasını istiyoruz. Bu teklifi muhalefete götüreceğiz” dediği belirtilen Erdoğan’ın, yeni sisteme geçişin şart olduğu ve Kuvvet Komutanlıklarının da Milli Savunma Bakanlığı’na bağlanması gerektiğini vurguladığı bildirilmiştir.

Hürriyet gazetesi 30 Temmuz 2016⁶¹⁶ tarihli manşetinde 15 Temmuz darbe girişiminin ardından Avrupa’nın tepkisini İngiltere’nin Türkiye Büyükelçisi Richard Moore’nin açıklamaları üzerinden değerlendirmiştir. “Batı’dan İlk Ses” başlığıyla verilen haberin alt başlığında “Hürriyete konuşan İngiltere Büyükelçisi Richard Moore, 15 Temmuz için “Darbe girişiminde Gülençilerin yer aldığına ilişkin açıklamaları kabul etmekte zorluk yaşamıyorum” dedi.” ifadesini kullanmıştır. “Bakınca Görülüyor” başlığının altında Moore’nin ortaya çıkan deliller ve ifadelerin kendisine inandırıcı geldiğini, Gülen’in yasadışı faaliyetleri konusunda talep gelmesi halinde “Türkiye ile ciddi işbirliği yapmaya hazırız” dediği vurgulanmıştır. “Darbenin Kırılma Anı” başlığının

⁶¹⁵ Hürriyet gazetesi, 29 Temmuz 2016

⁶¹⁶ Hürriyet gazetesi, 30 Temmuz 2016

altında ise, Moore'nin darbe gecesini kendisine en büyük etkiyi bırakan olayın Cumhurbaşkanı'nın CNN Türk kanalına görüntülü bağlanarak yaptığı çağrı sonrası insanları sokaklara dökülmesi ve can vermesi olduğunu ve bunun Türk demokrasisinin rüştünü ispat ettiği anlamına geldiğini söylediği belirtilmiştir.

Manşet haberle yan yana verilen "ABD'li Komutana Haddini Bil" başlığıyla verilen haberde ABD Merkez Kuvvetler Komutanı General Votel ve ABD Ulusal İstihbarat Direktörü Clapper'in "İrtibat halinde olduğumuz üst düzey komuta kademesinde olanlar içeri alınıyor" şeklindeki açıklamalarına tepki gösterdiği ve "Bunun kararını vermek senin haddine mi? Sen kimsin? Haddini bileceksin. Kendini bileceksin. Zaten darbeci senin ülkende, besliyorsunuz. Milletim bu tezgahın içinde, arkasında olanları biliyor. Üst aklın kimler olduğunu biliyor. Bu açıklamalarla kendinizi açığa çıkarıyorsunuz" dediği bildirilmiştir.

Manşetin altında yer alan "Marmaris'teki İhanet Gecesi" başlıklı haberde 15 Temmuz gecesi Cumhurbaşkanı'na yönelik saldırıyı yönettiği iddia edilen Tuğgeneral Sönmezateş'in ifadelerine yer verilmiştir. Sönmezateş'in ifadesinde, görevinin Cumhurbaşkanı'nı alıp Akıncı Üssü'ne götürmek olduğu, yarım saatlik gecikme nedeniyle görevi tamamlayamadıklarını söylediği ve "Direnen olursa belden aşağıya ateş ederek etkisiz hale getirecektik" dediği vurgulanmıştır.

Hürriyet gazetesi 31 Temmuz 2016⁶¹⁷ tarihli manşetinde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın şahsına yönelik hakaretlere yönelik açtığı davaları geri çekmesine yer vermiş, "Davaları Çekme Kararı" üst başlığı ve "Yeni Bir Başlangıç" başlığıyla verilen haberin alt başlığında "Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın "Bir milat olarak bir defaya mahsus şahsıma ait tüm davaları geri çekiyorum" sözleri 1500 dava ve birçok soruşturmayı etkileyecek." ifadelerini kullanmıştır. "104 Fezleke Düşecek" başlığının altında Erdoğan'ın açıklamaları sonrası Adalet Bakanı Bozdağ'ın savcılıklardan gelecek soruşturma taleplerine izin vermeyeceği bu durumda 52 milletvekili için Cumhurbaşkanı'na hakareten açılan 104 fezlekenin düşmesi anlamına geleceğine dikkat çekmiştir. "Sosyal Medyaya da Af" başlığının altında Cumhurbaşkanı'nın avukatlarının gazeteci ve sosyal medya kullanıcılarına yönelik açtığı davaların çekilmesi halinde düşeceği, savcılıktaki soruşturmaların sona ereceği fakat savcılığın resen açtığı soruşturmalar ve davaların süreceği bildirilmiştir. "Şık bir hareket" başlığının altında ise CHP lideri

⁶¹⁷ Hürriyet gazetesi, 31 Temmuz 2016

Kılıçdaroğlu'nun Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın davaları geri çekmesine “Şık bir hareket” olarak nitelediği ve “Ancak affettim demek doğru değil” dediği bildirilmiştir.

Sürmanşette yer alan “O Haki Cübbe Darbe Emri Mi” başlığıyla verilen haberin alt başlığında “Wall Street Journal, Gülen'in darbe öncesi giydiği haki cübbenin ‘şifre’ olabileceğini yazdı. Cemaatçi bir astsubayın ifadeleri de Gülen'in '14. âlim' olarak görüldüğünü ortaya koydu.” değerlendirmesinde bulunmuştur. “Wall Street Journal'in Analizi” başlığının altında, Wall Street Journal'in Türk ve ABD istihbarat kaynaklarına dayandırarak geniş bir analiz yayınladığı bu analizde ilginç bir iddiaya yer verdiği belirtilmiştir. İddiaya göre, Gülen'in 21 Mart 2016'da YouTube'de yayınlanan videosunda haki renkli farklı bir cübbe giymesi MİT'in dikkatini çektiği fakat müritlerine ne mesaj verdiğinin çözülemediği bilgisine yer vermiştir.

Manşet haberin altında darbe girişimi sırasında darbeciler tarafından kandırılarak sokağa çıkarılan askeri öğrenciler gündeme getirilerek “Kuleli Öğrencileri Sebest” üst başlığı ve “Bu Çocukları Bile Kullandılar” başlığıyla verilen haberin alt başlığında “Darbe gecesini ‘Okulda tören var’ denilerek Çengelköy ve Boğaziçi Köprüsü’ne götürülen 62 Kuleli Askeri Lise öğrencisi serbest bırakıldı.” bilgisine yer verilmiştir. Haber metninde aralarında askeri lise öğrencilerinin de bulunduğu 989 askerden 758'inin tahliye edildiği, öğrencilerin günlerdir bekleyen ailelerine kavuştuğu belirtilmiştir.

Hürriyet gazetesi 1 Ağustos 2016⁶¹⁸ tarihli manşetinde OHAL kapsamında yayınlanan yeni kanun hükmünde kararnameye yer vermiş, “Askeri Düzen Sil Baştan” başlığıyla verilen haberin alt başlığında, “Dün sabah yürürlüğe giren 91 sayfalık Kanun Hükmünde Kararname, askeri eğitim sistemi ve emir komuta zinciriyle ilgili çok büyük değişiklikler içeriyor.” ifadelerine yer verilmiştir. Haberin alt paragrafında “YAŞ'ta Söz Sivillerin” başlığının altında kara, deniz ve hava kuvvetleri komutanlıklarının Milli Savunma Bakanlığı'na bağlandığı, Cumhurbaşkanı ve Başbakan'ın kuvvet komutanları ve bağlı kişilere doğrudan emir verebileceği, bu emirlerin onay alınmaksızın doğrudan yerine getirileceği, başbakan yardımcıları, adalet, dışişleri ve içişleri bakanlarının da YAŞ üyesi olduğu bilgisine yer verilmiştir. “Mezunlara Subaylık Yolu” başlıklı paragrafta ise, Erdoğan ve Akar'ın yaverlerinin de aralarında bulunduğu 1389 askeri

⁶¹⁸ Hürriyet gazetesi, 1 Ağustos 2016

personelin daha ihraç edildiği, GATA ve askeri hastanelerin Sağlık Bakanlığı'na devredildiği bildirilmiştir. “Doğrudan Emir Verme Demokraside Son Nokta” başlığı ile verilen haberde Başbakan Yıldırım'ın yeni KHK ile ilgili demeçlerine yer verilmiş, Yıldırım'ın “Cumhurbaşkanı'nın bir askere doğrudan emir verebilecek olması demokratikleşmede son noktadır.” dediği ifade edilmiştir. Muhalefetin yeni KHK ile ilgili görüşüne de yer veren Hürriyet, “Devletin Yeniden İnşa Yeri Parlamento'dur” başlığının altında CHP lideri Kılıçdaroğlu'nun “Üç dört kişinin kimseye danışmadan devleti yeniden yapılandırması kabul edilemez” dediği ve OHAL'i aşan kararlar alındığını vurgulayarak, KHK'ları eleştirdiği belirtilmiştir.

Hürriyet gazetesi 2 Ağustos 2016⁶¹⁹ tarihli manşetini darbe girişimi sonrası dile getirilen ‘istihbarat zafiyeti’ tartışmalarına ayırmış, “MİT'te Yeni Model” başlığıyla verdiği haberin alt başlığında “Darbe girişimde ‘istihbarat ihmali’ tartışmaları sürerken, hükümet bu konuda kritik bir adım atarak iç ve dış istihbaratı ikiye ayıracak yeni bir çalışma başlatıyor” ifadelerini kullanmıştır. “Dış İstihbarat MİT'te” başlığının altında, Hükümet Sözcüsü Kurtulmuş'un yaptığı “İstihbarat birimlerinin yeniden yapılandırılması gündemde” açıklamasının detaylarına ulaşıldığını ve ABD ve İngiltere örneklerinde olduğu gibi MİT'in Cumhurbaşkanı'na bağlanarak dış istihbarata yönlendirileceği bildirmiştir. İç istihbaratın ise şehir merkezlerinde polise, kırsalda ise jandarmaya bırakılacağı, iç ve dış istihbaratın Cumhurbaşkanlığı bünyesinde “İstihbaratın koordinasyonu” birimi oluşturularak burada analizin yapılacağı belirtilmiştir.

Manşette yer alan bir diğer haberde ise “Başbakan muhalefet liderleriyle buluştu” üst başlığı ve “Belediye Araçları TSK'yı rencide ediyor” başlığı altında Başbakan Yıldırım ve CHP lideri Kılıçdaroğlu'nun buluşmasına yer verilmiştir. Haberinin alt başlığında “Kılıçdaroğlu Yıldırım'a kışlaların önündeki belediye araçlarının TSK mensuplarını rencide ettiğini, bir an önce çekilmesi gerektiğini söyledi.” şeklindeki ifadesine yer verilmiştir. Ayrıca Kılıçdaroğlu'nun KHK eleştirisine Başbakan Yıldırım'ın “Darbe riski hala geçmedi. Biz bu riskli ortamı tamamen ortadan kaldırmak için çalışıyoruz. O yüzden bu adımları atıyoruz. Zamana karşı yarışıyoruz.” dediği bildirilmiştir.

⁶¹⁹ Hürriyet gazetesi, 2 Ağustos 2016

Sürmanşette darbe girişimi sonrası kaçan firari askerlerin yakalanmasını “Yüzerek Yunanistan’a kaçmak istiyorduk” başlığıyla veren Hürriyet, haberin alt başlığında “Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın Marmaris’te kaldığı otele saldırdıktan sonra kaçan askerlerden 9’u önceki gece, 2’si dün Şirinköy’de yakalandı.” bilgisi verilene yer verilmiştir. Askerlerin ifadelerinde “Amacımız denizden yüzerek Yunanistan’a geçmektir” dediği aktarılmıştır.

Hürriyet gazetesi 3 Ağustos 2016⁶²⁰ tarihli manşetinde FETÖ’nün kumpas davalarında mağdur olan TSK personeline yönelik hükümet kanadından yapılan açıklamalara yer vermiş “Tatar’a da İade-i İtibar” başlığıyla verilen haberin alt başlığında “Milli Savunma Bakanı Fikri Işık’ın kumpas davaları nedeniyle mağdur olan TSK personeliyle ilgili ‘iade-i itibar’ yapılacağı yönündeki açıklamasının detayları belli oldu” ifadelerine yer verilmiştir. Haberde, kumpas davalarında mağdur edilen TSK personelinden emekliye ayrılanların haklarının iade edileceği, iade-i itibar yasasının çıkarılarak, davalar sırasında ölenlerin şehit sayılacağı ve ailelerinde şehit haklarından yararlanacağı bildirilmiştir.

Manşet haberin yanında “Kaset için 89 kişiye gözaltı” başlığıyla verilen haberde, Ankara’da Deniz Baykal ve bazı MHP’lilere yönelik kaset komplosu kuran çoğu eski istihbarat polisleri olmak üzere 34 kişi, suça yardım eden çilingir ve marangoz olmak üzere 36 kişinin gözaltına alındığı bildirilmiştir.

Sürmanşette Başbakan Yıldırım’ın televizyon programında yaptığı mülakata yer verilen haber “Fidan Cevap Veremedi” başlığıyla duyurulmuştur. Haberın alt başlığında “Başbakan Binali Yıldırım, darbe girişiminin neden haber verilmediğini sorduğu MİT Başkanı Hakan Fidan’ın kendisine cevap veremediğini söyledi” ifadelerine yer verilmiştir. Yıldırım’ın ayrıca istihbaratta dağınıklık olduğunu, yeni yapılanmayla koordinasyonsuzluğu ortadan kaldıracaklarını söylediği, TSK’da yapılan değişikliklere yapılan eleştire yönelik “Eleştirileri saygıyla karşılıyoruz. Düzeltmeler yapılabilir. Allah emri değil. Nihayetinde bir kanundur. Uygulamada eksik yanlış varsa bu değerlendirmeleri dikkate alırız.” dediği vurgulanmıştır.

⁶²⁰ Hürriyet gazetesi, 3 Ağustos 2016

Erdoğan'ın darbe girişimine karşı sessiz kalan batılı liderlere sitem ettiği “Batı darbelerin yanında yer alıyor” başlığıyla verilen haberde, Erdoğan'ın Batı'nın terör'e destek verdiğini ve darbelerin yanında yer aldığını vurguladığı, Erdoğan'ın “Darbe girişimi ve sonrasında da dostlarımızdan beklediğimiz desteği alamadığımızı da açıkça söylemek zorundayım” şeklindeki sitemine yer verilmiştir.

Hürriyet gazetesi 4 Ağustos 2016⁶²¹ tarihli manşetinde ‘kaset komplosu’ olarak bilinen eski CHP lideri Baykal ve MHP’li yöneticilerin gizli görüntülerinin servis edilmesi olayını irdelemiştir. “Bir C Şube Yapımı” başlığıyla verilen haberin alt başlığında “Deniz Baykal ve MHP’li vekillere 2011’deki kaset tuzağının İstihbarat Dairesi C Şubesi’nde planlandığı, kameraların televizyonlara, saksılara ve elbise dolaplarına yerleştirildiği tespit edildi” ifadelerine yer verilmiştir. Haberin “Liste İmamdan Geldi” başlıklı paragrafında Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı’nda yürütülen soruşturma dosyasından edinilen bilgilere göre, kaset operasyonunun FETÖ’nün “emniyet imamı Kozanlı Ömer” lakaplı kişinin kayda alınacak siyasilerin listesini Emniyet İstihbarat’a teslim etmesiyle başladığı ve çalışmayı ‘Dink Davası’ndan tutuklu Emniyet Müdürü Ali Fuat Yılmaz’ın kurup yönettiği C Şubesi’nin yürüttüğü bildirilmiştir.

Manşetin altında yer alan “Rabbim de Milletim de Bizi Affetsin” başlığıyla verilen haberde, Cumhurbaşkanı’nın Genelkurmay’ı ziyaret ettiği daha sonra katıldığı Din Şurası’nda Erdoğan’ın FETÖ’nün gerçek yüzünü çok daha önceden ortaya dökememiş olmanın üzüntüsü içinde olduğunu söylediği ve “Bundan dolayı hem rabbimize hem de milletimize verecek hesabımız olduğunu biliyorum. Rabbim de milletim de bizi affetsin.” dediği vurgulanmıştır.

Hürriyet gazetesi 5 Ağustos 2016⁶²² tarihli manşetinde darbe girişimi soruşturması kapsamında eski İstanbul Valisi’nin tutuklanmasına yer vermiş, “İstanbul Ondan Sorulurdu” başlığı ve “Şimdi FETÖ’den Tutuklandı” üst başlığıyla verilen haberin alt başlığında “Eski İstanbul Valisi Hüseyin Avni Mutlu 9 gün süren gözaltının ardından dün 6 saat ifade verdi ve çıkarıldığı mahkemede terörden tutuklandı.” ifadesini kullanmıştır. Haberin “Suçlamalar Çok Ağır” başlıklı paragrafında Mutlu’nun 2010 ve 2014 yılları arasında İstanbul’un en büyük mülki amiri olduğu dönemde kendisine bağlı

⁶²¹ Hürriyet gazetesi, 4 Ağustos 2016

⁶²² Hürriyet gazetesi, 5 Ağustos 2016

olan emniyetin nezaretinde 9 gün gözaltında bulunduğu, Mutlu'nun çıkarıldığı mahkemede “Fetullahçı Terör Örgütü üyeliği, anayasal düzeni ve hükümeti silah zoruyla ortadan kaldırmaya teşebbüs etmek” suçlarından savcıya 6 saat ifade verdiği bildirilmiştir.

Hürriyet'in “Gece Miting Diplomasisi” başlığıyla manşeti paylaştığı haberin alt başlığında “Darbe girişiminin ardından ‘demokrasi için güç birliği’ oluşturmaya çalışan iktidar ile muhalefet arasında ilginç telefon trafiği yaşandı.” şeklinde bildirilen haberde, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın çağrısıyla yapılacak olan Yenikapı'daki mitinge muhalefette katılımı sağlamak için Başbakan Yıldırım'ın devreye girdiği ve Kılıçdaroğlu'na “Ben İzmir'e geleyim siz de İstanbul Yenikapı'ya” dediği belirtilmiştir. Bu haberin hemen üstünde “Birlik Olmaya Geldik” başlığıyla CHP'nin İzmir'de düzenlediği mitinge yer verilmiştir. Haberde Taksim'den sonra CHP'nin ikinci mitingini İzmir Gündoğdu Meydanı'nda yaptığı, Kılıçdaroğlu'nun Taksim'de okudu 10 maddelik manifestoyu burada da tekrar ettiği bilgisi paylaşılmıştır.

Darbe girişimin ardından sosyal medya da yeni darbe olacağı söylentilerine karşı Cumhurbaşkanı'nın açıklamalarına yer verilmiş, “14 Ağustos' mesajlarına Sert Yanıt” başlığı ile verilen haberde, Erdoğan'ın yeni darbe söylentilerine karşı çok sert konuştuğu, “Yaşananlardan ders almadıkları gibi milleti tehdit etmeye çalışıyorlar. Şimdi de '14 Ağustos'u bekleyin diyorlar. Milletimiz onların boyunun ölçüsünü aldı, ölçtük, boyları ne kadar belli” dediği bildirilmiştir.

Hürriyet gazetesi 6 Ağustos 2016⁶²³ tarihli manşetinde Cumhurbaşkanı'nın çağrısıyla Yenikapı'da yapılacak olan mitinge muhalefetin katılımına yer vermiş, “Mitinge Gideceğini Bu Sözlerle Açıkladı” üst başlığı ve “Uzlaşma İçin Oradayız” başlığıyla verilen haberin alt başlığında “Parti tabanından gelen sese kulak veren CHP lideri Kılıçdaroğlu, Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Başbakan Yıldırım'ın ısrarla davet ettiği Yenikapı mitingine katılma kararı aldı” bilgisine yer verilmiştir. “Bu Bir Ülke Meselesi” başlıklı paragrafın altında Kılıçdaroğlu'nun partisinin MKYK'sını topladığı tek tek görüş aldığı ve MKYK'nın ve teşkilatında mitinge gidilmesine olumlu baktığı ve Kılıçdaroğlu'nun “Sosyal demokrat bir parti olarak, ülkemizde uzlaşma kültürünün yerleşmesine öncülük yapmalıyız. O nedenle mitinge katılmayı uygun görüyorum”

⁶²³ Hürriyet gazetesi, 6 Ağustos 2016

dediği bildirilmiştir. “CHP’nin Şartları Var” başlıklı paragrafta CHP yönetiminin “Meydanda parti bayrağı olmasın, dev Atatürk posteri asılsın, Dombra çalmasın, herkes eşit sürede konuşsun” şeklinde bazı ön şartlar belirlediği, Kılıçdaroğlu’nun Yıldırım’ı arayarak hem mitinge geleceğini hem de partisinin şartlarını iletmediği belirtilmiştir. Ayrıca 11. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün de Kılıçdaroğlu’nu arayarak “Mitinge gidin” ricasında bulunduğu ifade edilmiştir.

Manşetin yanında yer alan “Akar’ın ifadesi güçlü tanıklık” başıyla verilen ABD Büyükelçisi’nin açıklamalarına yer verilen haberin alt başlığında “ABD Büyükelçisi John Bass, “Kişisel olarak darbe girişiminin arkasında Fetullah Gülen’in olduğuna ikna oldunuz mu?” sorusuna ilginç yanıt verdi.” ifadelerinin yer aldığı haberde, Bass’ın “Genelkurmay Başkanı Akar’ın o geceye dair ifadesini güçlü tanıklık olarak görüyorum.” dediği bildirilmiştir.

Darbe girişimi sonrası FETÖ ile ilgili alınan kararlara yönelik “O Kitaplar Hurdaya” başlığıyla verilen haberde, Kültür Bakanlığı’nın 1130 halk kütüphanesinde bulunan KHK ile kapatılan ve Gülen’in kitaplarını da yayımlayan 29 yayınevine ait kitapları kaldırma kararı aldığı bildirilmiştir. Yayınlanan genelgede kitapların raftan toplatılması ve depoya kaldırılmasının istendiği daha sonra sistemden silinerek geri dönüşüm için hurdaya verileceği belirtilmiştir.

Hürriyet gazetesi 7 Ağustos 2016⁶²⁴ tarihli manşetinde Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın darbe girişimi sonrasında FETÖ ile mücadele konusundaki değerlendirmelerine yer verilmiştir. “Bu İşin Bittiğine İnanmıyorum” başlığıyla verilen haberin alt başlığında “Cumhurbaşkanı Erdoğan, darbe girişiminin boşa çıkarılmasına rağmen sorunun sürdüğünü, “Bu işin bittiğine şu anda tabii inanmıyorum. Atacağımız adımlar var. Rehavete kapılmayacağız” sözleriyle anlattı.” ifadelerine yer vermiştir. Erdoğan’ın konuşmasında İstanbul’a indikten sonra F16’ların havada hala uçuş yaptığını ve hemen kriz masası kurup süreci yönettiğini söylediği bildirilmiştir. Darbe girişimi sırasında medyanın sergilediği tavrı da takdir eden Erdoğan’ın “Medya konusundaki eleştirel yaklaşımım hepimizin malumudur. Fakat bu defa medyamız gerçekten sağlam ve kararlı bir duruş sergiledi. Bu olumlu tavrı takdir etmek, hm size hem de kamuoyuna ifade

⁶²⁴ Hürriyet gazetesi, 7 Ağustos 2016

etmek, boynumun borcudur diye düşünüyorum. Medya mensuplarının kahir ekseriyeti rüştünü ispat etmiştir.” şeklindeki sözlerine yer verilmiştir.

Cumhurbaşkanı'nın çağrısıyla gerçekleşecek olan Yenikapı mitingine de manşette yer veren Hürriyet, “Haydi Yeni Kapı Mitingi'ne” üst başlığı ve “Büyük Buluşma” başıyla okurlarını mitinge davet etmiştir. Haberin alt başlığında “15 Temmuz darbe girişimi sonrasında Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan'ın çağrısıyla başlayan ‘Demokrasi nöbetleri’, bugün İstanbul Yenikapı’da saat 17.00’da başlayacak ‘Demokrasi ve Şehitler Mitingi’ ile taçlanacak.” ifadesini kullanan gazete, “Böylesi İlk Kez Olacak” başlığının altında mitinge Başbakan Yıldırım'ın, CHP lideri Kılıçdaroğlu'nun, MHP lideri Bahçeli'nin, 11. Cumhurbaşkanı Gül'ün, Genelkurmay Başkanı Akar'la birlikte bütün kuvvet ve bazı ordu komutanlarının da katılacağını bildirmiştir.

Sürmanşette ‘WikiLeaks’ isimli bir internet sitesinde ABD'nin “Gülen Cemaati” ile ilgili gizli yazışmalarının yayınlanmasına ilişkin yapılan haber, “Amerika gizli belgelerinde Gülen” başlığı ve “WikiLeaks'ten sızdırılan konsolosluk yazışmalarına göre ABD, Gülen Cemaati'ni 200'ten itibaren yakın takibe almış” alt başlığı ile okurlara duyurulmuştur. Belgelerde, örgütün özellikle dışişleri ve istihbarat tarafından cesaretlendirildiği, Türk ordusunun Gülen'i “İslamcı bir tehdit” olarak tanımladığı ve devlete karşı güncel bir tehdit oluşturmadığı bilgisinin yer aldığı belirtilmiştir. Haberde cemaatin müritlerinin devletin yargı, polis teşkilatı, Sayıştay gibi kurumlarına sızdığını Ak Parti içinde de bir gedik açtıklarını, son dönemde Erdoğan'la aralarına mesafe koyduklarının yazdığı bildirmiştir. Belgelerde ayrıca ABD yetkililerinin Gülen konusunda Türkiye’de laiklerle aynı endişeyi taşıdıklarını belirttiklerine dikkat çekilmiştir.

Hürriyet gazetesi 8 Ağustos 2016⁶²⁵ tarihli sayısında tam sayfa Yenikapı’da yapılan mitinge yer vermiş, “Milyonlar Dünyaya ‘Demokrasi’ Diye Haykırdı” üst başlığı ve “Benim Güzel Ülkem” başlığıyla yer alan haberin alt başlığında Yenikapı mitingini “Yenikapı’da Cumhuriyet tarihinin en büyük mitingi” olarak duyurmuştur. “Tüm Türkiye dün miting alanına döndü. Farklı görüşlerden milyonlarca vatandaş, Cumhurbaşkanı Erdoğan ve üç siyasi liderin kürsüye çıktığı başta Yenikapı olmak üzere 81 ilde bayraklarla meydanları doldurup el ele verdi.” ifadeleriyle mitingi değerlendiren

⁶²⁵ Hürriyet gazetesi, 8 Ağustos 2016

Hürriyet, darbe girişimden 23 gün sonra Türkiye Cumhuriyeti topraklarının, tarihin en büyük mitingine sahne olduğunu, siyasetçilerin, sanatçıların, sporcuların, işadamlarının, komutanların, farklı din temsilcilerinin ve vatandaşların Yenikapı’da buluştuğunu bildirmiştir. Atatürk ve Erdoğan’ın dev posterlerinin asıldığı belirtilen mitingde, Türk bayraklarının dışında hiçbir bayrağın açılmadığı, Cumhurbaşkanı, siyasi parti liderleri ve Org. Akar’ın da konuşma yaptığına yer verilmiştir.

Liderlerin konuşmalarını “Meydan Mesajları” üst başlığı altında veren Hürriyet Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın “Hep birlikte Türkiye olacağız”, Başbakan Yıldırım’ın “Size söz Gülen Türkiye’ye gelecek”, Kılıçdaroğlu’nun “Camiye kışlaya siyaset girmesin”, Bahçeli’nin “Hep birlikte kökünü kazıyalım” şeklindeki ifadelerine yer verirken Org. Akar’ın konuşması ise “Asker selamı ile demokrasi mesajı” başlığı ile birinci sayfadan vermiştir.

Hürriyet gazetesi 9 Ağustos 2016⁶²⁶ tarihli manşetinde 15 Temmuz sonrası ilk kez farklı bir haberle, Türkiye ile Rusya arasındaki kriz sonrası Erdoğan ve Putin’in görüşmesini sağlayan mektup trafiğine yer vermiştir. “Rusya ile krizi bitiren gecenin öyküsü” üst başlığı ve “03.00 Mektup Operasyonu” başlığıyla verilen haberin alt başlığında “Türkiye-Rusya krizini bitiren süreçte Org Akar, Cavit Çağlar, Nazarbayev, İbrahim Kalın gibi isimler rol oynadı. En kritik an ise mektubun 24 Haziran’da saat 03.00’te havalanan özel uçakla Putin’e ulaştırılmasıydı.” bilgisine yer vermiştir.

Sürmanşette Yenikapı’da yapılan mitingün dünya basınındaki yankısına yer veren Hürriyet “O meydan fevkalade” başlığıyla verilen haberin alt başlığında “Dünya basını farklı siyasi görüşlerden milyonlarca kişinin bir araya gelip ‘demokrasi’ mesajı verdiği Yenikapı mitingini alkışladı” değerlendirmesinde bulunmuştur.

Hürriyet gazetesi 10 Ağustos 2016⁶²⁷ tarihli manşetinde Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Rusya Devlet Başkanı Putin’in buluşmasına “Yeni Bir Dönem” başlığı ile yer vermiş, haberin alt başlığında ise “Uçak krizinden 8 ay sonra buluşan Cumhurbaşkanı Erdoğan ile Rusya Lideri Vladimir Putin, kopma noktasına gelen ilişkileri eski haline getirmek için uzlaştı. Öncelikli adımlar ticaret, turizm ve enerjide atılacak” ifadesini kullanmıştır. Yapılan görüşmelerde, ticaretten vizeye, uçuşlardan ekonomiye 12 maddelik bir plan

⁶²⁶ Hürriyet gazetesi, 9 Ağustos 2016

⁶²⁷ Hürriyet gazetesi, 10 Ağustos 2016

üzerinde anlaşıldığı ve Putin'in sorunların haftalar içinde çözülebileceğini vurguladığı bildirilmiştir. Düşürülen Rus uçağına ilişkin Erdoğan'ın "Rusya ile aramızı kimin bozmak istediğı 15 Temmuz darbe girişimiyle daha iyi anlaşılmıştır. Rus uçağına vuranlarda FETÖ terör örgütü yandaşları. O pilotlar yakalandı sorgulama devam ediyor." dediğı aktarılmıştır.

Manşetin altında "Yenikapı mutabakat zeminini gözümüz gibi koruyacağız" başlığıyla verilen haberde, Başbakan Yıldırım'ın "Bu uzlaşma zeminini bundan böyle özenle koruyacağız. Türkiye eşsiz bir toplumsal mutabakata varmıştır. Bu mutabakat zeminini gözümüz gibi koruyacağız" mesajını verdiğı ifade edilmiştir.

Hürriyet gazetesi 11 Ağustos 2016⁶²⁸ tarihli manşetinde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Rusya dönüşü uçakta gazetecilerle yaptığı açıklamalara yer verilmiş, "4 Numaranın Sırrı" başlığıyla verilen haberin alt başlığında, "Cumhurbaşkanı Erdoğan, geçmişte Ankara'da ikamet ettiğı apartmanın 4 No'lu dairesinde oturan gazeteci Erdal Şen'in FETÖ'den tutuklanmasına dikkat çekip "Bunlar karakersiz" dedi." ifadesini kullanmıştır. Gazeteci Erdal Şen'in cemaatin Hava Kuvvetleri imamı olan Adil Öksüz'ün kaçırılmasına yardım ettiğı gerekçesiyle tutuklandığı, Şen'in yıllarca Erdoğan'ın Başbakanlığı süresince ailesiyle ikamet ettiğı apartmanda oturduğu bilgisine yer verilmiştir. Erdoğan'ın Şen hakkında "İsmi Adil olan şahsı kaçırın gazeteci bizim apartmandaymış. Komşumuzmuş yani. Görünürde bize saygıda kusur etmezdi. Bunu da herkese söylerdi. Şimdi Adil denen şahsı kaçırın o. Bunların hepsi karakersiz." açıklamasını yaptığı belirtilmiştir.

"Operasyon Günlüğü" üst başlığıyla verilen yurt çapındaki FETÖ ve darbe girişimi soruşturmaları kapsamında gözaltı ve tutuklamalara ilişkin verilen habere yer verilmiştir. "Habervaktim'ci Baykal kasedi için gözaltında" başlıklı haberde, Baykal kasedini ilk yayınlayan Habervaktim sitesinin sahibi daha sonra Vahdet gazetesini kuran Yener Dözmez'in gözaltına alındığı ve Türkiye çapında adliye memuru, il başkanı belediye bürokratı, emniyet müdürü, polis, asker, rektör ve pek çok kişinin örgüt üyeliğinden gözaltına alındığı bildirilmiştir.

⁶²⁸ Hürriyet gazetesi, 11 Ağustos 2016

Hürriyet gazetesi 12 Ağustos 2016⁶²⁹ tarihli manşetinde 15 Temmuz darbe girişimiyle ilgili olarak eski Genelkurmay Başkanı Necdet Özel’le yapılan röportaja yer vermiş, “Hepimiz Özür Dilemeliyiz” başlığıyla verilen haberin alt başlığında Özel’in açıklamalarına “TSK’daki cemaatçi örgütlenmeye göz yummakla eleştirilen eski Genelkurmay Başkanı Necdet Özel, darbe girişimi için “Millet hepimizi affetsin. Asker-sivil sorumluluk makamındaki herkes millettten özür dilemeli” dedi.” şeklinde yer verilmiştir. Haberde, darbe girişimini ilk olarak akrabasından duyduğunu söyleyen Özel’in bu güne kadar basın karşısında çok konuşmamasının sebebinin babasının “siyasetçi, işadamı ve gazetecilerden uzak dur” nasihatine uymasından dolayı olduğu belirtilmiştir. “Sayın Cumhurbaşkanı ve ben özür diledim ama yetmez, herkes dilemeli” diyen Özel’in TSK’daki bu yapılanmadan “hepimizin sorumluluğu var” dediği bildirilmiştir. Balyoz ve Ergenekon davalarında silah arkadaşları için üzüldüğünü ve vicdanının sızladığı belirtilen Özel’in darbe gecesi de 2. Ordu Komutanı Ümit Dündar’ı arayarak ekrana çıkmasını söylediği bilgisine yer verilmiştir.

Hürriyet gazetesi 13 Ağustos 2016⁶³⁰ tarihli manşetinde FETÖ soruşturmasına yer vermiş, “200 Milyonluk Servetine El Konuldu” başlığıyla eski futbolcu ve Ak Parti milletvekili Hakan Şükür ve babasının mal varlığına el konulduğu haberin alt başlığında “FETÖ soruşturması çerçevesinde haklarında gözaltı kararı çıkarılan eski milli futbolcu ve Ak Parti Milletvekili Hakan Şükür ile babası Selmet Şükür’ün tüm mal varlığına el konuldu.” şeklinde yer almıştır. “Gerekçe Teröre Destek” başlıklı paragrafta bir süre önce ABD’ye yerleşen Hakan Şükür ve babasına ait evlerde arama yapıldığı, Selmet Şükür’ün Adapazarı’nda gözaltına alındığı bildirilmiştir. Sakarya Cumhuriyet Başsavcılığı’nın “Teröre destek sağlıyor” tespiti üzerine Nöbetçi Sulh Ceza Hakimliği’nin ikisi ismin 200 milyon liralık servetine el koyduğu bilgisine yer verilmiştir. Hakan Şükür ve babasının çok sayıda gayrimenkul sahibi olduğuna dikkat çekilen haberde Şükür ve babasına ait bütün gayrimenkul ve paralara el konulduğu belirtilmiştir.

Baş sayfanın sol altında yer alan “Darbecilerin Üssü Hayalet Şehir Gibi” başlığıyla verilen haberde, 15 Temmuz gecesi darbecilerin merkez olarak kullandığı ve ‘demokrasi Parkı’ yapılmasına karar verilen Akıncı Üssü’ne ait görüntülere yer

⁶²⁹ Hürriyet gazetesi, 12 Ağustos 2016

⁶³⁰ Hürriyet gazetesi, 13 Ağustos 2016

verilmiştir. Haberde, Akıncı Üssü'nün pistinin darbe girişimin sırasında bombalandığı ve büyük çukurlar açıldığı, hasarlı helikopterlerin hangarlara çekildiği, F16'lar'ın çevresinde tankların görüldüğüne dikkat çekilmiş, üsteki savcıların hala o gece ile incelemelerini sürdürdüğü vurgulanmıştır.

Hürriyet gazetesi 14 Ağustos 2016⁶³¹ tarihli manşetinde Meclis'te hazırlanan özelleştirme tasarısına yer vermiş, "Özelleştirmeye 100 Özel Kurum" başlığıyla verilen haberin alt başlığında, "TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu'nda önceki gece kabul edilen tasarıyla özel bütçeli kuruluşlara özelleştirme yolu açıldı. Özelleştirme İdaresi 100 kurumun varlıklarını devralabilecek ve bunları satabilecek" bilgisine yer verilmiştir. Haberde, tasarıya göre Atatürk Orman Çiftliği, Atatürk Kültür Merkezi, Türk dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu'nun da aralarında bulunduğu özel bütçeli 100 kurumun varlıklarının Özelleştirme İdaresi'ne devredebileceğini belirtmiştir. "Devleti Satabilirsiniz" başlıklı paragrafın altında muhalefetin tasarı ile ilgili görüşüne yer veren Hürriyet, CHP'li Aykut Erdoğan'ın "Bütün devleti satma hakkını alıyorsunuz, böyle bir şey Anayasa'ya aykırı, Bütün devlet satılabilir bu maddeyle." dediği bildirilmiştir.

Sürmanşette FETÖ dosyasına yer veren Hürriyet gazetesi "FETÖ'nün Kozmik Kadınları" başlığıyla verilen haberin "Damada Gülen'in Fanilasını" başlıklı paragrafının altında, Cemaatin kurulduğu dönemde kadının yerinin olmadığı, kadının yüzünü, elini göstermesinin yasak olduğu, tüm kadınların eldiven giydiği ve gözleri gözükmemesi diye peçenin üzerine gözlük taktıkları bilgisine yer vermiştir. Haberde ayrıca cemaat içi evlilikte damat "kozmetik" ise Gülen'in ceketini ya da gömleğini hediye ettiği, daha alt bir sınıfta ise sırtından terinin bulunduğu yıkanmamış fanilasını çıkararak verdiği iddiasına yer vermiştir.

Manşetin altında yer alan "Kurumlara Değil Kişilere Ceza" başlığı ve "Başbakan Yıldırım "Ölçümüz 17-25 Aralıktan sonrasıdır. Kurumları değil kişileri esas alacağız. Cezalandırmayı kuruma değil kişiye yapacağız" dedi." Alt başlığıyla verilen haberde, Yıldırım'ın Gülen'in ABD'den iadesi için "Teröristbaşının Türkiye'ye gelip yargılanmasından başka bir uzlaşma yok" dediği ve KHK'larla ilgili eleştirilere ise muhalefeti dikkate alacakları, KHK'lar Meclis'e geldiğinde düzenlemelerin yapılabileceğini söylediği bildirilmiştir.

⁶³¹ Hürriyet gazetesi, 14 Ağustos 2016

Hürriyet gazetesi 15 Ağustos 2016⁶³² tarihli manşetinde 15 Temmuz darbe girişiminin ardından FETÖ'nün Yeni Darbe Söylentilerine Yönelik Devletin Aldığı Tedbirlere Yer Vermiş, “2 JET 48 SAAT NÖBETTE” başlığıyla verilen haberin alt başlığında “FETÖ'nün başta sosyal medya olmak üzere değişik kanallardan yaydığı “14 Ağustos tehdidi”nin devlet tarafından hafife alınmadığı ortaya çıktı” ifadesi kullanılmıştır. Haberde Hava Kuvvetleri'nin 2 savaş uçağı, 1 tanker uçağı, 1 erken uyarı uçağı ile 13 Ağustos'u 14 Ağustos'a bağlayan gece yarsından itibaren 48 saatlik nöbete başladığı bildirilmiş, ayrıca uçakların 10 bin metre yükseklikte İstanbul-Ankara arasında devriye uçuşu yaptığı vurgulanmıştır. 14 Ağustos'la ilgili somut istihbaratın olmadığına yer verilen haberde birçok devlet kurumunun da önlem aldığına dikkat çekilmiştir.

Manşetin altında yer alan “15 Temmuz Öncesi Gibi Davranamayız” başlığıyla verilen haberde, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Ak Parti'nin 15'inci kuruluş yıl dönümü için Ankara'da düzenlenen törene telekonferansla bağlanarak, “Tüm bu olaylara şahit olduktan sonra artık hiçbirimiz 15 Temmuz öncesi gibi davranamayız. En başta Cumhurbaşkanı olarak ben davranamam, iktidar olarak Ak Parti böyle davranamaz. Muhalefet partilerinin de aynı anlayışta olduğuna şahit oldum.” dediği bildirilmiştir.

3.6.3. Yeni Şafak Gazetesinin İlk Sayfa Haber Başlıkları

Yeni Şafak gazetesi 16 Temmuz 2016⁶³³ tarihli sayısında tam sayfa darbe girişimine yer vermiş, darbe girişimini “Vatan Hainleri” başlığı ve “Vatandaş FETÖ'cü işgalcileri durdurdu” üst başlığıyla okurlarına duyurmuştur. Haberin alt başlığında ise “Fetullahçı Terör Örgütü'ne bağlı bir grup asker darbe girişiminde bulundu. Tankları şehre çıkarıp ülkeyi iç savaşa sürüklemek istediler. Milyonlarca insan sokaklara dökülüp tankların üstüne çıktı ve ülkesine sahip çıktı.” bilgisi verilmiştir. “FETÖ'cüler çıldırdı” başlığının altında FETÖ'cü askerlerin Fatih Sultan Mehmet ve Boğaziçi köprülerini askerlerle, Atatürk Havalimanını tanklarla kapattığını, TRT'de de korsan bildiri okuttukları bildirilmiştir.

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın halkı meydanlara çağırmasını “Herkes meydanlara çıksın” başlığıyla yer verilen haberin alt başlığında “Cumhurbaşkanı Erdoğan FETÖ'cü cuntaya

⁶³² Hürriyet gazetesi, 15 Ağustos 2016

⁶³³ Yeni Şafak gazetesi, 16 Temmuz 2016

karşı tüm milleti illerin meydanlarına ve havalimanlarına davet etti” ifadesi yer almıştır. ”Hadlerini Bildireceğiz” başlığının altında Erdoğan’ın onurlu generallere, siyasi partilere ve demokrasiye inanan herkese seslendiği “Milletçe meydanlarda toplanalım ve bunların o azınlık grubu, tanklarıyla toplarıyla gelsinler ne yapacaklarsa halka orada yapsınlar.” dediği ifade edilmiştir.

Manşetin yanında yer alan “Komutanlar Duruma El Koydu” üst başlığı ve “O uçak ve helikopterleri indirmeyin” başlığıyla verilen haberde, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın Genelkurmay Başkanı Hulusi Akar’la görüştüğü ve daha sonra karargâha geçtiği, Ankara’da 2 savaş uçağı, 3 helikopter, İstanbul’da 1 savaş uçağı 4 helikopterin havada olduğunu söyleyen Akar’ın ilk talimatının “o uçakların yere inmesine izin vermeyin” olduğu bildirilmiştir.

“Meclis’e bomba” başlığıyla verilen haberde, darbeci askerleri “işgal kuvvetleri askerlerine” benzeten gazete; TBMM, Cumhurbaşkanlığı külliyesi Çankaya Köşkü, MİT ve Emniyete yönelik bombalı saldırı düzenlendiği, darbeci askerlerin önlerine çıkan vatandaşları kurşunladığı bilgisi aktarılmıştır.

Yeni Şafak gazetesi 17 Temmuz 2016⁶³⁴ tarihli sayısında yine tam sayfa darbe girişimine yönelik haberlere yer vermiştir. “Milletimiz Destan Yazdı” başlıklı manşetle darbe girişiminin geri püskürtülmesini duyuran gazete, haberin alt başlığında “En doğusundan en batısına bütün Türkiye’de sokaklara dökülen milyonlar Fetullahçı Terör Örgütü’nün darbe girişimine karşı destansı bir kurtuluş mücadelesi verdi. Millet meydanları tuttu tankları durdurdu, uçaklara siper oldu. Onlarca şehit verdi ama darbecileri püskürttü.” ifadelerine yer verilmiştir. Manşetin altında “Şanlı Kazan” başlığını kullanan Yeni Şafak, Darbecilerin merkezi olan Ankara Akıncı Hava Üssü’ne yakın olan Kazan ilçesi sakinlerinin üsse gelerek uçakların kalmasını engellediği, bu sırada şahit ve yaralıların olduğu bilgisine yer verilmiştir.

Sürmanşette darbe girişimi sırasında öldürülen 3 kişiye yer veren Yeni Şafak gazetesi, kendi foto muhabiri Mustafa Cambaz’ın görevi sırasında darbeci askerlerce öldürülmesini “Yeni Şafak’ın Şehidi” başlığıyla duyurmuş, “15 Temmuz kahramanları” başlığıyla Ak Parti’nin reklamcısı Erol Olçak ve 16 yaşındaki Abdullah Olçak’ın

⁶³⁴ Yeni Şafak gazetesi, 17 Temmuz 2016

öldürülmesine yer vermiş, Prof. Dr. İlhan Varank'ın darbeciler tarafından öldürülmesine ise “Güle Güle Hoca” başlığıyla okurlarına duyurmuştur.

“Sizlerle gurur duyuyoruz” başlıklı haberde, Marmaris'ten İstanbul Atatürk Havalimanı'na inen Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı burada on binlerce vatandaşa, “sizlerle gurur duyuyoruz” dediği ve meydanları durum normale binene kadar terk etmemeleri gerektiğini, kendisinin de vatandaşlarla beraber meydanlarda olacağını söylediği bildirilmiştir.

Darbecilerle ilgili yer alan “Vatana İhanetten Yargılanacak” üst başlığı ve “Genelkurmay Başkanı olacaktı” başlıklı haberde, eski Hava Kuvvetleri Komutanı Akın Öztürk ve Korgeneral Metin İyidil'in FETÖ'cü cuntanın öncülüğü yapan isimlerden biri olduğu ve vatana ihanet suçundan yargılanacakları ayrıca Öztürk'ün darbe başarılı olmuş olsaydı Genelkurmay Başkanı olacağı bilgisine yer verilmiştir.

Darbe girişimi sonrası TSK'da darbecilere yönelik operasyona “TSK'da 3000 gözaltı” başlığıyla yer verilen haberde, Cuntada yer alan general, amiral, albay rütbesinde onlarca kişinin içinde bulunduğu 3000 askerin gözaltına alındığı bildirilmiştir.

Darbe girişiminin başarısız olmasının ardından bazı askerlerin yurt dışına kaçtığı “Yunanistan'a kaçtılar” başlığıyla verilmiş. 8 darbeci askerin TSK'ya ait işgal ettikleri Sikorsky tipi helikopterle Yunanistan'a kaçtığı ve siyasi sığınma talebinde buldukları belirtilmiştir.

Yeni Şafak gazetesi 18 Temmuz 2016⁶³⁵ tarihli sayısında darbe girişimi sırasında şehit olanların cenaze törenleri ve darbeci üst düzey askerin yakalanması haberine yer vermiştir. “İşte O Hainler” başlığıyla verilen haberde darbeci askerlerin yakalandıktan sonra emniyetteki fotoğraflarının yer aldığı haberin alt başlığında, “FETÖ'cü cunta başarılı olsa Genelkurmay Başkanlığı'na Orgeneral Akın Öztürk'ü atayacaktı. Darbe girişiminin kritik ismi eski Hava Kuvvetleri Komutanı Öztürk'ün gözaltı fotoğrafları yayımlandı. “Vatana ihanet”ten yargılanacak Öztürk'ün ellerinin arkadan kelepçeli ve yalın ayak olduğu görülüyor. Gözaltındaki generallerin sayısı ise 70'i buldu” bilgisi yer almıştır.

⁶³⁵ Yeni Şafak gazetesi, 18 Temmuz 2016

Darbeci generallerin olduğu fotoğrafın üzerine “Gülen’in teröristleri” başlığını atan gazete hemen altında “Cuntanın 400 ismi” başlıklı haberin alt başlığında “Darbe Planlayan Cunta, “Sıkıyönetim”de Görev Alacak 400 İsmi de Belirlemiştir” ifadelerini kullanmıştır.

Darbe girişimi sırasında şehit olanların cenaze törenlerine sürmanşetten yer veren Yeni Şafak “15 Temmuz Şehitleri” başlığıyla verilen haberin alt başlığında Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın cenaze törenlerine katılımına “Göz yaşlarıyla veda etti” başlığıyla yer vermiştir. Haberde Erdoğan’ın Yeni Şafak muhabiri Mustafa Cambaz, Prof. Dr. İlhan Varank, arkadaşı ve reklamcısı Erol Olçak ve oğlu Abdullah Olçak’ın cenazesine katıldığı burada konuşması sırasında ağladığı ve konuşmaya devam edemediği belirtilmiştir.

Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın Marmaris’ten İstanbul’a gelişini konu alan “Erdoğan bütün riskleri aldı” üst başlığı ve “Yolcu uçağı gibi indi” başlığıyla verilen haberde, Cumhurbaşkanı’nın Erdoğan’ı Dalaman’dan İstanbul’a getiren TC-ATA uçağının F16’ları atlatmak için kendini yolcu uçağı gibi tanıttığı bildirilmiştir.

“Başyaver bile Haşhaşi” başlığıyla verilen haberde, Cumhurbaşkanı’nın Başyaveri Ali Yazıcı’nın da FETÖ’cü olduğu, Yazıcı ile birlikte 4 yaverin gözaltına alındığı belirtilmiştir. Yaver Yazıcı’nın Cumhurbaşkanı ile Marmaris’e götürülmediği fakat darbe gecesi Cumhurbaşkanı’nı taşıyan helikopterin pilotunu 15 kez aradığı bildirilmiştir.

Yeni Şafak gazetesi 19 Temmuz 2016⁶³⁶ tarihli manşetinde darbe girişimi sonrası kamuda açığa alınmalara yer vermiş, “İçişleri Bakanlığı’nda Büyük Temizlik” üst başlığı ve “9 Bin FETÖ’cü Kovuldu” başlıklı haberin alt başlığında “Fetullahçı Terör Örgütü’nün darbe girişiminden sonra İçişleri Bakanlığı’nda tarihin en büyük operasyonu başladı. Örgütle bağlantılı toplam 8 bin 777 personel görevden uzaklaştırıldı. Bunların arasında 30 vali ve 3 bin rütbeli polis bulunuyor.” ifadelerin kullanmıştır.

Sürmanşette darbe girişiminin dış bağlantılarına yer verilen haberde “İşte CIA’nın rolü” başlığının altında gölge CIA olarak bilinen ABD’deki düşünce kuruluşu Stratfor’un 15

⁶³⁶ Yeni Şafak gazetesi, 19 Temmuz 2016

Temmuz sonrası yayınlarının darbe girişimi ile bağlantılı olduğunu ortaya koyduğunu belirten Yeni Şafak, Stratfor'un 15 Temmuz gecesi darbeyi başarılı olmuş gibi gösterdiği Erdoğan'ın Almanya'ya sığındığını ve Erdoğan'ın uçağının radar görüntüsünü paylaştığını belirtmiştir.

Sürmanşette yer alan bir diğer haberde ise, "İdama onay veririm" başlığının altında CNN International'a konuşan Erdoğan'ın darbe girişiminin vatana ihanet suçu olduğunu ve "Parlamento idam cezasını çıkarırsa buna onay veririm" dediğini aktarmıştır. Erdoğan'ın ayrıca "Marmaris'te 15 dakika daha kasam öldürülecektim" dediği bildirilmiştir.

"O üsse torunu için gitmiş" üst başlığı ve "Cunta Yalanı" başlıklı haberde, "Darbenin Genelkurmay Başkanı" olduğu belirtilen Akar'ın ilk ifadesinde, darbe günü Akıncı Üssü'ne torununu görmeye gittiğini ve olayların başlamasının ardından Hava Kuvvetleri Komutanının kendisini arayıp müdahale etmesini istediğini söylediği ifade edilmiştir.

Vatandaşların darbe girişimi sonrası meydanları terk etmemesine değinen gazete, "Ayrılmak yok" başlığıyla verilen haberde, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın "meydanları boş bırakmayın" çağrısına uyan vatandaşların yurt genelinde meydanlarda sabahladığı bilgisine yer verilmiştir.

Baş sayfanın sol tarafında "Cuntanın 1 numaralı Belgesi" başlıklı haberin alt başlığında "Harekât Yıldırım' koduyla hazırlanan yazı saat 21.30'da tüm karargâhlara gönderildi." şeklinde ifade edilen, sözde 'Yurtta Sulh Komitesi'nin' 15 Temmuz gecesi tüm karargâhlara gönderdiği belgede sözde darbeci komite tarafından TSK'nın yeni görev yapısına ait isimlerin yer aldığı bildirilmiştir.

Yeni Şafak gazetesi 20 Temmuz 2016⁶³⁷ tarihli manşetinde darbe girişimi sonrası kamuda yaşanan görevden almalara yer vermiş, "Bu Ülkede Size Yer Yok" başlıklı haberin alt başlığında "Meclisi bombalayıp, sivil halkı katledecek kadar gözü dönen Fetullahçı Terör Örgütü'ne büyük darbe indirildi. Kamu kurumlarında tarihin en büyük temizliği başladı. Milli Eğitim Bakanlığı 15 bin, Başbakanlık 257, MİT 100, Aile Bakanlığı 393, Diyanet ise 492 personeli açığa aldı" bilgilerine yer verilmiştir. "Lisansları İptal Edildi" başlığının altında, MEB'in özel eğitim kurumlarında görevli 21

⁶³⁷ Yeni Şafak gazetesi, 20 Temmuz 2016

bin öğretmenin lisansını iptal ettiği bildirilmiştir. “1577 Dekan İstifa Edecek” başlığının altında ise YÖK’ün bütün devlet ve vakıf üniversitelerinde görevli 1577 bin dekanın istifasını istediği belirtilmiştir.

Sürmanşette darbe girişimi sırasında görevini yaparken darbeci askerler tarafından öldürülen gazetenin muhabiri Mustafa Cambaz’ın ailesiyle yapılan röportaja yer verilmiş, “Ölüme Uçar Gibi Gitti” ve Yeni Şafak Şehit Verdi” başlıklı haberde Cambaz’ın darbe girişiminin başlamasının ardından eşinin “gitme” demesine rağmen “bu olaylar başlamışken beni evde tutamazsınız” dediğini ve sokağa çıktığı bilgisine yer verilmiştir. Eski Başbakan Ahmet Davutoğlu’nun da gazeteyi ziyaret ederek Cambaz’ın masasının başında dua ettiği belirtilmiştir.

Sürmanşette yer alan bir başka haberde “Galip Mendi görevden alındı” başlığının altında, Cuntanın elinden operasyonla kurtarıldığı bilgisi verilen Jandarma Genel Komutanı Galip Mendi’nin kalp krizi geçirdiği yerine jet hızıyla atamayla Kuvvet Komutanı İbrahim Yaşar’ın getirildiği bildirilmiştir.

Manşet haberin altında, darbe girişimi sırasında öldürülen darbecilerin cenazeleriyle alakalı verilen haberde “Bu Utanç Size Yeter” üst başlığı ve “Cenaze namazı kılınmayacak” başlığının altında, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın, kalkışmaya zorla sürüklenen er ve erbaşlar dışında darbeye karışanların cenaze namazlarının kılınmayacağını açıkladığı “Darbecilere En Ağır Ceza Diyanet İşleri Başkanlığı’ndan Geldi” alt başlığıyla ifade edilmiştir.

Yeni Şafak’ın logosunun yanında yer alan ve uzun süre ülke gündemini meşgul edecek olan “Hava imamı Akıncı’dan çıktı” başlığıyla verilen haberde, darbe girişiminin merkezi olan Akıncı Hava Üssü’nde “FETÖ’nün Hava Kuvvetleri imamı” olduğu söylenen Adil Öksüz’ün yakalandığı bilgisine yer verilmiştir.

“Gözaltına Alacaktık” üst başlığı ve “Darbeyi Erkene Aldılar” başlıklı haberde, Cuntayı organize ettiği belirtilen Genelkurmay Adli Müşaviri Albay Muharrem Köse’nin darbe girişimi gerçekleşmemiş olsaydı ertesi hafta gözaltına alınacağı bu yüzden darbenin öne çekildiği bilgisine yer verilmiştir.

Sayfa ortasında FETÖ lideri Fetullah Gülen'in ABD'den iade sürecine dair yer alan "ABD'ye dört Dosya Gitti" başlıklı haberde, Başbakan Yıldırım'ın Gülen'in iadesi için ABD'nin kanıt istediği ve istedikleri kadar kanıtın yollanacağını söylediği belirtilmiştir. Aynı haberin devamında "Birlik zirvesi" başlığının altında Başbakan Yıldırım'ın CHP lideri Kılıçdaroğlu ve MHP lideri Bahçeli ile 15 Temmuz kalkışmasını görüştüğü, birlik beraberlik vurgusu yapan Başbakan'ın liderlere destekleri için teşekkür ettiği bildirilmiştir.

Yeni Şafak gazetesi 21 Temmuz 2016⁶³⁸ tarihli manşetinde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın açıkladığı OHAL kararına yer vermiş, "Fetöcü Darbecilerle Mücadele İçin" üst başlığı ve "3 Ay OHAL" başlığıyla verilen haberin alt başlığında "Türkiye kanlı bir darbe girişiminde bulunan Fetullahçı Terör Örgütü ile topyekun mücadele için yeni döneme giriyor. MGK ve Bakanlar Kurulu toplantısının ardından bir açıklama yapan Cumhurbaşkanı Erdoğan, 3 ay süreyle olağanüstü hal ilan edildiğini duyurdu" ifadelerini kullanmıştır. Haberin altında "Demokrasiden Taviz Yok" başlığı ile Erdoğan'ın demokrasiden taviz verilmeyeceğine dikkat çektiği ve "Olağanüstü hal ilanının amacı ülkemizde demokrasiye, hukuk devletine, vatandaşlarımızın hak ve özgürlüklerine yönelik bu tehdidi ortadan kaldırmak için gerekli adımları en etkin ve hızlı şekilde atabilmektir." dediği bildirilmiştir. "Millet Endişe Etmesin" başlığının altında ise Erdoğan'ın milletin endişeye kapılmaması gerektiği, Türkiye'nin bu badireyi atlatarak süreçten güçlenerek çıkacağını söylediği ifade edilmiştir.

Sürmanşette Cumhurbaşkanı ve Genelkurmay Başkanı'nın yaverlerinin tutuklanmasına ve darbe girişimde etkin rol oynayan Adil Öksüz'ün serbest bırakılmasına ilişkin üç habere yer verilmiştir. "Suikast ekibinde" başlığıyla verilen haberin alt başlığında "Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Başyaveri Ali Yazıcı'nın, 15 Temmuz gecesi Erdoğan'a suikast hazırlıklarının yapıldığı İzmir'deki Çiğli Hava Üssü'ne gittiği belirlendi" bilgisine yer verilmiştir. Yazıcı'nın ifadesinde en yakın birliğe teslim olmak için Çiğli'ye gittiğini söylediği, "Cumhurbaşkanı'na neden darbeyi haber vermedin?" sorusuna ise "Verecek mantıklı cevabım yok" dediği belirtilmiştir. Bir diğer yaver olan Necdet Özel'in emir subaylığını ve Genelkurmay Başkanı Akar'ın yaverliğini yapan Levent Türkkkan ifadeleri "Yaver'in korkunç itirafları" başlığı ve "TSK'ya Kopya ile

⁶³⁸ Yeni Şafak gazetesi, 21 Temmuz 2016

Girdim, Necdet Özel’i 4 Kez Dinledim, Subayların Yüzde 70’i Paralel” alt başlığıyla verilen haberde Türkkan’ın savcılıkta verdiği ifadeler yer almıştır. “Darbeci Hâkimlere dikkat” başlığıyla verilen sürmanşetteki son haberde “Darbenin komuta merkezi olan Akıncı Hava Üssü’nde yakalanan “Hava Kuvvetleri imamı” Yrd. Doç. Dr. Adil Öksüz skandal kararla tahliye edildi.” ifadelerine yer verilmiştir. Öksüz’ü serbest bırakan hâkimlerin hakkında işlem başlatıldığı belirtilen haberde FETÖ bağlantılı 979 hâkim ve savcının gözaltına alındığı 632’sinin tutuklandığı bilgisine yer verilmiştir.

15 Temmuz gecesine ait farklı haberlere yer verilen baş sayfada “Alnından Öptü” başlığıyla verilen haberde darbe gecesi Marmaris’ten darbecilerin kontrol ettiği İstanbul Atatürk Havalimanı’na inen Erdoğan’ın darbecilerin açtığı ateş sonucu yaralanan bir vatandaşın yanına gelerek alnından öptüğü belirtilmiştir.

Yeni Şafak gazetesi 22 Temmuz 2016⁶³⁹ tarihli manşetinde “PKK’ya Sus Payı Öcalan” başlıklı ve “15 Temmuz Darbesi’nin Patronları Terör Örgütüne ‘Darbe Sırasında Saldırma’ Talimatı Vermiş” üst başlığıyla verilen haberin alt başlığında “FETÖ’cü darbe girişiminin bir parçası terör örgütü PKK oldu. PKK, sahadaki teröristlere “16 Temmuz’da askere saldırmayın” talimatı verdi. Darbe başarısız olunca talimat iptal edildi. 15 Temmuz gecesi ise Öcalan’ı İmralı’dan kaçırmak isteyen 12 albay yakalandı. Öcalan’ın PKK ile pazarlık için kullanılacağı tahmin ediliyor” ifadelerine yer verilmiştir. “Cunta İçin Durdu” başlığının altında, Cunta ile PKK’nın ortak hareket ettiği, PKK’nın son bir aydır eylemlerini azalttığı ve “16 Temmuz’da askere saldırmayın” talimatı verdiği bildirilmiştir. “Kaos Saldırıları Olabilir” başlığının altında ise 19 Temmuz’da talimatın iptal edildiği, 15 Temmuz gecesi İmralı’ya gitmeyi planlayan 12 albayın yakalandığı, darbecilerin Öcalan’ı kaçırp PKK’ya vereceğini iddia eden Yeni Şafak, ülke genelinde PKK ve Gülen’e bağlı asker ve polislerin terör saldırısına girişeceği endişenin olduğunu bildirmiştir.

Sürmanşette “Cuntaya OHAL” başlığıyla verilen haber alt başlıkta “Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın açıkladığı 3 aylık olağanüstü hal kararı FETÖ cuntasıyla daha etkin bir mücadele verecek” ifadeleriyle değerlendirilmiş, haber metninde ise kararın FETÖ mensupları başta olmak üzere suç işleyen asker, polis ve memurların doğrudan görevden alınmasını öngördüğü belirtilmiştir. Kararla birlikte cemaatle bağlantı

⁶³⁹ Yeni Şafak gazetesi, 22 Temmuz 2016

kuruluşların kapatılacağı veya el konulacağı, gözaltı sürelerinin uzatılacağı, KHK'ler ile daha hızlı ve etkin kararların alınacağı yetkinin ise askerde değil Başbakanlık ile valilerde olacağı, Tehdit olmadığı sürece gösteri ve eylemlerin yapılabileceği bilgisine yer verilmiştir.

“Silahlı Kuvvetler kısa sürede yapılacak” başlığıyla birinci sayfasın sol sütununda yer alan haberde, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın YAŞ'ın bir hafta öne çekilebileceğini “TSK'da yeni yapılanma kısa sürede gerçekleşecek. Ordu taze kana sahip olacak.” şeklinde açıklama yaptığı bildirilmiştir.

Manşetin altında yer alan “Darbenin komuta merkezi İncirlik” başlıklı haberin alt başlığında “Darbe girişimi Akıncılar üssünden değil, İncirlik'ten yönetildi. 15 Temmuz'da Malatya'ya inen 8 kargo uçağındaki silahlar İncirlik'ten alındı. Üste çok sayıda toplantı yapılırken “Erdoğan'sız döneme hazır olun” talimatları verildi” ifadeleri kullanılmıştır.

Yeni Şafak gazetesi 23 Temmuz 2016⁶⁴⁰ tarihli manşetinde Cuntanın elebaşı olduğu iddia edilen Akın Öztürk'ün sorgusunda darbecileri ikna etmeye gittiğini Genelkurmayın sahip çıkarak doğrulamasını eleştirdiği manşetinde, “Yalan Söylüyor” başlıklı haberin alt başlığında, “Hava Kuvvetleri Komutanı Abidin Ünal, cuntanın elebaşı olarak gösterilen ama saha sonra Genelkurmay'ın sahip çıktığı Org. Akın Öztürk'e ağır suçlamalarda bulundu: Kesinlikle doğru söylemiyor” ifadelerine yer vermiştir. Haberin alt metninde Akın Öztürk'ün darbecileri ikna etmeye çalıştığını söylediği Genelkurmay'ın 6 gün sonra bunu doğrulamasına Abidin Ünal'ın “Akın Paşa doğru söylemiyor. Genelkurmay'ın açıklaması da doğru değil. Hiçbirine kefil değilim. Güvenecek kimse kalmadı. 20 bin personel var gerekirse 10 bin kişi ile çalışırım ama bir tane bile FETÖ'cü kalmayacak” dediği bildirilmiştir.

Sürmanşette Erdoğan'ın bombalanan Meclis'i ziyaret haberine yeren Yeni Şafak “Ne Kadar Etabınız Varsa” üst başlığı ve “Hepsiyle gelin” başlıklı haberde Erdoğan'ın yeni bir darbe girişimi olacağı iddialarına rest çektiği ve “İkinci, üçüncü etabı gelecek diyorlar. Ne kadar etabınız varsa hepsiyle gelin” dediğini aktarmıştır. Erdoğan'ın ayrıca meydanlardaki vatandaşlara “İkinci bir talimata kadar sakın bu meydanları boş

⁶⁴⁰ Yeni Şafak gazetesi, 23 Temmuz 2016

bırakmayın. Nihai kararı milletimizle birlikte vereceğiz ama biraz sabır.” dediği vurgulanmıştır.

Manşet haberin altında “17 Suikastçının peşinde” başlıklı haberde, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın 15 Temmuz’da kaldığı otele baskına giden ve daha sonra kaçan askeri yakalamak üzere operasyonun genişletildiği ve suikast timinde bulunan 36 kişiden 19’unun yakalandığı, 17 kişininse arandığı bilgisi verilmiştir.

Yeni Şafak gazetesi 24 Temmuz 2016⁶⁴¹ tarihli manşetinde Genelkurmay Başkanı’nın rehin alınmasından sonra yaşananlara yer vermiş, “Cuntacı General Hulusi Akar’ı Tehdit Etti” üst başlığı ve “İhaneti Bizzat Yönetmiş”, “Gülen’le Görüş Dediler” başlığıyla verilen haberde Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın “İtirafçılarda talimatı aldıklarını söylüyor. Hatta Genelkurmay Başkanımızı rehin tutanlardan biri ‘sizi önderimiz Fetullah Gülen’le görüştürelim, buluşturalım’ diyecek kadar ileri gidiyorlar.” ifadelerini kullandığını bildirmiştir. “Dereyi Geçerken At Değiştirilmez” başlığının altında Erdoğan’ın açıklamalarına yer verilmiş “Şunu açık, net söylemem lazım. Bir istihbarat zaafı vardır. Ama bizde bir söz var ‘dereyi geçerken at değiştirilmez’. Şu anda böyle bir sürecin içerisindeyiz ve bu sürecin içerisinde de şu anda arkadaşlarımızla çalışmalarımızı sürdürüyoruz.” dediği bildirilmiştir. “Siz Bize Belge Mi Verdiniz” başlığının altında Erdoğan’ın ABD’yi Gülen’i iade etmemesini eleştirdiği “ABD bizden istediği teröristler için belge mi verdi? Ama darbe girişiminde bulunan Fetullah Gülen ile ilgili belge istiyor. Buna rağmen dedik ki: Tamam, süratle bir miktar elektronik belge gönderiyoruz.” şeklindeki ifadelerine yer verilmiştir.

Sürmanşette OHAL kapsamında hükümetin çıkardığı KHK’ya yer verilmiş “FETÖ’ye balyoz” başlığıyla verilen haberin alt başlığında “FETÖ’yle etkin mücadele için ilan edilen Olağanüstü Hal’in ilk kararnamesi yayınlandı. Örgüte bağlı 35 hastane, 1043 özel okul, öğrenci yurdu ve pansiyon ile 1229 vakıf, dernek, 19 sendika ve 15 üniversite kapatıldı” bilgisi paylaşılmıştır. Haberin detaylarında, dernek ve vakıfların mal varlıklarının Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne diğer kurumlarınki Hazine’ye devredileceği, 45 bin kamu çalışanının görevden uzaklaştırıldığı, gözaltı sürelerinin 30 güne çıkarıldığı, kapatılan üniversitelerde okuyan öğrencilerin devlet ve vakıf üniversitelerine

⁶⁴¹ Yeni Şafak gazetesi, 24 Temmuz 2016

yerleştirileceği, darbe girişimde şehit ve gazi olanlara tazminat ve maaş ödemesi yapılacağı bilgisine yer verilmiştir.

Sürmanşette yer alan “21 milyon kişi Fişlenmiş” başlıklı haberde, FETÖ’nün 2010 yılına kadar 7 milyon kişiyi, son altı yılda ise fişlemeleri artırdığı toplamda 21 milyon kişinin fişlendiği belirtilmiştir. “Havada büyük tasfiye” üst başlığı ve “43 General Açığa Alındı” başlıklı haberde, darbe girişimi sonrası Hava Kuvvetleri’nde görevli 67 generalden 43’ünün görevden alındığı bildirilmiştir.

Yeni Şafak gazetesi 25 Temmuz 2016⁶⁴² tarihli manşetinde darbe girişiminin planlanmasındaki uluslararası ağa dikkat çekmiş, “Darbeyi Bu Adam Yönetti” başlığıyla yer alan haberin alt başlığında “Yeni Şafak 15 Temmuz darbe girişiminin dış bağlantılarına ilişkin önemli bilgiler elde etti. Darbecilere Afganistan’da kurulu ISAF’ın ABD’li komutanı John F. Campbell komuta etti. Darbenin finansmanını ise CIA, Nijerya’daki UBA Bank üzerinden sağladı.” ifadelerine yer vermiştir. “Subaylara Yakın Markaj” başlığının altında darbe girişiminde rol alan bir askerin verdiği bilgilere dayandırdı haberde ABD’li General Campbell’in Erzurum ve İncirlik Üssü’nde sır görüşmeler yaptığı, 2015 sonrası tüm subayların “destek verir, vermez, tarafsız” olarak kategorilere ayrıldığı bilgisine yer verilmiştir. “80 Kurye Para Dağıttı” başlığının altında ise Nijerya merkezli UBA Bank üzerinden 6 ay para trafiğinin olduğu, 2 milyar dolardan fazla paranın 80 kurye üzerinden cuntacı askerlere transfer edildiği belirtilmiştir. “İletişim Ağı Clash of Kings” başlıklı haberde, Cuntanın Türkiye’deki komuta heyeti dışındaki ekiple Çin merkezli sosyal iletişim ağı QQ.com üzerinden görüştüğü, Türkiye’deki darbeci asker ve sivillerin ise Clash of Kings isimli oyun sitesi üzerinden şifreli görüşmeler yaptıkları bildirilmiştir.

Manşetin yanında yer alan darbe girişiminde gözaltına alınan askerlerin ifadelerine yer verilen “Camiden çıkan Vurdular” başlığıyla verilen haberde, Kuleli Askeri Lise öğrencilerinin mahkemeye verdiği ifadede komutanlarının camiden çıkan insanlara öldürmek amacıyla nişan alıp ateş ettiklerini söyledikleri ve “Ateş edin yoksa kafanıza sıkırım”, “Ayağa kalkan olursa vurun” dedikleri bildirilmiştir.

⁶⁴² Yeni Şafak gazetesi, 25 Temmuz 2016

Bu haberi altında yer alan “Cuntaya 10 bin kişilik yemek” başlığıyla verilen haberde, 15 Temmuz Gecesi İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nde yaşanan olaylara yer verilmiş, belediyenin Sivil Savunma Sekreteri Mehmet Tunç’un darbeci albayla beraber belediyeye giriş yaptığı ve odasında ağırladığı ayrıca Tunç’un oğlunun da darbecilere 10 bin kişilik yemek hazırlattığı bildirilmiştir. “Taksim’de Demokrasi Mitingi” başlığıyla yer alan haberde, CHP’nin darbe girişimini protesto etmek için Taksim’de miting düzenlediği, mitinge Ak Partililerin de katıldı, Kılıçdaroğlu’nun “Darbe girişiminin sorumlularını, iç varsa dış destekçilerini kınıyoruz” dediği belirtilmiştir.

Sürmanşette İçişleri Bakanı Efkân Ala’nın açıklamalarına dayandırılarak verilen “FETÖ ve PKK’nın bomba kardeşliği” başlıklı haberde Ala’nın “PKK’nın telsiz görüşmelerinde sınır geçişlerinde iş birliği yaptıklarına dair konuşmalar var. Bir bomba Suriye’den Türkiye’ye transfer edilirken, bir jandarma subayı ile astsubayın ilgisi tespit edildi.” şeklindeki açıklamalarına yer verilmiştir.

Yeni Şafak gazetesi 26 Temmuz 2016⁶⁴³ tarihli manşetinde Cumhurbaşkanı’nın AK Parti, CHP ve MHP liderleriyle Külliye’de bir araya geldiği görüşmeye “Tarihi Fotoğraf” başlığı ve “Siyasi Parti Liderleri FETÖ Cuntasına Karşı Külliye’de Cumhurbaşkanı’na Açık Destek Verdi” üst başlığıyla yer vermiştir. Külliye’de bir araya gelen liderlerin FETÖ’nün kanlı darbe girişimine karşı birlik mesajı verdiği belirtilen haberde, yapılan görüşmede ortak görüşün “Tehdit bitmedi, darbeye karşı birlik ve beraberliğimiz sürsün” şeklinde olduğu vurgulanmıştır. “2 Lider İlk Kez Külliye’de” başlığının altında Kılıçdaroğlu ve Bahçeli’nin ilk kez Külliye’ye geldiği belirtilmiş, Erdoğan’ın iki lidere de milli iradeye sahip çıktıkları için teşekkür ettiği bildirilmiştir. “Anayasa Mutabakatı” başlığının altında ise Başbakan Yıldırım’ın darbe girişimi konusunda tam bir anlayış birliğinin olduğunu söylediği ve “Sistemin tıkanmasının doğurduğu sonuçları ortadan kaldırmak için küçük ölçekli bir Anayasa değişikliği mutabakatı yapılabilir” dediği aktarılmıştır.

Darbe girişiminin uluslararası bağlantılarını ortaya koyarak ‘dış destekli darbe’ algısı oluşturmaya çalışan Yeni Şafak, Sürmanşette “ABD’ye Askeri Üs Sözü Verilmiş” başlığı ile verdiği haberin alt başlığında “FETÖ’cü Cuntayla ABD Arasındaki Kirli Pazarlığın Yeni Detayları Ortaya Çıktı” ifadelerin kullanmış, haberde ABD’li General

⁶⁴³ Yeni Şafak gazetesi, 26 Temmuz 2016

John F. Cempbell ‘in öncülünde 8,5 ay hazırlık sürecinin sürdüğü ve Cuntanın ABD’ye terör örgütü PYD’nin Suriye’de kontrol ettiği bölgelere sıfır noktada bir askeri üs sözü verdiği iddiasına yer vermiştir. Bu haberin hemen yanında yer alan “Polis Barkey’in Peşinde” başlığıyla verilen benzer bir başka haberde yine darbenin uluslararası bağlantılarına yer verilmiş, CIA eski Başkan Yardımcısı Graham Fuller’e yakınlığı olduğu iddia edilen Prof. Dr. Henri Barkey’in 15-17 Temmuz’da İstanbul Büyükkada’da kaldığı ve buradan vapurla ayrıldığı bilgisinin yanında, Barkey’in kimlerle görüştüğünün ve darbeyle ilişkisinin İstanbul terör polisinin incelediği belirtilmiştir.

Manşetin altında yer alan “Baş Suikastçı Kısıklıvrak” başlıklı haberde, Marmaris’te Cumhurbaşkanı’nın kaldığı otele baskın düzenlemeyen ardında kaçan darbeci askerlerden Çiğli Üssü imamı Zekeriya Kuzu ve 3 askerın Muğla Marmaris karayolunda menfeze saklanmış halde buldukları ve kalan firari 10 askerın arama çalışmalarının devam ettiği bilgisi verilmiştir.

Yeni Şafak gazetesi 27 Temmuz 2016⁶⁴⁴ tarihli manşetinde daha önce sürmanşetten gündeme getirdiği darbenin uluslararası bağlantısının olduğuna ilişkin haberin devamını “Campbell’in Türk Ekibi” başlığıyla verilen haberin alt başlığında “Türkiye’yi kana bulayan 15 Temmuz darbe girişimini yöneten eski ISAF Komutanı General John F. Campbell’in Türk ekibi Dubai’de yakayı ele verdi. Darbeci generaller Şener Topçu ve Cahit Bakır’nın Campbell’le çalıştığı ve Afganistan’daki Türk birliğini darbe üssüne dönüştürdüğü ortaya çıktı” ifadelerini kullanmıştır. “12 Asker Şehit Oldu” başlığının altında 2006-2007’de Türk birliğinin komutanlığını yapan Albay Haydar Ateş’in Afganistan Bagram’da dev bir üs açan ABD’nin Türkiye aleyhine birçok eyleme imza attığını iddiasında bulunduğu belirtilmiştir. “FETÖ-ISAF İlişkisi” başlığı altında ise Ateş’in 2009 yılı sonrası ISAF bünyesinde görev yapan FETÖ’cü askerler ile ABD’li askerlerin ilişkilerinin incelenmesi gerektiğine dikkat çektiği, darbe girişiminin planlanmasında doğrudan ISAF etkisinin olabileceğini ve ABD’nin FETÖ eliyle Türkiye’yi teslim almaya çalıştığı değerlendirilmesinde bulunmuştur.

Sürmanşette “Tüm uçuşlar risk altında” başlıklı haberde darbe girişimi sonrası helikopterle Yunanistan’a kaçan darbeci askerlerin kaçırdığı helikopterin üzerinde

⁶⁴⁴ Yeni Şafak gazetesi, 27 Temmuz 2016

kriptolu karşı koyma tedbirleri ve telsizleri olduğu, Yunanistan'ın bu bilgilere erişmesi halinde tüm hava araçlarının güvenli şekilde uçamayacağı bilgisine yer vermiştir.

Yine Sürmanşette “Son 36 Yıl incelenecek” başlığıyla verilen haberde, Genelkurmay Başkanı'nın yaverinin Türkaslan'ın “1989'da askeri lise sınavına girdim. Soruları cemaat bir gün önceden verdi” ifadesi üzerine Ankara Cumhuriyet Baş Savcılığı'nın 1980 ve 2016 arasındaki tüm askeri sınavları incelemeye aldığı bildirilmiştir.

Manşet haberin altında “Utañ mezarlığı” başlıklı haberde, darbe girişimi sırasında ölen darbecilerin Pendik'te boş bir arazinin “Hainler Mezarlığı'na” dönüştürüldüğü, mezarlığın hayvan mezarlığına da yakın bulunduğu bilgisine yer verilmiştir.

Yeni Şafak gazetesi 28 Temmuz 2016⁶⁴⁵ tarihli manşetinde yine darbe girişiminin uluslararası bağlantısına dikkat çekmiş, “Erdoğan'ın Yerine ABD Bildirecekti” başlığıyla verilen haberin alt başlığında “FETÖ'nün üniformalı teröristleri Cumhurbaşkanı Erdoğan'a suikast planını OSTİM'deki bir evde yaptı. Hain planı itirafçı Yarbay Murat Bolat anlattı: Erdoğan'ın yeri tespit edilemezse Amerikalılardan ‘net komum’ yardımı alınacaktı. Başarısız olunursa rehin alan ekip Cumhurbaşkanı'nı öldürecekti.” ifadelerine yer verilmiştir.

Sürmanşette OHAL çerçevesinde yayınlanan ikinci kararnameye dair bilgilere yer verilen haber “Kovuldular” başlığıyla duyurulmuştur. Haberın alt başlığında “FETÖ'cü cuntalara en ağır darbe indirildi. Külliye'de yapılan üçlü zirvenin ardından 149 general-amiral, 1099 subay ve 436 astsubay Yüksek Askeri Şura toplantısı beklenmeden TSK'dan kovuldu.” ifadeleri kullanılmıştır. Haberde ayrıca Orgeneral Akın Öztürk, 2. Ordu Komutanı Adem Huduti ve Mehmet Dişli'nin listede yer aldığı vurgulanmıştır. “Terörün sesi susturuldu” başlığın altında ise Kararname ile Jandarma Sahil Güvenliğin İçişleri'ne bağlandığı, Örgüte bağlı 16 televizyon, 3 haber ajansı, 23 radyo, 45 gazete, 15 dergi, 29 yayınevi ve dağıtım kanalının kapatıldığı belirtilmiştir.

“Zaman'ın yazarlarına Gözaltı” başlığıyla verilen haberde, Fetullahçı Terör Örgütü'nün darbe girişimi ardından süren operasyonların örgütün yayın organı Zaman gazetesi yazarı ve çalışanlarına uzandığı, 47 kişi hakkında yakalama kararı çıkarılırken

⁶⁴⁵ Yeni Şafak gazetesi, 28Temmuz 2016

Mümtazer Türköne ve Şahin Alpay'ın aralarında olduğu 13 kişinin gözaltına alındığı bildirilmiştir.

Yeni Şafak gazetesi 29 Temmuz 2016⁶⁴⁶ tarihli manşetinde Yüksek Askeri Şura kararlarına “Sürpriz Yok” başlığıyla yer vermiş, Haberin alt başlığında FETÖ'nün darbe girişimi nedeniyle öne alınan YAŞ toplantısında TSK'nın komuta kademesinde değişiklik olmadığı sadece Jandarma komutanı Galip Mendi'nin yerine Yaşar Güler'in atandığı, 1. Ordu Komutanı Ümit Dünder'in ise Genelkurmay 2. Başkanı olduğu bildirilmiştir. “Kurmay olmayan 50 Albay'a generallik” başlığının altında YAŞ'ta ihraç ve emekli edilen kadroların doldurulduğu, FETÖ'nün kurmay kadrosundaki hâkimiyeti bilindiği için kurmay olmayan 50 albayın generalliğe yükseltildiği belirtilmiştir.

Manşet haberin altında yer alan “FETÖ'nün Sesi Kesildi” başlıklı haberde, “paralel örgütün” 131 yayın organının OHAL kapsamında kapatıldığı, örgütün amiral gemisi, Zaman, Samanyolu ve CHA ile örgütün TSK'ya kumpasta kullandığı Taraf ve Nokta'nın kapsına kilit vurulduğu bildirilmiştir.

Logosunun yanında yer alan “Genelkurmay ve MİT Beştepe'ye bağlansın” başlığı ve “Kuvvet Komutanları Milli Savunmaya” alt başlığıyla verilen haberde, TBMM Başkanlık Divanı'nı Külliye'de kabul eden Erdoğan'ın “Eğer muhalefet kabul ederse, Genelkurmay ve MİT Cumhurbaşkanlığı'na bağlansın istiyoruz” dediği ve Kuvvet Komutanlıklarının da Milli Savunma Bakanlığı'na bağlanmasının uygun olacağını dile getirdiği ifade edilmiştir.

Yeni Şafak gazetesi 30 Temmuz 2016⁶⁴⁷ tarihli manşetinde ABD Merkez Kuvvetler Komutanı General Votel'in açıklamalarına karşı Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın verdiği cevabı “Haddini Bil” başlığıyla duyurmuştur. Haberin alt başlığında “CENTCOM Komutanı Joseph Votel, cuntacılara “müttefikimiz” diyerek ABD-FETÖ ilişkisini deşifre etti. Cumhurbaşkanı Erdoğan, ABD'den gelen bu itirafa sert çıktı: Haddini bil. Demokrasi adına devlete teşekkür edeceğine darbecilerin yanında yer alıyorsun. Darbeci zaten sizin ülkenizde, siz besliyorsunuz.” şeklinde Erdoğan'ın ifadelerine yer vermiştir. “Açığa Çıkıyorsunuz” başlığının altında Erdoğan'ın Gölbaşı'nda F16 saldırısına uğrayan Özel Harekâtı ziyareti sırasında “Milletim tezgâhın içinde olanları ve üst aklın

⁶⁴⁶ Yeni Şafak gazetesi, 29 Temmuz 2016

⁶⁴⁷ Yeni Şafak gazetesi, 30 Temmuz 2016

kimler olduğunu gayet iyi biliyor. Bu açıklamalarla kendinizi açığa çıkarıyorsunuz” dediği vurgulanmıştır. “Türkiye’yi İşgal Girişimi” başlığının altında Erdoğan’ın bu yapılan darbe girişiminin Türkiye’yi işgal girişimi olduğunu söylediği belirtilmiştir. “Tüm Davaları Geri Çekti” başlığının altında ise Erdoğan’ın şahsına yönelik hakaret ve saygısızlık içeren davaları bir seferliğine geri çektiği bilgisine yer verilmiştir.

Sürmanşette dört farklı habere yer veren Yeni Şafak gazetesi “Ilıcak’a tutuklama” başlığıyla verilen haberde, darbe girişimi soruşturması kapsamında 21 gazetecinin gözaltına alındığı, gazeteci Nazlı Ilıcak, Hanım Büşra Erdal’ın da aralarında bulunduğu 17 kişinin tutuklandığını bildirmiştir. “FETÖ’nün gizli okulları” başlıklı haberde, İzmir Başsavcılığı’nın FETÖ soruşturmasında ifade veren bir gizli tanığın örgüte bağlı ama Atatürkçü görünen gizli okulların olduğunu ifadesinde söylediği belirtilmiştir. “Bitiş anı” başlıklı haberde, Cumhurbaşkanı Erdoğan’a Marmaris’te suikast için gidip daha sonra kaçan firari askerlerin yakalanışına yer vermiştir. “O üs ve kışlalar kapatılacak” başlıklı haberde ise, darbe girişimi sırasında Kazan ilçesinde yaralananları ziyaret eden Başbakan Yıldırım’ın “Şehrin içinde tankların, zırhlı araçların bulunduğu yerleri de kapatacağız, onları şehir dışına alacağız” dediği aktarılmıştır.

Yeni Şafak gazetesi 31 Temmuz 2016⁶⁴⁸ tarihli manşetinde yine ABD’ye yönelik eleştirilerine yer vermiştir. “Gelmişken Özür Dile” başlığıyla verilen haberin alt başlığında, ABD Genelkurmay Başkanı Dunford’un Türkiye’ye yapacağı ziyareti “FETÖ’cü darbe girişimiyle ilişkileri açığa çıkınca panikleyen ABD Genelkurmay Başkanı Dunford bugün Türkiye’ye geliyor. Dunford, 15 Temmuz sonrası Org. Akar’la yaptığı ilk görüşmede darbe yerine İncirlik’in elektriğini sorduğu için tepki almıştı. Şimdi darbe-ABD ilişkisi için geçte olsa özür dileyip dilemeyeceği merak ediliyor.” şeklinde değerlendirmiştir. Haberin içeriğinde “İncirlik’e de Gidecek” başlığının altında Dunford’un ziyaretinde Genelkurmay Karargahı’nı ziyaret ederek Akar’la görüşeceği, Akar’ın görüşmede Gülen’in iadesini isteyeceği belirtilmiştir. Dunford’un ayrıca İncirlik’e gideceği burada ABD’li askerlerle görüşeceği bildirilmiştir. “Oklar CIA’yı Gösteriyor” başlığının altında ise, Yeni Şafak’ın Pentagon ve CIA’nın 15 Temmuz irtibatını deşifre ettiğini, ABD’li yetkililerinin açıklamalarına dayandırarak yer vermiştir.

⁶⁴⁸ Yeni Şafak gazetesi, 31 Temmuz 2016

Sürmanşette Cumhurbaşkanı'nın televizyon programında yaptığı açıklamalara yer veren Yeni Şafak, "Orduda devrim" başlığıyla verilen haberde, Cumhurbaşkanı'nın katıldığı televizyon programında çarpıcı açıklamalarda bulunduğu ve milli savunmada 'devrim niteliğinde düzenlemeler yapılacağını söylediği ifade edilmiştir. Cumhurbaşkanı'nın söylediği düzenlemeler ise haberde şu şekilde aktarılmıştır:

"Askeri liseler kapatılacak, Kuvvet Komutanlıkları Milli Savunma Bakanlığı'na bağlanacak, Jandarma Akademisi ve Milli Savunma Üniversitesi kurulacak, Askeri hastaneler Sağlık Bakanlığı'na devredilecek, Jandarma yüzde yüz profesyonel olacak, Genelkurmay Cumhurbaşkanlığı'na bağlanacak, Kurmay olmayan subaylara generallik yolu açılacak, Tersaneler Milli Savunma Bakanlığı'na bağlanacak ."

Sürmanşette yer alan bir diğer haber ise "TSK İçinde Büyük Oyun" başlığı ve "Personel Dairesi'ne dikkat" üst başlığıyla verilen haberde, yeni atamalarla birlikte FETÖ'nün TSK'da Personel Daire Başkanlığı yoluyla yeniden sızma girişimi olabileceğine dikkat çekilmiş, son üç dönemde görev yapan Personel Daire Başkanları'nın tutuklandığı vurgulanmıştır.

Yeni Şafak gazetesi 1 Ağustos 2016⁶⁴⁹ tarihli manşetinde OHAL sürecinde yayınlanan son KHK'ya yer vermiş, "TSK'nın Yapısı Değişti" üst başlığı ve "Devrim Gibi" başlığıyla verilen haberin alt başlığında, "15 Temmuz'daki darbe girişimi milat oldu. OHAL kapsamında yayınlanan Kanun Hükmünde Kararname'yle, TSK'nın yapısı köklü biçimde değiştirilecek ve darbeleri tarihe gömecek çok kritik kararlar alındı." ifadelerinin yanında alınan kararları özetleyerek "Harp Akademileri kapatıldı, YAŞ'taki sivil Ağırlığı arttı, Kara, Deniz ve Hava, MSB'ye bağlandı, GATA, Sağlık Bakanlığına geçti" şeklinde bildirmiştir. KHK'ya birinci sayfasında geniş yer veren Yeni Şafak, Adalet Bakanı Bekir Bozdağ, Cumhurbaşkanı Başdanışmanı Şeref Malkoç, Prof. Dr. Ersan Şen, GENAR Başkanı İhsan Aktaş, Eski Genelkurmay İstihbarat Daire Başkanı İsmail Hakkı Pekin gibi toplumun farklı kesimlerinin KHK ile ilgili görüşlerine "Son söz sivillerde", "Darbe kültürü temizleniyor", "Hedef milli devlet", "TSK yüzünü düşmana dönsün", "Düzenleme şarttı" başlıkları altında yer vermiştir.

Sürmanşette ise Almanya'da yapılan demokrasi nöbetine Erdoğan'ın telekonferans yöntemiyle bağlanmasının engellenmesini "Köln Nöbeti" üst başlığı ve "Merkel

⁶⁴⁹ Yeni Şafak gazetesi, 1 Ağustos 2016

Demokrasisi!” başlığıyla eleştirmiştir. Haberin alt başlığında “Fetullahçı Terör Örgütü’nün en büyük hamilerinden olan Almanya, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın Köln’deki demokrasi nöbetine telekonferansla bağlanmasını engelledi” ifadelerini kullanmıştır.

Yeni Şafak gazetesi 2 Ağustos 2016⁶⁵⁰ tarihli manşetinde darbe girişimi sırasında Ankara Gölbaşı Polis Özel Harekât Daire Başkanlığı’nın darbeciler tarafından vurulma anına ait görüntülere yer vermiştir. “Gölbaşı Böyle Vuruldu” başlığıyla verilen haberin alt başlığında “FETÖ’cü teröristlerin F16’larla 49 özel harekât polisini şehit ettiği saldırıya ait kamera kayıtları çıktı. Darbe girişimini önlemek için nizamiyeye koşan özel harekâtçılar saat 23.58’de TSK envanterindeki en ağır bombayla vuruldu. Sadece bu saldırıda 42 polis şehit düştü.” ifadelerine yer vermiştir.

Sürmanşette darbe girişimi sonrası oluşturulan ‘normalleşme sürecine’ “Yenikapı Jesti” başlığıyla yer verilmiş, haberin alt başlığında “Cumhurbaşkanı Erdoğan, CHP lideri Kılıçdaroğlu ve MHP lideri Bahçeli’yi 7 Ağustos’ta Yenikapı’da düzenlenecek “Demokrasi ve Şehitler Mitingi”ne davet etti. Erdoğan iki liderden burada konuşmalarını da istedi” bilgisine yer verilen haberde, CHP lideri Kılıçdaroğlu’nun Erdoğan’ın şahsına yönelik davaları çekme jestine karşı, kendisinin de Erdoğan hakkında açtığı davaları çekme kararı aldığı belirtilmiştir. Bahçeli’nin ise Erdoğan’ın davaları çekme kararına karşı teşekkür ettiği bildirilmiştir.

“Olay yerinde” başlığıyla verilen haberde ise, Türkiye’yi ziyarete gelen ABD’li General Danford’un önce darbenin merkezi İncirlik’i daha sonra Ankara’ya gelerek Genelkurmay Başkanı Akar’ı ziyaret ettiği ve birlikte bombalanan Meclis’i gezdiği, daha sonra Başbakan Yıldırım’la görüştüğü belirtilmiştir.

Yeni Şafak gazetesi 3 Ağustos 2016⁶⁵¹ tarihli manşetinde eski CHP lideri Deniz Baykal ve MHP yöneticilerine yönelik yapılan ‘kaset komplosuna’ yer vermiş, “Gülen’in Ahlaksız Çetesi” başlığıyla verilen haberin alt başlığında “CHP lideri Deniz Baykal ve MHP’nin tepe yöneticilerini istifa ettiren kaset kumpasıyla Erdoğan’ın çalışma ofisine böcek yerleştirilmesinin arkasında aynı çete çıktı. Gülen’in talimatıyla siyasetçilere ahlaksızsa kumpas kuran çoğu polis 120 kişi için gözaltı kararı çıktı.” bilgisine yer

⁶⁵⁰ Yeni Şafak gazetesi, 2 Ağustos 2016

⁶⁵¹ Yeni Şafak gazetesi, 3 Ağustos 2016

vermiştir. Haberde “17 Adreste Böcek” başlığının altında Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı’nın başlattığı operasyonda 89 kişi hakkında yakala kararı çıkarıldığı, 17 adrese böcek dinleme cihazının yerleştirildiği bildirilmiştir. Haberde ayrıca çetenin Ak partililere de yönelik kumpas hazırladığı ve çeteci polislerin fark edilerek engellendiği belirtilmiştir.

Sürmanşette “Gizli okulun sahibi de o üstten çıktı” başlıklı haberin alt başlığında, “FETÖ’nün “Atatürkçü” görünümlü gizli okulu Anafartalar Koleji’nin sahibi Hakan Çelik’in de 15 Temmuz gecesi Akıncılar Üssü’nde olduğu ortaya çıktı.” bilgisine yer verilen haberde, Anafartalar Koleji’nin sahibi Hakan Çelik’in de Akıncılar Üssü’nde sabah saat 08.00’da tellerden atlayıp kaçarken yakalandığı, ayrıca birçok cuntacının çocuklarının Anafartalar’da okuduğu bilgisine yer verilmiştir.

Sürmanşette Cumhurbaşkanı’nın açıklamalarına yer alan bir diğer haberde, “Senaryo dışarıda yazıldı” başlığının altında, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın Türkiye’nin yükselişin hazmedemeyen mihrakların olduğuna dikkat çektiği ve “Ben çok açık sözlüyüm, bu olay içerde aktörleri olan ama senaryosu dışarıda yazılan bir darbe hareketidir” dediği vurgulanmıştır.

Yeni Şafak gazetesi 4 Ağustos 2016⁶⁵² tarihli manşetinde Cumhurbaşkanı’nın Din Şurası’nda yaptığı açıklamalara yer vermiş “Kader Anı” başlığıyla verilen haberin alt başlığında “Rabbim ve milletim affetsin” ifadelerine yer verilen haberde Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın 17-25 Aralık sürecinden sonra FETÖ’ye büyük darbe vurulduğunu hatırlattığı ve “Her şeye rağmen bu hain örgütün gerçek yüzünü daha önceden ortaya dökememiş olmanın üzüntüsü içindeyim. Rabbim de milletim de bizi affetsin” dediği aktarılmıştır. Erdoğan’ın ayrıca “Şüphe dönemi bitti. Mücadele dönemi başladı. Şu saatten sonra Pensilvanya’daki şarlatanın hezeyanlarına kulak vermeye devam eden herkes başına gelecekleri peşinen kabul etmiş demektir” dediği vurgulanmıştır.

Manşet haberle beraber yan yana yer alan Cumhurbaşkanı’nın 15 Temmuz gecesi Marmaris’ten İstanbul’a gelişi sırasında havada yaşanan gelişmelere yer vermiştir. “F16’nın yakıtı bitince Erdoğan’ın uçağına kilitlenemedi” başlığıyla verilen

⁶⁵² Yeni Şafak gazetesi, 4 Ağustos 2016

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı taşıyan TC-ATA uçağının 15 Temmuz gecesi havadaki F162'leri atlatıp Atatürk Havalimanı'na inmesine ilişkin detayların yer aldığı haberde, füze yüklü F16'nın Erdoğan'ın uçağını fark ettiği fakat yakıtı azalınca takibi bırakıp tanker uçağından yakıt ikmali yapmaya yöneldiği bu sırada Erdoğan'ın uçağına havaalanına indiği bildirilmiştir.

Yeni Şafak gazetesi 5 Ağustos 2016⁶⁵³ tarihli manşetinde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın FETÖ ve darbe girişimine yönelik açıklamalarına yer vermiş, “Bu Ülkeyi Sapıklara Bırakmayız” başlığıyla verilen haberin alt başlığında “Cumhurbaşkanı Erdoğan, FETÖ'nün örgütlediği 160 ülkeyi güya vatan kabul edip ele geçirmek istediğini söyledi. Karşımızda sadece itikadı değil, milli olarak da sapkın bir örgüt olduğunu belirten Erdoğan'ın “Bizim bu ülkeden başka vatanımız yok ve ülkemizi de bu sapıklara bırakmayacağız” dedi.” ifadelerini kullanmıştır. Haberin alt paragraflarında detaylara yer verilmiş “Vatansız Bırakma Girişimi” başlığının altında Erdoğan'ın “Hiç şüphenez olmasın 15 Temmuz bu milleti bayraksız, vatansız, devletsiz bırakma girişimidir.” dediği “Her Kuruş Bir Mermidir” başlığının altında örgütün finansal ayağına vurgu yapan Erdoğan'ın “Şüphesiz örgütün iş dünyası ayağı var. FETÖ'ye aktarılan her kuruş, millete sıkılmak üzere namluya sürülmüş bir mermidir. Millete kurşun sıkını nasıl affetmiyorsak, o kurşunu finanse edeni de affetmeyiz” ifadelerin kullandığı aktarılmıştır.

Sürmanşette FETÖ'nün kumpas ve hırsızlık olayına yer verilmiş “Yeğen itiraf etti” başlığının altında 2010 KPSS sınavı sorularının çalınmasıyla ilgili tutuklanan Gülen'in yeğeni Sait Gülen'in kopyayı itiraf ettiği ve “Cemaatin gerçek yüzünü 15 Temmuz'dan sonra gördüm” iddiasında bulunduğu belirtilmiştir. Bu haberin hemen yanında ‘kaset kumpası’ olayına ilişkin haber “İşte o böcekler” başlığıyla verilmiş, Deniz Baykal ve MHP yöneticilerinin istifasıyla sonuçlanan kaset kumpasıyla ilgili ayrıntılarda böceklerin yatak odasında bulunan televizyon hoparlörü, elektrik buat kapağı ve yatak başlığına yerleştirildiği bildirilmiştir.

Darbe girişiminin olduğu geceye dair ayrıntılara günlük yer veren Yeni Şafak, “Sabaha kadar çarpıştık” başlığıyla verilen haberde, özel harekât polislerinin 15 Temmuz gecesi Boğaziçi Köprüsü'nde darbecilerin halka ateş açmaya başladıklarında karşılık verdikleri

⁶⁵³ Yeni Şafak gazetesi, 5 Ağustos 2016

ve sabahın ilk ışıklarına kadar darbecilerle çatıştıklarını kaçamayacaklarını anlayınca darbecilerin teslim olduklarını anlattıkları ifade edilmiştir.

Yeni Şafak gazetesi 6 Ağustos 2016⁶⁵⁴ tarihli manşetinde Yenikapı’da yapılacak olan mitinge yer vermiş, “Türkiye Tarihinin En Büyük Buluşması” üst başlığı ve “Milyonlar Yenikapı’ya Akacak” başlığıyla verilen haberin alt başlığında, mitingin ‘Cumhuriyet tarihinin en büyük buluşması olduğunu vurgulamış, “15 Temmuz’daki darbe girişimi ve FETÖ üzerinden servis edilen çökuluslu müdahaleye canıyla direnen, Türkiye’yi hedef alan işgal girişimini boşa çıkaran ve yeni İstiklal Mücadelesi’ni başlatan milletimiz, yarın Yenikapı’da Cumhuriyet tarihinin en büyük buluşmasını gerçekleştirecek. Milyonlar, bütün dünyaya Türkiye’nin dimdik ayakta durduğunu ilan edecek” ifadelerini kullanmıştır. “Ortak Danışma Ruhu” başlıklı paragrafın altında Gülen ve teröristleri üzerinden yapılan saldırının ülke genelinde dayanışma ruhunu ortaya çıkardığı, milletin mesajını alan siyasi partilerin ilk kez ortak bir mitingde buluşma kararı aldığı ve atmosferin siyaset dâhil bütün kurumları kendilerini yeniden konumlandırmaya sevk ettiği vurgulanmıştır. Manşette yer alan “Türkiye’ye düşman bize de düşmandır” başlığının altında darbe girişimi sonrası Türkiye’yi ilk ziyaret eden liderin Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev olduğu belirtilen haberde, Nazarbayev’in “Türkiye’ye düşman bize de düşmandır. FETÖ ile ilişkileri tespit edilirse öğretmenleri göndeririz Türkiye’ye karşı olan hiçbir unsura destek vermeyiz” dediği bildirilmiştir.

Sürmanşette “İşte FETÖ’nün Avrupa finans ağı” başlığıyla verilen haberde FETÖ’nün yurt dışı finans bağlantılarını araştıran güvenlik güçlerinin milyar dolarları yöneten kirli ilişkiler ağına ulaştığı, örgütün hile ile elde ettiği yurt dışı teşviklerinden yıllık 5 milyar haraç kesip Batılı siyasetçiler ve düşünce kuruluşlarına aktardığı bilgisine yer verilmiştir.

Yeni Şafak gazetesi 7 Ağustos 2016⁶⁵⁵ tarihli manşeti Yenikapı’da yapılacak olan mitinge ayırmış, “Tek Ses Tek Nefes Tek Yürek” başlığıyla verilen haberin alt başlığında mitingi “Bütün dünyaya büyük bir meydan okuma” olarak değerlendiren Yeni Şafak on milyonlarca insanın “iç işgalcilere, FETÖ’nün teröristlerine, vatan

⁶⁵⁴ Yeni Şafak gazetesi, 6 Ağustos 2016

⁶⁵⁵ Yeni Şafak gazetesi, 7 Ağustos 2016

hainlerine, onların dışındaki patronlarına karşı tek yumruk” olacağı mesajını vermiştir. Haberde ayrıca “15 Temmuz kanlı darbe girişimine, iç savaş senaryolarına, ABD ve Avrupa’nın Türkiye’yi çözüme, diz çöktürme ve teslim alma planlarına tarihi bir cevap verilecek.” ifadeleri kullanılmıştır.

Manşet haberin altında “Bu iş daha Bitmedi” başlığıyla verilen haberin alt başlığında Erdoğan’ın açıklamalarına yer verilmiş, “Cumhurbaşkanı Erdoğan, 15 Temmuz’daki darbe girişiminin 12 saat içerisinde saf dışı edildiğini ancak tehlikenin henüz geçmediğini söyledi: Bu işin bittiğine şu anda tabii inanmıyorum. Atacağımız daha adımlar var, rehavete kapılmayacağız.” dediği bildirilmiştir. “12 Bomba Atınca Cunta Çöktü” başlıklı paragrafın altında Huber Köşkü’nde medya yönetici ve sahipleriyle bir araya geldiği belirtilen Erdoğan’ın, darbe girişimi süreciyle ilgili bilgi verdiği Eskişehir’den kalkan jetlerin Akıncılar Üssü’ne 12 bomba atınca cuntanın çöktüğü söylediği belirtilmiştir. “Medyaya 15 Temmuz Teşekkürü” başlığı altında ise Erdoğan’ın 15 Temmuz’da darbeye karşı duran medyaya teşekkür ettiği vurgulanmış ve “Medya konusundaki eleştirel yaklaşımım hepimizin malumu. Fakat bu defa sağlam ve kararlı duruş sergiledi. Bu tavrı takdir etmek boynumun borcudur.” şeklindeki sözlerine yer verilmiştir.

Yeni Şafak gazetesi 8 Ağustos 2016⁶⁵⁶ tarihli manşeti tam sayfa Yenikapı mitingine ayırmış “Türkiye Meydan Okudu” başlığı ve “FETÖ’ye, darbecilere, ‘Üst Akıl’a, tarihi cevap” üst başlığıyla verilen haberin alt başlığında “15 Temmuz’da Gülen ve teröristleri eliyle servis edilen darbe ve iç savaş girişimine karşı günlerdir vatan nöbeti tutan Türkiye, dün dünyaya emsali yaşanmamış bir gövde gösterisi yaptı. Yenikapı ve çevresinde beş milyon insan toplandı. Aynı anda 81 vilayette milyonlarca insan meydanlara akın etti. Türkiye darbecilere ve arkasındaki güçlere tarihi bir mesaj verdi.” şeklinde ifade etmiştir.

Erdoğan’ın mitingde yaptığı konuşmayı “Gazamız mübarek olsun” başlığıyla veren Yeni Şafak, Erdoğan’ın darbe ve işgale karşı direnişi Malazgirt ve Çanakkale Destanı’na benzettiğini “79 milyon olarak hepimizin gazası mübarek olsun.” dediği bildirilmiştir.

⁶⁵⁶ Yeni Şafak gazetesi, 8 Ağustos 2016

Liderlerin konuşmalarını başlıklar halinde veren gazete, Başbakan Yıldırım'ın "Bu Tabloyu bozmayacağız", Kılıçdaroğlu'nun "Artık yeni Türkiye var", Bahçeli'nin "Yeni bir diriliş Müjdesi", TBMM Başkanı Kahraman'ın "Cuntaya direndik kazandık", Org. Akar'ın ise "En ağır ceza verilecek" şeklindeki ifadelerine birinci sayfadan yer vermiştir.

"İlk kez aynı meydanda" başlığının altında, Cumhurbaşkanı'nın çağrısı üzerine Başbakan Yıldırım'ın, CHP lideri Kılıçdaroğlu'nun, MHP lideri Bahçeli'nin Yenikapı'daki "Demokrasi ve Şehitler Mitingi"ne katıldığı ve meydanlarda ilk kez Ak Partililerin, CHP'lilerin ve MHP'lilerin birlikte olduğu vurgulanmıştır.

Yeni Şafak gazetesi 9 Ağustos 2016⁶⁵⁷ tarihli manşetinde darbe girişimi sonrasında gündemini değiştirerek, ilk kez farklı bir başlığa, Türkiye-Rusya yakınlaşmasına yer vermiştir. Dünyanın Gözü Bu Zirvede" başlığıyla verilen haberin alt başlığında Erdoğan Putin görüşmesini;

"Suriye krizi ve Rus uçağının düşürülmesiyle son otuz yılın en ağır krizini yaşayan Türkiye ve Rusya, ilişkilerde yeni bir sayfa açmaya çalışıyor. Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Rus lider Putin arasında bugün St. Petersburg'da yapılacak zirve, ABD ve Avrupa Birliği'nin 15 Temmuz darbe girişimi karşısında Türkiye'yi yalnız bırakmasının hemen ardından gerçekleşmesi bakımından tarihi nitelik taşıyor." şeklinde değerlendirmiştir.

Manşet haberin altında Yenikapı mitinginin dünya basınındaki yankılarına yer veren Yeni Şafak, "Yenikapı Güç gösterisi" üst başlığı ve "124 ülkeden büyük" başlığıyla verilen haberde, Yenikapı mitingi dünya basınının ilgi odağı olduğu, Associated'in Marmara sahilinin, Alman Bid gazetesinin ise Türkiye'nin kırmızı-beyaz bir denize dönüştüğünü yazdığı, Reuters ve France 24'ün ise "Erdoğan darbe girişiminden sonra güç gösterisi yaptı" ifadesini kullandığı bildirilmiştir. Mitinge 5 milyon kişinin katıldığı ve dünyada ender görülen bu buluşmaya katılanların sayısının 124 ülkeden büyük olduğu vurgulanmıştır.

Yeni Şafak gazetesi 10 Ağustos 2016⁶⁵⁸ tarihli manşetinde Erdoğan ve Putin görüşmesine geniş yer vermiş, "Türkiye-Rusya ilişkileri şimdi daha güçlü" üst başlığı ve "Petersburg Kararları" başlığıyla verilen haberde Yeni Şafak, görüşmeyi "tarihi bir

⁶⁵⁷ Yeni Şafak gazetesi, 9 Ağustos 2016

⁶⁵⁸ Yeni Şafak gazetesi, 10 Ağustos 2016

adım” olarak değerlendirmiş, “ortak kararlılık” vurgusunun ön plana çıkarıldığı görüşmeye dair “İki ülke arasındaki uçak kriziyle başlayan sorunlar, tek tek çözülecek ve ilişkiler çok daha ileri seviyeye taşınacak” ifadesini kullanmıştır. Manşet haber başlığının altında Rusya lideri Putin’in ikili görüşme sonrası yaptığı açıklamalara değinilmiş, “Tam inşa dönemi” başlığının altında Putin’in somut ve yapıcı bir görüşme yaptıklarına dikkat çektiği ve “Türkiye’ye karşı kısıtlamaları kademeli olarak kaldıracağız” dediği belirtilmiştir.

Manşetin altında “FETÖ’nün gizemli Odası” başlığıyla verilen haberde, FETÖ’nün temellerinin atıldığı belirtilen Yamanlar Koleji’nde elbise dolabından girilen gizli bir bölmenin bulunduğu, odanın kapsının gizli bir iple açıldığı, tavanında “Süleyman mührü” nün yer aldığı geniş bir salonun bulunduğu bildirilmiştir.

Yeni Şafak gazetesi 11 Ağustos 2016⁶⁵⁹ tarihli manşetinde Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın Rusya dönüşü uçakta gazetecilere yaptığı açıklamalara yer vermiş, “İmanlı Çılgın Türkler” başlığı ile verilen haberin alt başlığında “Cumhurbaşkanı Erdoğan, 15 Temmuz gecesi tankları korkusuzca durduran milletle iftihar ettiğini söyledi: Bu millet anlından öpülesidir. Bu millet tanımlanamaz. Hani ‘Çılgın Türkler’ diyorlar ya, ama bu millet, ‘imanlı Çılgın Türkler’. Böyle gittiler işin üzerine.” ifadelerine yer vermiştir. Rusya’ya yapılan ziyaretin milat olduğuna dikkat çeken Erdoğan’ın ziyaretin Batı’da nasıl algılandığı yönündeki soruya “Önemli olan nasıl algılanacağı değil, ziyaretin verimli geçmesidir.” dediği bildirilmiştir.

Sürmanşette terör saldırısına yer veren Yeni Şafak, “PKK-FETÖ terör estirdi” başlığıyla verilen haberde PKK ile FETÖ’yü terör saldırısında ilişkilendirmiş ve “FETÖ’cü darbe girişimi başarısız olunca PKK terörü yeniden devreye sokuldu. PKK, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın Rusya ziyaretinden bir gün sonra Şırnak, Mardin, Diyarbakır’da alçakça saldırılar yaptı. 12 kişi şehit olurken 36 kişi yarandı” bilgisine yer vermiştir.

Manşet haberin altında darbe girişiminin ardından Cumhurbaşkanı’nın çağrısıyla ‘demokrasi nöbeti’ olarak başlatılan nöbetin son günü “Şehitler tepesi Boş Değil” başlığıyla verilmiş, demokrasi nöbetlerinin son gününde Külliye’nin önünde toplanan

⁶⁵⁹ Yeni Şafak gazetesi, 11 Ağustos 2016

kalabalığa Erdoğan'ın “Şehitler tepesi boş değil bunu hesap edemediler” dediği belirtilmiştir.

Yeni Şafak gazetesi 12 Ağustos 2016⁶⁶⁰ tarihli manşetinde darbe girişimi sonrası ABD'den sığınma isteyen bir tümamirale yer vermiş “NATO'nun Adamı” başlığıyla verilen haberin alt başlığında “İzmir'deki FETÖ soruşturmasının kritik ismi firari Tümamiral Mustafa Zeki Uğurlu, ABD'deki NATO üssünde ortaya çıktı. Uğurlu'nun 26 Temmuz'da katıldığı Norfolk'taki toplantının fotoğrafları NATO'nun internet sitesinde yer aldı. ABD, sığınma isteyen Uğurlu ile ilgili henüz Türkiye'ye bilgi vermedi” bilgisine yer vermiştir. Haberde yer alan bilgilerde Uğurlu'nun 15 Temmuz sonrasında ifade vermek üzere savcılığa çağrıldığı fakat gelmediği daha sonra hakkında yakalama kararı çıkarılıp ihraç edildiği ve NATO'ya bunun bildirilmesine rağmen NATO toplantılarına katıldığı bildirilmiştir.

Sürmanşette FETÖ'nün yargı ayağına yönelik yürütülen operasyona “Yargıda 2. Dalga” başlığıyla yer verilmiş, haberin alt başlığında Ankara Başsavcılığı'nın HSYK'nın FETÖ soruşturması kapsamında açığa aldığı 676 hâkim ve savcı hakkında gözaltı kararı verdiği bildirilmiştir. Aynı haberin altında “Öz ve arkadaşlarına müebbet” başlığının altında 17 Aralık operasyonunu yürüten savcılar, Zekeriya Öz, Celal Kara ve Mehmet Yüzgeç hakkında açılan davada savcının firari savcılar hakkında ağırlaştırılmış müebbet cezası istediği bilgisine yer verilmiştir.

Yeni Şafak gazetesi 13 Ağustos 2016⁶⁶¹ tarihli manşetinde FETÖ'nün diğer terör örgütleriyle iş birliği yaptığı teması işlenmiş, “İŞİD İçinde FETÖ Timi” başlığıyla verilen haberin alt başlığında “MİT Tır'larına operasyon yapıp Türkiye'yi 'İŞİD destekçisi' diye yaftalamaya çalışan Gülen ve teröristleri, sadece PKK ile değil İŞİD'le de ortak çalıştı. Kuzey Irak'taki elemanları üzerinden İŞİD'e militan gönderen FETÖ, darbeye zemin hazırlamak için Türkiye'deki canlı bomba saldırılarına destek verdi. İŞİD içindeki Gülen çetesinden birinin izine Yeni Şafak ulaştı.” İfadeleri kullanılmıştır. “Gülen Okulu İŞİD'ci Yetiştirdi” başlıklı paragrafta, FETÖ'nün Süleymaniye'deki okulunda görevli Uğur Pehlivanoglu'nun sözde ‘Irak imamının onayını alarak 6 öğrencisiyle birlikte İŞİD'e katıldığı ve özel bir proje dâhilinde örgütün bünyesine

⁶⁶⁰ Yeni Şafak gazetesi, 12 Ağustos 2016

⁶⁶¹ Yeni Şafak gazetesi, 13 Ağustos 2016

girdikleri bilgisine yer verilmiştir. Pehlivanoglu'nun örgüt içine girdikten sonra Ebu Velid kod adını kullandığı ve 3 öğrencisiyle birlikte Havice Kasabası'nda öldürüldüğü belirtilmiştir.

Sürmanşette iki habere yer veren Yeni Şafak, "Sulandırıyorlar" başlığıyla verilen haberde, darbe girişiminin FETÖ'cüler tarafından sulandırılmaya çalışıldığı ve kanal kanal dolaşan itirafçıların Gülen portresi üzerinden olayı magazinleştirdiği ifade edilmiştir. "O da uyumamış" başlığıyla verilen diğer haberde ise, "İran Dışişleri Bakanı Zarifi ile bir araya gelen Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu, Zarifi'nin 15 Temmuz gecesi uyumadığını ve kendisini 4-5 kez aradığını söyledi" şeklinde İran'ın darbe girişimindeki tavrına ilişkin mesaj verilmiştir.

Manşetin yanında "200 milyonluk mal varlığına el kondu" üst başlığı ve "Babası gözaltında" başlığıyla verilen haberde, FETÖ soruşturmasında eski futbolcu ve milletvekili Hakan Şükür'ün babasının gözaltına alındığı, Teröre finansal destek sağladıkları belirtilen baba-oğlun 200 milyonluk mal varlıklarına el konulduğu bildirilmiştir.

"Akıncı Üssü'nde infaz odaları" başlığıyla verilen haberde, 15 Temmuz'da FETÖ'cü askerlerin merkez olarak kullandığı Akıncı Üssü'nde darbenin başarılı olması halinde gözaltına alınacak kişilerin sorgulanacağı ve infaz edileceği odalar tahsis edildiği belirtilmiştir. Üste bulunan helikopterler kullanılmadığı ve piste çok sayıda çukurun olduğuna dikkat çekilmiştir.

Yeni Şafak gazetesi 14 Ağustos 2016⁶⁶² tarihli manşetinde Başbakan Yıldırım'ın gündeme dair açıklamalarına yer verilmiş, "Askeri Okullarda Korkunç Gerçek" üst başlığı ve "Yüzde 95'i FETÖ'cü" başlığıyla verilen haberin alt başlığında "Başbakan Binali Yıldırım, FETÖ kontrolüne girdiği için kapatılan askeri liselerle ilgili ürkütücü bilgiler verdi: Askeri liselerde, harp okullarında okuyanların yüzde 95'inin bunlarla ilişkide olduğunu düşünüyoruz. Orduda ise albay ve aşağı rütbede oran yüzde 60-80 arasında değişiyor" şeklinde Başbakan Yıldırım'ın ifadelerine yer verilmiştir. Haber metninde "Medya Karşı Darbe Yaptı" başlığının altında Çankaya Köşkü'nde medya yöneticileriyle bir araya gelen Başbakan Yıldırım'ın FETÖ ile mücadele kriterinin 17-

⁶⁶² Yeni Şafak gazetesi, 14 Ağustos 2016

25 Aralık olduğunu söylediği, medyanın 15 Temmuz'daki tutumunu öven Yıldırım'ın "Medyamız durumdan vazife çıkararak karşı darbe yapmıştır." dediği vurgulanmıştır. Gülen'in ABD tarafından iadesine de değinen Yıldırım'ın "Terörist başının Türkiye'ye gelip yargılanmasından başka bir uzlaşma yolu yok. ABD'nin yaklaşımı 15 Temmuz öncesine göre çok farklı." sözleriyle ABD'yi eleştirdiği belirtilmiştir.

Manşet haberin altında "Göreve hazırız" başlığıyla yer alan haberin alt başlığında "FETÖ'nün işkenceler ve disiplin suçlarıyla TSK'dan uzaklaştırdığı askeri öğrenciler "15 Temmuz aklandığımız gündür., kimin hain olduğu ortaya çıktı" diyor, göreve hazır olduklarını söylüyor" ifadeleriyle FETÖ'nün kumpas kurduğu askeri lise öğrencilerinin göreve iade edilme taleplerine yer verilmiştir.

Sürmanşette "Öz gitti Bharara geldi" başlığıyla verilen haberde Fetullah Gülen ile polis şefleri Yakup Saygılı ve Nazmi Ardic'in baş sanık olduğu 17 Aralık kumpasıyla ilgili davanın kabul edildiği, iddianamede Rıza Sarraf'ın ABD'de tutuklanmasına dikkat çekilerek "Başarısız darbe girişimi ABD'de canlandırılmak isteniyor" denildiği bildirilmiştir.

Yeni Şafak gazetesi 15 Ağustos 2016⁶⁶³ tarihli manşetinde darbe girişiminin planlanmasına yönelik darbeci askerlerin itiraflarına yer verilmiş, "İtirafçı general darbe sürecini gün gün anlattı" üst başlığı ve "Plana 6 Gün Çalıştılar" başlığıyla verilen haberin alt başlığında "15 Temmuz'daki darbede rol alan subayların itirafları, Akıncı Üssü'nde gözaltına alınan Adil Öksüz'ü işaret ediyor. Öksüz Ankara'da 3 gün MİT, polis ve jandarma imamlarıyla, 3 günde generallerle toplantı yaptı. 11 Temmuz'da Pensilvanya'ya gidip darbe için son talimatları aldı" bilgisine yer verilmiştir. İzmir Başsavcılığı'na itirafta bulunan bir generalin 8 Temmuz'da Ankara'ya çağrıldığını, bir villada 3 gün plan yaptıklarını belirttiği planları Adil Öksüz'ün alıp "ABD'ye onay için hoca efendiye götürüyorum" dediği ve kendisinin İzmir'e döndüğünü söylediği bildirilmiştir.

Sürmanşette Ak Parti'nin 15'inci kuruluş yıldönümü kutlamalarında Erdoğan'ın yaptığı konuşmaya yer verilmiş, "Boynumuzun Borcudur" başlığıyla verilen haberin alt başlığında "Türkiye'yi değiştirip dönüştüren Ak Parti'nin 15. Kuruluş yıl dönümünü

⁶⁶³ Yeni Şafak gazetesi, 15 Ağustos 2016

kutladığı, törene video konferansla katılan Erdoğan'ın 15 Temmuz'a dikkat çekerek “Bu ihaneti yapanlardan hesap sormak ve FETÖ'nün kökünü kazımak boynumuzun borcudur” dediği belirtilmiştir. Erdoğan'ın ayrıca “Artık 15 Temmuz öncesi gibi davranamayız. En başta Cumhurbaşkanı olarak ben davranamam” dediği ve “Yenikapı'ya sonuna kadar sahip çıkılacağına inanıyorum” vurgusunu yaptığı ifade edilmiştir.

Manşet haberin sağında “Savcılar Göreve” üst başlığı ve “Siyasi ayak bulunmalı” başlığıyla verilen haberde, Başbakan Yardımcısı Numan Kurtulmuş'un, 15 Temmuz ihanetinin siyasi ayağı konusunda belirsizliğin sürdüğünü belirterek “Mutlaka bir siyasi ayağı vardır. Savcılarımızın önemli vazifelerinden biridir. Bunların hepsinin ortaya çıkarılması gerekir” şeklindeki sözleriyle darbe girişiminin siyasi ayağına yönelik mesaj verilmiştir.

3.6.4. Cumhuriyet Gazetesinin İlk Sayfa Haber Başlıkları

Cumhuriyet gazetesi 16 Temmuz 2016⁶⁶⁴ tarihli sayısında diğer gazeteler gibi tam sayfa darbe girişimine yer vermiş, “Askeri Ya Da Sivil Her Darbeye Karşı...” üst başlığı ve “Ne Askerin Tankı Tüfeği Ne AKP'nin Anayasayı Yok Sayması” alt başlığıyla karşı çıktığını belirttiği darbe girişimini “Çözüm Demokrasi” manşetiyle okurlarına duyurmuştur. Haberde askerin önce Boğaz Köprüsü'nü kapatması ardından Ankara'da F16 uçaklarının alçak uçuş yaptığı ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yönetime el koymak üzere harekete geçtiği bilgisinin yayıldığı ‘Yurtta Sulh Konseyi’ adına TRT'den bildiri okutulduğu bilgisi verilmiştir. Hükümet adına Başbakan Yıldırım'ın açıklama yaptığı ordu içerisinde bir kalkışmanın olduğu ve misliyle karşılığın verileceğini söylediği daha sonra Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın CNN Türk yayınına cep telefonundan bağlandığı ardından halkı direnmek üzere meydanlara ve havalimanlarına çağırdığı belirtilmiştir.

Manşetin altında darbe girişimi sırasında yaşananları “Türkiye Kaosta” başlığıyla veren Cumhuriyet, Meclis'te gece saatlerinde patlama olduğunu ve yaralananların bulunduğunu, 1. Ordu yakınlarında patlama sesi duyulduğunu, Cumhurbaşkanı Külliyesi'nde çatışmaların yaşandığını, CNN Türk binasının basılıp yayının kesildiğini, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın “Genel Sekreterim rehin alındı, kaldığım otel bombalandı,

⁶⁶⁴ Cumhuriyet gazetesi, 16 Temmuz 2016

uçağım taciz edildi” dediği aktarılmıştır. “Cepmodern direniş” başlığının altında yeni bir direniş biçiminin ortaya çıktığını belirten Cumhuriyet, Cumhurbaşkanı Erdoğan, 11. Cumhurbaşkanı Gül, eski Başbakan Davutoğlu, Meclis Başkanı Kahraman ve her partiden milletvekilinin CNN Türk ekranlarına bağlandığı bu vesileyle de “uzun süredir kavgalı olan Erdoğan ve AKP’nin, Doğan Grubu ile ‘mecburen’ barıştı” yorumunda bulunulmuştur.

Yurt içi ve yurt dışından darbe girişimine karşı tepkilere de yer veren gazete, CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu’nun açıklamasını “Kılıçdaroğlu” üst başlığı ve “Darbelere Çok Çektik” başlığıyla, “Ortak Ses Çıktı” üst başlığıyla MHP ve HDP’nin darbe karşıtı açıklamalarını “MHP ve HDP: Karşıyız” başlığıyla duyurmuş, “Dünyadan” üst başlığıyla ABD ve Rusya’dan gelen açıklamaları “Sağduyu mesajları” başlığıyla duyurmuştur.

Cumhuriyet gazetesi 17 Temmuz 2016⁶⁶⁵ tarihli sayısında yine tam sayfa darbe girişimine ait bilgilere yer vermiş, gazetenin baş sayfada yer alan logosunun yanında “Kaos Gecesinin Bilançosu” başlığını kullanan Cumhuriyet, “Türkiye darbe aldı” manşetiyle duyurduğu haberin üst başlığında “265 Kişi Yaşamını Yitirdi, 1440 Kişi Yaralandı, 2839 Kişi Gözaltında” bilgilerine yer vermiştir. Cumhuriyet gazetesi manşetin alt başlıklarında darbe girişiminin ardından ortaya çıkan sonuçlara dair bilgileri verirken hem AK Parti ve hükümeti hem de olaylar sırasında vatandaşların darbeci askerlere karşı tavrını sert biçimde eleştirmiştir. Eleştirilerini dört başlıkta sıralayan gazete “1 Hesaplaşma” başlığının altında gözaltı ve tutuklamaları ‘temizlik’ olarak tanımlamış, generallerin gözaltına alındığını, yargıda ise “temizliğin” daha geniş çaplı olduğu, HSYK, Yargıtay, Danıştay, Sayıştay da bazı üyeler hakkında yakalama kararı çıkarıldığı, pek çok yargıç ve savcının açığa alındığı bilgisine yer vermiştir. “2 İntikam” başlığının altında darbe girişimi sırasında Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın çağrısıyla sokağa çıkan vatandaşlarının çoğunun “militanlaşmış AKP yandaşları” olduğunu söyleyen gazete, darbeci askerlerin yaptıklarını yer vermemiş, sokaklara çıkan insanların askerlere şiddet uyguladığını ve buna rağmen sokağa çıkma çağrısının devam ettiğini iddia etmiştir. Bu iddiasını darbe başarısız olduktan sonra teslim olan darbeci askerlerin vatandaşlar tarafından tartaklandığı fotoğrafları kullanarak desteklemeye

⁶⁶⁵ Cumhuriyet gazetesi, 17 Temmuz 2016

çalışan Cumhuriyet gazetesi, “Boğaziçi Köprüsü’nde Yolu Kesen Askerler Teslim Olduktan Sonra Yere Yatırılarak Kemerle Dövüldü. Bu Görüntüler Sosyal Medyada Büyük Tepki Çekti” ifadeleriyle darbecilere yapılanları eleştirmiştir. “3 Zafiyet” başlığı altında, darbe girişimiyle beraber devlet kurumlarındaki zafiyetinde ortaya çıktığı yorumunda bulunan Cumhuriyet zafiyetle, “Genelkurmay Başkanı Hulusi Akar karargâhında darbecilerce rehin alındı. Meclis ve Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın “sarayı” askerler tarafından bombalandı. Askerlerle polisler, dahası askerlerle askerler karşı karşıya geldi. Yer yer çatıştı” ifadelerini kullanmıştır. “4 Demokrasi!” başlığı altında ise Askeri darbenin püskürtülmesinin ardından Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın “hukuk devleti ilkelerini umursamayan, aşırı otoriterleşme” eğiliminden dolayı iç ve dış kamuoyunda ciddi kaygılara yol açtığını, siyasilerin idama açık kapı bırakan sözlerinin endişeyi artırdığı yorumunda bulunmuştur.

Darbe girişimin ardından olağanüstü toplanan TBMM’de yapılan genel kurulda 4 siyasi partinin ortak ‘kınama’ açıklaması “Dört Parti Uzlaşarak Olağanüstü Toplantıda Darbe Girişimini Kınadı” üst başlığı ve “Meclis ‘buradayız’ dedi” başlığıyla yer almıştır. Haberin alt başlığında “AKP, CHP, MHP ve HDP adına yapılan açıklamalarda demokrasi vurgusu yapıldı” ifadeleri kullanılmıştır.

Baş sayfanın solunda “Darbede Cemaat İzi” üst başlığı ve “Jandarmada planladılar” başlığıyla yer alan haberde, Türk Silahlı Kuvvetleri’ndeki “cemaatçi unsurların” darbe girişimi için Jandarma Genel Komutanlığını üst olarak seçtiği, Ankara Akıncılar Üssü’nü ele geçirerek hava desteği, İncirlikteki tanker uçaklardan da yakıt desteği sağlandığı bilgisine yer verilmiştir.

Cumhuriyet gazetesi 18 Temmuz 2016⁶⁶⁶ tarihli mañsetini darbe girişimini önlemek üzere sokaklara çıkan vatandaşların gösterilerini saldırıya dönüştürdüğü teması üzerine işlemiştir. “Sokaktaki tehlike” başlıklı mañsetin üst başlığında “Darbe karşıtı gösteriler, bazı gruplar tarafından saldırı eylemine dönüştürüldü” ifadeleri kullanılan haberin alt başlığında “Her Kesim Hedefte” başlığının altında, Cumhurbaşkanı’nın çağrısıyla sokaklarda yapılan darbe karşıtı gösterilerin bazı yerlerde demokrasi dışı saldırılarla sonuçlandığı; Ankara’da Gar katliamında yaşamını yitirenler için yapılan heykele saldırıldığı, Konya’da gösterilerin Suriyeli göçmenleri linçe dönüştüğü, Suriyelilere ait

⁶⁶⁶ Cumhuriyet gazetesi, 18 Temmuz 2016

ev ve iş yerlerinin ateşe verildiği bildirilmiştir. “Şiddet Görüntüleri” başlığı altında yine olaylara yer verilmiş, İstanbul’da bir grubun Fenerbahçe Orduevi’ne saldırmak istediği, Moda’da parkta oturanlara içki içtikleri gerekçesiyle saldırıldığı, Antakya’da alevi mahallerinin taciz edildiği, Adalar CHP Gençlik Kolları Başkanı’nın bir AKP’li tarafından dövüldüğü iddia edilmiştir.

“Erdoğan’dan idam sinyali” başlıklı haberde, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın şehitlerin cenaze töreninde “idam isteriz” sloganlarına karşı “Demokrasilerde halkın talebi kenara konulamaz. Bu sizlerin bir hakkıdır. Bu hak özellikle anayasal olarak gerekli olan mercilerde değerlendirmesi yapılır ve karar verilir.” İfadelerini kullandığı bildirilmiştir.

Logosunun yanında “Medyaya sansür başladı” başlıklı haberde, bazı internet haber sitelerinin erişime kapatıldığı, gazetecilerin “sansüre boyun eğmeyeceğiz” açıklaması yaptığı vurgulanmıştır.

Baş sayfanın solunda sütun halinde “Çözüm demokrasi dedik hep diyeceğiz” başlıklı bir yazı kaleme alan Cumhuriyet gazetesi yazıda, Darbeye açıkça karşı olduklarını, darbenin demokratik süreci sekteye uğrattığını, siyasi partilerin ve sivil toplumun darbe karşı verdiği tepkinin “demokrasinin geleceği bakımından umut verici” olduğu belirtilen yazıda “askeri darbe girişiminin önlenmesin fırsat bilip”, “sivil darbe” ya da “sivil diktatörlük” yolunun açılmasına müsaade edilmemesi gerektiği vurgulanmıştır.

Cumhuriyet gazetesi, manşet altında yer alan “Ankara Adli Tıp Kurumu Önünde Acı Veren İnsan Hikayeleri...” üst başlıklı ve “Tatbikat diye gitti” başlıklı haberde, Evlat acısı yaşayan bir asker babasının oğlunun cemaatçi olmadığını anlatmaya çalıştığı, oğlunun darbeden haberi olmadığı, “tatbikat var” diyerek çağırdıklarını gittiği yerde de vurulduğunu söylediği belirtilmiştir.

“Generali anlından vurdu” başlıklı ve “Genelkurmay’da 15 Temmuz akşamı yaşananlar aydınlanıyor” üst başlığıyla verilen haberde, 15 Temmuz akşamı Genelkurmaydaki komutanlara eş zamanlı baskın gerçekleştirildiği, Akar’ın darbe bildirisini okumaya zorlandığı ve boğazının kemerle sıkıldığı bildirilmiştir. Özel Kuvvetler Komutanlığı’nda ise, Darbecileri tarafından Özel Kuvvetler’e el koymak amacıyla gelen Tuğgeneral Semih Terzi’yi, özel kuvvetçi Astsubay Ömer Halis Demir’in anlından vurduğu ve Demir’in de orada öldürüldüğü bilgisine yer verilmiştir.

Cumhuriyet gazetesi 19 Temmuz 2016⁶⁶⁷ tarihli manşetinde darbe girişiminin bastırılması sonrasında hükümetin aldığı kararları ve darbe karşıtı gösterileri “Cadı avı başladı” başlığıyla eleştirmiş, haberin üst başlığında ise “Darbe Karşıtı Gösterilerde Nefret, Karakolda İşkence, Kamuda Şüpheli Tasfiye Var” ifadelerini kullanmıştır. “Meydanlarda Demokrasiden Söz Eden Yok” alt başlığına yer verilen haberde, meydanlarda yapılan çağrılarda en az vurgunun demokrasiye yapıldığını belirtmiş, Meydanlardaki kalabalıkların provokatörler tarafından Alevi mahalleri ve Suriyelilerin yaşadıkları yerlere yönlendirildiğini iddia eden Cumhuriyet, dindar insanların gösterilerde olmasını ise “Sarıklı, cübbeli kişilerin zikir gösterileri, Osmanlı bayrakları ve dini sloganların hâkim olduğu meydanlar, darbenin kurtuluş sevincinin paylaşılmasına gölge düşürdü” ifadesiyle eleştirmiştir. Haberın alt başlıklarında 4 başlıkla manşetinde öne sürdüğü ‘cadı avı’ ifadesini doğrulamaya çalışan Cumhuriyet “1-Mahalleler Nöbette” başlığının altında, 15 Temmuz protestolarında bazı provokatörlerin Alevi ve solcu kimliğiyle bilinen mahallere saldırıya yönlendirdiğini, İstanbul’da Gazi Mahallesi, Okmeydanı, Nurtepe ve Armutlu gibi mahallerde gerilim yaşandığını belirtmiştir. “2-Kamuda Büyük Tasfiye” başlığının altında, iktidarın kamuda cemaatçileri tasfiye ettiğini söyleyerek büyük operasyon başlattığını 8 bin 777 kişinin görevden alındığını, kısa sürüde bu kadar ismin alınmasının listelerin daha önce hazırlandığını düşündürdüğünü iddia etmiştir. “3-Emre Uyan Erler Ne Olacak?” başlıklı haberde, darbe girişimi sırasında gözaltına alınan erlerin durumunun merakla beklendiğini, erlerin büyük bölümünün serbest bırakılması gerektiğini belirten gazete, Askeri hukuk uzmanlarının da erlerin emirle hareket ettiğini ve işlem yapılmaması gerektiğini söyledikleri ifade edilmiştir. “4-İşkence Görüntüleri” başlığının altında ise darbe girişimi sonrasında gözaltına alınan askerlerin linç edildiği, Emniyet’te işkence ve küfre maruz kaldıklarını, bu durumun insan hakları savunucuları tarafından eleştirildiği değerlendirilmesinde bulunulmuştur.

Sürmanşette 15 Temmuz gecesi darbeciler arasındaki konuşmalara “‘Halka Ateş Açın’ Diye Başladılar, ‘Kaçalım’ Diye Bitirdiler” üst başlığı ve “Darbecilerin ihanet konuşmaları” başlığıyla yer veren gazete darbecilerin 15 Temmuz gecesi WhatsApp konuşmalarıyla sürekli irtibat kurdukları, halka ateş açılması ve bombalama emirlerini burada oluşturulan gruptan aldıkları emirle yaptıkları bilgisini paylaşmıştır.

⁶⁶⁷ Cumhuriyet gazetesi, 19 Temmuz 2016

Darbe girişiminde gözaltına alınan askerlerin adli işlemlerine dair bilgilerin yer aldığı “Cuntacılar Adliyede” başlığı ve “Darbe Girişiminin Komuta Kademesi Yargıya Hesap Veriyor” üst başlığıyla verilen haberde, darbe girişimi sırasında gözaltına alınan amiral ve generallerden oluşan 27 kişinin tutuklama istemiyle mahkemeye sevk edildiği, 13’ü general 25 askerinin tutuklandığı bildirilmiştir.

“Seçilmişlerin Diktası’ Uyarısı” üst başlığı ve “Dünya basını gelecek konusunda karamsar” başlıklı haberde, uluslararası bazı gazetelerin Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın darbe girişimi sonrası “daha otoriter” olacağına yönelik ifadelerin yer aldığı New York Times, Guardian, Times gibi gazetelerin yorumlarına yer vermiştir.

Cumhuriyet gazetesi 20 Temmuz 2016⁶⁶⁸ tarihli manşetinde Hürriyet gazetesinin de sorguladığı darbe girişimine dair eksik bilgileri “Darbenin sırları” başlığı ve “MİT 15 Temmuz Cuma günü saat 16.00’da Genelkurmay karargâhıyla kalkışmanın istihbaratını paylaştı” üst başlığı altında 6 başlıkta sorgulamıştır. “Genelkurmay karargâhında darbe olacağı bilindiği ve önlemler alındığı halde, Erdoğan’a ve Yıldırım’a haber verilmemesi kafaları karıştırdı. Geride yanıt bekleyen sok sayıda soru kaldı” ifadelerinin yer aldığı haberin alt başlığında belirtilen sorular “1-Erdoğan Ve Yıldırım’la Neden Paylaşılmadı?” başlığı ile verilen haberde MİT Başkanı’nın Genelkurmay Başkanı ile saat 16.00’da paylaştığı bilgileri Erdoğan ve Yıldırıma neden paylaşmadığı sorgulanmıştır. “2-Cumhurbaşkanı Neden Korumaya Alınmadı?” başlığının altında, Erdoğan’ın CNN Türk yayınında darbe istihbaratını saat 20.00’da öğrendiğini söylediğini ve aradan geçen 4 saatte neden güvenlik önlemlerinin alınmadığı sorgulanmıştır. “3-Karargâhtan Bilgi Sızdırıldı Mı?” başlığının altında, MİT’in siyasi iradeye haber vermeden Genelkurmay’a haber vermesi eleştirilmiş, darbe girişiminin hiyerarşi içinde yapılma ihtimalinin olması halinde çıkacak sonuçları sorgulamıştır. Bir diğer soru “4-Komutanların Düğünde Ne İş Vardı?” başlığının altında, Genelkurmay karargâhında, uçakların, helikopterlerin, zırhlı araçların kışla dışına çıkmaması talimatının verilmesine rağmen komutanların olağanüstü bir dönemde tatil veya orduvinde neden gittikleri sorgulanmıştır. “5-İstihbarata Rağmen Niye TBMM Korunmadı?” başlığının altında, darbe istihbaratı alındıktan sonra Genelkurmay’da hava ve kara unsurlarının hareketini engelleyen talimatın verilmesine rağmen, MİT, TBMM

⁶⁶⁸ Cumhuriyet gazetesi, 20 Temmuz 2016

ve Özel Kuvvetler Komutanlığı'nda neden güvenlik önleminin alınmadığı sorgulanmıştır. "6-Başbakan Evinde Bakanlar Fevzi Baba'da" son başlıkta ise, darbe girişimini Tuzla'daki evinde öğrenen Başbakan'ın, kritik bakanlarının, Samsun'da bir restoranda olduğu ve MİT'in bağlı olduğu Başbakan'a neden bilgi vermediği sorgulanmıştır.

Sürmanşette yapılacak olan MGK'da OHAL çıkacağını belirten Cumhuriyet "OHAL Başlıyor" başlıklı ve "Erdoğan'ın bugün açıklayacağı önemli kararın parlamentoyu devre dışı bırakmak olmasından endişe ediliyor" üst başlığıyla verilen haberin alt başlığında "CHP, Yıldırım'ın verdiği mesajları 'tüm Türkiye için olağanüstü hal hazırlığı' olarak değerlendirdi" ifadelerin kullanmıştır. CHP lideri Kılıçdaroğlu'nun açıklamalarına dayandırılan haberde, Başbakan Yıldırım'ın Kılıçdaroğlu'yla görüşmesi sırasında "Çok kısa sürede hareket etmemiz gerekiyor ve bu olağanüstü şartlarda ne yapılması gerekiyorsa hızla yapmamız gerekiyor. Onun için bunu Bakanlar Kurulu ve MGK'ya götüreceğiz." açıklamasının CHP kanadında OHAL hazırlığı olarak değerlendirildiği bildirilmiştir. Sürmanşet haberin içerisinde "Yargı ve Meclis İşlevsiz Kılınıyor" başlıklı haberin alt başlığında "Özgürlükler Kısıtlanacak" ifadesiyle OHAL'i değerlendirildiği haberde, Anayasa'nın 120. Maddesi'ne göre OHAL'in, Bakanlar Kurulu'nda alınan kararların Meclis'te onaylanmasının ardından yürürlüğe girdiğini ve bu süreçte Anayasa'nın öngördüğü temel hak ve özgürlüklerin askıya alınabileceği, alınan kararlarında yargı denetimi dışında tutulduğu bilgisine yer verilmiştir.

Manşet haberin altında Başbakan'ın parti liderleriyle yaptığı görüşmeye yer verilmiş, "Binali Yıldırım, Kılıçdaroğlu ve Bahçeli İle Görüştü" üst başlığı ve "Hukuk içinde kalın" başlığı ile verilen haberde, Kılıçdaroğlu'nun darbe girişiminin ardından sükûnet ve sağduyuya ihtiyaç olduğunu ve "Her şeyi hukuk içinde yapmalıyız dediği" bildirilmiştir. Yıldırım'ın ise muhalefet partilerine darbe karşısındaki tutumlarından dolayı teşekkür ettiği ve "Provokatörler her zaman çıkar. Hukuk içinde kalınarak işler yoluna konulacak" dediği belirtilmiştir. Bahçeli'nin ise hükümetin darbecilere karşı alacağı her türlü önleme destek vereceği bilgisine yer verilmiştir.

Cumhuriyet gazetesi 21 Temmuz 2016⁶⁶⁹ tarihli manşetinde Genelkurmay Başkanı Hulusi Akar'ın yaveri Levent Türkkan'ın savcılıktaki ifadesine yer vermiş, "Yaver itiraf etti" başlığı ve "Orgeneral Hulusi Akar'ın emir subayı Yarbay Levent Türkkan: Evet

⁶⁶⁹ Cumhuriyet gazetesi, 21 Temmuz 2016

cemaatçiyim” üst başlığıyla verilen haberde, Türkkan’ın savcıya verdiği ifade de 1989’da askeri lise sınavının sorularının kendisine verildiğini böylece cemaate girdiğini ve “Fettullah Gülen cemaati üyesiyim. Yıllarca cemaate gönüllü hizmet ettim.” dediği bildirilmiştir. Türkkan’ın ifadesinde ayrıca Kenan Evren gibi olma teklifini Akar’ın reddettiği, Eski Genel Kurmay Başkanı Özer’in odasına böcek yerleştirerek dinleme yaptığını söylediği belirtilmiştir.

Sürmanşette yapılan MGK toplantısına yer veren Cumhuriyet, “4 saat 40 dakikalık MGK” başlığı ve “Darbe Girişiminin Ardından Hükümet ve Asker Kanadı İlk Kez Tam Kadro Bir Arada” üst başlığıyla verilen haberin alt başlığında “Önceki gün gündeme gelen ‘OHAL hazırlığı yapılıyor’ değerlendirmelerine AKP Genel Başkan Yardımcısı Yılmaz’dan ‘olabilir’ yorumu” ifadeleri kullanılmıştır. Haber metninde, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın MGK sonrası Bakanlar Kurulu’nu da topladığı çok önemli kararların alınacağını söylediği bildirilmiştir.

Manşet haberin altında “Otobüsün İçinde Erler Dışarıda Aileler” üst başlığı ve “Onlar tuzağa Düşürüldü” başlıklı haberde, darbe girişimi sırasında gözaltına alınan er ve askeri okul öğrencilerinin ailelerin adliye önündeki bekleyişlerine yer verilmiş, ailelerin çocuklarının darbeci olarak yaftalanmasına isyan ettiği ve “onlar tuzağa düşürüldü” dedikleri ifade edilmiştir. “Boğaziçi Köprüsü’ndeki askerler serbest bırakıldı” başlığının altında ise, Darbe girişimi gecesindeki olaylar sırasında Boğaziçi Köprüsü’nde tanklara gizlenen 22 askerin çıkarıldıkları mahkeme tarafından serbest bırakıldığı bilgisine yer verilmiştir.

“Darbe Gecesinin Ayrıntıları” üst başlığı ve “Yıldırım’a haberi Erdoğan vermiş” başlıklı baş sayfanın solunda verilen haberde, MİT’in darbe girişimini 16.00’da Genelkurmay’a bildirmesine karşın Erdoğan ve hükümete bildirmemesinin gizemini hala koruduğuna dikkat çekilmiş, Erdoğan saat 20.00’da darbeden haberi olduktan sonra Yıldırım’ı arayıp “evden çık” uyarısını yaptığı bildirilmiştir.

Basına yönelik sansür uygulandığını darbe girişimi sonrası dile getiren Cumhuriyet, “Sansüre Fiili Saldırıda Eklendi” üst başlığı ve “Leman’ın darbe sayısı engellendi” başlığıyla verilen haberde, Haftalık mizah dergisi Leman’ın ‘darbe özel sayısının’

kapağı nedeniyle saldırıya uğradığını ve polis tarafından derginin toplatıldığını belirtmiştir.

Darbe girişimi sonrası alınan kararları eleştirmeye devam eden Cumhuriyet gazetesi, “Sendikalar Tepkili” üst başlığı ve “Kamuda toplu kıyım yapılıyor” başlıklı haberde, Kamuda açığa alınanlara karşı KESK Başkanı Lami Özgen’in Darbenin her türüsüne karşıyız ama önceden hazırlanan listelerle yürütülen tasfiye hukuksuzdur dediği, Kamu Sen Başkanı İsmail Koncuk’un ise, ‘hukuk’ uyarısı yaptığı ifade edilmiştir.

“‘Darbeci Arayın’ Talimatı” üst başlığı ve “YÖK rektörleri hafiye yaptı” başlıklı haberde, Dekanların istifasını isteyen YÖK’ün bununla yetinmeyerek rektörlere ‘şüpheli’ tüm personel hakkında işlem yapılmasını istediği bildirilmiştir.

Cumhuriyet gazetesi 22 Temmuz 2016⁶⁷⁰ tarihli manşetinde darbe girişimi sonrası ilan edilen olağanüstü hali “OHAL böldü” başlıklı haberin alt başlığında “Darbeye karşı Meclis’teki ve sokaktaki direniş demokrasi uzlaşması yarattı. OHAL’i ise bir kesim benimsedi, diğer kesim için endişe kaynağı oldu.” ifadeleriyle eleştiren gazete darbe girişiminin toplumun tüm kesimleriyle beraber bertaraf edildiğini fakat ardından gelen OHAL’i bir kesimin sevinçle karşılarken bazı kesimlerin “demokrasinin kan kaybedeceğini” düşünerek endişelendiklerini dile getirmiştir. OHAL’in ayrıştırıcı etkisinin Meclis’te de kendini gösterdiğini belirten Cumhuriyet, darbe karşıtı bildiride tüm partilerin tek ses olduğunu OHAL’in ilanında ise AKP, MHP’nin evet oyu, CHP ile HDP’nin hayır oyu kullandığına yer vermiştir.

Sürmanşette darbe gecesi darbecilerin konuşmalarını yayınlayan Cumhuriyet gazetesi, “Tarih:16 Temmuz, Saat: 01.00, Yer: Çengelköy. 60 Kişiyi Rehin Alan Darbeci Komutan Halkı Vurun Emrini Böyle Verdi:” üst başlığı ve “Affetmek yok, af yok” başlığı ile verilen haberde darbeci bir komutanın İstanbul’da bir cafede oturan aralarında çocuk ve kadınlarında bulunduğu kalabalığa “it sürüsü” benzetmesi yaptığı, “affetmek yok, hiç birine af yok” dediği aktarılmıştır.

“Hükümet Sözcüsü OHAL’i Anlattı” üst başlığı ve “Kurtulmuş: AİHS askıya alınacak” başlığıyla verilen haberde, Hükümet Sözcüsü Numan Kurtulmuş’un OHAL nedeniyle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin askıya alınacağını ve OHAL’in 1,5 ay süreceğini

⁶⁷⁰ Cumhuriyet gazetesi, 22 Temmuz 2016

sokağa çıkma yasağının uygulanmayacağını, temel haklardan ödün verilmeyeceğini söylediği kaydedilmiştir.

Cumhuriyet gazetesi 23 Temmuz 2016⁶⁷¹ tarihli manşetinde Hürriyet gazetesinin haberine benzer şekilde darbe girişimdeki ihmal iddialarına yer vermiş, “Fidan gidici” başlıklı haberin üst başlığında “Devletin hazırlıksız yakalanmasında istihbaratın kusuru sorgulanıyor” ifadelerine yer verilmiştir. “Vatandaş Anladı” başlığıyla verilen haberde, 15 Temmuz’da yaşanan istihbarat zafiyeti tartışmalarına Başbakan Yıldırım’ın, darbe girişimini “yakın korumalarımın, vatandaşın, eşten dosttan öğrendim” diyen Yıldırım’ın Fidan ile ilgili soruya “Vatandaş nasıl okuması lazım geldiğini anladı” yanıtını verdiği belirtilmiştir. “Saraya Gitti” başlığının altında MİT Müsteşarı Fidan’ın kendi talebi üzerine Erdoğan’la görüşmek üzere “saraya” gittiği bilgisine yer verilmiştir.

Muhalefetin açıklamalarına yer veren Cumhuriyet “Kılıçdaroğlu 15 Temmuz darbe girişimi ve sonrası Cumhuriyet’e değerlendirdi:” üst başlığıyla verilen haberin başlığında “Yönetim zafiyeti var” başlığı kullanılmıştır. Haberin alt metnindeki değerlendirmede, Kılıçdaroğlu’nun 15 Temmuz darbe girişimini Cumhurbaşkanı’nın eniştesinden, Başbakan’ın yakın korumaları ve eş dosttan öğrenmesi, ile ortaya çıkan tablo için “İstihbarat zafiyeti diyorlar. İstihbarat zafiyeti demek olayı hafifletmektir. Daha ciddi bir durum var. Yönetim zafiyeti var” dediği bildirilmiştir. Kılıçdaroğlu’nun darbe girişimi ve sonrasındaki açıklama ve gelişmelere bakıldığında çok flu alanlar olduğunu söylediği ve devletin makamlarına liyakatsiz kişilerin getirilmesinden dolayı bu olayların ortaya çıktığını söylediği belirtilmiştir.

Darbecilerin işkence ve şiddete uğradığını iddia eden Cumhuriyet “İnsan Hakları Savunucuları Uyarıyor” üst başlığı ve “Darbeciye işkence demokrasi getirmez” başlığıyla verilen haberin alt başlığında “Türkiye’deki darbe ve işkence mağdurları ‘adil bir hesaplaşma’ çağrısı yapıyor” ifadelerine yer vermiştir. Türkiye İnsan Hakları Vakfı Başkanı Metin Bakkalcı ve Veli Saçılık isimli işkence mağdurunun “Darbe karşıtlığına evet, insanlığın korunmasına yönelik değerlerin tartışma konusu haline getirilmesine hayır” dediklerini aktarmıştır.

⁶⁷¹ Cumhuriyet gazetesi, 23 Temmuz 2016

“28 Şubat Darbesi'nin Simgesi” üst başlığı ve “Bozdağ'dan Sincan mesajı” başlıklı haberde, Adalet Bakanı Bekir Bozdağ'ın darbe yargılamaları için özel bir mahkemeye gerek olmadığını, davaların Sincan'da görüleceğini söylediği bildirilmiştir. Gazete yorumunda, “28 Şubat 1997 post-modern darbe süreci Sincan'da tankların yürütülmesiyle başlamıştı” şeklinde değerlendirmede bulunmuştur.

“Darbe Girişiminin Bilançosu” üst başlığı ve “44 bin 530 kişi kamudan atıldı” başlığıyla verilen haberde, 246 kişinin darbe girişimi sırasında hayatını kaybettiği, 1537 kişinin yaralandığı, 10 bin 41 kişinin gözaltına alındığı, 4 bin 60 kişinin tutuklandığı, gözaltına alınan asker sayısının 7 bin 423, tutuklu asker sayısının 2 bin 430 olduğu, ayrıca 2 bin 14 hakim ve savcının gözaltına alındığı 1366'sının tutuklandığı, kamudan uzaklaştırılan personel sayısının 44 bin 530 olduğu, Gülen cemaatine bağlı 1669 okulun kapatıldığı bilgine yer verilmiştir.

Cumhuriyet gazetesi 24 Temmuz 2016⁶⁷² tarihli manşetinde “Erdoğan, darbe gecesi Genelkurmay'da Akar'a yapılan teklifi açıkladı” üst başlığı ve “Sizi Gülen İle Görüşürelim” başlığıyla verilen haberde Erdoğan'ın darbe girişiminde bulunanların Gülen'den talimat aldıklarını itirafçıların ifadesiyle kesinleştiğini “Hatta çok daha ileri, Genelkurmay Başkanımızı rehin tutanlardan işte bir tanesi, ‘sizi kanaat önderimiz Fetullah Gülen’le görüşürelim diyecek kadar ileri gidiyorlar.” ifadelerini kullandığı belirtilmiştir. Erdoğan'ın Genelkurmay Başkanı ve MİT Müsteşarının görevlerine devam edeceğini söylediği ve “Bir istihbarat zaafı vardır. Ama bütün bunlara rağmen biz Sayın Başbakanımızla değerlendirmelerimizi yaparız, atacağımız bir adım varsa atarız. “Bizde bir söz var ‘dereyi geçerken at değiştirilmez’.” dediği bildirilmiştir.

Sürmanşette OHAL sonrası hükümetin çıkardığı KHK'yı eleştiren Cumhuriyet, “Fatura demokrasiye” başlıklı ve “OHAL kapsamında ilk kanun hükmünde kararname yayımlandı. Darbecilerin ve bu fırsat bilenlerin ödettiği bedel netleşiyor” üst başlığıyla verilen haberi dört alt başlıkta değerlendirmiştir. “1-Gözaltı Süresi 30 Güne Çıktı” başlığının altında normalde 48 saat olan gözaltı süresinin 30 güne çıktığını, bütün şüpheli, tanık ve mağdur ifadelerinin polis tarafından alınacağını bunun ise “savcılar devre dışı” bırakmak olduğu yorumunda bulunmuştur. “2-Savunmaya Üç Avukat Sınırı” başlığının altında yargılamalara olağanüstü koşullar getirildiğini belirtmiştir. “3-

⁶⁷² Cumhuriyet gazetesi, 24 Temmuz 2016

Cezaevinde Kimlik Gizleme” başlığı altında, cezaevlerinde tutuklularla ilgili işlem yapanların isimleri yer almayacağı, bunun yerine sicil numaralarının tutanaklarda yer alacağı, cezaevinde yapılacak işlemlerin ne olduğu konusunda ise bir tanımın bulunmadığı değerlendirilmesinde bulunmuştur. “4-Mal Varlıkları Hazineye” başlığı altında ise, el konulan taşınmazların bedelsiz olarak Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Hazine’ye devredileceği bilgisine yer verilmiştir.

Cumhuriyet gazetesi 25 Temmuz 2016⁶⁷³ tarihli manşetinde CHP’nin Taksim’de düzenlediği ‘Cumhuriyet ve Demokrasi Mitingi’ne yer vermiş, “Taksim Birleşti” başlığı ile yer verilen haberin üst başlığında “Yüzbinler Haykırdı: Ne Cunta Ne Dikta”, “CHP’nin çağrısıyla Türkiye’nin demokratik güçleri darbeye karşı birlikte mesaj verdi” ifadelerini kullanmıştır. “Ne Darbe Ne Ohal” başlığının altında, CHP’nin düzenlediği mitinde yüzbinlerin hep bir ağızdan “darbeye hayır” dediği vurgulanmış, mitinge Ak Parti ile birlikte çok sayıda partili, sendika ve demokratik kitle örgütünün katıldığı, katılanların “Darbeye karşı halk iktidarı”, “Yaşasın halkların kardeşliği”, Her türlü darbeye karşı Taksim’deyiz”, Ne darbe ne OHAL” sloganlarının atıldığı belirtilmiştir. “Manifesto Onaylandı” başlığının altında ise CHP lideri Kılıçdaroğlu’nun mitingde 10 maddelik manifesto açıkladığı ve “Kimliği inancı yaşam tarzı ne olursa olsun, her vatandaşımız özgürlükçü demokrasiyi getirmekle yükümlüdür ve namus borcudur.” dediği aktarılmıştır.

Manşet haberin altında yer alan “Acıya Rağmen Vicdan” üst başlığı ve “Teslim ol, intikam değil adalet istiyoruz” başlığıyla verilen haberde, Ergenekon davaları sürecinde “emekli generallere suikast girişiminde bulunmak”la suçlananınca intihar ettiği belirtilen Yarbay Ali Tatar’ın ailesi soruşturmanın savcısı Süleyman Pehlivan’ın darbe girişiminden dolayı şimdi firari zanlı olduğu ve Pehlivan’a “teslim ol” çağrısı yaptığını bildirmiştir.

“Kuleli Komutanı ‘vurun’ emri” başlığıyla verilen haberde, Kuleli Askeri Lisesi’nde görevli erlerin mahkemedeki ifadelerinde darbe gecesi “tatbikat var” denilerek dışarı çıkarıldıklarını daha sonra Askeri Lise Komutanı Mürsel Çıkrıkçı’nın kendilerine “Haydi aslanlarım göreyim sizi önünüze geleni vurun” dediği bilgisine yer verilmiştir.

⁶⁷³ Cumhuriyet gazetesi, 25 Temmuz 2016

Cumhuriyet gazetesi 26 Temmuz 2016⁶⁷⁴ tarihli manşetinde Cumhurbaşkanı ve 3 siyasi parti liderinin görüşmesi “Normalleşme adımı” olarak duyurmuş, haberin üst başlığında “Liderler 2 Saat 40 Dakika Süren Tarihi Zirveden ‘Olumlu’ İzlenimlerle Ayrıldı” ifadelerini kullanmıştır. “Öneriler Dinlendi” başlığı altında Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın Saray’da Başbakan Binali Yıldırım, ana muhalefet lideri Kemal Kılıçdaroğlu, MHP lideri Devlet Bahçeli ile bir araya geldiği, HDP’nin ise zirveye çağrılmadığına dikkat çekilen haberde Erdoğan’ın liderleri “Hoş geldiniz, geçmiş olsun” diyerek karşıladığı vurgulanmıştır. “Görüş Birliği” başlığının altında ise Kılıçdaroğlu’nun Taksim mitinginde açıkladığı 10 maddelik manifestoyu Erdoğan’a sunduğu, CHP kaynaklarının “Normalleşmeye katkı sağlayacak olumlu bir görüşme” değerlendirmesini yaptığı, Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü İbrahim Kalın’ın ise zirvede siyasi diyalog için görüş birliğine varıldığını açıkladığı ifade edilmiştir. “Kılıçdaroğlu: HDP zirveye çağrılmalıydı” başlıklı haberde, CHP liderinin Başbakan’a HDP’nin zirveye çağrılmamasının yanlış olduğunu ve “HDP’ye oy verenler kendilerini dışlanmış hissedebilir” dediği vurgulanmıştır. Başbakan’ın cevabının ise “Kınasınlar” üst başlığı ve “Yıldırım’dan ‘örgüt’ şartı” başlığıyla verilen haberde, Başbakan’ın “HDP ‘terör örgütüyle benim alakam yok’ dese, kınasa, HDP konuşulabilir, görüşülebilir bir partidir. Ama maalesef böyle bir durum yok” dediği aktarılmıştır.

Darbe girişimi sırasında ‘darbeden habersiz olarak sokağa çıktıklarını’ iddia eden askerlerin durumunu yine gündemde tutan Cumhuriyet “Er aileleri nöbette” başlığı ve “Silivri Cezaevi’nin önü ‘emirle darbeye sürüklenen’ asker yakınlarıyla dolu” üst başlığıyla verilen haberde, Darbe girişimi nedeniyle tutuklanan er ve erbaşların ailelerinin Silivri Cezaevi’nin önünde kaygıyla beklediği, 10 gündür çocuklarını göremeyen ailelerin dayak ve işkence iddiaları nedeniyle kaygılı oldukları ileri sürülmüştür.

Sürmanşette darbe girişimi sonrası yargı kurumlarında yapılan tasfiyeye ve atamalara “Yargıya jet dizayn” başlığıyla dikkat çekilen haberin üst başlığında “Cemaatin tasfiye edildiği yüksek yargıda her bir üye 42 saniyede seçildi.” ifadelerini kullanmıştır. Haberde HSYK Genel Kurulu’nun tüm üyelerinin görevine son verilen Yargıtay’a 267, Danıştay’a ise 75 üyeyi atadığı. Atamanın 4 saatte yapıldığı ve her bir atamanın 42

⁶⁷⁴ Cumhuriyet gazetesi, 26 Temmuz 2016

saniye sürdüğü, listelerin ise daha önce hazırlandığı ve “cemaatçiler yüksek yargıdan tamamen temizlendi” vurgusuyla yargının kontrol altına alındığını ima etmiştir.

“OHAL’de Gözaltı Dalgası Sürüyor” üst başlığı ve “Medya hedefte” başlığıyla verilen haberde, Aralarında Nazlı Ilıcak, Bülent Mumay ve Ercan Gün’ünde olduğu 42 gazeteci hakkında darbe girişimi soruşturması kapsamında yakalama kararı çıkarıldığı, Hürriyet Dijital Koordinatörü Bülent Mumay’ın sosyal medyadan TGC kartını göstererek, “Üyesi olduğum tek örgüt budur” ifadelerini kullandığı bildirilmiştir. Cumhuriyet gazetesi bu haberle OHAL sürecinde medyaya baskı ve sansür uygulanmaya başlandığı algısını oluşturmak için haberi bu şekilde vermeyi tercih etmiştir.

Cumhuriyet gazetesi 27 Temmuz 2016⁶⁷⁵ tarihli manşetinde darbe girişimi ve sonrasında muğlakta kalan konuları “Bir Ordu çelişki” gündeme taşımış “Akar’ın ifadeleri ortaya çıktıkça darbe girişimi gecesi yaşananlara ilişkin sorularda artıyor” üst başlığıyla verilen haberin alt başlıklarında 3 soru yöneltmiştir. “Fidan’la toplantı gerçek mi?” başlıklı soruda, Genelkurmay’ın darbe istihbaratını ilk olarak saat 16.00’da MİT’ten Akar’a iletildiğini açıkladığı Akar’ın tutuklanan yaverinin de o gün MİT Müsteşarı’nın Genelkurmay’a geldiğini söylediği fakat Akar’ın Fidan’ın karargâha geldiğini teyit etmediğini hatta toplantıya katılanların isimlerini sayarken Fidan’dan hiç bahsetmediğini belirtmiştir. “Dişli neden helikopterde?” başlıklı soruda, darbe girişimine katıldığı gerekçesiyle tutuklanan Mehmet Dişli’nin Akar’la birlikte neden helikoptere bindiğine dair açıklamada bulunmadığı, Akar’ın ise Dişli’nin kendi isteğiyle helikoptere bindiği, helikopterde bazı yerleri aradığını söylediği iner inmez ‘darbeci’ diye gözaltına alınan Dişli’nin neden Akar’la aynı helikoptere binmesine izin verildiğini sorgulamıştır. “‘Akar ortada girin’ ne demek” başlıklı soruda ise, Akar’ın darbe girişimini haber almasına rağmen neden devletin zirvesine haber vermediğine ilişkin açıklamada bulunmadığı ve Akar’ın Başyaveri Türkkan’ın Dişli’nin darbeyi ikna amacıyla Akar’ın odasına girdiği içeride 5 dakika kaldıktan sonra dışarı çıktığında “ortada, girin” dediği ileri sürdüğü, Dişli’nin Akar’a ilişkin “ortada” sözünün neyi kastettiğinin anlaşılmadığını vurgulamıştır.

Erdoğan’ın siyasi parti liderleriyle yaptığı zirveye HDP’nin davet edilmemesini irdeleyen Cumhuriyet, manşet haberin altında yer alan “Saray’ın HDP Vetosunun

⁶⁷⁵ Cumhuriyet gazetesi, 27 Temmuz 2016

Ayrıntıları Ortaya Çıkıyor” üst başlığı ve “‘Sırrı Süreyya’ bahane oldu” başlığıyla verilen haberin alt başlığında “HDP’li TBMM İdare Amiri Önder’in “Sayın Öcalan” ifadesi ve sert eleştirileri Erdoğan’ı kızdırmış” ifadelerine yer verilmiştir. Haber metninde Cumhurbaşkanı’nın liderler zirvesine HDP’yi davet etmemesinin sebebinin, HDP’li Sırrı Süreyya Önder’in Meclis’teki toplantıda “Sayın Öcalan” demesi ve Erdoğan ile hükümeti suçlayan ifadeleri kullanmasını olduğu bilgisine yer verilmiştir.

Logosunun yanında yer alan Reuters Haber Ajansı’na dayandırdığı “Reuters’in TSK Analizi” üst başlıklı ve “Etkisi Devasa Olacak” başlığıyla verilen haberde, Reuters tarafından yapılan analizde “15 Temmuz darbe girişimi NATO’nun ikinci büyük ordusu TSK’deki bölünmeleri gözler önüne serdi. Devasa bir etkisi olacak” değerlendirmesinin yapıldığı bildirilmiştir.

“Akademisyenlere Gözaltı Furyası” üst başlığı ve “Cemaat torbası genişletiliyor” başlıklı haberde, 15 Temmuz Darbesi sonrası kamuda başlatılan soruşturmalar kapsamında çok sayıda akademisyenin görevden uzaklaştırıldığı, yüzlerce profesör, doçent ve öğretim üyesinin gözaltına alındığı belirtilmiştir.

OHAL’e yönelik eleştirilerine uluslararası destek bulan Cumhuriyet “İnsan Hakları İzleme Örgütü Uyardı:” üst başlığı ve “Herkes hedef olabilir” başlığıyla verilen haberde, “İnsan Hakları İzleme Örgütü (HRW), Türkiye’de OHAL ilan edilmesinin ardından yürürlüğe giren ilk kararnamenin kanlı darbe girişiminin meşru hesap vermesini amaçlamaktan çok öteye geçtiğini söyledi. HRW, “muhalif olan herkes hedef olabilir” açıklaması yaptı” ifadelerini kullanmıştır.

Cumhuriyet gazetesi 28 Temmuz 2016⁶⁷⁶ tarihli manşetinde OHAL sürecinde alınan kararları ve uygulamaları eleştirmeye devam etmiş, “Herkes Şüpheli” başlığı ve “15 Temmuz’un ardından medyada, kamuda, hatta AKP içinde bile ‘cemaatçi-darbeci’ izi sürülüyor” üst başlığıyla verilen haberde, “Sıra AKP’ye Gelecek” mecazlı tehdit içeren başlığın altında “Darbe girişiminin ardından muhalefetle ilişkileri yeni bir zemine çeken Erdoğan ve AKP yönetiminin “AKP içindeki cemaatçilere” karşı izleyeceği tavır merak ediliyor” değerlendirmesinde bulunmuştur. Haberde ayrıca muhalefetin parti içi ‘temizliğe’ de sıra geleceği görüşünü öne sürdüğünü vurgulanmıştır. “Kamuda

⁶⁷⁶ Cumhuriyet gazetesi, 28 Temmuz 2016

‘Sıkıyönetim’” başlığının altında ise Hükümetin OHAL kararının ardında kamuda adeta sıkıyönetim ilan ettiği, tüm kamu binalarının etrafının duvarla çevrileceği, bilgi ve belge kaçırma olasılığına karşı personelin mesai saatleri dışında çalışmasına izin verilmeyeceği, tüm personelin cep telefonlarını 24 saat açık tutmak zorunda olacağı iddiasına yer vermiştir. “Gazeteci avı sürüyor” başlığının altında yer alan haberde, gazetecilere yönelik ikinci gözaltı dalgasının başladığı, Cumhurbaşkanı Sözcüsü İbrahim Kalın’ın da iki yıl öncesine kadar Zaman gazetesi yazarı olduğunu vurgulamış, 47 kişi hakkında yakalama kararı çıkarıldığını bildirmiştir.

Eleştirdiği OHAL’in dış etkisine dair bilgilere yer veren Cumhuriyet gazetesi, “Avrupa Konseyi:” üst başlığı ve “Kararname kaygı verici” başlığıyla verdiği haberde, Avrupa konseyi İnsan Hakları Komiseri Nils Muiznieks’in OHAL kapsamında çıkarılan ilk kararnameyi “derin kaygıyla” incelediğini, gözaltı koşullarından da kaygı duyduğunu vurguladığı bildirilmiştir. OHAL’i eleştiren bir başka dış haberde “İtalya Dışişleri Bakanı:” üst başlığı ve “Darbe tepkisi orantısız oldu” başlığının altında, İtalya Dışişleri Bakanı Gontiloni’nin darbe girişimini kınayarak, Türk hükümetinin darbe girişimine tepkisinin “tehlikeli ve orantısız” bir hal aldığını ve “Türkiye’de hukukun üstünlüğünün ihlal edilmesinden kaygılıyız ve bu konuda baskı uygulamalıyız” şeklindeki açıklamalarına yer verilmiştir.

Cumhuriyet gazetesi 29 Temmuz 2016⁶⁷⁷ tarihli manşetinde OHAL’de çıkarılan kararnameleri eleştirmiş, “Özgürlükler Askıda” başlığıyla verilen haberin üst başlığında “OHAL kararnameleri en temel demokratik hakları hedef alıyor” ifadesini kullanmıştır. Eleştirilerini 5 başlıkta sıralayan Cumhuriyet, “1-Medya ya Keyfi Kapatma” başlığının altında darbe girişimi sonrası medya organlarının kapatılmasını eleştirmiş, çıkarılan KHK’larla “Milli güvenliğe tehdit oluşturduğu tespit edilen yapı, oluşum ve gruplarla irtibatı görülmesi” ifadesinin yeterli görülmesinin “keyfi kapatmaların” önünü açtığı ve bakana gazete, televizyon, radyo, yayınevi kapatma yetkisinin verdiğini bildirmiştir. “2-Savcıya Süper Yetki” başlığının altında Hakim kararı olmaksızın savcıların yazılı emri üzerine, avukat ve müvekkilin savunmaya ilişkin belgelerine el konabileceği, şüphelinin mektupları, avukatı ve doktoru tarafından tutulan belgelerin alınabileceği, polisin bilgisayar ve belgeleri doğrudan kendisinin inceleyebileceği belirtilmiştir. “3-

⁶⁷⁷ Cumhuriyet gazetesi, 29 Temmuz 2016

Akademisyenlere Cadı Avı” başlığının altında cemaate karşı sürdürülen soruşturma ve operasyonların bahane edilerek kamuda cadı avına hız verildiği, kendilerini hakim ve savcı yerine koyan yöneticilerin ortaya çıktığı vurgulanmıştır. “4-Mahrem Bilgilere El Konuldu” son başlığın altında ise Ermeni doktorun tüp bebek merkezinin kapatıldığı, embriyoların Koç Üniversitesi’ne nakledildiği, hastalara ait bilgilere el konulduğu ifade edilmiştir.

Cumhuriyet gazetesi YAŞ toplantısı sonrası alınan kararları manşet haberin altında “YAŞ, darbecilerle mücadele eden komutanı terfi ettirdi” üst başlığı ve “Dündar 2. Başkan” başlığıyla duyurmuştur. YAŞ toplantısının ilk kez Genelkurmay Karargâhı yerine Çankaya Köşkü’nde yapıldığına dikkat çekilen haberde, Dündar’ın YAŞ kararıyla Genelkurmay 2. Başkanlığına getirilmesini “Darbe girişiminin batırılmasında büyük payı olan 1. Ordu Komutanı Orgeneral Ümit Dündar Genelkurmay İkinci Başkanlığı’na getirildi” şeklinde değerlendirmiştir.

“Erdoğan MİT ve Genelkurmay’ı İstedi” üst başlığı ve “Fiili başkanlığa bir adım daha” başlığıyla verilen haberde, TBMM Başkanlık Divanı üyelerinin Erdoğan’a ‘geçmiş olsun’ ziyaretinde buldukları, ziyaret sırasında Erdoğan’ın “MİT ve Genelkurmay’ın Cumhurbaşkanlığı’na, kuvvet komutanlıklarını da Milli Savunma Bakanlığı’na bağlamayı” düşündüklerini söylediği aktarılmıştır.

Cumhuriyet gazetesi 30 Temmuz 2016⁶⁷⁸ tarihli manşetinde CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu ile yapılan röportaja yer vermiş, “Kılıçdaroğlu, CHP Genel Merkezi’nde Cumhuriyet’in Sorularını Yanıtladı” üst başlığı ve “Tek adam’a geçit yok” başlığıyla verilen haberde, “Türkiye İçin Felaket Olur” başlığının altında Kılıçdaroğlu’nun röportajda ‘tek adamlığa’ vurgu yaptığı ve “Türkiye demokratikleşme süreci içinde bir tek adam yönetimine doğru sevk edilirse bunu kabul etmemiz mümkün değil” dediği bildirilmiştir. “Bu Süreç 17-25’i Aklamaz” başlığının altında, Kılıçdaroğlu’nun 17-25 Aralık sürecine değindiği ve “Bu darbe girişimi 17-25 Aralık yolsuzluklarını örtmek için gerekçe olarak kullanılamaz” dediği ifade edilmiştir. “OHAL’i Takip Ediyoruz” başlığının altında ise, OHAL sürecinde yaşananları takip etmek üzere komisyon kurduklarını belirten Kılıçdaroğlu’nun “Kendisini mağdur hisseden ve bu konuda sorun

⁶⁷⁸ Cumhuriyet gazetesi, 30 Temmuz 2016

yaşadığını söyleyen herkes rahatlıkla başvurabilir. Bunu Kaçak Saray’da da dile getirdim.” dediği vurgulanmıştır.

Darbe girişimi sonrası yapılan soruşturma kapsamında gözaltına alınan ve tutuklanan gazetecilere yer verilen haberde “21 Gazeteci İstanbul Adalet Sarayı’nda İfade Verdi” üst başlığı ve “Umut nöbeti sorgusu” başlığıyla verilen haberde, Nazlı Ilıcak, Arda Akın, Büşra Erdal’ın da aralarında bulunduğu 20 kişinin tutuklama talebiyle mahkemeye sevk edildiği, gazetecilerin “FETÖ üyeliği”, ve “Örgüte yardım ve yataklık suçu” iddiasını reddettikleri belirtilmiştir. Gazeteci Bülent Mumay’ın serbest bırakıldığına yer verilen haberde Mumay’a “Umut Nöbeti”ne neden katıldığının sorulduğu vurgulanmıştır.

Cumhuriyet gazetesi 31 Temmuz 2016⁶⁷⁹ tarihli manşetinde YAŞ toplantısı sonrası TSK’daki yen kadro yapısına dikkat çekmiş, “Yeni dönemin komutanı belli” başlığı ve “Orgeneral Ümit Dündar TSK’yı şekillendirip ardından başına geçecek” üst başlığıyla verilen haberde, darbe girişiminin bastırılmasında büyük payı olduğu belirtilen 1. Ordu Komutanı Ümit Dündar’ın Genelkurmay İkinci Başkanlığı’na atanması TSK’daki yeni yapılanmada önemli rol üstleneceği şeklinde yorumlandığı bildirilmiştir. Ayrıca haberde ordu kaynaklarının Dündar’ın asker içerisinde ve siyasi otorite ile ilişkilerinin iyi olduğu, yeni dönemde TSK’yı şekillendirip başına geçebileceğinin söylendiği belirtilmiştir.

Cumhuriyet gazetesi sürmanşette 15 Temmuz günü darbe girişimi öncesi yaşanan gelişmeleri sorgulamış, “Gelmeyen telefonun sırrı” başlığı ve MİT Akıncı Üssü İhbarını 16.00’da Verdi, Akar’dan Haber Gelmedi” üst başlığıyla verilen haberde, MİT yetkilisinin verdiği bilgilere göre, MİT 15 Temmuz akşamüstü Akıncı Üssü’nde hareketlilik tespit etmiş, Genelkurmay’ı faksla uyarmış, Akar’la Fidan’ın buluşmasından sonra Akar’ın Akıncı Üssü’ne gidip durumu yerinde görme kararı aldığı fakat bunun ifadesine yansımadağı vurgulanmıştır. Haberin devamında Fidan’ın MİT’e giderek Akar’dan haber beklediği fakat haberin gelmediği ve Cumhurbaşkanı’na bilginin verilmediğine dikkat çekilmiştir.

⁶⁷⁹ Cumhuriyet gazetesi, 31 Temmuz 2016

Cumhuriyet gazetesi 1 Ağustos 2016⁶⁸⁰ tarihli manşetinde diğer gazeteler gibi yeni yayınlanan KHK'yı eleştirmiş, “Kuvvetler tek adamın elinde” başlığı ve “KHK ile komutanlar Genelkurmay Başkanlığı'ndan ayrıldı” üst başlığıyla verilen haberin “Başkan “Kuvvetsiz” Kaldı” başlığının altında, Genelkurmay Başkanı'nın görev ve yetkilerinin değiştiği, eski kanunda “Genelkurmay Başkanı barışta ve savaşta Silahlı Kuvvetler'in komutanıdır” şeklinde olduğu yeni kanunla “Barışta kuvvet komutanları bu teşkilat dışında yer alır” denilerek kara, deniz, hava kuvvetlerinin MSB'ye bağlandığı bildirilmiştir. “AKP Meclis'te ne yapacağını bilmiyor” başlığının altında KHK'ların Meclis'e gelme süresinin 30 gün olduğunu fakat AKP'nin ne yapacağına ilişkin belirsizliğin olduğu yorumu yapılmıştır.

Cumhuriyet gazetesi logosunun yanında “Orduya Yeni Düzen” başlığının altında KHK'da yer alan bir maddeye yer vermiş ve şu şekilde aktarmıştır: “Cumhurbaşkanı, Başbakan Gerekli Gördüklerinde Kuvvet Komutanları ve Bağlılarından Doğrudan Bilgi Alabilir, Doğrudan Emir Verebilir. Verilen Emir Herhangi Bir Makamdan Onay Alınmaksızın Doğrudan Yerine Getirilir.”

Manşet haberin altında ABD Genelkurmay Başkanı'nın ziyaretine yer vermiş, “Genelkurmay Başkanı Akar, ABD'li muhabirin 15 Temmuz darbe girişimini soracak:” üst başlığı ve “ABD biliyor muydu?” başlığıyla verilen haberde, ABD ile Türkiye arasındaki 15 Temmuz sonrası yaşanan Gülen'in iadesi ve darbe polemğinde kritik görüşme olduğuna dikkat çekilmiş, Akar'ın ABD'li muhabirine darbe girişimle ilgili “Haberiniz var mıydı” sorusunu soracağı iddia edilmiştir.

Cumhuriyet gazetesi 2 Ağustos 2016⁶⁸¹ tarihli manşetinde eski bir savcının FETÖ konusunda verdiği ifadelerle yer vermiş, “Savcının itirafları” başlığı ve “Bir dönemin çok tartışılan ismi Ferhat Sarıkaya, cemaatle ilişkisini tüm ayrıntılarıyla anlattı” üst başlığıyla verilen haberde, Sarıkaya'nın Şemdinli'de Umut Kitabevi'nin bombalanmasındaki soruşturmayı yürüttüğü, soruşturma sırasında eski Genelkurmay Başkanı Büyükanıt'ın adını iddianameye eklediği, görevden atıldığı ve HSYK'nın 2011'de tekrar göreve iade edip Ankara Cumhuriyet Savcısı olarak görevlendirildiği bilgisine yer verilmiştir. Sarıkaya'nın eski cemaat mensubu olduğunu söylediği

⁶⁸⁰ Cumhuriyet gazetesi, 1 Ağustos 2016

⁶⁸¹ Cumhuriyet gazetesi, 2 Ağustos 2016

Şemdinli olayındaki komployu cemaatin kendisine düzenlediği, görevden atılması ve sonrasındaki parasal ihtiyaçlarını cemaatin karşıladığını söylediği belirtilmiştir.

Sürmanşette KHK'lara yönelik eleştirilere yer veren Cumhuriyet, Başbakan Yıldırım ve Kılıçdaroğlu görüşmesini "CHP liderinden Yıldırım'a: OHAL düzenlemesiyle devlet dizayn edilmez" üst başlığı ve "KHK'ları geri çekin" başlığıyla verilen haberde, Başbakan Yıldırım'ın CHP liderinin KHK tepkisi üzerine muhalefet turu gerçekleştirdiği, Kılıçdaroğlu'nun Yıldırım'a kararnamelerin OHAL dışı düzenlemeler içerdiği ve Anayasa Mahkemesi'nce iptal edilebileceğini belirttiği, Bahçeli'nin ise görüşmede tam destek verdiğini bildirilmiştir.

"Yüzerek Yunanistan'a kaçacaklarmış" başlığıyla verilen haberde, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Marmaris'te kaldığı otele saldıran daha sonra kaçan askerlerden 2'sinin daha yakalandığı, askerlerin ifadelerinde yüzerek Yunanistan'a kaçmayı planladıkları fakat bölgeyi iyi bilmediklerinden başarılı olamadıklarını söyledikleri aktarılmıştır.

İstihbarat birimlerinde yapılacak düzenlemeye de yer veren gazete "MİT'in Yeniden Yapılandırılması İçin KHK Çıkarılacak" üst başlığı ve "Ordudan sonra sıra istihbaratta" başlığı ile verilen haberde, Hükümetin ordudan sonra istihbaratı da "tek adamın" elinde toplamak üzere harekete geçtiği, Başbakan Yardımcısı Kurtulmuş'un düzenlemedeki amacı "Öyle bir istihbarat birimi kuralım ki yurt savunmasının gerektirdiği en teferruatlı bilgiye sahip olsun" şeklinde açıkladığı bildirilmiştir.

HDP'lileri sürekli haberleriyle savunan Cumhuriyet gazetesi, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın şahsına yönelik hakaret davalarını çekerken HDP'lileri dahil etmemesini "Erdoğan Ayrımcılık Yaptı" üst başlığı ve "HDP'lileri 'affetmedi'" başlıklı haberiyle eleştirmiştir. Haberde Erdoğan'ın CHP lideri Kılıçdaroğlu ve MHP lideri Bahçeli aleyhine açtığı davaları geri çekerken HDP'lileri dâhil etmediği belirtilmiştir.

Cumhuriyet gazetesi 3 Ağustos 2016⁶⁸² tarihli manşetinde Savcı Sarıkaya'nın itirafları üzerine FETÖ'nün aktif olduğu yıllarda yürütülen davaları "Tüm davalar şaibeli" başlığı ve "Savcı Sarıkaya'nın itiraflarıyla gözler KCK, Balyoz, Ergenekon, Casusluk ve Şike gibi davalara çevrildi" üst başlıklı haberiyle manşetten okurlarına duyurmuştur. Haberin içeriğinde FETÖ'nün devlette etkin olduğu yıllarda düzenlediği komplo

⁶⁸² Cumhuriyet gazetesi, 3 Ağustos 2016

soruşturmaları irdelemiş, Savcı Sarıkaya'nın itiraflarında Van 100. Yıl Üniversitesi'ne yönelik 2005 yılında komplo operasyon düzenlendiğini, soruşturma dosyasının “cemaatçi başsavcı” tarafından kendisine özellikle verildiğini daha sonra anlından öptüğünü söylediği bildirilmiştir. Haberde ayrıca Sarıkaya'nın itirafları üzerine KCK, Balyoz, Ergenekon gibi kumpas davalarının tekrar görülmesi ve mağdurlara yeniden yargı yolunun acıkması gerektiği belirtilmiştir.

Sürmanşette “Bir Zamanlar Gülen’le Fotoğraf Vermek İçin Yarışanların Şimdi Kandırıldık Demelerinin Hikayeleri” üst başlığıyla bir yazı dizisine yer veren Cumhuriyet gazetesi, FETÖ'nün Türkiye'deki siyasi geçmişini hükümet üzerinden eleştirerek irdelemiştir. “Cemaat-Hizmet-FETÖ” başlığıyla verilen haberin alt başlığında “Dini Bir Tarikat, 70’li yıllardan itibaren devletin, iktidarın, askerin ve entelektüel çevrelerin verdiği destekle nasıl meşruiyet ve küresel bir güç kazandı?” sorusunu yöneltmiştir. Haber başlığının altında yazı dizisinde işlenecek başlıklara maddeler halinde yer veren gazete, “‘Deccal öldü, Mehdi doğdu...’ Gülen’in doğum tarihi gizimi...”, “Askeri darbeler ve Gülen. 12 Eylül’de nasıl kuruldu”, Af kanunu Gülen’e göre mi ayarlandı?”, Çözüm sürecini bitiren olayda cemaatin rolü ne?” gibi konu başlıklarına yer verilmiştir. Cumhuriyet gazetesi, logosunun yanında tiyatrocuların açığa alınmasını eleştirmiş “Tiyatroda cadı avı” başlığıyla verilen haberde, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Şehir Tiyatrosu’nda görevli muhalif kimlikleriyle bilinen 7 oyuncu ve yönetmenin KHK’ya dayanarak açığa alınmasının şaşkınlık yarattığı şeklinde değerlendirmiştir.

Cumhuriyet gazetesi 4 Ağustos 2016⁶⁸³ tarihli manşetinde Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın Din Şurası’nda yaptığı açıklamayı “Tarihi İtiraf” başlığı ve “Erdoğan diğer siyasileri de örnek göstererek cemaatle girdiği ilişkiyi aklamaya çalıştı” üst başlığıyla okurlarına duyurmuştur. Erdoğan’ın sözlerini haberin alt başlığında büyük puntolarla “‘Allah Dedikleri İçin Müsamaha Gösterdik. Rabbim De Milletim De Affetsin’” şeklinde veren Cumhuriyet, “Bu Yapıya Destek Oldum” başlığının altında Erdoğan’ın “cemaati kazımak” için toplanan Din Şurası’nda Fetullah Gülen Cemaati konusunda diğer siyasileri de örnek göstererek itirafta bulunduğu, “Katılmadığım pek çok yönleri olmasına rağmen asgari müştereklerde buluşabildiğimiz zannıyla her kesim gibi bunlara

⁶⁸³ Cumhuriyet gazetesi, 4 Ağustos 2016

yardımcı oldum. Rabbim de milletim de bizleri affetsin” dediği bildirilmiştir. Erdoğan’ın bu sözlerini eleştiren gazete “Ya Herkes Af Dilerse Ne Yapılacak” başlığı altında Erdoğan’ın itiraflarını değerlendiren hukukçuların hukuk devletinde “Allah’ın affetmesi” dışında prosedürlerin olduğuna dikkat çektiği ve bu sözler üzerine savcıların soruşturma başlatması gerektiği fakat bunun mümkün gözükmediği, işten atılan ve tutuklanan kişilerinde aynı itirafı yaptığında ne yapılacağı sorusunu yönelttikleri vurgulanmıştır.

Sürmanşette “FETÖ ve Hizmetkarları” başlığıyla yazı dizisine yer verilmiş, yazı dizisinde FETÖ’nün tarihsel sürecinde yaşanan gelişmeler ve cemaat içi çekişmelere yer verilmiştir.

Manşetin altında tiyatro oyuncularının açığa alınmasını eleştiren Cumhuriyet “En çirkin ‘oyun’” başlığıyla verilen haberin üst başlığında “FETÖ bahanesiyle muhalif sanatçıların tiyatrodan uzaklaştırılmalarına tepki yağıyor” ifadelerini kullanmıştır. Haberde, Şehir Tiyatroları’nda açığa alınan oyuncuların açığa alınmasını “yönetim dışı bir gücün” düğmeye bastığı şeklinde yorumlamıştır. Sanatçıların karara tepki göstererek açıklama yaptığı ve FETÖ torbası içerisinde muhaliflerinde atılarak susturulmaya çalışıldığını söyledikleri vurgulanmıştır.

Cumhuriyet gazetesi 5 Ağustos 2016⁶⁸⁴ tarihli manşetinde Avrupa Konseyi Genel Sekreteri’nin 15 Temmuz ve sonrası ile ilgili Türkiye’ye yönelik açıklamalarına yer vermiş, “Jagland’dan Avrupa İçin Özeleştir, Türkiye’ye Uyarı:” üst başlığı ve “Biz de günah çıkarmalıyız” başlığıyla verilen haberin alt başlığında “AK Genel Sekreteri, Türkiye’nin AİHS yükümlülüklerinin sürdüğünü söyledi” ifadesini kullanmıştır. Haber metninde Avrupa Konseyi Genel Sekreteri Jagland’ın 15 Temmuz darbe girişiminin ardında Türkiye’de yaşananlara ilişkin “Bunlar Avrupa ülkesinde olsa elbette bazı şeyler değişirdi. Kimse ‘Tamam oldu ama yolumuza devam edelim’ diyemez” dediği bildirilmiştir. Langard’ın ayrıca Ergenekon ve Balyoz sürecindeki hukuk ihlalleri için Avrupa’nın günah çıkarması gerektiğini söylediği, İdam cezası tartışmaları içinde “Ölüm cezasını getirirseniz AK’ye üye olamazsınız” dediği vurgulanmıştır. Langard’ın açıklamalarını “Mücadeleye evet ama...” başlığı altında şu şekilde sıralamıştır: “OHAL sürecindeki uygulamalar AİHS’ye uygun olmalı., Tutuklamalarda kesin kanıt sunulma

⁶⁸⁴ Cumhuriyet gazetesi, 5 Ağustos 2016

ilkesi geçerli olmalı., Gözaltındakilere dair işkence fotoğraf ve haberleri endişe verici., Hukuk dışına çıkılırsa bu toplum için çok kötü bir sürece dönüşebilir., Yargıda yeniden yapılandırmaya ihtiyaç var.”

Manşet haberin altında MİT Müsteşarı Hakan Fidan’a yönelik tartışmaları gündeme getiren Cumhuriyet gazetesi, “AKP Fidan’ı tartışıyor” başlığı ve “Parti yönetiminde MİT Müsteşarı’na güvensizlik yüksek sesle dillendiriliyor.” ifadelerinin yer aldığı haberde AK Parti’nin teşkilat ve yerel yönetimlerde cemaatçi tasfiyesi yapacağı ve bunun üst kademelere de sıçrayacağı bu durumun parti içerisinde hemen tasfiye isteyenlerle tasfiyenin zamansız ve partiye zarar vereceğini düşünenler arasında tartışmaya neden olduğu değerlendirilmiştir. MİT Müsteşarı Fidan’ında parti içinde tartışıldığı ve Fidan’ın hazırladığı tasfiye listelerinin sorgulandığı iddiasına yer vermiştir.

Cumhuriyet gazetesi 6 Ağustos 2016⁶⁸⁵ tarihli manşetini FETÖ operasyonlarının muhaliflere yöneldiği teması üzerine işlemiş, “FETÖ Operasyonu Muhaliflerden Kurtulmak İçin Fırsata Çevrildi” üst başlığı ve “Türkiye’nin cadıları!” başlığıyla verilen haberde muhaliflere yönelik baskıları 5 başlıkta ifade etmiştir. “1- TRT ‘siyasi görüş farkı’ dedi” başlığının altında TRT’de yayınlanan dizide yardımcı yönetmenlik yapan Özlem Geyik’in yönetmen tarafından aranarak "siyasi görüşlerinden dolayı seni istemiyorlar” dediği bildirilmiştir. “2-Tazminat vermemek için” başlığının altında, İstanbul Büyükşehir Belediyesi’ne bağlı Spor A.Ş.’de buz pateni öğretmenin OHAL’den önce tazminatı ve hakları verilmek üzere işten çıkarıldığı OHAL ilan edilince şartların değiştiğinin söylendiği, tazminat vermemek için kurumun OHAL’i kullandığı belirtilmiştir. “3-Gezi doktoru FETÖ’cü yapıldı” başlığının altında İETT Genel Müdürlüğü’nde doktor olan Hüseyin Gazi Yaman’ın darbe girişim sonrası açığa alındığı, “Gezi Direnişi”nde doktorluk yaptığı belirtilen Yaman’ın cemaatçilikle suçlanmasına karşı çıktığı bildirilmiştir. “4-Telefona gelen mesaj” başlığının altında İBB’nin kurslarında müzik öğretmenliği yapan Tülay Coşkun’un telefonuna gelen bir mesajla işten atıldığı, Coşkun’un sosyal medya paylaşımlarından dolayı atıldığı söylediği ifade edilmiştir. Son olarak “5-Eğitim Sen’li öğretmen” başlığının altında

⁶⁸⁵ Cumhuriyet gazetesi, 6 Ağustos 2016

İzmir’de Eğitim Bir sen üyesi öğretmenin cemaat soruşturması kapsamında görevinden uzaklaştırıldığı bildirilmiştir.

Manşet haberin altında ABD Büyükelçisi John Bass’ın açıklamalarına yer verilmiş, “ABD Elçisi Bass, darbe girişimi sırasında yaşananları anlattı” üst başlığı ve “O gece bizden destek istendi” başlığıyla verilen haberde, Dışişlerinden bir yetkilinin o gece ABD Büyükelçisini aradığı söyleyen Bass’ın “Yaşanan olayların hükümetin rızası dışında yasadışı bir darbe girişimi olduğunu söyledi ve destek istedi ve bu bilgiyi Türk hükümeti adına Washington’a aktarmamı istedi ve bunu hemen yaptım” dediği ifade edilmiştir. Bass’ın darbe girişimini ABD önceden biliyordu şeklindeki yaklaşımların doğru olmadığını söylediği ve “Amerikan hükümeti bu yasadışı darbe girişimini planlamadı, yönetmedi, desteklemedi. Türk dostlarımızın yaşadığı duyguyu bizde hissediyoruz” dediği belirtilmiştir.

Sürmanşette Yenikapı mitingine CHP’nin katılma kararını “Kılıçdaroğlu Mitinge Katılıyor” üst başlığı ve “CHP’den Yenikapı kriterleri” başlığıyla verilen haberde, “Atatürk Vurgusu” başlığının altında Yenikapı’da gerçekleşecek mitinge katılma kararı veren Kılıçdaroğlu’nun Başbakan Yıldırım’ı arayarak “CHP’nin miting sekreteryasına girmesini, alanda dev Atatürk posterinin olmasını, parti müziklerinin çalmamasını ve konuşma sürelerinin eşit olmasını” istediği vurgulanmıştır.

Cumhuriyet gazetesi 7 Ağustos 2016⁶⁸⁶ tarihli manşetinde OHAL uygulamalarını eleştirmiş, “Cezaevleri yangın yeri” başlığı ve “OHAL’in ardından yasaklar ve hak ihlalleri iddialarında büyük artış var” üst başlığıyla verilen haberde, Cezaevlerindeki hak ihlalleri ve baskıların darbe girişiminin ardında dayanılmaz boyutlara ulaştığı, ailelerin ve avukatların görüşmesinin engellendiği, gazete ve kitapların yasaklandığı, 12 Eylül’dekine benzer sistematik işkence iddialarının gündeme gelmeye başladığı belirtilmiştir. Haberde ayrıca İHD’nin bildirdiğine göre cezaevlerinde 400’ün üzerinde hasta tutuklunun bulunduğu ve çözüm sürecinin bozulmasının ardından hasta tutuklular ve siyasi tutukluların yaşam şartlarının pazarlık konusu haline getirdiğinin belirtildiği bildirilmiştir.

⁶⁸⁶ Cumhuriyet gazetesi, 7 Ağustos 2016

Sürmanşette “FETÖ Hizmetkarları” başlıklı yazı dizine devam edilmiş, “Vaizliğin İlk Yıllarından İtibaren Sol, Sosyalist Kesim ve Laikler Hep Hedefteydi” üst başlığı ve “Komünist dedi, sinema basıldı” başlığıyla verilen haberde 1960’ların başında Erzurum’da vaaz veren Gülen’in Türkiye’nin laik bir ülke olması nedeniyle cihadın farz olduğunu söylediği, Erzurum’da Komünizmle Mücadele Derneği’nin kurucuları arasında olduğu ve bir filmin şehre geldiğinde ‘komünist’ diye hedef göstererek insanları galeyana getirdiği bilgisine yer verilmiştir.

Manşetin yanında Yenikapı’da gerçekleşecek mitinge “İstanbul’da Miting Seferberliği” üst başlığı ve “Yenikapı buluşması” başlığıyla yer verilen haberde, Yenikapı’nın darbe girişiminin ardından gerçekleştirilen mitinglerin en büyüğüne en sahipliği yapacağı vurgulanmış, “AKP, CHP, MHP” genel başkanlarının da mitinge katılacağı bildirilirken, HDP’nin mitinge davet edilmemesi eleştirilmiştir.

Cumhuriyet gazetesi 8 Ağustos 2016⁶⁸⁷ tarihli manşetinde diğer gazeteler gibi Yenikapı mitingine yer vermiş, “Eksik demokrasi” başlığı ve “Farklı partilerden darbeye karşı milyonları yan yana getiren mitingde HDP yoktu, asker vardı” üst başıyla mitingi eleştiren Cumhuriyet, mitingi “tarihi” olarak değerlendirmiştir. Farklı görüşlerden milyonlarca yurttaşın katıldığı belirtilen mitingde, Cumhurbaşkanı Erdoğan, AKP, CHP ve MHP liderlerinin birlik beraberlik mesajları verdiği, Meclis’te üçüncü parti olan HDP’nin mitingde olmamasını ise “eksiklik” olarak yorumlamıştır.

Manşetin altında liderlerin mitinde yaptığı konuşmalara yer veren Cumhuriyet gazetesi “Cumhurbaşkanı Erdoğan:” başlığının altında Erdoğan’ın “79 milyon olarak hepimizin gazası mübarek olsun. Egemenlik kayıtsız şartsız milletin olduğuna göre, sizlerde idam talebinde bulunduğunuza göre, bunun kararını verecek olan merci TBMM’dir” dediği, “Binali Yıldırım:” başlığının altında Yıldırım’ın “Siyasette meydana gelen bu birleştirici tabloyu bozmayacağız.” dediği, “İsmail Kahraman:” başlığının altında Kahraman’ın “Büyük bir badirenin içinden birlikte çıktık. Milletimizi birbirine düşürmek isten şer güçlere karşı direndik, kazandık.” dediği, “Kemal Kılıçdaroğlu:” başlığının altında Kılıçdaroğlu’nun “Ben dâhil bütün liderler özeleştirisi yapmalı. Cumhuriyetin kurucu değerlerine sahip çıkmalıyız. Camiye, kışlaya, adliyeye siyaseti

⁶⁸⁷ Cumhuriyet gazetesi, 8 Ağustos 2016

sokmayalım.” dediği, “Devlet Bahçeli:” başlığının altında Bahçeli’nin “Kutuplaşma ve cepheleşmeleri bıçak gibi kesmeliyiz. Yeni bir sayfa açalım” dediği bildirilmiştir.

Sürmanşette yazı dizisine devam edilmiş, “Devlete ‘Sızıntı’” başlığıyla verilen haberde, Gülen’in 70’li yıllarda dersane ve ışık evleri üzerinden içe kapanık vaziyette devlette kadrolaşmaya başladığı bilgisine yer verilmiştir. 12 Eylül’e kadar istihbaratın cemaati takip ettiği darbeden sonra hiçbir adli takibata uğramadığı ve cemaat hakkındaki arşivleme çalışmasının durdurulduğu bildirilmiştir.

Cumhuriyet gazetesinin 9 Ağustos 2016⁶⁸⁸ tarihli sayısında “‘Nöbet’ günlerinde linç” başlığı ve “Bayburt’ta Sınava Gelen Kürt Öğrencilere Binlerce Kişi Saldırdı” üst başlığıyla verilen manşet haberde, Yenikapı ve 81 ilin tamamında demokrasi mitingleri yapıldığı günün gecesinde linç girişimi yaşandığını, Iğdır’dan Bayburt’a sınava gelen öğrencilerin kaldıkları yurttaki binlerce kişinin saldırısına uğradığı, polisin olayları güçlkle bastırabildiği bilgisine yer verilmiştir.

Sürmanşette “28 Şubat’ta askere destek” başlığı ve “1997’deki post-modern darbeden sonra gücünü daha da artırdı ve kamudaki kitlesel kadrolaşmasını tamamladı” üst başlığıyla yazı dizisine devam edilmiştir. Haberde Gülen’in o dönemde Refahiyol Hükümeti’nin başarısız olduğu ve çekilmesi gerektiği yönünde gazetelere demeçler verdiği, Çevik Bir’e gönderdiği mektupla müdahalenin çok doğru olduğu, örgüte ait okulları hemen devredebileceğini söylediği belirtilmiştir.

Manşetin altında “‘Atatürk’ü gölgede bırakma fırsatı” başlıklı haberde, “Yenikapı’da HDP’nin dışlanarak, Cumhurbaşkanı Erdoğan, hükümet, CHP ve MHP’nin katılımıyla düzenlenen miting dünya basınında geniş yer buldu” ifadesini kullanan Cumhuriyet, bazı gazetelerdeki yorumlara yer vermiş, New York Times’in “Cumhurbaşkanı Erdoğan, Atatürk’ün önüne geçen bir figür olma amacına ulaşmak üzere” yorumunu yaptığını vurgulamıştır.

Cumhuriyet gazetesinin 10 Ağustos 2016⁶⁸⁹ tarihli manşetinde Yenikapı mitingine davet edilmeyen HDP’nin açıklamalarına yer verilmiş, “Demirtaş: Darbe girişimi sonrası yüzyılın fırsatı kaçırıldı, ama...” üst başlığı ve “İlkeli teklife kapımız açık” başlığıyla

⁶⁸⁸ Cumhuriyet gazetesi, 9 Ağustos 2016

⁶⁸⁹ Cumhuriyet gazetesi, 10 Ağustos 2016

verilen haberde, HDP Genel Başkanı Selahattin Demirtaş'ın darbe girişimi sonrasında toplumda iç barış konusunda büyük bir beklenti olduğunu fakat Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın bu fırsatı çarçur ettiğini söylediği, Demirtaş'ın ayrıca Erdoğan'ın ilkeli ve ahlaklı bir uzlaşma teklifi karşısında HDP'nin de kapısının açık olacağı mesajını verdiği bildirilmiştir.

Sürmanşetteki yazı dizisine devam eden Cumhuriyet “Gülen'in zihin dünyası” başlığı ve “Pensilvanya Ziyaretlerinde Tutulan Çarpıcı Notlar Çatı İddianamede” üst başlığıyla verilen haberde maddeler halinde Gülen'in “İpekçi'yi öldürenin elini öperim”, “Ecevit hizmetlerimize fırtınalı bir dönemde sahip çıktı”, “CHP inşallah devriliş gidecek”, “Erdoğan ve Gül'e belli isimleri gönderdim” şeklindeki söyledikleri bildirilmiştir.

Erdoğan ve Putin görüşmesine “Moskova ile ‘darbe’ baharı” başlığıyla yer veren Cumhuriyet Gazetesi, Erdoğan'ın görüşmeye giderken Türk heyetinde MİT Müsteşarı Hakan Fidan'ın da yer aldığını ve Putin'in darbe girişimine karşı Erdoğan'a destek verdiği belirtilmiştir.

Cumhuriyet gazetesinin 11 Ağustos 2016⁶⁹⁰ tarihli manşetinde Erdoğan-Putin görüşmesine yer vermiş, görüşmeyi “Suriye Pazarlığı” başlığı ve “Erdoğan ve Putin arasındaki görüşmenin en sıkıntılı başlığı Esad'ın geleceği ve Kürtler oldu” üst başlığıyla okurlarına duyurmuştur. Haberde Erdoğan ve Putin görüşmesinin en kritik başlığının Suriye olduğu vurgulanmış, iki ülke arasında askeri, istihbarat ve dışişleri yetkililerinden oluşan üçlü bir mekanizmanın kurulduğu bilgisine yer verilmiştir. Haberde ayrıca Türkiye ve Rusya'nın hem Esad'ın geleceği hem de oradaki grupların iki ülke tarafından tanımlamalardan kaynaklı farklılıklar olduğuna dikkat çekilmiştir. “Rus Basını:” üst başlığı ve “5 kez ‘saygıdeğer dostum’ dedi” başlığı altında görüşmedeki bazı detaylara dikkat çekilen haberde, Rus basınının Erdoğan'ın görüşmede suçunu kabul ettiğini hissettirdiğini ve Putin'e en az 5 kez “saygıdeğer dostum” dediğinin vurgulandığına dikkat çekilmiştir.

Sürmanşette FETÖ'nün geçmişi ile ilgili yazı dizisine devam edilmiş, “Referandumla şahlandı” başlığı ve “Yargı ve bürokrasideki gücüyle kendini “devletin hakimi” olarak görmeye başladı” üst başlığıyla verilen haberde, Cemaat şirketlerinin 2005 yılında

⁶⁹⁰ Cumhuriyet gazetesi, 11 Ağustos 2016

MÜSİAD'dan ayrılıp TUSKON'u kurduğu ve TUSKON'un rekabette hep kazandığı belirtilmiştir. 12 Eylül 2010 referandumuyla yargıda ve bürokraside neredeyse tek hâkim güç haline geldiği vurgulanmıştır.

Cumhuriyet gazetesinin 12 Ağustos 2016⁶⁹¹ tarihli manşetinde Sağlık Bakanlığı'nın bir uygulamasını eleştirmiş, “Ya itiraf ya ihbar” başlığı ve “Sağlık Bakanlığı, doktorlara yanıtlamaları için 5 soruluk ‘FETÖ Beyan Formu’ gönderdi” üst başlığı ile verilen haberde, 15 Temmuz'un ardından cadı avı başladığı ve insanların ihbarcılığa zorlandığını belirtmiştir. Sağlık Bakanlığı'nda da doktorlara hem kendini hem arkadaşlarını ihbar etmesi için soru formları gönderdiği iddia edilmiştir. Birkaç kurumun buna benzer sorgulama yaptığı belirtilen manşet haberde, “Nöbet Bitti Sorğu Başladı” başlığının altında Demokrasi nöbetlerinin “Demokrasi sorgusu'na” dönüştüğünün, Kredi Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü'nün Yenikapı ve diğer illerde yapılan mitinglere katılım düşük olunca personeline mitinge “katılmama gerekçesini ve mazeretini” sorduğu iddiasına yer vermiştir. Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin de personele “FETÖ ile hiçbir ilişkim yoktur” diye kâğıt imzalatıp taahhüt vermelerini istediği bildirilmiştir.

Sürmanşette yazı dizisine devam edilmiş Cumhurbaşkanı Erdoğan kastedilerek “Hısımlıktan hasımlığa” başlığı ve “17/25 İle Kılıçlar Çekildi” alt başlığıyla verilen haberde, FETÖ'nün 17 Aralık operasyonuyla “ittifakın bitişi ayyuka çıktığı” ifadelerini kullanmıştır. Haberde ayrıca “Kardeşçe başlayan ittifak 10 yıl sonra “kana kan” bir ihtilaf haline gelmeye başladı” değerlendirmesinde bulunulmuştur.

Cumhuriyet gazetesinin 13 Ağustos 2016⁶⁹² tarihli manşetinde ‘Hrant Dink cinayeti’ ile ilgili soruşturmaya yer vermiş, “Bir tek Hrant bilmiyordu” başlığı ve “Cinayet tasarlanırken MİT ve Jandarma İstihbarat seyretmiş” üst başlığıyla verilen haberde, Agos Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Hrant Dink cinayeti duruşmasında sorgulanan Trabzon İstihbarat Şube müdürlüğünde çalışan polis Özkan Mumcu'nun cinayetin tasarı bilgisinin geldiğini ve İstanbul istihbarata aktardıkları, MİT ve Jandarmanın hiçbir şey yapmadığını “Cinayet işleneceğinden bir tek Hrant'ın haberi yoktu” dediği bildirilmiştir.

⁶⁹¹ Cumhuriyet gazetesi, 12 Ağustos 2016

⁶⁹² Cumhuriyet gazetesi, 13 Ağustos 2016

Sürmanşette “FETÖ ve Hizmetkarları” yazı dizisine devam eden Cumhuriyet “Işık Evleri’nin ilk adımı” başlığıyla verilen haberde, Gülen’i trilyonlarca liralık cemaatin başına taşıyan cümlenin “Yoksul talebelere yardım edelim” olduğu, bunun üzerine 1966’da Işık Evleri’nin kurulması talimatı verdiği belirtilmiştir. Gülen’e o dönem yakın isim olan Nurettin Veren’in Erbakan’a antipatisi nedeniyle Turgut Özal’ı kendine yakın bulduğu ve Erbakan’a alternatif olarak Özal’ın desteklenmesini istediği vurgulanmıştır.

Baş sayfanın sol sütununda yer alan “5342 Akademisyen ve Personel Uzaklaştırıldı” üst başlığı ve “YÖK’ten büyük Operasyon” başlığıyla verilen haberde, YÖK’ün devlet ve vakıf üniversitelerinde toplam 6792 akademik ve idari personel hakkında işlem başlattığı, bunlardan 5342 personel hakkında görevden uzaklaştırma kararı alındığı bilgisine yer verilmiştir. YÖK’ün yaptığı açıklamada “Yükseköğretim kurumlarında FETÖ terör şebekesine mensup hiç kimsenin barınmasına asla müsaade edilmeyecektir.” ifadesini kullandığı bildirilmiştir. Haberin altında ““Böyle Tasfiye Dünyada Yok”” başlığıyla görevden almaları eleştiren gazete, 12 Eylül’de görevden alınanların arasında bulunduğu belirtilen Prof. Dr. Gençay Gürsoy’un “Bugün 1980 askeri darbe dönemindeki tasfiyelerle karşılaştırılmaz boyutlarda bir tasfiye var” dediği ve 12 Eylül’de bile üniversitelerden atılan personel sayısının 500’ü geçmediğini söylediği vurgulanmıştır.

Cumhuriyet gazetesinin 14 Ağustos 2016⁶⁹³ tarihli manşetinde Hakkâri ve Şırnak’ın il olmaktan çıkarılmasını eleştirmiş, “Yine mi göç edeceğiz?” başlığı ve “Hakkarililer ilçe olmamak için direniyor, yeniden yollara düşmek istemiyor” üst başlığı ile verilen haberde Hakkari ve Şırnak halkının isyanda olduğu ve göç etmek istemediklerini söyledikleri belirtilmiştir.

Manşetin altında “Suriye sürprizi” başlığı ve “Başbakan Yıldırım: Önümüzdeki 6 ayda önemli gelişmeler olursa şaşırmanın” üst başlığıyla verilen haberde, Türkiye’nin Rusya ile barışması ve İran’la yakınlaşmasının ardından Suriye konusunda yeni sayfa açılacağı sinyallerinin gelmeye başladığı, Başbakan Yıldırım’ın “Önümüzdeki 6 ayda önemli gelişmeler olursa şaşırmanın” dediği ifade edilmiştir. Yıldırım’ın ayrıca Gülen’in ABD’den iadesi konusunda “FETÖ’nün teslim edilmesinden başka ABD ile bir

⁶⁹³ Cumhuriyet gazetesi, 14 Ağustos 2016

uzlaşımız olamaz” dediği ve teslim edilmediği sürece ABD karşıtlığının artarak süreceğini söylediği vurgulanmıştır.

Cumhuriyet gazetesinin 15 Ağustos 2016⁶⁹⁴ tarihli manşetinde 15 Temmuz darbe girişiminin bir numaralı zanlısı olarak gösterilen Fetullah Gülen’i ABD’nin iade etmesine yönelik bilgilere yer verilmiştir. “FETÖ Lideri Gülen’in İadesi İçin İki Kritik Vurgu” üst başlığı ver “İade İçin İnsan Hakları Kriteri” başlığıyla verilen haberde, FETÖ lideri Gülen’i ABD’den isteyen Ankara’nın iade için en önemli kriter olan “Devlet ya da hükümet başkanlarına veya aile üyelerinden birine karşı işlenmiş veya işlenmeye teşebbüs edilmiş suç” hükmüne karşı olumlu yanıt almasının zorluğunun tartışıldığını öne sürmüştür. Tartışmaların temelinde iki kritik unsurun öne çıktığı belirtilen haberde, diplomatik kulislerin “Türkiye’de hukuk siteminin içinde bulunduğu durum” ve “insan haklarına saygı” konularının iade işlemini zorlaştıracaklarını söylediği vurgulanmıştır. “Darbe planı onay için Gülen’e gitti” başlığının altında ise, darbe girişiminin ardından tutuklanan itirafçı bir generalin darbe girişiminin 1 numarası ve “Hava Kuvvetleri imami” olduğu iddia edilen Adil Öksüz’ün darbe planını 15 Temmuz’dan 2 gün önce Gülen’e götürerek onaylattığını söylediği bildirilmiştir.

Manşetin yanında “15 Temmuz’un Birinci Ayında Bilanço” başlığının altında darbe girişimi sonrasında şehit, yaralı sayısı, tutuklanan devlet görevlilerinin sayısı, kapatılan kurum ve kuruluşların sayılarına yer verilmiştir. Tablodaki bilgiler şu şekilde yer almıştır:

“Şehit 240, Yaralı 2 bin191, Gözaltı 18 bin 756, Tutuklama 10 bin 192, memuriyetten çıkarılan 4 bin 897, Açığa alınan memur 76 bin 597; Tutuklama Dağılımı General 157, Üst rütbeli subay 2 bin 71, jandarma 1100, Sahil Güvenlik 18, Polis 1751, Hakim-Savcı 2 bin 131, Mülki idare amiri 64, Tutuklu gazeteci 37, İptal edilen pasaport 55 bin 978, Uzaklaştırılan akademisyen 5 bin 342, Uzaklaştırılan hakim-savcı 3 bin 670, Açığa alınan sağlık çalışanı 6 bin 13, İhraç edilen asker 3 bin 185, ihraç edilen general- amiral 149, Firari asker sayısı: 9’u general, 162 asker; Kapatılan Kurum/Kuruluşlar: Sağlık kuruluşu 35, Vakıf 104, Öğrenci yurdu 109, Okul 1934, Dershane 1125, Üniversite 15, Sendika 19, Televizyon 16, Radyo 23, Gazete 45, Dergi 15, Yayınevi-dağıtım kanalı 29.”

⁶⁹⁴ Cumhuriyet gazetesi, 15 Ağustos 2016

3.7. TÜRK BASINININ ‘28 ŞUBAT POST MODERN DARBESİ’ VE ‘15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ’NE YAKLAŞIMINDA BENZERLİKLER VE FARKLILIKLAR

Bu çalışmanın konusunu oluşturan 28 Şubat post-modern darbe süreci ve 15 Temmuz darbe girişimi çerçevesinde, Türkiye'nin sosyolojisi dikkate alınarak ideolojik yönelimlerine göre yazılı basın içerisinden Hürriyet, Cumhuriyet ve Yeni Şafak gazetelerinin darbe süreçlerinden sonraki bir aylık dönemde yayınlanan birinci sayfaları incelenmiştir. Yapılan betimsel analiz sonucu öncelikle 28 Şubat ve 15 Temmuz sonrası süreçte gazetelerde öne çıkan kavramlarla darbeye karşı yaklaşımları değerlendirilmiş daha sonra gazetelerin her iki dönemdeki yayınlarının karşılaştırması yapılarak benzerlikleri ve farklılıkları irdelenmiştir. Böylece bu üç gazete üzerinden Türk basınının 28 Şubat ve 15 Temmuz darbe süreçlerine yaklaşımdaki benzerlik ve farklılıklara dair genel bir kanaat elde edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, inceleme yapılırken toplumların farklı zamanlarda ortaya çıkan karşıtlıklarına ideolojik olarak yaslanma gereği duyan medyanın, bu karşıtlıklar arasında bir tercih yapıp kendisini en yakın hissettiği grubun sözcüsü pozisyonunda konumlandığı gerçeği dikkate alınmıştır. Bu minvalde, 28 Şubat ve 15 Temmuz darbe girişimi süreçlerinde medyanın geçmişten aldığı dayanakla olaylar karşısında kullandığı kavramlar, dil, üslup ve bakış açısı göz önünde bulundurularak ideolojik yönelimlerine göre darbe süreçleri sonrasında inşasında nasıl bir rol oynadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular bahsi geçen dönemlere uygun olarak önce öne çıkan kavramlar daha sonra benzerlikler ve farklılıklar olarak tablo içerisinde belirtilmiştir.

Tablo 1. 28 Şubat 1997 Post-Modern Darbesi Sonrası Basında Öne Çıkan Kavramlar.

Hürriyet Gazetesi	Yeni Şafak Gazetesi	Cumhuriyet Gazetesi
-Laiklik -Rejim Tehlikesi -Bölücülük -Cumhuriyet -Çağdaşlık -Şeriat -Cihat -İslamcılık	-Demokrasi -Hukuk Devleti -Meclis -Millet İradesi -Anayasa -Anayasal Kurumlar -İnanç Özgürlüğü -İfade Özgürlüğü	-Laiklik -Rejim Tehlikesi -Bölücülük -Cumhuriyet -Çağdaşlık -Şeriatçılık -Cihat -Dinciler

-Darbe tehdidi -Muhtıra Tehdidi -İrancılık -Ordu -Asker	-Eğitim Özgürlüğü -Yumuşama -Darbe Karşıtlığı	-Darbe Çağrısı -Muhtıra Çağrısı -İrancılık -Köktencilik -Şeriatçı Kadrolaşma -Şeriatçı Eğitim -İmam-hatip Karşıtlığı -Kuran Kursu Karşıtlığı -Bunalım -Kriz
---	---	--

Tablo 2. 28 Şubat 1997 Post-Modern Darbesi Sonrası Basında Benzerlikler ve Farklılıklar.

Hürriyet Gazetesi	<ol style="list-style-type: none"> 1. Seçilmiş hükümeti istifaya zorlamaya yönelik haberlere yer vermiştir. 2. Ordunun sözcüsü olarak hareket etmiştir. 3. Askeri vesayeti, anayasal ve demokratik kurumların üzerinde gösteren bir tutum sergilemiştir. 4. Ordu mensuplarına dayandırdığı haberlerle darbe, muhtıra gibi antidemokratik uygulamaları destekleyen yayın politikası izlemiştir. 5. Toplumun antidemokratik uygulamalara rıza göstermesine yönelik haberler üretmiştir. 6. İnanç ve değerler üzerinden insanları kutuplaştıran bir dil ve söylem geliştirmiştir. 7. Devletin anayasal kurumlarını temsil eden makamları karşı karşıya getiren yaklaşım sergilemiştir. 8. Basın meslek ilkelerine aykırı olarak kurgulanan haberlerle “rejim tehlikesi” söylemi üzerinden kamuoyunu yanlış yönlendirme faaliyetinde bulunmuştur.
Yeni Şafak Gazetesi	<ol style="list-style-type: none"> 1. Darbe söylemlerini açıktan reddederek, demokrasiden yana tavır koymuştur. 2. Antidemokratik yönelimler karşısında seçilmiş hükümetin yanında yer almıştır. 3. Millet iradesi, anayasa ve hukukun üstünlüğü ilkesi çerçevesinde bir dil kullanmıştır. 4. Anayasal kurumların yetki ve sorumluluklarını hatırlatan bir yaklaşım sergilemiştir. 5. Hükümetle orduyu karşı karşıya getirecek dil ve söylemlerden kaçınmıştır. 6. Toplumsal uzlaşma mesajı vererek, toplumsal ve siyasi gerginliği yatıştırmaya yönelik haberlere yer vermiştir. 7. Kamuoyunda darbe söylentilerini dillendiren medyayı basın meslek ilkeleri çerçevesinde eleştirmiştir. 8. İnanç, eğitim ve düşünce özgürlüğünün kısıtlanmasına karşı durmuştur.
Cumhuriyet	<ol style="list-style-type: none"> 1. Darbeyi söylemini destekleyen haberlere yer vermiştir.

Gazetesi	<ol style="list-style-type: none"> 2. Ordunun sözcüsü olarak hareket etmiştir. 3. Sansasyonel haber başlıklarıyla darbe ve muhtıra çağrısında bulunmuştur. 4. Toplumun inanç, eğitim ve düşünce özgürlüğüne karşı ürettiği haberlerle basın meslek ilkelerine aykırı bir tutum sergilemiştir. 5. Toplumunu kutuplaştırıcı ve ötekileştirici söylemler geliştirmiştir. 6. Orduyu seçilmiş hükümeti darbeye zorlayıcı bir dil kullanmıştır. 7. Devletin anayasal kurumlarını karşı karşıya getirecek yaklaşımlar sergilemiştir. 8. Ürettiği haber içerikleriyle ordunun siyasete müdahalesini meşrulaştıracak dil ve söylem geliştirmiştir.
-----------------	--

28 Şubat 1997 sonrası süreçte ilk olarak Hürriyet gazetesi yayınlarında MGK kararları ve Refah Partisi'nin yöneticilerinin söylemleri üzerinden "irtica tehlikesi" vurgusu yaparak mevcut ideolojinin sözcülüğünü üstlendiği görülmüştür. Gazetenin bir aylık dönemdeki manşetlerinde ağırlıklı olarak MGK kararlarında yer alan maddelerin uygulanması için "emri vaki ve tehditkâr" bir dille açıkça hükümete baskı yaptığı, bunu desteklemek için çeşitli haberleri kurgulayarak ve bu haberlerde çarpıcı başlıklar kullanarak hükümeti ve RP'yi zor durumda bırakmaya çalıştığı belirlenmiştir. Askeri çevrelere dayandırdığı bazı haberlerle darbe söylemini dillendirmiş, ülkedeki sivil toplum ve siyasi çevrelerin, hükümet ve RP ile ilgili rahatsızlıklarına yer vererek askerinin olası darbesine karşı toplumsal desteğin olduğunu ve darbenin meşruiyetini sağlamaya yönelik yayın politikası izlemiştir. Yine Hürriyet'in bir aylık yayın politikasına bakıldığında askeri darbe seçeneğini birinci sırada görmediği fakat ülkenin ve rejimin bekçisi olarak görülen ordu üzerinden mevcut hükümeti ya mevcut vesayet düzenine uymasını sağlamak ya da ordu aracılığıyla istifa ettirilip istenilen vesayet düzeninin yeniden tesis edilmesine yönelik bir dil geliştirdiği görülmektedir. Bunun dayanağı ise manşetlerinde MGK kararlarının uygulanmasını dayatırken diğer haberlerde ya askeri çevrelerin darbe ima eden açıklamalarına yer verilmiş ya da yeni hükümet arayışlarına dillendirilmiştir. Bunu destekleyecek bir başka durum ise RP aleyhinde irtica ve laiklik karşıtı açıklama ve uygulamalara yönelik haberler kurgulayarak, hükümet ortağı DYP'yi de bir karşı çıkışa zorlama niyetiyle DYP yöneticilerinin RP hakkındaki eleştirilerini haberleştirmiş ve hükümetin daha fazla tutunamayacağı teması işlenmiştir. Genel olarak Hürriyet gazetesinin 28 Şubat sürecindeki misyonu, vesayet düzeninin sözcülüğünü üstlenerek RP'ye MGK kararlarını

uygulatıp düzenin devamını sağlamak, bunu yaparken de çeşitli çevreleri baskı aracı, orduyu da bir tehdit unsuru olarak kullanmak ve sonucunda silahsız bir darbe ile hükümetin değişip yerine vesayet kurumunu devam ettiren bir anlayışın gelmesine öncülük eden yaygın politikasını uygulamak olmuştur.

Yeni Şafak gazetesi 28 Şubat sonrasındaki bir aylık süreçte, hükümeti ve RP'yi savunan bir yayın politikası izlemiştir. Öncelikli olarak manşet haberlerinde RP ile ordu arasında herhangi bir gerilim ve sıkıntının olmadığı, Erbakan'ın askere ve orduya yönelik olumlu sözlerine yer verilmiş, aynı şekilde orduya yönelik herhangi bir eleştiride bulunulmayarak ordunun Türkiye'deki hukuki durumuna vurgu yaparak demokrasilerdeki yerine dikkat çekilmiştir. MGK kararlarına yönelik eleştirilerini ise orduya yönelik değil daha çok kararların içeriğine yönelik sürdüren Yeni Şafak, bazı çevrelerin MGK üzerinden geliştirdiği ordu-RP karşıtlığı ve askeri darbe söylemlerine karşıda demokrasi ve hukuk vurgusu yaparak, darbe söylentilerini sert bir şekilde eleştirmiştir. Bu eleştirilerini millet iradesi ve meclis vurgusunu ön plana çıkararak sürdüren gazete, seçimle gelmiş hükümetin seçim dışı gayrı meşru yollarla düşürülmesine karşı çıkmıştır. Türkiye'de muhalefet partileri başta olmak üzere bazı çevrelerin, ordunun kendisini rejimin koruyucusu ve kollayıcısı olarak konumlandırmasından istifade edip kendi çıkar ve menfaatleri gereği askeri araçsallaştırarak ön plana çıkarttıkları bir ortamda, askeri vesayet düzeninin yeniden tesisi için demokrasiyi ve hukuku görmezden gelmişlerdir. Bu duruma karşın Yeni Şafak, birinci sayfasında sürekli rejimin tehlikede olmadığını, laiklik karşıtlığı ve irtica gibi söylemlerin gerçeği yansıtmadığını, laikliğin dindar karşıtlığı olarak kullanıldığını ve bu yolla İslami kesime karşı bir baskı politikası geliştirildiği temasını işlemiştir. Bu anlamda, MGK kararlarında yer alan maddelerin kurgulanan tehlikeler üzerinden dindarların yaşam alanlarını daraltmaya çalışıldığı, toplumsal olarak ayrıştırmaya yol açacak kararları uygulamak ve bu yolla RP ile tabanın arası açmak istendiğini, kararların uygulanmadığı takdirde ise askeri sahaya sürerek hükümeti darbe veya diğer yollarla düşürmeye yönelik korku oluşturmak istenmesini, bazı sivil toplumun ve siyasilerin bu duruma ortak olmasını eleştiren bir yayın politikası izlemiştir. Medya'nın bu süreçteki tavrına da birinci sayfasından eleştiriler getiren Yeni Şafak, medyada ki bazı kesimleri "medyanın sivil paşaları" olarak değerlendirmiş ve medyanın suni gündemlerle hükümeti yıpratmaya çalıştığı, kurgulanan haberlerle ülkede laik-antilaik

gerginliđi üzerinden, irticanın yayıldıđı ve Őeriat dűzenine dođru gűtűrűldűđű algısı oluŐturmak istendiđini belirtilerek buna hizmet eden medyayı sert biĉimde eleŐtirmiŐtir. MGK kararlarında yer alan maddelerin uygulanmamasını hűkűmete telkin eden yayınlar yapan gazete, űzellikle imam hatip okullarının ve Kuran kurslarının kapatılması, kadınlara yűnelik baŐtűrsű yasađı, dini dernek ve vakıfların kapatılması ve dindar insanların askeri okul ve gűrevlerden atılması gibi dindar kesime yűnelik baskıların uygulanmasına ve bunu yasallaŐtırmak isteyen MGK kararlarının kabul edilmesine bir aylık sűre boyunca birinci sayfasından karŐı ĉıkmıŐtır.

Cumhuriyet gazetesi ise 28 Őubat sonrası sűreĉte “laik/Kemalist” ideolojinin savunucusu olarak kendini konumlandırmasından dolayı RP ve hűkűmetin uygulamalarını en sert eleŐtiren gazete olmuŐtur. EleŐtirilerine “laiklik tehlikesi”, “irtica”, Őeriat dűzeni” teması üzerinden yer veren Cumhuriyet, MGK kararlarını savunurken RP’yi de darbe ve muhtıra sűylemleri üzerinden yaptıđı haberlerle aĉıkĉa tehdit etmiŐ, kararların uygulanmaması halinde askerin darbe yapacađı mesajına haberlerinde sűrekli yer vermiŐtir. RP üzerinden dindarlara ve İslami kesime karŐı aĉıkĉa cephe alan Cumhuriyet gazetesi, “Őeriatĉılık, laiklik, dincilik, rejim tehlikesi” gibi kavramlar üzerinden İslami deđerleri ve dini inanĉlarını yaŐamaya ĉalıŐan insanları kurguladıđı haberlerle hem aŐađılamıŐ hem de bunun üzerinden orduyu darbeye ĉađırmıŐtır. Haberlerinde sűrekli askerlerin aĉıklamalarına yer veren gazete, askerler üzerinden hűkűmetin MGK kararlarını uygulaması gerektiđi, aksi halde darbenin kaĉınılmaz olduđu mesajını iĉeren haber baŐlıklarıyla RP’ye ve hűkűmete ayar vermeye ĉalıŐmıŐ, buna da bazı sivil toplumun ve siyasilere demeĉlerini de ekleyerek olası askeri darbeye meŐruiyet oluŐturmak istemiŐtir. İnan’ın İslami dűzene dayalı yűnetimi üzerinden RP’nin bu űlkeyle iliŐkilerini dayanarak gűstererek sűrekli Tűrkiye’de de bir İslami devlet kurma gayesinin olduđu, bu durumun İnan’ın Tűrkiye űzerinde egemenlik kurma politikasıyla űrtűŐtűđű mesajını iŐlemiŐtir. Bu sebeple MGK kararlarının Tűrkiye’deki laik rejimi koruma giriŐimini olduđu, “dinci ve Őeriatĉı” giriŐimlere karŐı askerin rejimin bekĉisi olarak hazır olduđu ve RP’nin bu kararları uygulamaması halinde ya demokratik kurumlar aracılıđıyla hűkűmetin dűŐűrűlmesi gerektiđi ya da demokratik dűzene műdahale ederek askerin bunu gerĉekleŐtireceđi algısı bir aylık sűre boyunca neredeyse her gűn iŐlenmiŐtir.

Tablo 3. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Sonrası Basında Öne Çıkan Kavramlar.

Hürriyet gazetesi	Yeni Şafak gazetesi	Cumhuriyet gazetesi
-Kalkışma -Darbe Girişimi -Darbeciler -Cuntacılar -Karşıtlığı -Emir-Komuta Zinciri -Milli İrade -Vatan -Bayrak -Millet -Demokrasi -Birlik ve Beraberlik -Toplumsal Uzlaş -Halkın Tepkisi -Zafiyet -Terör Örgütü -FETÖ -Gülen Cemaati -Mağdur Askerler	-Kalkışma - Darbe Girişimi -Darbeciler -Cuntacılar -Darbe Karşıtlığı -Milli İrade -Vatan -Millet -Bayrak - Demokrasi -Milletin Destanı -Birlik ve Beraberlik -Toplumsal Uzlaş -Kurtuluş Mücadelesi -İşgal Girişimi -Gülen Teröristleri -Haşhaşiler -Vatan Hainleri -Devrim - Milli Devlet -Yeni Dönem -Yeni Türkiye -Terör Örgütü -FETÖ	-Darbe -Darbeciler -Cuntacılar - Darbe Karşıtlığı -İhanet -Emir-Komuta Zinciri -Anayasa -Demokrasi -Hukuk Devleti -Türkiye Kaosta -Hesaplaşma -İntikam -Militanlar -Yandaşlık -Mağdur Askerler -Zafiyet -İhmal -Meclis -Medya Sansürü -Sivil Darbe -Diktatörlük -Tek Adam Yönetimi -Cadı Avı -OHAL Karşıtlığı

Tablo 4. 15 Temmuz Darbe Girişimi Sonrası Basında Benzerlikler ve Farklılıklar.

Hürriyet Gazetesi	<ol style="list-style-type: none"> 1. Darbe girişimine karşı açıkça tavır koymuş ve seçilmiş hükümetten yana tavır almıştır. 2. Milli irade vurgusu yaparak demokratik değerleri savunduğunu ortaya koymuştur. 3. Millet, vatan, bayrak kavramlarını sıklıkla vurgulayarak, toplumun ortak değerleri kapsayan bir dil ve söylem geliştirmiştir. 4. Demokrasi ve hukukun üstünlüğünü savunan haberler ile devletin anayasal kurumlarının yanında yer almıştır. 5. Darbeci askerleri “terörist”, “hain” “Fetullahçı Terör Örgütü” olarak tanımlayıp darbenin devlete ve millete karşı yapıldığı temasını
--------------------------	---

	<p>işlemiştir.</p> <ol style="list-style-type: none"> 6. Halkın darbeye karşı göstermiş olduğu tepkiyi öven ifadelere yer vermiştir. 7. Devletin kuruluş felsefesini oluşturan değerlere vurgu yaparak darbeye karşı olan asker, siyaset ve milletle beraber olduğunu vurgulamıştır. 8. TSK'ya olan bağlılığını ve güvenini ifade eden haberlere yer vermiştir. 9. Darbe girişiminde yaşanan zafiyetlere dair haber içerikleri üreterek kamuoyunu aydınlatmaya çalışmıştır. 10. Hükümetin darbe girişimi sonrası çıkardığı OHAL, KHK uygulamaları ve ordunun sivilleşmesine yönelik reformları "Yeni Türkiye" olarak tanımlayıp anayasal uygulamaları desteklemiştir. 11. Haber içeriklerinde birlik ve beraberlik temasını işleyerek toplumsal uzlaşma mesajı vermiştir.
<p>Yeni Şafak Gazetesi</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Darbe girişimine sert tepki göstermiş, seçilmiş meşru hükümetten yana tavır almıştır. 2. Haber içeriklerinde demokrasi ve milli irade vurgusunu ön plana çıkarmıştır. 3. Darbe girişimine dair haberleri "dış destekli darbe" ve "işgal girişimi" çerçevesinde değerlendirmiştir. 4. Darbeci askerleri "terörist", "hain" "Fetullahçı Terör Örgütü" olarak tanımlayıp darbenin devlete ve millete karşı yapıldığı temasını işlemiştir. 5. Millet, vatan, bayrak kavramlarını sıklıkla vurgulayarak, toplumun ortak değerleri kapsayan bir dil ve söylem geliştirmiştir. 6. Milletin darbeye karşı göstermiş olduğu tepkiyi öven ifadelere yer vermiştir. 7. Hükümetin darbe girişimi sonrası çıkardığı OHAL, KHK uygulamaları ve ordunun sivilleşmesine yönelik reformları "Yeni Türkiye", "Yeni Dönem", "Orduda Devrim" olarak tanımlayıp anayasal uygulamaları desteklemiştir. 8. TSK'ya olan bağlılığını ve güvenini ifade eden haberlere yer vermiştir. 9. İdeolojik olarak yorumladığı devletin kuruluş felsefesini oluşturan değerlere vurgu yaparak darbeye karşı olan asker, siyaset ve milletle beraber olduğunu vurgulamıştır. 10. Haber içeriklerinde birlik ve beraberlik temasını işleyerek, toplumsal uzlaşma mesajı vermiştir.
<p>Cumhuriyet Gazetesi</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Darbeye karşı durmuş, aynı zamanda siyasal iktidarı "dikta rejim" uygulamakla suçlayan ifadelere yer vermiştir. 2. Darbe girişimini engellemek için sokağa çıkan halkı "militan" "yandaş" olarak tanımlamış, darbenin bastırılmasını ise "kaos", "hesaplaşma", "intikam" olarak değerlendirmiştir. 3. Demokrasi, hukukun üstünlüğü ve anayasanın engellendiği konusunda hükümeti eleştiren dil ve söylem geliştirmiştir. 4. Medyaya yönelik baskı uygulandığı mesajlarını haberlerinde sıkça yer vermiştir.

	<ol style="list-style-type: none"> 5. Darbeci askerleri “terörist”, “hain” “Fetullahçı Terör Örgütü” olarak tanımlayıp, darbe girişiminden siyasi iktidarın sorumlu olduğu teması işlenmiştir. 6. Hükümetin darbe girişimi sonrası çıkardığı OHAL, KHK uygulamaları ve ordunun sivilleşmesine yönelik reformlarına karşı çıkmış “sivil darbe”, “cadı avı”, olarak yorumlamıştır. 7. Darbe girişiminde yaşanan zafiyetlere dair haber içerikleri üretmek hükümeti olaylardan sorumlu tutmuştur. 8. Ürettiği haber içerikleriyle siyasi iktidarı “diktatör” olmakla suçlamış ve muhaliflerin susturulmak istendiği iddiasına sıkça yer vermiştir. 9. TSK’ya olan bağlılığını ve güveni ifade eden haberlere yer verirken, hükümetin TSK ‘ya yönelik yaptığı sivilleşme çabalarını eleştirmiştir. 10. Haber içeriklerinde birlik, beraberlik ve toplumsal uzlaşımın bütüncül olarak sağlanamadığı vurgusunu ön plana çıkarmıştır. 11. İdeolojik olarak yorumladığı, devletin kuruluş felsefesini oluşturan değerler üzerinden hem darbeye hem de siyasi iktidarın uygulamalarına aynı çerçevede karşı olduğu temasını işlemiştir.
--	---

15 Temmuz darbe girişimi sonrasında Hürriyet gazetesi 28 Şubat sonrası süreçte takındığı tutumun aksine darbe karşıtı bir duruş sergilemiştir. Darbe girişimi sırasında darbeciler tarafından binası baskına uğrayarak yayın yapılması da engellenen Hürriyet gazetesi, darbenin ilk gününden itibaren başarılı bir şekilde hem demokrasiden hem de seçilmiş hükümetten yana tavır sergileyerek darbe girişiminin halka duyurulmasında önemli bir rol oynamıştır. 15 Temmuz gecesi bütün zorluklara rağmen yayın yapmayı sürdürmüş, kamuoyunu bilgilendirme faaliyeti yürütmüştür. Darbe girişimi sonrasındaki bir aylık süre boyunca nerdeyse her gün darbe girişimine yer ayırmış, özellikle başlıklarda kullandığı “cunta”, “darbeci” gibi ifadelerle darbeye karşı olduğunu ortaya koymuştur. Vatan, millet, bayrak gibi toplumun ortak değerlerine vurgu yapan bir dil ve söylem geliştirmiştir. Darbe girişimi sonrasında darbecilerin ifadelerine geniş yer veren gazete, olayların aydınlatılmasında kamuoyu adına rol üstlenmiş, ayrıca hükümetin aldığı OHAL kararı ve bu kapsamda çıkarılan KHK’ları destekleyen yayınlara yer vermiştir. Hürriyet, darbe girişimi sırasında merak edilen bazı bilgilerin eksikliğini de gündeme taşımış, bu bilgilerin kamuoyu tarafından merak edildiği ve darbe girişiminde devlet kurumlarındaki ihmallere ışık tutan haberlere yer vermiştir. Öte yandan darbe girişiminin ordu içerisinde emir-komuta zinciri içerisinde olmayıp sadece TSK içerisinde

yer alan belli bir grubun kalkışma girişimi olduğu temasını işleyen Hürriyet'in kalkışmayı yapan grup tarafından kontrol altına alınmaya çalışıldığına dair bilgilere yer vermiştir. Hürriyet'tin genel olarak yayın politikasında devletin bütünlüğünü, seçilmiş hükümetin ve demokrasinin kalıcılığını savunduğu görülmektedir. Ayrıca TSK'ya olan bağlılığının devam ettiği ve özellikle devlet geleneğini benimseyen darbe karşıtı askerleri sahiplendiği, kalkışmaya karışan askerleri ve devlet görevlilerini ise “devlet dışı/paralel” oluşum olarak dışladığı görülmektedir. Darbe girişimine karşı uluslararası bakışı da haberleştiren gazete, Avrupa ülkelerinin temsilcileri ile yaptığı mülakatlara yer vererek, darbenin başarısızlığını ve girişime karışanların suçluluğunun uluslararası meşruiyetini sağlamaya yönelik haberlere içeriği üretmiştir. Darbe girişimi sonrasında iktidar ve muhalefette oluşan “devlete ve rejime sahip çıkma” ortak paydasında buluşmayı ve siyasete gelen uzlaşma havasını da ortak değerler üzerinden olumlayan haberler vererek uzlaşmanın devam etmesi gerektiği mesajını sık sık işlemiştir.

15 Temmuz darbe girişimi sonrasında Yeni Şafak gazetesi de 28 Şubat sonrasındaki süreçte olduğu gibi tavrını aynen koruyarak darbeye karşı bir tavır izlemiştir. İlk günden itibaren darbe girişimine kalkışan askerleri en ağır şekilde eleştiren gazete darbeciler için “vatan hainleri”, “FETÖ teröristleri”, “asker kılığına girmiş teröristler”, “Fetullahçı Terör Örgütü”, “cuntacılar” gibi ifadelerle yer vererek darbe girişiminin karşısında yer almıştır. Bir aylık süre boyunca Yeni Şafak gazetesi darbe girişiminin, kalkışmaya karışan bazı askerler üzerinden uluslararası bir bağlantılarının olduğunu bu boyutuyla kalkışma üzerinden Türkiye'nin işgal edilmek istendiği, bunun da özellikle ABD tarafından planlandığı temasını işlemiştir. Darbe girişimine ait bilgilere yer verirken genellikle “FETÖ” vurgusunu ön plana çıkarmış, kalkışmayı yapanların Fetullah Gülen ve onun mensupları olduğu bunu da “FETÖ ve teröristleri” ifadeleriyle sürekli haberleştirmiştir. Darbe girişimi sonrası alınan OHAL kararı çerçevesinde çıkarılan KHK'ları “devrim” olarak değerlendirmiş, sürekli savunmuş ve gerekçeleriyle haberleştirmiştir. Yine TSK'ya olan güvenin devam ettiği kalkışmaya karışan askerleri ve devlet görevlilerini ise “paralel yapı, vatan haini, terörist” olarak dışladığı görülmektedir. Uzlaşma mesajlarına özellikle Yenikapı'da yapılan mitingle yer veren Yeni Şafak, yine bu mesajını da Türkiye'ye yönelik iç ve dış tehditlere milletin beraberlik vurgusuyla tepkisini gösterdiğini Cumhurbaşkanı'nın liderliği teması üzerinden işlemiştir. Askeri vesayet kurumlarının da KHK düzenlemesiyle tasfiye edildiği ve

siyasetin askerin üzerinde olması gerektiğine yönelik verilen haberlerde, 28 Şubat sürecinde askerin ve siyasetin durması gereken yeri sıkça vurguladığı, 15 Temmuz sonrasında da bu durumun sağlanmasına ve vesayet kurumunun ortadan kaldırılmasına destek verdiği görülmüştür.

Cumhuriyet gazetesi ise 15 Temmuz sonrası bir aylık süreçte 28 Şubat sonrası sürecin tam tersine darbe girişimine karşı olduğunu ilan etmiş fakat hükümete ve Cumhurbaşkanı'na yönelik eleştirilerini artırmıştır. Darbe girişimi sonrası Türkiye'nin darbe girişiminin bastırılması sürecinde yaşananları “kaos, hesaplaşma, intikam” olarak değerlendiren Cumhuriyet, sivil iradenin ve seçilmiş hükümetin uygulamalarını “sivil darbe, diktatörlük” olarak işlemiştir. Darbe girişiminin bastırılması sırasında halkın darbecilere yönelik tavrını ise “Militalaşma, yandaşlık” olarak değerlendirmiş ve 28 Şubat sürecinde olduğu gibi “rejim tehlikesi” çizgisini devam ettirmiştir. Darbe girişimi sonrası sokaklarda demokrasi nöbeti tutan insanları da bazı yerlerde meydana gelen münferit olaylar üzerinden genelleyerek sokaklarda tehlike olduğu mesajını vermeye çalışmıştır. Cumhuriyet muhalif tutumunu darbe girişimi öncesi olduğu gibi sonrası da devam ettirmiş, OHAL kararı ve kapsamında çıkarılan KHK'ları, gözaltı ve tutuklamaları “cadı avı”, “muhaliflere baskı” olarak görmüş, demokrasinin, hukukun ve Meclis'in işlevsiz kılındığı temasını sık sık işlemiştir. Darbe girişiminin haber alınmasında yaşanan zafiyete de sıkça yer veren gazete, bu süreçte kamuoyuna yansımaları sorgulayan manşetleri ve haberleri darbe girişiminin bastırılmasını itibarsızlaştırmaysa yönelik vurguladığı görülmüştür. Darbe girişimi soruşturması kapsamında yürütülen hukuki süreç içerisindeki tutuklamalara yönelik sert eleştiriler getiren Cumhuriyet, bu durumu “diktatörlük”, “tek adamlık” olarak haberlerinde vurgulayarak siyasal iktidarı dolaylı yoldan eleştirmiştir. Yine kurgulanan haberlerde daha önce Ergenekon ve Balyoz davalarında tasfiye edilen askeri personele de yer vermiş, davaların yeniden görülmesi ve bu kişilerin görevlerine iade edilmesi gerektiği temasını işlemiştir. Cumhuriyet gazetesi ayrıca yine dolaylı yoldan FETÖ'ye siyasal iktidarın destek verdiği, bu destek sayesinde büyüdüğü algısı üzerine kurguladığı yazı dizisine yer vermiştir. Darbe girişimi sonrasında ortaya çıkan ‘uzlaşma’ mesajları ve bu bağlamda yapılan Yenikapı mitingini de eleştiren ifadelere yer vermiştir. Darbe girişiminin dış bağlantıları ve Gülen'i ABD'nin iade etmemesine yönelik Türkiye'yi suçlayıcı haberlere yer vermiştir. Darbe girişimi sırasında darbecilerin askeri lise

öğrencileri ve bazı erleri farklı bahanelerle sokağa çıkarıp darbeye dâhil etmeleri sonrasında bu askerlerin gerek darbe girişimi sırasında öfkeli vatandaşlar tarafından darp edilmesini, gerekse gözaltına alınmaları ve tutuklanmalarını birçok haberde eleştirmiş, askerlerin masum oldukları ve kandırıldıkları yönünde haberleri paylaşmıştır.

Gazetelerin dönemsel olarak darbe süreçlerine yaklaşımlarındaki benzerlikler ve karşıtlıklara bakıldığında, 28 Şubat sürecinde ülkede hakim olan askeri vesayet düzeni ve Kemalist ideolojinin tahakkümünde bulunan devlet yapısı nedeniyle ve devletin kuruluşundan bu yana İslami kesim ve Kemalizm arasında yaşanan çatışma ortamından dolayı, dindarların devlete olan küskünlükleri RP sayesinde bir nebze olsun kırılmış ve siyasal sisteme dahil olma arayışlarına öncülük etmiştir. Bu anlamda o dönem rejimin savunucusu Cumhuriyet gazetesi, ve rejim taraftarı Hürriyet gazetesi birbirine benzer bir üslupla RP'yi ya gönüllü istifa etmeye zorlamış ya da askeri hükümete karşı darbe hazırlıklarına teşvik etmiştir. Bu sebeple yayınladıkları haberlerle kutuplaştırıcı ve ülkenin iki farklı kesimini güç mücadelesine sevk eden bir tutum izlemişlerdir. Öyle ki çok basit münferit bir olayı yada bir söylemi “irtica” ve “laiklik karşıtı” olarak sunmuşlardır. Zaman zaman farklı çıkarılardan dolayı RP karşıtlığında bir araya gelen grupların “rejim ve laiklik tehlikesi”, “şeriat düzeni,” gibi kavramlara karşı aynı çatı altında toplandıkları ve bunlar üzerinden RP'yi eleştirdikleri, bu döngüye malzeme sağlayan aracında ana üssünün Cumhuriyet ve Hürriyet gazeteleri olduğu bir vakıa olarak önümüzde durmaktadır. Hükümetin yanında yer alan Yeni Şafak gibi gazetelerin de bu kesim karşısında ilkeli bir duruş sergilediği ve darbe söylentilerine pirim vermedikleri hatta bu söylemlerin üzerine giderek İslamcılara o dönem uzak olan demokrasi gibi kavramlara sarılarak konularını savundukları görülmüştür. Bu açıdan İslami kesimin her ne kadar iktidarda olsalar bile hem devlet erklerinde söz sahibi olmamaları hem de medyadaki güçlerinin yetersiz olması nedeniyle karşı koyuşu fazla sürdürememişler ve mevcut hâkim ideolojinin baskın gelmesiyle ezilmişlerdir.

15 Temmuz sürecinde ise Cumhuriyet gazetesi ve Hürriyet gazetesi 28 Şubat'ta sarıldıkları askeri vesayet düzenine bir karşı çıkış göstermişler, hatta bu askeri darbe girişimine bizzat maruz kalmışlardır. Genel olarak kıyaslandığında 28 Şubat'ın askerden yana olan askeri darbeye zorlayan medyasının yerine özellikle Hürriyet gazetesi için darbeye karşı duruş sergileyen bir medya karşımıza çıkmaktadır. Medya açısından bir nevi geçmişle hesaplaşma olarak değerlendirildiğinde Türkiye'de

medyanın geldiği noktayı görmek bakımından önemi yadsınamaz. Cumhuriyet gazetesi her ne kadar darbeye karşı olduğunu bildirse bile bir dönem hükümette olan fakat 28 Şubat'ın tasfiye ettiği, daha sonra 17 yıla yakın süredir ülkede iktidar olan Ak Parti'ye karşı yani "İslami" kesime karşı tavrını ve kendi konumunu değiştirmemiştir. Yeni Şafak gazetesi ise 28 Şubat'ta olduğu gibi 15 Temmuz darbe girişiminde de aynı tavrı sergilemiş, hem darbeye açıkça karşı çıkmış ve bir muhabirini bu uğurda şehit vermiş, hem de meşru hükümetin her iki dönemde de yayında yer almıştır. Dolayısıyla 28 Şubat'ın merkez medyası 15 Temmuz'da kısmen başarılı bir sınav vermiştir.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan modern askeri yapının oluşturulmasına kadar hâkim güç yeniçeriler olmuş, askeri modernleşme ile birlikte yeniçerilerin yerini subay sınıfı almıştır. Modernleşmeye kadarki süreçte yeniçeriler gerek saltanat varisleri gerekse bu varislere yakınlıkla güç devşirme niyetinde olanlar tarafından bir güç unsuru olarak kullanılmış ve taht mücadelelerinde belirleyici olmuşlardır. Neticede yeniçeriler, bu siyasi güçlerinin farkına varmışlar ve saltanatta güç sahibi olarak istedikleri varisi tahta geçirme kararını verebilme konumuna yerleşmişlerdir. Bu durum, Osmanlı'nın son çeyrek asrına kadar devam etmiş ve sarayda oluşan rahatsızlık sonucu yenileşme hareketleri ile yeniçeriler tarih sahnesinden silinmiş, modern ordu kurulmuştur. Modern ordunun kurulmasıyla yeniçerilerin elde ettiği gücü yeniden ele alan Osmanlı idaresi, bir müddet bu gücü kullansa da hakimiyetini koruyamamış ve güç tekrar askeri sınıfın eline geçmiştir. Modern ordu elde ettiği güçle ilk darbe denemesini Sultan Abdülmecit zamanında Kuleli Vak'ası olarak bilinen hadiseyle gerçekleştirmeye çalışmış fakat başarılı olamamıştır. Abdülmecit ve yerine gelen Sultan Abdülaziz'in bu olayın üzerine gitmemesinden kaynaklı ihmalkârlık, Sultan Abdülaziz'e yapılan farklı bir darbe girişimini doğurmuştur. Tarihe Osmanlı'da ilk modern darbe olarak geçen bu hadise sonrası askeri sınıf, devlet üzerinde nüfuz sahibi olmuş, hem içeride hem dışarıda zayıflayan devlet bir takım ekonomik, toplumsal ve siyasal zorluklarla baş başa kalmıştır. Sultan II. Abdülhamit, devleti bir nebze olsun toparlama gayretine girişse de askeri vesayete karşı sadece 50 yıl dayanabilmiş, Abdülhamit'te 31 Mart İsyanı bahane edilerek askeri darbeye görevinden uzaklaştırılmıştır. Bu olaydan sonra meydana gelen Bab-ı Ali Baskını'yla devletin gücü iyice zayıflamış ve 1. Dünya savaşı sonrası devlet otoritesi olumsuz etkilenmiştir. Ardından gelen Kurtuluş Savaşı'nda ön cephede mücadele eden Mustafa Kemal, İsmet İnönü, Kazım Karabekir gibi askerlerin öncülüğünde savaş sonrası Türkiye Cumhuriyeti kurulmuş ve askeri idareden sivil idareye doğru yeni bir süreç başlamıştır.

Bu döneme kadar, özellikle II. Abdülhamit döneminde, basının darbe girişimlerinde rol oynadığı görülmektedir. Yerli ve yabancı basının Abdülhamit idaresine karşı bir tutum izlediği Abdülhamit'in de bu yayınlara sert politikalarla karşılık verdiği bilinmektedir. Nitekim Abdülhamit'in tahtan indirilmesiyle basının "özgürlük" taraftarı yayınlar yaptığı fakat daha sonra gelen İttihat ve Terakki Hükümeti'nin daha sert politikalar izlemesiyle basının baskı altına alındığı ifade edilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile birlikte başlayan yeni süreçte ise devletin resmi ideolojisi olan Kemalizm, baskı aygıtlarıyla desteklenmiş ve devletin ideolojik aygıtları yoluyla topluma kendini kabullendirerek hegemonyasını kurmuştur.⁶⁹⁵ Bu süreç aynı zamanda tek partili siyasal yaşamı doğurmuş ve çok seslilik bir türlü sağlanamamıştır. Çok partili hayata geçiş denemeleri sonrası Adnan Menderes'in önderliğinde kurulan Demokrat Parti, milletin değerleri ve talepleri doğrultusunda, Kemalist hegemonyayı yeniden yorumlamaya başlamış, bu durum askeri vesayeti yeniden sahneye çıkarmıştır. Yaşanan bu siyasal süreçte Cumhuriyet tarihinin ilk askeri darbesi gerçekleşmiştir. Siyasal anlamda varlık gösteren Demokrat Parti'nin kapatılması ve Menderes'in idamıyla sonuçlanan 27 Mayıs 1960 darbesi demokrasinin sağlıklı bir zemine oturtulamamasına sebep olmuştur.

Demokrat Parti'nin ilk yıllarında basının her ne kadar destek verdiği ifade edilse de sonraki yıllarda bu desteği geri çektiği ve hâkim ideolojinin yanında yer aldığı söylenebilir. Basının, 27 Mayıs Darbesi'nde askere karşı herhangi bir eleştiride bulunmadığı aksine askeri vesayeti desteklediği görülmektedir. Cumhuriyet ve Hürriyet gazeteleri başta olmak üzere hâkim ideolojinin hegemonyası altında kalan basın, darbeyi gerçekleştirenlere karşı çıkmamış ve askerinin darbesini ön plana çıkarmış, demokrasi ve siyasal sistemi hep ikinci planda tutmuşlardır.

27 Mayıs Darbesi sonrasında Türkiye'de tekrar rayına oturmaya başlayan siyasal hayat ve dünyadaki soğuk savaş dönemi nedeniyle, ülkedeki istikrarsızlıktan kaynaklı siyasal ve toplumsal gelişmeler karşısında siyasi otorite yetersiz kalmış ve asker bir kez daha sahaya çıkmıştır. 12 Mart 1971'de ordunun hiyerarşi içerisinde siyasete verdiği muhtıra ile birlikte askeri vesayet bir kez daha kurucu felsefeden aldığı konumunu

⁶⁹⁵ Hanifi Kurt, "Siyasal Gerçekliğin İnşasında Bir Aktör Olarak Basın: Türkiye'de Askeri Müdahalelerin Türk Yazılı Basınında Simgesel Yeniden Kuruluşu" Ege Üniversitesi SBE (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir 2008, s. 445

güçlendirmiştir. Basın ise bu dönemde de askerden yana tavır sergileyerek sivil siyasete sırtını dönmüştür. Bazı yazarların muhtıraya karşı ses yükselttiği görülse de bunun basının tamamına bakıldığında çok cılız bir ses olarak çıktığı görülmektedir. Bazı yazarların da muhtırayı desteklemesine rağmen askerin hedefi oldukları ve askeri darbenin mağdur tarafı haline geldikleri bilinmektedir. Muhtıra öncesinde haber başlıkları ve köşe yazılarıyla darbeye teşvik edici yayınlar yapan gazetelerin muhtıra sonrasında da kamuoyuna askeri darbenin meşruiyetini, toplumsal kabulünü sağlamak üzere çeşitli haber ve yazılarla destekledikleri de görüşmüştür.

12 Mart Muhtırası sonrasında gelişen normalleşme çabalarının ardından sivil siyasetin ülkedeki kargaşa ve kaos ortamını bastırmada yetersiz kalması ve anarşinin aynen kaldığı yerden devam etmesi yine gözleri ordunun üzerine çevirmiştir. Askerin siyasete verdiği temkinler ve ikazlar sivil siyaset üzerindeki baskıyı artırmış ve asker kendini hâkim güç olarak konumlandırmaya devam etmiştir. Yaşanan birçok acı toplumsal olay karşısında, basının da orduyu göreve çağırır mahiyette yaptığı haberler neticesinde 12 Eylül 1980’de asker bir kez daha Anayasa’dan aldığı “ülkeyi koruma ve kollama” vazifesine dayanarak yönetime el koymuştur. Sivil siyasetin darbe karşısında bir duruş sergilememesi ve meydanı askere bırakması karşısında basın da askerden medet umarak darbeyi desteklemiştir. Darbe sonrası birçok gazete kapatılmış, yazarlar cezaevine atılmış ve basın askerin tahakkümü altına girmiştir. Darbe döneminde askeri yönetimin sert tutumundan basın rahatsız olsa da yönetimin sivil iradeye geçmesine kadarki süreçte gazetelerin yayın politikalarını sıkıyönetim idaresi belirlemiş, basın da buna rıza göstermek zorunda kalmıştır.

12 Eylül 1980 sonrası normalleşme sürecine giren Türkiye’de Özal liderliğinde Anavatan Partisi’nin gerçekleştirdiği atılım hamleleri, ülkede bir müddet askerin geri planda kalmasını sağlamıştır. Özellikle dünyada soğuk savaşın bitmesinin etkisi Türkiye’ye de yansımıştır. Özal’la birlikte siyasal İslam’ın ülke gündemine gelmesi ve öncelikli konu halini alması ilk başlarda askeri fazla rahatsız etmemiştir. Ardından siyasal İslam’ın temsilcisi olarak görülen Refah Partisi’nin önce yerel yönetimlerde daha sonra genel seçimlerde aldığı başarı Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş felsefesini oluşturan ideolojinin koruyucusu ve kollayıcısı olarak görülen orduyu RP’ye karşı harekete geçirmiştir. Ülkede hâkim ideolojik hegemonyanın kuruluş ilkesi olan “laiklik” bir bakıma tehlikede görülüp, RP “din devleti kurma”, “ülkeye şeriat getirme”, “yaşam

tarzlarına müdahale etme” gibi gerekçelerle basın tarafından tehdit olarak algılanmıştır. Siyasal iktidarı temsil eden Refah Partisi’ni olumsuzlayan bir yayın politikası izleyen basın, aynı zamanda devletin ve resmi ideolojinin değiştirilemez olduğu, buna tevessül edilmesi halinde askerin harekete geçeceği vurgusunu ön plana çıkararak siyasal iktidara gözdağı vermiştir. Bu çerçevede bakıldığında, 28 Şubat 1997 dönemi basını, askerin istediği bir çerçevede yayın politikası izlemiş, askerin yönetime karşı sert eleştirilerini devletin ve milletin bekasını savunduğu gerekçesine dayandırarak meşrulaştırma çabasına girmiştir. 28 Şubat sürecinde basının, siyasal İslam’ı münferit haberler üzerinden radikalize ettiği ve rejimin ve devletin tehlikede olduğu temasını işlediği görülmüştür. Bu süreçte açıktan basın, siyasal iktidara karşı darbeyi haklı kılan ve iktidarın cezalandırılması gereken bir profile sahip olduğu düşüncesi işlenmiştir. Ayrıca darbenin açıktan bir darbe olarak yapılması yerine kamuoyunu rejimin ve devletin tehlikede olduğu algısı üzerine şartlayarak, siyasal iktidara karşı oluşturulan baskıyla silahsız bir darbe öngörülmesiyle siyasal İslam’ın tekrardan toplum nezdinde gözden düşürülerek, kamuoyu dışında kalması ve hegemonyanın baskın gücüyle sindirilmesi hedeflenmiştir. Tam da bu nedenle radikalize edilen siyasal İslam, kabuk değiştirerek 28 Şubat’ın ağır travmasına rağmen daha sonra “muhafazakâr demokrat” bir anlayışla Türkiye’de yeniden Ak Parti kimliğiyle beraber siyasal hayata dâhil olmuştur. 2002 yılında Ak Parti’nin iktidar olmasıyla beraber, gerek resmi ideolojiyi temsil eden hegemonya gerekse hegemonyanın tesirinde kalan basın, “muhafazakâr demokrat” değişimine itibar etmeyip, Ak Parti ve Recep Tayyip Erdoğan’a yönelik tehdit algısını devam ettirmiştir. 2007 yılında gerçekleşen Cumhurbaşkanlığı seçimi döneminde ise Cumhuriyet mitingleri üzerinden muhatap olunan kitleye mesaj verilmek istenmiş, asker de devreye girerek e-muhtıra olarak bilinen açıklamayı yayınlamıştır. Basın da bu süreç içerisinde yine resmi ideolojiden taraf olup siyasal İslam’ın tasfiye edilmesi için tıpkı 28 Şubat 1997 dönemindeki gibi haberlere imza atmıştır. Siyasal iktidarı temsil eden Ak Parti ise daha önceki darbe süreçlerinde siyasetin yapmadığını yaparak ordunu anayasal konumunu hatırlatarak millet iradesine vurgu yapmıştır. Bu durum Türkiye’de o günden sonra pek çok değişimin habercisi olmuş, “laiklik, irtica, rejim tehlikesi” gibi kavramlar yerine “devlet, millet, bayrak, vatan, milli irade” gibi ortak değerler etrafında devlet-millet birlikteliği güçlendirilmiştir. 2007 yılı sonrası sivil siyasetin galip gelerek devlette varlığını artırmasıyla beraber, askeri vesayeti ortadan kaldırmaya yönelik birçok reform yapılmış ve yavaş yavaş askerin devlet üzerinde gücü

kırılarak anayasal konumuna tekrar dönmesi sağlanmıştır. Fakat bu süreç içerisinde Türkiye’de uzun yıllar varlık gösteren 28 Şubat 1997 döneminde askeri vesayetten taraf olan, her dönem resmi ideolojiyle barışık olmayı seçen, Ak Parti’nin kuruluşuna da menfaatleri çerçevesinde destek veren FETÖ kendini göstermeye başlamıştır. Devlet içerisindeki varlığını her dönem kurduğu ilişkiler ağıyla güçlendiren örgüt, özellikle 2010 referandumuyla beraber gücünü gizliden gizliye pekiştirmiştir. 2013 yılına gelindiğinde devlet içerisindeki gücünü ve himayesindeki yazılı, görsel ve işitsel basını kullanarak bütün kamu kurumları, sivil toplum ve askeri alanda devlete karşı paralel bir güç haline gelmiştir. Devletin 17-25 Aralık operasyonlarıyla bunun farkına varmasının ardından FETÖ’nün üzerine gidilmiştir. Örgütün son çare olarak ordu içerisindeki üyelerinin 15 Temmuz’da darbe girişimine kalkışması topyekûn bir tasfiye sürecinin başlamasını beraberinde getirmiştir. 15 Temmuz darbe girişimiyle beraber örgütün mal varlıklarının ve devlet kurumlarına yerleştirdiği üyelerin ortaya çıkarılıp tasfiye edilmesiyle devletin tehdit algısı yeniden şekillenmiştir.

Tarihi perspektiften yola çıkarak bu çalışmada genel anlamda Osmanlı Devleti’nin son dönemleri ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu ile birlikte 15 Temmuz 2016’ya kadar meydana gelen askeri darbeler ve muhtıralar ele alınmış ve bu süreçlerde basının rolü irdelenmiştir. Çalışma konusu gereği ise özelde 28 Şubat 1997 postmodern askeri darbesi ve 15 Temmuz darbe girişiminde Türk basınının rolü incelenmiştir.

Darbe dönemlerine ait çalışmalarda, askeri darbelerin toplum üzerinde meydana getirdiği ekonomik, sosyal ve siyasal değişikliklerin bir geriye gidiş/çöküş olarak sonuçlandığı gerçeği üzerinde durulmuştur. Çalışmalarda basının bu konuda göstermiş olduğu yaklaşımın, demokrasi ve hukuku göz ardı eden; darbeleri meşrulaştıran ve destekleyen bir yaklaşım olduğu ortaya konulmuştur. Bu bağlamda, tez çalışması sonucu basının, geçmiş dönemlerin aksine 15 Temmuz’da darbeye karşı bir duruş sergilediği tespit edilmiştir. Neredeyse birkaç istisna hariç bütün basın 15 Temmuz gecesi darbecilere karşı halkı bilgilendirmede ve gelişmeleri aktarmada önemli bir görev üstlenmiştir. Darbe girişimi sonrası süreçte de devletin ve siyasal iktidarın yanında olan basın, ülkenin birliği ve beraberliğine yönelik haberlere yer vermiştir.

Ayrıca, 28 Şubat 1997 ve 15 Temmuz 2016 askeri darbe dönemlerinde Hürriyet, Yeni Şafak ve Cumhuriyet gazetelerinin yayınlarının bir takım benzerlikler ve farklılıklar içerdiği tespit edilmiştir:

a) Benzerlikler:

1. 28 Şubat askeri darbesinde basın temel argümanının “rejim tehlikesi” olduğu ve devletin kurucu niteliklerinin tehdit edildiği algısının sürekli işlendiği, 15 Temmuz’da da benzer bir tehlikeye dikkat çekildiği belirlenmiştir. Fakat buradaki benzerliğin hem içerik hem de tehdit olarak gördüğü kitle açısından değişkenlik gösterdiğini özellikle vurgulamak gereklidir. Çünkü, 28 Şubat’ta rejim tehlikesi dindar karşıtlığı üzerine inşa edilirken, 15 Temmuz’da ise dindar karşıtlığı yerine doğrudan dindar bir görünümle kendini kamufle eden bir grup rejime yönelik tehdit olarak işlenmiştir.
2. 28 Şubat post-modern darbesinde ordunun sözcüsü olarak kendini konumlandıran basın, “devletin koruyucusu ve kollayıcısı” pozisyonundaki askerden yana tavır almıştır. 15 Temmuz’da ise yine benzer bir yaklaşımla darbe girişiminde bulunan askerleri “terörist”, “paralel” olarak nitelendirirken “devletin koruyucusu ve kollayıcısı” vasfından dışlayıp darbeye karşı yer alan ve Cumhuriyetin kurucu geleneğini sahiplenen ordu mensuplarını “koruyucu ve kollayıcı” konumuna yerleştirmiştir.
3. Her iki dönemde de tehdit algısı üzerinden bir söylem inşa edilmiş, cumhuriyet yönetimi devletin omurgasını oluşturan yapı olarak değerlendirilirken, buna yönelik tehdit algısı 28 Şubat’ta dindarlar, 15 Temmuz’da ise FETÖ isimli devlet içindeki gizli örgütlenme olarak gösterilmiştir.
4. Yeni Şafak gazetesi 28 Şubat sürecinde ideolojik olarak kendine yakın gördüğü iktidarın devamlılığını isterken, demokrasi ve anayasal düzenin işleyişinin askeri bir darbeye bozulmak istenmesine karşı durmuş, 15 Temmuz’da da bu tavrını devam ettirerek aynı gerekçelerle ve daha sert biçimde yine askeri bir darbeye karşı durmuştur.
5. Hürriyet ve Cumhuriyet gazeteleri ideolojik devlet aygıtının savunduğu argümanları öne sürerek 28 Şubat’ta ordunun yanında yer alırken, 15 Temmuz’da da yine temelde değişmeyen bu argümanlarla darbe girişiminde bulunmayan askerlerin yanında yer almış, kalkışmada bulunan askerleri tehdit olarak görmüştür.

b) Farklılıklar:

1. Askeri darbelere 28 Şubat'ta da destek veren basın, 15 Temmuz'da farklı bir yaklaşım sergileyerek darbeye karşı duruş sergilemiştir.
2. 28 Şubat postmodern darbe döneminde meşru hükümetin düşürülmesine yönelik ordunun sözcülüğünü üstlenen ve aynı amaç doğrultusunda yaptığı haberlerle orduya desteğini açıkça ortaya koyan basın, 15 Temmuz'da meşru hükümeti destekleyerek demokrasiden taraf olduğunu beyan etmiştir.
3. Türk basını, 28 Şubat sürecinde inşa ettiği haberlerle toplumu ötekileştiren ve kutuplaştıran bir dil kullanmasına rağmen, 15 Temmuz'da bayrak, vatan, millet gibi ortak değerler etrafında birleştirici ve uzlaştırıcı bir dil kullanmıştır.
4. 28 Şubat darbesinde ordunun darbesini meşrulaştıracak ifadelere ve haberlere yer veren basın, 15 Temmuz'da darbenin anayasal dayanaktan yoksun olduğu temasını işlemiştir.
5. 28 Şubat postmodern darbe sürecinde askeri darbeyi milletin istediği basında sıkça vurgulanırken; 15 Temmuz'da milletin darbeyi bastıracağı ve desteklemediği yönünde bir yayın yapılmıştır.

Sonuç olarak ordunun, devleti koruma görevini kendinde görmesi, zaman zaman hâkim ideolojiye alternatif olmaya çalışanlara karşı askeri darbe gerçekleştirmesine sebep olmuştur. Siyasal İslam ile resmi ideolojinin ilişkilerinin sorunlu bir alanda seyretmesi nedeniyle, özellikle 1990'lı yıllardan sonra gelişen siyasal, toplumsal ve iktisadi ortam sürekli bu iki grubun mücadelesine sahne olmuştur. Basın da, bu mücadelenin zirvede olduğu 28 Şubat 1997 postmodern darbe döneminde, resmi ideolojiyi koruduğu iddia edilen askerin sözcülüğünü üstlenerek darbeyi teşvik etmiştir. 15 Temmuz 2016 darbe girişiminde ise basın, siyasi iktidardan yana yer alarak kalkışmaya açıkça karşı olduğunu belirtmiştir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Afyoncu, Erhan, Ahmet Önal ve Uğur Demir, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Askeri İsyanlar ve Darbeler*, Üçüncü Baskı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2013.
- Ağakay, M. Ali, *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Üçüncü Baskı, Ankara 1959.
- Ahmad, Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1961-1971*, (Çev. Ahmet Fethi) Dördüncü Baskı, Hil Yayınları, İstanbul 2010.
- Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, (Sad. Dünder Günday), Üçdal Neşriyat, Cilt 4, İstanbul 1983,
- Ahmet Cevdet Paşa, *Tezakir-i Cevdet*, (Haz. Cavit Baysun)Türk Tarih Kurumu Yayınları, Cilt 13-20, Ankara 1986.
- Akgün, Birol, *Türkiye'de Seçmen Davranışı Partiler Sistemi ve Siyasal Güven*, Nobel Yayın Dağıttım, İstanbul 2007.
- Aksun, Ziya Nur, *Darbe kurbanı Abdülaziz Han*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2009.
- Aksun, Ziya Nur, *Osmanlı Tarihi*, Ötüken Neşriyat, Cilt. 4, İstanbul 1994.
- Akşin, Sina, "Siyasal Tarih (1995-2003)",*Türkiye Tarihi*, Cem Yayınları, Cilt 5, İstanbul 2009.
- Akşin, Sina, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*, Beşinci Baskı, Kırılmaç Yayınları, Ankara, 2004.
- Akşin, Sina, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İmge Kitabevi, Ankara 2011.
- Aktay, Yasin, *Karizma Zamanları: 28 Şubat'tan 27 Nisan'a Ak Parti ve Türk Siyasetine Karizma Sosyolojisi Açısından Bir Yaklaşım*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011.

- Albayrak, Mustafa, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Part*, Phoenix Yayınları, Ankara 2004.
- Alkan, Necmettin, *Selanik İstanbul'a Karşı*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011.
- Altunışık, Remzi Recai Coşkun ve Engin Yıldırım, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Sakarya Kitabevi, Adapazarı 2017.
- Anadol, Cemal, *Türk Siyaset Tarihinde Demokrat Parti*, Yeni Kuvayı Milliye Yayınları, İstanbul, 2004.
- Arcayürek, Cüneyt, *11 Cumhurbaşkanı 11 Öykü Çankaya (1923-1980)*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2010.
- Atabay, Mithat, *Türk Basın Tarihi*, İkinci Baskı, Paradigma Akademi Yayınları, Edirne, 2015.
- Ataman, Muhittin, "1981-1993 Döneminde İç Politika: Özal'lı Yıllar", (Ed: Adem Çaylak, M. Dikkaya, C. Göktepe, vd.) *Osmanlı'dan İkibinli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi*, Savaş Yayınevi, Dördüncü Baskı, Ankara 2012.
- Atay, Ağah Sabri, *Çok Partili Dönemde Türkiye'de Ordunun Siyasal Rolü ve Devlet Yapısı İçindeki Yeri*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1998.
- Aydemir, Şevket Süreyya, *İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali*, Remzi Kitapevi, İstanbul 2000.
- Aydın, Hakan, "İkinci Meşrutiyet Devrinde Basın ve Siyaset", (Ed. Hakan Aydın), *İkinci Meşrutiyet Dönemi Basın Sansürü*, Palet Yayınları, Konya, 2010.
- Ayhan, Bünyamin, "İkinci Meşrutiyet Devrinde Siyaset ve Basın", (Ed. Hakan Aydın), *II. Meşrutiyet Döneminde İttihat ve Terakki, Siyaset ve Basın*, Palet Yayınları, Konya 2010.

- Aykan, Cevdet, *Demokratik Süreç ve Anıl*, Birinci Basım, Ankara, 2003. Azak, Gürbüz, *Osmanlı'da Darbeler, İhanetler, İsyenlar*, İkinci Baskı, Mihrabad Yayınları, İstanbul 2017.
- Balcı, Ramazan, *Beyaz Atlının Ölümü: Sultan Abdülaziz*, Nesil Yayınları, İstanbul 2007.
- Bayhan, Fatih, *Kayseri'den Çankaya Köşkü'ne Abdullah Gül*, Pegasus Yayınları, İstanbul 2007.
- Belge, Murat, *Militarist Modernleşme*, İkinci Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.
- Berkes, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, (Haz: Ahmet Kuyaş) Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011.
- Bilgiç, Sadi, *Terör ve Terörle Mücadele, Türkiye'nin Vizyonu Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, (Ed. Atilla Sandıklı), Bilgesam Yayınları, İstanbul, 2008.
- Birand, M. Ali, *12 Eylül Saat: 04:00*, Karacan Yayınları, İstanbul, 1984.
- Birand, M. Ali, Hikmet Bila ve Rıdvan Akar, *12 Eylül Türkiye'nin Miladı*, Doğan Kitapçılık, İstanbul 2001.
- Bircan, Mehmet, *28 Şubat'ta Devrilmek*, Truva Yayınları, İstanbul 2012.
- Bodur, Harun, *Kronolojik 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2013.
- Bostancı, Naci, *Siyaset Medya ve Ötesi*, Vadi Yayınları, Ankara, 1998.
- Cemal, Hasan, *Demokrasi Korkusu 12 Eylül Günlüğü*, Doğan Kitap, İstanbul, 2004.
- Cemal, Hasan, *Türkiye'nin Asker Sorunu*, Doğan Yayınları, İstanbul 2010.

- Cizre, Ümit, *Muktedirlerin Siyaseti Merkez Sağ-Ordu- İslamcılık*, (Çev: Cahide Ekiz), Üçüncü Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.
- Çağlar, İsmail ve Fahrettin Altun, “Mecra Ve Mesaj: Türkiye’de Darbe Süreçlerinde Medya”, *15 Temmuz’da Medya: Darbe Ve Direnişin Mecrası*, SETA Yayınları, 2017 İstanbul, s. 22-24.
- Çağlar, İsmail, Ali Aslan, Nigar Tuğsuz, İbrahim Efe, Sertaç Timur Demir Taceddin Kutay, Turgay Yerlikaya, Metin Erol, “2016’da Türkiye”, *2016’da Medya*, SETA Yayınları, İstanbul 2016, s.357.
- Çakır, Hamza, *Osmanlı’da Basın İktidar İlişkileri*, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2002.
- Çakır, Ruşen, ve Fehmi Çalmuk, *Recep Tayyip Erdoğan: Bir Dönüşüm Öyküsü(1980 Sonrası İslami Hareket-3)*, Metris Yayınları, İstanbul 2001.
- Çakırbaş, Ali, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, (Ed: Şakir Batmaz ve Serdar Sakin) Öteki Adam Yayınları, İstanbul 2012.
- Çelik, Seydi, *Osmanlı’dan günümüze Devlet ve Asker*, Salyangoz Yayınları, İstanbul, 2008.
- Dabağyan, Levon Panos, *Osmanlı’da Şer Hareketleri ve Abdülhamit Han*, Kütür Sanat Yayınları, Üçüncü Baskı.
- Dağcı, Gül Tuba, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Ordu Siyaset İlişkisi ve 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi*, İlgi Yayınları, İstanbul 2006.
- Danışmend, İsmail Hami, *31 Mart Vak’ası*, İstanbul Kitabevi, İstanbul 1986.
- Davison, Roderic H., *Osmanlı İmparatorluğu’nda Reform 1856-1876*, (Çev. Osman Akınhay), Papirüs Yayınevi, İstanbul 1997.
- Demir, Vedat, *Türkiye’de Medya Siyaset İlişkisi*, Beta Yayıncılık, İstanbul 2007.
- Duran, Burhanettin, *Demokrasi Nöbetler: Toplumsal Algıda 15 Temmuz Darbe Girişimi*, Birinci Baskı, SETA Kitapları-10, İstanbul 2016.

- Dursun, Davut, *12 Eylül Darbesi*, Şehir Yayınları, İstanbul, 2005.
- Dursun, Davut, *12 Mart Darbesi*, Şehir Yayınları, İstanbul 2003.
- Dursun, Davut, *Demokratikleşemeyen Türkiye*, Birinci Basım, İşaret Yayınları, Ankara, 1999.
- Dursun, Davut, *Ertesi Gün: Demokrasi Krizlerinde Basın ve Aydınlar: 27 Mayıs 12 Mart 12 Eylül: Belgeseli*, Birinci Basım, İşaret Yayınları, Ankara, 2000.
- Elliot, Sir Henry, Süleyman Paşa, *Emperyalizmin Hükümet Darbesi: Abdülaziz'in Tahttan İndirilmesi*, (Çev. Av. Dr. Faruk Yılmaz), Berikan Yayınları, Ankara 2010.
- Erdoğan, İrfan *SPSS Kullanım Örnekleriyle Araştırma Dizaynı ve İstatistik Yöntemleri*, Emel Matbaası, Ankara 1998.
- Ergin, Mehmet, *Dünden Bu Güne Necmettin Erbakan*, Akis Kitap, İstanbul 2006.
- Eroğul, Cem, *Geçiş Sürecinde Türkiye*, (Der. İrvın C. Schick, E. Ahmet Tonak) Dördüncü Baskı. Belge Yayınları, İstanbul 2003.
- Findley, Carter V., *Modern Türkiye Tarihi: İslam, Milliyetçilik ve Modernlik*, (Çev. Güneş Ayas) Timaş Yayınları, İstanbul 2011.
- Gencer, A. İhsan, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarih*, (Ed. Kenan Seyyithanoğlu, Red. Hakkı Dursun Yıldız), Çağ Yayınları, Cilt. 11, İstanbul 1989.
- Gevgilili, Ali, *Türkiye'de Yenileşme Düşüncesi, Sivil Toplum, Basın ve Atatürk*, İkinci Baskı, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1990.
- Halaçoğlu, Yusuf, *14. ve 17. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Altıncı Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.

- İgdemir, Uluğ, *Kuleli Vak'ası Hakkında Bir Araştırma*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2009.
- İnuğur, M. Nuri, *Basın ve Yayın Tarihi*, Der Yayınları, İstanbul, 2002.
- İyigüngör, Vildan, *Medyada Tanıklık: Türkiye'de Askeri Darbeler*, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2009.
- Kabacalı, Alpay, *Başlangıcından Günümüze Türkiye'de Matbaa Basın ve Yayın*, Literatür Yayınları, İstanbul, 2000.
- Karal, Enver Ziya, *Birinci Meşrutiyet Devri Siyasi Olayları*, Osmanlı Tarihi, Üçüncü Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Cilt 8, Ankara 1988.
- Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Cilt 7, Ankara 1988.
- Karatepe, Şükrü *Darbeler Anayasalar ve Modernleşme*, Dördüncü Baskı, İz Yayıncılık, İstanbul, 2009.
- Karpat, Kemal H., *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.
- Karpat, Kemal H., *Türkiye Siyasi Tarihi*, (Çev: Ceren Elitez) Timaş Yayınları, İstanbul 2014.
- Karpat, Kemal H., *Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012*, (Çev: Güneş Ayas) Timaş Yayınları, İstanbul 2012.
- Karpat, Kemal H., *Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Siyaset*, (Çev: Güneş Ayas), Timaş Yayınları İstanbul 2010.
- Kayalı, Kurtuluş, "Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri ve Ordu", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, Cilt 5, İstanbul 1985.
- Kırcaali İftar, Gönül, "Bilim ve Araştırma" (Ed. Ali Atıf Bir), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 1999.

- Kilci, A. Nedim, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, (Ed: Şakir Batmaz, S. Sakin) Öteki Adam Yayınları, İstanbul 2012.
- Kocabaş, Süleyman, *Bilinmeyen Yönleriyle 28 Şubat; Nasıl Başladı Nasıl Bitti?(Bazı Hatıralarım)*, Mutlu Yayınları, İstanbul 2013.
- Koloğlu, Orhan, “Osmanlı Basını: İçeriği ve Rejimi”, *Tanzimat’tan Günümüze Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, Cilt 1, İstanbul 1985.
- Lewis, Bernard, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, (Çev: Metin Kıratlı) Altıncı Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Luttwak, Edward, *Bir Uzman Gözüyle: Darbe*, (Çev: Edip İ. Polat), Yaba Yayınları, Cilt 1, Ankara 1996.
- Mango, Andrew, *Türkiye ve Türkler(1938’den Günümüze)*, (Çev: Füsun Doruker) Üçüncü Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul 2005.
- Mehmed S. Bey, *İttihad ve Terakki’nin Kuruluşu ve Osmanlı Devleti’nin Yıkılışı Hakkında Bildiklerim*, (Sad. Ahmet Varol), İnkılap Yayınları, İstanbul 1989.
- Müftüoğlu, İsmail, *(28 Şubat) Belgeler Konuşuyor: Milli Görüşte Kırılma*, Alioğlu Yayınları, İstanbul 2010.
- Neuman, W. Lawrence *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*, Yayınodası, Ankara 2014.
- Neziroğlu, İrfan, *Türkiye’de Askeri Müdahaleler ve Basın*, Türkiye Demokrasi Vakfı, Ankara, 2003.
- Nordlinger, Eric, *Soldiers in Politics*, Prentice Hall, 1977.
- Özbilgen, Erol, *Bütün Yönleriyle Osmanlı, Adab-ı Osmaniye*, Üçüncü Baskı, İz Yayıncılık, İstanbul 2007.
- Özdemir, Hakan, *Abdülhamit’i Deviren Kurşun: İsyan, Suikast, İhtilal*, Timaş Yayınları, İstanbul 2014.

- Özipek, B. Berat (Ed: Adem Çaylak, M. Dikkaya, C. Göktepe, vd.) “Adalet ve Kalkınma Partisi(Ak Parti) Dönemi İç ve Dış Politika (2000-...)”, *Osmanlı’dan İkibinli Yıllara Türkiye’nin Politik Tarihi*, Savaş Yayınevi, Dördüncü Baskı, Ankara 2012.
- Özkaya, Yücel, *Milli Mücadelede Atatürk ve Basın (1919-1921)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989.
- Öztuna, Yılmaz, *Bir Darbenin Anatomisi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1984.
- Öztürk, O. Metin, *Ordu ve Politika*, Fark Yayınları, Ankara, 2006.
- Rasim, Ahmet, *Osmanlı Tarihi*, (Haz: Hakkı Dursun Yıldız) İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, Cilt 2, İstanbul 2012.
- Robertson, David, *The Routledge Dictionary Of Politics*, Üçüncü Baskı, Taylor & Francis E-Library, 2004.
- Söğüt, Mine, *Darbeli Kalemler 27 Mayıs-12 Mart-12 Eylül*, Birinci Basım, Getto Basın Yayın, İstanbul 2010.
- Sözeri, Ceren, *Türkiye’de Medya İktidar İlişkileri Sorunlar ve Öneriler*, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2005.
- Şahhüseyinoğlu, H. Nedim, *Dünden Bugüne Düşünceye ve Basına Sansür*, Paragraf Yayınlar, Ankara, 2005.
- Şavran, Gönç, “Araştırma Yöntem ve Tekniklerinin Seçimi”, (Ed. Nadir Suğur), *Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2009.
- Şapolyo, Enver Behnan, *Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat Devri Tarihi*, Güven Yayınevi, İstanbul 1945.
- Şentürk, Nazır, *Babıali ve Sadrazamları*, Doğan Yayınları, Üçüncü Baskı, İstanbul 2008.

- Şimşek, Ali “Araştırma Modelleri, Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri” (Ed. Ali Şimşek,) *Anadolu Üniversitesi Yayınları*, Eskişehir 2012.
- Tanör, Bülent, “Siyasal Tarih (1980-1995)”, *Türkiye Tarihi*, Cem Yayınları, Cilt 5, İstanbul 2009.
- Taşkıran, Cemalettin, *Cumhuriyetimizin 75.yılında Türk Silahlı Kuvvetleri*, Genel Kurmay Başkanlığı, Ankara, 1998.
- Tek, Hayati, *Darbeler ve Türk Basını*, Elips Kitap, Ankara 2007.
- Tektaş, Nazım, *Osmanlı Tarihi-Saraydan Sürgüne*, Çatı Yayınları, Cilt 2, İstanbul 2004.
- Tietze, Andreas, *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügatı*, Simurg Yayınları, Cilt 1, İstanbul 2002.
- Topuz, Hıfzı, *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1973.
- Topuz, Hıfzı, *II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2003.
- Topuz, Hıfzı, *Tanzimat Öncesi ve Tanzimat Dönemi (1828-1876) Yüzyıl Önce Havadis*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul 2012.
- Tunaya, T. Zafer, *Türkiye’de Siyasal Partiler*, Altıncı Baskı, İletişim Yayınları. Cilt 3, İstanbul 2011.
- Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye’nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, (Haz: Erol Şadi Erdinç) Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004.
- Turan, Ahmet, *Darbe Arası Türkiye*, Resital Yayınları, İstanbul 2007.
- Uçarol, Rifat, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarih*, (Ed. Kenan Seyyithanoğlu), Çağ Yayınları, Cilt 11, İstanbul 1989.
- Uruç, Kudrettin, *Yitik Değerimiz II. Abdülhamit*, Turuva Yayınları, İstanbul 2016.

- Üskül, Zafer, *Siyaset ve Asker*, AFA Yayınları, İstanbul 1989.
- Varlık, Mustafa Ç., Kemâl Yavuz, Ramazan Ayvallı vd., “Kuleli Vak’ası”, *Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi*, İhlas Matbaacılık, Cilt 4, İstanbul: 1988.
- Vaner, Semih, *Ordu, Geçiş Sürecinde Türkiye*, (Der: İrvic C. Schich ve E. Ahmet Tonak) Üçüncü Baskı, Belge Yayınları, İstanbul, 2003.
- Yalçın, Durmuş, Y. Akbıyık, Y. Özkara vd, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 2*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2005.
- Yaşar, Abdullah, *Yeter Söz Milletin*, Popüler Kitaplar, İstanbul 2007.
- Yazıcı, Serap, *Türkiye’de Askeri Müdahalelerin Anayasal Etkiler*, Yetkin Yayınları, Ankara 1997.
- Yetkin, Çetin, *Türkiye’de Askeri Darbeler ve Amerika*, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya 2010.
- Yıldırım, Ali ve Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2008.
- Yıldız, Zekeriya, *Politika Sözlüğü*, Timaş Yayınları, İstanbul 2003.
- Yılmaz, Hakan, *Tarih Boyunca İhtilaller ve Darbeler*, Yedinci Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014,
- Yılmaz, Muammer, *Osmanlı’da İsyanlar ve Darbeler*, TÜRDAV Yayınları., İstanbul 2016.
- Yiğitbaşı, Kübra Güren, (Ed. İsmail Çağlar ve Yusuf Özkır) “22 Temmuz’dan 7 Haziran’a Kampanyalar Ekseninde Adalet ve Kalkınma Partisi’nin (Ak Parti) Siyasal İletişimi”, *Siyasal İletişim 2007-2015*, SETA Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 2015.
- Zürcher, Erik Jan, *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, (Çev. Yasemin Saner Gönen) On dokuzuncu Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.

Makale- Dergi ve Bildiriler

- Akıncı, Abdulvahap, “Türk Siyasal Hayatında 1980 Sonrası Darbeler ve E-muhtıra”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 15 Sayı 2, Aralık 2013, s. 51-56.
- Akarcılı, Sezer, “Basının Görevleri ve Basın Özgürlüğü”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 44, Sayı 1, Ocak 1989, s. 266.
- Alabarda, Yusuf, “Demokratik Sivil-Asker İlişkileri Kapsamında TSK’nın Dönüşümü”, *Liberal Düşünce Dergisi*, Yıl: 21, Sayı: 84, Güz 2016, s. 13-14.
- Alkan, Haluk, “15 Temmuz’u Anlamak: Parametreler ve Sonuçlar”, *Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 79, Güz 2016, s. 253-268.
- Aslaner, Serhat, “15 Temmuz’da Minarelerden Neler Söylendi?”, *Bilim Sanat Vakfı (BSV) Bülten Ek Mecmua*, Sayı 91, Mayıs-Ağustos 2016 s. 115.
- Anadolu Ajansı(AA), “Dakika Dakika FETÖ’nün Darbe Girişimi”, *Anadolu Ajansı Yayınları*, Sayı 28,Ağustos 2016, s. 8-13.
- Atabek, Nejdret, “Kamuoyu Medya ve Demokrasi”, *Kurgu Dergisi*, Sayı 19,2002, s. 230-232.
- Aydın, Hakan, “Cemiyet-i Matbuat-ı Osmaniye: Kuruluşu ve Basında Tartışmalar”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 27, Konya, 2010, s. 564.
- Bayraktar, Cemile, “Kendi Ülkesini İşgal Eden Ordu”, *Derin Düşünce Fikir Platformu*, Ocak 2010, s. 71.
- Bayramoğlu, Ali, “Türkiye Siyasi Sisteminde Ordunun Rolü, Devlet Geleneği”, (Ed. Nihal Boztekin) Geleceğe Dair Genel Bir Çerçeve, *Türkiye Siyasetinde Ordunun Rolü: Asker-Sivil İlişkileri, Güvenlik Sektörü ve Sivil Denetim*,

- Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, İstanbul, 2010, s. 14.
- Benek, M. Kazım, “Osmanlı’da Basının Doğuşu ve II. Meşrutiyete Kadarki Gelişimi”, *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 6-7, Siirt 2016,s. 37.
- Biçer Yumak, Merve, “Lüks Moda Markalarının Sosyal Medya Kullanımı: Y Kuşağını Algısı Üzerine Bir Araştırma”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 66, Mart 2018.
- Bulunmaz, Barış, “Türk Basın Tarihi İçerisinde Demokrat Parti Dönemi ve Sansür Uygulamaları”, *Öneri Dergisi*, Cilt 10, Sayı 37, Ocak 2012, s. 209-212.
- Burak, Begüm, "Osmanlıdan Günümüze Ordu ve Siyaset İlişkileri", *History Studies Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, Samsun, 2011, 46-60.
- Can, Burhanettin, “27 Nisan Kadife Darbesi Sistemin İflasının İlanıdır”, *Umran Dergisi*, Sayı 74, Haziran 2007, s. 22-26.
- Cansever, Niran, ve H. Mehmet Kiriş, “Türkiye’de Ordu – Siyaset İlişkileri Çerçevesinde Ak Parti – TSK Etkileşimine Bakış”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, Cilt 20, Sayı 3, 2015, s. 379-380.
- Ceylan, Ayhan, “Tanzimat Dönemi Basın ve Yayımında Hukuki Düzen”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, 2006, s. 154-155.
- Cihangir, Arzu, “15 Temmuz Darbe Girişiminde Türk Basını ve Yabancı Basın”, *Basın Hayatı Dergisi*, Sayı 38, Eylül-Ekim 2016, s. 24-25,
- Çakır, Hamza, ve D. Elif Yavalar, "Demokrat Parti İktidarı ve Basın", *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 6, Sayı 3, 2017, 270.
- Çiller, Yavuz, “Sivil Asker İlişkileri Teorileri ve Türkiye’deki Geçmiş Askeri Darbeler Işığında 15 Temmuz Darbe Girişi”, *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, Nisan 2017, s. 17.

- Çitçi, Oya, "Ordu-Siyaset İlişkileri: 1920-1938", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 39, Sayı 4, Aralık 2006, s. 40-42.
- Demir, Sertaç Timur, ve İsmail Çağlar, "FETÖ'nün ve 15 Temmuz Darbe Girişiminin İletişim Stratejisi", *SETA Yayınları*, Sayı 76, İstanbul, 2017, s. 9-10.
- Demir, Şerif, "İktidar-Basın İlişkilerinin Osmanlı Devleti'nde Görünümü (1831-1918)", *Jasss The Journal of Academic Social Science Studies*, Sayı 33, Elazığ 2015, s. 375-376.
- Demir, Vedat, "Türkiye'de Özel Radyo ve Televizyonların Çıkışı ve Bu Konuda Devlet Tekelinin Kalkması", *Marmara İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı 7, Temmuz 1994, s. 183-195,
- Demir, Vedat "Türkiye'nin Demokrasi Süreci", *Köprü Dergisi*, Sayı 104, Güz 2014, s. 3.
- Demirel, Tanel, "2000'li Yıllarda Asker Ve Siyaset Kontrollü Değişim İle Statüko Arasında Türk Ordusu", *SETA Analiz*, Sayı 18, Şubat 2010 s. 6-9.
- Devran, Yusuf, ve Ö. Faruk Özcan, "1960'tan 2016'ya Askeri Darbe Ve Muhtıra Metinleri Anlamlar, Amaçlar, Niyetler ve İdeolojiler", *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, Kasım 2016, s. 16-19.
- Dündar, Lale, "12 Eylül 1980 Darbesinin Basına Etkileri", *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 8, Sayı 16, 2016, s. 133-147.
- Erken, Erhan, "Darbe Girişiminden Geriye Kalan Üzüntü ve Sevinçlerimiz", 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Milletın Zaferi Dünya Bülteni Araştırma Masası(DÜBAM), Ağustos 2016. s. 9-13.

- Ersoy, Harun, “Mısırın Demokratik Darbesi”, *Umran Dergisi*, Ağustos 2013, Sayı 228, s. 57.
- Ertem, Barış, “28 Şubat 1997 “Post-Modern” Askeri Müdahalesi ve Medya”, *1. Uluslararası Eğitim ve Sosyal Bilimlerde Yeni Ufuklar Kongresi Bildiriler Kitabı*, Nisan 2018, s. 312.
- Gezgin, Suat, “Medyanın Toplumsal İşlevi ve Kamuoyunun Oluşumu”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 12, İstanbul 2002, s. 13.
- Gezgin, Suat, “Medyanın Toplumsal İşlevi ve Kamuoyunun Oluşumu”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 12, İstanbul 2002, s. 13.
- Gölcü, Abdülkadir, “Türkiye’de demokrasi Kültürü ve Medya” ,(Ed.Şükrü Balcı, Mete Kazaz ,Salih Tiriyaki)*Türkiye’de demokrasi Kültürü ve Medya Köşe Yazılarında Demokrasi Söylemi*, Literatürk Acedemia, Ağustos 2015, s. 160-161,278-281.
- Gülmez, Nurettin, ve Süleyman Aşık, “27 Mayıs 1960 Darbesi Sürecinde Havadis Gazetesi”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 12, Sayı 3, Eylül 2014, s.92.
- Gürcan, Metin, “Bir Daha Asla! Ama Nasıl? 15 Temmuz Sonrası Türkiye’de Devlet ve Ordu”, *Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi*, Mayıs 2017, s. 8.
- Gürsoy, Yaprak, “Türkiye’de Sivil-Asker İlişkilerinin Dönüşümünün Sebepleri”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 11, Sayı 43 Güz 2014, s. 162-165.
- Ilgaz, Ceyda, “Türkiye’de 1980 Sonrası Dönem ve Türk Basını”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı 17, İstanbul 2003, s. 116-117
- Işık, Gülcan, “Medyada ‘Yeniden Üretilen’ Cumhuriyet Mitingleri”, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı 31, Güz 2010, s. 55-56.

- Işık, Metin, “Medya ve Demokrasi Paradoksu: Medya Yoluyla Demokrasinin Tehdit Edilmesi”, *Selçuk İletişim Dergisi*, Cilt 3, Sayı 4, Konya 2005, s. 115.
- İnal, İbrahim, “Ak Parti Döneminde Ab İlerleme Raporları Bağlamında Sivil-Asker İlişkilerinin Demokratik Dönüşümü”, *International Journal Of Academic Value Studies*, Cilt 3, Sayı 8. 2017, s.75.
- İnce, Devrim, “28 Şubat Haberciliği: Bir Meşruyet Restorasyonu”, *İlef Dergisi*, Sayı 1, Bahar 2014, s. 65
- İzol, Ramazan, “Türkiye’de Ordunun Siyasal Varlık Sebepleri”, *Mülkiye Dergisi*, Cilt 16, Sayı 235, 2002, s. 208-209.
- Kabacı, Gökçe Zeybek, “Neo-Kemalist Bir Hareket: Cumhuriyet Mitingleri”, *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, 2011, s. 108.
- Karaosmanoğlu, Ali, ve Behice Özlem Gökakın, “Türkiye’de Sivil-Asker İlişkisinin Unutulan Boyutları”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 7, Sayı 27, 2010, s. 45.
- Kardaş, Şaban, “15 Temmuz Darbe Girişimi: Demokratik Yansıma Etkisi”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt 8, Sayı 76, Eylül-Ekim 2016, s. 9.
- Karadağ, Engin “Eğitim Bilimleri Doktora Tezlerinde Kullanılan Araştırma Modelleri: Nitelik Düzeyleri ve Analitik Hata Tipleri”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, Cilt 16, Sayı 1, 2010.
- Mazlum Muhammed M. ve Ayşegül Atagül Mazlum, “Determination Of Research Method In Social Sciences”, *Route Educational And Social Science Journal*, Vol. 4, Issue 4, June 2017.
- Mahoney, James “Comparative- Historical Methodology”, *Annual Review Of Sociology*, Cilt 30, Sayı 1, Ağustos, 2004.

- Nisan, Fatma, ve N. Tülay Şeker, “Demokrasiyi Sekteye Uğratan Darbe Haberlerinin Çerçevesi: 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Örneği”, *TRT Akademi*, Cilt 2, Sayı 3, Ocak 2017, 94-95.
- Onan, Burak, “Gerici, İlerici, Darbeci; Kuleli Vakası’nı Nasıl Bilirsiniz?”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, Sayı 273, Eylül 2016, s. 52.
- Onaran, Burak, “Kuleli Vakası Hakkında Başka Bir Araştırma”, *Toplum ve Tarih Dergisi*, İletişim Yayınları, Sayı 5. Bahar 2007, s. 9-35.
- Öcal, Beyhan, 12 Eylül’den 28 Şubat’a Darbe Söylemlerindeki Değişimin Analizi, *Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar Elektronik Dergi*, Sayı 1, Ocak 2009, s. 59-60.
- Özcan, Ömer Faruk, ve Yusuf Devran, “15 Temmuz Darbe Girişimi: Gelenekselden Yeniye Medya Araçlarının Kullanımı”, *Online Academic Journal of Information Technology*, Cilt 7, Sayı 25, Güz 2016, s. 72-75.
- Özçakır, Yusuf, “27 Mayıs’tan 27 Nisan’a Asker Gazete/ci İlişkisi”, *İş Ahlak Dergisi*, Cilt 4, Sayı 8, Kasım 2011, s. 102-107.
- Özdemir, Hakan, “28 Şubat Süreci Arifesinde ve Ertesinde İki Milli Görüş Partisi: Refah Partisi (RP)-Fazilet Partisi (FP) (Karşılaştırmalı Bir Analiz)”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt 20, Sayı 2, 2015, s. 189-190.
- Özdemir, Murat, “Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 11, Sayı 1, Haziran 2010.
- Öztürk, Elif, “Foto Hikaye”, *Basın Hayatı Dergisi*, Sayı 38, Eylül-Ekim 2016, s. 18.
- Pedrosyan, Yuriy Aiatoviç, (Çev. İ. Kaynak), “1859 Yılındaki Kuleli Vak’ası’nın Karakterine ve Bunun Türkiye Tarihindeki Yerine Dair”, *Belleten*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Cilt 33, Sayı. 132. Ankara 1969, s. 587-593.

- Serenli, Abdullah, “Türkiye’de Ordu ve Siyaset İlişkileri”, *İstanbul Stratejik Araştırma Merkezi*, Ocak 2014 s.11-15.
- Sofuoğlu, Murat, “27 Nisan ve Başkanlık Sistemi”, *Süreç Analiz*, Sayı 2, Eylül-Ekim 2012, s. 6-7.
- Şenyapar, Durmuş ,Hafize Nurgül “2007 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri Aday Açıklama Sürecinde Basın Söyleminin İdeolojik İnşası”, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı 37, Güz 2013, s. 173.
- Şimşek, Nevzat “Türkiye’de 15 Temmuz Darbe Teşebbüsü ve Fetullahçı Terör Örgütü”, *Ahmet Yesevi Üniversitesi E-Bülten*, Sayı 78, Temmuz Ağustos, Kazakistan 2016, s. 1.
- TBMM, “Milletimizin Emaneti Gazi Meclis Tek Yürek Görevinin Başında”, *TBMM Meclis Bülteni*, TBMM Basımevi, Sayı 215, Ağustos 2016, s. 6-11.
- Tekin, Ö. Faruk, “Türkiye’de Sivil-Asker İlişkilerinin Normalleşmesi ve Modern Devlet: 2000-2012 Yılları”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, Cilt 18, Sayı 1, 2015, s. 42-52.
- Temel, Faruk, M. Burak Çelebi (Ed: Abdulkadir Buluş, M. Birekul, F. Kaleci, vd.), “28 Şubat Sürecinde Egemen Güç ve Basın”, *I. Uluslararası Sosyal Bilimler ve Müslümanlar Kongresi: Hegemonyaya Karşı Hegemonya Bildiri Kitabı*, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya, Mayıs 2016, s. 219.
- Temiztürk, Hakan, “Türkiye’de Ordunun Siyasete Müdahale Geleneği ve Basın: 27 Nisan 2007 Muhtırasından Önce ve Sonra”, *Akademia Erciyes İletişim*, Ocak 2009 s.103.
- Toklucuoğlu, Ahmet, “27 Mayıs Otoritesi ve Medya Temsili”, (Ed: Ümit Güneş), *II. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi Bildiriler Kitabı*, Sayı 4, Bursa Kültür A.Ş, Bursa 2013.

- Uluşahin, Nur, “Türkiye’de 2007 Cumhurbaşkanlığı Seçimi Örneği ve Kutuplaşmış Bir Siyasal Sistemde Çatışma ve Sonuçları”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Türkiye’de Siyasetin Dinamikleri Sempozyumu*, AİBÜ Basımevi, Bolu 2008. s. 17.
- Udeoğlu, Başak, “Basının Kamuoyu Oluşturma Görevi: 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçim Kampanyası Dönemi, Yeni Şafak ve Sözcü Gazetesi Örneği”, *e-Gifder*, Cilt 3, Sayı 2, Eylül 2015, s. 352-353
- Uzun, Ruhdan, “Medya-Siyaset İlişkileri: Türkiye’de Savunucu Gazetecilik Olgusunun İncelenmesi”, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı 39, Güz 2014, s. 130.
- Uzunçarşılı, İbrahim Hakkı, “Ali Suavi ve Çırağan Sarayı Vak’ası”, *Belleten*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Cilt 8, Sayı 29, Ankara 1944, s. 71-74.
- Ülman, Haluk, ve Oral Sander, Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler(1923-1968), *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 27, Sayı 1, Mart 1972, s. 4-5.
- Tutku, K. Yücel, “Türkiye’ De Kamuoyu Oluşturmada Etkili Olan Kuruluşların Rolü, Görevi ve Sorumlulukları”, *Çağın Polisi Dergisi*, Sayı 28, Nisan 2004, s. 2.
- Varol, O. Ozan, “The Democratic Coup d’etat”, *Harvard International Law Journal*, Cilt 53, Sayı 2, 2012, s. 508.
- Yeşiltaş, Murat, “Murat Aslan, TSK’nın 15 Temmuz’a Yolculuğu Ve Sonrasında Muharebe Etkinliği” *SETA Analiz*, Sayı, 210. Temmuz 2017, s.7.
- Yüksel, Coşgül, “Belgesel Sinemanın Doğruya Ulaşma Yolları”, *Selçuk İletişim*, Cilt 4, Sayı 2, Konya 2006.
- Yıldırım, Zafer, “Basın Özgürlüğü ve 12 Eylül Müdahalesinde Ordu-Basın İlişkisi”, *Mevzuat Dergisi*, Sayı 103, Temmuz 2006, s.9,319.

Tezler

- Aygün, Esin *Yazılı Basın Haber Söylemlerinde Cumhuriyet Mitinglerinin Sunumu*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Çaycı, Mehmet Emin, *Osmanlı Basınında 31 Mart Olayı*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2009.
- Demir, Anıl “28 Şubat’tan, 27 Nisan’a Ordu-Siyaset İlişkilerinde: Hürriyet Gazetesi İncelemesi”, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 2010(Yüksek Lisans Tezi).
- Hongur, Andaç, *28 Şubat Sürecinde Ordu, Medya ve Siyasal İktidar*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- İz, Yaşar, “28 Şubat Sürecinde Yazılı Basın ve Din: Hürriyet ve Yeni Şafak Gazetesi Örneği” Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2011(Yüksek Lisans Tezi).
- Kurt, Hanifi, *Siyasal Gerçekliğin İnşasında Bir Aktör Olarak Basın: Türkiye’de Askeri Müdahalelerin Türk Yazılı Basınında Simgesel Yeniden Kuruluşu* Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2008 (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Kürel, Yeşim, *1908-1914 Yılları Arasında Osmanlı’da Hükümet Darbeleri ve Sonuçları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Neziroğlu, İrfan, “Türkiye’de Demokrasinin Gelişmesinde Etkin Bir Araç Olarak Yazılı Basının Rolü: Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet ve Tercüman Gazetelerinin 1950-1980 Yılları Arasındaki Askeri Müdahalelere Yaklaşımı” Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2002(Yayımlanmamış Doktora Tezi).

- Özdemir, Şevki, *Askeri Darbeler Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme ve Türkiye Örneği*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1994 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Öztürk Nilüfer Z. “28 Şubat’a Giden Yolda Türk Basını”, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara 2006(Yüksek Lisans Tezi).
- Özdemir, Yeliz, *Basında Cumhuriyet Mitinglerinin İnşasının Karşılaştırmalı Eleştirel Analizi: Cumhuriyet, Hürriyet ve Zaman Gazeteler*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Savcı, Gürhan, *Türkiye’de Askeri Darbeler ve Basının Tavrı (1946-1997)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Soncan, Emre “28 Şubat Sürecinde Medya” Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 2006. (Yüksek Lisans Tezi).
- Seyfettin, Aslan, *Osmanlı Devletinde Siyasal İktidarın Bölüşümüne Bir Bakış: Kapıkulu Ocağı ve İsyanları*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2012 (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Uzun, Meltem, *Medya Sahipliğinin İçeriğe Yansımaları: Cem Uzan ve Genç Parti Örneği*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Resmi Yayınlar

Başbakanlık Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı(KDGM), *Sessiz Devrim; Türkiye’nin Demokratik Değişim ve Dönüşüm Envanteri(2002-2012)*, KDGM Yayınları. Ağustos 2013.

Resmi Gazete, “Olağanüstü Hal Kapsamında Alınması Gereken Tedbirler ile Bazı Kurum ve Kuruluşlara Dair Düzenleme Yapılmasına İlişkin 668 sayılı KHK”, İkinci Mükerrer, Sayı 29783, 27 Temmuz 2016.

Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu, Dördüncü Tertip, Cilt 1, Sayı 10702, s. 1008, 1961.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, “*Fetullahçı Terör Örgütü'nün (Fetö/Pdy) 15 Temmuz 2016 Tarihli Darbe Girişimi İle Bu Terör Örgütü'nün Faaliyetlerinin Tüm Yönleriyle Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu*”, Mayıs 2017.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, “*Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar İle Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları İle Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu*”, Cilt 2, Kasım 2012.

Gazeteler

17 Temmuz 2016 Akşam gazetesi.

28 Şubat 1997-31 Mart 1997 Tarihleri Arasındaki Cumhuriyet gazetesi.

23 Mayıs 2003 Cumhuriyet gazetesi.

16 Temmuz 2016-15 Ağustos 2016 Tarihleri Arasındaki Cumhuriyet gazetesi.

17 Temmuz 2016 Güneş gazetesi.

16 Temmuz 2016- 17 Temmuz 2016 HaberTürk gazetesi.

28 Şubat 1997-31 Mart 1997 Tarihleri Arasındaki Hürriyet gazetesi .

16 Temmuz 2016-15 Ağustos 2016 Tarihleri Arasındaki Hürriyet gazetesi.

17 Temmuz 2016 Karar gazetesi.

17 Temmuz 2016-16 Temmuz 2016 Milli gazete.

16 Temmuz 2016-17 Temmuz 2016 Milliyet gazetesi.

15 Nisan 2007 Posta gazetesi.

16 Temmuz 2016 Posta gazetesi.

28 Nisan 2007 Posta Gazetesi.

16 Temmuz 2016-17 Temmuz 2016 Sabah gazetesi.

17 Temmuz 2016 Star gazetesi.

16 Temmuz 2016 Takvim gazetesi.

16 Temmuz 2016 Vatan gazetesi.

28 Şubat 1997-31 Mart 1997 Tarihleri arasındaki Yeni Şafak gazetesi.

16 Temmuz 2016-15 Ağustos 2016 Tarihleri arasındaki Yeni Şafak gazetesi.

İnternet Adresleri

- WEB_1. Bunlar Bindirilmiş Kıtalar, Web Sitesi:
<http://www.gazetevatan.com/bunlar-bindirilmis-kitalar--116333-gundem/>, Erişim Tarihi: 24.11.2017.
- WEB_2. Ergenekon Davasında Karar, Web Sitesi:
<https://www.ntv.com.tr/turkiye/ergenekon-davasinda-karar,1niPVD8ffUO3g6k6bObF6w>, Erişim Tarihi: 08.11.2017.
- WEB_3. 15 Temmuz Kalkışması Nasıl Başladı?, Yeni Şafak 15 Temmuz Dijital Kütüphanesi, Web Sayfası: <http://www.yenisafak.com/15temmuz/2016-07-15-21-00/>, Erişim Tarihi: 25.05.2017.

- WEB_3. Akay, Hale, (2011) Türkiye'de Asker-Sivil İlişkileri: 2000-2011 Dönemine İlişkin Bir Değerlendirme Web Sitesi: http://www.hyd.org.tr/attachments/article/123/asker_sivil__hale_akay.pdf, Erişim Tarihi: 07.11.2017.
- WEB_4. Aydın, Hakan, (2017) Gazi Medya ve ikinci Kurtuluş Savaşı, Web Sayfası: <http://www.yenisafak.com/hayat/gazi-medya-ve-ikinci-kurtulus-savasi-2515650>, Erişim Tarihi: 26.05.2017.
- WEB_5. Bayramoğlu, Ali, 28 Şubat'ta Basın ve Utanç, Web Sitesi: <http://www.yenisafak.com/yazarlar/alibayramoglu/28-ubatta--bas%C4%B1n-ve-utanc-31308>, Erişim Tarihi: 22.11.2017.
- WEB_6. Bayramoğlu, Ali, (2012) Darbe ve Barış..., Web Sitesi: <http://www.yenisafak.com/yazarlar/alibayramoglu/darbe-ve-bari-2030428>, Erişim Tarihi: 28.11.2017.
- WEB_7. Berkan, İsmet, Aslında Sende Darbecisin, Web Sitesi: <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ismet-berkan/aslinda-sen-de-darbecisin-40150166>, Erişim Tarihi: 28.11.2017.
- WEB_8. Bila, Fikret, (2007) Askerin Açıklamasının Nedenleri ve Hedefleri, Web Sitesi: <http://www.milliyet.com.tr/Yazar.aspx?aType=YazarDetayArsiv&KategoriID=4&ArticleID=197830&PAGE=1>, Erişim Tarihi: 24.11.2017.
- WEB_9. Cemal, Hasan, (2007) AKP Seçimi Kazanır da, Yine Gül Derse, Web Sitesi: <http://www.milliyet.com.tr/akp-secimi-kazanir-da--yine-gul-derse--/hasan-cemal/siyaset/yazardetayarsiv/31.05.2007/200836/default.htm>, Erişim Tarihi: 27.11.2017.
- WEB_10. Çetinkaya, Hikmet, (2016) Fetullahçı Darbe Girişimi, Web Sitesi: http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/568744/Fethullahci_darbe_girisi...html, Erişim Tarihi: 29.11.2017.

- WEB_11. E-Muhtıra Sonrası Yapılan Yorumlar, Web Sitesi: <http://e-muhtira.com/27-nisan-2007-e-muhtira-sonrasi-yapilan-yorumlar/>, Erişim Tarihi: 24.11.2017.
- WEB_12. Ensaroğlu, Yılmaz, (2013) 28 Şubatla Yüzleşmek, Web Sitesi: <https://www.setav.org/28-subatla-yuzlesmek/>, Erişim Tarihi: 06.11.2017.
- WEB_13. Eraslan, Sibel, (2016) Selalarla Karşı Durduğumuz Şeytani Bir Darbe, Web Sitesi: <http://www.star.com.tr/yazar/selalarla-karsi-durdugumuz-seytani-bir-darbe-yazi-1126085/>, Erişim Tarihi: 28.11.2017.
- WEB_14. Ergenekon davası sanıklarının adli kontrol tedbirleri kaldırıldı, Web Sitesi: <http://aa.com.tr/tr/turkiye/ergenekon-davasi-saniklarinin-adli-kontrol-tedbirleri-kaldirildi/903673/>, Erişim Tarihi: 08.11.2017.
- WEB_15. Fetö'nün Medya Organları Kapatıldı! Web Adresi: <https://www.sabah.com.tr/gundem/2016/07/27/fetonun-medya-organlari-kapatildi>. Erişim Tarihi : 04.07.2018.
- WEB_16. FETÖ'den Gözaltına Alınanların Sayısı, Web Sayfası: <http://www.sabah.com.tr/gundem/2017/04/03/icisleri-bakani-sulayman-soyly-fetoden-gozaltina-alinanlarin-toplam-rakamini-acikladi>, Erişim Tarihi: 26.05.2017.
- WEB_17. Hakan, Ahmet, (2016) Darbe Gecesinin Kahramanları, Web Sitesi: <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ahmet-hakan/darbe-gecesinin-kahramanlari-40150194>, Erişim Tarihi: 28.11.2017.
- WEB_18. Halkın Direnişi ve Saldırıları, Yeni Şafak 15 Temmuz Dijital Kütüphanesi, Web Sayfası: <http://www.yenisafak.com/15temmuz/2016-07-16-02-00>, Erişim Tarihi: 26.05.2017
- WEB_19. İstatistikler, 15 Temmuz Dosyası, Web Sayfası: <http://15temmuzdosyasi.com/istatistikler/>, Erişim Tarihi: 26.05.2017

- WEB_20. İstatistikler, Web Sayfası: <http://15temmuzdosyasi.com/istatistikler/>, Erişim Tarihi: 26.05.2017.
- WEB_21. Kekeç, Ahmet, (2016) 15 Temmuz 'Milli İrade Bayramınız' Kutlu Olsun, 16 Temmuz 2016, Web Sitesi: <http://www.star.com.tr/yazar/dikkat-hollande-ilk-kez-islamci-teror-dedi-yazi-1125675/>, Erişim Tarihi: 28.11.2017.
- WEB_22. Kılıçaslan, İsmail, (2016) Milletin Gecesi, Web Sitesi: <http://www.yenisafak.com/yazarlar/ismailkilicarslan/milletin-gecesi-2030439>, Erişim Tarihi: 28.11.2017.
- WEB_23. Kronoloji, 15 Temmuz Dosyası, Web Sayfası: <http://15temmuzdosyasi.com/kronoloji/>, Erişim Tarihi: 26.05.2017
- WEB_24. OHAL Dün Gece İlan Edildi, Hürriyet, Web Sayfası: <http://www.hurriyet.com.tr/son-dakika-haberi-tum-ulkede-ohal-ilan-edildi-40156536>, Erişim Tarihi: 26.05.2017
- WEB_25. Ömer Halis Demir, Yeni Şafak 15 Temmuz Dijital Kütüphanesi, Web Sayfası: <http://www.yenisafak.com/15temmuz/omer-halidemir-kisi-detay>, Erişim Tarihi: 26.05.2017
- WEB_26. Özdil, Yılmaz, (2007) İçtima..., Web Sitesi: <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/04/29/haber,E5EDFFF516C44629B144840070EDE7DF.html>, Erişim Tarihi: 24.11.2017.
- WEB_27. Özkır, Yusuf, (2015) 27 Mayıs Darbesi ve Basın, Web Sitesi: <https://www.setav.org/27-mayis-darbesi-ve-basin/>, Erişim Tarihi: 15.11.2015.
- WEB_28. Özkök, Ertuğrul, (2016) Darbeciler Kimseyi Yanında Bulamadı, Web Sitesi: <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ertugrul-ozkok/darbeciler-kimseyi-yaninda-bulamadi-40149033>, Erişim Tarihi: 28.11.2017.

- WEB_29. Özkök, Ertuğrul, (2007) Durumdan Vazife Çıkıyorum, Web Sitesi: <http://sendika62.org/2007/04/durumdan-vazife-cikariyorum-ertugrul-ozkokhurriyet/>, Erişim Tarihi: 24.11.2017.
- WEB_30. Servi, Abdülkadir, (2016) Demokrasiye Sahip Çıkma Günü, Web Sitesi: <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/abdulkadir-selvi/demokrasiye-sahip-cikma-gunu-40149038>, Erişim Tarihi: 28.11.2017.
- WEB_31. Sirmen, Ali, (2016) Önlenebilir Darbe, Web Sitesi: http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/568729/Onlenen_darbe.html, Erişim Tarihi: 29.11.2017.
- WEB_32. Şehitler, Yeni Şafak 15 Temmuz Dijital Kütüphanesi, Web Sayfası: <http://www.yenisafak.com/15temmuz/sehitler>, Erişim Tarihi: 26.05.2017
- WEB_33. Talu, Umur, (2016) Darbe Darbedir, Darbeci de Darbecidir... Darbeye Hayır!, Web Sitesi: <http://www.haberturk.com/yazarlar/umur-talu/1267399-darbe-darbedir-darbeci-de-darbecidir-darbeye-hayir>, Erişim Tarihi: 28.11.2017.
- WEB_34. Taraf ve Zaman'ın Yanı sıra 16 Televizyon Kanalı da Kapatıldı. 28.07.2016, Web Sitesi: <https://www.cnnturk.com/turkiye/taaraf-gazetesi-de-dahil-16-televizyon-kapatildi>, Erişim Tarihi: 27.11.2017.
- WEB_35. Taşgetiren, Ahmet, (2016) Ahmet, Yaşasın Millet!, Web Sitesi: <http://www.star.com.tr/yazar/yasasin-millet-yazi-1126088/>, Erişim Tarihi: 28.11.2017.
- WEB_36. Tezkan, Mehmet, (2016) Aslında Ne Oldu, Web Sitesi: <http://www.milliyet.com.tr/darbeye-karsi-omuz-omuza-siyaset-ydetay-2279047/>, Erişim Tarihi: 29.11.2017.
- WEB_37. Türk Dil Kurumu Web Sayfası: [ww.tdk.gov.tr](http://www.tdk.gov.tr), Erişim Tarihi: 17.02.2017.

- WEB_38. Uluç, Hıncal, (2007) Medya Konuşsa Ordu Konuşmazdı, Web Sitesi:
<http://arsiv.sabah.com.tr/2007/05/01/haber,86A1CBC34D3647B7B34167E0480DB970.html>, Erişim Tarihi: 24.11.2017.
- WEB_39. Utanç Bildirisi Hala Sitede, Web Sitesi:
<http://www.yenisafak.com/gundem/utanc-bildirisi-h%C3%A21%C3%A2-sitede-316182>, Erişim Tarihi: 24.11.2017.
- WEB_40. Ümit Dündar, Yeni Şafak 15 Temmuz Dijital Kütüphanesi, Web Sayfası:
<http://www.yenisafak.com/15temmuz/umit-dundar-kisi-detay>, Erişim: 26.05.2017
- WEB_41. Yenikapı Ruhu, Web Sayfası:
<http://www.aljazeera.com.tr/haber/yenikapı-ruhu>, Erişim Tarihi: 26.05.2017.
- WEB_42. Zaman, Cihan ve Aksiyon dahil 17 Yayın organına Kayyum, Web Sitesi:
<http://www.karar.com/gundem-haberleri/zaman-cihan-ve-aksiyon-dahil-17-yayin-organina-kayyum-78249>, Erişim Tarihi : 03.07.2018.

TÜRK BASINININ '28 ŞUBAT POST MODERN DARBESİ' VE '15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ'NE YAKLAŞIMI ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME

ORJİNALLIK RAPORU

%9	%9	%2	%2
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	www.scribd.com İnternet Kaynağı	<%1
2	setav.org İnternet Kaynağı	<%1
3	acikerisim.deu.edu.tr İnternet Kaynağı	<%1
4	www.tarihinpesinde.com İnternet Kaynağı	<%1
5	acikarsiv.ankara.edu.tr İnternet Kaynağı	<%1
6	issuu.com İnternet Kaynağı	<%1
7	sosyalist-gazete.blogspot.com İnternet Kaynağı	<%1
8	www.ayu.edu.tr İnternet Kaynağı	<%1

JK

Bekir BİLGİÇ – KAYSERİ (1988)

Adres : Esentepe Mah. Doğanıyurt Cad. Fazilet Apt. 11/4 Melikgazi/ Kayseri
 Gsm : 05549050892
 E-mail : bekirblgc@gmail.com
 Askerlik Durumu: Tecilli
 Medeni Durum: Evli-1 çocuk

Öz Geçmişim:

1988 Kayseri İncesu doğumluyum. İlk, ortaokul ve lise ve Üniversite eğitimimi Kayseri’de tamamladım. 2006 yılında Kayseri Büyükşehir Belediyesinde taşeron firmada işçi olarak çalışmaya başladım. 2013 yılında Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler Tanıtım bölümünden mezun oldum. 2015 yılında Üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim dalında "Türk Basınının '28 Şubat Post Modern Darbesi' ve '15 Temmuz Darbe Girişimi'ne Yaklaşımı Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme " üzerine çalıştığım tezli yüksek lisansımı tamamladım. 2016 yılında aynı üniversitenin Eğitim Fakültesinde Pedagojik Formasyon eğitimimi tamamladım. Halen Kayseri Büyükşehir Belediyesi Makine İkmal Bakım ve Onarım Daire Başkanlığı'nda şirket personeli olarak çalışmaktayım. Çeşitli sivil toplum kuruluşları ve gönüllü teşekküllerde sosyal ve kültürel faaliyetlere devam etmekteyim. Evli ve 1 çocuk babasıyım.

EĞİTİM:

Yüksek Lisans: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bil. Enst. Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı
Lisans: Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü
Lise: Açık Öğretim Lisesi

İŞ/ DENEYİMLERİM:

- 1- İhlas Haber Ajansı Kayseri Bölge Müd. Muhabir/Kameraman (2013-2014) Staj
- 2- Kayseri Büyükşehir Belediyesi Halkla İlişkiler Müd. (2012) Staj
- 3- Kayseri Büyükşehir Belediyesi Mak. İkm. D. Bşk. Evrak Kalemi (2006-...)
- 4- Aksu Mobilya (2005-2006)
- 5- Güneş Mobilya (2005)
- 6- Milenyum Metal (2004-2005)

SOSYAL VE KÜLTÜREL ve EĞİTİM ÇALIŞMALARI

- 7- Kayseri Genç Gönüllü Teşekkülleri Yönetim Kurulu Üyesi (2015)
- 8- İHH İnsani Yardım Derneği Halkla İlişkiler Birimi (2015)
- 9- Kayseri Genç Nida Gazetesi Yazarı (2015)
- 10- Hak-İş Konfederasyonu ve Hizmet-İş Sendikası Kayseri Gençlik Komite Başkanı (2014-2018)
- 11- Türk Dünyası Şairleri Antolojisi (2013)
- 12- ERÜ İletişim Fak. "Dükkan Reklam Ajansı" (2012-2013)
- 13- ERÜ İlahiyat Bülten Dergisi Yazarı (2011-2013)
- 14- ERÜ Eğitim Fakültesi Pedagojik Formasyon Eğitimi (2016-2017)
- 15- BÜSAM Şehir Akademisi (2017-2018)